საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი

ლიდი ათანელიშვილი

ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობა

გამომცემლობა „მეცნიერება“
თბილისი
1962

4 Э
ББК 81.8 (2 Г).1
003.26—(99.462
ა 372

წიგნი წარმოადგენს მონოგრაფიულ გამოკვლევას ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ანუ კრიპტოგრაფიის შესახებ. გამოკვლევაში X—XIX საუკუნეების ხელნაწერებიდან მოპოვებული მასალის საფუძველზე განხილულია ძველ ქართულში არსებული საიდუმლო დამწერლობის ყველა სისტემა, მოცემულია მათი ყოველმხრივი დახასიათება, გარკვეულია მათი წარმოქმნისა და გამოყენების საკითხები, აგრეთვე კრიპტოგრამათა ამოხსნის მნიშვნელობა ქართული ხელნაწერების შესწავლის საქმეში. ნაშრომში წარმოდგენილი მასალა და ანალიზი შუქს ფენს ქართული ენის, ლიტერატურისა და პალეოგრაფიის მთელ რიგ საკითხებს.

გამოკვლევას ერთვის ქართული კრიპტოგრამების ერთიანი სრული კატალოგი გაშიფრული ტექსტებით, ძველი ქართული კრიპტოგრამული ანბანები, კრიპტოგრამებში მოხსენიებულ პირთა და კრიპტოგრამებიან ხელნაწერთა საძიებლები.

რედაქტორები: ელენე მეტრეველი, ციალა ქურციკიძე

ა 70202
М 607 (06)—82 122—81 © გამომცემლობა „მეცნიერება", 1982

წინასიტყვაობა

ძველმა ქართულმა საიდუმლო დამწერლობამ ანუ ქართულმა კრიპტოგრაფიამ ჯერ კიდევ გასულ საუკუნეში მიიქცია მკვლევართა ყურადღება. დღემდე გამოქვეყნებულია ქართული კრიპტოგრაფიის მხოლოდ ცალკეული ნიმუშები. ჩვენს ნაშრომში თავმოყრილი და შესწავლილია ყველა ქართული კრიპტოგრამა, რომლებსაც ჩვენთვის ხელმისაწვდომ ქართულ ხელნაწერთა სხვადასხვა კოლექციაში მივაკვლიეთ.

ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობა, საბერძნეთისა და სხვა ქვეყნების საიდუმლო დამწერლობათა მსგავსად, თავიდანვე გარკვეულ სისტემებად ჩამოყალიბებულა. ამ სისტემათა შესწავლამ წარმოგვიდგინა მათი წარმოშობისა და განვითარების საინტერესო სურათი. კრიპტოგრამული მინაწერების ამოხსნამ საგულისხმო ცნობები მოგვაწოდა ქართულ ხელნაწერებზე: გამოაკლინა დღემდე უცნობი მრავალი ხელნაწერის გადამწერი თუ მფლობელი, დააზუსტა ამ ხელნაწერთა გადაწერის ადგილი თუ თარიღი და სხვ. ამ მინაწერთა ამოხსნამ რიგ შემთხვევაში დაადასტურა ამა თუ იმ ხელნაწერის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში გაბოთქმული ვარაუდები, ანდა ახლებურად გადაწყვიტა ისინი.

ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიმუშებს ცალკეული სისტემების მიხედვით განვიხილავთ. ყოველი სისტემის განხილვისას, პირველ რიგში, ყურადღებას ვამახვილებთ ამ სისტემის წარმოშობის საკითხზე, შესწავლილი გვაქვს კრიპტოგრამული გასაღები. შემდგომ განხილულია გადამწერთა და მფლობელთა კრიპტოგრამები და სხვა ხასიათის კრიპტოგრამული მინაწერები.

გამოკვლევას ერთვის კრიპტოგრამების კატალოგი, რომელშიც ნიმუშები გაწყობილია სისტემების მიხედვით. ყოველი სისტემის შიგნით კრიპტოგრამები დალაგებულია ქრონოლოგიურად. კრიპტოგრამების უმრავლესობასთან მოცემულია ამოხსნა, შენიშვნები და ლიტერატურა. შენიშვნებში მითითებულია, კრიპტოგრამა გადამწერს ეკუთვნის თუ გვიანდელია, გარკვეულია კრიპტოგრამებში მოხსენიებულ პირთა ვინაობა და სხვ. თუ კრიპტოგრამა გამოქვეყნებული იყო, დასახელებულია ლიტერატურაც.

ქართული კრიპტოგრამების სრული, ერთიანი კატალოგის შესადგენად გადავსინჯეთ ხელნაწერები ფურცლობრივ, რის შედეგადაც გამოვ-

ლინდა და ამოიკრიბა ხელნაწერებში გაბნეული საიდუმლო წარწერები. ამ მიზნით შევისწავლეთ კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის, საქართველოს სახელმწიფო ცენტრალური არქივის, საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმის, კ. მარქსის სახელობის საქართველოს სახელმწიფო რესპუბლიკური ბიბლიოთეკის და ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა კოლექციები[1]. რაც შეეხება საზღვარგარეთის წიგნთსაცავებში არსებულ ქართულ ხელნაწერებს, სინური და იერუსალიმური ქართული ხელნაწერების კოლექციები შევისწავლეთ კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში დაცული ფოტოპირების მიხედვით, ასევე პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართულ ხელნაწერთა კოლექცია ხელნაწერთა ინსტიტუტში დაცული მიკროფირების მიხედვით, ამასთანავე, ვისარგებლეთ ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპისეული ფონდის „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერის ფოტოპირით, რომელიც ინახება ხელნაწერთა ინსტიტუტში.

კრიპტოგრამების კატალოგში წარმოდგენილია საიდუმლო ანბანებით შესრულებული ის მინაწერები, რომლებიც მხოლოდ ქართულ ხელნაწერებში გვხვდება. საიდუმლო მინაწერები დასტურდება აგრეთვე ისტორიულ დოკუმენტებსა და ეპიგრაფიკულ ძეგლებში, ოღონდ ძალზე იშვიათად; მათი ნიმუშები ერთეულები ჩანს. ეპიგრაფიკული ძეგლებისა და ისტორიული დოკუმენტების კრიპტოგრამები ცნობილია სამეცნიერო ლიტერატურაში[2]. ეს კრიპტოგრამებიც ჩვენ მიერ მიმოხილული სისტემების მსგავსი სისტემებითაა შედგენილი. აღნიშნული კრიპტოგრამები ჩვენს კატალოგში არ ჩაგვირთავს. ეპიგრაფიკულ ძეგლებსა და ისტორიულ დოკუმენტებში საიდუმლო მინაწერების არსებობა, თავის მხრივ, იმის დამადასტურებელია, რომ ძველად საქართველოში საიდუმლო დამწერლობა ძალზე გავრცელებული ყოფილა.

გადამწერნი ან ხელნაწერთა მფლობელნი რომელიმე სისტემის მათთვის საჭირო საიდუმლო ანბანს ზოგჯერ ჩაწერდნენ ხოლმე ხელნაწერში.

---

[1] რაც შეეხება გორის, ზუგდიდისა და თელავის მუზეუმების ქართულ ხელნაწერთა კრიპტოგრამებს, ისინი გადმოგვცეს ამ მუზეუმების ქართულ ხელნაწერთა აღმწერლებმა— კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის მეცნიერმა თანამშრომლებმა: თ. ბრეგაძემ, ც. კახაბრიშვილმა და გ. კიკნაძემ, რისთვისაც დიდ მადლობას მოვახსენებ.

[2] Sd—1342, Sd—1532 გამოქვეყნებულია გ. მ ი ქ ა ძ ი ს მიერ: ზურაბ და გრიგოლ წერეთლების კრიპტოგრაფიული წერილები, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საზოგად. მეცნიერებათა განყოფილების მოამბე, 1960, № 2,251—254; გარდა ამისა, დაიძებნა შემდეგი კრიპტოგრაფიული წერილები: Sd—1533, Sd—1534, Hd—11940, Hd—7007, ასევე კრიპტოგრაფიული მინაწერი Hd—12355-ზე. ამ წერილების შესახებ იხ. ჩვენი სტატია: „რამდენიმე კრიპტოგრაფიული წერილის შესახებ“, მაცნე, ენისა და ლიტ. სერია, 1980, № 2); თ. ბ ა რ ნ ა ვ ე ლ ი, ატენის სიონის წარწერები, 1957, გვ. 57, 59. მისივე, კახეთის ისტორიული ძეგლების წარწერები, 1961, გვ. 129.

ასე შემოგვინახა ხელნაწერთა ერთმა წყებამ კრიპტოგრამული ანბანები, რომელთა რიცხვი რაოდენობრივად არც თუ ისე დიდია. ეს ანბანები სისტემების მიხედვით დავალაგეთ და ნაშრომს დავურთეთ. კრიპტოგრამების დამუშავება-ამოხსნის შემდგომ შესაძლებელი გახდა თითოეული კრიპტოგრამისთვის ე. წ. „კრიპტოგრამული გასაღების“ შედგენა. ჩვენ მიერ შედგენილი ეს ანბანებიც შევიტანეთ „კრიპტოგრამულ ანბანებში“. ყოველი სისტემის შესწავლისას, პირველ რიგში, განხილულია ამ სისტემის კრიპტოგრამული ანბანები: შეძლებისდაგვარად გარკვეულია მათი წარმოშობის დრო, აგრეთვე ზოგი ანბანის განვითარების საფეხურები და სხვ.

ქართული კრიპტოგრამები ძირითადად გადამწერებისა და ხელნაწერთა მფლობელების ნამუშაევია. ამიტომაა, რომ ხშირად გადამწერთა და მფლობელთა ვინაობაა მიფარული კრიპტოგრამებში. ამათ გარდა, კრიპტოგრამებს შემოუნახავს სახელები მომხატავებისა, მთარგმნელთა და სხვ. ჩვენ შევადგინეთ ამ პირთა საძიებელი, რომელიც დავურთეთ ნაშრომს. ნაშრომს ერთვის აგრეთვე კრიპტოგრამებიან ხელნაწერთა საძიებელი, რომელშიც ხელნაწერები დალაგებულია კოლექციების მიხედვით.

რედაქტორებისაგან

ლილი ათანელიშვილმა წინამდებარე წიგნი მისთვის ჩვეულ მაღალი პასუხისმგებლობით დაწერა. გამომცემლობას გადასცა, როცა უკვე მძიმე ავადმყოფი იყო. იგი ვერ მოესწრო თავისი ნაშრომის გამოსვლას. რედაქტორებმა გამომცემლობა „მეცნიერებისა“ და სტამბის მუშაკებთან ერთად შეძლებისდაგვარად იზრუნეს ამ წიგნის სათანადო დონეზე გამოცემისათვის. თუ, მიუხედავად ამისა, წიგნში ხარვეზები მაინც აღმოჩნდება, იმედია, მკითხველი მოგვიტევებს.

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

ძველი ქართული დამწერლობის ჩამოყალიბების შემდგომ, სხვა კულტურულ ერთა მსგავსად, საქართველოში იქმნება მთელი რიგი ანბანებისა, რომელთაც განსაკუთრებული დანიშნულება ჰქონდათ. მათ მხოლოდ ისეთ შემთხვევებში იყენებდნენ, როცა არ სურდათ ყველასათვის გასაგები ყოფილიყო ტექსტი[1]. ეს ანბანები საიდუმლო დამწერლობის ანბანებია. მაშასადამე, ძველ ქართულ დამწერლობასთან ერთად არსებობდა ქართული საიდუმლო დამწერლობა, ანუ ქართული კრიპტოგრაფია[2].

უძველესი ქართული კრიპტოგრამები X ს-ით თარიღდება, თუმცა ქართული კრიპტოგრაფიის წარმოშობა უფრო ადრეა სავარაუდებელი. ანჩინური და ანჯანური სისტემების ანბანთა შესწავლამ გამოავლინა, რომ ეს სისტემები ქართული კრიპტოგრაფიის უძველესი სისტემებია და მათი წარმოშობა X ს-ზე ადრე ჩანს სავარაუდებელი. ქართული კრიპტოგრაფია რომ X ს-ზე უფრო ადრეა წარმოქმნილი, ამას ის ფაქტიც ადასტურებს, რომ უკვე X ს-ში კრიპტოგრაფიის რამდენიმე სისტემაა გავრცელებული საქართველოში, კერძოდ, ანჩინური, სათვალავადი, სარკისებრი, სხვადაწერილობისა და აკროსტიქული, რომელთა ნიმუშებს ჩვენამდე მოუღწევიათ. ამასთანავე, საქართველოში საიდუმლო დამწერლობა ანუ კრიპტოგრაფია ამ პერიოდში უკვე იმდენად პოპულარული ყოფილა, რომ ქართველებს ქართული კრიპტოგრამების გარდა ბერძნული კრიპტოგრამებიც უწერიათ (გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ქართულ ხელნაწერებში დაცული ბერძნული კრიპტოგრამები X ს-ზე უფრო ადრეული ჩანს, კერძოდ, IX ს-ისა).

საქართველოში საიდუმლო დამწერლობა საუკუნეთა მანძილზე იხმარებოდა. XIX ს-ის დასასრულამდე მას არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა[3].

თავდაპირველი და ერთ-ერთი ძირითადი დანიშნულება ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობისა, სხვა ქვეყნების კრიპტოგრაფიის მსგავ-

---

[1] ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 131.

[2] „კრიპტოგრაფია, კრიპტოპროგრამა“ ბერძნული სიტყვებია და ნიშნავს საიდუმლო დამწერლობას, საიდუმლო წარწერას: κρυπτός—საიდუმლო, γράφω—ვწერ, γράμμα—წარწერა.

[3] ამის დადასტურებაა Q—243 ხელნაწერი 1864 წლისა, „სამკურნალო წიგნი“, რომელიც მთლიანად კრიპტოგრამული ანბანითაა შესრულებული.

სად, უთუოდ პოლიტიკური უნდა ყოფილიყო, მაგრამ პოლიტიკური შინაარსის არც ერთ უძველეს კრიპტოგრამას ჩვენამდე არ მოუღწევია.

ჩვენამდე მოღწეული უძველესი კრიპტოგრამები ძირითადად ხელნაწერთა გადამწერებს ეკუთვნით. ასეთი კრიპტოგრამები უმეტესად ანდერძებია. ცნობილია, რომ გადამწერები დიდი მოკრძალების გამო ხშირად ანდერძსაც არ ურთავდნენ ხელნაწერებს. მათ მიაჩნდათ, რომ მათი შრომა და ღვაწლი, რომელიც ხელნაწერის შესამზადებლად იყო საჭირო, უნდა ყოფილიყო დაფარული და ამიტომ ცდილობდნენ თავისი თავის იგნორირებას. გადამწერთა მიერ ხელნაწერებზე თავისი სახელის მიწერა კრიპტოგრამულად, რაც შემდეგ საუკუნეებშიც ტრადიციულად გრძელდებოდა, მათ დიდ განსწავლულობაზეც მიუთითებს. რაც მთავარია, ზოგჯერ გადამწერნი ფლობდნენ არა მხოლოდ ერთ რომელიმე კრიპტოგრაფიულ სისტემას, არამედ რამდენიმეს. მაგალითად, X ს-ის ცნობილ ჰიმნოგრაფს, მიქაელ მოდრეკილს, შეუდგენია სათვალავადი, აკროსტიქული და სხვა დაწერილობის სისტემების კრიპტოგრამები. XVI ს-ის გადამწერს მანოელ ინანიაშვილს სცოდნია სამი კრიპტოგრაფიული სისტემა. როგორც კრიპტოგრამული ანბანების შესწავლამ დაგვანახვა, გადამწერები ზოგჯერ ამ სისტემებს გადაამუშავებდნენ ხოლმე და წარმოგვიდგენდნენ მათ ნაირ-ნაირი სახეობებით.

შემდგომში საიდუმლო დამწერლობა უფრო პოპულარული გამხდარა. გადამწერთა გარდა, იგი საზოგადოების სხვადასხვა ფენის წარმომადგენლებს შეუსწავლიათ და ხელნაწერებზე მრავალი კრიპტოგრაფიული წარწერა მოუთავსებიათ[4]. ეს წარწერები შინაარსის მიხედვით სხვადასხვა ხასიათისაა: გარდა ანდერძებისა, ვხვდებით აგრეთვე გამოცანათა ამოხსნებს, ტექსტის კომენტარებს, ლექსებს, წერილებს და სხვ. შინაარსობრივად მეტად საინტერესო ამ მინაწერებს ქვემოთ განვიხილავთ.

კრიპტოგრამებს ხელნაწერებში ნებისმიერ ადგილას წერდნენ. ჩვეულებრივ ისინი გვხვდება ხელნაწერის საცავ ფურცლებზე ან ყდებზე, ფურცლის კიდეებზე, ხელნაწერის დაუწერელ გვერდებზე, ტექსტის ბოლოს, ზოგჯერ კი თვით ტექსტშიც. მაგ., „მირიანის“ ტექსტის ერთ-ერთი ქვესათაური დაწერილია კრიპტოგრამული ანბანით (S—234, გვ. 38). ხელნაწერებში, რომლებშიც ტექსტი თავებად ან მუხლებადაა დაყოფილი, კრიპტოგრამები ჩაწერილია შიგნით ტექსტში — მუხლის დასასრულს ანდა ქვესათაურში. მაგ., A—4, A—144, A—365 და სხვ. შეგვხვდა აგრეთვე თავისებურად შესრულებული კრიპტოგრამები, რომლებიც ხელნაწერის ე. წ. „ჩამონაჭერზე“ მიუწერიათ. მაგ., S—4809, Q—816, Q—824.

საკითხის ისტორიისათვის. ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლო-

---

[4] ზოგ ხელნაწერში ორ ათეულამდეა მათი რაოდენობა, მაგ., S—3708, Q—1346 და სხვ.

ბის შესწავლას დასაბამი მიეცა XIX ს-ის დასაწყისში. ძველი ქართული კრიპტოგრაფიის პირველი მკვლევარი იყო ფრანგი მეცნიერი მარი ბროსე. ცნობილია, რომ მარი ბროსემ ქართული ენის შესასწავლად იტალიელი მისიონერის ფრანცისკო მარიო მაჯიოს „ქართული ენის გრამატიკისა“ და სტეფანო პაოლინისა და ნიკიფორე ირბახის „ქართულ-იტალიური ლექსიკონის“ გარდა გამოიყენა პარიზის სამეფო ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები[5]. ხელნაწერებზე მუშაობისას, როგორც ჩანს, მას ყურადღება გაუმახვილებია ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიმუშებზე. ამ საკითხის შესახებ მარი ბროსემ გამოაქვეყნა სტატია ჟურნალ „სააზიო მუზეუმში“[6].

XIX ს-ის დასასრულიდან იწყება ქართულ ხელნაწერთა ცალკეული კრიპტოგრამების პუბლიკაცია. 1896 წ. მ. ჯანაშვილმა გამოსცა ფარსადან გორგიჯანიძის „ჯამი აბასზე“ დამატებად დართული ანჯანური ანბანი[7].

1898 წ. გ. წერეთელმა ყვირილის ხეობაში არქეოლოგიური ექსპედიციის დროს სავანის წმ. გიორგის ეკლესიაში ნახა XVI ს. სახარება[8], რომელსაც მისი შემკაზმავის ანდერძი ერთვის. ანდერძში ხუთი სიტყვა საიდუმლო ანბანითაა დაწერილი. გ. წერეთელმა ეს ანდერძი მთლიანად დაბეჭდა, იქვე დაურთო რუსული თარგმანიც. კრიპტოგრამის შესახებ კი აღნიშნა, რომ ეს ხუთი სიტყვა სომხურია, ნაწერი ქართული ხუცური ასოებით, რომლის გადმოთარგმნა მას ვერ მოუხერხებია[9].

1898 წელსვე პ. კარბელაშვილმა გამოაქვეყნა მიქაელ მოდრეკილის X ს-ის კრიპტოგრამა[10].

საეკლესიო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობაში თ. ჟორდანიამ და მ. ჯანაშვილმა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ ასეთი ხასიათის შენიშვნები გააკეთეს. A—246 ხელნაწერის შესახებ თ. ჟორდანია წერს: „Попадаются буквы неизвестного алфавита на полях[11]. ასეთივე შენიშვნაა A—538 ხელნაწერის შესახებ:“... Там-же приписки буквами

---

[5] რ. დოდაშვილი, მარი ბროსე — ქართული მწერლობის მკვლევარი, 1962, გვ. 11.

[6] მარი ბროსე, Note Supplementaire, Journal Asiatique, 1834, September, t. 14, p. 244—248.

[7] მ. ჯანაშვილი, ფარსადან გორგიჯანიძე და მისნი შრომანი, 1896.

[8] ხელნაწერი ამჟამად ინახება კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში, H 1721.

[9] Г. Церетели, Археологическая прогулка по Квирильскому ущелью. Саванская базилика: Материалы по археологии Кавказа, вып. VII, 1898, М., с. 104.

[10] პ. კარბელაშვილი, ქართული საერო და სასულიერო კილოები, 1898, 44—45.

[11] Ф. Жордания, Описание рукописей Тифлисского Церковного Музея, кн., I, 1901, с. 260.

неизвестного (тайного?) алфавита[12]. მ. ჯანაშვილმა A—824 ხელნაწერის აღწერილობაში კრიპტოგრამა დაბეჭდა შემდეგი შენიშვნით: „На последнем 131 листе рукою текста надпись, в которой скрывается какая-то загадочная мысль автора-переписчика... Слова эти, видимо, миигрельския и автор их без сомнения есть Габриель Цгува, рукою котораго переписана минея за № 827".[13]

მ. ჯანაშვილს კრიპტოგრამა მიუჩნევია მეგრულად და მის ავტორსაც ასახელებს. ამავე კრიპტოგრამაზე მ. ჯანაშვილი მიუთითებს, რომ იგი „გაუგებარი ქარაგმიანი სიტყვებია". მას იგი „იეროგლიფებს" უწოდებს და მათი შესწავლის აუცილებლობაზე მიუთითებს: „საჭიროა საერთო ძალით გამოირკვეს, რას აღნიშნავენ ეს იეროგლიფები"[14]. ასევე სხვაგვარად ახსნა მ. ჯანაშვილმა A—911 ხელნაწერის კრიპტოგრამა[15]. ბოლო სიტყვა კრიპტოგრამისა „ჩ~ფ", რაც ანჩინური სისტემით ნიშნავს „ამენ"-ს, მიიჩნია რიცხვით სახელად და გახსნა ასე: 1500. მ. ჯანაშვილი XVIII ს. ფსალმუნის (A—913) აღწერილობაში მიუთითებდა, რომ „текст заканчивается загадочною записью в четыре слова"[16]. გაირკვა, რომ ეს უცნობი სიტყვები პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამაა. მ. ჯანაშვილმა „ბარამგულანდამიანის" S—1746 ხელნაწერის აღწერილობაში შენიშნა, რომ „ბოლოში რაღაც გაუგებარი წარწერააო"[17]. ეს „გაუგებარი" წარწერა კრიპტოგრამული მინაწერია, რომელიც ამ ნუსხის გადამწერს ანა ეგნატეს ასულ თუმანიშვილს ეკუთვნის.

1914 წელს კ. კეკელიძემ ნ. მარს პეტერბურგში გაუგზავნა გელათის (ამჟამად ქუთაისის მუზეუმის) № 4 ხელნაწერის კრიპტოგრამების ნიმუშები. ნ. მარმა ამოხსნა ეს კრიპტოგრამები და იმავე წელს გამოაქვეყნა[18].

ა. შანიძემ 1920 წელს დაბეჭდა სტატია „ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები"[19], რომელშიც პირველადაა გამახვილებული ყურადღება ქართული კრიპტოგრაფიის სისტემებზე. რეცენზია ამ შრომაზე გამოაქვეყნა პ. მირიანაშვილმა 1923 წელს[20].

---

[12] მისევე, Описание, кн. II, 1902, გვ. 74.

[13] М. Джанашвили, Описание, кн. III, 1908, с. 18.

[14] მ. ჯანაშვილი, იოანე ბოლნელ ეპისკოპოსის ქადაგებანი, 1911, გვ. V.

[15] მ. ჯანაშვილი, Описание, III, 1908, გვ. 189.

[16] იქვე, გვ. 191.

[17] მ. ჯანაშვილის არქივი, № 52, გვ. 29.

[18] Н. Марр, Один вид грузинского криптографического письма, Христианский Восток, III, вып. I, 1914, с. 205—207.

[19] ა. შანიძე, ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, I, 1920, გვ. 63—68.

[20] პ. მირიანაშვილი, ბიბლიოგრაფიის მაგიერ, „ტრიბუნა", 1923, 15. VIII, № 547.

1926 წელს ა. შანიძემ კვლავ გამოაქვეყნა რამდენიმე კრიპტოგრამა[21].

ივ. ჯავახიშვილი თავის „ქართულ პალეოგრაფიაში“ მიმოიხილავს ძველ ქართულ საიდუმლო დამწერლობას, მის მიმართებას ბერძნულ კრიპტოგრაფიასთან, განიხილავს ზოგ ქართულ კრიპტოგრაფიულ ტერმინს და ა. შ.[22].

ძველი ქართული კრიპტოგრაფიის შესწავლის ისტორიისათვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ე. თაყაიშვილის წიგნს „პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი“ (პარიზი, 1933 წ.). როგორც აღვნიშნეთ, მარი ბროსე პირველი იყო, რომელმაც პარიზულ ხელნაწერებში შენიშნა ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიმუშები. ე. თაყაიშვილმა კი ამ წიგნში ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობასთან ერთად მოათავსა ქართული კრიპტოგრაფიის ისტორიისათვის მეტად მნიშვნელოვანი და საინტერესო ტაბულები, რომლებიც № 1 ხელნაწერშია დაცული (ცრებული, 1725 წ., გვ. 165—167). ე. თაყაიშვილი ვრცლად მიმოიხილავს ტაბულებში წარმოდგენილ თითოეულ კრიპტოგრაფიულ სისტემას.

საყურადღებოა აგრეთვე რ. ორბელის შრომა, რომელიც ეხება თეიმურაზ ბაგრატიონის ლენინგრადში დაცული ავტოგრაფული ნუსხების კრიპტოგრამებს[23].

ბოლო წლებში ქართული კრიპტოგრაფიის ცალკეული ნიმუშები შეისწავლა და გამოაქვეყნა გ. მიქაძემ[24].

---

[21] ა. შ ა ნ ი ძ ე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 237—243.

[22] ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული პალეოგრაფია, 1926, გვ. 129—133; (შდრ. 1949 წ. გვ. 131—136).

[23] Р. Р. О р б е л и, Из криптографированных записей Теймураза Багратиони, Ученые записки Института востоковедения, XVI, 1958, с. 393—403. ამ ნაშრომზე იხ. რეცენზია: შ. ძ ი ძ ი გ უ რ ი, თეიმურაზ ბაგრატიონის კრიპტოგრაფიული ჩანაწერები, „მნათობი“, 1959, № 6.

[24] გ. მ ი ქ ა ძ ე, ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობა, „დროშა“, 1951, №3; მისივე, ქართული კრიპტოგრაფია, „დროშა“, 1953, № 6; მისივე, ერთი კრიპტოგრაფიული მინაწერისათვის, გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, 1956, № 95, 9. VIII. მისივე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები (საიუბილეო კრებული ა. კეკელიძის დაბადების 80 წლისთავზე, უნივერსიტეტის გამოცემა, 1959). მისივე, ზურაბ და გრიგოლ წერეთლების კრიპტოგრაფიული წერილები (ახალი ცნობები იმერეთის 1810 წ. აშლილობაზე), საქართ. მეცნიერებათა აკადემიის საზ. მეცნ. განყ. მოამბე, 1960, № 2, გვ. 251—254. მისივე, ქართული ხელნაწერების შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 10—17. მისივე, ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა კრიპტოგრამები, შოთა რუსთველი, საიუბილეო კრებული, შოთა რუსთველის სახ. ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტი, 1966. მისივე, „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერების შესახებ, ლიტერატურული ძიებანი, XII, 1959 წ., მისივე, ძველი საქართველოს პოეტი ქალები, ძვ. ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, IV, 1973, გვ. 35—47; მისივე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 114—147.

ძველი ქართული კრიპტოგრაფიული სისტემები

ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობა, როგორც აღვნიშნეთ, წარმოშობისთანავე ცალკეულ სისტემებს შეიცავდა. ჩვენს ხელთ არსებული მასალის მიხედვით გამოვლინდა შემდეგი კრიპტოგრაფიული სისტემები: ანჩინური, ანჯანური, ანრეური, ანჰოეური, სათვალავადი, უკუდაწერილობის სისტემა, სარკისებრი დაწერილობის, სხვადასხვა დაწერილობის, აკროსტიქული, ერთი და იმავე ასოს განმეორებით მიღებული სისტემა, სიტყვათა დაქარაგმებით მიღებული სისტემა, სიტყვებში ასოების გამოტოვებით მიღებული სისტემა, პირობითი ნიშნების სისტემა, კომპილაციური სისტემები: ა) ანჩინურ-უკუდაწერილობის, ბ) სარკისებრ-უკუდაწერილობის, გ) პირობითი ნიშნებისა და უკუდაწერილობის სისტემა. ამ სისტემათაგან ზოგი უფრო ადრეულია, ხოლო ზოგი შედარებით გვიან ჩამოყალიბებული ჩანს.

ქართულ საიდუმლო დამწერლობაზე ერთგვარი გავლენა მოუხდენია ბერძნულ კრიპტოგრაფიას[1]. ზოგი სისტემა ბერძნულის ანალოგიურია, მაგრამ ქართულში ასეთი სისტემებიც კი გადამუშავებული და შეცვლილი სახით მკვიდრდებოდა.

ბერძნულში კრიპტოგრაფიული სისტემები წარმოიშვა ასოთა განლაგების ან მათი ურთიერთმონაცვლეობის თავისებური ვარიაციების შედეგად.

უძველესი ბერძნული კრიპტოგრაფია ემყარებოდა ანბანის ასოთა თავისებურ განლაგებას, ასოთა რიგის შეცვლას აკროსტიქის მსგავსად, რომლის წაკითხვა წერის ამ მანერის ცოდნის გარეშე შეუძლებელი იყო[2].

ძველ ბერძნულშივე არსებობდა ისეთი სისტემა, რომელიც შედგენილი იყო ჩვეულებრივი ბერძნული ანბანით, ოღონდ აქ ერთი ასო მეორის მაგიერ იხმარებოდა და, მაშასადამე, ცალკეულ ასო-ნიშნებს სხვა მნიშვნელობა ჰქონდა მინიჭებული. ეს სისტემა ყველაზე უძველესია და იგი აღმოსავლეთიდან უნდა მომდინარეობდეს. ამ სისტემას ატბაში (Atbasch) ეწოდებოდა[3]. ატბაშური სისტემით ურთიერთს ენაცვლებოდ-

---

[1] ა. შანიძე, ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, I, 1920, გვ. 68, შნშ. 1.

[2] V. Gardthausen, Griechische palaeographie, II, 1913, გვ. 300—301.

[3] V. Gardthausen, დასახ. ნაშრომი, გვ. 301.

ნენ ბერძნული ანბანის პირველი და უკანასკნელი ასოები: α და ω, β და ψ და დანარჩენი ასოებიც ასე თანმიმდევრულად ერთიმეორის მაგიერ იხმარებოდა[4]. ატბაშური ანბანი ასეთია:

α β γ δ ε ζ η ϑ ι κ λ μ

ω ψ χ φ υ τ σ ρ π ο ξ ν

ბერძნულშივე არსებობდა ისეთი სისტემაც, რომელიც გულისხმობდა ასოთა შენაცვლებას შემდეგი წესით: β-ს ხმარობდნენ α-ს ნაცვლად, γ უხმარიათ β-ს მაგიერ, δ ენაცვლებოდა γ-ს და დანარჩენი ასოებიც ამ წესით მონაცვლეობდნენ (ე. ი. $\beta = \alpha$, $\gamma = \beta$, $\delta = \gamma$ და ა. შ.)[5]. რომაელებსაც ძირითადად ამ მეთოდით უსარგებლიათ, ოღონდ ნაწილობრივ შეუცვლიათ იგი; თითოეული ასოს მნიშვნელობა გადაწეული იყო ოთხი ასოთი: D უხმარიათ A-ს ნაცვლად, E უხმარიათ B-ს ნაცვლად და ა. შ. ასეთი კრიპტოგრამული გასაღებით შედგენილი წერილები გაუგზავნია ცეზარს ციცერონთან და სხვებთან[6].

ამრიგად, უძველესი ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემები ძირითადად ასოთა ურთიერთშენაცვლებით იყო შედგენილი[7].

ვ. გარდტჰაუზენი ბერძნულ კრიპტოგრაფიულ სისტემებს ორ ჯგუფად ყოფს: Kryptographie des Schreibens (წერის კრიპტოგრაფია)- და Kryptographie des Rechnens (სათვალავადი კრიპტოგრაფია). ასოთა შენაცვლების პრინციპით შედგენილ ზემოაღნიშნულ სისტემებს ვ. გარდტჰაუზენი ე. წ. წერის კრიპტოგრაფიის ჯგუფს მიაკუთვნებს.

ანბანის ასოთა ურთიერთმონაცვლეობით შედგენილია ერთი უძველესი სისტემაც ბერძნული კრიპტოგრაფიისა, ოღონდ აქ ფაქტიურად

---

[4] ე. გარიტი ამ გასაღებით შედგენილ სისტემას „ინვერსიულს“ უწოდებს. მან გამოაქვეყნა ამ სისტემის ერთი კრიპტოგრამა, რომელიც დაცული აღმოჩნდა პარიზში, ბერძნულ ხელნაწერში (gr. 531). G. Garitte, Le cryptogramme du Paris gr. 531. Scriptorium, V, 1951, Bruxelles, გვ. 299, 300.

[5] V. Gardthausen, დასახ. ნაშრომი, გვ. 301. ბერძნულში დადასტურებული ეს სისტემა კოპტურშიც გამოუყენებიათ. მიუთითებენ XII ს-ის საიდურ-კოპტური ხელნაწერის ასე შედგენილ კრიპტოგრამულ ანდერძზე: M. Jean Doresse, Cryptographie copte et cryptographie grecque, Bulletin de l'Inst. d'Egypte, t. 33, Session 1950—51, გვ. 217, 1952.

[6] ვ. გარდტჰაუზენი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 301.

[7] ეს მეთოდი გამოუყენებიათ რუსულშიც კრიპტოგრაფიული სისტემის «Литорея»-ს შედგენისას. მას «простая литорея»-ს უწოდებდნენ, რომელშიც მხოლოდ თანხმოვნები მონაცვლეობდნენ, გარდა Зело და Фита-სი. ეს სისტემა XIII ს-დანაა ცნობილი. შემდგომში, XVI—XVII საუკუნეებში «простая литорея»-სთან ერთად იხმარება აგრეთვე «мудрая литорея», რომელშიც თანხმოვნებთან ერთად მონაცვლეობდნენ ხმოვნებიც (Черепнин Л. В., Русская палеография, 1956, с. 264—265; 390).

ანბანის რიცხვითი მნიშვნელობებია გათვალისწინებული, ამიტომ ვ. გარდტჰაუზენი ამ სისტემას სათვალავადი კრიპტოგრაფიის ჯგუფის სხვა სისტემებთან ერთად განიხილავს. ამ სისტემას იგი მეტად ჩვეულებრივ gewöhnlichste kryptographie-ს ან ერთმნიშვნელობიან კრიპტოგრაფიას (einstellige zahlenkryptographie) უწოდებს[8]. მან დიდი გავრცელება პოვა საბერძნეთში და საუკუნეების მანძილზე ბატონობდა[9]. ატბაშურის მსგავსად, ამ სისტემაშიც ასოები მონაცვლეობდნენ, მაგრამ აქ მონაცვლეობა სხვაგვარად იყო წარმოდგენილი: ასოთა მონაცვლეობისას გათვალისწინებული იყო მათი რიცხვითი მნიშვნელობაც, უკეთ რომ ვთქვათ, აქ საქმე გვაქვს რიცხვითი ანბანის მონაცვლეობასთან. ბერძნული ანბანი დაყოფილი იყო ერთეულებად, ათეულებად და ასეულებად: α-დან ϑ-მდე რიგს ენაცვლებოდა შებრუნებული რიგი ϑ-დან α-მდე. ერთეულების ამ რიგში 4-ის აღმნიშვნელი ϭ ამოღებული იყო. ათეულების რიგს ისევ ათეულების შებრუნებული რიგი ენაცვლებოდა (10-ის აღმნიშვნელი ι-ს გამოკლებით), ხოლო ასეულების რიგს — ასეულებისა (100-ის აღმნიშვნელი ρ-ს გამოკლებით). ამრიგად, კრიპტოგრამული ანბანიდან ამოუღიათ ϭ, ι, ρ ასოები და მათ ნაცვლად კრიპტოგრამულ ანბანში შეუტანიათ ϛ, Ϻ და Ϡ. კრიპტოგრამულ ანბანში ε, ν და φ სხვა ასოებით არ იცვლებიან: კრიპტოგრამის ε უცვლელად გადმოიღება ε-დ, ასევე ν და φ.

gewöhnlichste kryptographie-ს ანბანი ასეთია[10]:

ერთეულები

9	8	7	6	5	4	3	1
ϑ	η	ζ	ϛ	ε	γ	β	α
α	β	γ	ϭ	ε	ζ	η	ϑ

ათეულები

90	80	70	60	50	40	30	20
Ϻ	π	ο	ξ	ν	μ	λ	κ
ι	κ	λ	μ	ν	ξ	ο	π

[8] ვ. გარდტჰაუზენი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 311.

[9] ბერძნულის მსგავსად, კოპტურშიც გამოუყენებიათ ეს სისტემა, უმეტესად კოლოფონებში, შელოცვებში, აგრეთვე დიდ კოპტურ სამედიცინო პაპირუსში — M. Jean Doresse, Cryptographie copte et cryptographie grecque, Bulletin de l'Inst. d'Egypte, t. 33, Session 1950—51, 1952, გვ. 217—219.

[10] ვ. გარდტჰაუზენი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 311—314.

ასეულები

900	800	700	600	500	400	300	200
ϡ	ω	ψ	χ	φ	υ	τ	σ
ρ	σ	τ	υ	φ	χ	ψ	ω

ამრიგად, ბერძნულში ორივე კრიპტოგრაფიული სისტემა — ატბაშური და gewöhnlichste kryptographie — ძირითადად ასოთა შენაცვლების პრინციპითაა შედგენილი. ასოთა ურთიერთშენაცვლება დაედო საფუძვლად ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობის რამდენიმე სისტემასაც. ეს სისტემებია: ანჩინური, ანრეური, ანჯანური და ანჰოეური.

ბერძნული ატბაშური სისტემის გავლენით უნდა იყოს შედგენილი ძველი ქართული ანჯანური და ანჰოეური სისტემები. რაც შეეხება ანჩინურ და ანრეურ სისტემებს, აქ სხვაგვარი ვითარებაა. ბერძნულთან მსგავსება ძირითადად გამოიხატება შემდეგში: ასოთა მონაცვლეობის დროს ფონეტიკურ მნიშვნელობასთან ერთად გათვალისწინებულია მათი რიცხვითი მნიშვნელობაც. ეს არის ბერძნული „gewöhnlichste kryptographie"-სა და ქართული ანჩინურ-ანრეური სისტემების შედგენის საერთი პრინციპი. მაგრამ ანჩინური და ანრეური სისტემები, თავის მხრივ, რიგ თავისებურებებს შეიცავენ, რითაც განსხვავდებიან ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემისაგან და რის გამოც ანჩინური და ანრეური სისტემები ქართულ ორიგინალურ სისტემებს წარმოადგენენ. ე. თაყაიშვილი ოთხივე ქართულ სისტემას — ანჩინურს, ანჯანურს, ანრეურსა და ანჰოეურს — მიაკუთვნებს ბერძნულ ატბაშურ სისტემას[11], რაც არ არის მართებული. ოთხივე ქართული სისტემის გასაღებების მიმოხილვისას ქვემოთ გარკვეული გვაქვს ამ სისტემათა ბერძნულთან მიმართების საკითხი.

ანჩინური სისტემა

ანჩინური სისტემის პირველი მეცნიერული ანალიზი ეკუთვნის ა. შანიძეს[12]. მან ამოხსნა და გამოაქვეყნა გ. წერეთლის[13] და მოსე ჯანაშვი-

---

[11] ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, 1933, პარიზი, გვ. 7—8.

[12] ა. შ ა ნ ი ძ ე, ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, I, 1920, გვ. 63—68.

[13] Г. Церетели, Археологическая прогулка по Квирильскому ущелью. Саванская базилика: Материалы по арх. Кавказа, вып. VII, М., 1898, с. 104.

ლის[14] სომხურ და მეგრულ სიტყვებად მიჩნეული კრიპტოგრამები. როგორც ა. შანიძემ გამოარკვია, ეს კრიპტოგრამები ანჩინური სისტემისა ყოფილა, ოღონდ ამ სისტემის ანბანს „შიფრიანი ანბანი“ უწოდა[15]. ხოლო შემდგომში მანვე ასეთ სისტემას „ანჩინური“ უწოდა ფარსადან გორგიჯანიძისეული „ანჯანური“ სისტემის სახელწოდების ანალოგიით[16]. ტერმინი „ანჩინური“ ხელნაწერებშიც დადასტურდა: H—1283 (XVIII ს.), S—3652 (XVIII ს.) და პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის № 15 ხელნაწერი (XVIII ს.)[17]. H—1283 და S—3652 ხელნაწერებში ანჩინური სისტემის ანბანს შემდეგი შენიშვნა ახლავს: „ამას უკუე ანჩინური ეწოდება“. ასევე პარიზულ № 15 ხელნაწერშიც მითითებულია, რომ „ამას ანჩინური ეწოდების“ და იქვე აღნიშნულია ანბანის შესახებ, რომ „ესენი ერთმანერთის ნაცვლად დაისმის“.

ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამული ანბანის შედგენის დროს ბერძნული „gewöhnlichste kryptographie“-ს მსგავსად ასოთა ფონეტიკურ მნიშვნელობასთან ერთად გათვალისწინებულია ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობაც, ოღონდ ქართულში ეს მონაცვლეობა ორიგინალურადაა გადაწყვეტილი: ბერძნულისაგან განსხვავებით, სადაც ერთეულები ერთეულებს ენაცვლებოდნენ, ათეულები — ათეულებს და ასეულები — ასეულებს, ქართულში ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობა ისეა გათვალისწინებული, რომ ერთეულებისა და ათასეულების აღმნიშვნელი ასოები მონაცვლეობენ, ერთი მხრივ, და ათეულებისა და ასეულების აღმნიშვნელი ასოები, მეორე მხრივ: ე. ი. ერთის აღმნიშვნელი ა ასოს მაგიერ გვხვდება ჩ, რომელიც უდრის 1000-ს, ორის აღმნიშვნელი ბ ენაცვლება ც-ს, რომელიც 2000-ს აღნიშნავს და ა. შ. ასევე ათის აღმნიშვნელ ი-ს ენაცვლება რ (=100), ასო კ-ს (=20) ენაცვლება ხ (=200) და ა. შ. ამ სისტემას სახელწოდებაც ა ნ ჩ ი ნ უ რ ი ამ მონაცვლეობის მიხედვით შერქმევია: ანჩინური ქართული ანბანის **ან**-ისა და **ჩინ**-ისაგან არის მიღებული.

ამრიგად, ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამულ ანბანში ერთეულებს ენაცვლება ათასეულები, ხოლო ათეულებს — ასეულები. ამის მიხედვით აღნიშნული ანბანი ამგვარად წარმოგვიდგება[18]:

---

[14] М. Джанашвили, Описание рукописей церковного Музея, кн. III, 1908, с. 18.

[15] ა. შანიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 64.

[16] ა. შანიძე, კრიპტოგრაფიული მასალები. მიმომხილველი. I. 1926. გვ. 237.

[17] Q—1459 ხელნაწერში (XVIII—XIX სს.) კრიპტოგრამულ ანბანს აწერია „ანჩინურისათვის“, მაგრამ ფაქტიურად იგი ანჯანური ანბანია (იხ. ანჯანური სისტემა).

[18] ანჩინური სისტემის ანბანი ხელნაწერებშიც აღმოჩნდა ჩაწერილი, ოღონდ გარკვეული სახეცვლილებებით (ამის შესახებ იხ. ქვემოთ).

აჩ — 1:1000	ირ — 10:100
ბც — 2:2000	კს — 20:200
გძ — 3:3000	ლტ — 30:300
დწ — 4:4000	მუ(*მჳ)—40:400
ეჭ — 5:5000	ნფ — 50:500
ვხ — 6:6000	ჲქ — 60:600
ზჯ — 7:7000	ოღ — 70:700
ⷪჯ — 8:8000	პყ — 80:800
თჰ — 9:9000	ჟშ — 90:900

ანჩინური სისტემის ანბანში მტკიცედ არის დაცული მისი შედგენის პრინციპი — მონაცვლეობა ერთეულებისა ათასეულებთან, ათეულებისა— ასეულებთან. ეს პრინციპი არ ირღვევა არც უძველეს, X საუკუნის, კრიპტოგრამებში, და არც ყველაზე ახალ XIX საუკუნის, კრიპტოგრამებში. მაშასადამე, ეს კრიპტოგრამული ანბანი ძირითადად სტაბილურია. მაგ., **აჩ, ბც, გძ, დწ** და ა. შ. კომპლექსები ერთმანეთს ენაცვლებიან როგორც უძველეს, ასევე გვიანდელი საუკუნეების კრიპტოგრამებში, მაგრამ ეს არ ითქმის ანბანის ყველა კომპლექსზე. ჩვენი ყურადღება მიიქცია რამდენიმე ურთიერთმონაცვლე კომპლექსმა, რომელთაც გარკვეული მიზეზების გამო განუცდიათ ცვლილებები და თავისებური, ახალი მონაცვლეობა წარმოუქმნიათ. ეს კომპლექსებია **ⷪჯ, თჰ, მუ, ჲქ**. ამათგან **მუ** კომპლექსი გარკვეული კანონზომიერების ამსახველია, ხოლო **ⷪჯ, თჰ** და **ჲქ** კომპლექსებში ცვლილებები ერთ საერთო მოვლენას უკავშირდება.

მუ კომპლექსი: ანჩინური სისტემის ანბანით მ-ს, რომლის რიცხვითი მნიშვნელობაა 40, ენაცვლება უ (რიცხვითი მნიშვნელობა 400). ვინაიდან უ (ⷭⷦ) ასო ძველ ქართულში რთული ბგერაა, შედგება ორი ნიშნისაგან, ამიტომ კრიპტოგრამებშიც გვაქვს მრავალფეროვნება. კრიპტოგრამების შემდგენელთ მ-ს ნაცვლად უხმარიათ როგორც რთული ⷭⷦ, ასევე მისი შემადგენელი ⷭ ან ⷦ, იმის გათვალისწინებით, თუ ქართული დამწერლობის რომელი სახეობით იწერებოდა კრიპტოგრამა: ასომთავრულით, ნუსხურით თუ მხედრულით.

1) მ — უ. როგორც კრიპტოგრამების შესწავლამ დაგვანახვა, მათი ავტორები ჩვეულებრივ მ-ს ნაცვლად იყენებდნენ უ-ს. ასეთი შენაცვლება ძირითადად დასტურდება ნუსხურსა და მხედრულ კრიპტოგრამებში: მ—უ გვხვდება XI—XVII საუკუნეების ნუსხურით ნაწერ კრიპტოგრამებსა და XV—XIX საუკუნეების მხედრულით ნაწერ კრიპტოგრამებში (დასტურდება ამის ორმოცზე მეტი ნიმუში). ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამების დიდი ნაწილი სწორედ ნუსხური და მხედრული დაწერილობისაა.

რაც შეეხება ⷭⷦ-ს შემადგენელ კომპონენტებს:

2) მ—ო. მ-ს ნაცვლად მხოლოდ ო გვხვდება ასომთავრულით და ნუსხურით ნაწერ კრიპტოგრამებში: ასომთავრულითაა ნაწერი A—911 ხელნაწერის XVIII ს. კრიპტოგრამა, ხოლო XV—XVI სს. ერთ კრიპტოგრამაში (S—4958), რომელიც ნუსხურადაა ნაწერი, საზედაო ასოდ ჩაუწერია მის ავტორს ასომთავრული Ⴓ, რაც მ-ს ნაცვალია. ასევე მ-ს ნაცვლად ო გვხვდება ერთ ნუსხურით ნაწერ კრიპტოგრამაშიც (XVII ს.; A—1516)[19].

3) მ—ჯ. მ-ს ნაცვლად ჯ გვხვდება XII—XVIII სს. ნუსხურით ნაწერ კრიპტოგრამებში და XVIII ს. ერთ მხედრულით შესრულებულ კრიპტოგრამაში (H—1027).

აღნიშნული მონაცვლეობა სქემის სახით ასე წარმოგვიდგება:

მ—ჟ: ნუსხურითა და მხედრულით ნაწერ კრიპტოგრამებში.

მ—Ⴓ: ასომთავრულსა და ნუსხურ კრიპტოგრამებში.

მ—Ყ: ძირითადად ნუსხურ კრიპტოგრამებში, ერთ მხედრულ კრიპტოგრამაში.

როგორც ვნახეთ, მ-ს ნაცვლად ჩვეულებრივ გვაქვს უ, ხოლო შედარებით იშვიათად ო ან ჯ. ნუსხურ და მხედრულ კრიპტოგრამულ ანბანებში ო-სა და ჯ-ს ხმარება მ-ს მაგიერ, ცხადია, ასომთავრულის გავლენით აიხსნება, კერძოდ, ასომთავრული Ⴓყ-ს რთული შედგენილობით. მართალია, ამჟამად მცირე რაოდენობით შემოგვრჩა ანჩინური სისტემის ასომთავრულით ნაწერი კრიპტოგრამები, მაგრამ უძველესი ნიმუშები, რა თქმა უნდა, ასომთავრულით იქნებოდა შესრულებული.

ქართულ ანბანში თავდაპირველად 400-ის რიცხვით მნიშვნელობას გადმოსცემდა Ყ[20]. ვინაიდან ანჩინური კრიპტოგრამული ანბანის შედგენის დროს მთავარი ყურადღება ექცეოდა ასოთა რიცხვით მნიშვნელობას, ცხადია, Ყ (=400) იქნებოდა მ-ს (=40) მონაცვლე იმ უძველეს, თავდაპირველ ანჩინურ ანბანში. ჩვენს ვარაუდს, ვფიქრობთ, მხარს უჭერს Ყ ასოს არსებობა ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამებში, რომლებიც შედარებით გვიანდელია (ძირითადად XVII—XVIII სს. ნუსხური და ერთი მხედრული კრიპტოგრამაც), მაგრამ ძველი ვითარების ამსახველი

---

[19] XI ს. II ნახევრის ერთ ნუსხურ კრიპტოგრამაში (Jer—73, 84r) ო-ს ნაცვლად მოსალოდნელი მ-ს მაგიერ გვაქვს ღ. ჩანს, მის ავტორს კრიპტოგრამაში (-ქოთათელი) ო მიუჩნევია არა რთული Ⴓყ-ს შემადგენელ კომპონენტად, არამედ დამოუკიდებელ ასოდ, რომლის მონაცვლე ანჩინური სისტემით გვაქვს ღ.

[20] ა. შ ა ნ ი ძ ე, ძველი ქართული ენის გრამატიკა, 1976, გვ. 12.

ჩანს. ცნობილია, რომ შემდგომ „უ-ნმა მხედრულ ანბანში Ч ასოს ადგილი დაიკავა და 400 აღნიშნა“[21]. ქართული ანბანის გავლენით ანჩინურ ანბანშიც Ч-ს ადგილს იჭერს უ.

ამრიგად, Ш-ის მეწყვილედ სხვადასხვა დროს Ч, Ц და ЦЧ ასოების არსებობა ანჩინურ კრიპტოგრამულ ანბანში აიხსნება, ერთი მხრივ, ЦЧ ბგერის რთული შედგენილობით, ხოლო, მეორე მხრივ, ასეთი მონაცვლეობა საგულისხმო ჩანს, ვინაიდან Ч-ს არსებობა ანჩინურ კრიპტოგრამულ ანბანში უთუოდ უნდა მიანიშნებდეს ამ სისტემის სიძველეზე.

.ამრიგად, შესაძლებელი ხდება უძველესი ანჩინური კრიპტოგრამული გასაღების აღდგენა (ივარაუდება ასომთავრული დამწერლობით შესრულებული): ამ ანბანში Ш-ის მონაცვლე იქნებოდა Ч, ხოლო შემდგომ ЦЧ (ან მისი კომპონენტი Ц).

ѲѪ, თჯ და ѧქ კომპლექსების შესახებ: ѲѪ, თჯ, ѧქ—, ჭჯ, ჭჯ და Ѳთ (კომპილაციური), Ѳთ.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ანჩინური კრიპტოგრამული ანბანი მთელი ათი საუკუნის განმავლობაში საკმაოდ სტაბილურია. მაგრამ XIV—XV და XVI სს. რამდენსამე კრიპტოგრამაში შევნიშნეთ ერთი თავისებურება — თ ბგერას (რიცხვითი მნიშვნელობა 9), რომელსაც ჩვეულებრივ ენაცვლებოდა ჯ (რიცხვითი მნიშვნელობა 9000), შეენაცვლა Ѳ (რიცხვითი მნიშვნელობა 8), ე. ი. ერთეულის აღმნიშვნელ თ-ს (=9) შეენაცვლა, ერთეულის აღმნიშვნელი Ѳ (=8). ასევე, გვიანდელ XVII—XVIII სს. რამდენსამე კრიპტოგრამაში ჭ-ს (რიცხვითი მნიშვნელობა 600) შეენაცვლა ჯ (რიცხვითი მნიშვნელობა 8000), ე. ი. ასეულს შეენაცვლა ათასეული.

ისმის კითხვა: რამ შეუწყო ხელი ანჩინური კრიპტოგრამული ანბანის ამ განსხვავებული ტიპების ჩამოყალიბებას და რატომ დაირღვა ზემოაღნიშნული პრინციპი ანჩინური კრიპტოგრამული ანბანის შედგენისა?

ანჩინური სისტემა და ყველა სხვა სისტემა, რომლებიც ბგერათა მონაცვლეობაზე არიან დამოკიდებული, ე. ი. რომელთაც ქართული ანბანი უდევთ საფუძვლად, ანგარიშს უწევენ ქართულ ანბანში მომხდარ ცვლილებებს. ქართულ კრიპტოგრაფიაში, როგორც სარკეში, ისე აისახება ქართულ ანბანში მომხდარი ცვლილებები, გრაფიკული იქნება ეს თუ ორთოგრაფიული.

ქართულმა ანბანმა რომ მოხაზულობის თვალსაზრისით სამი საფეხური განვლო, ეს კარგად აისახა ქართულ კრიპტოგრაფიაშიც. ჩვენამდე შემორჩენილი უძველესი კრიპტოგრამები ნაწერია ასომთავრულით, ნუსხურით და გვიანდელები — მხედრულით. ქართული კრიპტოგრაფია ქართულ ანბანში მომხდარ ძვრებს მოხაზულობის თვალსაზრისით მაშინვე გამოხმაურებია. მხედველობაში გვაქვს Sin—11 ხელნაწერის X ს. ნუსხუ-

[21] იქვე, გვ. 13.

რით ნაწერი კრიპტოგრამა, რომელიც ამ ხელნაწერში დამახინჯებული ფორმითაა შემორჩენილი და რომელიც სწორი ფორმით, რა თქმა უნდა, მის დედანში იქნებოდა ჩაწერილი. მისი დედანი კი ჩვენ IX საუკუნისად მივიჩნიეთ[22], რადგან ამ საუკუნეში იწყება ქართული ანბანის ნუსხური მოხაზულობის გამოყენება. მაშასადამე, ირკვევა, რომ ქართულ ანბანში მომხდარი გრაფიკული ცვლილება იმავე საუკუნეში ასახულა ქართულ კრიპტოგრაფიაშიც.

ძველ ქართულ კრიპტოგრაფიაში, კერძოდ, იმ სისტემებში, რომლებიც ასოთა მონაცვლეობას ემყარება, ნათლად ჩანს აგრეთვე ქართული ანბანის შემდეგი ცვლილება: მხედრული ანბანიდან ⴖ, ⴜ, ⴟ ასოების ამოღება. ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი ქართულ ანბანში შექმნილ ამ ვითარებას ასე ასახავს: მარტივად გადაწყდა მ-ის (=40) მონაცვლე ⴟ-ს (=400) ამოვარდნა. მხედრულით ნაწერ კრიპტოგრამულ ანბანში ⴟ-ს მაგიერ გვაქვს უ, ე. ი. მუ კომპლექსი (ამის შესახებ იხ. ზემოთ).

ანჩინური სისტემის ანბანში მკვეთრად გამოჩნდა ⴖ და ⴜ-ს ამოვარდნა ქართული მხედრული ანბანიდან. ეს არის გვიანდელი საუკუნეების (იგულისხმება XVII ს.) ის დიდი დარღვევა, რაც მოხდა ანჩინური სისტემის ანბანში. დარღვევაო, ვამბობთ იმიტომ, რომ ანჩინური სისტემის შედგენისას ხომ ასოებში ერთდროულად იგულისხმება ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობებიც. და, რა თქმა უნდა, ანჩინური სისტემის ანბანიც ამ თვალსაზრისით უკვე დაირღვა: ⴖ-ს ანბანიდან ამოვარდნის გამო ანჩინური სისტემის გასაღებში თავისუფალი დარჩა მისი მონაცვლე ⴣ ასო (=8000-ს). მეორე მხრივ, ⴜ (=60) ამოვარდა ქართული ანბანიდან და ანჩინური სისტემის ანბანში ცალად დარჩა მისი მონაცვლე ⴣ (=600-ს). მოხდა ორიგინალური შეერთება ამ ორი თავისუფალი ასოსი — ⴣ და ⴣ-სი, რომელთაც შესაბამისი ასოები ანჩინურ სისტემაში აღარ გააჩნდათ. კვლავ შეიკრა ერთგვარად ანჩინური სისტემის ანბანი: ყველა ასოს თავისი მონაცვლე ასო გაუჩნდა, მაგრამ ამ სახეცვლილ ანბანში ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობების თვალსაზრისით, რა თქმა უნდა, ყველაფერი რიგზე არ იყო: ⴣ ასო, რიცხვითი მნიშვნელობით 600 შეენაცვლა ⴣ-ს, რომელიც 8000-ს აღნიშნავს.

ⴣⴣ კომპლექსიანი ტიპის ანჩინური კრიპტოგრამული ანბანი ამგვარია:

ა ბ გ დ ე ვ ზ თ.
ი კ ლ მ ნ ო პ ჟ რ (9000:8000).

მხედრულით ნაწერი კრიპტოგრამებისათვის შექმნილი ეს ანჩინური ანბანი ნუსხურით ნაწერ კრიპტოგრამებშიც გამოუყენებიათ (შემორჩე-

---

[22] Sin—11 ხელნაწერის კრიპტოგრამა განხილული გვაქვს აქვე. იხ. ანჩინური სისტემა—გადამწერები. გვ. 32—34

ნილია სამი ასეთი კრიპტოგრამა XVII—XVIII სს-ისა: A—444, H—1738, Q—100).

როგორც ვნახეთ, ⰻⰾ კომპლექსიანი ტიპი შეიქმნა მხედრული ანბანის გამარტივების გამო. მართალია, ანჩინური სისტემის შედგენის პრინციპი დაირღვა, ასეული შეენაცვლა ათასეულს, მაგრამ აქაც ერთგვარი გამოსავალი უპოვიათ მის შემდგენლებს. ისეთი შთაბეჭდილება შეუქმნიათ, თითქოს ეს ასოები იმიტომ ენაცვლებიან ერთმანეთს, რომ მსგავსი გრაფიკული მოხაზულობა აქვთ (იგულისხმება (XVII ს. გვიანდელი ნუსხური: ⵅ ⵜ). ალბათ, ამიტომაა, რომ პარიზულ № 1 ხელნაწერში (1725 წ.) ოცი ქართული კრიპტოგრაფიული გასაღებიდან რამდენიმე გასაღებში (№ 6, 9, 13) დასაწყისში ⰻⰾ ნაცვლად (ⵜ), რა თქმა უნდა, არა შემთხვევით, ზის ⵅ (ეს გასაღებები პირობითი ნიშნების სისტემის ანბანებია). აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ პარიზულ № 1 ხელნაწერში წარმოდგენილი ტაბულები არის პირველი ცდა ქართულში არსებული სხვადასხვა კრიპტოგრაფიულ სისტემათა ანბანების ერთად თავმოყრისა. ამიტომ ამ ხელნაწერს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართული კრიპტოგრაფიის ისტორიისათვის. რაღა თქმა უნდა, ამ გასაღებების შემგროვებელს ანჩინური სისტემის აქ წარმოდგენილი ანბანიდანაც უკვე დაუნახავს, რომ ⰻ და ⰾ ერთმანეთს ენაცვლებიან და შეუტანია იგი ზემოთ აღნიშნულ რამდენსამე გასაღებში ⰻⰾ ნაცვლად.

ამრიგად, ⰻⰾ ასოების ურთიერთმონაცვლედ წარმოდგენა ქართულ ანჩინურ სისტემაში იმან გამოიწვია, რომ ეს ორი ასო ქართული ანბანიდან Ⴓ-სა და ⴓ-ს ამოღების შემდგომ ცალად დარჩა. საჭირო შეიქმნა კრიპტოგრამული ანბანის შეკვრა და ასე წარმოიქმნა ახალი კომპლექსი ⰻⰾ, თუმცა ეს გზა ანჩინური სისტემის შედგენის პრინციპისათვის სწორი არ იყო.

აქვე ისმის საკითხი, გაბატონდა თუ არა ქართულ კრიპტოგრაფიაში ეს ანბანი? რა თქმა უნდა, არა. ქართული ანჩინური სისტემის ის ძირითადი გასაღები, რომელიც ადრეულ საუკუნეებში იხმარებოდა, კვლავ ბატონობს.. ხოლო ჩვენ მიერ აღწერილი ეს გასაღები იშვიათი ხმარებისაა. დადასტურდა ამ ტიპის გასაღებით შედგენილი 10 კრიპტოგრამა, რომლებიც შემდეგ ხელნაწერებშია ჩაწერილი:

A—444, XVII, ნუსხური. H—599, XVII, მხედრული. H—1738, XVII, ნუსხური. A—679, XVII, მხედრული. A—1342, XVII, მხედრული. Q—100, XVIII, ნუსხური. ზუგდიდ. მუზ. № 13, XVII—XVIII, ასომთავრული. ქუთაისის მუზ. K—199, XVIII ს. I მეოთხ. მხედრული. A—646, XVIII, მხედრული. A—1114, XVIII, მხედრული.

ამრიგად, ქართულ ხელნაწერებში ჩვეულებრივ იხმარება ანჩინური სისტემის ძირითადი ანბანი, რომლითაც შედგენილია კრიპტოგრამების დიდი უმრავლესობა, ამავე დროს, ამ გასაღების პარალელურად, XVII—

XVIII სს-ში თავს იჩენს ამ სისტემის ანბანის სახეცვლილი ტიპი (ჭჯ კომპლექსიანი), რომელიც შედარებით იშვიათად იხმარება.

ანჩინური სისტემის განვითარება აქ არ ჩერდება და იქმნება ისეთი ტიპიც ამ სისტემისა, რომელიც თავისი ხასიათით კომპილაციურია. XVIII ს. ოთხ ქართულ ხელნაწერში დაცულია ანჩინური სისტემის გასაღებები[23]. ეს ხელნაწერებია: S—3652 (1762 წ.), H—1283 (XVIII ს.), პარიზ. № 15 (გადაწერილია 1769 წ. და გამართულია დავით რექტორის მიერ 1788 წ. ანბანიც დავით რექტორს ჩაუწერია 1788 წ.). პარიზ. № 1 (გადაწ. 1725 წ.).

ეს გასაღებები საინტერესოა თავისი შედგენილობით. სამ ხელნაწერში (S—3652, H—1283 და პარიზ. № 15) ისინი აბსოლუტურად ემთხვევიან ერთმანეთს:

აჩ, ბც. გძ. დწ. ეჭ. ვხ. ზჯ. ცთ. ირ. კს.
ლტ. მუ. ნფ. ქჯ. ღო. ყპ. შყ.[24]

პარიზულ № 1 ხელნაწერში გასაღები შედგენილობის თვალსაზრისით იგივეა, რაც დანარჩენ სამივე ხელნაწერში, ოღონდ ჭჯ კომპლექსი ანბანის სულ ბოლოსაა გადატანილი. ამასთანავე, გვაქვს ოღ, პყ, ყშ კომპლექსები, რომლებიც სწორად არის ამ ხელნაწერში ფიქსირებული და ანბანის რიგშიც სწორად ზის. აქ ანბანის რიგი არ არის დარღვეული და გვაქვს სწორი თანმიმდევრობა. ეს გასაღები ასეთია:

აჩ, ბც. გძ. დწ. ეჭ. ვხ. ზჯ. შთ. ირ.
კს. ლტ. მუ. ნფ. ოღ. პყ. ყშ. ქჯ.

ანბანის რიგის მიხედვით ოთხივე ხელნაწერის ანბანიდან სწორი და გამართულია პარიზული № 1 ხელნაწერის გასაღები. როგორც გასაღებების შედარებიდან გამოჩნდა, დანარჩენ სამ ხელნაწერში ღო, ყპ, შყ კომპლექსები უკუღმაა ჩაწერილი. უნდა გვქონოდა სწორი ფორმა ამ კომპლექსებისა — ოღ, პყ, ყშ, რაც მხოლოდ პარიზულმა № 1 ხელნაწერმა შემოგვინახა. ამდენად, აქ წარმოდგენილი ოთხივე გასაღებიდან შედარებით ადრინდელი ჩანს პარიზული № 1 ხელნაწერის ანბანი, რომელიც

---

[23] რაც შეეხება ანჩინური სისტემის ერთ კრიპტოგრამულ გასაღებს (ქუთაისის მუზ. K—265), იგი ნუსხურითაა ნაწერი (XVII ს.). როგორც ჩანს, იგი ანჩინური სისტემის ძირითადი გასაღების ნიმუშია, ამას ადასტურებს ჯქ კომპლექსის არსებობაც. მაგრამ შეცდომა მოსვლია მის დამწერს და ჯ-ს მონაცვლედ ფ-ს მაგიერ ძ შეუტანია და ეს კომპლექსი ანბანის ბოლოს დაუწერია. ჩვეულებრივ ანბანში ძ ენაცვლება გ-ს. გძ კომპლექსი ამ გასაღებშიც გვაქვს, ე. ი. ძ ენაცვლება სწორად გ-ს, შეცდომით კი ჯ-ს.

[24] პარიზის № 15 ხელნაწერში შყ კომპლექსის ნაცვლად გვაქვს შჯ, რაც უნებლიე შეცდომა უნდა იყოს დავით რექტორისა, დანარჩენი კომპლექსები კი აღნიშნული ტიპის ანბანის მსგავსია.

სწორადაა გამართული და რომელსაც დაუცავს ამ გასაღების უძველესი სახე.

შედგენილობით აღნიშნული გასაღები თავისებურია: აქ, ერთი მხრივ, გვაქვს შენაცვლება ⴉⴊ კომპლექსისა და, მეორე მხრივ, შენაცვლება ⴖⴘ კომპლექსისა. ე. ი. ეს გასაღები შედგენილობის თვალსაზრისით კომპილაციურია. აქ წარმოდგენილია, ერთი მხრივ, ⴖ-სა და ⴘ-ს მონაცვლეობა და, მეორე მხრივ, ⴉ და ⴊ-ს მონაცვლეობა.

რა დროისაა ეს კომპილაციური გასაღები? იგი ოთხ ხელნაწერშია წარმოდგენილი, ოთხივე XVIII საუკუნისაა, მაგრამ დათარიღებისათვის მთავარია აქ წარმოდგენილი ⴉⴊ კომპლექსი, რომლის ხმარება XVII—XVIII სს. რამდენსამე კრიპტოგრამაში დასტურდება. ცხადია, ეს კომპილაციური გასაღები ამაზე ადრე არც შეიქმნებოდა.

დავუბრუნდეთ ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამული გასაღების ⴖⴘ ტიპს. ანჩინური სისტემის XIV—XVI სს. რამდენიმე კრიპტოგრამა შედგენილია თავისებური გასაღებით. ეს გასაღები თუმცა ემთხვევა ანჩინური სისტემის ძირითად კრიპტოგრამულ გასაღებს, მაგრამ შეინიშნება განსხვავებაც, რაც შემდეგში მდგომარეობს: ძირითად ანჩინურ გასაღებში ურთიერთს ენაცვლებიან, ერთი მხრივ ⴖ და ⴊ (8:8000) და, მეორე მხრივ, ⴘ და ⴃ (9:9000). აღნიშნულ ტიპში კი ურთიერთს ენაცვლებიან ⴘ(=9) და ⴖ(=8), რაც, რა თქმა უნდა, ძირითადი ანჩინური გასაღებისგან შედგენილობით ძლიერ განსხვავდება.

აჩ. ბც. გძ. დწ. ეჭ. ვხ. ზკ. ⴖⴘ. (8:9). ⴃⴊ (9000:8000).
ირ. კს. ლტ. მუ. ნფ. ჲქ. ოღ. პყ. უშ.

ეს არის არასწორი და ამავე დროს თითქმის შეუძლებელი შენაცვლება ანჩინური სისტემისათვის — ერთეული ერთეულს ამ სისტემაში არასდროს არ შენაცვლებია არც უძველეს კრიპტოგრამებში და არც გვიანდელებში. ამ ტიპის კრიპტოგრამები შეინიშნება შემდეგ ხელნაწერებში: ქუთაისის მუზეუმის K—52, Jer—33 და K—4, Q—657, A—743, A—144. განვიხილოთ თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე.

ქუთაისის მუზეუმის ხელნაწერზე (K—52) „სწავლანი და მოძღვრებანი თეოდორე სტოდიელისა“, 131 r-ზე, მიწერილია კრიპტოგრამა „ⲁⲗ̄ⲫⲕ ⲭ̄ⲕ ⲱ̄ⲫ“. ხელნაწერი აღუდგენიათ XVII—XVIII სს-ში. ძირითადი ნაწილი კი აღწერილობის მიხედვით (იხ. ქუთაისის მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ტ. I, 1953, გვ. 180—181) დათარიღებულია XIV—XV საუკუნეებით, მაგრამ ხელის მიხედვით იგი XVI საუკუნით უნდა დავათარიღოთ.

კრიპტოგრამა მიუწერია ხელნაწერის ძირითად ნაწილზე მის გადამწერს გ ა ბ რ ი ე ლ ს. თუ კრიპტოგრამის პირველ სიტყვას „ⲁⲗ̄ⲫⲕ“ ამოვხსნით, გვექნება „ქ̄ბნს“, რაც უაზრობაა. თუ დავაკვირდებით

კრიპტოგრამას, აქ ⵒ ასო არ უნდა გვქონდეს. ირკვევა, რომ თავდაპირველად უნდა გვქონოდა ⵔ. ჩანს, დროთა ვითარებაში ⵔ-ს ბუნის ზედა ნაწილში მელანი გაუფერულდა, გადავიდა და ამიტომ ახლა იკითხება ⵒ ასოდ. თუ ⵔ-ს აღვადგენთ, მაშინ კრიპტოგრამა ამგვარი დაწერილობისა გვექნება: „ⵔⵑ ⵗ ⵑ ⵡ“, რაც ასე ამოიხსნება: „ქ თნს შ ღ ნ“, ქარაგმების გახსნით: „ქეთაონს შეუნდოს ღმერთმან“. მაშასადამე, ამ მინაწერის კრიპტოგრამულ ანბანში ⵡ-ს მონაცვლეა ⵔ.

ჩვენი ამოხსნა რომ სწორია და კრიპტოგრამაში უთუოდ ⵔ უნდა გვქონდეს, ამას შემდეგი გარემოებაც უჭერს მხარს. ხელნაწერის გადამწერი გაბრიელი წერს კრიპტოგრამას, რომელშიც მოიხსენიებს ქეთაონს. ხელნაწერის გადამწერი რომ ნამდვილად გაბრიელია, ეს ხელნაწერის ანდერძიდანაც ჩანს. მაგრამ ვინ არის კრიპტოგრამაში მოხსენებული ქეთაონ? ამის შესახებ ხელნაწერში არავითარი ცნობა არ არის დაცული. სამაგიეროდ, ხელნაწერთა ინსტიტუტის Q კოლექციაში მივაკვლიეთ XVI საუკუნის ერთ ხელნაწერს — Q—642, „მარხვანი მეწიეთისა“, რომლის გადამწერიც გაბრიელია, ხოლო დამკვეთი ქეთაონ (იხ. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, ტ. II, 1958, გვ. 93, 94). ხელნაწერის ანდერძში დამკვეთის ვინაობაა მოხსენიებული. ქუთაისის ხელნაწერის გადამწერიც გაბრიელია, ხოლო კრიპტოგრამაში მიმალული უნდა იყოს ამ ხელნაწერის დამკვეთის ქეთაონის სახელი. ორივე ხელნაწერის, Q—642-ისა და K—52-ის გაბრიელისა და ქეთაონის იდენტურობას ადასტურებს ის ფაქტი, რომ ორივე ხელნაწერი ერთი და იმავე ხელით არის ნაწერი. ამრიგად, K—52 და Q—642 ხელნაწერების გადამწერია გაბრიელ, ხოლო K—52-ის დამკვეთი ყოფილა კრიპტოგრამაში მოხსენიებული ქეთაონი.

ამავე ტიპის ნიმუშია XIV—XV სს. ერთი კრიპტოგრამა, რომელიც Ier—33 ხელნაწერმა შემოგვინახა. ხელნაწერი ლიტურგიკული და ჰაგიოგრაფიული კრებულია, გადაწერილია XIII—XIV სს-ში. 160r-ზე, ფურცლის ქვედა კიდეზე კრიპტოგრამაა: „ⵖⵃ ⵛⵒⵔⵔⵙⵒ'ⵣⵠ“, რაც ასე იხსნება: „ეს წავ[ი]კითხე“. კრიპტოგრამას ⵒ-ის ასომთავრულით ნაწერი თხზული ასოები: კრიპტოგრამის დამწერს ამოუკითხავს ისინი და ამის აღსანიშნავად მიუწერია კრიპტოგრამა.

ამ ტიპის გასაღებითაა დაწერილი ორი კრიპტოგრამა, რომლებიც XVI ს. გადამწერს მანოელ ინანიკაშვილს ეკუთვნის. მანოელ ინანიკაშვილი თავის დროისათვის ცნობილი გადამწერი ყოფილა, მის მიერ გადაწერილია უზარმაზარი მეტაფრასული კრებულები, მარხვანი და სხვ. ამასთანავე, მანოელ ინანიკაშვილი შესანიშნავი მცოდნე ყოფილა ქართული კრიპტოგრაფიისა: მას შეუდგენია პირობითი ნიშნების სისტემის, ანჩინური და უკუდაწერილობის სისტემის კრიპტოგრამები. მანოელს გამოუყენებია ანჩინური სისტემის Θთ ტიპის თავისებური გასაღები. 1565

წელს აფხაზეთის კათალიკოსის ევდემოსის დაკვეთით მას გადაუწერია დიდი მოცულობის მეტაფრასული კრებული, რომელიც ამჟამად ქუთაისის მუზეუმში ინახება (K—4). კრიპტოგრამაში, რომელიც ასე იხსნება: „ქრისტე, შეიწყალე აფხაზეთისა კათალიკოზი ევდემოს“ (444 v), ურთიერთს ენაცვლებიან Ꙋ და თ.

მანოელ ინანიკაშვილს მის მიერ გადაწერილ „მარხვანის“ (Q—657) ხელნაწერშიც (1575 წ.) ჩაუწერია ერთი ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამა, რომელშიც მონაცვლეობენ Ꙋ და თ.

Ꙋთ ტიპის გასაღებითაა შედგენილი ასევე XVI ს. ხელნაწერის (A—743)[25] კრიპტოგრამული ანდერძი გადამწერ ი ო ა ნ ე ს ი.

ამრიგად, აღნიშნული ტიპის (Ꙋთ) გასაღებით შედგენილი კრიპტოგრამები XIV—XVI სს-ით თარიღდება.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ ერთი საგულისხმო ფაქტი: ამ ტიპის გასაღებში, ყველგან Ꙋ და თ-ს გვერდით გვაქვს ჲ და ჭ-ს მონაცვლეობაც. ე. ი. როცა Ꙋჭ კომპლექსიდან Ꙋ ენაცვლება თ-ს და ცალად რჩება ჭ, ანბანში ამ დროს გვაქვს ჲჭ კომპლექსი და ჲ-ს მონაცვლე ჭ არ არის თავისუფალი, როგორც ზემოაღწერილ ჭჯ კომპლექსიან ტიპში გვჭოხდა. ცალად დარჩენილი ჯ (=8000) შენაცვლებია ჳ-ს (=9000), მაშასადამე, Ꙋჯ და თჳ კომპლექსებში, ერთი მხრივ, ერთმანეთს ენაცვლებიან ერთეულები Ꙋთ და, მეორე მხრივ, ურთიერთმონაცვლეობენ ათასეულები: ჯჳ[26]. ჯ ასო რომ ჳ-ს მონაცვლე ყოფილა ამ ტიპში, ამის ნიმუშიც დასტურდება ერთ XVI ს. კრიპტოგრამაში.

X ს-ის კლარჯულ მრავალთავში (A—144, 171 v) შემდეგი მინაწერია: „ჰმჭიბუჭღ ჲირკლჭკღ“. ეს მინაწერი XVI ს-ის დასასრულის მხედრულით ჩანს შესრულებული, რასაც ადასტურებს მისი ხელი, ასოთა მოხაზულობა: ჳ პირშებრუნებულია, ბ-ის ბუნიც უფრო დიდი მოცულობისაა. იხ. კატალოგი, ანჩ. სისტ. № 48.

პირველი სიტყვა კრიპტოგრამისა „ჰმჭიბუჭღ“ ძირითადი ანჩინური ანბანით ასე იხსნება: თუერცმეო. ამ სიტყვის ასე ამოხსნა შეცდომაა, ვინაიდან სიტყვაში ჳ-ს დაწერილობით შესრულებული გრაფემა არის არა ჳ ბგერა, არამედ ჩ. XIII—XVI სს. ისტორიულ დოკუმენტებსა და

---

[25] ეს ხელნაწერი ადრე A—824 ნომრით ინახებოდა, შემდგომ შეუერთდა A—743-ს.

[26] თ-ს რომ შესაძლოა Ꙋ შეენაცვლოს, ეს ფაქტი შენიშნული აქვს ა. შანიძეს. იგი წერს: „რაც შეეხება თ ანის ბადალ ასოს, იგი იქნება ან Ꙋ ან ჰ (ერთი რომელიმე), იმის მიხედვით, თუ რომელი მათგანი იქნება რიგის ბოლოში მოქცეული ცხრა ათასის მნიშვნელობით, მეორე კი შეენაცვლება ჯანს (8000), რადგანაც იგი მოხვდება მერვე ადგილზე“, ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, 1, 1920, გვ. 65. ა. შანიძემ ამ წერილში გამოაქვეყნა ანჩინური სისტემის ოთხი კრიპტოგრამა (H—1721, A—824, A—911, Q—21), ამათგან ერთი (A—824) სწორედ ჩვენ მიერ ცალკე გამოყოფილი, ზემოაღნიშნული ტიპის კრიპტოგრამული გასაღებითაა შედგენილი.

ხელნაწერთა მხედრულ მინაწერებში ზოგჯერ ჩ გრაფემა ჳ-ს მსგავსი მოხაზულობით გადმოიცემა[27]. სამეცნიერო ლიტერატურაში ასეთ ჩ-ს მაჩხიტისძის ჩ-ინს უწოდებენ[28]. XIII—XVI სს-ში გავრცელებული ეს მოვლენა ასახვას პოულობს ქართულ კრიპტოგრაფიაშიც. ჩვენს კრიპტოგრამაში ჳ-ს დაწერილობით შესრულებული გრაფემა რაკი ფაქტიურად ჩ-ს გადმოსცემს, ანჩინური ანბანით კი ასო ჩ ასო ა-ს მონაცვლეა, მაშინ კრიპტოგრამის პირველი სიტყვა ძირითადი ანჩინური ანბანით ასე ამოიხსნება: „თუარცმაო“, რადგან ჳ ძირითად ანბანში თ-ს მონაცვლეა. მაგრამ როგორც ქვემოთ ვნახავთ, აქ ჳ-ს მონაცვლეა არა თ, არამედ ჯ, ვინაიდან კრიპტოგრამა არ არის ძირითადი ანჩინური ანბანით შედგენილი, არამედ Ꙋთ ტიპისაა.

ამრიგად, პირველი სიტყვა ასე იხსნება: ჯუარცმაო.

რაც შეეხება მეორე სიტყვას, აქ პირველი ასოს აღმნიშვნელი ნიშანი უთუოდ ჲ-ს გადმოსცემს, რასაც გვაფიქრებინებს მთელი სიტყვის შინაარსი. სიტყვის დარჩენილი ნაწილი ასე იხსნება: **რ ი ს ტ ე ს ო**. ცხადია, შინაარსის მიხედვით, აქ უნდა გვქონდეს ქ რ ი ს ტ ე ს ო. რაკი ამ სიტყვის პირველი ასოა ქ, ხოლო მისი მონაცვლე ანჩინური სისტემით გვაქვს ჲ, მაშინ აქ წარმოდგენილი ნიშანი ჲ-ს გადმოსცემს.

აქვე ისმის კითხვა: პირველი სიტყვის დასაწყისშიც ხომ არა გვაქვს ჳ-ს ნაცვლად Ꙋ და ხომ არ არის იგი მხედრული Ꙋ-ს აღმნიშვნელი გრაფემის უძველესი მოხაზულობა? ასე საკითხის დასმას თითქოს მბარს უჭერს ის გარემოება, რომ ძირითადი ანჩინური ანბანით ჯ-ს მონაცვლეა სწორედ Ꙋ, მაგრამ აქ უთუოდ გვაქვს ჳ ასო, ოღონდ პირშებრუნებულად დაწერილი. როგორც ცნობილია, XV—XVII სს-ში მხედრულ ხელნაწერებში ჳ და ჳ პირშებრუნებულად იწერებოდა[29].

ამრიგად A—144-ის აღნიშნული კრიპტოგრამა სრულად ასე ამოიხსნება: ჯუარცმაო ქრისტესო.

ჩვენი ყურადღება მიიქცია ამ კრიპტოგრამის ანბანმა. პირველ სიტყვაში ჰმჳიბუჴღ (*ჰმჩიბუჩღ) პირველი ასო ჳ, როგორც ამოხსნამ დაგვანახვა, ენაცვლება ჯ-ს. ანჩინური სისტემის ძირითადი, გავრცელებული ანბანით კი ჯ-ს მონაცვლე უნდა ყოფილიყო Ꙋ. მაშასადამე, აქ წარმოდგენილი მონაცვლეობა ჯ და ჳ ასოებისა იმის მანიშნებელია, რომ კრიპტოგრამის გასაღებში ცვლილებაა. თუ ჯ და ჳ ერთურთს შეენაცვლნენ, ცხადია, მეორეს მხრივ გვექნება Ꙋ და თ-ს მონაცვლეობა. როგორც

---

[27] ამ მოვლენაზე მიგვითითა ხელნაწერთა ინსტიტუტის უფროსმა მეცნიერმა თანამშრომელმა თ. ბრეგაძემ, რისთვისაც მადლობას მოვახსენებთ.

[28] ა. შ ა ნ ი ძ ე, მაჩხიტისძის ჩინი, ჩვენი მეცნიერება, 1924, № 11—12, გვ. 11—14.

[29] შდრ. ე. მ ა ჭ ა ვ ა რ ი ა ნ ი, მხედრული დამწერლობის ადრეული ნიმუშები. წერილს ერთვის მხედრული დამწერლობის განვითარების ტაბულა, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 66—72.

კრიპტოგრამიდანაც დავინახეთ, ანბანში ⰰ თავის ადგილასაა და ენაცვლება ⰶ-ს, იგი არაა ამოვარდნილი ანბანიდან. ამ ტიპში ცვლილებები განუცდია მხოლოდ ორ ურთიერთმონაცვლე კომპლექსს: ⰳⰶ და ⰹⰲ. მაშასადამე, აღნიშნული კრიპტოგრამა ⰳⰹ ტიპისაა.

ისმის კითხვა: რატომ ხდება ასეთი შენაცვლება ⰳⰹ-სი? რამ განაპირობა ამ ტიპის შექმნა? როგორც ვნახეთ, ამ ტიპის კრიპტოგრამები თარიღდება XIV—XVI საუკუნეებით. ამასთანავე, ⰳⰹ ტიპის ანბანით შედგენილი ყველა ზემოაღნიშნული კრიპტოგრამა დაწერილია ნუსხურით, გარდა კლარჯული მრავალთავის (A—144) მხედრული კრიპტოგრამისა.

ნუსხურში ⰾ და ⰿ გრაფემათა მოხაზულობა იმდენად განსხვავებულია, რომ მათი აღრევა ანჩინურ კრიპტოგრამულ ანბანში შეუძლებელი იყო. მით უმეტეს, შეუძლებელია ასომთავრულში ამ ასოთა გრაფიკული მოხაზულობის მსგავსების ძიება. რაც შეეხება მხედრულს, ⰳ-სა და ⰶ-ს მოხაზულობის მსგავსების გამო მხედრულში XVII ს-ში, განსაკუთრებით კი XVIII ს-ში, ხშირად ერეოდათ ისინი ერთმანეთში[30].

მხედრულში ⰳ-ს ასეთი მოხაზულობა არ უნდა იყოს შემთხვევითი. საფიქრებელია, რომ მხედრულში ⰶ გრაფემის გრაფიკულად მსგავსი ⰳ ასოს შექმნა გამოვლენა იყოს იმ ტრადიციისა, რომლის მიხედვითაც ⰳ-ს ჰქონდა ⰶ-ს ფუნქცია.

ასომთავრულსა და ნუსხურში ⰳ და ⰶ გრაფემათა გრაფიკული მსგავსება კი არ უნდა გვქონდეს, არამედ შინაარსობლივი, ე. ი. ⰳ-ს უნდა ჰქონოდა ⰶ-ს მნიშვნელობა. ვფიქრობთ, სხვაგვარად ვერ აიხსნება ⰳⰹ ტიპის კრიპტოგრამულ ანბანში ⰳ-ს ხმარება იქ, სადაც ⰶ არის მოსალოდნელი.

თავისებური ბუნების გამო გრაფემა ⰳ-მ მკვლევართა ყურადღება მიიქცია. მას სხვადასხვაგვარ კვალიფიკაციას აძლევდნენ. ზოგი მკვლევარი მას ხმოვნად მიიჩნევდა, ზოგი თანხმოვნად, დიფთონგად და ა. შ. ⰳ გრაფემას ცალკე გამოკვლევა მიუძღვნა თ. ყაუხჩიშვილმა[31].

ⰳ გრაფემას საუკუნეების განმავლობაში მნიშვნელობის თვალსაზრისით გარკვეული ცვლილებები განუცდია. ცნობილია, რომ ქართული ენის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე ⰳ იხმარებოდა ⰻⰰ დიფთონგის გადმოსაცემად[32]. თუმცა ძველსავე ქართულში შეინიშნება ამ ნორმიდან გადახრაც. ⰳ იხმარება ისეთ შემთხვევებში, სადაც იგი არ იყო მოსალოდნე-

---

[30] ა. შ ა ნ ი ძ ე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, 1973, გვ. 18.

[31] თ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, მასალები Ⴥ-ს ისტორიისათვის (VI—X სს. ძეგლების მიხედვით), 1944.

[32] ა. შ ა ნ ი ძ ე, ძველი ქართული ენის გრამატიკა, 1976, გვ. 14; თ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, მასალები Ⴥ-ს ისტორიისათვის... გვ. 420. ი. ი მ ნ ა ი შ ვ ი ლ ი, ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, I, 1953, გვ. 307; ზ. ს ა რ ჯ ვ ე ლ ა ძ ე, ქართ. სალიტ. ენის ისტ. საკითხები, 1975, გვ. 29, 30.

ლი[33]: XI ს. შემდგომ ⵀ უკვე ზედმეტ ნიშნად იქცევა[34], მით უმეტეს, მხედრულში.

ასეთია მოკლედ გრაფემა ⵀ-ს ისტორია V ს-დან მოკიდებული ვიდრე XVII—XVIII სს-მდე.

რა მდგომარეობაა ⵀ-ს ხმარების თვალსაზრისით ანჩინურ სისტემაში? ანჩინური სისტემის ძირითად კრიპტოგრამულ ანბანში ⵀ იხმარება როგორც უძველეს კრიპტოგრამებში, ასევე გვიანდელებში განურჩევლად იმისა, ნუსხურითაა ნაწერი კრიპტოგრამა თუ მხედრულით. ასეთი მდგრადი ხმარება ⵀ-სი ძირითად გასაღებში, რა თქმა უნდა, აიხსნება იმით, რომ გრაფემა ⵀ-ს აქვს რიცხვითი მნიშვნელობა (=8), რაც, როგორც ვიცით, მთავარი და გადამწყვეტია ანჩინური სისტემისათვის. ამის გამოა, რომ ⵀ არ ვარდება ძირითადი ანბანიდან. მაგრამ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ქართული ენის ორთოგრაფიულმა ცვლილებებმა მაინც იჩინა თავი კრიპტოგრაფიაშიც და გვიან, XVII—XVIII სს-ში ძირითადი კრიპტოგრამული ანბანიდან ამოვარდა ⵀ და ჲ. ასე შეიქმნა ანჩინური სისტემის ქჯ კომპლექსიანი ტიპი, რომელიც ძირითადი კრიპტოგრამული გასაღების პარალელურად იხმარებოდა.

ასომთავრულსა და ნუსხურში ⵀ და ჰ გრაფიკულად სრულიად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, ამიტომ მათი აღრევა უძველეს, ასომთავრულით შესრულებულ კრიპტოგრამებში წარმოუდგენელია. ისმის კითხვა: მაინც რატომ შეიტანეს ⵀთ ტიპში ჰ-ს ნაცვლად ⵀ გრაფემა? როგორც ვნახეთ, მათი გრაფიკული მსგავსება ასომთავრულსა და ნუსხურში გამორიცხულია. როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, აქ ⵀ და ჰ-ს შინაარსობლივ მსგავსებასთან გვაქვს საქმე, ე. ი. ⵀთ ტიპში ⵀ იმიტომ ზის ჰ-ს ნაცვლად, რომ იგი ჰ-ს აღმნიშვნელია, მას ეკისრება ჰ-ს ფუნქციის გამოხატვა.

ⵀ-ს ნამდვილად ჰ-ს ფუნქცია აქვსდა მის მაგივრად იხმარება ერთ XI ს. ხელნაწერში („მამათა ცხორებანი", ბრიტანეთის მუზეუმი, Add—11. 281), რომელშიც ამ მოვლენაზე სამი ნიმუში დასტურდება: შეⵀრთნა 75, 37; შეⵀვედრნა 77, 6; შეⵀკრებნ 77,20[35].

ⵀ-იანი ფორმები მხოლოდ საბა პალესტინელის ცხოვრებაში გვხვდება. ისმის კითხვა: ხომ არ არის ეს მოვლენა დედნიდან მომდინარე? ე. ი. ბრიტანული ხელნაწერის დედანში ხომ არ გვქონდა ⵀ-იანი ფორმები, რომელთაც ამ ხელნაწერის გადამწერი ჩვეულებრივ ჰ-თი ასწორებდა და ხომ არ გაიპარა ეს სამი შემთხვევა გადაწერის დროს? ამას კი ის გარემო-

---

[33] ზ. სარჯველაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 35.

[34] იქვე, გვ. 35.

[35] მამათა ცხოვრებანი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ვახტანგ იმნაიშვილმა, 1975, გვ. 379.

ება უჭერს მხარს, რომ ეგევე ზმნები ხელნაწერში გვხვდება ჩვეულებრივი დაწერილობითაც, ჰ-იანი ფორმით[36].

ჱ-ს ხმარების სამივე შემთხვევა დაიძებნა საბა პალესტინელის ცხოვრებაში, რაც იმაზე მიანიშნებს, რომ მხოლოდ ამ ცხოვრების დედანში უნდა გვქონოდა ჱ-იანი ფორმები. მით უმეტეს, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ბრიტანულ ხელნაწერს ერთი დედანი არა ჰქონია. კ. კეკელიძის ვარაუდით, ამ ნუსხის გადამწერს ხელნაწერში შემავალი თხზულებანი სხვადასხვა ნუსხებიდან გადმოუწერია. „ეს იქიდანაც ჩანს, — წერს კ. კეკელიძე, — რომ ენობრივი ნორმები საბას „ცხოვრებისა“ შესამჩნევად განსხვავდება იმ ნორმებისაგან, რომელთაც ჩვენ ვპოულობთ, მაგალითისათვის, ჩვენ მიერ ამ ხელნაწერიდან გამოცემულს იოანე ურჰაელის „ცხოვრებაში“[37].

ბრიტანული ხელნაწერი XI საუკუნეშია გადაწერილი ჯვრის მონასტერში, მისი დედანი, ცხადია, უფრო ადრეული იქნებოდა, მაგრამ არაუადრეს VIII საუკუნისა, როცა ამ ძეგლის შემადგენელი „მამათა ცხოვრებანი“ უთარგმნიათ ბერძნულიდან[38].

ბრიტანულ ხელნაწერში დადასტურებული ეს ნიმუშები ჱ-ს მონაცვლეობისა ჰ-სთან საყურადღებო და ანგარიშგასაწევი ჩანს.

ჱ-ს ჰ-სთან მონაცვლეობა ჩანს ერთ კრიპტოგრამაშიც. რამდენიმე სტრიქონისაგან შემდგარ კრიპტოგრამულ მინაწერში (Q—657 ხელნაწერი) ყურადღება მიიქცია სიტყვამ: თსრჱვჭ“. კრიპტოგრამა მთლიანად ჱთ ტიპის გასაღებითაა შედგენილი, ამიტომ ამოხსნის დროს ამ სიტყვაში თ-ს ნაცვლად ჱ გვექნება ან პირუკუ. იგი ასე იხსნება: ჱკითხე, ე. ი. სიტყვის დასაწყისში თ-ს ნაცვლად გვაქვს ჱ. მაგრამ აქ საინტერესოა ჱ-ს ფუნქცია. იგი პირის ნიშნის ჰ-ს ნაცვლად დაუწერიათ, ამიტომ მას ასე ვკითხულობთ: ჰკითხე. მაშასადამე, ჱ-ს აქაც ჰ-ს მნიშვნელობა აქვს. ეს კრიპტოგრამა 1575 წელსაა დაწერილი მანოელ ინანიკაშვილის მიერ ნუსხურით (Q—657). მაშასადამე, XVI ს-ში ნუსხურით ნაწერ კრიპტოგრამაში ჱ-ს აქვს ჰ-ს ფუნქცია. ცხადია, აქ გამორიცხულია ის აღრევა ჱ-სი და ჰ-სი, რასაც ადგილი ჰქონდა გვიანდელ მხედრულში XVII—XVIII საუკუნეებში.

Q—657-ის კრიპტოგრამაშიც ჱ-ს და ჰ-ს იმ რიგის მონაცვლეობა გვაქვს, რაც „მამათა ცხოვრებანის“ ბრიტანულ ხელნაწერში გვქონდა.

ჱ გრაფემა რომ თავდაპირველად ჰ ასოს გადმოსაცემად უნდა ეხმარათ, ამის შესახებ საინტერესო ვარაუდი აქვს გამოთქმული ივ. ჯავახიშვილს.

---

[36] მამათა ცხოვრებანი..., გვ. 379.

[37] ქართული აგიოგრაფიული ძეგლები, ნაწ. II, კომენი, კ. კეკელიძის გამოც. 1946, გვ. 120.

[38] იქვე, გვ. 121—123.

ქართული ანბანის წარმოშობასთან დაკავშირებით ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ ქართულ ანბანში „დანართი ასოები ერთ დროს და ერთბაშად არ უნდა იყვნენ მიმატებული, არამედ თანდათანობით და სხვადასხვა დროს“[39]. „ყველაზე გვიან ჰ არის დართული. საფიქრებელია, რომ თავდაპირველად ამ ბგერის აღსანიშნავად ქართულ ანბანში სხვა ასო იხმარებოდა, სახელდობრ მე-8 ასო Ꮸ“[40]. ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ პროფ. ნ. მარმა IX—XI საუკუნეების ხელნაწერების მიხედვით დაამტკიცა, რომ ამ დროს Ꮸ გამოითქმოდა ეჲ-დ, „მაგრამ ასე იყო თუ არა თავდაპირველად, — წერს ივ. ჯავახიშვილი, — ეს მეტად სათუო საკითხია. ძნელი დასაჯერებელია, რომ მრჩობლი ბგერის „ეჲ“-სათვის განსაკუთრებული ნიშანი შეექმნათ იმ დროს, როდესაც ჯერ ბევრი ძირითადი ბგერისათვის, მათ შორის ისეთი მნიშვნელოვანისათვის, როგორიც ზმნების წარმოებისათვის აუცილებლად საჭირო ნაცვალსახელოვანი ნაწილაკი „ჰ“-აია, არავითარი ნიშანი არ არსებობდა“[41]. Ꮸ რომ ჰ-ს აღმნიშვნელი უნდა ყოფილიყო, ივ. ჯავახიშვილის ვარაუდით, ამას ისიც განაპირობებს, რომ ფინიკიურში და სემურ-ბერძნულ თავდაპირველ ანბანში მერვე ასო „ხეთ“ ანუ „ჰეთ“ არის და „ჰ“ ბგერის (Hauchlaut) გამომხატველი იყო. შემდეგში თვით არქაულ ბერძნულშივე ეს ბგერა გამქრალა, თუმცა, როგორც ცნობილია, დასავლურ ბერძნულში იგი VI—V საუკუნეებში ჩვენს ერამდე კიდევ იხმარებოდა ჰ ბგერის გადმოსაცემად, რაც უძველესი ეპიგრაფიკული ძეგლებით დასტურდება[42]. რომაელებსაც ბერძნებისაგან ჰქონიათ შეთვისებული ეს ასო ჰ ბგერის აღმნიშვნელად[43].

Ꮸ-ს თავდაპირველი მნიშვნელობა რომ ჰ უნდა იყოს, ამის დამადასტურებლად ივ. ჯავახიშვილი ასახელებს ქართულ სათვალაეშიც Ꮸ-სა და ჰ-ს მონაცვლეობას. კერძოდ, ქ. ანისის წარწერაში, რომელიც ქართლის კათალიკოსის ეტჯფანეს ბრძანებას წარმოადგენს, ქორონიკონი 438 აღნიშნულია ამგვარად: „ᲔᲚᲩ“, Ꮸ-ს მაგიერ გვაქვს ჰ[44]. წარწერა პირველად გამოაქვეყნა ნ. მარმა[45]. „ასეთ შემთხვევებში, — წერს ივ. ჯავახიშვილი,— არავითარი შეცდომა არ არის, არამედ ხმარების სრულებით შეგნებული წესია“[46]. „ეს გარემოებაც იმის მომასწავებელია, რომ ეს ორი ასო ერთ-

---

[39] ივ. ჯავახიშვილი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 200.

[40] იქვე, გვ. 200.

[41] იქვე, გვ. 201.

[42] ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 201; თ. ყაუხჩიშვილი, მასალები Ꮸ-ს ისტორიისათვის (VI—X სს. ძეგლების მიხედვით), საკანდიდატო დისერტაცია, 1944, გვ. 22.

[43] ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 201.

[44] იქვე, გვ. 150.

[45] Н. Марр, Надпись Епифания, Католикоса Грузии, Изв. Импер. Акад. Наук, 1910, № 17, с. 1436—1439.

[46] ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 150.

მანეთის შესატყვისობად ჰქონიათ მიჩნეული. მართალია, ეს მოვლენა უფრო მერმინდელ ძეგლებშია შემჩნეული და მერმინდელ შეცდომად ითვლება, მაგრამ ამასაც გამორკვევა ეჭირვება, სწორედ შეცდომაა, თუ აქ ძველ გადმოცემასა და მოვლენასთან გვაქვს საქმე. რადგან ქართულში მრჩობლი ბგერა „ეჲ“ დამოუკიდებლივ არ არსებობდა და ⷭ მხოლოდ იქ იწერებოდა X—XI სს-ში, სადაც „ე“ და „ი“ ერთმანეთს ხვდებოდნენ; ამგვარი შემთხვევისათვის ⷮ და ⷯ სრულებით საკმარისი იყო, რომ ბგერითი მოვლენა ზედმიწევნილობით აღბეჭდილი ყოფილიყო. ამავე დროს, დაუჯერებელია, — წერს ივ. ჯავახიშვილი, — რომ თავდაპირველს ქართველთა მიერ შემოღებულ ანბანს, მაშინაც, როდესაც ჯერ კიდევ დანართი ასოები არ იყო, ასეთი მნიშვნელოვანი ბგერის, როგორიცაა „ჰ“, განსაკუთრებული ნიშანი არ ჰქონოდა, ამისთვის სწორედ ამავე ბგერის გამოსახატავად მიღებული „ჰეთ“-ი არ გამოეყენებინათ და ამის მაგიერ მისთვის მრჩობლი ხმოვანის „ეჲ“-ს მნიშვნელობა მიენიჭებინათ. ყველა ამ მოსაზრებათა გამო საფიქრებელია, — წერს ივ. ჯავახიშვილი, — რომ თავდაპირველად მერვე ასოს „ⷭ“ ქართულად „ჰ“-ს მნიშვნელობა ჰქონდა და მხოლოდ შემდეგში, როდესაც მას, ჯერ გამოურკვეველი მიზეზების გამო, გამოთქმა შეეცვალა და „ეჲ“-ს გადმოსაცემად იქნა დაწესებული, საჭირო შეიქნა „ჰ“-აესათვის ახალი ნიშნის შექმნა“[47].

ⷭ გრაფემის ნაცვლად ჰ უხმარიათ XIII ს-ის ერთ წარწერაშიც. ყარსის ციხის ქართულ ასომთავრულ წარწერაში, რომელიც ციხის ერთ-ერთი კოშკის აგებას ეხება, ქრონიკონი ასეა გადმოცემული: „ქკ᷾სა ჳნჰ“, ე. ი. 458 ანუ 458+780=1238 წ.[48]

ამრიგად, ქართულ წარწერებსა (ანისის, ყარსის), ერთ კრიპტოგრამასა (Q—657) და „მამათა ცხორებანის“ ტექსტში ფრაგმენტულად შემორჩენილ ⷭ-სა და ჰ-ს მონაცვლეობას გარკვეული მნიშვნელობა ენიჭება ⷭ-ს ისტორიისათვის.

ჩვენი ვარაუდით, ანჩინური კრიპტოგრამული ⷭთ ტიპის არსებობაც მხარს უჭერს ივ. ჯავახიშვილის მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას ⷭ გრაფემის შესახებ. საფიქრებელია, რომ ⷭთ ტიპის გასაღები შეიქმნა იმ დროს, როდესაც ქართულ ანბანს დაერთო ჰ-ს აღმნიშვნელი ახალი გრაფემა Ⴠ (რიცხვითი მნიშვნელობა 9000) და როდესაც ჯერ კიდევ მკვეთრად არ იყო გამიჯნული ამ გრაფემათა ხმარება, ე. ი. როდესაც ⷭ-ს ჯერ კიდევ ხმარობდნენ ჰ-ს აღსანიშნავად, და როდესაც, შესაძლოა, ერეოდათ კიდეც ერთმანეთში ეს ორი ასო, ⷭ-ს ჴერდნენ იქ, სადაც ჰ უნდა გვქონოდა. თუ ამ თვალსაზრისით შევხედავთ ანჩინური სისტემის ⷭთ ტიპს,

---

[47] ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 201.

[48] ე. ს ი ლ ო გ ა ვ ა, ეპიგრაფიკული ეტიუდები. 3. ყარსის ციხის ერთი ქართული წარწერის შესახებ (მაცნე, ისტორიის... სერია, 1980, № 1).

მაშინ შესაძლებელი გახდება ახსნა იმისა, თუ რატომ მონაცვლეობენ თ და არა თჰ. ცხადია, აქ ჳ-ს აქვს ჰ-ს ფუნქცია, იგი ჰ-ს აღნიშნავს.

მართალია, ჳ და ჰ-ს მონაცვლეობა გვიანდელ ძეგლებშია შემჩნეული (იგულისხმება XI ს. ბრიტანული ხელნაწერის ნიმუშები, კათალიკოს ეტჯფანეს წარწერა 1218 წ., ყარსის ციხის წარწერა 1238 წ., თვით კრიპტოგრამები ჳთ ტიპისა XIV—XVI ს-სა), მაგრამ ეს მოვლენა რომ უფრო ძველი უნდა იყოს, ამას შემდეგი გარემოებაც ადასტურებს: ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამული გასაღების შექმნა გარკვეულ კანონზომიერებაზეა ყოველთვის დამყარებული. კერძოდ, ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობების ასეთი აღრევა ჰ-ს (=9000) ნაცვლად ჳ-ს (=8) ხმარება გვიანდელ საუკუნეებში ვერ აისახებოდა ანჩინურ სისტემაში, ვინაიდან ამ დროს უკვე ანჩინური სისტემის ძირითადი ტიპის გასაღებია გავრცელებული საქართველოში და ჳთ ტიპის წარმოშობის საფუძველი ამ საუკუნეებში არ არსებობს. ანბანიდან რომელიმე ასოს ამოღების გარეშე რიცხვითი მნიშვნელობების ასეთი აღრევა ანჩინურ სისტემაში დაუშვებელია.

ჳ-სა და ჰ-ს აღრევას რომელიღაც სამწერლობო სკოლას მიაწერს ნ. მარი[49]. ჩვენი კრიპტოგრამები ჳთ ტიპისა ამ მოსაზრებას არ უჭერს მხარს, ვინაიდან ამ ტიპის კრიპტოგრამებით შემკული ექვსივე ხელნაწერი გადაწერილია სხვადასხვა ადგილას და არა ერთ რომელიმე სამწერლობო კერაში. ისინი რომ ერთ კერაში ყოფილიყვნენ გადაწერილი, მაშინ შესაძლებელი იქნებოდა ამ ტიპის ლოკალიზაციაც.

აქვე ბუნებრივად ისმის საკითხი თვით ანჩინური სისტემის ჩამოყალიბების დროის შესახებ. საფიქრებელია, რომ იგი შეიქმნა მას შემდეგ, როდესაც ქართული ანბანის ბოლოს გაჩნდა ჰ ასო, ე. ი. როდესაც ქართულ ანბანში 36 ასო შეგროვდა. ანჩინური სისტემის შექმნისათვის აუცილებელი იყო, რომ ქართულ ანბანში 36 ასო გვქონოდა, რომელთა დაყოფა შესაძლებელი იქნებოდა ოთხ თანაბარ ნაწილად: ერთეულებად, ათეულებად, ასეულებად და ათასეულებად თითოეულ ჯგუფში 9—9 ასოთი, ვინაიდან ამ სისტემის გასაღები გულისხმობდა ასოთა შენაცვლებას მათი რიცხობრივი მნიშვნელობის გათვალისწინებით. თუმცა ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამები IX—X სს-ით თარიღდება, მაგრამ ქართველებს ეს სისტემა უფრო ადრე უნდა ჰქონოდათ შექმნილი.

ანჩინური სისტემის ადრინდელობაზე უნდა მიუთითებდეს ამ სისტემაში ძირითადი გასაღების პარალელურად ჳთ ტიპის გასაღების არსებობა. ჳ-სა და ჰ-ს აღრევის ფაქტი ჳთ ტიპის კრიპტოგრამულ გასაღებში გვაფიქრებინებს, რომ ანჩინური სისტემის ამ ტიპის ჩამოყალიბება უნდა უკავშირდებოდეს ქართულ ანბანში ჰ გრაფემის შემოტანას.

---

[49] Н. Я. Марр, Надпись Епифания, Католикоса Грузии, Известия Имп. Акад. Наук, 1910, № 17, с. 1436.

რაც შეეხება ანჩინური სისტემის ცალკეულ კრიპტოგრამებს, ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამებით გადამწერებსა და ხელნაწერთა მფლობელებს უმეტესად ანდერძები დაუშიფრავთ, თუმცა შეგვხვდა სხვა ხასიათის მინაწერებიც. ქვემოთ განვიხილავთ გადამწერთა და მფლობელთა კრიპტოგრამებს.

1. გადამწერთა კრიპტოგრამები

ანჩინური სისტემის უძველესი ნიმუში შემოუნახავს სინას მთაზე წმ. ეკატერინეს მონასტრის წიგნთსაცავში დაცულ X ს. ერთ ქართულ ჰაგიოგრაფიულ კრებულს (Sin—11). ხელნაწერს აქვს მინაწერები როგორც ქართულ, ასევე ბერძნულ ენებზე, რომლებიც ამ ხელნაწერის გადამწერებს ეკუთვნის[50].

78 r-ზე, ფურცლის ქვედა კიდეზე, ტექსტის ხელით მიწერილია[51]:

: ⵗⵔⵄⵗ : ⵄⵂⵒ : ⵏⵓ ;

ამ მინაწერში საყურადღებოა პირველი სიტყვა ⵗⵔⵄⵗ. იგი კრიპტოგრამა უნდა იყოს, მაგრამ ხელნაწერში დამახინჯებული ფორმით არის წარმოდგენილი. ჩანს Sin—11-ის გადამწერს დედნიდან გადმოწერისას მოსვლია უნებლიე შეცდომა: ნაცვლად Ⴒ-ისა გადმოუწერია Ⴔ. ე. ი. Ⴒ-ისა და Ⴔ-ს გრაფიკული მსგავსების გამო მომხდარა აღრევა. Sin—11-ის დედანში ამ ადგილას უნდა გვქონოდა ⵗⵔⵄⵗ, რაც ქართული ანჩინური კრიპტოგრაფიული სისტემით ამოიხსნება და ნიშნავს „ილცე“, ქარაგმის გახსნით „ილოცე“. აქვე დავსძენთ, რომ Sin—11-ის გადამწერს ქარაგმაც არა აქვს გადმოტანილი.

კრიპტოგრამაში ყურადღებას იქცევს აგრეთვე ⵐ და ⵐ ხმოვნები. ბველი ქართული კრიპტოგრაფიული სისტემების შესწავლისას გაირკვა, რომ გადამწერნი მეტი საიდუმლოებისათვის სიტყვაში ყველა ასოს არ ცვლიდნენ შესაბამისი კრიპტოგრამული ანბანით[52]. მსგავსი შემთხვევა გვაქვს ჩვენს კრიპტოგრამაშიც. ანჩინური სისტემის ანბანით კრიპტოგრამაში უნდა ყოფილიყო ი-ს შესაბამისი რ და ე-ს შესაბამისი ჭ. მაგრამ მხოლოდ იმიტომ, რომ კრიპტოგრამის ამოხსნა გაძნელებულიყო, ი და ე ამ კრიპტოგრამის ავტორმა უცვლელად დატოვა.

---

[50] ბერძნული მინაწერის შესახებ იხ. ქვემოთ.

[51] ეს მინაწერი გამოაქვეყნა ჟ. გარიტმა, მაგრამ, როგორც ჩანს, მისი მნიშვნელობა მეცნიერისთვის გაურკვეველია: G. Garitte, Catalogue des manuscrits georgiens litteraires du mont Sinaï, Louvain, 1956, p. 44. ლ. ათანელიშვილი, ერთი სინური ხელნაწერის კრიპტოგრამების შესახებ, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1972, № 4, გვ. 169—170.

[52] ამ საკითხის შესახებ იხ. ქვემოთ.

ამრიგად, Sin—11-ში ⲩⲉⲩⲏ შეცდომით არის გადმოწერილი, დედანში იგი სხვაგვარად იქნებოდა წარმოდგენილი, კერძოდ, უნდა გვქონოდა ⲩⲉⲩⲏ, რაც ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამაა.

ამ მინაწერის მეორე და მესამე სიტყვები ⲩⲏⲃⲏ და ⲏⲙ ერთმანეთისაგან გათიშულია ორი წერტილით. ვფიქრობთ, აქ ორი წერტილი უადგილოდ არის დასმული და ეს ორი სიტყვა ფაქტიურად ერთ სიტყვას წარმოადგენს. ორი წერტილის გამყოფად გამოყენების მსგავსი შემთხვევები დასტურდება ხელნაწერებში. მაგ. Sin—50 (X ს.), 89r: თქ˙მლი: ივ˙ნე ოქრო:პ˙რსა თარგმანებაჲ: ივ˙ნე: მახ˙რბლი: საჲ: და: პავ:ლწსი: 133r: თქ˙მლი მისივე: მწყლ˙ბისათჳს: მდიდრისა: მის:თჳს და ლ˙ზრწს:თჳს: გლხ˙კისა:. Sin—59: გ: სამ:შ˙ბთსა (გვ. 172, სათაურში) და სხვ.

როგორც აქედან ჩანს, ორი წერტილი სიტყვის შიგნით გამყოფად გამოყენებულია შემდეგ შემთხვევებში: ოქრო:პ˙რსა. მახ˙რბლი:საჲ. პავ:ლწსი. მის:თჳს. ლზ˙რწს:თჳს.

ⲩⲏⲃⲏ : ⲏⲙ სიტყვაშიც ორი წერტილი გამყოფია და იგი ფაქტიურად ერთი სიტყვაა. ამას გვაფიქრებინებს მისი ბერძნული ფორმაც — βεσιήλ. ბერძნულში βεσιήλ საკუთარი სახელია. ბერძნულ ბიბლიაში I ნეშტთა 29,8 ასე იკითხება: „διὰ χειρὸς Ιιηλ˙". მაგრამ ვატიკანურ კოდექსში Ιιηλ ფორმის ნაცვლად გვაქვს Βεσιήλ[53].

მაშასადამე, ბ ე ზ ი ე ლ არის ბერძნული Βεσιήλ საკუთარი სახელის ქართული ფორმა.

ამრიგად, ქართულ მინაწერში კრიპტოგრამაა მხოლოდ პირველი სიტყვა ⲩⲉⲩⲏ (ⲩⲉⲩⲏ*), რაც ნიშნავს „ილოცე", ხოლო მეორე და მესამე სიტყვა ადამიანის საკუთარი სახელია: „ბეზიელ". მაშასადამე, კრიპტოგრამა ასე იხსნება: ი ლ ო ც ე ბ ე ზ ი ე ლ. ხომ არ არის ბ ე ზ ი ე ლ Sin—11-ის დედნის გადამწერი? ამას გვავარაუდებინებს სინურ ხელნაწერებზე მიწერილი ასეთი ფორმულა: „ლოცვა ყავთ", ან: „ლოცვა ყავთ ჩემთჳს" „ლოცვა ყავთ ღ˙თისათჳს".

რაც შეეხება ამ კრიპტოგრამის დაწერის თარიღს, იგი Sin—11-ში გადამწერს ჩაუწერია, მაგრამ როგორც ვნახეთ, კრიპტოგრამა დამახინჯებულია. მაშასადამე ,იგი ამ ხელნაწერის გადამწერს კი არ ეკუთვნის, არამედ მას იგი გადმოუწერია Sin—11-ის დედნიდან. მაშასადამე, სავსებით შესაძლებელია ამ კრიპტოგრამის X ს-ზე უფრო ადრეული ხანით დათარიღება. ამასთანავე, გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ ეს კრიპტოგრამა ნუსხურითაა ნაწერი. ცხადია, მისი დედანიც ნუსხური იქნებოდა. ქართულში კი ნუსხურით ნაწერი ტექსტები IX ს-ზე ადრეული

---

[53] Septuaginta id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Rahlfs, Stuttgart, 1952.

არა გვაქვს[54]. მაშასადამე, ქართული კრიპტოგრამის დედანიც IX საუკუნისა უნდა ყოფილიყო.

ანჩინური სისტემის უძველესი, X ს. კრიპტოგრამები შემოუნახავს აგრეთვე სინას მთაზე დაცულ „პარაკლიტონს“ (Sin—26), გადაწერილია 954 წ. ხელნაწერში დაცულია ორი კრიპტოგრამა, რომლებიც გადამწერს ეკუთვნის[55]. ამ კრიპტოგრამების შესახებ აკ. შანიძე წერს: „ანჩინური კრიპტოგრამები ძველადვე გვხვდება. a) სინას მთის ერთს ხელნაწერში (№ 26), რომელშიც „დასდებელნი“ ყოფილა მოქცეული და, რომელიც პროფ. ივ. ჯავახიშვილის აღწერილობის თანახმად, X საუკუნეს ეკუთვნის, ასეთი მინაწერი ყოფილა (ფ. 185 a): ქ˘ე შ˘ე რხფჯ. რაიცა ნიშნავს: ქ˘ე შ˘ე ივნე. იმავე გვერდზე ქვეშ აგრეთვე წერებულა: ოჯ: იხფჯ; მაგრამ აქ მეორე სიტყვის პირველი ასო (ი) შეცდომით არის დაწერილი, რადგანაც მის ნაცვლად რ უნდა ყოფილიყო. ი და რ ერთიმეორის ნაცვალი ასოებია ანჩინის სისტემით. თუ პირველ სიტყვაშიც შეცდომა არ არის, მაშინ იგი ასე გადმოიწერება: ღე ივნე“[56].

185r-ზე ფურცლის ქვედა კიდეზე მიწერილი კრიპტოგრამა იკითხება არა „ოჯ იხფჯ“, როგორც ა. შანიძე აღნიშნავს, არამედ „Ↄ˘Ꙇ Ⱬꙇ ⱫⱫ˘ⱬꙇ“, რაც შემდეგნაირად იხსნება: „ქ˘ე შ˘ე ივ˘ნე“. ამგვარად, ამ კრიპტოგრამის პირველი სიტყვაა „Ↄ˘Ꙇ“ და არა „Ⱁ˘Ꙇ“. „Ↄ˘Ꙇ“ კი ანჩინური სისტემით ნიშნავს „ქ˘ე“ — ქრისტე.

რაც შეეხება შემდეგ სიტყვას „იხფჯ“, აქ შეცდომასთან კი არ უნდა გვქონდეს საქმე, როგორც ა. შანიძე ვარაუდობს, არამედ იმ თავისებურებასთან, რომელიც გულისხმობს კრიპტოგრამაში ზოგი ასოს შეუცვლელად დატოვებას. საფიქრებელია, რომ Sin—26 ხელნაწერის ერთ-ერთმა გადამწერმა ივანემაც კრიპტოგრამაში „იხფჯ“ საგანგებოდ დატოვა ი და არ შეცვალა მისი მონაცვლე რაეთი.

საინტერესოა აგრეთვე ამ კრიპტოგრამის ავტორის ვინაობის საკითხი. სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ იგი ეკუთვნის X ს-ის ცნობილ მოღვაწეს იოანე-ზოსიმეს[57]. მაგრამ როგორც გამორ-

---

[54] შდრ. სინური მრავალთავი 864 წლისა, ა. შანიძის რედაქციით, წინასიტყვაობით და გამოკვლევით, 1959, გვ. 300; ივ. ჯავახიშვილი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 187. ნუსხური დამწერლობის უძველესი ნიმუშია ქართულ ეპიგრაფიკაში ატენის სიონის წარწერა 835 წლისა (გ. აბრამიშვილი, ატენის სიონის უცნობი წარწერები, მაცნე, ისტორიის ... სერია, № 2, 1976, გვ. 170—171).

[55] ივ. ჯავახიშვილი, სინის მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, 1947, გვ. 50.

[56] ა. შანიძე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 237—243.

[57] კ. კეკელიძე, ქართული ლიტ. ისტორია, I, 1923, გვ. 158. მისივე, ქართული ლიტ. ისტორია, I, 1960, გვ. 164, გ. მიქაძე, ქართული კრიპტოგრაფია, დროშა, 1953, № 6, მისივე, ქართულ ხელნაწერების შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 10.

კვიულია, Sin—26 ხელნაწერის ჩვენთვის საინტერესო მონაკვეთი (148 v—185 r) გადაუწერია არა იოანე-ზოსიმეს, არამედ ვინმე ივანეს, რომელსაც გადაუნუსხავს აგრეთვე მეორე სინური ხელნაწერი № 1[58]. Sin—26 ხელნაწერის 185 r-ზე მოთავსებული კრიპტოგრამებიც აღნიშნული გვერდების (148 v—185 r) მსგავსი ხელითაა ნაწერი. მაშასადამე, ეს კრიპტოგრამები ეკუთვნის არა იოანე-ზოსიმეს, არამედ ივანეს.

რომ იოანე-ზოსიმე არ არის ავტორი ამ კრიპტოგრამებისა, ამას, ვფიქრობთ, ჩვენთვის საინტერესო მონაკვეთის ანდერძიც გვიდასტურებს. 184 v-ზე ტექსტის ბოლოს მიწერილია: ქ᷾ე შ᷾ე ივანე, ცოდვილი ამისი მწერალი. რომელი დამეკლოს, შემინდვე და ლოცვასა მომიყვსენე. ქრონიკონი რ᷾ოდ". და იქვე, იმავე ხელით, ასომთავრულით მიწერილია ზემოთ განხილული კრიპტოგრამები: „ქ᷾ე შ᷾ე რხფჳ" (185 r); „ჲ᷾ჳ ქ᷾ჳ იხფჳ" (185 r-ს ქვედა კიდეზე).

ამრიგად, ანჩინური სისტემის ერთ-ერთი უძველესი კრიპტოგრამა სინური ხელნაწერისა (№ 26) ეკუთვნის არა იოანე-ზოსიმეს, არამედ ერთერთ პალესტინელ მოღვაწე-კალიგრაფს ივანეს.

უძველეს კრიპტოგრამებს მიეკუთვნება აგრეთვე XI—XII ს. ხელნაწერის (H—1345, ანდრია სალოსის ცხოვრება) ორი კრიპტოგრამა. კრიპტოგრამები გადამწერის ანდერძებია, რომლებშიც გადამწერი ნაობი მოიხსენიებს აგრეთვე თავის მეუღლეს თუყიენსაც. ამ ხელნაწერის გადამწერი უცნობი იყო, კრიპტოგრამებით დადგინდა მისი ვინაობა.

კრიპტოგრამების შესწავლისას გამოვლინდა ერთი მეტად საინტერესო ფაქტი: გადამწერს ტექსტის გადმოწერისას მხედველობიდან არ რჩებოდა დედნისეული მინაწერები, მათ შორის კრიპტოგრამებიც. ასეთი, ორი ერთნაირკრიპტოგრამიანი ხელნაწერის შესწავლა-განხილვა ამ ხელნაწერთა ურთიერთმიმართების საკითხსაც აყენებს; შესაძლებელი ხდება გვიანდელ საუკუნეებში გადაწერილ ხელნაწერთა დედნების მიკვლევის ფაქტი დასტურდება არა მხოლოდ ანჩინური სისტემის, არამედ სხვა სისტემათა კრიპტოგრამებშიც, რომელთა შესახებ ქვემოთ გვექნება საუბარი.

ასეთი მსგავსი კრიპტოგრამებიანი ხელნაწერებია ზემოთ დასახელებული H—1345 და S—5061. ხელნაწერი H—1345 გადაწერილია XI—XII სს-ში ნუსხურით, S—5061 კი XIX ს-ში მხედრულით. შესაბამისად კრიპტოგრამებიც ნუსხურით და მხედრულითაა ნაწერი: ნუსხურით — H—1345-ში, მხედრულით — S—5061-ში. ტექსტთან შეჯერებით გამოირკვა, რომ S—5061 ხელნაწერი მთლიანად გადმოწერილია H—1345 ნუსხიდან, ნიკიფორე ხუცესის ანდერძის გარდა. S—5061-ის გადამწერს

---

[58] ც. ჭანკიევი, პალესტინელ გადამწერ „იოანეთა" შესახებ, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 46.

დედნიდან გადმოუღია კრიპტოგრამაც, ოღონდ დამახინჯებითა და შეცდომებით. კრიპტოგრამა არაა სრულად გადმოწერილი S—5061-ში და რაც გადმოწერილია, აქაც დაშვებულია შეცდომები: ნუსხური ⲓ-ს ნაცვლად S—5061-ში ყველგან გვაქვს ⲱ (ⲓ) მათი გრაფიკული მსგავსების გამო. შეცდომით გადმოუწერია S—5061-ის გადამწერს „ⲩⲫ"-ს ნაცვლად „უფ", ასევე „ⲁ⸗ⲏⲕⲒ"-ს ნაცვლად „უშაკე").

H—1345 რომ დედანია S—5061-ისა, იქიდანაც ჩანს, რომ H—1345 ხელნაწერის კრიპტოგრამაში, მეორე სიტყვაში ორი ასო ერთმანეთზეა დაწერილი. ასევე გადმოუწერია S—5061-ის გადამწერს ეს ასოები, ოღონდ შეცდომით (იხ. კატალოგი). H—1345-ში კრიპტოგრამა ვრცელია: „ს⸗ლსა ნაობისა შ⸗ნ ღ⸗ნ, მ⸗თსა მეუღლესა თუყეიენს შ⸗ნ ღ⸗ნ", S—5061-ში კრიპტოგრამა დაუსრულებელია. „ს⸗ლსა ნ⸗ბირსა შ⸗ნ ღ⸗ნ ჰთ⸗სა მე..." აქ „მეუღლესა" სიტყვის პირველი მარცვალია მხოლოდ გადმოტანილი. S—5061-ის გადამწერს აღარ გადმოუწერია H—1345-დან კრიპტოგრამის დანარჩენი ნაწილი, რაც H—1345-ში ძნელად იკითხება.

ამრიგად, S—5061 ხელნაწერის კრიპტოგრამამ მიგვაგნებინა ამ ხელნაწერის დედანი (H—1345), რომელიც ანდრია სალოსის ცხოვრების ერთ-ერთ უძველეს ნუსხას წარმოადგენს.

ერთმანეთის მსგავსი კრიპტოგრამები დაიძებნა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების თარგმანების ორ ხელნაწერშიც: A—365 და A—1385. A—365 XII ს. ხელნაწერია, A—1385 კი გადაწერილია 1751 წ. თბილისში, სიონის კანდელაკის შვილის ისაკის მიერ.

A—365 ხელნაწერში 292 r, 333v და 471 v-ზე სათაურების შემდგომ ტექსტის ხელით, სინგურით მიწერილია კრიპტოგრამები, რომელთა ამოხსნამ გამოავლინა ამ ხელნაწერის გადამწერის მ ა რ კ ო ზ ი ს სახელი და დაადასტურა, რომ ხელნაწერის 31 r-ზე არსებულ მინაწერში („ქ⸗ე შ⸗ე მ ა რ კ ო ზ, გლახაკი სულითა") მოხსენებული მარკოზ გადამწერია.

A—1385-ის გადამწერს, სიონის კანდელაკის შვილს ი ს ა კ ს, მექანიკურად გადმოუტანია ტექსტის გადმოწერისას ამ კრიპტოგრამებიდან მხოლოდ ორი. კრიპტოგრამების მსგავსების გამო შევუდარეთ ორივე ხელნაწერის ტექსტი. გაირკვა, რომ A—1385 ხელნაწერი სრულად კი არაა გადმოწერილი A—365-დან, არამედ გამოკრებით. A—365 ხელნაწერიდან გადმოღებულია მხოლოდ „სწავლანი".

აღნიშნული კრიპტოგრამების გარდა დაიძებნა გადამწერთა სხვა კრიპტოგრამებიც: XVI ს. ერთი ხელნაწერის (A—4) გადამწერი უცნობი იყო. როგორც ნუსხაზე მიწერილი კრიპტოგრამიდან გამოჩნდა, გადამწერია ი ა კ ო ბ ი. მას თავისი სახელი მიუმალავს. სამაგიეროდ ცნობილია, ვისთვის გადაწერა იაკობმა ეს ხელნაწერი. როგორც ხელნაწერში დადასტურებული არაკრიპტოგრამული მინაწერებიდან ჩანს, იაკობს გამოკრებილი სამოციქულოს ეს ხელნაწერი გადაუნუსხავს პატრონი მზექალასა-

თვის: „იესუ ქრისტე, ადიდე პატრონი მზეჭალ და ძენი მისნი“ (90 v)[59].

ამრიგად, A—4 ხელნაწერში გადამწერ იაკობს დაუშიფრავს მხოლოდ თავისი სახელი. ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამები დაიძებნა გამოკრებილი სამოციქულოს ერთ ხელნაწერშიც (ცენტრ. არქივი, ფ. 1446, № 220), რომლის გადამწერი უცნობი იყო. კრიპტოგრამების ამოხსნის შემდგომ გაირკვა, რომ ეს ხელნაწერიც გადაწერილია იაკობის მიერ პატრონი მზეჭალასთვის. ოღონდ იაკობს ამ ხელნაწერში თავისი სახელიცა და მზეჭალასიც — ორივე დაუწერია კრიპტოგრამულად. აღნიშნული ხელნაწერის გადამწერი და A—4 ნუსხის იაკობი ერთი და იგივე პირი ჩანს. ამას ადასტურებს ორივე ხელნაწერის ხელის იგივეობაც. ვინაიდან დადგინდა, რომ ცენტრარქივის ხელნაწერიც იაკობის გადაწერილია, ცხადია, იგი XVI ს-ით დათარიღდება. (ცენტრარქივის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობაში ხელნაწერი არასწორადაა დათარიღებული XVIII ს-ით, ტ. I, 1949, გვ. 202).

გადამწერის ვინაობაზე მიუთითებს აგრეთვე „ალექსანდრიანის“ ერთი ნუსხის (ქუთაისის მუზ. K—199) კრიპტოგრამებიც. ალ. ბარამიძემ გაარკვია, რომ ალექსანდრე მაკედონელის ცხოვრება ანუ „ალექსანდრიანი“ ქართულში შემონახულა სამი რედაქციით. თხზულება სერბული თუ რუსული ენიდან უთარგმნია არჩილ მეფეს 1700—1713 წლებს შორის. არჩილის ნათარგმნი პროზაული ტექსტი ლექსად გაუწყვია იმ დროს გურიასა და სამეგრელო-იმერეთში ცნობილ „მდივან-მგალობელ-მწიგნობარს“ პეტრე ჩხატარასძეს, ხოლო შემდგომ კი პეტრესვე თავისი გალექსილი ვერსია პროზაულად გადაუმუშავებია[60]. ცნობილია „ალექსანდრიანის“ ნუსხები[61]. პროზაული ვერსია დაუცავს ქუთაისის ხელნაწერს K—199, რომელიც ქუთაისის მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობაში (ტ. I, 1953, გვ. 369) არასწორადაა დათარიღებული XIX ს-ით. თარიღში რომ შეცდომაა, ვფიქრობთ, ამას შემდეგი ადასტურებს: ჯერ ერთი, ხელნაწერი ლამაზი, კალიგრაფიული მხედრულითაა ნაწერი, ეჰვს გარეშე, XVIII ს. ხელით. გარდა ამისა, ხელნაწერში რამდენსამე ადგილას მიწერილია ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამები ტექსტისავე ხელით, რომლებშიც მოხსენებულია პეტრე. ეს პეტრე, რა თქმა უნდა, პეტრე ჩხატარასძე უნდა იყოს, ამ თხზულების პროზაული ვერსიის ავ-

---

[59] პატრონი მზეჭალასადმი მიძღვნილი სხვა არაკრიპტოგრამული მინაწერებია აგრეთვე A—4 ხელნაწერის შემდეგ გვერდებზე: 19v, 20r, 22r, 24r.

[60] ალ. ბარამიძე, ქართული ალექსანდრიანი, ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, II, 1940, გვ. 235—246.

[61] იქვე, გვ. 246.

ტორი და ამავე დროს K—199 ხელნაწერის გადამნუსხველი, რომელიც XVIII ს. პირველ მეოთხედში მოღვაწეობდა[62].

ანტონ კათალიკოსისა და იოანე ბატონიშვილის ცნობით პეტრე ჩხატარასძე ფრიად განსწავლული პირი ყოფილა[63]. როგორც K—199 ხელნაწერიდან გამოჩნდა, პეტრე ჩხატარასძე ქართულ საიდუმლო დამწერლობასაც დაუფლებული ყოფილა.

ზემოთ აღნიშნულ უცნობ გადამწერთა გარდა გამოკლინდა კრიპტოგრამებში მიმალულ გადამწერთა სხვა სახელებიც. ესენია: გიორგი ტეჩნაძ (XII ს. Q—1322), ოქროპირი (XII—XIII სს. Ier—53), ბასილი (XII—XIII სს, A—635). ბარნაბა (XIV ს. S—4814), ნიკოლოზ (XV—XVI სს, ქუთ. მუზ. K—79), იოანე (XVI, A—743), ანდრია (XVI, A—54; XVI—XVII, H—4930), ნიკოლოზ [ჭუმბურიძე] (XVII ს. H—1029 და ზუგდ. მუზ. № 13), აბელ (XVII ს. ქუთ. K—115), ენუქ (XVII ს. ქუთ. K—710), იოანე მგალობელი (XVII—XVIII სს. ქუთ. K—467), ბასილი (XVII ს. S—4944), გაბრიელ XVIII ს. Q—100), პაპუნა (XVIII ს. პარიზული ხელნაწერი ანტიკვარისა), მახარებელი (XVIII ს. A—911).

ზოგჯერ გადამწერნი ანდერძს მთლიანად კი არ წერდნენ კრიპტოგრამულად, არამედ ნაწილობრივ. მაგ., XII—XIII სს. გადამწერი ე ნ უ ქ ანდერძის მეორე ნახევარს წერს კრიპტოგრამულად (A—148), ასევე იქცევა XV—XVI სს.-ის გადამწერი შ ი ო (S—4958), XVII ს. გადამწერი ი ე ს ე ჩ ხ ე ი ძ ე (H—1738). XVII ს. გადამწერს ი ე ს ე კ ა რ გ ა რ ე თ ე ლ ს მხოლოდ თავისი სახელი დაუშიფრავს, გვარი არა (H—1018). შეგვხვდა ანდერძი, სადაც მხოლოდ ორი სიტყვაა („უფალნო ჩემნო") კრიპტოგრამულად დაწერილი (A—1516). უფრო მეტიც, XV ს. გადამწერს დაუწერია ანდერძი არაკრიპტოგრამულად, მაგრამ მაინც გამოუვლენია თავისი ცოდნა კრიპტოგრამული ანბანისა და შემთხვევით ჩაუწერია ერთ სიტყვაში მხოლოდ რამდენიმე კრიპტოგრამული ასო (Jer—33).

კრიპტოგრამების შესწავლისას შევნიშნეთ ერთი საინტერესო მოვლენა: გადამწერი ხელნაწერს ურთავს ანდერძს, როგორც არაკრიპტოგრამულს, ასევე კრიპტოგრამულს. ორივე ანდერძში მოიხსენიებს თავის სახელს. ცხადია, ასეთი კრიპტოგრამული ანდერძები მიანიშნებს გადამწერთა განსწავლულობაზე: ამით ისინი ამჟღავნებენ ძველი ქართული კრიპტოგრაფიის ცოდნას. ასე მოქცეულან გადამწერები ბარნაბა (XIV ს. S—4814), ნიკოლოზ ჭუმბურიძე (XVII ს. H—1029), ბასილი (XVII ს. S—4944).

---

[62] იქვე, გვ. 238—239, კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე, ქართული ლიტ. ისტორია, II, 1958, გვ. 364.

[63] ა ნ ტ ო ნ ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, წყობილსიტყვაობა, რ. ბარამიძის გამოცემა, 1972, გვ. 183; ი ო ა ნ ე ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი, კალმასობა, 1948, II, გვ. 181.

ერთი და იმავე გადამწერის მიერ ხელნაწერებში არაკრიპტოგრამული და კრიპტოგრამული ანდერძების ჩაწერა საბერძნეთშიც ყოფილა გავრცელებული[64].

•
• •

გადამწერები კრიპტოგრამულ ანდერძებში ზოგჯერ დაშიფრავდნენ ხოლმე მონასტერში მათთან მოღვაწე პირთა სახელებსაც. ამ თვალსაზრისით მეტად საინტერესოა Jer—73 და A—134 ხელნაწერთა კრიპტოგრამები, რომელთა შესწავლამ გამოავლინა Jer—73-ის გადამწერის ვინაობა და გადაწერის ადგილი.

Jer—73 რ. ბლეიკის მიხედვით გადაწერილია XI—XII სს-ში გელასის მიერ. როგორც აღწერილობაშია აღნიშნული, გელასის შესახებ ხშირადაა მითითებანი[65]. Jer—73-ის გადამწერად გ. ნინუა მიიჩნევს კრიპტოგრამებში მოხსენებულ თეოდორეს[66].

Jer—73 შეიცავს მაკარი მეგვიპტელის სწავლანს და ეპისტოლეებს. ხელნაწერში უხვად არის წარმოდგენილი მოსახსენებლები, რომლებიც არაკრიპტოგრამულადაა ჩაწერილი.

1. მამაო მაკარი, შეიწყალე სჳმიონ (70 v).

2. იესუ ქრისტე, შეიწყალე დავით, ამენ (86 v).

3. მამაო, ძეო და სულო წმიდაო, ადიდე ორთავე შინა სოფელთა მამაჲ გელასი (89 v; 78 v).

4. ყოველთა საუკუნეთა შემოქმედო სახიერო უფალო, ადიდე ორთა შინა სუფევათა მამაჲ გელასი, ა~ნ (99 r).

5. იესუ ქრისტე, შეიწყალე თეოდორე, ამენ (110 r).

6. მამაო მაკარი, შენ მეოხ ექმენ წინაშე ღმრთისა მამასა გელასის, ა~ნ (111 r).

7. მამაო და ძეო და სულო წმიდაო, ადიდე მამაჲ გელასი, ამენ (114 v).

8. იესუ ქრისტე, ადიდე მამაჲ გელასი (137 r).

9. წმიდანო მოციქულნო, ადიდეთ და მეოხ ეყვენით წინაშე ღმრთისა მამასა გელასის, ამენ! (142 v).

10. წმიდანო და ყოვლად ქებულნო მოციქულნო, მეოხ ეყვენით წინაშე ღმრთისა მამასა გელასის, ამენ! (148 v).

---

[64] V. Gardthausen, Griech. Palaeogr., II, გვ. 313.

[65] R. Blake, Catalogue des manuscrits Georgiens de la Bibliotheque patriarcale grecque A Jerusalem par Robert P. Blake, Paris, 1924, გვ. 110—113.

[66] გ. ნინუა, მაკარი მეგვიპტელის სახელით ცნობილ „სწავლათა“ ქართული თარგმანის შესახებ, მრავალთავი, VI, 1978, გვ. 46.

11. წმიდაო მამაო მაკარი, მეოხ ექმენ წინაშე უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესსა მამასა ჩუენსა გელასის, ამენ (153 v).

12. წმიდაო და ღმერთშემოსილო მამაო მაკარი, ადიდე მამაჲ ჩუენი გელასი, ა~ნ (172 r).

13. წ~ნო და ყოვლად ქებულნო მოციქულნო, მეოხ ეყვენით წინაშე ღმრთისა მამასა გელასის, რომელმან ამათ წმიდათა წიგნთა დაწერაჲ იხარკა (167 r).

ამრიგად, ანდერძებში მოხსენებული არიან სჯმიონ, დავით, მამაჲ გელასი, თეოდორე.

როგორც აღნიშნული ანდერძებიდან ირკვევა, გელასი არის მამა ანუ წინამძღვარი და არა გადამწერი, როგორც რ. ბლეიკი მიუთითებს. გელასის წინამძღვრობას, უპირველეს ყოვლისა, ადასტურებს ანდერძების ხასიათი: ანდერძების უმრავლესობა (78 v, 89 v, 99r, 114 v და სხვ.) გელასის პატივით მოიხსენიებს: „მამაო და ძეო და სულო წმიდაო, ადიდე მამაჲ გელასი, ამენ (114 v და სხვ.). ქართველი გადამწერნი თავის თავზე ასეთ ანდერძებს არ წერდნენ, პირიქით, დიდი მოკრძალების გამო ზოგჯერ თავის თავს არც მოიხსენიებდნენ ანდერძში. მაშასადამე, ცხადია, ფორმულირება „ადიდე გელასი“ მიუთითებს, რომ გელასი დამკვეთია. მართლაც, 167 r-ზე ასეთი ანდერძია: „წ~ნო და ყოვლად ქებულნო მოციქულნო, მეოხ ეყვენით წინაშე ღმრთისა მამასა გელასის, რომელმან ამათ წმიდათა წიგნთა დაწერაჲ იხარკა“. „ხარკება“ აქ უნდა გავიგოთ, არა როგორც „ხარკის გაღება, მიცემა, გადახდა“ არამედ როგორც „ზრუნვა“. „ხარკება“ ძველ ქართულში დასტურდება ზრუნვის მნიშვნელობით (შდრ. ილ. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, 1973, გვ. 560). ამასთანავე, როგორც ანდერძებიდან ირკვევა, გელასი წინამძღვარია: „ადიდე მამაჲ გელასი“.

ამრიგად, Jer—73 გადაწერილია გელასის წინამძღვრობის დროს, მისივე დაკვეთით. ისმის კითხვა: ვინ არის გადამწერი? როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, აღნიშნულ ანდერძებში გელასის გარდა სხვა პირებიც არიან დასახელებული: სჯმიონ (70 v), დავით (86 v), თეოდორე (110 r). ამ პირთა ვინაობის გარკვევაში აღნიშნული ანდერძები ახალს არაფერს მოგვცემს, ვინაიდან სამივე ანდერძი ერთნაირი, მოკრძალებული ხასიათისაა: „მამაო მაკარი, შეიწყალე სჯმიონ“ (70 v); „იესუ ქრისტე, შეიწყალე დავით, ამენ“ (86 v); „იესუ ქრისტე, შეიწყალე თეოდორე, ამენ“ (110 r).

Jer—73-ში ზემოთ ჩამოთვლილი ყველა ანდერძი არაკრიპტოგრამული დაწერილობისაა, მაგრამ ხელნაწერში გვხვდება კრიპტოგრამებიც. გაირკვა, რომ ყველა კრიპტოგრამა ანდერძია, რომლებშიც ზემოჩამოთვლილი პირები მოიხსენიებიან. ეს კრიპტოგრამები ანჩინური სისტემისაა:

47 r : ქრისტე, შეიწყალე თეოდორე, ამენ.

58 r : ქრისტე, შეიწყალე დავით, ამენ იყავ.

81 v : ქრისტე, ადიდე დავით.

84 v : ქრისტე, ადიდე თეოდორე ქუთათელი.

146 v : ქრისტე, შეიწყალე თეოდორე, ამენ იყავ.

ამრიგად, კრიპტოგრამებში მოიხსენებიან თ ე ო დ ო რ ე ქ უ თ ა თ ე ლ ი, თ ე ო დ ო რ ე და დ ა ვ ი თ. თეოდორე და თეოდორე ქუთათელი ერთი და იგივე პირია. ხომ არ არის რომელიმე მათგანი გადამწერი? არც თეოდორე და არც დავითი არ შეიძლება იყვნენ გადამწერნი, ვინაიდან კრიპტოგრამებში ისინი პატივით მოიხსენებიან: „ქრისტე, ადიდე დავით". „ქრისტე, ადიდე თეოდორე ქუთათელი".

ამრიგად, არაკრიპტოგრამული დაწერილობის ანდერძებში მოხსენებული არიან სჳმიონ, დავით, მამაჲ გელასი, თეოდორე, ხოლო კრიპტოგრამულ ანდერძებში თეოდორე|| თეოდორე ქუთათელი და დავით.

როგორც ანდერძებიდან დავინახეთ, ყველა პირი გარდა სჳმიონისა გარკვეული პატივისცემით სარგებლობს, მათ სადიდებელ ანდერძებს წერს გადამწერი. როგორც გაირკვა, გელასი წინამძღვარია, თეოდორე კი შესაძლოა ქუთათელი ეპისკოპოსი იყოს. ასევე, დავითიც მათთან მოღვაწე პირი ჩანს. რჩება სჳმიონ, რომელიც Jer—73-ის გადამწერი ჩანს: „მამაო მაკარი, შეიწყალე სჳმიონ", 70 v. შესაძლებელი ხდება სჳმიონის ვინაობის დაზუსტება. იგი უნდა იყოს სჳმიონ დვალი, გადამწერი X I ს. ხელნაწერი კრებულისა A—134[67]. როგორც ხელნაწერ A—134-ზე დართული ანდერძიდან ჩანს, იგი გადაწერილია გელასის წინამძღვრობის დროს სჳმიონ დვალის მიერ 1066 წ. (ქ˝კს სჳ) (296 rv). ამავე ანდერძიდან ირკვევა, რომ გელასი წინამძღვარია ჰრომანას მონასტრისა („ჰრომანაელი მამაჲ გელასი") და მისი დაკ̣ეთით გადაწერა სჳმიონ დვალმა A—134 ხელნაწერი[68]. A—134 ხელნაწერის მამაჲ გელასი და სჳმიონ დვალი, ერთი მხრივ, და, მეორე მხრივ Jer—73 ხელნაწერის მამაჲ გელასი და სჳმიონი ერთი და იგივე პირები უნდა იყვნენ. ამას მხარს უჭერს შემდეგი გარემოება: გარდა ზემოხსენებული ანდერძისა (A—134, 296 rv), მამაჲ გელასი A—134-ში მოხსენებულია არაკრიპტოგრამული დაწერილობის სხვა ანდერძებშიც: „ქრისტე, ადიდე მამაჲ გელასი" (108 v), „სახიერო ღ˝ო, შეიწყალე მმ˝ჲ გელასი" (28 v), „ქ. ადიდე სულით და ჯორცით ღირსი მამაჲ ჩუენი გელასი, ამინ იყავნ" (189 v). ეს ანდერძებიც ტექსტის ხელითაა შესრულებული.

გარდა მამაჲ გელასისა, A—134 ხელნაწერში მოიხსენიება თეოდორეც, ოღონდ კრიპტოგრამულ ანდერძში, რომელიც ტექსტის ხელითაა

---

[67] A—134-ის ბოლო ფურცლები 297 r—340r სხვა ხელითაა დაწერილი

[68] შდრ. მ. დ ო ლ ა ქ ი ძ ე, იღარიონ ქართველის ცხოვრების ძველი რედაქციები, 1975, გვ. 146.

შესრულებული: „ქრისტე, შეიწყალე თეოდორე, ამენ იყავ“ (22 r). ცხადია, A—134-ის თეოდორე და Jer—73-ის თეოდორე ქუთათელი ერთი და იგივე პირია.

ამრიგად, Jer—73 ხელნაწერში მოხსენიებული პირები სჳმიონ, დავით, მამაჲ გელასი და თეოდორე ქუთათელი იდენტური უნდა იყვნენ A—134 ხელნაწერში მოხსენიებული მამაჲ გელასის, თეოდორესი და სჳმიონ დვალისა, რომლებიც ჰრომანას ქართველთა მონასტერში მოღვაწეობდნენ.

Jer—73 ხელნაწერიც სჳმიონის გადაწერილი რომ უნდა იყოს, ამას ადასტურებს აგრეთვე ამ ხელნაწერისა და A—134-ის ხელის მსგავსება. მაშასადამე, Jer—73 გადაწერილი უნდა იყოს ჰრომანას ქართველთა მონასტერში სჳმიონ დვალის მიერ XI ს-ში, უფრო ზუსტად, XI ს. II ნახევარში.

* * *

გადამწერები კრიპტოგრამულ ანდერძებში მოიხსენიებდნენ ხოლმე აგრეთვე ხელნაწერთა დამკვეთებსაც. XII—XIII სს. ხელნაწერის A—635 გადამწერი ბ ა ს ი ლ ი თავის სახელთან ერთად კრიპტოგრამულად წერს ამ ხელნაწერის დამკვეთის რომანოზ წინამძღვრის სახელსაც. ასევე 1565 წ. გადაწერილ ერთ ქუთაისურ ხელნაწერში (K—4) გადამწერი ჭანოელ ინანიკაშვილი კრიპტოგრამაში მოიხსენიებს ამ მეტაფრასული კრებულის დამკვეთს აფხაზეთის კათალიკოსს ე ვ დ ე მ ო ს ს. პატრონი მ ზ ე ქ ა ლ ა ა მოხსენებული XVI ს. ერთი ხელნაწერის კრიპტოგრამაში (ცენტრ. არქივი, № 220).

2. მფლობელთა კრიპტოგრამები

გადამწერთა კრიპტოგრაფიული ანდერძების გარდა დაიძებნა აგრეთვე ხელნაწერთა მფლობელების ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამები, რომლებიც ძირითადად XVII—XVIII სს-ში შეუდგენიათ. მფლობელთა მიერ შესრულებულმა კრიპტოგრამებმა წარმოაჩინეს საინტერესო ცნობები როგორც ხელნაწერთა, ასევე თვით მფლობელთა შესახებაც. ამდენად, ასეთი კრიპტოგრაფიული მინაწერებიც საგულისხმო და ანგარიშგასაწევია.

ერთ-ერთი უძველესი კრიპტოგრამა, რომელშიც მფლობელის ვინაობაა მიმალული, დაცულია „ვეფხისტყაოსნის“ H—599 ხელნაწერში.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილია მამუკა თავაქალაშვილისეული „ვეფხისტყაოსნის“ (H—599) ერთი კრიპტოგრამა, რომელიც ამოხსნა და გამოაქვეყნა გ. მიქაძემ „ვეფხისტყაოსნის“ სხვა ხელნაწერთა

კრიპტოგრამებთან ერთად[69]. მამუკა მდივნისეული „ვეფხისტყაოსნის“ შესწავლისას გამოვლინდა კიდევ ორი კრიპტოგრამა, რომლებიც საყურადღებო ცნობებს გვაწვდიან ამ ხელნაწერის შესახებ.

H—599 ხელნაწერი გადაუწერია მამუკა მდივანს (თაეაქალაშვილს) სამეგრელოში, ლევან II დადიანის კარზე, მისივე დაკვეთით, 1646 წელს, ტყვეობაში ყოფნის დროს[70]. ხელნაწერი მოხატულია. ჩვენ მიერ გამოვლენილი ორი კრიპტოგრამა ლევან II დადიანისა (გვ. 2) და მამუკა მდივნის (გვ. 507) მინიატურებშია ჩაწერილი. ორივე კრიპტოგრამა ანჩინური სისტემისაა და დაწერილია ერთი ხელით შავი, ფერმკრთალი მელნით.

ლევან II დადიანის მინიატურაში კრიპტოგრამა ამგვარად იკითხება: „ჰკ[ვ] დჩრსრჰვჩ ჰ“. იხსნება ასე: „ესე წაიკითხა თ“.

მეორე კრიპტოგრამა (მამუკა მდივნის მინიატურაში ჩაწერილი) ასე იკითხება:

ღო: ოჰრჰ: იბ: მფწღწჩ: წჩუიჰჩ: ყაჩლჩ:
ფრშჩიჩგჩკ: ჩუროა:

იხსენება ასე: „ღ[ა]ო ღთით რც უნდოდა დაემრთა პაატა ნიჟარაძეს“.

გამოირკვა, რომ ამ კრიპტოგრამული წინადადების ბოლო სიტყვა „ჩუროა“ არ არის კრიპტოგრამა, იგი თარიღია და შემდეგნაირად იხსნება: „ათას ოთხას ას სამოცდათერთმეტი“.

აქ ასეულები „ოთხასი“ (უ) და „ასი“ (რ) ცალ-ცალკეა დაწერილი. მათი შეჯამებით მივიღებთ 1571 წელს[71].

---

[69] გ. მ ი ქ ა ძ ე. ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა კრიპტოგრამები (შოთა რუსთაველი. საიუბილეო კრებული, შ. რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტი), 1966. გვ. 351—357.

[70] ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, II, 1951. გვ. 52.

[71] მსგავსი შემთხვევები დასტურდება ხელნაწერებში: მაგ. A—85 ხელნაწერში (ხელნაწერთა ინსტ. ნუსხა, XIII ს.) ტექსტის ხელით ჩაწერილია: „მოთხრობაჲ სულ მცირე ვასილოღრაფისაგან რიცხუთათჳს დასაბამითგან გარდასრულთა წელთაჲსა... ეგჳპტით გამოსლვითგან სოლომონის ტაძრისა შენებამდე—ღ კ ი ზ (61 v) „...ხოლო დასაბამითგან ვიდრე დღენდელად დღემდე გარდაჴდის წელნი ხ ღ ო ი ე და აწ ამას წელსა შინა ვართ“ (63 v) (ამ ნიშუშებზე მიგვითითა ხელნაწერთა ინსტიტუტის უფროსმა მეცნიერმა თანამშრომელმა თ. ბრეგაძემ). პირველ შემთხვევაში ღ კ ი ზ (შვიდას ოცი ათი შვიდი) რიცხვის ნაცვლად უნდა გვქონდეს ღ ღ ზ (შვიდასოცდაჩვიდმეტი): მეორე შემთხვევაში ხ ღ ო ი ე (ექვსი ათას შვიდას სამოცდაათი ათი ხუთი) რიცხვის ნაცვლად უნდა იყოს ხ ღ პ ე (6785). აქ ათეულები ცალ-ცალკეა წარმოდგენილი. როგორც ვთქვით, ორივე ნიშუში ტექსტის ხელითაა შესრულებული XIII ს-ში. ასევე საინტერესოა ერთი XVI ს. ანდერძ-მინაწერი (Ier—120, 239 r), რომელშიც ათეულები დაშლილია და ცალკეულ გამოყოფილი ერთმანეთისაგან და კავშირით: „ქ. წ[ელ]ისა ამის და ს[ულ]თა გ[ან]მანთლებ[ელ]ისა წიგნისა: მომაცხოვლებ[ელ]სა: კ[ეთილ]სა: პაპა. იაკობს შ[ვი]ნ ღ[მრთ]: და შემკაზმაესა: ცდ[ელ]სა ჯ[ვრის] მ[ოძ]სა: ეპიფანეს: და მშბ[ლ]თა და ძმათა და ყ[ოველ]თაეე ნათესავთა მისთა შ[ვი]ნ ღ[მრთ]: და

ამრიგად, მამუკა მდივნის მინიატურის კრიპტოგრამა ასე გაიხსნება: ღ[მერთ]ო ღ[ვ]თით რ[ა]ც უნდოდა დაემ[ა]რთა პაატა ნიჟარაძეს. 1571.

1571 წელი გადამწერ მამუკა მდივნის მინიატურაშია ჩაწერილი. ამიტომ ხომ არ შეიძლება იგი მივიჩნიოთ ამ მინიატურისა და აგრეთვე ხელნაწერის ყველა მინიატურის თარიღად? ე. ი. ხომ არ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ 1571 წ. მოხატული მინიატურები ჩააკრეს 1646 წ. გადაწერილ ხელნაწერში?

ამ ვარაუდის დაშვება არ იქნებოდა მართებული შემდეგი გარემოების გამო: თარიღი 1571 წელი კრიპტოგრამაში შეცდომით უნდა იყოს ჩაწერილი. საფიქრებელია, რომ თარიღის ჩაწერისას კრიპტოგრამის ავტორმა დაუშვა უნებლიე შეცდომა: ანბანის რიგის აღრევის გამო ხუთასის აღმნიშვნელი ფ-ს ნაცვლად ჩაწერა კრიპტოგრამაში უ (=400). მაშასადამე, ჩ უ რ ო ა-ს მაგიერ კრიპტოგრამაში გვექნებოდა ჩ ფ რ ო ა, რაც უდრის: ათას ხუთას ასი სამოცდაათი ერთი, ე. ი. ათას ექვსას სამოცდათერთმეტი (1671 წ.). 600-ის ნაცვლად აქ ცალ-ცალკეა წარმოდგენილი 500 და 100[72].

აქ რომ უთუოდ 1671 წელი უნდა გვქონდეს, ამას პირველ რიგში გვაფიქრებინებს ის გარემოება, რომ კრიპტოგრამის ხელი ტიპიური XVII ს. მხედრულია და არავითარ შემთხვევაში იგი XVI ს.-ისა არ შეიძლება იყოს.

ამასთანავე, გასათვალისწინებელია აგრეთვე შემდეგი: H—599 ხელნაწერი გადაწერილია 1646 წ. და, როგორც ლ. შერვაშიძე მიუთითებს, მინიატურებიც თანადროულია ამ ხელნაწერისა[73]. ეს ჩანს შემდეგიდანაც: შ. ამირანაშვილმა დაადგინა, რომ ლევან II დადიანის მინიატურაზე „მართლაც, ოდიშის (სამეგრელოს) მთავარი ლევან II დადიანია წარმოდგენილი, რაც მტკიცდება ამ სურათის შედარებით უკანასკნელის ფრესკულ გამოხატულებებთან, რომლებიც დარჩენილია წალენჯიხაში, კოცხერსა და ხობში და მრავალრიცხოვან ნაჭედ ხატებზე (მაგალითად, წინასწარმეტყველთა ხატი კოცხერიდან) — სრული თანხვედრა ტიპისა, კოსტუმისა, თავის მორთულობისა და სხვ"[74]. ლევან II დადიანის მინიატურა

ვინცა: ბრძანოთ: თქ˘ნცა შგ˘ნდნეს ღ˘ნ: ქრონიკონი იყო ს˘ჲ და ია". „სჲ და ია" სიტყვას თუ რიცხვებში გადავიყვანთ, გვექნება: 200, 60 და 10, 1. აქ 60 და 10 გვაქვს 70-ის ნაცვლად, ე. ი. 271.

[72] შდრ. A—85, Jer—120 ხელნაწერთა ნიმუშები.

[73] ლ. შ ე რ ვ ა შ ი ძ ე, „ვეფხისტყაოსნის" 1646 წლის ხელნაწერის მინიატურების ავტორობის შესახებ, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, 1955, XVI, № 6, გვ. 488.

[74] შ. ა მ ი რ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი ვეფხისტყაოსნის დასურათება, მინიატურები, შესრულებული XVI—XVIII სს., 1966, გვ. 26; მ ი ს ი ვ ე, შოთა რუსთველის პორტრეტული გამოსახულება ძველ ქართულ ხელოვნებაში (თბილისის უნივერსიტეტის საიუბილეო კრებუ ლი „შოთა რუსთველს", 1966, გვ. 171—172).

და ყველა დანარჩენი მინიატურა, მათ შორის მამუკა მდივნის მინიატურაც, ერთი პირის მიერ არის შესრულებული[75]. მაშასადამე, XVII ს-ში მოხატულ მინიატურაზე წარწერაც XVII ს. იქნება და არ XVI ს-ისა (1571 წლისა).

ამრიგად, თარიღი 1571 წელი გადამწერის კალმის ლაფსუსია და აქ უთუოდ 1671 წელი უნდა გვქონდეს.

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ ლევან დადიანისა და მამუკა მდივნის მინიატურათა კრიპტოგრამები ერთი პირის მიერ არის დაწერილი. კრიპტოგრამები ტიპიური XVII ს. მხედრულით არის შესრულებული, მაგრამ შესაძლებელია ამ თარიღის უფრო დაზუსტება. მამუკა მდივნის მინიატურის კრიპტოგრამაში მითითებულია თარიღი 1671 წელი. საფიქრებელია, რომ კრიპტოგრამები დაიწერა ამავე წელს, რაზედაც მიგვანიშნებს 1671 წელს მომხდარი ერთი ისტორიული ფაქტი, რომლის შესახებ ვრცლად ქვემოთ გვექნება საუბარი.

საინტერესო ჩანს მინიატურებში ამ კრიპტოგრამების ჩაწერის ისტორია, ვინ ჩაწერა ეს კრიპტოგრამები მინიატურებში, ვის უნდა გულისხმობდეს პირველ კრიპტოგრამაში (გვ. 2) ინიციალი თ და რა ამბავია მიფარული მეორე კრიპტოგრამაში (გვ. 507), და რატომ არის იგი კრიპტოგრამულად წარმოდგენილი?

ლევან II დადიანის მინიატურის კრიპტოგრამა ასე იხსნება: „ესე წაიკითხა თ". მეტი საიდუმლოებისათვის კრიპტოგრამაში სახელი მხოლოდ ინიციალითაა წარმოდგენილი. ვისი სახელი იმალება ამ ინიციალში? ეს ხელნაწერი გადაუწერია მამუკა მდივანს ლევან II-ის დაკვეთით, ამ მინიატურაზეც ლევან II არის გამოსახული[76]. ხელნაწერი ლევან II-ის კარზე ინახებოდა გარკვეული ხანი, შემდეგ კი იგი სხვადასხვა პირთა საკუთრება გამხდარა. ამას ადასტურებს ხელნაწერში დაცული არაკრიპტოგრამული მინაწერები:

გვ. 188: „ქ. ესე:. ვეფხს:. ტყაოსანი:. თამარ ჯღერიძის:. ასულის არის და:. ზეცას:. მყოფნელო:. ღმერთო:. მისის:. თვალის:. სინათლის:. ბეჟან:. საგინას:. შვილის:. ცოლქმრობით:. შებერები:. სამხიარულოდ:. ახმარე:. ყამაშვილი:. გასახარებელი:. უბოძე:. ამინ:. კირიალოისანი:."

ამავე ხელით არის შესრულებული მინაწერი გვ. 507-ზე, რომელიც მამუკა მდივნის მინიატურის ზედა კიდეზე ფურცლის თავისუფალ ადგი-

---

[75]. „ხელნაწერის ყველა მინიატურა შესრულებულია თვით მამუკა მდივნის მიერ, გარდა ერთისა (იხ. ფ. 7), რომელიც ამოღებულია სხვა ხელნაწერიდან და ასურათებს თინათინის გამეფებას" (შ. ამირანაშვილი, შოთა რუსთველის პორტრეტული გამოსახულება ძველ ქართულ ხელოვნებაში, თბილისის უნივერსიტეტის საიუბილეო კრებული „შოთა რუსთველს", 1966; გვ. 172).

[76] შ. ამირანაშვილი, „ვეფხისტყაოსნის" დასურათება, მინიატურები, შესრულებული XVI—XVIII სს. 1966, გვ. 26.

ლას მიუწერიათ, და შემდგომ კი სხვა, შავი ფერის მელნით საგულდაგულოდ ამოუშლიათ. იგი ნაწილობრივ ასე ამოვიკითხეთ:

...[ვე]ფხის ტყავოსანი [ბეჟან]...ისა
...თამარ ჯღერისძის ასულის...

როგორც მინაწერებიდან დავინახეთ, ერთ დროს ეს ხელნაწერი ჰკუთვნებია თ ა მ ა რ ს, ჯ ღ ე რ ი ს ძ ი ს ა ს უ ლ ს.

H—599-ის კრიპტოგრამის ინიციალში თ ხომ არ იგულისხმება თამარ ჯღერისძის ასული? ამ ვარაუდის დაშვება, ვფიქრობთ, შეუძლებელია, ვინაიდან თამარ ჯღერისძის მინაწერი ხელით განსხვავდება კრიპტოგრამის ხელისაგან.

ხელნაწერში გვხვდება სხვა მინაწერებიც: „დედოფალი როდამის წყალობა ამის დამწერს“. (გვ. 200). ეს მინაწერიც მიუთითებს, რომ ერთ დროს იგი როდამ დედოფლის ყოფილა.

„ესე ვეფხისტყაოსანი გურიელისა და დედოფლის არის. ღმერთმა დღეგრძელობაში მოახმაროს. ქ. ჯერ დავსწერ შენსა ქებასა, შენ მზის მზგავსო დედოფალო“ (გვ. 508).

ჩამოთვლილი მინაწერებიდან გამოჩნდა „ვეფხისტყაოსნის“ მფლობელთა ერთი წყება. მინაწერების ხელის მიხედვით ეს მფლობელები XVII ს. დასასრულს და მის შემდგომ ხანას განეკუთვნებიან. საფიქრებელია, რომ „ვეფხისტყაოსანი“, რომელიც ლევან II-ის დაკვეთით დაიწერა, ლევან II-ის ოჯახში ინახებოდა მის გარდაცვალებამდე (1657 წ.[77]). 1661 წ. ლევან II დადიანის გარდაცვალების შემდგომ ვახტანგ V შაჰნავაზის დახმარებით ტახტზე ადის ლევან II-ის ძმისწული, იესე ბატონიშვილის ძე შემანდავლე[78] ანუ ლევან III.

ლევან III დადიანის ცხოვრებიდან ჩვენთვის საინტერესოა ერთი მეტად მნიშვნელოვანი დეტალი: როგორც ისტორიული საბუთებიდან ჩანს, ლევან III-სა და ბაგრატ იმერთა მეფეს (ალექსანდრე II იმერთა მეფის ძეს) ბრძოლა გარდაუხდიათ ბანძას. ბაგრატ მეფისა და ლევან III დადიანის ბრძოლა ბაგრატის გამარჯვებით დასრულებულა. ბაგრატს ლევან III დადიანისათვის წაურთმევია ცოლი და მისთვის შეურთავს თავისი და თ ი ნ ა თ ი ნ ი, რომელიც ყოფილა გოშაძის ნაცოლარი[79].

---

[77] თ. ქ ო რ დ ა ნ ი ა, ქრონიკები, II, 1897, გვ. 469.

[78] საქართველოს სიძველენი, II, ე. თაყაიშვილის რედაქცით, 1909, გვ. 81; თ. ქ ო რ დ ა ნ ი ა, ქრონიკები, II, 1897. გვ. 479.

[79] 1663 წ. „შეიბნენ ბაგრატ და ლეონ დადიანი. მეფეს (ე. ი. ბაგრატს—ლ. ა.) გაემარჯვა და დადიანი დაიჭირა, ც ო ლ ი წ ა ა რ თ ვ ა და თ ვ ი თ შ ე ი რ თ ო, დაჲ თ ჯ ს ი გ ო შ ა ძ ი ს ნ ა ც ო ლ ა რ ი მ ას შ ერთო ცოლად“, თ. ქ ო რ დ ა ნ ი ა, ქრონიკები, II, გვ. 480; ვ ა ხ უ შ ტ ი ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის

ისტორიული წყაროების მიხედვით დადგინდა ლევან III-ის პირველი ცოლის ვინაობა. ვახუშტი ბაგრატიონს მოხსენებული აქვს მისი სახელი თამარი: შაჰნავაზმა „მერმე დასუა დადიანად ლევან და მისცა ძმისწული თჳსი თამარ ცოლად“[80]. გარდა ამისა, თამარი მოხსენიებულია ხელნაწერთა ინსტიტუტის ერთ საბუთშიც (Hd—1551/დ): ლევან დადიანისა და მისი მეუღლის თამარის ბრძანებით დავით კათალიკოსმა ისუფ ლიფონავა შესწირა ბიჭვინტისა და ხოფის ღვთისმშობელს. საბუთს ახლავს ხელრთვა ლევანისა და თამარისი. ამასთანავე საგულისხმოა ისიც, რომ ბაგრატ II-ის ისტორიულ დოკუმენტებში[81] ყველგან მოხსენიებულია ბაგრატ III და მისი მეუღლე თამარი.

ამრიგად, ლევან III-ის დადიანის პირველი ცოლი ყოფილა თამარი, რომელიც ბაგრატ მეფეს წაურთმევია 1664 წელს, და ამავე წელს გადედოფლებულა თინათინი (ბაგრატ იმერთა მეფის და[82]), რომელიც ადრე ცოლად ჰყოლია ვინმე გოშაძეს.

როგორც დავინახეთ, ლევან III იყო ლევან II-ის ძმისწული, სავარაუდოა, რომ მამუკა მდივნისეული „ვეფხისტყაოსანი“, რომელიც ლევან II-ის კარზე ინახებოდა, მისი გარდაცვალების შემდგომ ლევან III-ის ოჯახში მოხვედრილიყო. ვფიქრობთ, ლევან III-ის ოჯახის კუთვნილ ხელნაწერს კრიპტოგრაფიული წარწერები გაუკეთა მისმა მეუღლემ თინათინმა და თავისი სახელი ინიციალით წარმოადგინა. ამას მხარს უჭერს ხელნაწერში დაცული მესამე კრიპტოგრამა ანჩინური სისტემისა,

---

მიერ, ქართლის ცხოვრება, IV, 1973, გვ. 837, გვ.837; ს. კაკაბაძე, საქართველოს ისტორია, 1922, გვ. 99; ნ. დადიანი, ქართველთ ცხოვრება, შ. ბურჯანაძის გამოცემა, 1962, გვ. 163. მეორე საბუთის მიხედვით ეს ამბავი ასეა აღწერილი: 1664 წ. „მეფე ბაგრატ (და) დადიანი ლევან შეიბნეს ბანძას და მეფეს გაემარჯვა, დადიანი კელთ დარჩა, ცოლი წაართვა, მან შეირთო; და თვისი და თინათინი დადიანს შერთო“; თ. ეორდანია, ქრონიკები, II, გვ. 481. მცირე ქრონიკები (ცინცკლოსების ისტორიული მინაწერები), ტექსტები გამოსცა, შესავალი წერილი და კომენტარები დაურთო ჯ. ოდიშელმა, 1968, გვ. 73.

ლევან დადიანი და თინათინი მოხსენებულია აგრეთვე შემდეგ საბუთებში: 1675 წლისა, იხ. თ. ეორდანია, ქრონიკები, II, გვ. 489; 1667—73 წწ. საბუთი გამოქვეყნებულია ს.კაკაბაძის წიგნში: დასაელეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები. წ.1.1921, გვ. 75—76; შდრ. აგრეთვე ხელნაწერთა ინსტიტუტის საბუთები: Qd—9136, Sd—2926, Sd—2927.

[80] ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, 1973, გვ. 836. შდრ. აგრეთვე ს. კაკაბაძე, საქართველოს ისტორია 1922, გვ. 98; ნ. დადიანი, ქართველთ ცხოვრება, შ. ბურჯანაძის გამოცემა, 1962. გვ. 162.

[81] საისტორიო მოამბე, I, 1952, გვ. 92—93; გვ. 93-94; Sd—2616; Hd—9546; Hd—2246; ქუთაისის მუზ. № 973, 1673 წ.; Hd—9388 (ცნობები ამ დოკუმენტებზე მოუვანოდა ხელნაწერთა ინსტიტუტის თანამშრომელმა თ. იმნაძემ).

[82] საქართველოს სიძველენი, II, გვ. 81.

რომელიც, როგორც ზემოთ მოვიხსენიეთ, გამოაქვეყნა გ. მიქაძემ[83]. ეს კრიპტოგრამაც XVII ს. მეორე ნახევრის ხელით არის შესრულებული.

კრიპტოგრამიდან ჩანს, რომ იგი მიუწერია ხელნაწერზე ვინმე ხაზუა გოშოძის ქალს. კრიპტოგრამის შინაარსი ასეთია: „ქ. გოშოძის ქალი ხაზუა ვიკადრებ, დედაო დედო[ფალ]ო, ნუ დ[ა]გავ[ი]წყდები, გახსომდე შენ[ი ჰირი]მე, ბატონ[ო]“. კრიპტოგრამაში მოხსენიებული დედოფალი უნდა იყოს თინათინი, ლევან III-ის მეუღლე, რომელიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ვინმე „გოშაძის ნაცოლარი“ ყოფილა. შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რომ ამ კრიპტოგრამის მიხედვით თინათინ დედოფალს არდავიწყებას ევედრება ხაზუა გოშოძის ქალი.

აქვე საყურადღებოა ერთი დეტალიც: ხაზუა გოშოძის ქალი კრიპტოგრაფიული, საიდუმლო მინაწერით ესაუბრება თინათინ დედოფალს, რომლისთვისაც უცხო არა ჩანს ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობა.

H—599 ხელნაწერის I კრიპტოგრამაში ინიციალი თ რომ თინათინს გულისხმობს და არა თამარს (ლევან III დადიანის პირველ ცოლს), ამას მხარს უჭერს მეორე კრიპტოგრამაში აღნიშნული თარიღიც 1671 წელი. როგორც ვნახეთ, თამარი ლევან დადიანის ცოლი იყო 1664 წლამდე, როდესაც ბანძას გამარჯვებულმა ბაგრატმა თამარი წაართვა ლევან III დადიანს. ამ დროიდან ლევან დადიანის მეუღლეა თინათინი. იგი დედოფალი იყო 1671 წელსაც, როდესაც დაიწერა ეს კრიპტოგრამები.

ქართულ საისტორიო წყაროებში მივაკვლიეთ ჩვენთვის მეტად საინტერესო და მნიშვნელოვან ცნობებს. მასში ასახულია ის დაძაბული ურთიერთობა, რაც არსებობდა ბაგრატ იმერთა მეფესა და ლევან III-ს შორის. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თამარ დედოფალი წაართვა ბაგრატ მეფემ ლევან დადიანს და ცოლად შეირთო. ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობით, ლევან III დადიანსა და ბაგრატ მეფეს შორის შუღლი არც შემდეგ შეწყვეტილა, ლევანს კვლავ უნდოდა დაებრუნებინა თამარი. ეს, რას წერს ვახუშტი: „ხოლო დადიანი ივლტოდა ოდიშსავე, და დაიპყრა ბაგრატ უმეტესად იმერეთი. გარნა კუალად არა დასცხრა

[83] ვ. მიქაძე, ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა კრიპტოგრამები (შოთა რუსთაველი, საიუბილეო კრებული შ. რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტი), 1966, გვ. 353. კრიპტოგრამა პირველად ამოუხსნია თ. ბარნაველს, მაგრამ იგი არ გამოქვეყნებულა: Л. Шервашидзе, О грузинской светской миниатюре, 1964, прим. 60.

დადიანი, რამეთუ შური აქუნდა ცოლისა თჳსისა თამარისათჳს (ხაზი ჩვენია, — ლ. ა.), რომელი იყო ფრიად კეკლუცი და აღმატებული სიშუენიერითა სრული უმეტესად. შემოიკრიბა სპანი, მოვიდა და მიერთნენ სრულიად იმერნი. მაშინ მოუკდა ბაგრატ მეფესა ქუთაისს ქ~სა ჩ~ქოა, ქარ. ტ~ნთ: (ხაზი ჩვენია, — ლ. ა.), ხოლო ბაგრატ მეფე წარვიდა რაჭას და დადიანი დადგა გეგუთს, არბეჳდენ იმერეთსა. მაშინ ბაგრატ მეფემან შემოიკრიბნა რაჭა-ლეჩხუმი და რაოდენნიმე იმერნი მის თანა, ჩამოვიდა, ეწყო გეგუთს დადიანსა; ბრძოლასა იძლია დადიანი, მოსრნეს სპანი მისნი და ლტოლვილი დადიანი, შეიპყრეს კუალად და მის თანა მრავალნი სხუანი, მოართუეს ბაგრატ მეფესა და დაიპყრა იმერეთი (ხაზი ჩვენია, — ლ. ა.). მერმე დადიანი აფუცა ერთგულებასა ზედა და განუტევა, ვინაჲთგან ჰყვა დაჲ ბაგრატ მეფისა ცოლად"[84].

ამრიგად, ვახუშტის ცნობით, ლევან დადიანი დამარცხებულა, მაგრამ ბაგრატ მეფეს იგი გაუთავისუფლებია, როგორც მისი .დის ქმარი. ეს ამბავი მომხდარა „ქ~სა ჩ~ქოა, ქარ. ტ~ნთ", ე. ი. ქრისტეს დაბადებიდან 1671 წელსა, ქართულსა ქრონიკონსა 359-სა.

ვახუშტის ამავე წიგნში, ქორონიკონებში ეს ამბავი ასეა აღწერილი: „1671 წ. ტ.~ნთ: ქუთათის სრულიად იმერნი დადიანითურთ მეფეს დაესხნენ: მეფე რაჭას გაეცალა, ისინი გეგუთს დადგნენ, იმერეთს არბეველდენ. მეფე რაჭა-ლეჩხუმით ჩამოვიდა, ქუთაის შეიბნენ, მეფეს გაემარჯვა, დადიანი დაიჭირა (შეიპყრა) და შეწყალებული გაუშვა"[85].

ამ ფაქტს ასე აღწერს ს. კაკაბაძე: „ლევან დადიანი ესწრაფოდა თავისი პირველი ცოლის თამარ დედოფლის დახსნას და ებრძოდა ბაგრატ IV-ს ...ლევან დადიანი მიუხტა ბაგრატს, მაგრამ დამარცხდა. ომში თითონაც ის ტყვედ შეიპყრეს და შემდეგ ფიცის ქვეშ გაუშვეს (1671 წ.)"[86].

ვახუშტი ბაგრატიონის ცნობა ჩვენთვის ორმხრივ არის საინტერე-

---

[84] ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, 1973, გვ. 840.

[85]. იქვე, გვ. 907, ეს ცნობა გამოქვეყნებული აქვს აგრეთვე თ. ჟორდანიას: ქრონიკები II, 1897, გვ. 487.

[86] ს. კაკაბაძე, საქართველოს ისტორია, 1922, გვ. 100. ლევან III დადიანსა და ბაგრატ მეფეს შემდგომ წლებშიც ჰქონიათ თამარის გამო ბრძოლა: „1678 წელს არჩილმა გამოიყვანა თამარ დედოფალი სკანდის ციხიდან და დაუბრუნა ლევან დადიანს. მაგრამ ოსმალთ დახმარებით ბაგრატი კვლავ გამეფდა 1679 წელს, წავიდა და დაამარცხა დადიანი და წაართვა მას თამარ დედოფალი", იქვე, გვ. 101. ამის შემდგომ დიდხანს აღარ უცოცხლიათ მათ: 1680 წ. გარდაიცვალა ლევან III, 1681 წ. ბაგრატ მეფე, ხოლო თამარი 1683 წელს (თ. ჟორდანია, ქრონიკები, II, 1897, გვ. 495, 497).

სო: ჯერ ერთი, აქ აღწერილი ბრძოლა, ლევან III-ის ოჯახურ, პირად ამბებთან ყოფილა დაკავშირებული, და მეორეც, ეს ბრძოლა 1671 წელს მომხდარა.

თუ ვახუშტი ბაგრატიონის ისტორიაში მოცემულ ცნობებზე დაყრდნობით ვიმსჯელებთ, ჩვენი კრიპტოგრამების შინაარსი ასე წარმოგვიდგება: სწორედ თინათინ დედოფალი ჩანს ამ კრიპტოგრამების ავტორი. კრიპტოგრამებში თავისი სახელის მხოლოდ ინიციალით წარმოდგენა, აგრეთვე მიფარულად, ამასთანავე ნიშნის მოგებით ვინმე პაატა ნიჟარაძის მოხსენიება თინათინ დედოფლის იმ ტრაგიკულ ბედზე მიუთითებს, რაც მას ლევან III-ის ოჯახში განუცდია, რომელიც წლების მანძილზე კვლავ თამარის, თავისი პირველი ცოლის, დაბრუნებაზე ოცნებობდა.

მეტად მტკივნეული და ერთგვარად შეურაცხმყოფელიც ჩანს თინათინისთვის სწორედ ის ამბავი, რაც მომხდარა 1671 წელს: ლევან დადიანმა გაილაშქრა ბაგრატ მეფის წინააღმდეგ, ვინაიდან „შური აქუნდა ცოლისა თჳსისა თამარისათჳს“ (ვახუშტი) და სურდა თავისი პირველი ცოლის დაბრუნება, მაგრამ დამარცხდა და ბაგრატ მეფემ გაათავისუფლა, შეიწყალა, ვინაიდან თინათინი ბაგრატის და იყო. სწორედ ამიტომაა, რომ თინათინი ცდილობს მიფარვით, ერთგვარად გართულებულად წეროს თვით თარიღიც კი.

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ თინათინ დედოფალი მამუკა მდივნის მინიატურის კრიპტოგრამაში ერთგვარად ნიშნის მოგებით მოიხსენიებს ვინმე პაატა ნიჟარაძეს: „ღმერთო, ღვთით რაც უნდოდა, დაემართა პაატა ნიჟარაძეს“. ვფიქრობთ, პაატა ნიჟარაძე თან ახლდა სწორედ იმ ბრძოლაში ლევან დადიანს, რომელიც თამარის გამოსახსნელად მოაწყო მან 1671 წელს. როგორც ვიცით, ლევან დადიანი ამ ბრძოლაში დამარცხდა და მასთან ერთად „მოსრნეს სპანი მისნიო“, — გადმოგვცემს ვახუშტი. ვფიქრობთ, ამ „სპაში“ უნდა ყოფილიყო პაატა ნიჟარაძეც.

პაატა ნიჟარაძის ვინაობის შესახებ სხვა რაიმე ცნობა არ ჩანს. მასალებს პაატა ნიჟარაძის პიროვნების შესახებ ვერ მივაგენით იმდროინდელ ისტორიულ დოკუმენტებსა და ხელნაწერთა მინაწერებში.

ამრიგად, კრიპტოგრამაში „ესე წაიკითხა თ“ (გვ. 2) ინიციალი თ დედოფალ თინათინს გულისხმობს და იგი ლევან III დადიანის ოჯახში ჩანს შესრულებული. თინათინ დედოფალსვე ჩაუწერია აგრეთვე მამუკა მდივნის მინიატურაში მეორე კრიპტოგრამაც.

*
* *

XV—XVI სს. ბიბლიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ხელნაწერი A—646, როგორც კრიპტოგრამული მინაწერებიდან გამოჩნდა, ერთ ხანს სა-

მეფო ბიბლიოთეკაში ინახებოდა, კერძოდ, ერეკლე მეორის ოჯახის კუთვნილება ყოფილა. ხელნაწერში დაცული ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამა ასე იხსნება: „მარიამ ბატონისშვილი“ (84r). აქ მოხსენიებული მარიამ ბატონიშვილი რომ ნამდვილად ერეკლე II-ის ასულია, ამას ადასტურებს ხელნაწერში არსებული მეორე კრიპტოგრამა, რომელიც პირობითი ნიშნების სისტემითაა დაწერილი და მარიამის ძმას მირიან ბატონიშვილს ეხება. ამ უკანასკნელში საუბარია მირიანის თელავს ჩასვლაზე; (კრიპტოგრამის შესახებ ვრცლად იხ. პირობითი ნიშნების სისტემაში).

* * *

ანდრია სალოსის ცხოვრების ზემოთ მოხსენებულ ნუსხას (H—1345) გადამწერ ნ ა ო ბ ი ს ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამის გარდა შემოუნახავს აგრეთვე მისი მფლობელების თ ი ნ ა თ ი ნ ი ს და ი ა კ ო ბ ი ს კრიპტოგრამები (XVIII ს.). ამავე საუკუნისაა აგრეთვე ერთი კურთხევანის (Q—21) მფლობელის ი ო ა ნ ე მ ღ ვ დ ლ ი ს კრიპტოგრამაც. საინტერესოა ერთი მფლობელის, ვინმე კ ი რ ა კ ო ზ ა ს კრიპტოგრამა (1706 წ.). მან, ეროვნებით სომეხმა, იცის ქართული საიდუმლო დამწერლობის ანჩინური სისტემა. A—1342 ხელნაწერის მფლობელს ვინმე პ ა ატას (XVII ს.) ანდერძში დაუშიფრავს თავისი მეუღლის დ ა რ ე ჯ ა ნ ი ს სახელი.

3. ხელნაწერის შემკაზმავის ერთი კრიპტოგრამის შესახებ

ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობით, როგორც ჩანს, დაინტერესებული ყოფილან ისინი, ვინც ხელნაწერი წიგნის შემზადებაში ღებულობდნენ მონაწილეობას. გადამწერთა გარდა ხელნაწერი წიგნის შესაქმნელად იღწვოდნენ აგრეთვე ხელნაწერთა შემკაზმავ-ამკინძველნი, რომელნიც გადამწერთა ნახელავს საბოლოო სახეს აძლევდნენ. შემკაზმავთა უთუო განსწავლულობაზე მიუთითებს ანჩინური სისტემის ერთადერთი კრიპტოგრამა XVI საუკუნისა, რომელიც 1520 წ. გადაწერილ ოთხთავს ერთვის. შემკაზმავ ე ნ უ ქ ი ს ანდერძი ნახევრადკრიპტოგრამულია, დაშიფრულია მხოლოდ ანდერძის ერთი ნაწილი: „მისსა მეუღლესა ქეთაონს შეუნდვნეს ღმერთმან“. ძალიან საგულისხმო ფაქტია: ამ კრიპტოგრამის ავტორმაც გადამწერთა მსგავსად იცის სხვადასხვა ხერხები საიდუმლო დამწერლობის გამოყენებისა და ანდერძის მხოლოდ ერთ ნაწილს დაშიფრავს.

4. სხვადასხვა მინაწერები

ხელნაწერთა გადამწერებს თუ მათ მფლობელებს ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამებით შეუდგენიათ სხვადასხვა ხასიათის მინაწერებიც.

X ს-ისა და გვიანდელ ხელნაწერებში ძალზე ხშირად დაშიფრულია სიტყვა „ამენ“ (A—144, H—1452, A—97 და სხვ.). XVII საუკუნიდან თავს იჩენს ხელნაწერებში უფრო მეტად მფლობელთა მიერ შედგენილი კრიპტოგრამები ცალკეული სიტყვებისა თუ მთელი წინადადებების სახით სხვადასხვა შინაარსისა (H—679, A—734, A—1114, H—936, H—1080 და სხვა).

ანჯანური სისტემა

ანჯანური სისტემა სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილი გახდა მას შემდეგ, რაც მ. ჯანაშვილმა გამოაქვეყნა ამ სისტემის გასაღები წიგნში: „ფარსადან გორგიჯანიძე და მისნი შრომანი“ (1896 წ.)[87]. წიგნი გამოსაცემად მომზადებულია S—174 ხელნაწერის მიხედვით. ანჯანური ანბანი S—174 ხელნაწერში (XVII ს.) დამატების სახით ერთვის ფარსადან გორგიჯანიძის თხზულებას „ჯამი აბასს“. საინტერესოა ცნობა, რომელიც ანბანისთვის წაუმძღვარებია ფარსადან გორგიჯანიძეს: „ვისაც სამალავათ ერთმანერთ(თ)ან წიგნის (!) მიწერა გინდოდეს, ამას ქვეით რომ ანჯანის ანბანი დაიწერების, ან ზეპირათ ისწავლეთ და დაიმხსოვნეთ, და ან ანჯნის ანბანი თან იქონიეთ, რომე იმით მისწერდეთ და ან მოგწერდენ, წაიკითხვის. ფარსადან გორგიჯანიძეს შეუწყვია. რაც ასოთქმასა და გაგონებას მოუნდების, ყველა არის. ანჯანის ანბანა ეს არის: **აჯ. ბხ. გჴ. დჯ. ეწ. ვძ. ზც. ჰჩ. თშ. იყ. კღ. ლქ. მფ. ნუ. ოტ. პს. რჟ**“.

ეს მინაწერი მეტად საყურადღებოა: აქ მოხსენიებულია ტერმინი „ანჯანური“, ოღონდ „ანჯანის“ ფორმით. რაც მთავარია, აქვე მოცემულია ამ სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი. ამასთანავე, ამ ანბანის შემომღებად მიჩნეულია ფარსადან გორგიჯანიძე.

ცნობილია, რომ ფარსადან გორგიჯანიძეს „ჯამი აბასი“ („მუსულმანთა სამართალი“) უთარგმნია 1666 წელს, ირანში, შაჰ-აბას II-ის ბრძანებით[88]. არსებობს ამ თხზულების ფარსადან გორგიჯანიძისეული ორი ავტოგრაფი. ერთი ხელნაწერი ინახება ლენინგრადში, აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტში[89]. ლენინგრადული ნუსხა გადაწერილია 1691 წელს, ისპაჰანში. ფარსადან გორგიჯანიძის მეორე ავტოგრაფი დაცულია ხელნაწერთა ინსტიტუტში (S—174)[90]. ლენინგრადული ნუსხისაგან განსხვავე-

---

[87] მარი ბროსემ ჯერ კიდევ 1834 წელს მიაქცია ყურადღება ქართულ საიდუმლო დამწერლობას (საზიო ჟურნალი, ტ. 14), მაგრამ აქ იგი ასახელებს მხოლოდ ზოგი სისტემის სახელწოდებას, მათ შორის „ანჯანურსაც“.

[88] Р. Р. Орбели, Грузинские рукописи Инст. востоковедения, в. I, 1956, с. 113. рукопись M—27 (G—110; M—21).

[89] იქვე.

[90] ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, 1960, გვ. 192.

ბით თბილისურ ხელნაწერში გვხვდება ტექსტის ხელით შესრულებული სხვადასხვა ხასიათის დამატებანი[91]. მათ შორის ჩვენთვის საინტერესო მინაწერიც ანჯანური ანბანის შესახებ გადამწერის ხელითაა დაწერილი, გადამწერი კი ამ ნუსხისაც ფარსადან გორგიჯანიძეა.

ი. ჯავახიშვილი ტერმინ „ანჯანურს“ სმარობს საერთოდ საიდუმლო დამწერლობის აღსანიშნავად. „ქართული პალეოგრაფიის“ ერთ-ერთ თავს ასეც უწოდებს: „საიდუმლო ანუ ანჯანური დამწერლობა“ (გვ. 131—136). იგი წერს: „ძველად რას უწოდებდნენ ჩვენში საიდუმლო ანბანს, ჯერ არ ვიცით, მაგრამ XVII ს-ში „ანჯანის ანბანის“ სახელით ყოფილა ცნობილი. ეს ტერმინი ფ. გორგიჯანიძესა აქვს ნახმარი, რომელსაც თავის თხზულებათა კრებულში საიდუმლო ანბანზე აქვს საუბარი და ერთი ამგვარის ნიმუშიც მოყვანილი აქვს“[92].

ტერმინ „ანჯანურით“ აღნიშნა ქართული საიდუმლო დამწერლობისა არ არის მართებული, რადგანაც ანჯანური სისტემა არის ასოთა შენაცვლების პრინციპით შედგენილი ერთ-ერთი სისტემათაგანი ქართული საიდუმლო დამწერლობისა. ასეთი სისტემა კი ქართულში ოთხია: ანჩინური, ანჯანური, ანრეური, ანჰოეური[93].

ტერმინ „ანჯანურის“ შესახებ ი. ჯავახიშვილი შენიშნავს: „გასაოცარია, რომ საბა ორბელიანს ეს სიტყვა არ მოეპოვება ლექსიკონში“[94]. მართლაც, სულხან-საბა ორბელიანს ლექსიკონში საიდუმლო დამწერლობის აღმნიშვნელი არც ერთი ტერმინი არა აქვს განმარტებული, რა თქმა უნდა, არც ტერმინი „ანჯანური“, თუმცაღა ს.-ს. ორბელიანი კრიპტოგრამულ ანბანს იყენებს „ქართული ლექსიკონის“ უძველეს ნუსხაში (H—416). (ამ საკითხზე იხ. ქვემოთ, პირობითი ნიშნების სისტემაში), რაც იმის მაუწყებელია, რომ სულხან-საბამ არა თუ იცის ამ ანბანების არსებობა, არამედ კიდეც იყენებს მათ.

ზემოხსენებულ მინაწერში, რომელიც ანჯანურ ანბანს უძღვის (S—174), როგორც ვნახეთ, მითითებულია, რომ ეს ანბანი „ფარსადან გორგიჯანიძეს შეუწყვია“, ე. ი. თვით ფარსადან გორგიჯანიძე თავის ავტოგრაფულ ხელნაწერში აღნიშნავს, რომ ეს ანბანი მისი მოგონილია. რა თქმა უნდა, ხელნაწერში დაცული ეს ცნობა ანგარიშგასაწევი ჩანს.

საინტერესოა, რამდენად შეეფერება ეს ცნობა სინამდვილეს. მართლაც, ფარსადან გორგიჯანიძეა ანჯანური სისტემის ავტორი, მისი შემომღები, თუ ეს სისტემა მანამდეც არსებობდა, რომლის ნიმუშებმა ჟამთა-

---

[91] იქვე, გვ. 193.

[92] ი. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართულ პალეოგრაფია, 1949, გვ. 133.

[93] ა. შ ა ნ ი ძ ე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926. გვ. 237. ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, პარიზის ნაც. ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიმანი, პარიზი, 1933, გვ. 7.

[94] ი. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართ. პალეოგრაფია, 1949, გვ. 133.

სვლას ვერ გაუძლო, ჩვენამდე ვერ მოაღწია და დაიკარგა, ხოლო ფარსადან გორგიჯანიძეს ეს ანბანი თავიდან „შეუწყვია“? ამის შესახებ ივ. ჯავახიშვილი წერს: „ის გარემოება, რომ ს. ორბელიანს ანჯანის ანბანი მოხსენებული არა აქვს, თითქოს უნდა გვაფიქრებინებდეს, რომ ეს ტერმინი, მართლაც, საყოველთაოდ გავრცელებული არ უნდა ყოფილიყო, მაგრამ ამას ჯერ კიდევ გამორკვევა სჭირდება. აქ რომ ფ. გორგიჯანიძე მხოლოდ განმაახლებელი უნდა იყოს და სრულებით ახალ მომგონებლობასთან არ უნდა გვქონდეს საქმე, ამას ის გარემოება ცხადყოფს, რომ ეს სისტემა ბერძნულ-რომაულმა კრიპტოგრაფიამაც იცოდა. ამიტომ შესაძლებელია ფ. გორგიჯანიძე ან ძველისა და მიეიწყებულის განმაახლებელი ან სხვა ქვეყნის, ამ შემთხვევაში სპარსეთის, მაგალითის მიმბაძველი იყოს, თუ იქ ამნაირი სისტემა არსებობდა“[95].

ე. თაყაიშვილი არ იზიარებს ივ. ჯავახიშვილის ამ მოსაზრებას და ანჯანური სისტემის შემომღებად ფარსადან გორგიჯანიძეს მიიჩნევს: „მიმბაძველობა სხვა ქვეყნის მაგალითებისა ყველა კრიპტოგრაფზე შეიძლება ითქვას, მაგრამ შემოღება და შეწყობა ანჯანურისა კი ფარსადან გორგიჯანიძის საქმეა და არა გვაქვს არავითარი საბუთი არ დაუჯეროთ, როდესაც ავტორი სწერს „ფარსადან გორგიჯანიძეს შეუწყვიაო“. ანჯანური შემოღებულია ანჩინურის ანალოგიით“[96].

ფარსადან გორგიჯანიძეს მიიჩნევს ანჯანური სისტემის ავტორად ა. შ ა ნ ი ძ ე ც[97].

საკითხის გასარკვევად საჭიროა განვიხილოთ თვით ანჯანური სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი. ანჯანური სისტემა მსგავსად ანჩინურისა შედგენილია ასოთა შენაცვლების პრინციპით, მაგრამ ანჩინური სისტემისაგან განსხვავებით, სადაც ასოთა ფონეტიკურ მნიშვნელობასთან ერთად მათი რიცხვითი მნიშვნელობაც არის გათვალისწინებული, ანჯანური ანბანი შედგენილია შემდეგნაირად: ქართული ანბანის ორი უკანასკნელი ასო ჰ და ჰ კრიპტოგრამულ ანბანში არ მონაწილეობს. ანჯანურ ანბანში აღებულია ქართული ანბანის პირველი ასოს ა-ისა და ამ შემთხვევაში უკანასკნელი ასოს ჯ-ის მონაცვლეობა და თანმიმდევრულად დანარჩენი

---

[95] ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართ. პალეოგრაფია, გვ. 133.

[96] ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 6—7. შევნიშნავთ, რომ ე. თაყაიშვილის დებულება ანჯანურის ანალოგიაზე ანჩინურთან არ არის მართებული. ანჯანური, ანჩინური, ანრეური და ანჰოეური სისტემები ემსგავსებიან ერთმანეთს და ანალოგიური არიან (ე. თაყაიშვილის სიტყვით რომ ვთქვათ) იმდენად, რამდენადაც ოთხივე სისტემას ქართული ანბანი უდევს საფუძვლად. შედგენილობით კი ისინი ძალზე სხვაობენ, რაც მხოლოდ იმით აიხსნება, რომ ამ სისტემების ჩამოყალიბებაში ბერძნულ კრიპტოგრაფიას უთამამია გარკვეული როლი.

[97] ა. შ ა ნ ი ძ ე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 237, შნშ. 3.

ასოებიც ასე ენაცვლებიან. აქედან წარმოდგება სახელწოდებაც „ანჯანური“, ან „ანჯანის“ ანბანი, როგორც მას ფარსადან გორგიჯანიძე უწოდებს. ასოთა ასეთი მონაცვლეობა ბერძნულშიც იყო გავრცელებული, რომელსაც ატბაშური სისტემა ეწოდებოდა[98]. ატბაშური სისტემის მიხედვით ურთიერთს ენაცვლებოდნენ α და ω — ბერძნული ანბანის პირველი და ბოლო ასო. მაშასადამე, ქართული ანჯანური სისტემა შედგენილობით ბერძნული ატბაშური სისტემის მსგავსია[99].

ანჯანური ანბანი დაიძებნა სამ ხელნაწერში: ფარსადან გორგიჯანიძისეულ ხელნაწერში (S—174), პარიზის № 1 ხელნაწერსა და Q—1459 ნუსხაში (XVIII—XIX სს.). ანჯანური ანბანის წარმოშობის ისტორიისათვის ფასეულია ფარსადან გორგიჯანიძისა (S—174) და პარიზული № 1 ხელნაწერის ანბანები, ხოლო Q—1459 ხელნაწერის ანბანი ამ თვალსაზრისით ახალს არაფერს იძლევა, ვინაიდან იგი ძლიერ დამახინჯებულია[100]. ფარსადან გორგიჯანიძისეული ხელნაწერი XVII ს. დასასრულს მიეკუთვნება. ანბანი მხედრულითაა დაწერილი; პარიზის № 1 ხელნაწერშიც ეგევე ანბანი მხედრულითაა ჩაწერილი (XVIII ს.). თუ დავუკვირდებით ორივე ანბანს, გამოჩნდება, რომ უფრო სწორია და გამართული პარიზული ხელნაწერის ანბანი, ხოლო გარკვეული შეცდომებია დაშვებული ფარსადან გორგიჯანიძისეულ ანბანში. როგორია აგებულების მიხედვით ეს ანბანები? როგორც აღვნიშნეთ, ანჯანური ანბანი ატბაშური ანბანის

[98] V. Gardthausen, Griech. palaeogr. II, გვ. 301.

[99] ი. ჯავახიშვილი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 133.

[100] Q—1459 ხელნაწერი ე. წ. „ახალციხური ქრონიკა“ XVIII—XIX სს. მიეკუთვნება. ტექსტის ხელით ჩაწერილია ანბანი, რომელსაც სათაურად წამძღვარებული აქვს „ანჩინურისათვის“. ფაქტიურად ეს ანბანი არ არის ანჩინური სისტემის გასაღების, იგი ანჯანური სისტემის ანბანია. გაირკვა, რომ Q—1459-ის ანბანი ემსგავსება H—1008, S—31, S—371, S—406 H—2-ის კრიპტოგრამული ანბანების ტიპს, მაგრამ Q—1459-ის ანბანი ძლიერ დამახინჯებულია და შეიცავს შეცდომებს. შეცდომითაა ჩაწერილი შემდეგი კომპლექსები:

ანბანშია	უნდა იყოს
ᲝᲝ	ᲝᲨ
ᲓᲓ	—
ᲙᲨ	ᲙᲔ
ᲫᲫ	—
რრ	—
ᲨᲘ	ᲙᲔ
ᲙᲙ	—
ᲭᲭ	ᲭᲐ
ᲮᲮ	—
ᲔᲔ	—

ანბანი მის დამწერს გაშლილად ჩაუწერია ა-დან ჰ-ს ჩათვლით და შეუნაცვლებია უკუღმა შებრუნებული ანბანი, ოღონდ დაშვებულია ზემოაღნიშნული შეცდომები (იხ. კრიპტოგრამული ანბანები).

მსგავსად გულისხმობს ანბანის პირველი და ბოლო ასოს შენაცვლებას და ამის მიხედვით შემდეგი ასოებისაც. ასეთი შენაცვლება ბერძნულში ძალიან მარტივად წყდება: ბერძნული ანბანი 24 ასოსაგან შედგება α-დან ω-მდე. რადგან α ენაცვლება ω-ს, β—ψ-ს, γ—χ-ს და ა. შ. ვღებულობთ 12 კოპლექსს: αω, βψ, γχ, δφ და ა. შ. ქართულში ამ თვალსაზრისით სხვა მდგომარეობაა.

ანჯანურ ანბანში, როგორც აღვნიშნეთ, არ დასტურდება ჰ და ჶ ასოები. აღებულია ქართული ანბანი ა-დან ჯ-ს ჩათვლით და ასეა შედგენილი მონაცვლეობა, აჯ, ბჴ, გხ, დჰ და ა. შ. ასოებისა. ამასთანავე, ანბანის ასეთი მონაცვლეობა იმის მანიშნებელია, რომ ანჯანურ ანბანში ასოთა რიცხვით მნიშვნელობას არ ექცევა ყურადღება. ანჯანური ანბანი რაკი ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობის გაუთვალისწინებლად შეუდგენიათ, ცხადია, მასში მოხვდებოდა როგორც ჳ, ასევე უ ბგერაც. მაშასადამე, წარმოიქმნებოდა 18 წყვილეული კომპლექსი. ამრიგად, თავდაპირველი ანბანი ანჯანური სისტემისა შემდეგი სახის უნდა ყოფილიყო:

აჯ. ბჴ. გხ. დჰ. ეწ. ვძ. ზც. ჱჩ. თშ. იყ. კღ. ლქ. მფ. ნუ. ჲჳ. ოტ. სპ. ურ.

როგორც აღვნიშნეთ, ანჯანური ანბანი ორ ხელნაწერშია შემორჩენილი პარიზულ № 1-სა და ფარსადან გორგიჯანიძის ნუსხაში. საინტერესოა, რა ცვლილებები განუცდია დროთა ვითარებაში ანჯანურ ანბანს, რამდენად ემსგავსება ამ ორი ხელნაწერის ანბანი თავდაპირველ ანბანს და რა განსხვავება არსებობს მათ შორის?

პარიზული № 1 ხელნაწერი 1725 წელსაა გადაწერილი. კრიპტოგრაფიული ანბანები ამ ხელნაწერის გადამწერ ალექსი მესხიშვილის ჩაწერილი ჩანს[101]. როდის მოუყარეს თავი ამ გასაღებებს ერთად? როგორც გასაღებებზე წარწერილი სახელები „სულხანის, არჩილის“ და ა. შ. გვაფიქრებინებს, ეს ანბანები შესაძლოა XVIII ს-ში შეეკრიბათ[102]. მაგრამ რა დროისაა ეს ანბანები, ხელნაწერში ამის შესახებ არავითარი ცნობა არაა დაცული. აღნიშნული ოცი გასაღებიდან ოთხი ასოთა შენაცვლებით შედგენილი სისტემების გასაღებებია (ანჩინური, ანჯანური, ანრეული, ანჰოეური), ხოლო 16 გასაღები პირობითი ნიშნების სისტემის სხვადასხვა ანბანებია. როგორც ზემოთ დავინახეთ, ანჩინური სისტემის ნიმუშები უკვე X ს. ხელნაწერებში გვხვდება. ასევე, ამ ტაბულაზე წარმოდგენილი ყველა სხვა სისტემაც XVIII ს-ზე უფრო ადრეა წარმოშობილი (მათ შესახებ ვრცლად იხ. ცალკეულ სისტემებთან).

---

[101] ხელნაწერში 20 კრიპტოგრაფიული გასაღებია.

[102] ე. თაყაიშვილის აზრით, „სულხანის, არჩილის“... და ა. შ. დასახელებული სახელები გულისხმობს სულხან-საბა ორბელიანს, არჩილ მეფეს და სხვ. ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, პარიზის ნაც. ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, პარიზი, 1933, გვ. 8.

ანჯანური ანბანი პარიზულ № 1 ხელნაწერში ამგვარია:

აჯ. ბჯ. გხ. დჰ. ევწ. ვძ. ზც. ცჩ. თშ. იუ. კღ. ლქ. მფ. ნუ. ოტ. პს. ურ.

ირკვევა, რომ ამ ანბანში აღებულია 34 ასო, ე ი. ანბანში 17 წყვილეული კომპლექსია. თუ ამ ანბანს შევუდარებთ ანჯანური სისტემის თავდაპირველ ანბანს, დავინახავთ, რომ პარიზული ხელნაწერის ანბანი სრულიად ემთხვევა თავდაპირველ ანბანს და არ შეინიშნება რაიმე დარღვევა კომპლექსთა მონაცვლეობაში. განსხვავებას მათ შორის ქმნის ერთადერთი კომპლექსი ჲჳ, რომელიც თავდაპირველ ანბანში არის, პარიზულში კი უკვე აღარ გვხვდება. რა თქმა უნდა, ჲჳ კომპლექსის ამოვარდნა პარიზული ანბანიდან დამოკიდებულია ქართული ენის ორთოგრაფიულ ცვლილებებზე. ამის მიხედვით შესაძლებელია პარიზული № 1 ხელნაწერის ანჯანური ანბანის დათარიღებაც. ანჯანური თავდაპირველი ანბანი მაშინ გაუმარტივებიათ, როდესაც ქართულ ენაში გრაფემა ჲ-ს ხმარების წესები დარღვეულა. ხანმეტ და ჰაემეტ ტექსტებში ჲ გრაფემა ყველა მოსალოდნელ შემთხვევაში იხმარებოდა (შენიშნულია ჲ-ს დაკარგვის ორიოდე შემთხვევა)[103]. უფრო მოგვიანებით კი, IX—XIII საუკუნეებში ჲ არ გვხვდება იქ, სადაც ნორმის მიხედვით უნდა გვქონოდა, იგი იკარგება, ანდა პირიქით, ზედმეტად დაერთვის სიტყვებს[104]. მაშასადამე, ჲ გრაფემას ფუნქცია უკვე მოიშალა. თუმცა გადამწერნი შემღგომში იყენებდნენ ამ გრაფემას ნუსხურითა და ასომთავრულით შესრულებულ ხელნაწერებში, მაგრამ ჩვენთვის მთავარია ის პერიოდი, როდესაც ამ გრაფემამ უკვე გამოკვეთილად დაკარგა თავისი ფუნქცია, რასაც ქართული კრიპტოგრაფიაც გამოხმაურებია. ეს პერიოდი კი, როგორც ზემოთ დავინახეთ, X—XI სს-დან იწყება. ანჯანური სისტემის თავდაპირველ ანბანში, ცხადია, აისახებოდა ასეთი ცვლილება ქართული ანბანისა. ანჯანურ ანბანშიც უნდა ამოვარდნილიყო ჲ (და მისი მონაცვლე ჳ-ც). მართლაც, პარიზული № 1 ხელნაწერის ანბანი ჩვენი ვარაუდის დამადასტურებელია. მასში აღარ გვხვდება ჲჳ კომპლექსი.

ამრიგად, თავდაპირველი ანბანი ანჯანური სისტემისა X—XI სს-ის შემდგომ გაუმარტივებიათ. ანჯანური ანბანი ასეთი გამარტივებული სახით დასტურდება პარიზულ № 1 ხელნაწერში. რაკი ეს გამარტივებული ანბანი XVIII ს. ხელნაწერშია ჩაწერილი, ხომ არ შეიძლება ამავე საუკუნით დაგვეთარიღებინა იგი, მით უმეტეს, რომ ამ პერიოდში უფრო კარგად არის გამოკვეთილი ჲ-ს ფუნქციის მოშლა. მაგრამ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, პარიზულ ხელნაწერში კრიპტოგრამული ანბანები უფრო

---

[103] ზ. სარჯველაძე, ქართული სალიტ. ენის ისტორიის საკითხები, 1975, გვ. 36.

[104] იქვე, გვ. 36, 37, 39.

ძველი ნუსხიდან ყოფილა გადმოწერილი. გარდა ამისა, ანჯანური ანბანი პარიზულ № 1 ხელნაწერისა XVIII ს-ით ვერ დათარიღდება იმიტომაც, რომ XVIII ს-ზე უფრო ადრეული, XVII ს. ფარსადან გორგიჯანიძის ანბანი უკვე გარკვეულ ცვლილებებს შეიცავს და საკმაოდ დაცილებულია თავდაპირველი ანბანისაგან. პარიზულ № 1 ხელნაწერში კი ასეთი ცვლილებები არა ჩანს, იგი უძველეს, თავდაპირველ ანბანს ემთხვევა ერთი გამონაკლისის გარდა.

ამრიგად, პარიზული № 1 ხელნაწერის ანჯანური ანბანი არის უძველესი სახეობა ანჯანური თავდაპირველი ანბანისა, იგი ძირითადად ემთხვევა მას ჲჳ კომპლექსის გარდა, და იგი XVIII ს-ზე უფრო ადრეა წარმოშობილი, ოღონდ არა უადრეს X—XI საუკუნეებისა.

განვიხილოთ ფარსადან გორგიჯანიძის ანბანი. იგი S—174 ხელნაწერში შემდეგი სახითაა წარმოდგენილი:

აჯ. ბხ. გჯ. დჭ. ევწ. ვძ. ზც. ჰჩ. თშ. იყ. კლ. ღქ. მფ. ნუ. ოტ. პს. რჟ.

როგორც ვხედავთ, ჲჳ კომპლექსი არც ამ ანბანშია.

ფარსადან გორგიჯანიძის ანბანში თავდაპირველ გასაღებთან შედარებით შეცდომით ენაცვლებიან შემდეგი კომპლექსები: **ბხ, გჯ, ღქ**. როგორც ვიცით, ანჯანურ ანბანში ურთიერთმონაცვლეა **ბ**, ანბანის მეორე ასო და **ჯ** და არა **ხ**. ასევე, ანბანის მესამე ასოს **გ**-ს ანჯანურში **ხ** ენაცვლება. ფარსადან გორგიჯანიძისეულ ანბანში კი **გჯ** არასწორი კომპლექსი გვაქვს. რაც შეეხება **ღქ** კომპლექსს, აქ უნებლიე შეცდომაა დაშვებული. ცხადია, შეცდომა გადაწერის დროს გაპარულა. როგორც ვნახეთ, **ქ**-ს მონაცვლეა **ლ** და არა **ღ**.

ფარსადან გორგიჯანიძისეულ გასაღებში ყურადღებას იქცევს **ჰჩ** კომპლექსი. როგორც ვნახეთ, ანჯანური ანბანის გასაღები გულისხმობს ქართული ანბანის ასოთა მონაცვლეობას **ა**-დან **ჯ**-ს ჩათვლით. ამ გასაღებში ვერ მოხვედრილა ბოლო ორი ასო: **ჰ** და **ჯ**. ფარსადან გორგიჯანიძისეული ანბანის **ჰჩ** კომპლექსის ნაცვლად ანჯანური ანბანის გასაღებში უნდა ყოფილიყო **ცჩ**. მართლაც, ასეა პარიზული № 1 ხელნაწერის გასაღებშიც და თავდაპირველ ანბანშიც. მაშასადამე, ფარსადან გორგიჯანიძისეული ანბანის **ჰჩ**-ში **ჰ** გამოხატავს **ც**-ს, მისი ბადალია. აქ უთუოდ გვაქვს **ც**-სა და **ჰ**-ს აღრევის ის ფაქტი, რომელიც დადასტურებულია მხედრულში XVII—XVIII სს-ში.

ფარსადან გორგიჯანიძისეულ ანბანში შეინიშნება ერთი კომპლექსის არასწორი დაწერილობა. თავდაპირველი ანბანის თანმიმდევრობით სწორია **ურ** კომპლექსი, აქ კი გვაქვს **რჟ**.

ამრიგად, ფარსადან გორგიჯანიძისეულ ანბანში შეინიშნება ერთგვარი შეცდომები: 1. **ბხ, გჯ** კომპლექსები ნაცვლად **ბჯ, გხ**-ისა. 2. **ღქ** კომპლექსი **ლქ**-ს ნაცვლად. 3. **რჟ** კომპლექსი **ურ**-ს ნაცვლად. მაშასადამე, ან-

ბანში ზოგი კომპლექსი ჩაწერილია შეცდომით და ადგილი აქვს გარკვეულ უზუსტობებს.

ეს შეცდომები ეჭვს ბადებს: მართლა ფარსადან გორგიჯანიძეა მომგონებელი ამ ანბანისა? ამ რიგის არც ერთი შეცდომა არ არის დაშვებული პარიზულ № 1 ხელნაწერის ანბანში, აქ ყველა ასო, ყველა კომპლექსი თავის ადგილასაა. უნდა ვიფიქროთ, რომ ფარსადან გორგიჯანიძე არ უნდა იყოს შემომღები ანჯანური სისტემისა. წარმოუდგენელია, რომ ანბანის შედგენის დროს ფარსადან გორგიჯანიძეს ამდენი უზუსტობა დაეშვა.

ფარსადან გორგიჯანიძე რომ არაა ამ ანბანის შემომღები, ამის დამადასტურებელია ის ფაქტიც, რომ ფარსადან გორგიჯანიძისეული ანბანის გარდა არსებობს პარიზული № 1 ხელნაწერის ანბანი, რომელშიც ანჯანური სისტემის ანბანი უძველესი სახითაა დაცული.

ამრიგად, პარიზულ № 1 და S—174 ხელნაწერებში არსებული კრიპტოგრამული ანბანების შესწავლამ დაგვანახვა, რომ ანჯანური ანბანი პარიზული ხელნაწერისა შედგენილობით უძველესი და უფრო ადრინდელი ჩანს, ვიდრე ფარსადან გორგიჯანიძისეული ხელნაწერის ანბანი. ფარსადან გორგიჯანიძის ხელნაწერის ანბანი თავისი შედგენილობის გამო საფუძველს გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ფარსადან გორგიჯანიძე არ არის შემომღები ანჯანური ანბანისა. ამიტომ შესაძლოა, როგორც ივ. ჯავახიშვილიც აღნიშნავდა, მართლაც, მივიწყებული იყო ეს ანბანი და ფარსადან გორგიჯანიძემ იგი აღადგინა, ოღონდ გარკვეული შეცდომებით. ამ შემთხვევაში ტერმინი „შეწყობა“ შესაძლოა გულისხმობდეს არა აუცილებლად ახლის შეთხზვასა და შექმნას, არამედ არსებულის გაწყობა-განახლებას.

ანჯანური სისტემის წარმოშობას XVII ს-ზე უფრო ადრე თვით ამ სისტემის შედგენილობა მიუთითებს. ანჯანური სისტემა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მსგავსია უძველესი ბერძნული ატბაშური სისტემისა და მისი გავლენით ჩანს წარმოშობილი. ატბაშური სისტემა უფრო ძველია, ვიდრე მეორე ბერძნული სისტემა „gewöhnlichste kryptographie“, რომლის ნიმუშები ჩვ. წ.-ით IV ს. პაპირუსის ხელნაწერშია დადასტურებული[105]. ატბაშურთან შედარებით უფრო ახალი, ეს მეორე ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემა, როგორც გაირკვა, ქართველებს შეუსწავლიათ და X ს. უძველეს ქართულ ხელნაწერებში ჩაუწერიათ ამ სისტემის ბერძნული კრიპტოგრამები (იხ. ქვემოთ, ბერძნული კრიპტოგრამები ქართულ ხელნაწერებში). როგორც ბერძნული კრიპტოგრამების შესწავლამ დაგვანახვა, ეს კრიპტოგრამები X ს-ზეც უფრო ადრეულია, კერძოდ IX საუკუნისა. ამრიგად, ბერძნული სისტემა „gewöhnlichste kryptographie“ IX ს-ში საქართველოში უკვე იხმარებოდა. ძნელი წარმოსადგენია,

[105] V. Gardthausen, Griech. Palaeogr. II, 1913, გვ. 312.

რომ იმ დროს ქართველებს არ სცოდნოდათ აღნიშნულ სისტემაზე უფრო ძველი, ატბაშური სისტემა და მხოლოდ გვიან, XVII ს-ში, გასცნობოდნენ მას და შეექმნათ მისი გავლენით ანჯანური სისტემა.

ანჯანური სისტემის სიძველეს, მის ადრინდელობას, ვფიქრობთ, მისი სახელწოდებაც უნდა მიანიშნებდეს. როგორც ანჯანური ანბანის განხილვისას აღვნიშნეთ, ამ ანბანში არა ჩანს ქართული ანბანის ორი უკანასკნელი ასო ჰ და ჰ. ისმის კითხვა: რატომ აიღო ქართული ანბანიდან ამ სისტემის შესაქმნელად მისმა შემდგენელმა ჯ ასო, როცა მის შემდგომ ქართულ ანბანში კიდევ ორი ასო ჰ და ჰ იყო? მის ავტორს ხომ ატბაშური სისტემის მოდელის მიხედვით უნდა შეექმნა ახალი კრიპტოგრამული ანბანი — ქართული ანბანის პირველი და უკანასკნელი ასოების კომბინაციით, ე. ი. ა-სა და ჰ ასოების მონაცვლეობით და არა ა-სა და ჯ-ს მონაცვლეობით. ეს გარემოება თავისთავად მეტად დამაფიქრებელია. როგორც ვიცით, ქართული ანბანის უკანასკნელი ასოს და პირველი ასოს მონაცვლეობით უკვე ანჯანურის გავლენით შემდგომ ჩამოყალიბებულა ანჰოეური სისტემა (ანბანი დაცულია პარიზულ № 1 ხელნაწერში. ამ სისტემის შესახებ იხ. ქვემოთ). მაგრამ არსად გვხვდება ანჰაეური სისტემა, ქართული ანბანის ერთ-ერთი უკანასკნელი ასოს ჰ-სა და ა-ს მონაცვლეობით შედგენილი.

ამის გამო, ჩვენ შესაძლებლად მიგვაჩნია დავუშვათ, რომ ანჯანური სისტემა წარმოიშვა იმ უძველეს ეპოქაში, როდესაც ქართული ანბანის უკანასკნელი ასო იყო ჯ. მით უმეტეს, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ქართული ანბანის ორი უკანასკნელი ასო ჰ და ჰ მერმინდელი დანართია[106].

ვფიქრობთ, ჩვენი ვარაუდი არ უნდა იყოს საფუძველს მოკლებული, ვინაიდან ბერძნული ატბაშური კრიპტოგრაფიული სისტემაც ბერძნული კრიპტოგრაფიის უძველესი სისტემაა.

ანჯანური სისტემის ჩვენამდე მოღწეული ყველა კრიპტოგრამა XIX საუკუნისაა, ფარსადან გორგიჯანიძისა და პარიზული № 1 ხელნაწერის ანბანებიც XVII—XVIII საუკუნეებით თარიღდება. რაკი ასეთი გვიანდელი ნიმუშები გვხვდება, ხომ არ შეიძლება გვეფიქრა, რომ ანჯანური სისტემაც გვიან, XVII—XVIII სს-ში ჩამოყალიბდა? მაგრამ ასეთი ვარაუდი არ არის მართებული. ანალოგიური ვითარება გვაქვს სარკისებრი დაწერილობის სისტემაშიც. ჩვენ რომ ჯრუჭის ოთხთავის (H—1660) მომხატავის თეოდორეს კრიპტოგრამა 940 წლისა არ შემოგვრჩენოდა, შესაძლოა გვეფიქრა, რომ სარკისებრი დაწერილობის სისტემა გვიან,

---

[106] იე. ჯავახიშვილი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 200—201; ელ. მაჭავარიანი, ქართული ანბანის გრაფიკული საფუძვლები, საბჭოთა ხელოვნება, 1977, № 10, გვ. 112.

XVII—XVIII სს-ში შეიქმნა, ე. ი. იმ დროს, რა დროის ნიმუშებიც დაიძებნა ხელნაწერებში. ასე რომ, შესაძლებელია რომელიმე სისტემის ჩამოყალიბებიდან რამდენიმე საუკუნე იყოს გასული და ქამთა სიავეს გადარჩენილი ნიმუშებიღა იყოს შემორჩენილი გვიანდელ ხელნაწერებში.

ამრიგად, გაირკვა, რომ ანჯანური სისტემა ანჩინური სისტემის მსგავსად ერთ-ერთი უძველესი სისტემაა ასოთა შენაცვლებით შედგენილ სისტემებს შორის. თუმცაღა ანჯანური სისტემის უძველეს ნიმუშებს, რომლებიც თავდაპირველი ანბანით იქნებოდა შედგენილი, ჩვენამდის არ მოუღწევია. ხელნაწერებში დაიძებნა სულ რამდენიმე კრიპტოგრამა. საფიქრებელია, რომ ანჯანური სისტემა არ ყოფილა ისე გავრცელებული, როგორც ანჩინური. იქნებ გადამწერნი თვლიდნენ, რომ ანჯანური სისტემის ანბანი მარტივი შედგენილობისა იყო, ვიდრე ანჩინური და იშვიათად ხმარობდნენ მას, ანდა იქნებ ამ სისტემის ნიმუშებმა ვერ მოაღწიეს ჩვენამდე და ხელნაწერებთან ერთად განადგურდნენ?

ანჯანური სისტემის კრიპტოგრამები ძალზე დამახინჯებული გასაღებითაა შედგენილი. ეს გასაღები კრიპტოგრამების ამოხსნის შემდგომ შეეადგინეთ. საინტერესოა ერთი ფაქტი: ყველა კრიპტოგრამა ერთი საერთო გასაღებითაა შედგენილი. ეს გასაღები არ ემთხვევა არც პარიზული № 1 ხელნაწერის ანბანს და არც ფარსადან გორგიჯანიძისეულ ანბანს. გაირკვა, რომ ეს ანბანი ფარსადან გორგიჯანიძისეულ ანბანზე გვიანდელია, შესაძლოა მისი ჩამოყალიბება XVIII ს. ბოლოს ან XIX ს. დასაწყისში ვივარაუდოთ. ამ ანბანის გვიანდელობაზე ისიც მიუთითებს, რომ შენაცვლების დროს ძალიან დარღვეულია ასოთა თანმიმდევრობა: მოსალოდნელი **ბჯ**-ს ნაცვლად გვაქვს **ბხ**, ასევე **გხ**-ს ნაცვლად **გჰ**, **დჰ**-ს ნაცვლად **დწ** და ა. შ. ვიწყებიდან ამ უკანასკნელი ანბანიდან ამოუღიათ **ჯ**, რასაც შენაცვლებისას გამოუწვევია აღრევა. ანბანში არასწორი შენაცვლება გვაქვს **პჟ** კომპლექსში: **ჟ**-ს ნაცვლად მოსალოდნელი **რ** კი არა გვაქვს, არამედ **პ**. ამის გამო ანბანში ცალად დარჩენილა **რ**, რომლის მონაცვლედ შემოუტანიათ თავისებური მოხაზულობის ახალი ნიშანი.

ასოთა შენაცვლების თვალსაზრისით ასეთი არასწორი, შეიძლება ითქვას, დამახინჯებული გასაღებითაა შედგენილი ჩვენამდე მოღწეული კრიპტოგრამები. ყველა კრიპტოგრამა XIX ს-შია დაწერილი ხელნაწერთა მფლობელების მიერ.

განვიხილოთ ანჯანური სისტემის კრიპტოგრამები. „ქილილა და დამანას“ საბასეულ ხელნაწერზე (S—31, 1717—1721 წწ. 1 r და 188 r) გვხვდება ორი კრიპტოგრამა. „ქილილა და დამანას“ ეს ნუსხა სახლთუხუცესის ზურაბ წერეთლის ოჯახის საკუთრება ყოფილა[107]. ხელნაწერში დაცულია ზურაბ წერეთლის შვილების გრიგოლისა და მართას მინაწე-

[107] ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, 1960, გვ. 45.

რები. ხელნაწერი შემდგომ დადიანების ოჯახში მოხვედრილა: მართა ზურაბის ასულ წერეთელს, რომელიც ლეონ დადიანზე გათხოვილა, დადიანების ოჯახში თან წაუღია ეს ხელნაწერიც. 188 r-ზე მინაწერია, რომლის სამი სიტყვა „მობრძანდა დადიანი ლეონ“ კრიპტოგრამულია. კრიპტოგრამის გახსნის შემდეგ მინაწერი ასე იკითხება: „ჩყკე-ს წელთა ჰაქუმს ივნისის იდ-ს შაბათს საღამოს მობრძანდა დადიანი ლეონ“. კრიპტოგრამის ავტორია ზურაბ წერეთლის ასული მართა, ლეონ დადიანის მეუღლე, რასაც ადასტურებს ამ კრიპტოგრამისა და მართას ერთი მინაწერის ხელის იგივეობა: „ეს ქილ(ილ)ა დამნას წიგნი სამეგრელოს მთავრის ლეონ დადიანის მეუღლის ზურაბ წერეთლის და თამარ დადიანის ასულის მართასი არის“ (188 v). მაშასადამე, კრიპტოგრამაში მოხსენიებულია სამეგრელოს მთავარი ლეონ გრიგოლის ძე დადიანი.

ამავე ხელნაწერში დაცულია მეორე კრიპტოგრამა, რომელიც დავით დადიანის ავტოგრაფი უნდა იყოს, რასაც ამ კრიპტოგრამის შინაარსი მოწმობს. იგი ასე იხსნება: „ჩემო დედა, გახსოვდე და მომიგონებდე. შენი დავით“. იქვე კრიპტოგრამის ავტორს მიუწერია: „ეს წიგნი არის დედოფლის“. აქ დედოფლად, ჩანს, ნაგულისხმევია მართა, ზურაბ წერეთლის ასული, მეუღლე ლეონ დადიანისა. როგორც ცნობილია, მართა წერეთელსა და ლეონ დადიანს ჰყოლიათ ვაჟიშვილი დავითი, რომელიც 1813 წ. დაბადებულა[108]. არდავიწყებას ევედრება დედას დავითი ერთ არაკრიპტოგრამულ მინაწერშიც: „ჩემო დედა, ნუ დამივიწყებ, ხშირად წიგნი მომწერე, ვითარცა ჩვეულ ვარ. შენი დავითი“, 1 v.

ამრიგად, S—31 ხელნაწერის მფლობელებს მართა წერეთელსა და მის ვაჟიშვილს დავით დადიანს ხელნაწერზე წაუწერიათ ანჯანური სისტემის ორი კრიპტოგრამა.

ამ სისტემის მესამე კრიპტოგრამაც დადიანებისა და წერეთლების ოჯახს უკავშირდება. ხელნაწერი გადაუწერია ნიკოლოზ დადიანს 1826 წელს (H—1008). როგორც 1 r-ზე მოთავსებული კრიპტოგრამიდან გამოჩნდა, ეს ნუსხა ერთ ხანს სვიმონ ზურაბის ძე წერეთლის, მართა დადიანის ძმის, საკუთრება ყოფილა[109].

სვიმონ წერეთელს თავისი სახელი და გვარი ხელნაწერზე კრიპტოგრამულად მიუწერია. ხელნაწერი, როგორც 4 v-ზე არსებული არაკრიპტოგრამული მინაწერიდან ჩანს, სვიმონის ძმის გრიგოლის კუთვნილებაც ყოფილა: „თ'ი გრიგოლ წერეთელი“.

S ფონდის ორ ხელნაწერზე (S—406 და S—371) იაკობ ზუბალოვის კრიპტოგრამებია. XVII ს. ნუსხაზე (S—406, როსტომიანი) მიწერი-

---

[108] თ. ე ო რ დ ა ნ ი ა, ქრონიკები, III, 1967, გვ. 493—494.

[109] ცნობილია, რომ სახლთუხუცეს ზურაბ წერეთელს ჰყავდა ვაჟიშვილები გრიგოლ და სვიმონ, და ქალიშვილი მართა, ლეონ დადიანის მეუღლე.

ლია კრიპტოგრამა პორნოგრაფიული ხასიათისა, რომელიც ამოხსნა ა. შანიძემ (1932 წ. ამოხსნა ჩაკრულია ხელნაწერში). კრიპტოგრამის ერთი ნაწილი, როგორც ამოხსნის შემდეგ გაირკვა, იაკობ ზუბალოვს დაუწერია. ხოლო პირველი ნაწილი კრიპტოგრამისა, რომელიც ფანქრითაა ნაწერი, ხელის მიხედვით დავით დადიანს უნდა ეკუთვნოდეს (იხ. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, 1960, გვ. 508).

ამავე ფონდის მეორე ხელნაწერშიც (S—371) გვხვდება კრიპტოგრამა[110]. როგორც კრიპტოგრამიდან ჩანს, იგი დაწერილია 1840 წელს. ამ კრიპტოგრამის ხელის შედარებამ S—406 ხელნაწერის კრიპტოგრამის ხელთან გაარკვია, რომ S—371 ხელნაწერის კრიპტოგრამაც იაკობ ზუბალოვს დაუწერია[111]. კრიპტოგრამა რომ უთუოდ იაკობ ზუბალოვისაა, ამას მისი ხელით ნაწერი შემდეგი მინაწერიც ადასტურებს: „ჩყ˝ლთ წელში უნდა იყოს, ვგონებ ქართული ქრონიკონი ფ˝კვ“ (S—371, ქვედა ყდის შიგნით). ირკვევა, რომ კრიპტოგრამაში იაკობ ზუბალოვს საიდუმლოდ გადმოუცია ოქროპირ მღვდლის ოჯახში მომხდარი ამბავი. იაკობ ზუბალოვი არაკრიპტოგრამულად წერს თარიღს ჩ ყ მ წ ე ლ ს, თ ე ბ ე რ ვ ლ ი ს კ ა-ს, ხოლო შემდეგ კრიპტოგრამულად: „ბუნიაობა მოიწია სახლსა შინა ოქროპირ მღვდლისასა“. რა ამბავია ოქროპირ მღვდლის ოჯახში ჩ ყ მ წლის თებერვლის კა-ს, ე. ი. 1840 წლის 21 თებერვალს? ამის პასუხს მივაკვლიეთ ერთი ხელნაწერის არაკრიპტოგრამულ მინაწერში. ამ მინაწერის ცნობით: „ჩ ყ მ წელს, ფებერვლის კა, დღე იყო სამშაბათი, ოქროპირ მღვდელს სახლი გაუჩხრიკა ნაჩალნიკმა შიკოვსკიმ და ნიკოლაოს მღვდელმონაზონმა ნიჟარაძემ ღენერალ ისპეხოვის განკარგულებით და ქუთაის გაგზავნეს ყარაულით კბ ფებერვალს“ (Q—114, ქვემო ყდის საცავ ფურცელზე). ამრიგად, S—371 ნუსხის კრიპტოგრამა ოქროპირ მღვდლის დაპატიმრების ამბავს გულისხმობს.

იაკობ ზუბალოვს ეკუთვნის კიდევ ერთი კრიპტოგრამა (H—2), რომელიც ხელნაწერში შემდგომ გადაუხაზავთ, ამიტომ იგი ძნელად იკითხება, რის გამოც მხოლოდ ნაწილობრივ ამოიხსნა. ეს ხელნაწერიც წერეთლების ოჯახის კუთვნილება ყოფილა (იხ. გრიგოლ წერეთლის მინაწერი).

---

[110] კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მ ი ქ ა ძ ე მ: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, 1960, გვ. 430.

[111] კრიპტოგრამების ავტორი იაკობ ზუბალოვი XIX ს. I ნახევრის მოღვაწეა. დიდი ქველმოქმედი. თბილისში ზუბალაშვილებს ბევრი ნაგებობა აუშენებიათ XIX ს-ში. იაკობ ზუბალაშვილის აგებულია, მაგალითად, სასულიერო სემინარიის შენობა. ცნობილია მეორე იაკობ ზუბალაშვილიც, 900-იანი წლების მოღვაწე, რომელიც მისი შვილიშვილი ყოფილა (ისტორიული მიმოხილვა. მუშა, გლეხ და პროლეტართა მოკეთე ზუბალაშვილები და მათგან გაკეთებული ისტორიული და კულტურული ძეგლები, 1690—1905 წწ. აღწერილი და გამოცემული ზ. ჰიპინაძისაგან, 1924 წ.).

კრიპტოგრამაში საუბარია რაღაც განძზე, ჩამოთვლილია ოქროსა და ვერცხლის ხატები.

ამრიგად, ანჯანური სისტემის ანბანი სცოდნიათ და გამოუყენებიათ ზურაბ წერეთლის ოჯახის წევრებს, ასევე დადიანების ოჯახშიც უხმარიათ იგი. ანჯანურის მცოდნე ჩანს აგრეთვე იაკობ ზუბალოვი, თავისი დროის დიდი ქველმოქმედი.

ანრეული სისტემა

ანრეული სისტემაც[112] ანჩინურისა და ანჯანურის მსგავსად ასოთა ურთიერთმონაცვლეობას ემყარება. მაგრამ ანჯანურისაგან განსხვავებით აქაც, ისევე როგორც ანჩინურ სისტემაში, ასოთა ფონეტიკურ მნიშვნელობებთან ერთად ყურადღება ექცევა ასოთა რიცხვით მნიშვნელობებს. თუმცა ანრეული სისტემა ანჩინურისაგან განსხვავდება: თუ ანჩინურში მონაცვლეობდნენ ერთეულების და ათასეულების აღმნიშვნელი ასოები, ერთი მხრივ, ხოლო ათეულების და ასეულების აღმნიშვნელი ასოები, მეორე მხრივ, ანრეულ სისტემაში სხვაგვარი კომბინაციაა: ერთეულების აღმნიშვნელი ასოები ენაცვლებიან ასეულების აღმნიშვნელ ასოებს, ხოლო ათეულების აღმნიშვნელი ასოები — ათასეულებს. ამის მიხედვით ანრეული სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი ასეთი სახისაა:

არ — 1:100	იჩ — 10:1000
ბს — 2:200	კც — 20:2000
გტ — 3:300	ლძ — 80:3000
დუ — 4:400	მწ — 40:4000
ეფ — 5:500	ნჭ — 50:5000
ვქ — 6:600	ჲხ — 60:6000
ზღ — 7:700	ოჯ — 70:7000
ცყ — 8:800	პჰ — 80:8000
თშ — 9:900	ჟჵ — 90:9000

ასეთი უნდა ყოფილიყო ანრეური კრიპტოგრამული ანბანი თავდაპირველად. აქაც, ანჩინურის მსგავსად აღებულია 36 ასო ა-დან ჵ-ს ჩათვლით და ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობების გათვალისწინებით, ანჩინური სისტემის გავლენით შედგენილია ახალი, ორიგინალური სისტემა.

როგორია ჩვენამდე მოღწეული ანრეური სისტემის კრიპტოგრამები, რა ცვლილებებია მომხდარი ამ კრიპტოგრამების ანბანებში და შესაძლე-

---

[112] ტერმინი „ანრეური" ხელნაწერებში არსად გვხვდება, მაგრამ მ. ბროსემ და ე. თაყაიშვილმა იგი იხმარეს ანჩინურისა და ანჯანურის ანალოგიით (მ. ბ რ ო ს ე, Note Supplementaire, Journal Asiatique,t. 14, 1834, p. 244—248. ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები, .. გვ. 4—5.

ბელია თუ არა ამ ანბანებზე დაყრდნობით დათარიღება ანრეური სისტემის წარმოშობისა?

ანრეური სისტემის კრიპტოგრამები ანჯანურის მსგავსად ძალზე მცირე რაოდენობით დასტურდება ხელნაწერებში: 6 კრიპტოგრამა და ერთი კრიპტოგრამული ანბანი პარიზული № 1 ხელნაწერისა, იმის მანიშნებელია, რომ ეს სისტემა არცთუ ძალიან გავრცელებული ყოფილა საქართველოში.

ემთხვევა თუ არა პარიზული № 1 ხელნაწერის კრიპტოგრამული ანბანი ჩვენ მიერ შედგენილ თავდაპირველ ანბანს?[113] ამ ანბანთა შედარებით გაირკვა, რომ პარიზული № 1 ხელნაწერის ანბანიდან ამოღებულია ⴆ და ამის მიხედვით დარღვეულია წყვილეულ კომპლექსებში ასოთა შენაცვლება.

ძირითად გასაღებში გვაქვს ⴆხ. ოჯ. პჯ. ჟჰ, ხოლო პარიზულში ამ კომპლექსების ნაცვლად — ოხ. პჯ. ჟჯ. როგორც ვხედავთ, პარიზულ კრიპტოგრამულ გასაღებში ⴆ-ს ამოღების გამო წარმოიქმნა ახალი, არასწორი კომპლექსები და ამის გამო ჟჰ კომპლექსიდან ჟ შეენაცვლა ჯ-ს და ცალად დარჩენილი ჰ დაიკარგა.

ამრიგად, პარიზული № 1 ხელნაწერის ანბანი არ ემთხვევა ძირითად, თავდაპირველ ანბანს, აქ უკვე შეიმჩნევა ანბანის გამარტივება (ⴆ-ს ამოვარდნა) და ამასთან დაკავშირებით არასწორი კომპლექსების წარმოქმნა.

როგორც აღვნიშნეთ, ანრეური სისტემის 6 კრიპტოგრამაა შემორჩენილი ჩვენამდე. როგორია ამ კრიპტოგრამების ანბანი? პარიზული № 1 ხელნაწერის ანბანითაა შედგენილი H—1429 ხელნაწერისეული, XVIII ს. კრიპტოგრამა, აგრეთვე XIX ს. კრიპტოგრამები A—1019 და A—1237 ხელნაწერებისა.

XVIII ს. გადამწერის სვიმონ თაზიშვილის მიერ H—370 ხელნაწერში ჩაწერილი კრიპტოგრამის ანბანიდან ამოღებულია Ꝋ, ⴆ და ჯ. ამიტომ ეს ანბანი სახეცვლილია, იგი ძირითადი ანბანისაგან განსხვავებულია: წარმოქმნილი კომპლექსები არასწორად ენაცვლებიან ერთმანეთს რიცხვითი მნიშვნელობის თვალსაზრისით.

ძ ი რ ი თ ა დ ი ა ნ ბ ა ნ ი H—370

Ꝋყ	თყ
თშ	იშ
იჩ	კჩ
კც	ლც
ლძ	მძ

113 პარიზული № 1 ხელნაწერის ანრეური სისტემის ანბანი ასეთია: არ. ბს. ვტ. დუ. ეფ. ვქ. ზღ. Ꝋყ. თშ. იჩ. კც. ლძ. მწ. ნჳ. ოხ. პჯ. ჟჯ.

მწ	ნწ
ნჭ	ოჭ
ჲხ	ჰხ
ოჯ	
პჯ	
უჰ	ფჯ

Ⴓ, ⴒ და ⴊ-ს ამოვარდნამ ანბანიდან გამოიწვია აგრეთვე ჰ-ს ამოღებაც უჰ კომპლექსიდან.

დაიძებნა ანრეური სისტემის ძირითადი, პირვანდელი ანბანით შედგენილი XVIII—XIX სს. ერთი კრიპტოგრამა H—1671 ხელნაწერში. მეტად საგულისხმო ფაქტია. თუ XVIII—XIX სს. სხვა ანრეურ კრიპტოგრამებში Ⴓ, ⴒ, ⴊ ანბანიდან ამოღებულია, H—1671 ხელნაწერის კრიპტოგრამა, მიუხედავად იმისა, რომ ამ კრიპტოგრამების თანადროულია, შედგენილია ანრეური სისტემის ძირითადი, თავდაპირველი გასაღების ანბანით. ცხადია, ამ კრიპტოგრამაში შემორჩენილია ანრეური სისტემის ანბანის უძველესი სახე.

თავდაპირველი ანბანისაგან ნაწილობრივ განსხვავებული ანბანითაა შედგენილი XIX ს. I მეოთხედის კრიპტოგრამა H—2295 ხელნაწერისა. ამ ანბანში ⴒ ზოგჯერ დატოვებულია (ⴒხ კომპლექსი), ზოგჯერ ამოღებულია (ოხ კომპლექსი).

ამრიგად, გაირკვა, რომ ანრეური სისტემის ანბანს განუცდია ცვლილებები. როგორც ვნახეთ, თავდაპირველი ანბანი გულისხმობდა ასოთა შენაცვლებას ისე, რომ ანბანში 36 ასო გვქონოდა ა-დან ჰ-ს ჩათვლით და ასე ოთხ ჯგუფად გაყოფილი ასოები თითოეულ ჯგუფში ცხრა-ცხრა ასოთი მონაცვლეობდნენ. მაგრამ შემდგომში ქართული მხედრული ანბანის გამარტივებას ანრეურ სისტემაზეც მოუხდენია გავლენა. მხედრულიდან Ⴓ და ⴒ-ს ამოვარდნამ თავი იჩინა ანრეურ სისტემაშიც, მიუხედავად იმისა, რომ ამ ასოების რიცხვითი მნიშვნელობები გათვალისწინებული იყო. გამარტივება უფრო შორს წასულა და ანრეური სისტემის ანბანიდან ჯ-ც ამოუღიათ.

ჩვენამდე მოღწეულია ანრეური სისტემის კრიპტოგრამების მცირე ნაწილი. ყველა კრიპტოგრამა XVIII—XIX სს. მხედრულითაა ნაწერი. ისმის კითხვა: ანრეური სისტემა აღნიშნულ საუკუნეებში შეიქმნა თუ უფრო ადრე? პარიზულ № 1 ხელნაწერში ანრეური სისტემის გასაღებთან მიწერილია „ანტონი კათალიკოზისა“. ე. თაყაიშვილმა ამ ცნობაზე დაყრდნობით ანრეური სისტემის შემომღებად ანტონ I კათალიკოსი მიიჩნია[114]. სხვა რაიმე მინიშნება ანტონ I-ის ავტორობაზე არა ჩანს.

[114] ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, პარიზის ნაც. ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, 1933, გვ. 5.

საფიქრებელია, რომ ანრეური სისტემა არ არის ანტონ I-ის მიერ შედგენილი. იგი XVIII ს-ზე უფრო ადრე უნდა შექმნილიყო, რასაც თვით ამ სისტემის კრიპტოგრამული ანბანის შედგენილობა გვაფიქრებინებს. რადგანაც ანრეური სისტემა ანჩინურის მსგავსად გულისხმობს ასოთა მონაცვლეობას მათი რიცხვითი მნიშვნელობების გათვალისწინებით, და ურთიერთმონაცვლე კომპლექსთა წარმოქმნაში მონაწილეობს ქართული ანბანის ოცდათექვსმეტივე ასო ა-დან ჰ-ს ჩათვლით, ცხადია, ეს ფაქტი მიუთითებს ამ სისტემის წარმოშობის ადრინდელობაზე. ამის გამო ანრეური სისტემის ჩამოყალიბება სავარაუდოა იმ დროს, როდესაც ქართულ მხედრულ ანბანში ჯერ კიდევ არ იყო დაწყებული გამარტივება (იგულისხმება ჱ, ჲ-ს ამოვარდნა XVII—XVIII სს. მხედრულიდან).

რა ხასიათისაა ანრეური სისტემის კრიპტოგრამები შინაარსის თვალსაზრისით? როგორც H—370 ხელნაწერის (246 v) კრიპტოგრამიდან გამოჩნდა, ამ ნუსხის მფლობელი ყოფილა ცნობილი გადამწერი სვიმონ თაზიშვილი (მას გადაუწერია „ამირანდარეჯანიანის“ H—1202 ხელნაწერი და სხვ.). მფლობელისაა აგრეთვე სულხან-საბა ორბელიანის „ქართული ლექსიკონის“ (H—1429, 37 r) კრიპტოგრამა, რომელსაც საიდუმლო ანბანით თავისი სახელი „ელენე“ წაუწერია ხელნაწერზე. ხელნაწერის მფლობელის კრიპტოგრამა გვხვდება ნიკო დადიანის ქართულ გრამატიკაზეც (A—1019). იგი ნაწილობრივ დამახინჯებულია. კრიპტოგრამაში მოხსენებული დავითი შესაძლოა დავით დადიანი იყოს. ერთი კრიპტოგრამიდან (H—1671) გამოჩნდა, რომ ეს ხელნაწერი („ხრონოღრაფი“) ერთ დროს წ˘ა ნიკოლოზის მონასტრის საკუთრება ყოფილა. ჩანს, კრიპტოგრამის დამწერი რაღაც გასაჭირშია ჩავარდნილი და დასახსნელად წ˘ა ნიკოლოზს გლეხის შეწირვას ჰპირდება: „გლეხი შამოგწირო, თუ ახლა ამისგან დამიხსნა“, წერს კრიპტოგრამის ავტორი, რომლის ვინაობა უცნობია. XIX ს. ხელნაწერზე (A—1237) სატრფიალო ხასიათის კრიპტოგრამული მინაწერია: „ჩემო სასურველო დაო, ბატონო მართა...“. კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი. ლექსების ბოლოს, ტექსტისაგან ხელით დაწერილი ანდერძიდან კი ჩანს, რომ ეს ხელნაწერი ეძღვნება ვინმე მართას: „გათავდა და გასრულდა ეს წერილი. ღმერთმან მუახმაროს მ ა რ თ ა ს“ (6 v).

სატრფიალო ამბავია მიფარული ერთ XIX ს. კრიპტოგრამაშიც. H—2295 ხელნაწერის ზედა საცავი ფურცლის r-ზე მოთავსებულია კრიპტოგრამა, რომელიც ასე ამოვხსენით:

„ხელმწიფეო ჩემო, [დაო მანა], რა არის,
რომ ჩემს ძმას [აოროს] (?) არ სწყალობთ და უწყალოს

ტანჯვითა სტანჯავ. მარა ავასხე უფალსა და განიკითხე"[115].

კრიპტოგრამა დაზიანებულია. მასში ამოშლილია სიტყვები „ურჯ წრჭა" და „რჯრჯბ", რომელთა ამოკითხვა მოხერხდა კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფოტოლაბორატორიაში ულტრაიისფერი სხივების დახმარებით (იხ. კავებში ჩასმული სიტყვები). „ურჯ წრჭა" ასე იხსნება: „დაო მანა". კრიპტოგრამის ავტორს ი-ს აღმნიშვნელი ჩ-ს ნაცვლად შეცდომით ჩაუწერია ჯ, რაც ნიშნავს ნ-ს. ამასთანავე, ბოლო ასო ა აღარ შეუცვლია შესაბამისი რ-თი. მაშასადამე, აქ უნდა გვქონდეს „მაია").

კრიპტოგრამა პირველად ამოხსნა და გამოაქვეყნა გ. მიქაძემ[116], მაგრამ ამ გამოცემაში არ გვხვდება „ურჯ წრჭა" და რჯრჯბ" სიტყვები, თუმცა გ. მიქაძეს „ურჯ წრჭა" სიტყვების ადგილას აღდგენილი აქვს ამოხსნაში „მაია". გარდა ამისა, კრიპტოგრამაში იკითხება სიტყვა „ლწრბ" (=ძმას). გ. მიქაძეს მის ნაცვლად ამოუკითხავს „ღწრბ" (=ზმას). შინაარსობრივად სწორი ჩანს „ძმას" (ლწრბ), ვინაიდან კრიპტოგრამაში საუბარია ადამიანის ტანჯვაზე: „რა არის რომ, — წერს კრიპტოგრამის ავტორი, — ჩემს ძმას... არ სწყალობთ და უწყალოს ტანჯვითა სტანჯავ". „ლწრბ" (=ძმას) სიტყვის შემდგომ ამოშლილი სიტყვის ადგილას გ. მიქაძეს აღდგენილი აქვს „მაიას". კრიპტოგრამას იგი ასე კითხულობს: „ხელმწიფეო ჩემო (მაია), რა არის რომ ჩემს ზმას (მაიას) არ სწყალობთ და უწყალოს ტანჯვითა სტანჯავ. მარა ავასხე უფალსა და განიკითხე". მაგრამ, როგორც აღვნიშნეთ, ულტრაიისფერი სხივების დახმარებით ამ ადგილას ამოვიკითხეთ „რჯრჯბ", რაც შეიძლება ასე გავხსნათ: აოროს (?). მართალია, ამ საკუთარი სახელის მნიშვნელობა არ არის ნათელი, მაგრამ ერთი კი ცხადია, რომ სიტყვა „მაიას", რომელიც კრიპტოგრამულად ასე იწერება: „წრჩრბ", კრიპტოგრამაში ამ ადგილას არ დასტურდება.

H—2295 ხელნაწერის საცავი ფურცლის v-ზე მოთავსებულია ზმა, რომელშიც იხსენიება მ ა ი ა:

„ჩემდა წყალობად კმაია, თუმცა მასმინო კმაია:
ბეჭს გარდგფენოდეს თმაია, გჳრეტდე ყმა
შენი ძმაია:
მიირთუ ჩემ მიერ ზმაია, მიჩვენენ მეცა
სმაია:
მოგიძღვნი მცირსა ავთრათსა, მე მონა
თქვენი ყმაია:

---

[115] ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული კრიპტოგრამებიანი გამოცანები, მრავალთავი, IV, 1976, გვ. 37.

[116] გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართ. კრიპტოგრაფია, ჟურნ. დროშა, 1953, № 6.

ზმასა და კრიპტოგრამაში მოხსენებული მ ა ი ა ზაზა გაბაშვილის ასული გვგონია. ამ ხელნაწერის მაია რომ ზაზა გაბაშვილის ასული უნდა იყოს, ამას ადასტურებს შემდეგი:

H—2295 ხელნაწერის კრიპტოგრამაში, როგორც ვთქვით, მისი ავტორი მიმართავს მაიას: ხელმწიფეო ჩემო, დაო მაია, რატომ არ სწყალობთ ჩემს ძმას[117] და უწყალოს ტანჯვით სტანჯავო; იქვე კრიპტოგრამის ავტორი ზმასაც მიუძღვნის მაიას. როგორც ჩანს, აქ მაიას სატრფიალო ამბებია დაფარულად და ზმით გადმოცემული (უფრო ვრცლად მაია გაბაშვილზე იხ. ქვემოთ, პირობითი ნიშნების სისტემაში).

ანჰოეური სისტემა

ანჰოეური სისტემაც[118] ასოთა შენაცვლების პრინციპით არის შედგენილი, რომლის მხოლოდ კრიპტოგრამული ანბანია ცნობილი. პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის № 1 ხელნაწერში[119] ანჩინური, ანჯანური და ანრეური სისტემების გასაღებებთან ერთად ჩაწერილია ანჰოეური სისტემის გასაღებიც:

აჰ. ბჰ. გჯ. დჯ. ეხ. ვჰ. ზწ. ცძ. თც. იჩ. კშ. ლყ. მღ. ნქ. ოფ. პუ. ყტ. რს.

როგორია პარიზული № 1 ხელნაწერის გასაღები, ემთხვევა თუ არა იგი თავდაპირველ ანბანს? რაკი ანჰოეური სისტემა გულისხმობს ქართული ანბანის პირველი და უკანასკნელი ასოების — ა და ჰ — მონაცვლეობას ისე, რომ ასოთა რიცხვით მნიშვნელობას არ ექცევა ყურადღება ანჯანურის მსგავსად, ცხადია, დანარჩენი ასოებიც შემდეგი თანმიმდევრობით უნდა შენაცვლებოდნენ ერთმანეთს:

აჰ. ბჰ. გჯ. დჯ. ეხ. ვჰ. ზწ. ცძ. თც. იჩ. კშ. ლყ. მღ. ნქ. ჲფ. ოუ. პჳ. ყტ. რს.

ა-დან ჰ-მდე 38 ასოა, მაშასადამე, გვექნებოდა 19 წყვილეული კომპლექსი. ასეთი უნდა ყოფილიყო ანჰოეური თავდაპირველი ანბანი. თუ ამ ანბანს შევუდარებთ პარიზული № 1 ხელნაწერის ანბანს, შევნიშნავთ, რომ ამ უკანასკნელში დარღვეულია კომპლექსთა მონაცვლეობა და არ ემთხვევა თავდაპირველ ანბანს. პარიზული № 1 ხელნაწერის ანბანში ცვლილებებია: ანბანიდან ამოღებულია ჲ და ჳ ასოები. ამის გამო

---

[117] კრიპტოგრამაში სახელი გადაშლილია.

[118] ტერმინი „ანჰოეური" ხელნაწერებში არსად გეხვდება. იგი მ. ბროსემ და ე. თაყაიშვილმა იხმარეს ანჩინურისა და ანჯანურის ანალოგიით: მ. ბ რ ო ს ე, Note Supplementaire, Journal Asiatique, t. 14, 1834, p. 244—248; ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, 1933, გვ. 4—5.

[119] ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 5.

თავდაპირველი ანბანის ⴔⴖ, ⴕⴓ, ⴏⴟ კომპლექსების ნაცვლად გვაქვს: ⴕⴖ, ⴏⴓ. ამრიგად, პარიზული № 1 ხელნაწერის ანბანი უკვე გამარტივებული სახისაა.

როდის უნდა შექმნილიყო ანჰოეური სისტემა? ცხადია, იგი ანჯანურის ანალოგიით ჩანს ჩამოყალიბებული. ე. თაყაიშვილი ანჰოეურის შემოღებას XVII—XVIII სს-ში ვარაუდობს, ოღონდ ანჯანური სისტემის შემდგომ[120]. ანჰოეური სისტემის თავდაპირველი ანბანისა და პარიზული № 1 ხელნაწერის ანბანთა შედარებიდან ჩანს, რომ თავდაპირველ ანბანში ყველა ასო მონაწილეობს კომპლექსთა შედგენაში. ამის გამო, შესაძლებელია ამ თარიღის უფრო დაზუსტება: ანჰოეური სისტემა შედგენილი ჩანს იმ პერიოდში, როდესაც ქართულ ანბანში ⴔ გრაფემას ხმარება ჯერ კიდევ მყარი იყო, ე. ი. X—XI სს-ზე უფრო ადრე. ხოლო პარიზული № 1 ხელნაწერის გამარტივებული ანბანი იმის მანიშნებელია, რომ ანჰოეური სისტემაც ანგარიშს უწევს ქართულ ანბანში მომხდარ ცვლილებებს.

ანჰოეური სისტემის არც ერთ კრიპტოგრამას ჩვენამდე არ მოუღწევია, გადარჩენილა მხოლოდ მისი კრიპტოგრამული ანბანი შედარებით გვიანდელი, გამარტივებული სახისა. საფიქრებელია, რომ ანჯანურის მსგავსად ანჰოეურ სისტემასაც დიდი გამოყენება არა ჰქონია.

* * *

ამრიგად, ასოთა შენაცვლებით შედგენილია ანჩინური, ანჯანური, ანრეური და ანჰოეური სისტემები. ამათგან პირველი სამი სისტემის კრიპტოგრამები დღევანდლამდე მეტნაკლები რაოდენობით შემორჩენილა, ხოლო უკანასკნელი, ანჰოეური სისტემის მხოლოდ გასაღებია ჩვენთვის ცნობილი. ამ სისტემის არც ერთი კრიპტოგრამა ხელნაწერებში არ დაიძებნა. არ არის გამორიცხული, რომ ქართულში კიდევ გვქონოდა ასოთა შენაცვლების სხვაგვარი კომბინაციებით შედგენილი სისტემები, რასაც შემდეგი გვაფიქრებინებს: ხელნაწერებში დაიძებნა ერთი წყება კრიპტოგრამებისა, რომლებიც ქართული ანბანით არის შესრულებული, ე. ი. მათ ასოთა შენაცვლება უდევს საფუძვლად, მაგრამ რა ხასიათისაა ეს შენაცვლება, როგორია გასაღებთა შედგენილობა, ჩვენთვის ჯერჯერობით უცნობია[121].

---

[120] ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, დასახ. ნაშრომი. გვ. 7.

[121] ასოთა შენაცვლებით შედგენილ ჩვენთვის ცნობილ სისტემებთან (აგრეთვე ჯერ ამოუხსნელ ნიმუშებთან) არაფერი საერთო არა აქვთ ქართული ანბანებით შედგენილ ურთგვარ გასართობებს, რომლებიც მოგვიანო საუკუნეებში ჩანს წარმოშობილი. ხელნაწერებში გვხვდება შემდეგი ხასიათის მინაწერები: „იმატა ასვათ ასეთი ითესა თავსა ატამი.

სათვალავადი სისტემა ძველი ქართული კრიპტოგრაფიის ერთ-ერთი უძველესი სისტემაა. სათვალავადი სისტემა ძირითადად გულისხმობს კრიპტოგრამული სიტყვების შედგენას ისე, რომ ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობები იყოს წარმოდგენილი.

ქართული სათვალავადი სისტემა ბერძნულის გავლენით ჩანს წარმოშობილი. ციფრების აღმნიშვნელი ნიშნების უქონლობის გამო სემურში ასრებს იყენებდნენ რიცხვების* ნაცვლად, აღმოსავლეთის ელინურ წრეებშიც მკვიდრდება წერის ეს მანერა[122], რაც შემდგომ ქართველებსაც გადმოუღიათ. ბერძნულში, როგორც ვ. გარდტჰაუზენი აღნიშნავს, ორმნიშვნელობიანი ციფრობრივი კრიპტოგრაფია (doppelstellige kryptographie) ეკუთვნის ადრეულ ხანას და შესაძლებელია, იგი უფრო ადრეული იყოს, ვიდრე ერთმნიშვნელობიანი კრიპტოგრაფია (Einstellige kryptographie), რომელიც შეიქმნა III—IV სს.-ში[123].

საფიქრებელია, რომ საქართველოშიც ბერძნულის გავლენით X ს-ზე (იგულისხმება მიქაელ მოდრეკილის კრიპტოგრამა) უფრო ადრე უნდა ჩამოყალიბებულიყო სათვალავადი სისტემა.

ბერძნულის მსგავსად საქართველოშიც რიცხვების აღსანიშნავად ქართული ანბანი გამოიყენებოდა. უკვე ხანმეტ ტექსტებში ანბანი რიცხვნიშნებად უხმარიათ[124]: როდის დაიწყეს რიცხვების მაგიერ ანბანის ხმარება?

(S—4500, H—92, H—1048 და სხვ). აბანა ერსა მოშიშთა. ათშიშომ ასრე ანაბა" და სხვა, ან კიდევ: „ატაკ იღეთიწ. წითელი კატა".

როგორც ვხედავთ, წინადადების ერთი ნაწილი წაღმაა ნაწერი, და იქვე, იგივე წინადადება დაწერილია უკუღმა, შებრუნებულად. ანბანური თამაშობების ამ სახეობას უკუდაწერილობის კრიპტოგრაფიული სისტემა უნდა დასდებოდა საფუძვლად.

ასოთა ერთგვარი თამაშით უნდა იყოს შედგენილი ბერეთეე ერთი ტაეპი ვახტანგ VI-ის შიერ, რომელსაც ჩვეულებრივ „ანბანთქებას" უწოდებენ, ზოგჯერ კი კრიპტოგრამად მიიჩნევენ (ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, A კოლექცია, IV, 1954, გვ. 217). ეს ტაეპი შესულია ვახტანგ VI-ის ლექსებისა და პოემების კრებულში. ამ კრებულის ერთ-ერთი უძველესი ნუსხაა S—4500, გადაწერილი 1733 წელს მელქისედეგ კაკაბაძის მიერ, მოსკოვს. ხელნაწერი ნასწორებია ვახტანგ VI-ის მიერ, ამდენად მას ავტოგრაფული მნიშვნელობა აქვს. მოგვაქვს S—4500 ნუსხიდან ეს ტაეპი: „ცუდად ეიყაე და მომაკონდა. მთელი ანბანია, სიავეს გარდა.

ძოწ ტურფათ ხშჩჭ. გჯებნ ქცღლდს
ჟამზჰც კი სჰყვპ სიავესა" (გვ. 290).

ირკვევა, რომ ვახტანგ VI-ს ასოთა ერთგვარი დალაგებით შეუდგენია აღნიშნული ტაეპი. იგი ანბანთქება კი არა, უფრო ასოთა თამაშია, ოღონდ აქ ასოების დალაგებაში არ შეინიშნება არავითარი კანონზომიერება. ტაეპში მოცემულია ქართული ანბანის 37-ვე ასო, მხოლოდ ერთხელ არის ნახმარი ზედმეტად ასო ს.

[122] V. Gardthausen. Griech, palaeogr. 1879, გვ. 234.

[123] V. Gardthausen, Griech. palaeogr. II, 1913, გვ. 314—316.

[124] ივ. ჯავახიშვილი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 149.

* აქაც და ქვემოთაც დედანში „ციფრის" ნაცვლად წერია „რიცხეი" (რედ.).

როგორც ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, ჯერჯერობით ამის არავითარი ცნობები არ მოგვეპოვება. XI ს-დან კი საქართველოში ხმარებაში შემოდის არაბული რიცხვები[125].

სათვალავადი სისტემის უძველესი ნიმუშები მხოლოდ ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობის სიტყვიერად გადმოცემაზე უნდა ყოფილიყო დამყარებული. ამაზე მიუთითებს ჩვენამდე მოღწეული მიქაელ მოდრეკილის (S—425, 978—988 წწ.) კრიპტოგრამა, რომელიც ერთადერთი ნიმუშია სათვალავადი სისტემის უძველესი სახეობისა. ამ ტიპის სხვა კრიპტოგრამა ხელნაწერებში არ შეგვხვედრია.

როგორც მიქაელ მოდრეკილის კრიპტოგრამა მიგვანიშნებს, სათვალავადი სისტემის უძველესი კრიპტოგრამები მეტად მარტივია შედგენილობის თვალსაზრისით: ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობები გადმოცემულია სიტყვებით. მიქაელ მოდრეკილს რამდენიმე საგალობლისთვის (S—425—72 r, 115v, 205 v) წაუწერია: „ამასვე დღესა ნაოლითა შემოსილისა უფლისა ნათლისღებასა დასდებელნი აკრისტიხონნი აღბეჭდულნი, თქუმულნი ო რ მ ე ო ც ი ს ა, ა თ ი ს ა, ე ქ უ ს ა ს ი ს ა, ე რ თ ი ს ა, ხ უ თ ი ს ა და ო ც დ ა ა თ ი ს ა ნ ი“ (72 r). ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობები სიტყვებით დაუწერია მიქაელ მოდრეკილს და ასე შეუდგენია კრიპტოგრამა თავისი სახელისათვის: ო რ მ ე ო ც ი რიცხვითი მნიშვნელობაა მ-ისა, ა თ ი უდრის ი-ს, ე ქ უ ს ა ს ი უდრის ჭ-ს, ე რ თ ი უდრის ა-ს, ხ უ თ ი აღნიშნავს ე-ს ო ც დ ა ა თ ი კი ლ-ს=მიქაელ[126].

მიქაელ მოდრეკილის კრიპტოგრამაზე დაყრდნობით შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ უძველესი სახე სათვალავადი სისტემის კრიპტოგრამული გასაღებისა: ა-ს ნაცვლად, რომლის რიცხვითი მნიშვნელობაა ე რ თ ი, დაწერდნენ სიტყვიერად ე რ თ ს, ბ-ს მაგიერ ო რ ს, გ-ს ნაცვლად ს ა მ ს და ა. შ. ზუსტად ისე, როგორც მიქაელ მოდრეკილის კრიპტოგრამაში

---

[125] იქვე; იხ. აგრეთვე: А. Шанидзе, Новооткрытый алфавит кавказских Албанцев и его значение для науки, ენიმკის მოამბე, IV1, 1938, გვ. 23—24.

[126] სამეცნიერო ლიტერატურაში ამ კრიპტოგრამის ამოხსნა პ. ინგოროყვას სახელს უკავშირდებოდა: პ. ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა, ძველი ქართული სასულიერო პოეზია, 1913, გვ. XII; მისივე, გიორგი მერჩულე, 1954, გვ. 019; ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 133; ა. შ ა ნ ი ძ ე, ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, ტ. I, 1922, გვ. 63—68; გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართული კრიპტოგრაფია, დროშა, 1953, № 6. მისივე, ქართულ ხელნაწერთა შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 10. ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული ბეწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83, შშ. 4. ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, პარიზ. ნაც. ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართ. საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, პარიზი, 1933, გვ. 13. როგორც კ. კეკელიძე მიუთითებს (ქართული ლიტ ისტორია, ტ. I, 1960, გვ. 176), ეს კრიპტოგრამა „გაშიფრულია პირველად პ. კარბელაშვილის („ქართული საერო და სასულიერო კილოები“, 1898, გვ. 44—45) და არა პ. ინგოროყვას მიერ (ძველი ქართული სასულიერო პოეზია, გვ. XII)“.

გვაქვს. (მიქაელ მოდრეკილის კრიპტოგრამის ჩვენ მიერ შედგენილი გასაღები იხ. კრიპტოგრამულ ანბანებში).

ძველი ქართული კრიპტოგრაფიის განვითარებასთან ერთად წარმოიქმნებოდა მრავალგვარი სახეობები სათვალავადი სისტემისა.

X ს. შემდგომ, როცა ძველ ქართულში რიცხვითი სახელების გამოსახატავად ასოების ნაცვლად არაბული რიცხვები შემოდის ხმარებაში[127], სათვალავად სისტემაშიც მკვიდრდება არაბული რიცხვების გამოყენება. სათვალავადი სისტემა არაბულ რიცხვებს ემყარება ძირითადად ძველითგან მოკიდებული ვიდრე XIX ს. ბოლომდე[128]. თუმცაღა ამ ტიპის პარალელურად XIX ს-ში თავს იჩენს გარკვეული ნიშნების ხმარებაც, ე. ი. იქმნება სათვალავადი სისტემის ერთგვარი ნაირსახეობა.

როგორია არაბული რიცხვებით გამოხატული კრიპტოგრამული გასაღები? ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობები გადმოცემულია არაბული რიცხვებით: აღებულია არაბული რიცხვები 1-დან 9-ის ჩათვლით და ამ რიცხვებს თავზე დაესმის წერტილები ათეულების, ასეულებისა და ათასეულების აღსანიშნავად. 1-დან 9-მდე რიცხვები უწერტილოდ აღნიშნავს ერთეულების ასოებს (აბგდევზთ), ერთწერტილიანი რიცხვები ათეულების აღმნიშვნელ ასოებს (იკლმნოპჟ), ორწერტილიანი რიცხვები — ასეულებისა (რსტუფქღყშ), სამწერტილიანი რიცხვები — ათასეულების აღმნიშვნელ ასოებს (ჩცძწჭხჯჰ) და ოთხწერტილიანი — ბევრეულს (ჭ — ათი ათასი).

სათვალავადი სისტემის ამ ტიპის გასაღებითაა შედგენილი კრიპტოგრამების დიდი უმრავლესობა XVIII—XIX სს-ში. მაგრამ, როგორც ჩანს, საქართველოში არაბული რიცხვების ხმარება კრიპტოგრამებისთვის უფრო ადრე დაუწყიათ. სამწუხაროდ, ადრეული საუკუნეების ნიმუშები ჩვენამდე აღარ შემორჩენილა. სათვალავადი სისტემის ეს ტიპი რომ XVIII ს-ზე ადრე შექმნილა, ამას ერთი ხელნაწერის ჩვენება გვიდასტურებს. XIV ს-ის ნუსხაში (S—4814) მივაკვლიეთ არაბული რიცხვებით გამოხატულ ასეთ გასაღებს[129]. ხელნაწერი ეტრატისაა, რომლის ზედა საცავ ფურცელზე ტექსტისავე ხელით დაწერილია კრიპტოგრამული გასაღები: ქართულ ანბანს (ნუსხურს) მიწერილი აქვს რიცხვები — უწერტილოდ და წერტილებით. გასაღები შედგენილია ჩვენ მიერ ზემოთ აღ-

---

[127] ივ. ჯავახიშვილი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 149.

[128] არაბული რიცხვები ბერძნულ კრიპტოგრაფიაშიც გამოუყენებიათ XVI საუკუნიდან (ვ. გარდთჰაუზენი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 316—319), არაბულ რიცხვებს ზემოდან წერტილები ჰქონდა. შედარებით გვიან, XVII ს-ში სლავურშიც უხმარიათ არაბული რიცხვები იმავე დანიშნულებით (Карский Е. Ф., Славянская кириллловская палеография, 1928).

[129] საგულისხმოა, რომ S—4814 ხელნაწერის არაბული რიცხვები, ერთ-ერთი უძველესია X ს ხელნაწერის A—38-ისა და ბაგრატის ტაძრის 1003 წლის წარწერის შემდეგ.

წერილი პრინციპით. როგორც ჩანს, ხელნაწერი ცეცხლშია ნაწილობრივ დამწვარი, ზედა საცავი ფურცელი ძალზე გაშავებულია, ამის გამო გასაღებში რამდენიმე ასო და მისი შესატყვისი რიცხვი გაფერმკრთალებულია და კარგად არა ჩანს. ეს ასოებია ოპჟ; უფქღყშ; ხჯჯ.

S—4814 ხელნაწერის ანბანზე დაყრდნობით შესაძლებელია დავუშვათ, რომ საქართველოში მას შემდეგ, რაც არაბული რიცხვები შემოიღეს ხმარებაში, მაშინვე გამოუყენებიათ ეს რიცხვები საიდუმლო დამწერლობის სათვალავადი სისტემისათვისაც. რა თქმა უნდა, არაბული რიცხვების გამოყენება კრიპტოგრამებში უფრო მარტივია, რადგანაც ერთი რომელიმე ასოს ნაცვლად უძველეს ტიპში საჭირო იყო მთელი სიტყვის დაწერა, ამ ტიპში კი სიტყვის მაგიერ მარტივად ერთ რიცხვს დაწერდნენ. შესაბამისად იმისა, ესა თუ ის რიცხვი ათეულს აღნიშნავდა თუ ასეულს, ამის გასარჩევადაც ძალზე იოლი გზა მოუძებნიათ — რიცხვებზე ზემოდან დაუსვამთ წერტილები. როგორც ჩანს, ძველ ქართულში ჩვეულებრივ გავრცელებული ყოფილა წერტილებიანი რიცხვების ხმარება, მაგრამ შემდგომ, XVIII ს. დასასრულსა და XIX ს-ში, თავს იჩენს აგრეთვე მძიმეებიანი და რგოლებიანი რიცხვების ხმარებაც.

ამრიგად, არაბული რიცხვების გამოყენება კრიპტოგრაფიაში ძველად საქართველოში მეტად გავრცელებული ყოფილა. თავდაპირველად არაბულ რიცხვებს ყოველთვის წერტილები ახლდა ათეულების, ასეულებისა და ათასეულების გადმოსაცემად. მაგრამ შემდგომში სხვა ნიშნებიც გამოუყენებიათ ამ დანიშნულებით: წერტილების ნაცვლად რიცხვებზე უხმარიათ მძიმეები და რგოლები. ეს არის ერთ-ერთი ძირითადი ტიპი სათვალავადი სისტემისა.

XIX ს-ში თავს იჩენს სათვალავადი სისტემის ახალი ტიპი: არაბული რიცხვების ნაცვლად გამოუყენებიათ გარკვეული ნიშნები — მხოლოდ წერტილები ან მხოლოდ რგოლები ან კუთხედები წერტილებით[130]. ამ ტიპს გ. მიქაძე სათვალავადი სისტემის ნიშნობრივ სახეობას უწოდებს[131].

წერტილებით შესრულებული ოთხი კრიპტოგრამა დაიძებნა ხელნა-

---

[130] რიცხვების ნაცვლად სხვადასხვა ნიშნები უხმარიათ რუსულ კრიპტოგრაფიაშიც: ერთეულებისთვის — წერტილები და ვერტიკალური ხაზები, ათეულებისთვის —ჰორიზონტალური ხაზები, ასეულ ბისათვის — რგოლები. ასეთი გასაღებით შედგენილი მინაწერი დასტურდება XVI ს. ერთ ფსალმუნში. Карский Е. Ф., Славянская кирилловская палеография, 1928; Лавровский П. А., Старо-русское тайнописание, 1870; Тихонравов Н. С., Русская палеография, 1889. Брандт Р. Ф., Лекции по славяно-русской палеографии, 1909, с. 37. Черепнин Л. В., Русская палеография, 1956, с. 394—395.

[131] გ. მიქაძე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები, საიუბილეო კრებული კ. კეკელიძის დაბადების 80 წლისთავზე, უნივერსიტეტის გამოც., 1959, გვ. 281.

წერებში (S—31, S—172, S—395, S—109). რიცხვების მაგიერ გვაქვს მხოლოდ წერტილები, S—395 ნუსხაში, ზედა საცავ ფურცელზე, ექვს სტრიქონზე სხვადასხვა რაოდენობის წერტილებია განლაგებული[132].

თუ წერტილებს გადავიყვანთ რიცხვებში, გვექნება: I სტრიქონზე 3, II—19, III—10, IV—3, V—16 და VI სტრიქონზე 13 წერტილი. ეს უკანასკნელი მიუთითებენ ქართულ ანბანზე: I და IV სტრიქონის 3 წერტილი ნიშნავს ანბანის მესამე ასოს გ-ს. II სტრიქონის 19 წერტილი მიუთითებს ათეულების რიგის ბოლო, მეცხრე ასოზე. ძველ ქართულში ათეულების აღმნიშვნელი მეცხრე ასოა ჟ. მაგრამ კრიპტოგრამიდან ჩანს, რომ ჲ ასოს რიცხობრივი მნიშვნელობა არ არის გათვალისწინებული, იგი ამოღებულია იმ ანბანიდან, რითაც სარგებლობდა ამ კრიპტოგრამის დამწერი. ამიტომ მეცხრე ასოდ აქ გადმოტანილია ასეულების რიგის პირველი ასო რ. III სტრიქონში ათი წერტილია, ე. ი. აქ იგულისხმება ათეულების პირველი ასოს აღმნიშვნელი ი. V სტრიქონში 16 წერტილია, რაც მიუთითებს, რომ კრიპტოგრამის შემდგენელს აუღია ათეულების რიგის მეექვსე ასო. აქაც ჲ ამოღებულია ანბანიდან, მისი ადგილი უჭირავს ო-ს. და ბოლოს, VI სტრიქონშია 13 წერტილი, რაც აღნიშნავს ათეულების რიგის მესამე ასოს ლ-ს (ამ კრიპტოგრამისთვის ჩვენ მიერ შედგენილი გასაღები იხ. კრიპტოგრამულ ანბანებთან).

ამრიგად, კრიპტოგრამა ასე იხსნება: გ რ ი გ ო ლ. იგი უნდა იყოს გრიგოლ ზურაბის ძე წერეთელი. ამას ისიც მოწმობს, რომ ხელნაწერი გრიგოლ ზურაბის ძე წერეთლის კუთვნილება ყოფილა. IV v-ზე ასეთი მინაწერია: „ეს არჩილიანი მისის ბრწყინვალების იმერეთის თავადის წერეთლის სალთხუცის ზურაბის ძის გრიგოლის არის, ღმერთმან ახმაროს მშვიდობაშიდ. ქ˘ეს აქეთ ჩყ˘ვ. გრიგოლ“. მინაწერი და კრიპტოგრამა დაწერილია ერთი მელნით.

ამ კრიპტოგრამის მსგავსი კრიპტოგრამა შეგვხვდა „ქილილა და დამანას“ საბასეულ ნუსხაში (S—31). ოღონდ S—395 კრიპტოგრამისაგან განსხვავებით აქ კრიპტოგრამის ყოველი სტრიქონის დასაწყისში წერტილების მნიშვნელობებია ჩაწერილი, კრიპტოგრამა ასეა ამოხსნილი: „გრიგოლ“. ცხადია, ეს კრიპტოგრამაც გრიგოლ წერეთლისა უნდა იყოს, ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ შედგენილობა კრიპტოგრამისა ზუსტად ემთხვევა S—395-ის კრიპტოგრამას და ამასთანავე, „ქილილა და დამანას“ (S—31) ეს ხელნაწერი გრიგოლის მამის ზურაბ წერეთლის ოჯახის კუთვნილება ყოფილა (იხ. მინაწერები).

S—172 ხელნაწერის ქვედა ყდაზე მიუწერია ვინმე ი ო ა ნ ე ს წერ-

---

[132] ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი III, 1973, გვ. 58—59.

ტილოვანი სახეობის კრიპტოგრამა. ამავე სახეობის კრიპტოგრამაა დაცული S—109 ხელნაწერშიც, ვინმე გიორგის შედგენილი.

სათვალავადი სისტემის სხვადასხვა სახეობის ნიშნებისაგან წარმოქმნილ ტიპს განეკუთვნება ერთი XIX ს. კრიპტოგრამაც, რომელიც მხოლოდ რგოლებისაგან შედგება (H—1094). კრიპტოგრამის ამოსახსნელად რგოლები უნდა გადავიყვანოთ რიცხვებში, ხოლო რიცხვები ასოებში. კრიპტოგრამაში რგოლების გარდა გვხვდება რამდენიმე ნუსხური ასო; ა, ბ, გ, რაც გულისხმობს ანბანის განაწილებას ერთეულებად, ათეულებად და ა. შ. კრიპტოგრამა ამოხსნა და გასაღები შეადგინა გ. მიქაძემ[133]. როგორც ჩანს, კრიპტოგრამის შემდგენელს გიორგი ეგნატეს ძე თუმანიშვილს ამ კრიპტოგრამაში არ გამოუყენებია რამდენიმე ასო: ⊖, ჲ, ჯ და ამის გამო ანბანში ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობა ნაწილობრივ შეცვლილია. გაირკვა, რომ რგოლების რაოდენობაც ყოველთვის არ არის ზუსტი (ამ კრიპტოგრამის გასაღები იხ. კრიპტოგრამულ ანბანებთან).

წერტილებისა და რგოლების გარდა სათვალავადი სისტემისათვის გამოუყენებიათ აგრეთვე სწორკუთხედები, რომლებშიც წერტილებია ჩასმული. სწორკუთხედებით შედგენილი კრიპტოგრამა ტარასი მესხიშვილს ჩაუწერია თავის ავტოგრაფულ ნუსხაში (A—1448). იქვე, კრიპტოგრამასთან ერთად ტარასის ჩაუწერია მისი კრიპტოგრამული გასაღებიც. ეს კრიპტოგრამაც ამოხსნითურთ გამოაქვეყნა გ. მიქაძემ[114]. ტარასი მესხიშვილის მიერ შედგენილ ამ გასაღებში 36 ასოა ისე, რომ ანბანში არ არის შეტანილი ჰ და ჶ, სამაგიეროდ ასეულების მწკრივში მას შეუტანია ჯ, ხოლო ათასეულების რიგში გადაუტანია შ. ერთგვარად მაინც დარღვეულია ტრადიციულად დადგენილი ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობები.

საინტერესოა ერთი გარემოება: წერტილებიანი სწორკუთხედების ტიპის გასაღებს მივაკვლიეთ ერთ XVII ს-ში დაბეჭდილ წიგნში: Seleno G. Systema integrum cryptographiae, 1624. ეგევე გასაღები დაბეჭდილია აგრეთვე მეორე წიგნში: Die Kunst geheime Schriften zu entzifern, 1808 წ. (ორივე წიგნი დაცულია ლენინგრადის სალტიკოვ-შჩედრინის სახ. საჯარო ბიბლიოთეკაში). ამ წიგნებში დაბეჭდილი კრიპტოგრამული გასაღების მსგავსია ტარასი მესხიშვილის კრიპტოგრამა. მსგავსება ძირითადად კრიპტოგრამისთვის აღებულ ნიშნებში გამოიხა-

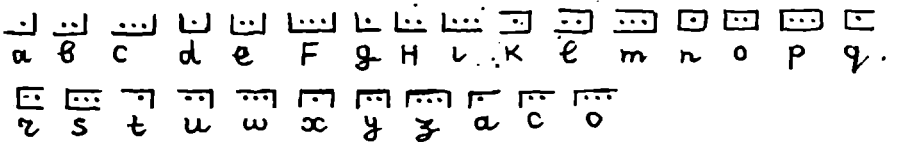
---

[133] გ. მიქაძე, ერთი კრიპტოგრაფიული მინაწერისათვის „ახალგაზრდა კომუნისტი", 1956, № 95, 9. VIII. მისივე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები, საიუბილეო კრებული კ. კეკელიძის დაბადების 80 წლისთავზე, 1959, გვ. 281—284.

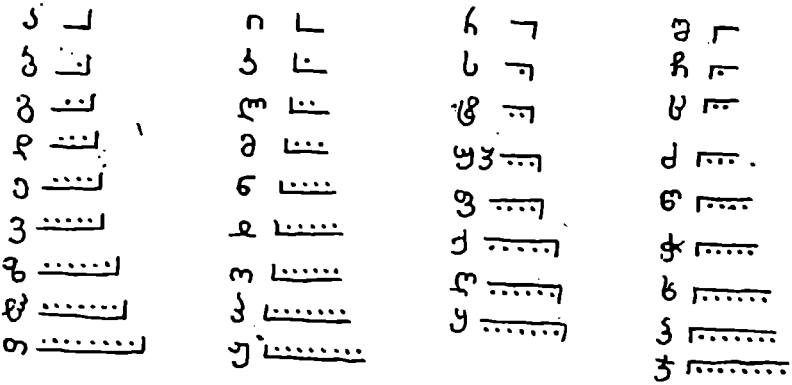
[134] გ. მიქაძე, ძველი ქართ. საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები, საიუბილეო კრებული კ. კეკელიძეს დაბადების 80 წლისთავზე, 1959, გვ. 284—285.

ტება, თუმცაღა შეინიშნება განსხვავებაც. უფრო სწორი და გამართულია კრიპტოგრამული გასაღები G. Seleno-ს წიგნში, ვიდრე გერმანულ ნაშრომში: Die Kunst geheime Schriften zu entzifern. ამიტომ შესადარებლად ჩვენ ავიღეთ G. Seleno-ს წიგნის კრიპტოგრამული გასაღები. რომ უფრო ნათელი იყოს მსგავსება და განსხვავება ტარასის კრიპტოგრამისა და აღნიშნული წიგნის კრიპტოგრამული გასაღებისა, ორივეს აქვე მოვიტანთ:

G. Seleno

ტარასი მესხიშვილის კრიპტოგრამის გასაღები:

ორივე გასაღების ურთიერთშეჯერებისას პირველივე შთაბეჭდილება ასეთია: ტარასის უსარგებლია ამ ლათინური გასაღებით და გადმოუღია ძირითადი პრინციპი მისი შედგენისა: ასოების ნაცვლად წერტილებიანი კუთხედების ხმარება. როგორც ჩანს, ლათინურ გასაღებში ანბანი დაყოფილია სამეულებად: ყოველი სამი ასოსთვის ერთი მიმართულების კუთხედებია გამოყენებული შესაბამისად წერტილების განსხვავებული რაოდენობით. ტარასის კრიპტოგრამული გასაღები, ცხადია, ქართული ანბანის რიცხვითი მნიშვნელობების გათვალისწინებით არის შედგენილი — გამოყენებულია სწორკუთხედები წერტილებით, ოღონდ

ანბანი დაყოფილია ოთხ ნაწილად: ერთეულებად, ათეულებად, ასეულებად და ათასეულებად. ტარასის ლათინური კრიპტოგრამული გასაღებიდან უსარგებლია შემდეგი ნიშნებით: აუღია a b c-სთვის გამოყენებული სწორკუთხედი ⌊ და შეუვსია წერტილებით: ა-სთვის უწერტილო კუთხედი აუღია, ბ-სთვის ასეთივე კუთხედი, ოღონდ ერთწერტილიანი და ა. შ. ათეულების ასოებისათვის (ი, კ, ლ და ა. შ.) აუღია ლათინური gh-ს სწორკუთხედი ⌊, ოღონდ ი-სთვის უწერტილოდ, ხოლო კ-სთვის ერთი წერტილით ⌊· და ა. შ. ასევე ასეულების ჯგუფის ასოებისათვის (რ, ს, ტ...) ტარასის უსარგებლია ლათინური tuw ასოებისათვის გამოყენებული სწორკუთხედით ⌐, ოღონდ რ-სთვის უწერტილო სწორკუთხედია ნახმარი, ს-თვის ერთწერტილიანი ⌐· და ა. შ. და ბოლოს, ათასეულის აღმნიშვნელი ასოებისათვის (ჩ, ც, ძ...)[135] აღებულია aco ასოების აღმნიშვნელი სწორკუთხედი ⌐. აქაც შ-სთვის უწერტილო სწორკუთხედია ⌐, ჩ-სთვის ერთწერტილიანი ⌐· და ა. შ.

ამრიგად, ტარასი მესხიშვილს უნდა გამოეყენებინა აღნიშნული ლათინური კრიპტოგრამული გასაღები, და რაც მთავარია, ტარასის ეს ნიშნები მთლიანად კი არ გადმოუღია, არამედ გამოკრებით. ამასთანავე, ტარასის იგი წარმოუდგენია გადამუშავებული სახით და ქართული ანბანისათვის მიუსადაგებია.

ლათინური და ქართული კრიპტოგრამული ნიშნების გარეგნული მსგავსების გარდა, ამ ვარაუდს მხარს უჭერს შემდეგი გარემოება: ხელნაწერი A—1448 ტარასი მესხიშვილის სამუშაო კრებულია, რომელიც მას სხვადასხვა დროს შეუვსია. ხელნაწერში სხვადასხვა ნუსხებიდან გადმოწერილ ტექსტებთან ერთად გვხვდება მის მიერ რუსულიდან ნათარგმნი მასალა. ასეთ ტექსტებთან იგი ყველგან მიაწერს, რომ მთარგმნელი თვითონაა. მაგ., დიოდორე სიკილიელის ისტორიის (32 v—33 r) ტექსტთან მიწერილია ტარასის ხელით: „ესენი პეტერბურღს ამოვსწერე რუსულითგან. 1830. აპრილის 12“. ამავე კრებულში 89 rv-ზე ტარასის სპეციალურად ჩაუწერია მის მიერ წაკითხული წიგნების სია, 53 ქართული და 46 რუსული წიგნის დასახელება. იქვე, 92 rv-ზე კი ტარასის თავის ბიბლიოთეკაში დაცული წიგნების სიაც ჩამოუწერია. ამავე ხელნაწერის II ყდის შიგნით არსებული მინაწერიდან ჩანს, რომ ტარასი პეტერბურგში ყოფილა 1825—1830 წლებში: „წელსა 1825, ფებერვლის 15 წავედით მოსკოვს. ამავე წელსა წამოველ პეტერბურღს, დეკემბრის 15, 1830. მაისის 9-ს წამოველ პეტერბურხიდამ და მოველ ტფილისს, 4 სეკდემბერს“. მართალია, წაკითხულ წიგნთა შორის არ არის დასახელებული ზემოთ აღნიშნული წიგნები, მაგრამ არ არის გამორიცხული, რომ ტარასი მესხი-

[135] ტარასის რატომღაც ამ ქვეჯგუფში გადაუტანია შ (= 900) ასო.

შვილს, ფრიად განათლებულ პირს, რომელიც ქართულ კრიპტოგრაფიაშიც გაწაფული ყოფილა (მას რამდენიმე სისტემა სცოდნია), პეტერბურგში ყოფნისას ესარგებლა ზემოთ მითითებული G. Seleno-ს წიგნით და გამოეყენებინა იგი.

სათვალავადი სისტემის ერთ-ერთი სახეობა ქართულში აღწერითი ხასიათისაა[136]. ხელნაწერებში შეგვხვდა ერთი ნიმუში (H—618, XVIII—XIX სს.)[137]. კრიპტოგრამა გარეგნულად ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებს, თითქოს მასში დასახელებული რიცხვები, რომლებიც ქართულ ანბანს გამოხატავენ, გამრავლების ტაბულას წარმოადგენს. მინაწერი რომ საიდუმლოდ შეასრულებულია და იგი სათვალავადი სისტემისაა — „ციფრის ანგარიშით არისო“ — ეს მითითებულია კრიპტოგრამაში: „ამისი აღმსარებელი ჰ̃ დ ხუთზედ ორი, ერთზედ ორი, ორზედ ორი, შვიდზედ ორი, სამზედ ორი, ერთზედ ერთი, შვიდზედ ორი და შვიდზედ ერთი: ციფრის ანგარიშით არის“. აქაც სათვალავადი სისტემის ძირითადი პრინციპია გამოყენებული: ქართული ანბანის 36 ასო გაყოფილია ერთეულებად, ათეულებად, ასეულებად და ათასეულებად. კრიპტოგრამაში პირველი სიტყვა გულისხმობს ასოთა რაოდენობას, მეორე სიტყვა კი მიანიშნებს — ასო ერთეულების ჯგუფისაა, ათეულების, ასეულებისა თუ ათასეულებისა.

კრიპტოგრამა ასე იხსნება: ნიკოლაოზ.

კრიპტოგრამას უძღვის შემდეგი სტროფი:

„მ ი არსთ მჯედო სულო უფალო, ვინ ყოველს ჰმართებ წამის ყოფითა.
ვინათგან ნებსით ჯვარს ეცუ სიტყუაჲ, კაცთა ხსნად მჴმუნავთ ბნელსა ყოფითა.

---

[136] აღწერითი სახეობა ძველად საბერძნეთში უხმარიათ, ეს ხერხი მათი გაელენით რუსულ კრიპტოგრაფიაშიც გამოუყენებიათ XVI—XVII სს.-ში. ამ სახეობის უძველეს ნიმუშად ასახელებენ თეოდორე კუტიცინის კრიპტოგრამას (XVI ს.). თეოდორე კუტიცინის «Лаодикийское послание» მეტად საინტერესო და ორიგინალური ნაწარმოებია ნოვგოროდისა და მოსკოვის ერეტიკოსების შესახებ. ხსზულებას ერთვის მისივე ანდერძი, რომელიც შესრულებულია სათვალავადი სისტემის კრიპტოგრამით (И. А. Казакова, С. А. Лурье. Антифеодальные еретические движения на Руси XIV—нач. XVI века, 1955, с. 256—276; Ф. Лилиенфельд, Поэзия Тритемия и Феодор Курицын, დ. ს. ლიხაჩოვისადმი მიძღვნილ წერილების კრებულში: Культурное наследие древней Руси, 1976. с. 116—123, Брандт Р. Ф., Лекции по славяно-русской палеографии. 1909, с. 37; П. А. Лавровский, Старорусское тайнописание, 1870; А. И. Соболевский. Славяно-русская палеография, 1908. Черепнин Л. В., Русская палеография. 1956, с. 265—266, 390—395.

[137] შედგენილობის თვალსაზრისით ამ კრიპტოგრამას ემსგავსება ცენტრალურში დაცული ერთი კრიპტოგრამა, რომელიც ამოხსნა გ. მიქაძემ: ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობა, დროშა, 1951, № 3.

შე ფრიად მწყდარი, უხილავთ მტერთ ძლით, ჯორცთ ფუფუნებით,
ბილწთ შეყოფითა.
და განმკურნე, გნუკავ შენის დედის და წინამორბედის
ვაქილობითა“.

როგორც კრიპტოგრამიდან გამოჩნდა, ამ სტროფის „აღმსარებელი“ ყოფილა ნიკოლაოზი. 51 r-ზე, თავისუფალ ფურცელზე, ამავე ნიკოლაოზს დაუწერია „ხილთა ცნობა“, რასაც ადასტურებს კრიპტოგრამის, ამ სტროფისა და „ხილთა ცნობის“ ხელის იგივეობა.

*
* *

ამრიგად, როგორც დავინახეთ, სათვალავადი სისტემა მეტად გავრცელებული სისტემა ყოფილა. მის პოპულარობას ადასტურებს მრავალფეროვანი სახეობები, რომლებიც სხვადასხვა დროს წარმოშობილა. ამასთანავე, საგულისხმოა, რომ სათვალავადი სისტემა ერთ-ერთი უძველესია ქართული კრიპტოგრაფიის სისტემებს შორის. ჩვენამდე შემორჩენილა ამ სისტემის X ს. ნიმუში.

სათვალავადი სისტემის კრიპტოგრამებიც ანჩინურის მსგავსად შინაარსის მიხედვით მრავალფეროვანია. ხელნაწერთა გადამწერებს და მფლობელებს უსარგებლიათ სათვალავადი სისტემით და ანდერძ-მინაწერებში მიუმალავთ თავისი ვინაობა. ამ სისტემით შესრულებულია აგრეთვე სხვადასხვა ხასიათის მინაწერებიც.

1. გადამწერთა კრიპტოგრამები.

სათვალავადი სისტემის უძველესი ნიმუში ეკუთვნის X ს. ცნობილ ჰიმნოგრაფს მიქაელ მოდრეკილს[138], რომელმაც მის მიერ შედგენილ სამ საგალობელს სათაურში წააწერა კრიპტოგრამით თავისი სახელი (S—425).

მიქაელ მოდრეკილის კრიპტოგრამის გარდა ადრინდელი საუკუნეების გადამწერთა სხვა კრიპტოგრამა ჩვენამდე არ შემორჩენილა. ხელნაწერებში ძირითადად XVIII—XIX სს. გადამწერთა სათვალავადი სისტემის კრიპტოგრამებია დაცული.

კრიპტოგრამებს გადამწერნი ჩვეულებრივ ათავსებდნენ ხელნაწერის კიდეებზე, ტექსტის ბოლოს, ზოგჯერ ტექსტის შიგნით და ყდებზე. მაგრამ შეგვხვდა ორიგინალურად შესრულებული სათვალავადი სისტემის კრიპტოგრამები (S—4809 და Q—816) ხელნაწერებში. ორიგინალურია მათი დაწერის ადგილი. კრიპტოგრამები გადამწერს ხელნაწერის „ჩამონაჭერზე“ მოუთავსებია. ისინი უთუოდ ხელნაწერის სამკაულად არის გამოყენებული.

---

[138] მიქაელ მოდრეკილი S—425 ხელნაწერის ერთ-ერთი გადამწერიცაა.

როგორც Q—816-ის კრიპტოგრამიდან გამოჩნდა („გიორგი ერისთვის ძის აღწერილი არის წიგნი ესე"), ამ ხელნაწერის გადამწერი ყოფილა გიორგი ერისთავი. გიორგი ერისთავი უნდა იყოს აგრეთვე გადამწერი S—4809 ხელნაწერისა, რასაც პირველ რიგში ადასტურებს ამ ნუსხაზეც კრიპტოგრამის დაწერის მანერა: აქაც „ჩამონაჭერზეა" კრიპტოგრამა წარწერილი, ოღონდ S—4809-ის კრიპტოგრამაში დაშიფრულია ხელნაწერში მოთავსებული თხზულების სათაური: „მაეგობა სულისა. სულისა მიერ განცხადებული ბუნებითად და ზესთად". გიორგი ერისთავი რომ გადამწერია S—4809 ხელნაწერისა, ამას ადასტურებს აგრეთვე ორივე ნუსხის ხელის მსგავსებაც. ამავე გიორგი ერისთავს ეკუთვნის მესამე კრიპტოგრამაც (S—4805). ანდერძში გიორგი ერისთავს თავისი თავი მოუხსენებია არაკრიპტოგრამულად და კრიპტოგრამითაც[139].

S—4805, S—4809 და Q—816 ნუსხები ხელის მიხედვით XVIII ს. დასასრულს მიეკუთვნება. მაგრამ შესაძლებელია ამ ხელნაწერთა თარიღის უფრო დაზუსტება. გიორგი ერისთავის გადაწერილი ერთი თარიღიანი ხელნაწერი დაცულია ხელნაწერთა ინსტიტუტის S ფონდში № 4774. იგი გადაწერილია 1792 წელს: „სრულ იქმნა წელსა 1792. თთუსსა იელისსა 27. გიორგისაგან ერისთჳსძისა. დროსა სიყრმისასა. პალატსა შინა საპატრიარხოსა". როგორც ამ ანდერძიდან ირკვევა, 1792 წელს გიორგი ერისთავი ახალგაზრდა ყოფილა, „დროსა სიყრმისასა" გადავწერეო, აღნიშნავს იგი. გიორგი ერისთავი ამავე დროს, როგორც ანდერძიდან ჩანს, „პალატსა შინა საპატრიარხოსა" მოღვაწეობს. მსგავსი შინაარსის ანდერძია დაცული S—4805 ხელნაწერში: „აღიწერა ჴელითა გიორგის ერისთჳს ძისათა პალატსა საპატრიარხოსა ჟამსა სიყრმისასა, წლისა 19: გიორგი". თუმცა აქ არ არის გადაწერის თარიღი მითითებული, მაგრამ აღნიშნულია, რომ ეს ხელნაწერიც „პალატსა საპატრიარხოსა" გადაუწერია 19 წლისას, „ჟამსა სიყრმისასა". მაშასადამე, S—4774 და S—4805 ხელნაწერები დაახლოებით ერთ დროს არის გადაწერილი. თუ გიორგი 1792 წელს დაახლოებით 19—20 წლის ახალგაზრდაა, მაშინ იგი დაბადებული უნდა იყოს XVIII ს. 70-იან წლებში. ცხადია, იგი XIX ს. I ნახევარშიც იმუშაკებდა.

ამრიგად, გიორგი ერისთავი XVIII ს. დასასრულისა და XIX ს. I ნახევრის გადამწერი ჩანს. S—4805, S—4809 და Q—816 ხელნაწერები გიორგი ერისთავს გადაუწერია XVIII ს. გასულს და XIX ს. დამდეგს. ამავე პერიოდით დათარიღდება ამ ხელნაწერთა კრიპტოგრამებიც.

---

[139] ასევე მოქცეულა გადამწერი გამალიელი (H—8, კრიპტოგრამა სათვალავადი სისტემისაა). მსგავსი შემთხვევები დასტურდება ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამებშიც.

განვიხილოთ კიდევ რამდენიმე კრიპტოგრამა, რომელთაც გამოავლინეს ხელნაწერთა გადამწერების ვინაობა.

სათვალავადი სისტემის კრიპტოგრამებში თავისი სახელი მიუმალავს XVIII ს. გადამწერს თორნიკე ერისთავს. Q—1135 ხელნაწერის („ცხენის კარაბადინი") გადამწერი უცნობი იყო. ხელნაწერში დაცულია ცნობა ამ ძეგლის თარგმნის შესახებ (4 v). 1791 წელს იოანე ოსეს ძეს, ტფილისის სიონის დეკანოზს, ადრე თარგმნილი ეს კარაბადინი გაუმართავს, იოანე ბატონიშვილის თარგმნილი ზოგი თავი შეუმატებია ტექსტისთვის და ზოგ ადგილას კიდეებზე მისი სახელი იოანეც მიუწერია. ეს წიგნი გადაუწერია მის გადამწერს ქორონიკონს უპ (480 წ.) ე. ი. 1792 წელს, რომელსაც ანდერძში თავისი თავი არ მოუხსენიებია, ხოლო 139 r-ზე ტექსტის ბოლოს ჩაუწერია თარიღი და კრიპტოგრამა არაბული რიცხვებით, რომელთაც ზემოდან რგოლები აქვთ: „1792. იოანე. თორნიკე". ანდერძი ასე გაიშიფრება: ხელნაწერი გადაწერილია 1792 წელს. რაც შეეხება საკუთარ სახელებს: „იოანე, თორნიკე", ი ო ა ნ ე უნდა იყოს იოანე ბატონიშვილი, ხოლო თ ო რ ნ ი კ ე ამ ხელნაწერის გადამწერი. მსგავსი სახეობის კრიპტოგრამა — არაბული რიცხვები რგოლებით შეგვხვდა ხელნაწერ Q—824-ზე, მის „ჩამონაჭერზე". როგორც Q—824-ის კრიპტოგრამიდან გაირკვა, ეს ხელნაწერი დაუწერია თ ო რ ნ ი კ ე ე რ ი ს თ ა ვ ს: „ქელითა ერისთვის ძის თორნიკესითა", აღნიშნულია კრიპტოგრამაში. ხელის შეჯერებამ გამოავლინა, რომ Q—824 და Q—1135-ის კრიპტოგრამები ერთი და იმავე პირის, ე. ი. თორნიკე ერისთავის მიერ არის დაწერილი. ამავე თორნიკე ერისთავს გადაუწერია აგრეთვე „ცხენის კარაბადინის" სხვა ნუსხა ფარნავაზ ბატონიშვილისთვის 1797 წელს (თბილისის საჯარო ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 4, S—106). ამ ხელნაწერშიც არის სათვალავადი სისტემის კრიპტოგრამა—არაბული რიცხვები წერტილებით. კრიპტოგრამაში დაშიფრულია ფარნავაზის სახელი.

ქ. ქეკელიძეს გამოთქმული აქვს ვარაუდი, რომ S—3650 ხელნაწერი გაბრიელ მცირის ავტოგრაფია[140]. ეს ვარაუდი დაადასტურა ხელნაწერის კრიპტოგრამამ, რომელიც ანდერძს ერთვის ბოლოს. კრიპტოგრამაში დაშიფრულია სახელი „გაბრიელ".

უცნობი იყო XVIII ს-ის ხელნაწერის (S—1744) გადამწერი ო ბ ს ი მ ე, რომელსაც კრიპტოგრამულად ჩაუწერია თავისი სახელი ანდერძში.

სათვალავადი სისტემით უსარგებლიათ აგრეთვე დიმიტრი და ტარასი მესხიშვილებს. ერთ ხელნაწერ კრებულზე, რომლის პირველი ნაწილი სხვა ხელითაა ნაწერი, და რომელიც, როგორც კრიპტოგრამიდან ჩანს, დიმიტრის საკუთრება ყოფილა, მასვე შეუვსია და ამ შევსებულ ნაწილშივე

---

[140] ქ. ქ ე კ ე ლ ი ძ ე, ქართული ლიტ. ისტორია, I, 1941, გვ. 364—369.

ჩაუწერია კრიპტოგრამა: „მისის უწმიდესობის დიკასტირიის მწერალთ-მთავრის მღდლის დიმიტრისა“. ამრიგად, დიმიტრი მესხიშვილი ამ ხელნაწერის ერთი ნაწილის გადამწერიც არის და მფლობელიც.

A—1448 ხელნაწერის წერტილებიანი კუთხედებით შედგენილი კრიპტოგრამის გარდა ტარიელ მესხიშვილს ეკუთვნის აგრეთვე არაბული რიცხვებით შესრულებული ერთი კრიპტოგრამა (რიცხვებს ზემოდან მძიმეები აქვს წერტილების ნაცვლად), რომელშიც თავისი სახელი ტარასი დაუშიფრავს (ცენტრარქივი, ფ. 1446, № 511).

XVIII ს. დასასრულსა და XIX ს. დამდეგს მოღვაწეობდა გადამწერი გამალიელი. პლ. იოსელიანის ცნობით, იგი ყოფილა იკორთის წინამძღვარი, გარდაცვლილა 1816 წელს[141]. როგორც ირკვევა, მას ისტორიული საბუთებიც დაუწერია[142]. მის მიერ გადანუსხული სამი ხელნაწერის (H—8, H—1340, H—1210) ანდერძებში გვხვდება სათვალავადი სისტემის კრიპტოგრამით დაწერილი სახელი „გამალიელ“. ამათგან H—1340 და H—1210 ხელნაწერების გადამწერი უცნობი იყო, მისი ვინაობა კრიპტოგრამების ამოხსნამ გამოავლინა.

ჩვენი ყურადღება მიიქცია H—1210 და Q—259 ხელნაწერთა კრიპტოგრამებმა. ორივე ხელნაწერი ერთსა და იმავე ტექსტს შეიცავს: კატიფორა ანტონი, სამღვდელო ისტორია. H—1210 გადაწერილია 1791 წელს, როგორც კრიპტოგრამიდან გაირკვა, გამალიელის მიერ, ხოლო Q—259 ნუსხა—1810 წელს გორელ ანდრია შიხინოვის მიერ. ორივე ხელნაწერში აღმოჩნდა ერთი და იმავე შინაარსის შემდეგი ანდერძი კრიპტოგრამითურთ: „სრულ იქმნა აღწერით ჴელითა არხიმანდრიტის გამალიელისათა წელსა 1791, მარტის 19, დღესა ოთხ სარიცხუ[ვ]ლსა. ორივე ხელნაწერის ტექსტების ურთიერთშეჯერებით გამოირკვა, რომ H—1210 ხელნაწერი არის დედანი Q—259 ნუსხისა და რომ აღნიშნული ანდერძი H—1210-ს ეკუთვნის. გადამწერ ანდრია შიხინოვს H—1210 ხელნაწერი მთლიანად გადმოუწერია გამალიელის კრიპტოგრამიანი ანდერძითურთ და, თავის მხრივ, დაურთავს საკუთარი ანდერძიც (Q—259). ამრიგად, გადამწერ გამალიელის კრიპტოგრამის მეშვეობით გაირკვა, რომ Q—259 ხელნაწერის დედანი არის H—1210 ნუსხა.

სათვალავადი სისტემის კრიპტოგრამებით გადამწერნი ზოგჯერ არა მარტო თავის სახელს ფარავდნენ, არამედ სხვადასხვა ხასიათის მინაწერებიც ჩაუწერიათ ხელნაწერებში. რამდენიმე ხელნაწერში, ანდერძებში კრიპტოგრამულად ჩაწერილია, თუ გადამწერს ხელნაწერის გადაწერა რომელ დღეს დაუსრულებია. ასეთი ხელნაწერებია: S—163, S—1472, H—

---

141 პლ. იოსელიანი, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, აკ. გაწერელაძის რედაქციით, 1936, გვ. 259.

142 ე. თაყაიშვილი, საქართველოს სიძველენი, III, 1910, გვ. 19.

1318 და H—1343. S—1472 და S—163 ხელნაწერები შეიცავენ ფსალმუნის თარგმანებას. S—1472 გადაწერილია 1786 წელს, ხოლო S—163 ნუსხა 1815 წელს. ხელნაწერთა ურთიერთშეჯერებით გაირკვა, რომ ტექსტები ამ ორ ხელნაწერში ერთნაირია, შედგენილობის თვალსაზრისით მსგავსია აგრეთვე ანდერძებიც, რომელთაც განსხვავებული შინაარსის მხოლოდ კრიპტოგრამები აქვთ:

S—1472: „სრულ იქმნა წელსა 1786, თთუᲭსა ოკდომბერსა 5, ორშაბათსა“.

S—163: „სრულ იქმნა წელსა 1815. თთუᲭსა ნოემბერსა 18. ხუთშაბათსა“[143].

როგორც ანდერძებიდან ჩანს, ამ ხელნაწერთა გადამწერი უცნობია, იგი არ ასახელებს თავის ვინაობას.

ანდერძების წერის მსგავსი მანერა — დღეების ან თარიღის კრიპტოგრამულად წერა — წარმოდგენილია ორ სხვა ხელნაწერშიც. ესენია: H—1343 და H—1318. H—1343 ხელნაწერი ტიპიკონია, გადაწერილია 1783 წელს. ხელნაწერის ანდერძი კრიპტოგრამულია:

„ოკდომბერს 6, წელსა 1783“.

H—1318 კარაბადინია, გადაწერილია 1790 წელს: „წელსა 1790. ჭ̃კს 478. მარტის 5. დღესა სამშაბათსა, 5. კვი(რი)აკისა და რჯსასა“[144]. როგორც ანდერძებიდან ჩანს, ამ ხელნაწერთა გადამწერებიც უცნობია.

ხელნაწერები S—1472, S—163, H—1343 და H—1318 გადაწერილი უნდა იყოს ერთი პირის მიერ, რასაც აქ წარმოდგენილი ანდერძები გვიდასტურებს. ოთხივე ხელნაწერის ანდერძებში დაშიფრულია გადამწერის მიერ არა თავისი ვინაობა, არამედ ის დღე, როდესაც ხელნაწერის გადაწერაა დასრულებული. ასეთი თავისებურების მიხედვით ხელნაწერთა ერთად თავმოყრის შემდეგ გაირკვა, რომ ოთხივე ნუსხის ხელიც ერთი და იგივეა, ე. ი. ანდერძების წერის ასეთი სტილი ჰქონია XVIII ს. ერთერთ გადამწერს.

კრიპტოგრამებიანი ანდერძების გადათვალიერებისას ჩვენი ყურადღება მიიქცია H—1340 ხელნაწერის ანდერძმა: „სრულ იქმნა წელსა 1788, ჭ̃კს 476, იულისს 14, დღესა პარასკევსა, გამალიელისგან“. ანდერძში კრიპტოგრამით ჩაწერილია გადამწერის სახელი. როგორც ვნახეთ, ამ ხელნაწერის ანდერძი ზემოთ წარმოდგენილი ანდერძების მსგავსია აგებულებით, მითითებულია, თუ რომელ დღეს დასრულებულა ხელნაწერის

---

[143] კრიპტოგრამულია „ორშაბათსა, ხუთშაბათსა“.

[144] აქ კრიპტოგრამითაა წარმოდგენილი სიტყვები „კვირიაკისა და“, აგრეთვე „რჯსასა“ სიტყვის დასაწყისი ასო რ.

გადაწერა. ამ ანდერძის დამწერი, როგორც კრიპტოგრამიდან გამოჩნდა, გამალიელია.

H—1340 ხელნაწერისა და ზემოთ აღნიშნულ ხელნაწერთა ხელის შედარებამ გამოავლინა, რომ მათი გადამწერი ერთი და იგივე პირი ყოფილა. ჩანს, გამალიელს სათვალავადი სისტემა კარგად სცოდნია. შემორჩენილია ოთხი ხელნაწერი (H—8, H—1340, H—1210, Q—259, რომელიც H—1210-ის პირია), სადაც გამალიელი კრიპტოგრამულად წერს თავის სახელს. როგორც გაირკვა, მას კრიპტოგრამებით დაუწერია აგრეთვე თარიღებიც (ხელნაწერის გადაწერის დღის სახელწოდებები).

გამალიელი რომ ამ ხელნაწერთა გადამწერია, ამას ისიც ადასტურებს, რომ H—1318 ხელნაწერს 83 v-ზე აქვს ბეჭედი ლეგენდით, რომელზეც იკითხება არქიმანდრიტი გამალიელი. ჩანს, გამალიელს თავისი გადაწერილი ხელნაწერი საკუთარი ბეჭდითაც შეუმკია.

ამრიგად, კრიპტოგრამების მეშვეობით შესაძლებელი გახდა S—1472, S—163, H—1343 და H—1318 ხელნაწერთა გადამწერის ვინაობის დადგენა, ოთხივე ხელნაწერი გადაუწერია გ ა მ ა ლ ი ე ლ ს. ამასთანავე გაირკვა, რომ გამალიელს 1786 წელს მის მიერ გადაწერილი „ფსალმუნის თარგმანება" (S—1472) მეორედ გადაუნუსხავს (S—163).

2. მფლობელთა კრიპტოგრამები

სათვალავადი კრიპტოგრაფიული სისტემით უსარგებლიათ აგრეთვე ხელნაწერთა მფლობელებსაც. ეს კრიპტოგრამები XVIII—XIX სს-ით თარიღდება. კრიპტოგრამების ამოხსნამ გამოავლინა ხელნაწერთა შემდეგი მფლობელები: სვიმონ ქობულოვი (XVIII ს. ცენტრარქ. ფ. 1446, № 366), ნიკოლაოზ (XVIII—XIX სს. H—618), იოანე (1802 წ. S—172), გრიგოლ ზურაბის ძე წერეთელი (XIX ს. S—31, S—395), პავლე სეხნიოვი (XIX ს. A—585), გიორგი ეგნატეს ძე თუმანიშვილი (XIX ს. H—1094). ანა ეგნატეს ასულ თუმანიშვილის გადაწერილ ხელნაწერ კრებულს (S—2391, 1811 წ.) შემოუნახავს სათვალავადი სისტემის ორი კრიპტოგრამა, რომელთა გაშიფრვა მათ მფლობელთა ვინაობას წარმოაჩენს. კრიპტოგრამებში მოხსენებული არიან თავადი ქაიხოსრო ამილახვაროვი და თავადი გიორგი ამილახვაროვი. ანა ეგნატეს ასულ თუმანიშვილის მეუღლე ყოფილა ავთანდილ ამილახვარი[145]. ჩანს, ანას მიერ გადაწერილი ხელნაწერი (S—2391) შემდგომში ანას მეუღლის ავთანდილ ამილახვრის ნათესავების — ამილახვართა საკუთრება გამხდარა. S—2391 ხელნაწერს აქვს მინაწერი: „[გიო]რგი იოსების ძე ამილახვაროვი იშვა ჩყთ

[145] გ. მ ი ქ ა ძ ე, ძველი საქართველოს პოეტი ქალები, ძველი ქართ. მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, IV, 1973, გვ. 43.

ღვინობ... მთვარესა ი, ჩულც წელსა, ღვინობისთვეს კთ შეიქნა ოცდარვა წლის. ოცდაოთხის...ისა“ (177 v). ამ თარიღის (1838 წ.) მიხედვით შეიძლება დავათარიღოთ S—2391 ხელნაწერის ორივე კრიპტოგრამა სათვალავადი სისტემისა: ისინი დაწერილი უნდა იყოს XIX ს. 40-იან წლებში.

მფლობელებს მიუწერიათ ხელნაწერებზე სხვადასხვა ხასიათის კრიპტოგრამებიც: მაგ., ნაწყვეტი საგალობელთა კრებულიდან (S—1530), გამოცანების კრებულში (H—1050, XIX ს. I ნახევარი). გამოცანებს ამოხსნა მიწერილი აქვს სათვალავადი სისტემისა და პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამებით. საინტერესოა ერთი სამხედრო მნიშვნელობის საიდუმლო მინაწერი, რომელიც ალექსანდრე და დავით ბატონიშვილების საარტილერიო შინაარსის წიგნებზეა მიწერილი (H—2165)[146] და სხვ.

უკუდაწერილობის სისტემა

უკუდაწერილობის სისტემა მეტად მარტივია. იგი გულისხმობს სიტყვის წაკითხვას მარჯვნიდან მარცხნივ. კრიპტოგრამული სიტყვები ნაწერია ქართული ანბანით.

გამოვლინდა გარკვეული სახეობები უკუდაწერილობის სისტემისა. ზოგჯერ კრიპტოგრამა მხოლოდ ერთსიტყვიანი არ არის, იგი მთელ წინადადებას წარმოადგენს. ასეთ შემთხვევაში ყურადღება ექცევა წინადადებაში სიტყვათა განლაგებას. ესაა ძირითადი ნიშანი, რომლის მიხედვითაც გამოიყო ამ სისტემის რამდენიმე ტიპი.

I ტ ი პ ი: თუ კრიპტოგრამა რამდენიმე სიტყვისაგანაა შემდგარი, წინადადების კითხვა უნდა დავიწყოთ ბოლო სიტყვიდან ისევე, როგორც არაბულსა და სპარსულში. ასეა შედგენილი უძველესი ნიმუში ამ ტიპის კრიპტოგრამისა (XVI ს.). მანოელ ინანიკაშვილს 1575 წელს მის მიერ გადაწერილ ხელნაწერზე წაუწერია კრიპტოგრამა: „ა[მის]თჳს გ˘ვედრები, ო˘ჩემო კირი(ლ)ე, უცებად ჩხრეკისათჳს წყევასა ნუვინ შემამთხუოვთ ღმრთის...“ (Q—657)[147]. ასევეა შედგენილი XVIII ს. კრიპტოგრამები (S—3708). აქაც წინადადებები იკითხება მარჯვნიდან მარცხნივ, უკუღმა, შებრუნებით. მსგავსი შედგენილობის კრიპტოგრამები გვხვდება აგრეთვე XIX ს-შიც (Q—1233, A—1007).

II ტ ი პ ი: წინადადებაში სიტყვები განლაგებულია ქართულისათვის დამახასიათებელი წყობით, მარცხნიდან მარჯვნივ, მაგრამ თითოეული სიტყვა დაწერილია უკუღმა, შებრუნებით. არსენ ბულმაისისძის საგალობელთა კრებულს დაუცავს ამ ტიპის კრიპტოგრამები (XVII ს.).

---

[146] კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შ ა ნ ი ძ ე მ: კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 241.

[147] კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მ ი ქ ა ძ ე მ: ქართული ხელნაწერების შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 10—17.

ერთ XVIII ს. „მარხვანის“ ხელნაწერში (A—53) ამავე საუკუნის ხელით ჩაუწერიათ კრიპტოგრამულად ნუსხურით „მამაო ჩვენოს“ ტექსტი. აქაც წინადადებებში სიტყვები განლაგებულია მარცხნიდან მარჯვნივ, თუმცა თვით სიტყვები შებრუნებითაა ნაწერი (იხ. კატალოგი).

აღნიშნული ტიპის უძველესი კრიპტოგრამა XVI საუკუნისაა (Q—271). კრიპტოგრამის დასაწყისში სიტყვების თანმიმდევრობა ქართულისებურია, მაგრამ თვით სიტყვები იკითხება მარჯვნიდან მარცხნივ: „ᲨᲘ ᲦᲛ“ (-ღმერთო შეიწყალე). კრიპტოგრამაში მომდევნო სიტყვები ანჩინური სისტემისაა.

III ტ ი პ ი: უკუდაწერილობის სისტემის I და II ტიპის უძველესი ნიმუშები (Q—657 და Q—271) XVI საუკუნისაა, მაგრამ ეს სისტემა უფრო ადრე ჩანს ჩამოყალიბებული. დაიძებნა ერთი წყება კრიპტოგრამებისა, რომლებიც შედგენილობის თვალსაზრისით თავისებურნი არიან: აქ უკუღმა, შებრუნებით, მარჯვნიდან მარცხნივ დაწერილია არა მთელი სიტყვა, არამედ სიტყვის ერთი ნაწილი: დაქარაგმებულ სიტყვებში უკანასკნელი ასოა გადატანილი მარჯვნიდან მარცხნივ ან დაუქარაგმებელ სიტყვებში შებრუნებულია მარცვალი.

ა) დ ა ქ ა რ ა გ მ ე ბ უ ლ ი ს ი ტ ყ ვ ე ბ ი: არსენ ბულმაისისძის საგალობელთა კრებულის (A—85, გვ. 487) კრიპტოგრამაში („ჭ. ო᷾ღთ შეიწყალე. ჭ. აიღე ო᷾ღ: ე᷾შ: ი᷾ც: ირ:“) საინტერესოა ო᷾ღთ სიტყვა, რომელიც ასე იხსნება: ღ᷾თო. ნაცვლად უკუდაწერილობის სისტემის ნორმით დადგენილი დაწერილობისა „ო᷾თღ“, გვაქვს „ო᷾ღთ“. წინ გადასმულია მხოლოდ ბოლო ო ასო დაქარაგმებული სიტყვისა: „ღ᷾თო“. შედგენილობით „ო᷾ღთ“ კრიპტოგრამის მსგავსია აგრეთვე „შიომღვიმის ტიპიკონის“ (H—1349) კრიპტოგრამა. იგი შედგენილია უკუდაწერილობისა და ანჩინური სისტემების კომპილაციით (ამის შესახებ ვრცლად იხ. ქვემოთ: ანჩინურ-უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემა). ამჯერად ჩვენთვის საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ ამ კრიპტოგრამაშიც („ჩ᷾ტს“ იხსნება ასე: „ა᷾ლკ“) დაქარაგმებული სიტყვიდან „ლ᷾კა“ (=ლუკა) წინ გადატანილია მხოლოდ ბოლო ასო ა.

ბ) დ ა უ ქ ა რ ა გ მ ე ბ ე ლ ი ს ი ტ ყ ვ ე ბ ი: უკუდაწერილობის სისტემის ამ სახეობის შედგენის პრინციპია არა მთლიანი სიტყვის უკუღმა, შებრუნებულად, მარჯვნიდან მარცხნივ კითხვა, არამედ სიტყვის გარკვეული ნაწილისა, კერძოდ, მარცვლებისა. აქ სიტყვები დაუქარაგმებელია. საბასეულ „ქილილა და დამანას“ (S—31) XIX ს. მხედრულით შესრულებული კრიპტოგრამა დაუცავს: „აიფოს ირასუგ. ზოეთად“. გ. მიქაძე ასე ხსნის კრიპტოგრამას: „გუსარი სოფია, დათეოზ“[148] და იქვე შენიშნავს: „ალბათ თადეოზ“. კრიპტოგრამის პირველი ორი სიტყვა „გუსარი

[148] გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართულ ხელნაწერთა შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 10—17.

სოფია“ უკუდაწერილობის I ტიპისაა: კრიპტოგრამის ორივე სიტყვა ერთად იკითხება მარჯვნიდან მარცხნივ. რაც შეეხება „ზოეთად“ კრიპტოგრამულ სიტყვას, იგი სხვაგვარად იხსნება. აქ შეცდომასთან კი არ გვაქვს საქმე, არამედ გარკვეულ კანონზომიერებასთან. იგი შედგენილია ამგვარად: სიტყვის მეორე ნაწილი, მარცვალი „თად“ არ არის კრიპტოგრამული, ხოლო პირველი ნახევარი „ზოე“ კრიპტოგრამულია და ასე წაიკითხება: „ეოზ“. ორივე ნაწილის შეერთებით მივიღებთ „თადეოზ“ საკუთარ სახელს.

მსგავსი კრიპტოგრამა დაიძებნა ცენტრარქივის ერთ ხელნაწერში (ფ. 1446, № 99), რომელშიც XVIII ს. მხედრულით ერთ-ერთი თავის დასასრულს ჩაწერილია:

„...აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე
ნ̈ამ
დასასრული მეორისა თავისა“.

კრიპტოგრამა ასე იხსნება „ამინ“. აქაც იგივე პრინციპია დაცული კრიპტოგრამის შედგენისა. საყურადღებოა თვით კრიპტოგრამის მინიშნებაც. ი-ს ზემოდან სამი წერტილი უზის, რაც, ალბათ, იმის მაუწყებელია, რომ აქედან უკუღმა, მარჯვნიდან მარცხნივ უნდა წავიკითხოთ კრიპტოგრამის პირველი მარცვალი ნი. მეორე მარცვალი ამ ზემოთ განხილული „თადეოზის“ კრიპტოგრამის მსგავსად აქაც არაკრიპტოგრამულია.

უკუდაწერილობის სისტემის აღნიშნული კრიპტოგრამები გვიანდელ საუკუნეებს განეკუთვნებიან, თარიღდებიან XVIII—XIX საუკუნეებით. მაგრამ უკუდაწერილობის სისტემის ამ სახეობას რომ ქართველები უფრო ადრე დაუფლებიან, ამას გვაფიქრებინებს შემდეგი: ვ. გარდტჰაუზენის „ბერძნულ პალეოგრაფიაში“ გამოქვეყნებულია ერთი კრიპტოგრამა“[149]:

Ἐτελειωνέθ ακὰτ νὴτ ιρταοκνήτς ϋοτ αμἰου.
იგი ასე იხსნება: τελειωθὲν κατὰ τὴν τριακοστὴν τοῦ μαΐου.
თარგმანი: „სრულ იქმნა 30 მაისს“.

კრიპტოგრამაში უკუდაწერილობის პრინციპით შედგენილია სიტყვის ცალკეული მარცვლები, ე. ი. უკუღმა კითხვა მარცვლების მიხედვით ხდება. მაგ.: უკუდაწერილობის სისტემით κὰτα უნდა გვქონოდა ατὰκ, ამ სისტემით კი გვაქვს ακὰτ.

რა დროისაა ეს კრიპტოგრამა, ვ. გარდტჰაუზენის „პალეოგრაფიიდან“ არ ჩანს, იგი არ ასახელებს თარიღს, თუმცა ავტორი აღნიშნულ კრიპტოგრაფიულ სისტემას იხილავს ცეზარის კრიპტოგრაფიულ სისტემასთან მიმართებით. ცეზარი წერდა წერილს ციცერონს (I ს. ჩვ. ერამდე), რომელშიც ასოთა მნიშვნელობები შეცვლილი იყო. კერძოდ, A-ს წერდა D-ს მაგიერ, B-ს E-ს ნაცვლად და ა. შ. მაშინ, როცა ცეზარი

[149] V. Gardthausen, Griech. Paleogr. II, 1913, Leipzig, გვ. 302.

უცვლიდა მნიშვნელობებს ანბანში ასოებს, ერთს ხმარობდა მეორე ასოს მაგიერ, ბერძნულში არსებობდა კრიპტოგრაფიული სისტემა, რომელიც ცვლიდა ასოთა მნიშვნელობებს თვით მარცვალში. ეს შეცვლა კი, როგორც დავინახეთ, „ბერძნულ პალეოგრაფიაში“ დაბეჭდილი კრიპტოგრამიდან, სიტყვის მარცვლების უკუღმა წაკითხვაში მდგომარეობს. ამ სისტემას ვ. გარდტჰაუზენი „Silben-kryptographie“-ს უწოდებს, ე. ი. „მარცვლოვან კრიპტოგრაფიას“[150]. მაშასადამე, „მარცვლოვანი“ კრიპტოგრაფიული სისტემა ჯერ კიდევ ციცერონის დროს უხმარიათ საბერძნეთში.

ბერძნული „მარცვლოვანი“ კრიპტოგრაფიული სისტემა, რომელიც მარცვლებში ასოთა უკუდაწერილობას გულისხმობს, ერთგვარ გამოძახილს პოულობს ქართულში. ქართული უკუდაწერილობის სისტემის ზემოთ განხილული კრიპტოგრამების III ტიპის სახეობა ენათესავება ბერძნულ მარცვლოვან კრიპტოგრაფიას. საფიქრებელია, რომ ქართულში სწორედ ეს სახეობა უკუდაწერილობის სისტემისა იქნა შემოღებული ბერძნულის გავლენით, თუმცა შემდგომ უკუდაწერილობის სისტემა განვითარდა და მისი სხვა სახეობებიც ჩამოყალიბდა. აღნიშნული სახეობის დღესდღეობით ცნობილ უძველეს კრიპტოგრამად „შიომღვიმის ტიპიკონის“ 1172 წლის ლუკას კრიპტოგრამა უნდა ჩავთვალოთ, რომელიც რთულ, კომპილაციურ სისტემაში შემოგვრჩენია.

როდისაა სავარაუდო უკუდაწერილობის სისტემის წარმოშობა? I და II ტიპის უძველესი კრიპტოგრამები XVI საუკუნისაა, ხოლო III ტიპის კრიპტოგრამა „შიომღვიმის ტიპიკონისა“ (H—1349) XII საუკუნისა. მაშასადამე, უკუდაწერილობის სისტემის არსებობა XII ს-ში ფაქტია. საფიქრებელია, რომ უკუდაწერილობის სისტემა XII ს-ზე ადრეც იყოს შექმნილი, რაზედაც სარკისებრი დაწერილობის სისტემის სტრუქტურა მიუთითებს. სარკისებრი დაწერილობის სისტემის კრიპტოგრამებში სარკისებურად შებრუნებულ ასოებს წერდნენ მარჯვნიდან მარცხნივ, ე. ი. მარჯვნიდან მარცხნივ წერა — ეს ძირითადი საშუალებაა, რომელზეც დამყარებულია ორი კრიპტოგრაფიული სისტემა: თუ მარჯვნიდან მარცხნივ დაწერდნენ ქართული ანბანით სიტყვებს, მიიღებდნენ უკუდაწერილობის სისტემას, ხოლო თუ ეს ანბანი სარკისებრ შებრუნებულიც იქნებოდა, მაშინ კი — სარკისებრი დაწერილობის სისტემას. საფიქრებელია, რომ სარკისებრი დაწერილობის სისტემა უკუდაწერილობის სისტემის გავლენით წარმოშობილიყო. საგულისხმოა, რომ სარკისებრი დაწერილობის სისტემის უძველესი ნიმუში 940 წლისაა (ჯრუჭის ოთხთავი, H—1660, თევდორეს კრიპტოგრამა), მაშასადამე, უკუდაწერილობის სისტემის შექმნა X ს-ზე ადრე უნდა ვივარაუდოთ.

---

[150] V. Gardthausen, Griech. Paleogr. 1913, გვ. 302.

უკუდაწერილობის სისტემასა და სარკისებრი დაწერილობის სისტემას შორის რომ შინაგანი კავშირი არსებობს, ეს იქიდანაც ჩანს, რომ უკუდაწერილობის სისტემის ორიოდე კრიპტოგრამაში შეგვხვდა სარკისებრ შებრუნებული რამდენიმე ასო. რა თქმა უნდა, ეს ფაქტი შემთხვევითი არ უნდა იყოს[151].

ამრიგად, უკუდაწერილობის სისტემის განვითარება ასე წარმოგვიდგება: 1) მარცვალთა შებრუნება სიტყვებში. უკუდაწერილობის სისტემის ჩამოყალიბების დროს თავდაპირველად სიტყვებში მხოლოდ მარცვლები უნდა შეებრუნებინათ, ე. ი. ეს სახეობა უძველესი უნდა იყოს. 2) წინადადებებში ცალკეული სიტყვების შებრუნება. ამ ეტაპზე წინადადებებში სიტყვები განლაგებულია მარცხნიდან მარჯვნივ, ოღონდ ყოველი სიტყვა შებრუნებულია უკუღმა. 3) განვითარების უკანასკნელ საფეხურზე მთლიანი წინადადებები შეუბრუნებიათ მარჯვნიდან მარცხნივ[152].

უკუდაწერილობის სისტემის კრიპტოგრამები სხვადასხვა შინაარსისაა: იმის გამო, რომ ეს სისტემა მარტივია, იოლად ამოსახსნელი, ამან განაპირობა, ალბათ, რომ გადამწერებს კრიპტოგრამული ანდერძებისათვის იგი იშვიათად უხმარიათ. ამ სისტემის რამდენიმე კრიპტოგრამა ხელნაწერების მფლობელთა ვინაობასაც წარმოაჩენს (რომანოზი — A—85; სოფია. თადეოზ — S—31), ხოლო ზოგ მფლობელს სხვადასხვა შინაარსის მინაწერები დაუწერია კრიპტოგრამულად. მაგ., „მამაო ჩვენოს“ ტექსტი (A—53), მოკითხვის მოკლე ბარათი (S—1203). „ამირანდარეჯანიანის“ ერთი XVIII ს. ხელნაწერი (S—3708) პეტერბურგში თან წაუღიათ ბატონიშვილებს, რომელთაც ხელნაწერზე სხვადასხვა სისტემის ოცდაათიოდე კრიპტოგრამა წაუწერიათ. მათ შორისაა უკუდაწერილობის ოთხი კრიპტოგრამაც, რომლებშიც მოხსენებული არიან დავით სარდალი, ერეკლე II-ის ასულის თამარის მეუღლე და იულონ ბატონიშვილი.

სარკისებრი დაწერილობის სისტემა

სარკისებრი დაწერილობის სისტემა უკუდაწერილობის სისტემის ანალოგიურია. უკუდაწერილობის სისტემის მსგავად ამ სისტემის კრიპ-

[151] XVII ს. კრიპტოგრამაში (A—85, კვ 489) ე დაწერილია სარკისებრ შებრუნებულად. ასევე XIX ს. კრიპტოგრამაში (S—1203) სარკისებრი დაწერილობისაა ლ. თ, შ ასოები.

[152] წინადადების უკუღმა, მარჯვნიდან მარცხნივ წერა რუსულ კრიპტოგრაფიაშიც გამოუყენებიათ, მაგრამ ძალზე იშვიათად. ეს სისტემა რუსულში ხმარებაში შემოსულა XVI—XVII სს-ში, თუმცა ასახელებენ XIV ს. კრიპტოგრამას, რომელიც სლავურ ზარზე ყოფილა წარწერილი: Лавровский П. А., Старо-русское тайнописание, 1870. Черепнин Л. В., Русская палеография, 1956, с. 395; Карский Е. Ф., Славянская кирилловская палеография, 1928, с. 253. Соболевский А. И., Славяно-русская палеография, 1908.

ტოგრამებიც ნაწერია მარჯვნიდან მარცხნივ, შებრუნებულად, ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ სარკისებრი დაწერილობის სისტემაში ასოებიც უკუღმა, შებრუნებულად წერია[153]. ამ სისტემის ორმოცამდე კრიპტოგრამა გამოვლინდა ხელნაწერებში. ამათგან მხოლოდ სამია გამოქვეყნებული — ერთი, X ს. (ძველი ჯრუჭის ოთხთავი, H—1660) ა. შანიძის მიერ[154] და ორი — გ. მიქაძის მიერ XVIII და XIX სს-ისა (A—1123 და w—17)[155].

სარკისებრი დაწერილობის სისტემის კრიპტოგრამების ამოკითხვა შეიძლება მხოლოდ სარკის დახმარებით. თუ ასეთ კრიპტოგრამასთან სარკეს მარჯვნიდან მოვათავსებთ, იგი ამოიკითხება.

კრიპტოგრამების უმრავლესობა ზემოაღნიშნული პრინციპითაა შედგენილი: წინადადებებში სიტყვები განლაგებულია მარჯვნიდან მარცხნივ და ასოებიც უკუღმა შებრუნებულია. თუ კრიპტოგრამა მხოლოდ ერთი სიტყვისაგან შედგება, ისიც მარჯვნიდან მარცხნივ არის დაწერილი, გვაქვს გამონაკლისიც: კრიპტოგრამულ წინადადებაში სიტყვები განლაგებულია მარცხნიდან მარჯვნივ, ხოლო ასოები უკუღმა შებრუნებულია. დაიძებნა ასეთი ორი კრიპტოგრამა[156].

ამრიგად, სარკისებრი დაწერილობის სისტემის კრიპტოგრამებს წერდნენ მარჯვნიდან მარცხნივ. მაშასადამე, წერის მანერით სარკისებრი დაწერილობის სისტემა უკუდაწერილობის სისტემის მსგავსია და საფიქრებელია, რომ სარკისებრი დაწერილობის სისტემა ამ უკანასკნელის ბაზაზე იყოს აღმოცენებული. ე. ი. ძველ ქართულში ჯერ უკუდაწერილობის სისტემა ჩანს შექმნილი, ხოლო მის შემდგომ ამ სისტემაზე დაყრდნობით სარკისებრი დაწერილობის სისტემა.

სარკისებრი დაწერილობის სისტემის კრიპტოგრამები ნაწერია ასო-

---

[153] ბერძნულ კრიპტოგრაფიაშიც გამოყოფენ სარკისებრი დაწერილობის სისტემას («Spiegelschrift»). რომლის უძველესი ნიმუში 1306 წლისა ყოფილა (ვ. გარდტჰაუზენის დასახ. ნაშრომი, გვ. 304).

[154] ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია სამი შატბერდული ხელნაწერის მიხედვით, გამოსცა ა. შანიძემ, 1945, გვ. 024.

[155] გ. მიქაძე. ეფთვისტყაოსნის ხელნაწერთა კრიპტოგრამები, შოთა რუსთაველი, შოთა რუსთაველის სახ. ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის საიუბილეო კრებული, 1966, გვ. 360; მისივე, ეფთვისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

[156] w—17. XVIII ს. იხსნება ასე: „ვარ ეკატირინეს(ი)". კრიპტოგრამაში (იხ. კატალოგი) სიტყვები განლაგებულია მარცხნიდან მარჯვნივ, ოღონდ პირველი სიტყვა „ვარ" დაწერილია მარჯვნიდან მარცხნივ, მეორე სიტყვა „ეკატირინეს(ი)" მარცხნიდან მარჯვნივ. ასოები ორივე სიტყვაში კრიპტოგრამულია—უკუღმა შებრუნებულია. S—436. XIX ს. იხსნება ასე: ნინო ქალო შენს გარდასა. ამ კრიპტოგრამაშიც მთავარია სიტყვების განლაგება: მარცხნიდან მარჯვნივ. თვით ანბანი კი ძლიერ დამახინჯებულია: ზოგი ასო არაკრიპტოგრამულია, კრიპტოგრამული ასოებიდან ზოგი არასწორადაა შებრუნებული.

მთავრულით, ნუსხურით და მხედრულით, იმის მიხედვით, თუ რა დროისაა ისინი. გამოვლინდა ამ სისტემის კრიპტოგრამული ანბანებიც, რომლებიც XVII—XVIII სს-ში მიუწერიათ ხელნაწერებზე (Jer—35, A—994, S—3708). სამივე ხელნაწერში ანბანი არ არის სრული. Jer—35: ა-პ (ნუსხურით), A—994: ა-ნ (მხედრულით), S—3708: ა-ჲ (მხედრულით). ანბანი საკმაოდ დამახინჯებულია A—994-ში. შეინიშნება ისეთი შემთხვევები, როდესაც კრიპტოგრამული ანბანის უცოდინარობის გამო ასოები არასწორად და შეცდომითაა დაწერილი (S—2498, 7 r. S—436, 149 r, 241 r. Q—765, 132 v).

სარკისებრი დაწერილობის უძველესი ნიმუშია ჯრუჭის ოთხთავის (H—1660) კრიპტოგრამა, რომელიც ამ ოთხთავის მომხატავს თევდორეს დაუწერია 940 წელს. ყველა დანარჩენი კრიპტოგრამა გვიანდელია. შემორჩენილია ერთადერთი ნიმუში XV—XVI სს-სა ქუთაისის მუზეუმის ხელნაწერში (K—177). როგორც ჩვენი მასალიდან ჩანს, სარკისებრი დაწერილობის სისტემა XVIII—XIX სს-ში ინტენსიურად გამოუყენებიათ.

სარკისებრი დაწერილობის სისტემაც სხვა სისტემების მსგავსად შინაარსობლივ მრავალფეროვანია. ამ სისტემით უსარგებლიათ ხელნაწერთა მომხატავებს (იგულისხმება თევდორეს კრიპტოგრამა — H—1660), გადამწერებსა და მფლობელებს და ანდერძების გარდა ხელნაწერებზე სხვადასხვა ხასიათის კრიპტოგრამული მინაწერები დაუტოვებიათ.

გადამწერთა კრიპტოგრამები

შეინიშნება, რომ გადამწერებს ეს სისტემა უფრო იშვიათად გამოუყენებიათ, ვიდრე სხვა სისტემები. XIX ს-ის გადამწერს მდივნის სულხანის ძეს ქაიხოსროს ანდერძი ორგვარად დაუწერია: არაკრიპტოგრამულად (40 r) და კრიპტოგრამულად (40 v). გადამწერთა მიერ გამოყენებული ანდერძის წერის ეს ხერხი სხვა სისტემების განხილვის დროსაც შეგვხვდა.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გარკვეულია[157], რომ „ქილილა და დამანა“ 1839 წ. გადაუკეთებია მელიგზად ბებუთაშვილს. ცნობილია ამ რედაქციის ორი ხელნაწერი — S—21 და S—2726. ამ უკანასკნელზე, ხელნაწერის ზედა ყდაზე, შიგნიდან არის კრიპტოგრამული მინაწერები სარკისებრი დაწერილობის სისტემისა. კრიპტოგრამების ამოხსნის შემდგომ გაირკვა, რომ ისინი მელიგზადს დაუწერია, რაც შემდეგიდან ჩანს: კრიპტოგრამების ხელი მსგავსია ხელნაწერის ხელისა. ამასთანავე, ერთ-ერთ

[157] ტრ. რ უ ხ ა ძ ე, ქართული ეპოსი გარდამავალი ხანის ლიტერატურაში, 1935, გვ. 236—238; ალ. ბ ა რ ა მ ი ძ ე, ნარკვევები, I, 1945, გვ. 325.

კრიპტოგრამაში დაშიფრულია სახელი მ ე ლ ი გ ზ ა დ. ცხადია, კრიპტოგრამის მელიგზად არის მელიგზად ბებუთაშვილი.

მფლობელთა კრიპტოგრამები

რამდენიმე კრიპტოგრამაში მიფარულია მფლობელთა ვინაობა. მზეხათუნისეული „ვეფხისტყაოსანი" (W—17) ზურაბ წერეთლის ოჯახის კუთვნილება ყოფილა. ხელნაწერზე გვხვდება მისი ასულის ეკატერინეს კრიპტოგრამა სარკისებრი დაწერილობისა: „ვარ ეკატერინეს(ი)". XIX ს-ის ერთი კრებულის (A—536) მფლობელი ევგენი აბაშიძე კრიპტოგრამულად წერს თავის გვარს. XIX ს-ის ოთხთავის (Q—140) კრიპტოგრამამ წარმოაჩინა, რომ ამ ხელნაწერის მფლობელი ყოფილა დიმიტრი წერეთელი.

სხვადასხვა მინაწერები

ხელნაწერებზე შემორჩენილა სარკისებრი დაწერილობის კრიპტოგრამები, რომლებიც სხვადასხვა შინაარსისაა: ზოგი მათგანი გასართობად უწერიათ, ზოგი კი უბრალოდ კრიპტოგრაფიაში სავარჯიშოდ გამოუყენებიათ (S—3708, S—2498, A—904, ლიტ. მუზ. 12959 (№ 81), S—4536, Q—765. H—1655 და სხვ.). შეგვხვდა აგრეთვე სატრფიალო ხასიათის კრიპტოგრამებიც (Q—1346, A—1123).

სხვადაწერილობის სისტემა

ამ სისტემის მიზანი სხვა სისტემათა მსგავსად იგივეა — ყველასათვის არ ყოფილიყო ხელმისაწვდომი ესა თუ ის მინაწერი ან ტექსტის გარკვეული ნაწილი. ტექსტის ამოკითხვის გასაძნელებლად გადამწერნი მიმართავდნენ შემდეგ ხერხს: ქართულ ტექსტს, რომლის შინაარსი და ენა ქართული იყო, წერდნენ ხოლმე რომელიმე უცხო ენის ანბანით[158]. სხვადაწერილობის სისტემის კრიპტოგრამებისათვის საქართველოში ძირითადად გამოუყენებიათ ბერძნული, ლათინური, სომხური და სლავური ანბანები[159]. სხვადაწერილობის სისტემის კრიპტოგრამებში ქართულ სპე-

---

[158] ტექსტის ამოკითხვა კიდევ უფრო რთულდებოდა, როდესაც უცხო ენის ანბანით ნაწერ სიტყვებში ქართულ ასოებსაც გაურევდნენ. ასეა შესრულებული ხირომანტიის ერთ ხელნაწერში რამდენიმე გვერდი (Q—741).

[159] სხვადაწერილობის სისტემა სხვა ქვეყნებშიც უხმარიათ. მაგ., ბერძნებს, როგორც ვ. გარდტჰაუზენი აღნიშნავს, იშვიათად გამოუყენებიათ უცხო ანბანები კრიპტოგრაფიისათვის, მაშინ როდესაც იტალიელი გადამწერები ხშირად მიმართავდნენ ბერძნულ

ციფიკურ ასოებს ჩვეულებრივ ტოვებდნენ, ზოგჯერ კი ამ ასოებისთვის კრიპტოგრამაში გამოყენებული ანბანიდან მიახლოებით მსგავს ასოებს იხმარდნენ ხოლმე. მაგ., ლათინური **ch** ხან **ხ**-ს გადმოსცემს ერთ კრიპტოგრამაში, ხან ჭ-ს (A—246). ასევე ბერძნული χ ხან **ხ**-ს მაგიერ გვხვდება, ხან ჭ-ისა (Q—741) და ა. შ.

სხვადაწერილობის სისტემის კრიპტოგრამებში ჩვეულებრივ გამოიყენებოდა მხოლოდ ერთი რომელიმე ენის, ვთქვათ, მხოლოდ ბერძნულის ან ლათინურის, ანდა სხვა რომელიმე ენის ანბანი. თუმცა შეგვხვდა ისეთი კრიპტოგრამებიც, სადაც ერთდროულად ორი ენის ანბანი უხმარიათ, ვთქვათ, ბერძნულ-სლავური, ბერძნულ-სომხური. ჩვენი კრიპტოგრამებიც სხვადაწერილობის სისტემისა ამის მიხედვით დავაჯგუფეთ.

1. ბერძნული ანბანით შედგენილი კრიპტოგრამები

ბერძნული ანბანი ამ მიზნით საკმაოდ ადრე უხმარიათ ქართველებს. 907 წელს გადაწერილ[160] ერთ ასკეტიკურ კრებულში (Sin—35) რამდენიმე შემთხვევაში სათაურები ორორჯერაა დაწერილი: ჯერ ქართულად, შემდგომ კი იგივე ქართული ტექსტი ბერძნული ანბანით. X ს. ცნობილ ჰიმნოგრაფს მიქაელ მოდრეკილსაც, რომელიც ძველი ქართული კრიპტოგრაფიის კარგი მცოდნე ყოფილა, სხვა სისტემის კრიპტოგრამებთან ერთად თავის ჰიმნოგრაფიულ კრებულში სხვადაწერილობის სისტემის ორი კრიპტოგრამა მოუთავსებია: ბერძნული ანბანით შედგენილი და ბერძნულ-სომხური ანბანებიდან ამოკრებილი ასო-ნიშნებით შედგენილი (იხ. ქვემოთ).

ბერძნული კრიპტოგრამები ნაწერია უნციალით და მინუსკულით. უნციალით უწერიათ კრიპტოგრამები X ს-დან მოკიდებული ვიდრე XIX ს. ბოლომდე (Sin—35, X ს., K—233, XIX ს.), მინუსკულით შესრულებული კრიპტოგრამები XIII ს-დან გვხვდება (A—205, K—442 და სხვ.).

ბერძნულით ნაწერ კრიპტოგრამებში სპეციფიკური ასოების გარდა ზოგიერთი ქართული ასოც თავისებურად გადმოიცემა: ერთ რომელიმე

ანბანს ლათინური წარწერებისათვის. ლათინურში ამ სისტემის X საუკუნის ნიმუშია ფიქსირებული (V. Gardthausen, Griech. palaeogr. II, 1913, გვ. 300).

სხვადაწერილობის სისტემისათვის რუსულ კრიპტოგრაფიაშიც უხმარიათ სხვა ანბანები, კერძოდ, ა) „კირილიცას“ ნაცვლად „გლაგოლიცას“ ანბანი (XII—XVI სს.), ბ) XV—XVII სს-ში ბერძნული ანბანით უსარგებლიათ, გ) XVII ს-ში კი ლათინური ანბანით. XV ს-ში კირილიცას მაგიერ უხმარიათ აგრეთვე სტეფანე პერმელის მიერ გამოგონილი, ე. წ. პერმის ანბანი (Черепнин Л. В., Русская палеография, 1956, с. 262, 389).

[160] მ. დვალი, ღ. ჯღამაია, მეათე საუკუნის პატერიკის (Sin—35) ერთი ფრაგმენტის შესახებ, მრავალთავი, VI, 1978, გვ. 76.

ქართულ ასოს ბერძნულში ორი სხვადასხვა ასო შეესატყვისება, ანდა პირიქით[161].

ქართული ე-ს შესატყვისია Є და H:

1. Є: Sin—35 (X ს.), A—483 (XIV ს.), K—233 (XIX ს.), A—205 (XIII ს.), K—442 (XVIII ს.); Q—741 (XVIII ს.), H—1338 (XVIII ს.), H—339 (1802 წ.).
2. H: K—435 (XVII—XVIII სს.), H—1203 (1783 წ.).

ქართული ი-ს შესატყვისია ჩვეულებრივ I. ზოგჯერ იგი გადმოცემულია H—თი:

Hi: K—233 (XIX ს. უნციალით), A—205 (XIII ს. მინუსკულით). Q—741 (XVIII ს.).

ქართული ქ-ს შესატყვისია ბერძნული χ და ξ:

1. χ: Sin—35 (X ს.). Q—741 (XVIII ს.).
2. ξ: H—1338 (XVIII ს.).

Q—741 ხელნაწერში ბერძნული χ ქართულ ხ—საც შეესატყვისება. ხოლო ამავე Q—741 ხელნაწერში (44 r-ზე) ბერძნული ξ გრაფემა ქართულ ზ-ს გადმოსცემს.

ქართული ვ და უ გადმოიცემა ბერძნული υ-თი:

1. ვ—υ: Sin—35 (X ს.), A—205 (XIII ს.)
2. უ—υ: Q—741, H—1338, A—390, H—339 (XVIII ს. ხელნაწერები).

H—1203 (1783 წ.) ხელნაწერში υ (ჯფსილონი) სწორად გადმოსცემს ჳ-ს.

ქართული Ꙋ გადმოიცემა ბერძნული H-ით: Sin—35 (X ს.).

რა ხასიათისაა სხვადაწერილობის სისტემის ბერძნულით ნაწერი კრიპტოგრამები?

ბერძნული ანბანით გადამწერებს თავისი ვინაობის მისაფარავად ნაკლებად უსარგებლიათ. შემორჩენილია XIX ს. ცნობილი კალიგრაფის ალექსი ბაქრაძის კრიპტოგრამა. ანდერძში ალექსის მხოლოდ თავისი სახელი დაუშიფრავს (K—233).

მიქაელ მოდრეკილის ერთი კრიპტოგრამის შესახებ

ცნობილია, რომ მიქაელ მოდრეკილის იადგარში (978—988 წწ.) დაცულია გადამწერთა მიერ შესრულებული მინაწერები სომხურ ენაზე[162].

---

[161] მხედველობაში გვაქვს როგორც მხოლოდ ბერძნული ანბანით შედგენილი ტიპი, ასევე ბერძნულისა და სხვა რომელიმე ენის ანბანით შედგენილი შერეული ტიპი სხვადასხვა წერილობის სისტემისა.

[162] იხ. ა ბ უ ლ ა ძ ე, სომხური დიალექტური ფორმები X საუკუნის ერთი ქართული ხელნაწერის მიხედვით, შრომები, II, 1976, გვ. 275—281.

სომხურის გარდა ხელნაწერში რამდენიმე ბერძნული მინაწერიცაა. ყურადღებას იქცევს ერთი მათგანი. 122 r-ზე ფურცლის ქვედა კიდეზე ტექსტის ხელით, სინგურით მიწერილია:

†: ΚΛΙΜΑΚΟΣ : ΡΟΜΑΗΟΥΗ:[163]

მინაწერის პირველი სიტყვა „ბერძულნი“ საგალობელთა სადაურობაზე მიუთითებს (შდრ. აგრეთვე 54 v, 56 v, 61 v). რაც შეეხება მეორე სიტყვას, იგი სხვადაწერილობის სისტემის კრიპტოგრამა უნდა იყოს, კერძოდ, ბერძნული ანბანით შესრულებული. როგორც ვნახეთ, სხვადაწერილობის სისტემა გულისხმობს ქართული სიტყვების ან მთელი წინადადებების უცხო ენის ანბანით გადმოცემას. ზემოაღნიშნული ბერძნული ანბანით შესრულებული სიტყვაც ქართულია. იგი ასე ამოიკითხება: „რომაიეთი“.

საგულისხმოა, რომ ბერძნულ სიტყვაში ქართულ ი-ს გადმოსცემს Η, ხოლო თ-ს გადმოსაცემად მის ავტორს უხმარია Υ, მოსალოდნელი Θ-ს მაგიერ.

ძველ ქართულში -ეთ სუფიქსი ჩვეულებრივ გეოგრაფიულ სახელთა შაწარმოებელია[164]. ამასთანავე ზოგჯერ იხმარება სხვა ფუნქციითაც, კერძოდ, გვარსახელების საწარმოებლად[165].

საფიქრებელია, რომ -ეთ სუფიქსს სიტყვაში რომაიეთი განსხვავებული ნიუანსი უნდა ჰქონდეს და წარმომავლობასა და სადაურობაზე უნდა მიუთითებდეს. ამის მიხედვით რომაიეთი უნდა ნიშნავდეს რომაულს.

ქართულში მკვეთრად არის გამიჯნული ვინ და რა ჯგუფის სახელთა სადაურობის წარმოება. ადამიანთა სადაურობის სახელები ნაწარმოებია -ელ სუფიქსით, ხოლო არაადამიანთა სადაურობა-წარმომავლობას აწარმოებს შემდეგი სუფიქსები: -ურ (ულ), -იურ, -ეულ, -დელ. თუმცაღა -ურ (ულ) სუფიქსი იშვიათად ადამიანთა სადაურობასაც აღნიშნავს ზოგ კილოში[166].

მაშასადამე, სადაურობის აღმნიშვნელი სუფიქსი -ურ (ულ) ჩვეულებრივ არაადამიანთა სადაურობაზე მიუთითებს, ძალზე იშვიათად კი ადამიანთა წარმომავლობასაც გვიჩვენებს. ასე რომ, -ურ სუფიქსის ხმარება ქართულში ზოგჯერ აღრეულია. სუფიქსთა მნიშვნელობის აღრევის

---

[163] მინაწერი გამოქვეყნებულია: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, 1960, გვ. 555; ვ. გვახარია, მიქაელ მოდრეკილის ჰიმნები, წ. I, 1978, გვ. 0210.

[164] ა. შანიძე, ძველი ქართული ენის გრამატიკა, 1976, გვ. 55.

[165] ვ. დონდუა, „ლიპარიტეთ“-ისა და ანლოგიური ფორმის გვარსახელებისათვის ქართულ ისტორიულ წყაროებში, უნივერსიტეტის შრომები, XXXIII, 1948, გვ. 133—166.

[166] ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, 1973, გვ. 128.

ანალოგიური ვითარება უნდა გვქონდეს ზემოაღნიშნულ შემთხვევაშიც (რ ო მ ა ი ე თ ი).

ამრიგად, მიჭაელ მოდრეკილი გალობათა სადაურობას ანუ წარმომავლობას ორგვარად გადმოსცემს: -ურ (ულ) სუფიქსით სიტყვაში „ბერძულნი“ და -ეთ სუფიქსით, რომელიც დასტურდება ბერძნულად ნაწერ სიტყვაში „რომაიეთი“. საფიქრებელია, რომ მიჭაელ მოდრეკილმა „ბერძულნი“-ს სინონიმური სიტყვა „რომაიეთი“ მხოლოდ ამიტომ ჩაწერა ხელნაწერში ბერძნული ანბანით და ერთგვარად კრიპტოგრამული, საიდუმლო ხასიათი მისცა.

მომხატავის ერთი კრიპტოგრამის შესახებ

სხვადაწერილობის სისტემის ბერძნულით გადმოცემული კრიპტოგრამებიდან საინტერესო ჩანს A—483 ხელნაწერის კრიპტოგრამა (XIV ს.): „Θ῀Є῀. იგი უნდა იყოს საკუთარი სახელის „თეოდორეს“ ქართულად დაჭარაგმებული ფორმა „თ῀ე“, ვინაიდან ბერძნულში სახელობითში გვექნება დაბოლოებით ος (Θεόδωρος, ου ‖ (-)εόδωρος) და არა ε-თი. როგორც ჩანს, ქართველ მომხატავს თავისი სახელი კრიპტოგრაფიულად ჩაუწერია, რომ „Θ῀Є“ მომხატავს ეკუთვნის, იქიდან ჩანს, რომ იგი ერთ-ერთ კამარასთან არის მიწერილი მინიატურისავე საღებავის ფერი მელნით (4r).

მთარგმნელთა ერთი კრიპტოგრამის შესახებ

ბერძნულით შესრულებულ ერთ კრიპტოგრამაში მთარგმნელთა სახელები მიუმალავთ. ხელნაწერი A—205, ანასტასი სინელის „წინამძღვარი“, გადაწერილია ეტრატზე XIII საუკუნეში. 221 r-ზე ფურცლის კიდეზე, სინგურით, გადამწერის ხელით მიწერილია ორი სიტყვა, ტიპიური XIII ს. ბერძნულით, მინუსკულით[167]. მიუხედავად იმისა, რომ ფურცლის კიდეზე თავისუფალი ადგილი იყო და შეიძლებოდა სიტყვის დასრულება, მაინც მეტი საიდუმლოებისათვის სიტყვები ორადაა გაყოფილი, რაც მართლაც აძნელებს კრიპტოგრამის გაგებას. ამოხსნამ გაარკვია, რომ მასში იმალება ორი საკუთარი სახელი „არსენი“ და „დავითი“.

ისმის კითხვა: ვინ უნდა იყვნენ აღნიშნული პირები და რატომაა მიწერილი მათი სახელები ამ თხზულებაზე? საფიქრებელია, რომ კრიპტოგრამაში იმალებოდეს არსენ იყალთოელისა და დავით პეტრიწონელის სახელები.

ცნობილია, რომ არსენ იყალთოელს XI ს. დასასრულს მანგანას მონასტერში დაუწყია თარგმნა დოგმატიკურ-პოლემიკური კრებულისა, რო-

[167] შდრ. Д. Дирингер, Алфавит, 1963, М., с. 531.

მელსაც „დოგმატიკონს“ უწოდებენ[168]. როგორც კ. კეკელიძე აღნიშნავს, ეს კრებული სხვადასხვა სისრულითა და შედგენილობით გვხვდება ქართულ ხელნაწერებში[169]. ამ კრებულის ყველაზე სრული ნუსხაა S—1463. ამჯერად, ჩვენთვის საინტერესო ნუსხა A—205 კი შეიცავს მხოლოდ ერთ თხზულებას, ანასტასი სინელის „წინამძღვარს“.

კ. კეკელიძეს გარკვეული აქვს, რომ არსენ იყალთოელს თარგმნაში დამხმარეც ჰყოლია. კერძოდ, „დოგმატიკონის“ ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი, ნიკიტა სტითატის თხზულება — სომეხთა განმაქიქებელნი ხუთნი სიტყვანი — უთარგმნია დავით პეტრიწონელ ხუცეს-მონაზონს[170]. სწორედ ამ დავითს უნდა გულისხმობდეს ჩვენი კრიპტოგრამაც.

კრიპტოგრამაში მოხსენებული არსენი და დავითი რომ არსენ იყალთოელი და დავით პეტრიწონელია, ამას, ვფიქრობთ, ისიც უჭერს მხარს, რომ ისინი ერთად იხსენიებიან „დოგმატიკონის“ ხელნაწერთა ერთ-ერთ ანდერძში: „ლოცვა ყავთ, მამანო და ძმანო, არსენისთჳს თარგმანისა და დავითისთჳს პეტრიწონელისა მონაზონ-ხუცისა, რომლისა იძულებითა ბერძულისაგან გადმოუქართულებიან ე ესე თავნი სომეხთა განმაქიქებელნი. საუკუნომცა არს ჴსენებაჲ არსენისი, ამინ“[171].

ამრიგად, კრიპტოგრამის ავტორს, XIII ს. უცნობ გადამწერს, ჩანს, სცოდნია ამ თხზულების მთარგმნელთა ვინაობა და ლამაზი, კალიგრაფიული ბერძნულით მიუწერია მათი სახელები.

ვფიქრობთ, რომ A—205 ხელნაწერის კრიპტოგრამა ამ თვალსაზრისით მეტად ანგარიშგასაწევია. იგი ერთ-ერთი დამატებითი საბუთია იმისა, რომ „დოგმატიკონის“ მთარგმნელი არის არსენ იყალთოელი დავით პეტრიწონელთან ერთად.

კრიპტოგრამა ერთი ისტორიული ფაქტის შესახებ

ჩვენი ყურადღება მიიქცია ბერძნულით შესრულებულმა კრიპტოგრამამ, რომელიც ერთი ისტორიული ფაქტის გამო მიუწერიათ ხელნაწერზე. მინუსკულით ნაწერ კრიპტოგრამაში (ქუთ. მუზ. K—442), რომელიც ასე იხსნება: „მეფე დავით გარდა(ა)გდეს“, მიფარულია ერთი ცნობილი ამბავი იმერეთის მეფეთა ცხოვრებიდან. კრიპტოგრამა მიწერილია იოანე სინელის კლემაქსზე, რომელიც გადაწერილია 1744 წელს.

---

[168] კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1960, გვ. 280.

[169] იქვე, გვ. 277.

[170] იქვე, გვ. 278—279.

[171] ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა, I, 1953, გვ. 108. ხელნაწერი № 23, 269 r; ხელნაწერთა ინსტიტუტის [illegible] Q—50, 115 v.

იმერეთში 1744 წლის შემდგომ მხოლოდ ერთი დავითი მეფობდა, რომელიც სამეფო ტახტიდან, მართლაც, იქნა გადაგდებული.

იმერთა მეფე სოლომონ I გარდაიცვალა 1784 წელს, რომლის შემდეგ გამეფდა დავით გიორგის ძე, ბიძაშვილი სოლომონ I-ისა. დავით გიორგის ძე 1789 წელს იმერთა და მეგრელთა ბრძოლაში დამარცხდა და ლტოლვილი ახალციხეში წავიდა. სამეფო ტახტი დაიკავა მეფე სოლომონმა, არჩილის ძემ[172]. იმერთა დასახმარებლად, როგორც პლ. იოსელიანი გადმოგვცემს, ქართლიდანაც გაუგზავნიათ ჯარი: „მასვე წელსა 1790 წარავლინეს ჯარი ქართველთა 4.000 და თანა ჰყვა სარდლად მუხრანის ბატონი იოანე, ქიზიყის მოურავი ზაქარია ანდრონიკაშვილი, ჯარდან ეშიკაღასბაში ჩოლოყაშვილი, ანდრონიკაშვილი რევაზ (ცოლისძმა მეფის ძის გიორგისა), და მეფის ძე იულონ. გარდაგდეს მეფე დავით და განამეფეს სოლომონ მეორე ქუთაისს"[173].

ეს ისტორიული ფაქტია საიდუმლოდ გადმოცემული ჩვენს კრიპტოგრამაშიც. ამის მიხედვით, შესაძლოა დავათარიღოთ აღნიშნული კრიპტოგრამა. იგი დაწერილია XVIII ს. ბოლოს, უფრო ზუსტად, 1789 ან 1790 წელს, როცა ეს ამბავი მოხდა, ან ამის შემდგომ.

ხელნაწერის მფლობელის ერთი კრიპტოგრამის შესახებ

XI—XII საუკუნეების ხელნაწერი „სამოციქულოს თარგმანება" (A—390), როგორც კრიპტოგრამიდან გამოჩნდა, ჯარდან ჩოლოყაშვილის საკუთრება ყოფილა. ჯარდან ჩოლოყაშვილი XVIII ს. II ნახევრის მოღვაწეა, ერეკლე II-ის ეშიკაღასბაში[174].

2. ლათინური ანბანით შედგენილი კრიპტოგრამები

საქართველოში საიდუმლო დამწერლობისთვის გამოუყენებიათ აგრეთვე ლათინური ანბანი. ამ ანბანით ნაწერი კრიპტოგრამები XVIII—XIX საუკუნეებისაა, მაგრამ ბერძნული ანბანის მსგავსად ლათინურის ხმარებაც უფრო ადრეა სავარაუდო.

სხვადაწერილობის სისტემის ლათინურით ნაწერ კრიპტოგრამებში ქართული სიტყვების გადმოცემისას გარკვეულ თავისებურებებს ვხვდებით, რაც შემდეგში მდგომარეობს:

---

[172] ნიკო დადიანი, ქართველთ ცხოვრება, 1962, გვ. 181, 185.

[173] პლ. იოსელიანი, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, აკ. ბაწერელიას შესავალი წერილებით, რედაქციით და შენიშვნებით, 1936, გვ. 18.

[174] იქვე.

ქართული ვ და უ გადმოცემულია ლათინური vu-თი (A—246. ცენტრარქივი № 586, 594.).

ქართული ზ-სთვის ბერძნული ζ შემოუტანიათ ლათინურში შესაბამისი ასოს უქონლობის გამო (Q—1387, Q—1431, S—1115, A—246).

ქართული თ გადმოცემულია ლათინური t-თი (A—246, ცენტრარქივი № 586, 594). ლათინური t-თია გადმოცემული აგრეთვე ქართული ტ. (A—246, ცენტრარქივი № 586, 594).

ქართული ჭ-სთვის ლათინური q-ს მაგიერ გამოუყენებიათ ch გრაფემათა ჯგუფი. ch იხმარება ხ-ს ნაცვლადაც. ქ=ch (A—246). ხ=ch (Q—1387, Q—1431, S—1115).

ქართულ სპეციფიკურ ასოს ყ-ს შეესაბამება c (ცენტრარქივის № 586).

ლათინური ანბანით ნაწერი კრიპტოგრამები შინაარსობლივ ძირითადად ტექსტის კომენტარებია (A—246, Q—1387, Q—1431, S—1115), ხოლო XIX ს.-ში შედგენილი სამიოდე კრიპტოგრამა სხვადასხვა შინაარსის მინაწერებია.

ჩვენი ყურადღება მიიქცია ანტონ I კათალიკოსის „გრამატიკის“ რამდენიმე ნუსხამ (S—1115, Q—1387 და Q—1431). სამივე ხელნაწერში ტექსტის ერთსა და იმავე ადგილებში მიწერილია სხვადაწერილობის სისტემის ლათინური ანბანით ნაწერი კრიპტოგრამები, რომელთა ამოხსნისას გაირკვა, რომ ტექსტის გარკვეული ადგილების კომენტარებია დაწერილი კრიპტოგრამებით.

სამივე ხელნაწერი ხელის მიხედვით მსგავსია და ერთი პირის მიერაა გადაწერილი. კრიპტოგრამებიც გადამწერსვე მიუწერია. გადამწერის ანდერძი მხოლოდ Q—1387 ნუსხას დაუცავს, საიდანაც ჩანს, რომ ხელნაწერი გადაუწერია გიორგი ალექსის ძე მესხიშვილს 1763 წელს: „აღიწერა ქალაქსა ტფილისს ჯელითა ანჩისხატის დეკანოზის ალექსის ძის უნდოს მღუდლის გიორგისათა. რომელნიცა მიემთხუთოდეთ ნამუშაკევსა ამას, შენდობას ყოფდეთ ჩემ ცოდვილისათჳნ. ქ~კს უნა“.

Q—1431 ხელნაწერის ტექსტი სრულია, მაგრამ ანდერძი არ არის მასში გადატანილი, ხოლო S—1115 ნუსხას აკლია ტექსტის უკანასკნელი გვერდი (იქნებოდა თუ არა მასში ანდერძი, არ ვიცით), ამის გამო ამ ხელნაწერის გადამწერიც არ იყო ცნობილი[175]. პალეოგრაფიული თავისებურებების შესწავლით გაირკვა, რომ S—1115 და Q—1431 ხელნაწერთა გადამწერიც გიორგი ალექსის ძე მესხიშვილია[176].

---

[175] S—1115 ხელნაწერის გადამწერის ვინაობაზე არაფერია თქმული ხელნაწერთა აღწერილობაშიც—ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, II, 1961, გვ. 7.

[176] გიორგი მესხიშვილი უნდა იყოს გადამწერი აგრეთვე A—785 ხელნაწერისა, რომელიც ანტონ I გრამატიკას შეიცავს. იგი ნაკლულია. აკლია ტექსტის ის ნაწილი, სადაც

8. სომხური ანბანით შედგენილი კრიპტოგრამები

ბერძნული და ლათინური ანბანების გარდა სხვადაწერილობის სისტემისათვის სომხურიც გამოუყენებიათ.

სომხურით ნაწერ კრიპტოგრამებში ზოგჯერ ერთი ქართული ასოს შესატყვისად გვხვდება ორი სომხური ასო. მაგალითად, ქართული ე გადმოიცემა სომხური ⴑ და ⴒ-თი (Q—1094, A—338). ქართული რ გადმოიცემა სომხური ⴛ და ⴜ-თი (Q—1094, A—338). ქართული უ გადმოიცემა სომხური ⴟ (A—338) და ⴕ-თი (Q—53), აგრეთვე ⴖ-თი (S--1328, H—618).

რაც შეეხება ქართულ სპეციფიურ ასოს ყ-ს, მის გადმოსაცემად გვაქვს S—1328 ხელნაწერში ⴗ.

სომხური ანბანით ნაწერი კრიპტოგრამები მცირეოდენია: ნაწილი გადამწერებს დაუწერიათ ანდერძების სახით, ზოგი კი სხვადასხვა ხასიათის მინაწერია.

გადამწერთა კრიპტოგრამები

უძველესი ნიმუში სომხურით ნაწერი კრიპტოგრამისა გვხვდება იოანე ოქროპირის „მათეს სახარების თარგმანებაზე". ტიპიური XI ს. ხელით ნაწერ ამ შესანიშნავ ხელნაწერზე ტექსტისავე ხელით 117 v-ზე, ფურცლის კიდეზე, მიწერილია სომხურით „ⴕⴑⴕⴑⴓ". სიტყვის წინ დასმულია ჯვარი წერტილებით. შეიძლება გვეფიქრა, რომ ეს ჯვარი პირობითი ნიშანია, რომელიც ტექსტის კომენტართან ზის ხოლმე. მაგრამ ტექსტში, ამ გვერდზე მსგავსი ნიშანი არსად არა ჩანს. შეიძლება გვეფიქრა, რომ სომხურით ნაწერი სიტყვა ხელნაწერის სომხური ენიდან მომდინარეობაზე მიუთითებს. მაგრამ ცნობილია, რომ იოანე ოქროპირის „მათეს სახარების თარგმანება" ბერძნულიდანაა ნათარგმნი[177]. საფიქრებელია, რომ სომხური ანბანით ნაწერი სიტყვა „ⴕⴑⴕⴑⴓ" სხვადაწერილობის სისტემის კრიპტოგრამაა. იგი უნდა იყოს გადამწერის სახელი. ძველ ქართულში დასტურდება მსგავსი ფორმის საკუთარი სახელები: კრავაი, ხორგაი. X ს. პარხლის მრავალთავის (A—95) ანდერძში მოხსენებულია გაბრიელ პატარაᲐ და გაბრიელ ხორგაი (გვ. 1222). ამრიგად, ქართველ გადამწერს თავისი სახელი მიუწერია სხვადაწერილობის სისტემის კრიპტოგრამით.

ერთი XVIII ს. კურთხევანი (Q—1094), როგორც ანდერძიდან ჩანს, გადაუწერია სიონის დეკანოზის შვილს ამბროსის 1742 წელს. მასვე ანდერძთან კრიპტოგრამაც მიუწერია: „გაბღერილი ამბროსის დაწერილია

კრიპტოგრამებია მიწერილი. ტექსტობრივად A— 785 ზემოაღნიშნული ხელნაწერების მსგავსია.

[177] ქ. ქ ე ქ ე ლ ი ძ ე, ეტიუდები, V, 1957, გვ. 68.

ეს წიგნი". ჩვენი ყურადღება მიიქცია ერთმა XVIII ს. ძლისპირმა (A—338). ხელნაწერის ფურცლებზე, კიდეებზე, ტექსტის ხელით მიწერილია სომხური ანბანით ქართული სიტყვები, რომლებიც ტექსტის კომენტარებს წარმოადგენენ. A—338 ხელნაწერიც ამბროსის გადაწერილია (იხ. ანდერძი, გვ. 189). როგორც ხელის შედარებამ გაარკვია, A—338 და Q—1094 ხელნაწერების გადამწერი ამბროსი ერთი და იგივე პიროვნება ყოფილა, რომელსაც სცოდნია ქართული კრიპტოგრაფიის სხვადაწერილობის სისტემა.

„დიდი სჯულისკანონის" გადამწერს ლაზარეს კრიპტოგრამულად დაუწერია თავისი გვარი: „ს ა ლ ა ღ ა ი ა ქართველი" (Q—53). ამავე ხელნაწერის მეორე კრიპტოგრამაში კი იგივე ლაზარე ამ ნუსხის გადასაწერად ფულის ანაზღაურებაზე ჩივის: „თუ ამისი ფასი არ მამცეს ახლა, მას საუკუნოს განკითხვაში მამცეს, ამინ".

XVIII ს. ცნობილ კალიგრაფს ნიკოლოზ ჩაჩიკაშვილს ერთი „ზატიკის" (S—1328) ანდერძი სომხური ანბანით დაუწერია[178], რათა იგი ყველასათვის ხელმისაწვდომი და გასაგები არ ყოფილიყო.

4. სლავური ანბანით შედგენილი კრიპტოგრამები

სლავური ანბანი სხვადაწერილობის სისტემისათვის, როგორც ჩანს, ჩვენში XVIII ს-დან შემოსულა ხმარებაში, მას შემდეგ, რაც ქართულ-რუსული ლიტერატურული ურთიერთობა უფრო გაღრმავდა. კრიპტოგრამების უმრავლესობა ძირითადად დაცულია იმ ხელნაწერებში, რომლებიც რუსეთში ჰქონიათ დავით და იოანე ბატონიშვილებს, აგრეთვე რუსეთს გადაწერილ ხელნაწერებში.

ქართულ სპეციფიკურ ასოებს კრიპტოგრამებში შემდეგნაირად გადმოსცემენ: ქ გადმოცემულია k-თი: ცენტრარქ. № 609.

ღ გადმოცემულია хгзg—თი: ცენტრარქ. № 609. H—2361.
ჟ „ к „ ცენტრარქ. № 609.
ძ „ ц „ H—2361. ცენტრარქ. № 609.
წ „ ц „ ცენტრარქ. № 609.

ცალკე გამოვყოფთ ამ სისტემის ჩვენამდე მოღწეულ ერთ-ერთ უძველეს ნიმუშს, რომელიც დაცულია მოსკოვში გადაწერილ ხელნაწერში (H—1246, 1754 წ.) ხელნაწერის გადამწერია სიონის დეკანოზი ნიკოლოზი. კრიპტოგრამისთვის ავტორს გამოუყენებია „კირილიცას" ანბანი ცოტაოდენი სახეცვლილებით: 1) ჭ-ს გადმოსაცემად ავტორი ხმარობს არა х-ს, არამედ ჯ-ს.

[178] გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის გადამწერი — ნიკოლოზ ჩაჩიკაშვილი, თბილისის უნივერსიტეტის სარუბილეო კრებული „შოთა რუსთველს", 1966, გვ. 264.

2) Д გადმოსცემს დ-საც და გ-საც. 3) Ь ნიშანი გადმოსცემს ე-ს, უნდა ყოფილიყო Є. 3) и გადმოიცემა ხან И-თი, ხან І ასოთი. 5) у გადმოიცემა У-თი. 6) ѯ-სთვის იხმარება Ж, 7) ѳ-სთვის—Б В, 8) ხოლო ѕ-სთვის—З.

საინტერესოა, რომ კრიპტოგრამის ეგეთი ტექსტი დაუწერიათ ქართული ანბანით ამავე ხელნაწერში (225 r).

როგორც ჩვენამდე შემორჩენილი კრიპტოგრამებიდან ჩანს, სლავური ანბანი გადამწერებს თავისი სახელის მისაფარავად არ გამოუყენებიათ. ეს კრიპტოგრამები უფრო საყოფაცხოვრებო ხასიათის შენიშვნებს წარმოადგენენ (H—2357, H—2361), H—1246 ხელნაწერში კი სლავურით შესრულებულია ტექსტის თარგმანება. ჩანს, ეს მონაკვეთი H—1246 ნუსხაში ტექსტისაგან გამოყოფის მიზნითაა ნაწერი სლავურად.

ნ. ნარევი ანბანებით შედგენილი კრიპტოგრამები

სხვადაწერილობის სისტემაში ცალკე გამოვყავით კრიპტოგრამები, რომელთა შედგენისას ერთდროულად ნახმარია რამდენიმე ანბანიდან ამოღებული ასო-ნიშნები. ერთ კრიპტოგრამულ სიტყვაში ან წინადადებაში შესაძლოა იყოს ბერძნულ-ლათინურ-სლავური ასოები, ბერძნულ-ლათინური ან ბერძნულ-სომხური[179]. ამ ტიპის უძველესი კრიპტოგრამა დასტურდება მიქაელ მოდრეკილის კრებულში (S—425). კრიპტოგრამა ასომთავრულითაა დაწერილი, შვიდასოიანია. ბერძნულ და სომხურ ასოებთან ერთად მიქაელს ქართულიც უხმარია. კრიპტოგრამის მნიშვნელობა არ არის ნათელი.

ნარევი ანბანებით შედგენილი რამდენიმე კრიპტოგრამაა დაცული XVII—XIX სს-ის ხელნაწერებში. არცერთი კრიპტოგრამა არ არის ანდერძი. კრიპტოგრამები სხვადასხვა შინაარსის მინაწერებია.

კომპილაციური სისტემები

იმ კრიპტოგრაფიული სისტემების გარდა, რომლებიც უკვე დამკვიდრდნენ ძველ ქართულში და რომელთაც დიდი გამოყენება ჰქონიათ, ძველსავე ქართულში შეუქმნიათ შედგენილობის თვალსაზრისით რთული სისტემები. ასეთი რთული შედგენილობის კრიპტოგრამები ორი სისტემის კომპილაციითაა მიღებული. ეს სისტემებია: ანჩინურ-უკუდაწერილობის, სარკისებრ-უკუდაწერილობისა და პირობითი ნიშნებისა და უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემები.

---

[179] ზოგჯერ ასეთ კრიპტოგრამებში ამა თუ იმ ანბანის ასოს სხვა, დათქმული მნიშვნელობაც აქვს. მაგ. H—927, H—1101 ხელნაწერთა კრიპტოგრამებში ѧ ბერძნული ასო უნდა წავიკითხოთ ე-დ, ѵ კი ა-დ და ა. შ.

1. ანჩინურ-უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემა

ამ სისტემისთვის ერთდროულად გამოუყენებიათ ანჩინური და უკუდაწერილობის სისტემები. მართალია, ამ კომპილაციური სისტემის მხოლოდ ორი კრიპტოგრამაღა გადარჩენილა, მაგრამ, საფიქრებელია, რომ ეს სისტემა ძველად გავრცელებული უნდა ყოფილიყო. საგულისხმოა, რომ ჩვენამდე მოღწეულ ამ ორ კრიპტოგრამაში უკუდაწერილობის სისტემის სხვადასხვა ტიპებია გამოყენებული (II და III). ცხადია, ეს ფაქტი ამ სისტემის პოპულარობაზე მეტყველებს.

ანჩინურ-უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემის კრიპტოგრამები დაცულია შიომღვიმის ტიბიკონსა (H—1349) და რიგის სახარებაში (Q—271). ხელნაწერი H—1349 გადაწერილია XIII ს-ში, გიორგი ხუცეს-მონაზონის მიერ ნუსხურით[180]. ხელნაწერის 116 v-ზე ასომთავრულით მიწერილია[181]:

ⴒ-ⴗ ⴘ-ⴗ ⴆ-ⴣⴢ : ⵄ-ⴔⴑ ⁝ ⵃⵁ-ⵄⵊ:.
ⴒⵃⵃⵃⵄ ⵔⵚⵡ ⴔⵛ-ⵛ:
ⴂⵔⵔⵙⵏⵃⵄ ⁝ ⴔ-ⴒⵁ ⁝

ამ მინაწერში ყურადღებას იქცევს ორი სიტყვა: „ჩ-ტს: ჩ-რნი“. ორივე სიტყვა კრიპტოგრამაა, ძველ ქართულში ძალზე გავრცელებული ანჩინური სისტემისა. სიტყვები ასე გავხსენით: „ა-ლკ: ა-რნი“.

განვიხილოთ პირველი მათგანი: სიტყვაში „ა-ლკ“ უნდა იგულისხმებოდეს საკუთარი სახელი „ლუკა“. იგი შედგენილი ჩანს ერთდროულად ორი სისტემის — ანჩინურისა და უკუდაწერილობის სისტემათა კომპილაციით.

„ა-ლკ“ რომ „ლუკას“ ნიშნავს, ეს, უპირველეს ყოვლისა, თვით ანდერძიდან ჩანს. ანდერძში ასომთავრულით წერია: „ქ-ე შ-ე ლ-კა“ (=ქრისტე, შეიწყალე ლუკა).

„ჩ-ტს“ კრიპტოგრამის ასეთი ამოხსნა შესაძლებლად მიგვაჩნია მსგავსი შედგენილობის კრიპტოგრამების არსებობის გამო ძველ ქართულში. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეს კრიპტოგრამა ანჩინურისა და უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემითაა შედგენილი. ანჩინური სისტემის ამოხსნით მივიღეთ „ა-ლკ“. უკუდაწერილობის სისტემა გულისხმობს სიტყვის უკუღმა, შებრუნებით წაკითხვას. თუ აღნიშნული სიტყვა ქართულში გავრცელებულ ამ სისტემას ექვემდებარება, მაშინ „ა-ლკ“ კი არ

---

[180] ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, III, 1948, გვ. 303.

[181] კრიპტოგრამა ხელნაწერთა აღწერილობაში (H კოლექცია, III, 1948, გვ. 303) გამოქვეყნებულია როგორც ასომთავრულით შესრულებული მინაწერი და არა კრიპტოგრამა.

უნდა გვქონოდა, არამედ „ა˘კლ“, მაგრამ, როგორც ჩანს, მის ავტორს დაქარაგმებული ფორმიდან „ლ˘კა“ მხოლოდ ა ასო გადაუტანია წინ; ასე მივიღეთ „ა˘ლკ“.

„ა˘ლკ“ კრიპტოგრამას უკუდაწერილობის სისტემით ვხსნით შემდეგი მიზეზის გამო: ქართულ ხელნაწერებში დაიძებნა უკუდაწერილობის სისტემის ერთი სახეობის რამდენიმე კრიპტოგრამა (იხ. უკუდაწერილობის სისტემა, III ტიპი), რომლებიც შედგენილობით ემსგავსებიან „ა˘ლკ“ კრიპტოგრამას. არსენ ბულმაისისძის საგალობელთა კრებულის (A—85) კრიპტოგრამაშიც „ო˘ღთ“ სიტყვა „ა˘ლკ“-ს მსგავსადაა დაშიფრული. უკუდაწერილობის სისტემით „ღ˘თო“ სიტყვის დაწერილობა ასეთი გვექნებოდა „ო˘თღ“, მაგრამ, როგორც ვნახეთ, კრიპტოგრამაშია ო˘ღთ“: წინ გადასმულია მხოლოდ ბოლო ო ასო „ღ˘თო“ დაქარაგმებული სიტყვისა. აქაც მსგავსი სურათია, როგორიც იყო ჩვენს კრიპტოგრამაში: „ო˘ღთ“ ნაცვლად „ო˘თღ“-სი, „ა˘ლკ“ ნაცვლად „ა˘კლ“-სი. „ო˘ღთ“ კრიპტოგრამა „ა˘ლკ“ კრიპტოგრამის ტიპიურია. ზუსტად ერთნაირადაა შედგენილი ორივე კრიპტოგრამა: დაქარაგმებული სიტყვიდან წინ გადასმულია ბოლო ასო.

„ა˘ლკ“ კრიპტოგრამის მსგავსია აგრეთვე საკუთარი სახელის „თადეოზ“-ის კრიპტოგრამაც. უკუდაწერილობის სისტემაში გამოიყოფა ერთი წყება კრიპტოგრამებისა, რომლებიც III ტიპში გავაერთიანეთ. ამ ტიპის პირველ ქვეტიპში გაერთიანდა ის კრიპტოგრამები, რომლებიც დაქარაგმებულ სიტყვებს წარმოადგენენ და რომლებიც შებრუნებით, უკუღმა დაუწერიათ: „ო˘ღთ“ და „ა˘ლკ“. მაგრამ შებრუნება ხდება აგრეთვე მხოლოდ სიტყვების გარკვეულ მარცვლებში, ნაწილობრივ. საბასეულ „ქილილა და დამანას“ (S—31) კრიპტოგრამაში „ზოეთად“ კრაკრიპტოგრამულია მეორე მარცვალი „თად“, ხოლო კრიპტოგრამულია „ზოე“ მარცვალი, რომლის მარჯვნიდან მარცხნივ წაკითხვისა და ორივე მარცვლის გაერთიანებით მივიღებთ „თადეოზ“-ს. ასევეა შედგენილი „ნიამ“ კრიპტოგრამაც (=ამინ) (ცენტრარქივის ფ. 1446, № 99). (ამ საკითხის შესახებ იხ. უკუდაწერილობის სისტემა).

ამრიგად, აღნიშნული კრიპტოგრამები თავისებური შედგენილობისა არიან: დაქარაგმებულ სიტყვებში კრიპტოგრამა მიიღება სიტყვის ბოლო ასოს წინ გადასმით, ხოლო დაუქარაგმებელ სიტყვებში შებრუნებულია მხოლოდ ერთი მარცვალი, ჩვეულებრივ პირველი, ხოლო მომდევნო მარცვალი შეუბრუნებლადაა დატოვებული. „ა˘ლკ“ კრიპტოგრამაც ამ ტიპის პირველ ქვეტიპს განეკუთვნება.

რაც შეეხება ჩვენი კრიპტოგრამის („ჩ˘ტს: ჩ˘რნი“) მეორე სიტყვას „ჩ˘რნი“. იგი უფრო მარტივად იხსნება. კერძოდ, სიტყვის მხოლოდ დასაწყისი ასოა ანჩინური სისტემით დაწერილი, ა-ს ნაცვლად გვაქვს ჩ. დანარჩენი ასოები „რნი“ მის ავტორს აღარ შეუცვლია შესაბამისი კრიპ-

ტოგრამული ანბანით. ასეთი წესი: რომელიმე სიტყვის მხოლოდ ერთი, გარკვეული ნაწილის საიდუმლო ანბანით წერა, არ არის უცხო ძველი ქართული კრიპტოგრაფიისათვის. მაგ.: სათვალავადი სისტემის ერთ კრიპტოგრამაში „რვა" რიცხვითი სახელის პირველი ასო რ არის სათვალავადი სისტემის კრიპტოგრამული ანბანით დაწერილი, სიტყვის მომდევნო ასოები კი არაკრიპტოგრამული, მხედრული ასოებითაა ნაწერი (H—1318 და სხვ.).

მაშასადამე, კრიპტოგრამის მეორე სიტყვა „ჩ᷾რნი" ასე ამოიხსნება: „ა᷾რნი", ქარაგმის გახსნით — „არსენი".

ამრიგად, „ჩ᷾ტს: ჩ᷾რნი" კრიპტოგრამა ასე იხსნება: „ლუკა. არსენი". ისმის კითხვა, ვის გულისხმობს ეს საკუთარი სახელები? საფიქრებელია, რომ პირველი სახელი „ლუკა" გადამწერს გულისხმობდეს. მართლაც, იქვე, კრიპტოგრამას უძღვის ასომთავრულით ნაწერი ანდერძი: „ქ᷾ე შ᷾ე ლუკა". მაგრამ ლუკა არ არის გადამწერი H—1349 ხელნაწერისა, რასაც ამ ნუსხის ანდერძი ადასტურებს: „სახელითა ღ᷾ისა ყ᷾ლისა მპყრობელისაჲთა, რომლისა ჴელთა შინა არს სული ყოველთაჲ, რომლისა სახელი კურთხეულ უ᷾კე. მე, გიორგი, სახითა ოდენ მონაზონ ხუცესი, ხოლო სხჳთა ყოვლითა აღსავსე ცოდვითა, ღირს ვიქმენ აღწერად ამის წიგნისა და შემდგომად აღსრულებისა აღმზრდელისა ჩემისა, დავდევ ეკლესიასა მღუმისასა, საჴსენებელად სულისა მისისა და ჩემისაჲცა. წმიდანო მამანო! ლოცვა ყავთ ლუკაჲსთჳს, რათა უფალმან ღმერთმან თ᷾ქცა სასყიდელი მოგანიჭოს. აწ ვინცა იკადროს და გამოაჴუას ეკლესიასა მღუმისასა, მოსაჴულმცა არს წმიდაჲ შიო წინაშე ღ᷾ისა დღესა მას განსჯისა და განკითხვისასა" (129 v).

როგორც ანდერძიდან ჩანს, H—1349 ხელნაწერი გადაუწერია გიორგი ხუცეს-მონაზონს, რომელსაც მისი აღმზრდელის ლუკას გარდაცვალების შემდგომ ეს ხელნაწერი შეუწირავს შიომღვიმის მონასტრისათვის. მაშასადამე, ლუკა ყოფილა გიორგი ხუცეს-მონაზონის აღმზრდელი. ლუკას გადაუწერია H—1349 ხელნაწერის დედანი, რასაც ადასტურებს ამავე ხელნაწერში დაცული მისი ანდერძი, რომელიც გიორგი ხუცეს-მონაზონს უცვლელად გადმოუტანია დედნიდან. ამ ანდერძში ლუკას თავისი სახელი ორგვარად დაუწერია: არაკრიპტოგრამულად (ასომთავრულით „ᲖᲫᲔ") და ანჩინურ-უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემის კრიპტოგრამით („ᲰᲫᲒᲡ").

რაც შეეხება კრიპტოგრამაში მოხსენიებულ არსენს, „შიომღვიმის ტიპიკონი" შეიცავს „ერთ ლიტურგიკული მნიშვნელობისა და დანიშნულების ძეგლს"[182], რომელსაც ეწოდება „თანამდები ღ᷾თისა მიმართ

[182] კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე, ქართული ლიტ. ისტორია, I, 1960, გვ. 485.

წლითი-წლადი მადლობაჲ, რომელსა დღესა მიიღო ეკლესიამან ღ~თისამან გამოსაჩინებელი კეთილმსახურებისა შჯულთათაჲ და დაქცევაჲ სიბოროტისა ბოროტად მსახურებათაჲ“ (110 v—116 v). სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ „შიომღვიმის ტიპიკონში“ შესული ამ ძეგლის მთარგმნელი უნდა იყოს არსენ იყალთოელი[183]. არსებობს მეორე მოსაზრებაც, რომლის მიხედვით არსენ იყალთოელი მთარგმნელია შიომღვიმის მთელი ტიპიკონისა (H—1349 ხელნაწერი სრულად)[184].

ჩვენი კრიპტოგრამის („ჩ~ტს: ჩ~რნი“) მეორე საკუთარი სახელი „არსენი“ არსენ იყალთოელს უნდა გულისხმობდეს. H—1349 ხელნაწერის დედანში მის გადამწერს ლუკას კრიპტოგრამულად მიუწერია ზემოთ დასახელებული ძეგლის ბოლოს ჯერ თავისი სახელი, შემდგომ ამ თხზულების მთარგმნელის არსენის სახელი. H—1349 ხელნაწერის დედანი კი, როგორც გადამწერ ლუკას ანდერძიდან ჩანს („ქ~რნკნი იყო ტ~ებ“), 1172 წლისაა. ამდენად, კრიპტოგრამა „ჩ~ტს: ჩ~რნი“, რომელშიც მიფარულია გადამწერ ლუკასთან ერთად მთარგმნელის არსენის სახელიც, ერთ-ერთი უძველესი, და ამასთანავე, მეტად მნიშვნელოვანი საბუთია, რომელიც საშეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულ ვარაუდს უჭერს მხარს.

ამრიგად, „შიომღვიმის ტიპიკონის“ კრიპტოგრამა „ჩ~ტს: ჩ~რნი“ შედგენილია ანჩინურისა და უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემით. აქ გამოუყენებიათ უკუდაწერილობის სისტემის III ტიპი, როდესაც დაქარაგმებული სიტყვიდან ბოლო ასოა გადატანილი და ასეა შებრუნებული სიტყვა. „ჩ~ტს: ჩ~რნი“ კრიპტოგრამაში, კერძოდ, „ჩ~ტს“ სიტყვაში ერთდროულადაა ორივე სისტემა მოცემული: როგორც ჩანს, ჯერ შეუბრუნებიათ სიტყვა „ლ~კა“, ხოლო შემდეგ კი ანჩინურ სისტემაზე გადაუტანიათ. მაშასადამე, აქ კომპილაცია თვით ერთ სიტყვაში ხდება ერთდროულად. სხვაგვარი ვითარებაა ანჩინურ-უკუდაწერილობის მეორე კრიპტოგრამაში (Q—271): *ա~ո : ղ~ყ : ք~ջտ : հ~ր : ყ~ოლძტძტჩჩ : ძოლჩ—ფქტძტ.*

აქ პირველი ორი სიტყვა „ა~ო : ე~ყ“ უკუდაწერილობის სისტემის II ტიპისაა, ე. ი. სიტყვები განლაგებულია მარცხნიდან მარჯვნივ, მაგრამ თვით სიტყვებს ვკითხულობთ მარჯვნიდან მარცხნივ, უკუღმა. კრიპტოგრამის დანარჩენი სიტყვები ანჩინური სისტემისაა. კრიპტოგრამა ასე იხსნება: „ღმერთო, შეიწყალე სული ფრიად ცოდვილისა იოვანესი.“ იგი შემდეგ კონტექსტშია ჩართული: „ღმერთო, შეიწყალე სული ფრიად ცოდვილისა იოვანესი დიდსა მას დღესა განკითხვისასა, ამენ, უფალო“. წინადადებაში ბოლო სიტ-

---

[183] ე. გიუნაშვილი, ექვთიმე მთაწმინდლის კანონიკური კრებული „მცირე სჯულისკანონი“, „მაცნე“, 1969, № 2, გვ. 213.

[184] ე. გაბიძაშვილი, რუის-ურბნისის კრების „ძეგლისწერის“ ავტორის ვინაობისათვის, კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის XIV სამეცნიერო სესია, თეზისები, 1972, გვ. 8; მისივე ,რუის-ურბნისის კრების ძეგლისწერა, 1978, გვ. 63—65.

ყვები „დიდსა მას დღესა განკითხვისასა, აბჳნ, უფალო“ არაკრიპტოგრამულია. საგულისხმოა, რომ ამ წინადადების ბოლო ორი სიტყვა „ამენ უფალო“ XVI ს. მხედრულითაა მიწერილი. ცინაიდან მთელი წინადადება ერთი ხელითაა დაწერილი, ამიტომ კრიპტოგრამაც XVI ს-ით დავათარიღეთ.

კრიპტოგრამაში მოხსენებული ი ო ვ ა ნ ე ჳ ვ ა რ ა დ ს ვ ი მ ო ნ ი ძ ე უნდა-იყოს, რასაც მოწმობს ამავე ხელით მიწერილი მინაწერი 31 r-ზე. ამ მინაწერში „იოჳანე სვიმონიძე“ შემდეგ სხვა მელნით გადაუშლიათ: „ღ᷾ო და ყ᷾დ წ᷾ო ღ᷾ისმშ᷾ბლო შ᷾ე ს᷾ლი ი᷾ნესი სუმ᷾ნძისა“ (31 r). (მასვე ეკუთვნის მინაწერი 30 v-ზე: „უფალო ღ᷾ო ნუ წარსწყმედ...“ აქ ბოლო სიტყვა გადაშლილია).

ამრიგად, მართალია, ანჩინურ-უკუდაწერილობის სისტემის მხოლოდ ორი კრიპტოგრამა გადარჩენილა, მაგრამ არც ეს სისტემა უნდა ყოფილიყო იშვიათი ხმარებისა, რასაც, პირველ რიგში, გვაფიქრებინებს უკუდაწერილობის სისტემის სხვადასხვა ტიპის გამოყენება ამ კომპილაციური სისტემისათვის.

2. სარკისებრ-უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემა

1801 წ. გადაწერილ საგალობელთა ერთ კრებულზე (A—1050) ხელნაწერის გადამწერს ნეოფიტეს მიუწერია კრიპტოგრამა, რომელშიც ასოები სარკისებრ შებრუნებულია. სარკის დახმარებით ეს სიტყვა ასე იკითხება: „ზ᷾ლკინ“. „ზ᷾ლკინ“ სიტყვას თუ უკუღმა, მარჯვნიდან მარცხნივ, წავიკითხავთ, გვექნება „ნიკ᷾ლზ“, ჭარაგმის გახსნით — ნიკოლოზ. მაშასადამე, კრიპტოგრამის ავტორს სიტყვაში ასოები შეუბრუნებია სარკისებრ და ამავე დროს გამოუყენებია უკუდაწერილობის სისტემაც.

ეს კრიპტოგრამა საყურადღებოა თავისი აღნაგობით: ორი სისტემის მონაცვლეობა ერთი სიტყვის ფარგლებში ხდება მსგავსად ზემოთ განხილული „ჩ᷾ტს“ კრიპტოგრამისა (იხ. ანჩინურ-უკუდაწერილობის სისტემა).

სარკისებრ-უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემის მეორე ნიმუშიც XIX ს-საა (Q—765, ს.-ს. ორბელიანი, სიტყვის კონა). კრიპტოგრამა ორი სიტყვისაგან შედგება. აქაც ასოები სარკისებრ შებრუნებულია. სარკის დახმარებით იგი ასე იკითხება: „ასითჳღ ანომ“, ხოლო თუ ამ სიტყვებს მარჯვნიდან მარცხნივ წავიკითხავთ, გვექნება „მონა ღვთისა“.

როგორც ვნახეთ, სარკისებრ-უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემის ნიმუშები XIX ს-შია შესრულებული. საფიქრებელია, რომ ამ სისტემის ადრეულმა ნიმუშებმა ჩვენამდე ვერ მოაღწიეს. სარკისებრ-უკუდაწერილობის სისტემა შესაძლებელია XIX ს-ზე უფრო ადრე არსებობ-

და, რასაც გვაფიქრებინებს ანჩინურ-უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემის არსებობა.

3. პირობითი ნიშნებისა და უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემა

კომპილაციურ სისტემათა ჯგუფს განეკუთვნება აგრეთვე ერთი სახეობა საიდუმლო დამწერლობისა, რომელიც შედგენილია პირობითი ნიშნებისა და უკუდაწერილობის სისტემათა კომპილაციით. რა ხასიათისაა ამ სისტემაში შემავალი პირობითი ნიშნები? მოხაზულობის თვალსაზრისით ეს ნიშნები ძირითადად არაბული ანბანიდან არის აღებული, თუმცა ზოგიერთი გრაფემა სხვა ენების ანბანიდან გადმოუღიათ. ამ კომპილაციური სისტემის კრიპტოგრამები სამ ხელნაწერში დადასტურდა. A—604, Q—1346 და ცენტრარქივის № 207. ხელნაწერები A—604 და ცენტრარქ. № 207 XVIII ს-შია გადაწერილი, კრიპტოგრამებიც ამავე საუკუნით თარიღდება. რაც შეეხება Q—1346 ხელნაწერს, იგი შედგენილია XVII—XVIII სს-ებში გადაწერილი ფრაგმენტებისაგან. კრიპტოგრამები ამ ხელნაწერში XVIII ს. ბოლოს ან XIX ს. დასაწყისშია ჩაწერილი. სამივე ხელნაწერში დაცული კრიპტოგრამების გასაღები ძირითადად მსგავსია. გამოვლინდა A—604 და Q—1346 ნუსხებში ჩაწერილი ამ ტიპის კრიპტოგრამული ანბანებიც. A—604, Q—1346 და ცენტრარქივის № 207 ხელნაწერის კრიპტოგრამული ანბანის შესწავლამ დაგვანახვა, რომ ეს ანბანი არაბული ენის მცოდნე პირის შედგენილია და ძირითადად იგი არაბულ ანბანს დასესხებია, არაბულიდან გადმოუღია მთელი რიგი გრაფემების მოხაზულობა. საგულისხმოა, რომ კრიპტოგრამული ანბანისა და არაბული ანბანის მსგავსი მოხაზულობის გრაფემები შინაარსობლივ არ ემთხვევიან ერთმანეთს ერთი გამონაკლისის გარდა: ﻉ (არაბ.) = შ (ქართ.). მეტი საიდუმლოებისათვის არაბულის და ქართული კრიპტოგრაფიული ანბანის მნიშვნელობები განსხვავებულია. მაგ., არაბული ﻭ (= ვ) გრაფემა კრიპტოგრამულ ანბანში იკითხება, როგორც ი[185]. კრიპტოგრამული ანბანის შემდგენელს ზოგჯერ თუ ზუსტად გადმოაქვს არაბულიდან ქართულში ამა თუ იმ გრაფემის მოხაზულობა, ზოგჯერ არაბული ანბანის მოხაზულობის მიხედვით თვითონ თხზავს ახალ გრაფემას (იხ. კრიპტოგრამულ ანბანში ქართ. უ და მისი შესატყვისი კრიპტოგრამული ასო).

კრიპტოგრამული ანბანისათვის არაბული ანბანის შემდეგი გრაფემებით უსარგებლიათ:

1) არაბული ﺭ (= რ) და ﺯ (= ზ) ასოთა მოხაზულობა. არაბულში

[185] არაბული ანბანის მიმოხილვისას დახმარება გაგვიწიეს ხელნაწერთა ინსტიტუტის მეცნიერმა თანამშრომლებმა რ. გეარამიამ და ნ. ყანჩაველმა, რისთვისაც მადლობას მოვახსენებთ.

უწერტილოდ ეს გრაფემა რ-ს ნიშნავს (კრიპტოგრამულ ანბანში გადმოსცემს ა-ს), თუ ერთი წერტილი დაესმის, იქნება ზ (კრიპტოგრამულ ანბანში ერთწერტილიანი ; უდრის გ-ს, Q—1346). მაგრამ კრიპტოგრამულ ანბანში დარღვეულია არაბული დამწერლობის ეს კანონზომიერება. გადმოღებულია მხოლოდ ამ გრაფემის მოხაზულობა და წერტილთა რაოდენობა ნებისმიერად ესმის: გვაქვს ორი ან სამი წერტილითაც. რაც მთავარია, წერტილის ადგილიც ნებისმიერად არის განსაზღვრული. წერტილები დაესმის როგორც ზემოდან, ასევე მარჯვნივ და ქვემოთაც და შესაბამისად წერტილების რაოდენობა და ადგილი ქართული კრიპტოგრამული ასოების მნიშვნელობებს ცვლის.

ამრიგად, არაბული ر ან ز გრაფემები ქართულ კრიპტოგრამულ ანბანში შემდეგი ვარიაციებითაა წარმოდგენილი:[186]

ر ز ر ز ر ز ر ز ر ز

2) არაბული გრაფემების ب (-ბ), ت (-თ), ث (-ს) მოხაზულობა კრიპტოგრამული ანბანის ავტორს გადმოუღია შემდეგი სახით: ب ت ث

როგორც ეხედავთ, ქართულში წერტილების ადგილი არ არის დაცული არაბულის შესაბამისად. ასევე, მნიშვნელობები ქართული კრიპტოგრამული ანბანისა და არაბული გრაფემებისა განსხვავებულია.

3) არაბული ორმხრივ გადაბმული س (-ს) და ش (-შ) ასოები დასტურდება ქართულ კრიპტოგრამულ ანბანში ოღონდ გადაბმის ხაზების გარეშე. წერტილების ადგილი და რაოდენობა ქართულში ნებისმიერადაა ნახმარი, ისინი ამ გრაფემას ზოგჯერ ზემოდან დაესმის, ზოგჯერ ქვემოდან; ხან ერთი წერტილია ნახმარი, ხან ორი, ხან კი სამი. მნიშვნელობები არაბული და ქართული ასოებისა, რა თქმა უნდა, აქაც განსხვავებულია, ოღონდ ქართული კრიპტოგრამული ანბანის შ (ش) ემთხვევა არაბულ შ-ს (ش). არაბული შ, როგორც აღვნიშნეთ, გრაფიკულად ოდნავ სხვაობს, ზედმეტია ორმხრივ გადაბმის ხაზები.

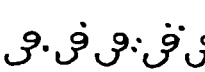
ასეთი სახე მიუღია ქართულ კრიპტოგრამულ ანბანში არაბულ ასოებს:

س س س س س س

4) გრაფიკული მსგავსება შეინიშნება ქართული კრიპტოგრამული ანბანის ص ص ص (-პ) ასოსა და არაბულ ცალკე მდგომ, გაკრულად დაწერილ ص (-ს)-ს შორის.

[186] ამ ასოების და ქვემოთ დახასიათებული ასოების მნიშვნელობები იხ. კრიპტოგრამულ ანბანებში.

5) ქართულ კრიპტოგრამულ ანბანში რამდენიმე ასოსთვის უხმარიათ დაახლოებით ერთი მოხაზულობის გრაფემა, რომელსაც ძირითადად მნიშვნელობებს უცვლის წერტილები. წერტილების რაოდენობა და ადგილი (ისინი ხან ასოს ზემოდან დაესმის, ხან ასოს ქვემოთ) განსაზღვრავს კრიპტოგრამული ასოების მნიშვნელობებს. კრიპტოგრამულ ანბანში შემდეგი ვარიაციებითაა წარმოდგენილი ეს გრაფემა:

კრიპტოგრამული ანბანის შემდგენელს, ცხადია, არაბული ანბანით უსარგებლია ამ შემთხვევაშიც. ზემომოტანილი ნიშნები მიემსგავსება არაბული ორი გადაბმული ასოს მოხაზულობას.

1. ﭫ ﭪ ﭭ ﭬ ﭮ ﭯ 2. ﭒ ﭓ ﭔ ﭕ ﭖ ﭗ .

6) არაბული ڳ (-ღ) და ڱ (-ყ) გრაფემები ქართულში გადმოულიათ იმავე ფორმით, ოღონდ მნიშვნელობები შეცვლილი აქვთ.

7) არაბული ڿ (-ჰ) გრაფემა გვხვდება Q—1346 ხელნაწერის კრიპტოგრამულ ანბანში. აქ იგი ქართული ხ და ჯ ასოების მაგიერ უხმარიათ. არაბული ڿ გრაფემა ოდნავ ფორმაშეცვლილი სახით დასტურდება A—604 და არქივის № 207 ხელნაწერებში. მას ბუნის ქვედა ნაწილი შეკრული აქვს. იგი იმავე ხჯ ქართული ასოებისთვის უხმარიათ.

ამრიგად, A—604, ცენტრარქ. № 207 და Q—1346 ხელნაწერთა კრიპტოგრამული ანბანი ძირითადად არაბული ანბანის გავლენითაა შედგენილი. გამოყენებულია არაბული ანბანის ასოთა მოხაზულობა გარკვეული სახეცვლილებებით და თითოეულ კრიპტოგრამულ ასოს პირობითად დათქმული მნიშვნელობები აქვს მინიჭებული. მაგრამ კრიპტოგრამული ანბანი მთლიანად არაბულის მიხედვით არ არის შედგენილი. ორიოდე ასო სლავურიდან გადმოუღიათ მნიშვნელობების შეუცვლელად (ქართ. ნ—H, ქართ. ო — O). რაც შეეხება ქართული ასოების (დ, ე, ზ, თ, ს, ქ, ჯ, ჰ, შ) აღმნიშვნელ კრიპტოგრამულ ასოებს, ისინი პირობითი ნიშნების სხვა კრიპტოგრამულ გასაღებებშიც დასტურდება.

აღნიშნული კრიპტოგრამების ამოხსნის შემდგომ გაირკვა, რომ ყველა მათგანი იკითხება მარჯვნიდან მარცხნივ, რაც უთუოდ არაბულის გაელენით აიხსნება. ჩანს, ამ კრიპტოგრამული ანბანის შემდგენელს არაბულიდან უსესხებია არა მხოლოდ ასოთა მოხაზულობა, არამედ არაბულის წერის მანერაც. რაკი ყველა კრიპტოგრამა დაწერილია მარჯვნიდან მარცხნივ, ასევე მარჯვნიდან მარცხნივ, ე. ი. ქართულისათვის უკუღმა, შებრუნებით უნდა წაიკითხოთ ისინი. ქართულ საიდუმლო დამწერლობაში, როგორც ვნახეთ, არსებობს უკუღმაწერილობის სისტემა, რომელიც

სწორედ უკუღმა, მარჯვნიდან მარცხნივ სიტყვებისა თუ წინადადებების წაკითხვას გულისხმობს. რაკი აღნიშნულ ხელნაწერთა (A—604, ცენტრარქ. № 207 და Q—1346) კრიპტოგრამებიც მარჯვნიდან მარცხნივ იკითხება, მათ უკუდაწერილობის სისტემას მივაკუთვნებთ. მაშასადამე, აქ ერთდროულად გვაქვს კომპილაცია პირობითი ნიშნებისა და უკუდაწერილობის სისტემებისა.

A—604 ხელნაწერის კრიპტოგრამული მინაწერი ამ სისტემის შემომღების ვინაობასაც ამხელს. ერთ-ერთ კრიპტოგრამაში (36 r) მითითებულია: „იოვანე ორბელიანის ნასწავლები ხელი“. ცხადია, აქ „ხელი“ გულისხმობს არა კალიგრაფიას საერთოდ, არამედ გარკვეულ ცოდნას, ამ შემთხვევაში კრიპტოგრამული ანბანისა. „ხელის“ ამ მნიშვნელობას ადასტურებს მეორე კრიპტოგრამა A—604 ხელნაწერისა: „ამისთანა ხ ე ლ ი არ ვარგა“ (36 r). კრიპტოგრამის ავტორი იწუნებს არა რომელიმე ნაწერს, არამედ საერთოდ იმ ცოდნას, რომელზეც საუბარია პირველ კრიპტოგრამაში. როგორც ჩანს, კრიპტოგრამების დამწერს, მართალია, არ მოსწონს ასეთი კრიპტოგრამული ანბანი, მაგრამ იქვე მიუთითებს, რომ ეს ცოდნა კრიპტოგრამული ანბანისა იოვანე ორბელიანის ნასწავლებია.

პირობითი ნიშნებისა და უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემის კრიპტოგრამების ერთი წყება დაცულია ფრაგმენტების კრებულში (Q—1346). როგორც მათი ავტორი აღნიშნავს, ეს კრებული ვინმე იოანე წინამძღვრისა არის (9 v). ისმის კითხვა: ხომ არ არის A—604 და Q—1346 ხელნაწერების კრიპტოგრამებში მოხსენებული იოვანე ორბელიანი და იოვანე წინამძღვარი ერთი და იგივე პირი? მათ იდენტურობას უნდა ადასტურებდეს ორივე ხელნაწერის კრიპტოგრამებისათვის ერთი და იმავე სისტემის ანბანის გამოყენება. ამასთანავე, იოვანე ორბელიანი (1693—1780 წწ.) იყო ცნობილი ფილოსოფოსი და სამეფო კარის მდივანბეგი[187]. (შდრ. აგრეთვე ანტონ კათალიკოზის წერილები იოანე მდივანბეგთან მოწერილი ვლადიმირიდან — „ბრწყინვალესა მთავარსა იოანე ორბელიანსა, მსაჯულთუხუცესსა ყოვლისა ქართლისასა, უსასყიდლოს მეგობარსა ჩემსა ანტონი არხიეპისკოპოსი სიყუარულით მოგიკითხავ“ H—2510/6, 4 rv). იოვანე ორბელიანი 1731 წ. რომის ეკლესიას შეუერთდა და ქართული სამღვდელოების რისხვა დაიმსახურა, იგი განდევნა ზაქარია გაბაშვილმა, ხოლო შემდეგ ერეკლეს ისევ დაუბრუნებია[188]. ეს იოვანე ორბელიანი უნდა იყოს აღნიშნული საიდუმლო ანბანის შემდგენელი.

როგორია აღნიშნული კომპილაციური სისტემის კრიპტოგრამები ში-

---

[187] მ. ქ ა ვ თ ა რ ი ა, XVIII ს-ის ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიიდან, 1977, გვ. 227.

[188] გ. ლ ე ო ნ ი ძ ე, გამოკვლევები და წერილები, 1958, გვ. 312; გვ. 297, შნ. 3.

ნაარსის მიხედვით? ამ ანბანით დაწერილი გადამწერთა ანდერძები არ შეგვხვედრია. კრიპტოგრამული მინაწერები ხელნაწერებზე მათ მფლობელებს მიუწერიათ. A—604 და Q—1346 ხელნაწერთა კრიპტოგრამები ცნობებს გვაწვდიან იოანე ორბელიანის შესახებ (იხ. ზემოთ). ჩვენი ყურადღება მიიქცია აგრეთვე ცენტრარქივის ხელნაწერის № 207 (პროკლე დიადოხოსი, კავშირნი ღვთისმეტყველებითნი) კრიპტოგრამებმა: გადამწერს კრიპტოგრამულად დაუწერია ტექსტის კომენტარები. მათი რაოდენობა 45-ს შეადგენს.

პირობითი ნიშნებისა და უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემის ნიმუშები, როგორც ვნახეთ, XVIII ს. ხელნაწერებში გვხვდება. ამაზე უადრეს არც უნდა ვივარაუდოთ ამ სისტემის წარმოშობა. მის შემომღებად, როგორც თვით კრიპტოგრამები მიგვანიშნებენ, იოანე ორბელიანი უნდა მივიჩნიოთ.

ამრიგად, ქართულში ცალკეულ კრიპტოგრაფიულ სისტემათა გარდა შეუდგენიათ აგრეთვე რთული, კომპილაციური სისტემები. ამ სისტემათა არსებობა, თავის მხრივ, ძველი ქართული კრიპტოგრაფიის პოპულარობაზე უნდა მიუთითებდეს.

აკროსტიქული სისტემა

ბერძნულ კრიპტოგრაფიაში გარდა ასოთა მონაცვლეობით შედგენილი სისტემებისა დასტურდება ასოთა თავისებური განლაგებით შედგენილი სისტემა, რომელიც ერთ-ერთი უძველესია. ამ სისტემის მიხედვით ასოები გაწყობილია აკროსტიქის მსგავსად. როგორც ვ. გარდტჰაუზენი გადმოგვცემს, სპარტანელთა ერთ-ერთი მაღალი თანამდებობის პირი მთავარსარდალთან გასაგზავნ საიდუმლო წერილს ამ მეთოდით წერს ჯოხზე[189].

აკროსტიქული სისტემა ქართულშიც დასტურდება. საფიქრებელია, რომ იგი ბერძნულის გავლენით შეიქმნა. დღემდე მოღწეული ნიმუშების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ეს სისტემა დიდად გავრცელებული არ უნდა ყოფილიყო ქართულში, რაც თვით სისტემის შედგენილობით აიხსნება. ასეთი სისტემის ნიმუშების ამოკითხვა იოლია, ვინაიდან იგი შედგენილია ქართული ანბანით, ხოლო ერთგვარად გაძნელებულია მისი ამოკითხვა ასოთა თავისებური განლაგების გამო.

უძველესი ნიმუში ქართული აკროსტიქული სისტემისა X ს. ჰიმნოგრაფს მიქაელ მოდრეკილს ეკუთვნის, მიქაელ მოდრეკილის ჰიმნოგრაფიულ კრებულს (S—425) დაუცავს ქართული კრიპტოგრაფიის უძველე-

[189] V. Gardthausen, Griech. palacogr. II, 1913, გვ. 300—301.

სი და ამასთანავე უნიკალური ნიმუშები: სათვალავადი, აკროსტიქული და სხვა დაწერილობის სისტემებისა.

S—425 ხელნაწერი გადაუწერია რამდენიმე პირს: მიქაელ მოდრეკილს, ეფთვიმეს და ანონიმს[190]. ნუსხაში დასტურდება არა ერთი ანდერძი მიქაელ მოდრეკილისა. ერთ-ერთი ასეთი ანდერძი მიქაელ მოდრეკილს ასოთა აკროსტიქული განლაგებით დაუწერია (154 r).

მეორე ნიმუში აკროსტიქული სისტემისა XVIII საუკუნისაა. S—172 ხელნაწერის (გადაწ. 1787 წ.) ქვედა ყდაზე XVIII ს. მხედრულით მიწერილია სამი სტრიქონი. თითოეულ სტრიქონში ცხრა-ცხრა ასოა, რომლებიც ერთმანეთისაგან გამოყოფილია წერტილებით (იხ. კატალოგი). სტრიქონების თავსა და ბოლოში დასმული ნიშნები (I) სტრიქონის დაწყისსა და დასასრულს აღნიშნავს. კრიპტოგრამული მინაწერი არ არის დაწერილი მოგონილი პირობითი ნიშნებით, იგი ქართული ანბანითაა შესრულებული, მაგრამ მისი წაკითხვა ჩვეულებრივ, მარცხნიდან მარჯვნივ უაზრობაა.

საყურადღებოა, რომ კრიპტოგრამის ავტორს სამივე სტრიქონი დაუწერია ისე, რომ აკროსტიქულად მისი წაკითხვა გაძნელებულიყო. მეორე სტრიქონი უფრო ღრმად, მარჯვნივ არის შეწეული, ვიდრე პირველი, ასევე მესამე სტრიქონიც უფრო მარჯვნივაა გაწეული, ვიდრე მეორე. მაშასადამე, კრიპტოგრამის მთელი საიდუმლოება მდგომარეობს ასოთა თავისებურ განლაგებაში. სამივე სტრიქონის აკროსტიქულად, ზემოდან ქვემოთ წაკითხვის შემდგომ კრიპტოგრამა ასე ამოიხსნება:

„სარდალი დავით ბრძანდება დ[ა] იმისია“.

კრიპტოგრამაში მოხსენიებულია ხელნაწერის მფლობელი დავით სარდალი.

ერთი და იმავე ასოს განმეორებით მიღებული სისტემა

ძველ ქართულში საიდუმლო დამწერლობისათვის გამოუყენებიათ ერთი მეტად მარტივი ხერხი: აღებულია ქართული ანბანის ერთი რომელიმე ასო, რომელსაც იმეორებენ საიდუმლოდ დასაწერი სიტყვის ყოველი ასოს შემდგომ. ასეთ ასოს წერენ ზოგჯერ ორ-ორს, სამ-სამს, და ა. შ. ასეთი სიტყვის წაკითხვა ერთი დახედვით ძნელია. ამ სისტემის რამდენიმე კრიპტოგრამა შემოუნახავს მზეხათუნისეულ „ვეფხისტყაოსანს“, რომლებიც ამოხსნა და გამოაქვეყნა გ. მიქაძემ[191]. ხელნაწერზე ეს კრიპტოგრამები მის მფლობელებს დაუწერიათ დაახლოებით XVIII ს. ბოლოს.

---

[190] ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, 1960, გვ. 544.

[191] გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

ამავე სისტემისაა ერთი XIX ს. კრიპტოგრამა (ცენტრარქივი № 130). თუ მზეხათუნისეული „ვეფხისტყაოსნის“ კრიპტოგრამებში ასო ჩ იყო აღებული განმეორებისათვის, ამ უკანასკნელში უხმარიათ ასო ნ, რომელიც ხან ერთხელ არის ჩართული ასოებს შორის, ხან კი ორჯერ. ხელნაწერი ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნია, კრიპტოგრამაშიც მითითებულია ხელნაწერის რაობა.

ეს სისტემა XVIII—XIX სს-ში ჩანს ჩამოყალიბებული.

სიტყვათა დაჭარაგმებით მიღებული სისტემა

ძველ ქართულში სიტყვების დაჭარაგმებაც გამოუყენებიათ საიდუმლო დამწერლობისათვის. მთელ წინადადებას ან წინადადების რამდენიმე სიტყვას წერდნენ დაჭარაგმებულად, რაც წინადადების ამოკითხვას ართულებდა. ამიტომაც ასეთ ძნელად გასაგებ წინადადებასთან ერთ სინურ ხელნაწერში (Sin—78) ჯერ კიდევ XVII ს-ში მიუწერიათ: „ნეტარ რას იტყ(ვ)ის ესე ზემო ასოები, არა ვიცი, თავი სით უც“. ასეთ კრიპტოგრამებში შესაძლოა თითო-ოროლა სიტყვის გახსნა. სრულად წინადადების ამოკითხვას კი ზოგჯერ ხელს უწყობს ხელნაწერში არსებული სხვა მინაწერები.

საქართველოში ეს სისტემა ძლიერ გავრცელებული არ უნდა ყოფილიყო. უძველესი ნიმუში ზემოთ დასახელებული Sin—78 ხელნაწერის კრიპტოგრამაა (XVI—XVII სს.). ეს სისტემა სცოდნია აგრეთვე XVIII ს. პოეტს გოგია ბატონიშვილს (გიორგი ბაგრატიონს), რომელსაც მზეხათუნისეულ „ვეფხისტყაოსანზე“ (W—17) ერთი ასეთი კრიპტოგრამა მიუწერია.

სიტყვათა დაჭარაგმების ერთ-ერთი ტიპი — მხოლოასოიანი დაჭარაგმება[192] გამოუყენებიათ ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობისათვის. დ. გურამიშვილის „დავითიანის“ XIX ს. ხელნაწერზე (S—3696) ერთი მინაწერია, რომელშიც ექვსი ასოა. თითოეულ მათგანს ზემოდან ქარაგმა აქვს და ერთმანეთისგან გამოყოფილია ორ-ორი წერტილით. ეს მინაწერი კრიპტოგრამული ანდერძია, მხოლოასოიანი დაჭარაგმებით შედგენილი. ხელნაწერს ერთვის არაკრიპტოგრამული ანდერძი (გვ. 261), საიდანაც ჩანს, რომ იგი გადაწერილია 1812 წ. პეტერბურგს. ამ ანდერძის მიხედვით გადამწერის ვინაობა უცნობია. გადამწერს თავისი ვინაობა მიუმალავს კრიპტოგრამულ ანდერძში, რომელიც ასე ამოვხსენით: „ცოდვილი დიმიტრი მღვდლის ძის პეტერბურგს გადაწერილი“. როგორც არაკრიპტოგრამული ანდერძიდანაც ჩანს, იგი პეტერბურგს არის გადაწერილი. კრიპტოგრამაში რომ „დიმიტრი მღვდელი“ უნდა წა-

[192] ი ვ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 143.

ვიკითხოთ, ამას ადასტურებს შემდეგი: დიმიტრი მღვდლის გადაწერილ ხელნაწერებთან (H—258, 1824 წ. პეტერბურგი; S—142, 1823 წ. გორი) შეჯერებით გაირკვა, რომ S—3696 ნუსხა ხელით ემსგავსება მათ და ეს ხელნაწერიც დიმიტრი მღვდლის გადაწერილი უნდა იყოს. მაშასადამე, S—3696 ნუსხის კრიპტოგრამაში მიუმალავს თავისი სახელი მის გადამწერს დიმიტრი მღვდელს, რომელსაც ეს ნუსხა გადაუწერია 1812 წ. პეტერბურგს.

ამავე ტიპის კრიპტოგრამა შეგვხვდა XVIII ს. „კონდაკზე“ (Q—299). როგორც ზედა საცავი ყდის შიგნით არსებული არაკრიპტოგრამული მინაწერიდან ირკვევა, ხელნაწერი მღვდლის იოანე სულხანოვის საკუთრება ყოფილა, რომელსაც 97 ვ-ზე ასეთი მინაწერი გაუკეთებია: „მღვდლის იოანე. ს. ა. ე. წ. კ. კი“, რაც ასე ამოვხსენით: „მღვდლის იოანე სულხანოვის არის ეს წიგნი კონდაკი“. ეს კრიპტოგრამული მინაწერიც იმავე ხერხითაა შედგენილი, როგორც დიმიტრი მღვდლის კრიპტოგრამა. აქაც მხოლოდ ასოიანი დაქარაგმების შემთხვევა გვაქვს სიტყვის დასაწყისი ასოებისა, ოღონდ ასოებზე ზემოდან ქარაგმები აღარ დაუწერიათ.

სიტყვებში ასოების გამოტოვებით მიღებული სისტემა

ბერძნულში ზოგჯერ მთელ წინადადებაში, სიტყვებში გამოტოვებდნენ ხოლმე რამდენიმე ასოს — ხმოვნებს ან თანხმოვნებს[193]. ასე შედგენილი კრიპტოგრამა კი ძნელად ამოსაცნობი იყო. ძველად ქართველებს ეს ხერხიც სცოდნიათ. შეგვხვდა ასეთი ორი კრიპტოგრამა: XVIII ს-ისა (A—433) და XIX ს-ისა (S—1385). კრიპტოგრამებში სიტყვები ჩვეულებრივ მხედრულით წერია, მაგრამ იმის გამო, რომ შიგადაშიგ ასოები ამოღებულია, სიტყვების გაშიფრვა არ ხერხდება.

პირობითი ნიშნების სისტემა

პირობითი ნიშნების სისტემის ანბანების შესახებ

პირობითი ნიშნების სისტემა შედგენილობის თვალსაზრისით რთულია. ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობის სხვა სისტემებთან შედარებით ეს სისტემა თავისებურია. რომელიმე კრიპტოგრაფიული სისტემის ანბანი, ვთქვათ, ანჩინური, მისი ჩამოყალიბებიდან XIX ს. დასასრულამდე ძირითადად ერთი და იგივეა, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში იმ ცვლილებებს, რაც ქართული ენის განვითარების შედეგად წარმოიშვა: კერძოდ, ორთოგრაფიულ სახეცვლილებებს.

[193] V. Gardthausen, Griech. Palaeogr. 1913, II, გვ. 303—304.

პირობითი ნიშნების სისტემა ყველა დანარჩენი სისტემისაგან განსხვავდება გასაღების შედგენის პრინციპით. პირობითი ნიშნების სისტემა არ არის ერთფეროვანი, იგი მხოლოდ ერთი დადგენილი ანბანით არ იფარგლება. ნებისმიერ პირს შესაძლებლობა ჰქონდა ამა თუ იმ პირობითი ნიშნების მეშვეობით მისთვის საჭირო საიდუმლო ანბანი შეექმნა. ავტორ-შემდგენლებს, როგორც ანბანების შესწავლამ დაგვანახვა, სრული თავისუფლება ჰქონიათ. სხვა ქართულ სისტემებში აშკარად იგრძნობა გარკვეული კანონზომიერებანი, რომელთაც იყენებს ამა თუ იმ სისტემის ანბანის შემდგენელი. ასე მაგ., ასოთა შენაცვლებით შედგენილ სისტემებში გათვალისწინებულია ასოთა მონაცვლეობის თავისებური კომბინაციები. ასევე სხვა სისტემებშიც: ყველა სისტემა გარკვეული კანონზომიერების საფუძველზეა შექმნილი და ამ სისტემათა ანბანები ძირითადად უცვლელად იხმარებოდნენ საუკუნეთა მანძილზე. პირობითი ნიშნების სისტემა კი ამ პრინციპს არ ემორჩილება. ეს სისტემა აერთიანებს უამრავ ასონიშნებს, მეტად მრავალფეროვანსა და ჭრელს.

პირობითი ნიშნების სისტემისათვის გამოუყენებიათ სხვადასხვა ანბანები, ზოგიერთი ასო ამ ანბანებიდანაა ამოღებული, ჩვეულებრივ მათ თავისი მნიშვნელობა შეცვლილი აქვთ, ზოგჯერ კი შენარჩუნებული. იშვიათად ქართული ანბანიც გამოუყენებიათ — ნუსხური და მხედრული. ამასთანავე, შიგადაშიგ გამოგონილი ასონიშნებია ჩართული[194]. ასე რომ, ამ სისტემის ერთ რომელიმე გასაღებში ერთდროულად შესაძლოა გვქონდეს სხვადასხვა ანბანებიდან ამოღებული რამდენიმე ასო-ნიშანი, ქართული ანბანიდან რომელიმე ასო და აგრეთვე გამოგონილი ნიშანი — რომელიმე ასო სახეშეცვლილი მოხაზულობისა. ამიტომაა ეს სისტემა ასე რთული და თავისებური. ძირითადი სიძნელე პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული გასაღებებისა სწორედ ამ ასოთა დათქმული მნიშვნელობების ამოკითხვა-ამოცნობაში მდგომარეობს.

ორიოდე სიტყვა თვით სისტემის სახელწოდების შესახებ. ამ სისტემისათვის რაკი სხვა ანბანებიდან გადმოღებული ასო-ნიშნების გარდა ძირითადად გამოყენებულია პირობითი ნიშნები, რომლებსაც სხვადასხვა ენებში მნიშვნელობებიც განსხვავებული აქვთ, ამიტომ ამ სისტემას პირობითი ნიშნების სისტემა ჰქვია. სხვათა შორის, ამ სახელწოდებითაა ცნობილი იგი რუსულ პალეოგრაფიებშიც. განცალკევებული ანბანებისაგან შემდგარ სისტემას ექ. თაყაიშვილი უწოდებს პირობითი ნიშნების სისტემას[195]. „ფანტაზიორ ანბანებს“ უწოდებს მათ კოპტურსა და ბერძნულში ჟან დორესი[196] და სხვ.

---

[194] ივ. ჯავახიშვილი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 134; ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაც. ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები.., გვ. 9.

[195] ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაც. ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები... გვ. 8.

[196] M. Jean Doresse, Cryptographie copte et cryptographie grecque, Bulletin de l'Institut d'Egypte, t. XXXIII, 1952, გვ. 217.

გამოვლენილი კრიპტოგრამების შესწავლამ გვიჩვენა, რომ პირობითი ნიშნების სისტემა მრავალფეროვანი და უამრავი სახეობებისაგან ყოფილა შემდგარი. ხელნაწერებში დადასტურდა ზოგი მათგანის კრიპტოგრამული გასაღებებიც. მაგალითად, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის XVIII ს. მხოლოდ ერთ ქართულ ხელნაწერში (№ 1) ამ სისტემის 16 კრიპტოგრამული გასაღებია მოთავსებული. სულ ოცდაათამდე სახეობის კრიპტოგრამული გასაღებია ამოკრებილი ჩვენ მიერ ხელნაწერებიდან. რაც შეეხება ამ სისტემის სხვა სახეობებს, რომელთა გასაღები ხელნაწერებში არსებული კრიპტოგრამების მიხედვით შევადგინეთ, მათი რაოდენობაც საკმაოდ დიდია: 70-მდე სახეობის გასაღები იქნა შედგენილი ჩვენ მიერ. მაშასადამე, პირობითი ნიშნების სისტემის დაახლოებით 100 სახეობა გამოვლინდა ჩვენს ხელნაწერებში. აქვე ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ზოგი სახეობა განიცდის განვითარებას: ზოგჯერ შეცვლილია ასო-ნიშანთა მოხაზულობა, ზოგჯერ ერთდროულად ერთი და იმავე ქართული ასოს აღსანიშნავად ორი ნიშანი იხმარება — ერთი ამ სახეობისა, მეორე კი სხვა, ახლად შემოტანილი. ამის მიხედვით იქმნება გარკვეული ქვეტიპები თითოეული სახეობისათვის. ამასთანავე, გრაფიკულად მსგავსი მოხაზულობის ნიშნები დასტურდება როგორც ერთი წარმოშობის გასაღებებში, ასევე სრულიად სხვადასხვა ტიპის გასაღებებში. ეს ვითარება ნათლად ჩანს ჩვენ მიერ შედგენილ „კრიპტოგრამულ ანბანებში“.

როგორც ჩანს, ეს სისტემა ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობის სისტემებს შორის ყველაზე პოპულარული ყოფილა, ოღონდ უფრო მოგვიანებით — XVIII—XIX სს-ში. ჩვენ მიერ აღნუსხულია ამ სისტემის 330-მდე კრიპტოგრამა, დაახლოებით მესამედი კრიპტოგრამების საერთო რაოდენობისა. საგულისხმოა, რომ თუ ადრეულ, XII—XVII სს-ში ამ სისტემის სხვადასხვა სახეობის თითო-ოროლა, სულ ოცდაათიოდე ნიმუში დაიძებნა ხელნაწერებში, XVIII—XIX სს-ში ისე შემოსულა ხმარებაში უცხო ნიშნებით კრიპტოგრამების წერა, რომ მათი დიდი უმრავლესობა ამ საუკუნეებზე მოდის (დაახლოებით 300-მდე კრიპტოგრამა).

როგორც აღვნიშნეთ, პირობითი ნიშნების სისტემის 100-ოდე სახეობის გასაღები გამოვლინდა, ამათგან დაიძებნა თვით ხელნაწერებში ჩაწერილი 30-მდე გასაღები. ისმის კითხვა: როგორი გამოყენება ჰქონდა ამ გასაღებებს, ყველა მათგანი თანაბრად პოპულარული იყო, თუ ზოგი მათგანი მხოლოდ მისი შემდგენელის საკუთრებას წარმოადგენდა? გაირკვა, რომ ამ უამრავი გასაღებებიდან მხოლოდ თხუთმეტიოდე ანბანი ყოფილა უფრო გავრცელებული, რომელიმე ერთი ტიპის გასაღებით შედგენილი კრიპტოგრამები ხუთ, ექვს და მეტ ხელნაწერშია ჩაწერილი სხვადასხვა გადამწერთა და მფლობელთა მიერ. რაც შეეხება დანარჩენ

გასაღებებს, ისინი წარმოდგენილია ხელნაწერებში თითო-თითო კრიპტოგრამით.

საინტერესოა, ის გასაღებები, რომლებიც უფრო პოპულარული ყოფილა, სტაბილურია თუ რაიმე ცვლილებებს განიცდის? გაირკვა, რომ თითქმის იშვიათია ისეთი შემთხვევები, როდესაც ეს გასაღებები უცვლელია და ზუსტად ერთი და იმავე მოხაზულობის ასო-ნიშნებია გამოყენებული ერთი ტიპის სხვადასხვა კრიპტოგრამებში. კრიპტოგრამის დამწერნი, რომელნიც იყენებენ სხვის მიერ შედგენილ გასაღებს, ანბანის ზოგი ასოს მოხაზულობას თავისებურად ცვლიან, ანდა ზოგი ქართული ასოს აღსანიშნავად ახალი ნიშანიც შემოაქვთ. ამიტომაა, რომ ერთი და იმავე ტიპის კრიპტოგრამული ანბანები არ არის ერთფეროვანი. ზოგჯერ ამ სახის ცვლილებების შედეგად, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, წარმოიშობა სხვადასხვა ქვეტიპები.

პირობითი ნიშნების სისტემის ხმარება ჩვენში, როგორც ჩანს, ადრევე დაუწყიათ. მართალია, ეს სისტემა ისე ძველი არ უნდა იყოს, როგორც ანჩინური ან სათვალავადი სისტემები, მაგრამ იგი არც თუ ისე გვიანაა ჩამოყალიბებული. ამ სისტემის უძველეს ნიმუშად უნდა მივიჩნიოთ XI საუკუნის ერთ ხელნაწერზე (H—1711) წარწერილი ორი კრიპტოგრამა, რომელთაც ხელის მიხედვით XII—XIII საუკუნით ვათარიღებთ. ამ სახეობის სხვა ნიმუში ხელნაწერებში არ შეგვხვედრია. ამ ნიმუშების გარდა ხელნაწერებში დაიძებნა კიდევ ერთი სახეობის ანბანით შედგენილი კრიპტოგრამები. ირკვევა, რომ ეს უკანასკნელი ანბანიც პირობითი ნიშნების სისტემის ერთ-ერთ უძველეს ტიპს წარმოადგენს.

XII ს. რიგის სახარებაში (A—447, 97 v) დაცულია ერთი მინაწერი, რომელშიც პირველი სამი სიტყვა მხედრულია, ხოლო მომდევნო ორი იმავე ხელით ნაწერია, ოღონდ კრიპტოგრამულად. მხედრულით ნაწერი სიტყვები XV ს-ით უნდა დავათარიღოთ. ამის მიხედვით დათარიღდება ორი კრიპტოგრამული სიტყვაც. მაშასადამე, მთელი წინადადება XV ს-საა[197]. კრიპტოგრამა ასე ამოიხსნება: „ჩემთვი[ს] კარგი ჰყოს, ავალი ადღ[ე]გრძელ[ე]“. მასში მოხსენებული „ავალი“ შესაძლოა ხელნაწერის მფლობელი იყოს.

A—447 ხელნაწერში დაცულია სამი არაკრიპტოგრამული მინაწერი, რომელთაგან ორ მინაწერში იხსენიება ა ვ ა ლ ი:

164 v: ღმეთ᷑ნ უშველე ა ვ ა ლ ს ა, აწყურისა მღთისმშობელო.

207v ღმ᷑თნ უშველე ა ვ ა ლ ს ა, მადლო სახ᷑რებისო.

სამივე მინაწერი ერთი და იმავე პირის მიერ არის დაწერილი დაახლოებით XVI ს. დასასრულსა თუ XVII ს. დასაწყისში. ეს მინაწერები

---

[197] ხელნაწერში 40 v-ზე გვხვდება იმავე ხელით შესრულებული მეორე კრიპტოგრამა, რომელიც ნაწილობრივ ამოვხსენით.

ხელით განსხვავდება 97 v-ზე მიწერილი კრიპტოგრამის მხედრულად ნაწერი სიტყვებისაგან. ცხადია, ამ გვიანდელი მინაწერების ავტორმა შეძლო ამოეკითხა XV ს. კრიპტოგრამული მინაწერი, რომელშიც მოხსენებულია ა ვ ა ლ ი, და მასში დაშიფრული პირის მოსახსენებლები მიაწერა იმავე ხელნაწერს. ამრიგად, A—447 ხელნაწერში დაცულია XV ს. კრიპტოგრამა, ერთ-ერთი უძველესი სახეობის ნიმუში პირობითი ნიშნების სისტემისა. ამასთანავე, ეს ხელნაწერი წარმოადგენს იმის ნიმუშსაც, თუ როგორ გადაეცემოდა ცოდნა კრიპტოგრაფიული დამწერლობისა ერთი თაობიდან მეორეს. აღნიშნული ტიპის ანბანი რომ სცოდნიათ ქართველებს და შემდგომაც გამოუყენებიათ, ეს შემდეგიდანაც ჩანს: ამ გასაღებით შედგენილი კრიპტოგრამები XV ს. შემდგომ, XVI—XVIII სს-შიც, დასტურდება. ამ ტიპის ანბანით არის შედგენილი ერთი მეტაფრასული კრებულის (ქუთ. მუზ. № 4) კრიპტოგრამები, რომლებიც 1565 წ. დაუწერია ხელნაწერის გადამწერს მანოელ ინანიკაშვილს. ასევე მსგავსი ანბანით დაუწერია კრიპტოგრამები XVII ს. დასასრულსა თუ XVIII ს. დასაწყისში ვინმე იონათამს (ქუთ. მუზ. K—435). ამ ტიპის ნიმუშები შეგვხვდა XVIII ს. S—4936 და Q—1068 ხელნაწერებში. ამრიგად, აღნიშნული ტიპის ანბანი ერთ-ერთი უძველესი ჩანს სხვა ანბანებთან შედარებით.

ბერძნულის გარდა ცნობილია საიდუმლო დამწერლობები კოპტურ, სომხურ, გერმანულ, რუსულ და სხვ. ენებზე. საინტერესოა, რომ აღნიშნულ კრიპტოგრაფიებში შეინიშნება სისტემათა შექმნის მსგავსი კანონზომიერებანი. მაგ., სისტემათა ერთ წყებას სხვადასხვა ენაში საფუძვლად უდევს ასოთა მონაცვლეობა, ცხადია, ამ ენათა თავისებურებების გათვალისწინებით (შდრ. ერთი მხრივ, ბერძნული ატბაშური და, მეორე მხრივ, ქართული ანჯანური და ანჰოეური). ამავე დროს ყოველ ენაში დასტურდება მრავალი ორიგინალური სისტემაც. საგულისხმოა, რომ პირობითი ნიშნებით შედგენილი სისტემა თითქმის ყველა ენაზე არსებულ კრიპტოგრაფიაში დასტურდება მეტნაკლები სახეობებით. ქართულშიც, როგორც აღვნიშნეთ, ჩვენამდე მოაღწია ამ სისტემის მრავალმა სახეობამ, თუმცაღა საფიქრებელია, რომ ამ სახეობებს გარდა კიდევ გექონდა სხვა ანბანებიც.

ძველ ქართულში სხვადასხვა შინაარსის მქონე ძეგლები, ნათარგმნი თუ ორიგინალური, ქართული ანბანით არის შესრულებული. რომელიმე ასტროლოგიური შინაარსის ძეგლი დაწერილია ქართული ნუსხურით ან მხედრულით. ასევე შელოცვების წიგნები XVIII ს-ში მხედრული ანბანითაა ნაწერი. მაგრამ ბერძნულში სხვა ვითარებაა: ალქიმიური, მაგიური, ასტროლოგიური ხასიათის ტექსტები დაწერილია არა ბერძნული ანბანით, არამედ სხვადასხვა მოხაზულობის მქონე ასონიშნებით. ეს ანბანები, როგორც გარკვეულია, ჩვეულებრივი ანბანის ფორმაშეცვლილ

სახეობას კი არ წარმოადგენენ, არამედ აქ ისინი შეცვლილი არიან პირობითი ნიშნებით[198].

ამრიგად, ძველ ქართულ ხელნაწერებში ტექსტები, მათი შინაარსის მიუხედავად, ჩვეულებრივ ქართული ანბანითაა დაწერილი: მრგლოვანით, ნუსხურით, მხედრულით. ცნობილია ქართული დამწერლობის სახეობები: „ხელოვნებითი დამწერლობანი“, როგორც ივ. ჯავახიშვილი უწოდებს, იგულისხმება კიდურაყავილოვანი, კიდურწვეტიანი დამწერლობები, ასევე თხზული დამწერლობა, რომელთა ნიმუშების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ისინი ხელნაწერთა გასაფორმებლად ყოფილა ნახმარი და არა ამა თუ იმ ძეგლის ტექსტის დასაწერად.

რაც შეეხება „სიმიათდამწერლობას“ ანუ მალემწერლობას, ქართულ ჰაგიოგრაფიულ ძეგლებსა და საისტორიო მწერლობაში დასტურდება მხოლოდ ამ დამწერლობის აღმნიშვნელი ტერმინები „სიმიათმწერალი“, „მალემწერალი“.

როგორც ივ. ჯავახიშვილი მიუთითებს, საქართველოში მისი არსებობის არავითარი კვალი არ არის აღმოჩენილი. თუმცა ივ. ჯავახიშვილის ვარაუდით შესაძლებელია, რომ XI—XII სს. საქართველოს სახელმწიფო ცხოვრების აღმბეჭდველი ძეგლების დაღუპვასთან ერთად ქართული მალედამწერლობის ნიშანწყალიც გამქრალიყო[199].

დროთა განმავლობაში ქართული ასოების გარდა სხვადასხვა ნიშნებიც გაჩნდა: განკვეთილობისა და სასვენი ნიშნები, ქარაგმის ნიშნები, საგალობელი ნიშნები. მათ სხვადასხვა მიზნით ხმარობდნენ: აზრის გაგების გასაადვილებლად, სიტყვების შესაჩოკლებლად, საგალობელთა ჰანგის გადმოსაცემად[200].

აღნიშნული ნიშნების გარდა ხელნაწერებში გეხვდება სხვა ნიშნებიც, რომელთაც ივ. ჯავახიშვილი პირობით ნიშნებს უწოდებს. ესენია, ქანწილი და ჯვარი (ტექსტის დასაწყისისა და დასასრულის აღმნიშვნელი), „ჩიტისთუალი“, იოანე-ზოსიმეს კალენდარში ნახმარი ნიშნები „ღამისთევის“, „ეამისწირვის“ და სხვათა აღმნიშვნელნი, ასევე სულხან-საბა ორბელიანის „ქართულ ლექსიკონზე“ დართული პირობითი ნიშნები[201].

XI—XII სს-იდან ქართულ ხელნაწერებში გამოჩნდა პირობითი ნიშნების ახალი წყება. ეს ნიშნები, როგორც გარკვეულია, იხმარებოდა ქართულ კომენტარებიან ხელნაწერებში კომენტარის ტექსტთან დასაკავშირებლად. გამოთქმულია ვარაუდი, რომ აღნიშნული ნიშნები ქარ-

---

198 M. Jean Doresse, Cryptographie copte et cryptographie grecque, Bulletin de l'Inst. d'Egypte, 1952, გვ. 222.

199 ივ. ჯავახიშვილი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 131.

200 იქვე, გვ. 136.

201 იქვე, გვ. 146—148.

თულად თარგმნის პროცესშია გადმოღებული ბერძნული ხელნაწერებიდან[202].

ისმის კითხვა: რა მიმართება არსებობდა ზემოთ ჩამოთვლილ ნიშნებსა და ქართულ კრიპტოგრაფიაში გამოყენებულ პირობით ნიშნებს შორის?

კრიპტოგრაფიულ ანბანებში გადმოუტანიათ პირობითი ნიშნები — ქანწილი, ჯვარი, ჩიტისთვალი, მაგრამ საყურადღებო გამოდგა კომენტარებიან ხელნაწერთა პირობითი ნიშნები. კრიპტოგრამულ ანბანებში ნახმარი პირობითი ნიშნების ერთი წყება კომენტარებიდან ხელნაწერთა პირობითი ნიშნების მსგავსია. ზოგჯერ ასოთა მოხაზულობა აბსოლუტურად იდენტურია, ზოგჯერ კი მცირეოდენი ნიუანსებით სხვაობენ. მაგ.:

 და სხვ. ასო-ნიშნები ერთნაირი მოხაზულობით გვხვდება როგორც კომენტარებიან ხელნაწერებში, ასევე კრიპტოგრამულ ანბანებში. ამავე დროს დასტურდება ისეთი შემთხვევები, როცა კრიპტოგრამულ ანბანში ამა თუ იმ ნიშნის მოხაზულობა ოდნავ სახეცვლილია კომენტარებიან ხელნაწერებთან შედარებით.

აქვე მოგვაქვს ტაბულები იმ მსგავსი პირობითი ნიშნებისა, რომლებიც დასტურდება ქართულ კომენტარებიან ხელნაწერებსა და ქართულ კრიპტოგრაფიაში.

ასო-ნიშანთა ასეთი მსგავსება ბუნებრივად სვამს კითხვას: რა მიმართებაა კომენტარებიან ხელნაწერთა და ქართულ კრიპტოგრამულ ანბანში გამოყენებულ პირობით ნიშნებს შორის?

აღნუსხული და გამოქვეყნებულია კომენტარებიანი ხელნაწერების პირობითი ნიშნები (დაახლოებით ორასი ასო-ნიშანი)[203]. კრიპტოგრამული ანბანისათვის, რასაკვირველია, ყველა ასო-ნიშანი არ გადმოუღიათ, მაგრამ ამჯერად ჩვენთვის მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ქართულ კომენტარებიან ხელნაწერებში დადასტურებული ასო-ნიშნები, რომლებსაც სულ სხვა დანიშნულება ჰქონიათ, პარალელს პოულობს კრიპტოგრამულ ანბანებში, სადაც მათ უკვე ქართული ანბანის ასოების მნიშვნელობა აქვთ მინიჭებული.

როგორც ირკვევა, კომენტარებიან ხელნაწერებში დადასტურებული პირობითი ნიშნები ბერძნულიდან გადმოუღიათ. ბერძნულში ამ ნიშნებს სხვადასხვა დანიშნულებით იყენებდნენ. მათ ხმარობდნენ კრიპტოგრამული ანბანისათვის, ტაქიგრაფიისათვის, სხვადასხვა სამეცნიერო ტექს-

---

[202] ღ. ქაჯაია, პირობითი ნიშნები ქართულ კომენტარებიან ხელნაწერებში, პალეოგრაფიული ძიებანი, II, 1969, გვ. 32—35.

[203] ღ. ქაჯაია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 33.

ცხრილი 1

პირობითი ნიშნები ქართულ კომენტარებიან ხელნაწერებსა და ქართულ კრიპტოგრაფიაში

კომენტარიან ხელნაწერთა პირობითი ნიშნები	კრიპტოგრაფიული პირობითი ნიშნები
1. ⊃÷⊂ ⊃⊂ ○—○ ○÷○ ⊃—○	1. ა) ∪—○ ბ) ∪—○ გ) ○—○ დ) ∩—⊂
2. ⚷ ⚷	2. ⚷
3. ○— ♁ ♀ ♅	3. ა) ○— ბ) —○ გ) ♀ დ) ⊢—○ ე) ♁ ვ) ♅
4. ☾	4. ☾
5. ⌐○ ⌐○	5. ა) ⌐○ ბ) ⌐○
6. ⊢ ⊢ ⊢ ⊢ ⊢ ⊢	6. ⊢ ⊢ ⊢ ⊢ ⊢ ⊢ ⊢ ⊢ ⊢ ⊢ ⊢
7. ⊣○ ○⊣	7. ა) ⊣⊣○ ბ) ⊣⊣○ გ) ○⊣⊣
8. ♇	8. ♇
9. ⁜ ♃ × ✕ ✕ ✕ ⚹	9. ა) ✕ ✕ ✕ ბ) ♃ გ) ♃ დ) ♃ ე) ♃
10. ○ ○ ○○	10. ა) ○ ბ) ō გ) ö დ) ȯ ე) ○ ვ) ○ ზ) ȣ
11. ⌒	11. ⌒
12. ∩ ∪	12. ა) ∩ ბ) ∪ გ) ∩ ∩ დ) ∩
13. ♑ ♑	13. ა) ♑ ბ) ♑
14. ♄ ♄	14. ა) ♄ ბ) ♄ გ) ♄
15. ♏ ♏	15. ა) ♏ ბ) ♏ გ) ♏ დ) ♏

[1] ასო-ნიშნები ამოწერილია კრიპტოგრამული ანბანებიდან. ასო-ნიშნებთან მითითებული რიცხვები გულისხმობს პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანების სახეობებს. 1. ა) № 34, 82. ბ) № 84. გ) № 5. 83. დ) № 34. ე. № 57, 76, 98. ვ. ა) 38, 53, 82, 83 ბ) № 83, გ) № 27. 57, 98. დ) № 6. ე) № 4. ვ) № 30. 4. № 16, 39. ზ. ა) № 83. ბ) № 6, 29, 58, 63. თ. № 5. 8, 9. 18. 32 აბ, 36. 37. 38. 39 41, 43, 61, 75, 79, 99 ი. ა) № 82. ბ) № 83. გ) № 83. კ. № 5. ლ. ა) № 6, 9, 15. 18, 20, 32 ა, 33, 35, 37, 38, 42, 44. 46, 85, 90. 97. ბ) № 32 ა. გ) № 22. დ) № 29. 10. ა) № 3, 5, 6, 8. 9. 11. 15, 16. 18. 20. 21. 22, 25, 28, 29, 31, 32ა, ბ, გ; 33. 35, 36, 37, 38, 39, 40. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 52. 54. 55, 62, 63, 65, 66, 72, 74, 75, 76. 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89. 90, 93. 94. 95. 97. 98. 99, 100. ბ) № 5. გ) № 3. დ) № 29. ე) № 32 ბ. ვ) № 58. ზ) № 31. 11. № 40, 41. 12. ა) № 5, 9, 13. 16. 24. 27. 32ა, ბ, გ; 33. 37. 38. 41, 45. 46. 57. 58. 85. 86. 94. ბ) № 15, 21, 23, 30, 33, 40, 50. 58, 71, 82, 96. გ). № 9. 28. 42 65; 54, 99. დ) № 9, 13, 77, 81. 18. ა) № 44, 53. ბ) № 15. 14. ა) 5, 9, 16. 35. 37. 40. 42. 57, 64, 76, 78, 85. ბ) № 5, 37, 41, 75, 78, 86. გ) № 5. 15.) № 44. ბ) № 39, ვ) № 24, 32. ა, ბ. გ; 36, 37, 38, 39, 41, 45, 57, 82, 85, 93, 94, 95, 98. დ) № 6, 12, 34, 44, 89.

ქოველნაირებისა ხელნაწერების ბიბლიური ნიშნები	ქრისტოგრაფიებში გამოყენებული ბიბლიური ნიშნები
16. 	16. ა) ბ)
17. 	17.
18. 	18. ა) ბ) გ)
19. 	19. ა) ბ) გ) დ) ე)
20. 	20. ა) ბ)
21. 	21. ა) ბ)
22. 	22.
23. 	23. ა) ბ) გ) .
24. 	24.
25. 	25.
26. 	26.
27. 	27.
28. 	28.
29. 	29.
30. 	30.
31.	31. ა) ბ) გ)
32.	32. ა) ბ)
33.	33.
34.	34. ა) ბ)

10 ა) № 8, 12, 15, 20, 22, 23, 28, 32 აგ, 33, 38, 42, 56, 90, 96. ბ) 6, 18, 19, 49, 53, 65, 98, 100. 17. № 39. 18. ა).№ 32 ბ, 33, 37, 44, 52, 64, 72. ბ) № 13, 23, 32ბ, 33, 40, 50, 63, 100. გ) № 12, 13, 32 ა, 55, 58, 60, 86., 19. ა) № 91. ბ), № 31. გ) № 93. დ) № 31. ე) № 6. 20. ა) № 19, 38, 66. ბ) № 13, 63. 21. ა) № 53, 82. ბ) 26, 30, 82. 22. № 2, 5, 33, 82, 83, 84. 23. ა) № 24, 82, 83. ბ) № 84. გ) № 19. 24. № 33. 25. № 30, 32, ა, 43. 26. № 46. 27. № 44. 28. № 31. 29. № 3, 5, 12, 14, 30, 32, აბდ, 33, 36, 38, 42, 44, 46, 52, 59, 63, 75, 77, 78, 82, 83, 88, 92. 30. № 5, 9, 16, 29, 30, 32 აბგდ, 33, 37, 38, 57, 62, 65, 75, 84, 87, 89. 31. ა) № 13, 21, 36, 55, 68, 83, 85, 86, 87, 98., ბ) № 37, 76, 85., გ) № 5, 15, 35, 38, 59. 32. ა) № 17, 54, 77. ბ) № 34. 33. № 5. 34. ა) № 15. ბ) № 84.

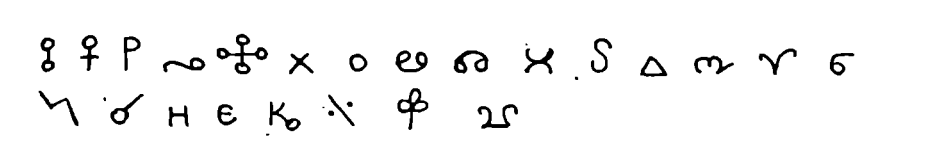
ქოველცალკეცმიან ხელნაწერთა კილოზმიური ნიშნები	კანკელთან დაკავშირებული გამოყენებული ჰიპოზმიური ნიშნები
35. 	35. ა) ბ) გ)
36. 	36.
37. 	37. ა) ბ) გ)
38. 	38.
39. 	39.
40. 	40.
41. 	41. ა) ბ)
42. 	42.
43. 	43.
44. 	44.
45. 	45.
46. 	46. ა) ბ) გ) ე)
47. 	47.
48. 	48.
49. 	49.
50.	50. ა) ბ)
51.	51. ა) ბ)
52.	52.
53.	53.
54.	54.
55.	55. ა) ბ)
56.	56. ა) ბ) გ)
57.	57.
58.	58. ა) ბ)
59.	59.

85. ა) № 13, 42. ბ) № 9. გ) № 89. 86. № 5, 10, 15, 16, 18. 21, 25, 32, აბგ, 33, 37, 38, 39, 40, 43, 50, 52, 76, 77, 78, 82, 85, 93, 100. 87. ა) № 5, 6, 21, 32ა, 33, 38, 56, 76, 78, 79, 81, 93, 98. ბ) № 18. გ). № 12, 14, 18, 44, 53, 68, 85. 88. № 10, 12. 89. № 3, 30, 37, 58, 82, 86, 94. 90. № 5, 15, 35. 91. ა) № 5, ბ) 86. 92. № 1, 9, 14, 16, 18, 38, 39, 62, 78, 79. 93. № 3. 94. № 32 ა, ბ, დ, 37, 39, 41. 95. № 39, 54, 72, 98. 96. ა) № 18. 39, 79. ბ) № 3, 4, 7, 15. 19. 35. გ) № 72. დ) № 13, 29. 97. № 76, 100. 98. № 91. 99. № 27. 50. № ა) 82. ბ) № 19. 51. ა) № 5, 76, 85, 94, 97. ბ) № 54. 87. 52. № 3, 21, 23. 58. № 33, 47. 54. 54. № 64. 55. ა) № 8, 16, 24, 33. ბ) № 8. 56. ა) № 39, 55. ბ) № 90. გ) № 13. 57. № 72. 58. ა) № 49. ბ) № 29. 59. № 31.

ტების ჩასაწერად და სხვ.[204] საინტერესოა ქართულ კრიპტოგრაფიაში ნახმარი ის პირობითი ნიშნები, რომელთაც პარალელები დაეძებნა კომენტარებიან ხელნაწერთა პირობით ნიშნებთან, ხომ არ არის უშუალოდ ბერძნულიდან შემოსული, მით უმეტეს, რომ ბერძნულ კრიპტოგრაფიაშიც არსებობს მსგავსი სისტემა, სხვადასხვა ასო-ნიშნებით შედგენილი[205]. პირობით ნიშანთა ამ თვალსაზრისით შესწავლამ სხვაგვარი სურათი წარმოაჩინა. როგორც აღვნიშნეთ, ქართულ კომენტარებიან ხელნაწერებში გამოყენებული ნიშნები ბერძნულში სხვადასხვა დანიშნულებით ყოფილა ნახმარი: კრიპტოგრამულ ანბანებში, ასტროლოგიურ, ალქიმიურ, მაგიურ ტექსტებში და სხვ. ქართულ კრიპტოგრამულ ანბანებში (იგულისხმება პირობითი ნიშნების სისტემა) დასტურდება ზოგი ისეთი ასო-ნიშანი, რომელიც ბერძნულ კრიპტოგრამულ ანბანებში არ იხმარებოდა და იყენებდნენ მაგიურ, ალქიმიურ, ასტროლოგიურ და სხვ. ტექსტებში. მაშასადამე, ასეთი ნიშნების არსებობა ქართულ კრიპტოგრამულ ანბანებში საფუძველს გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ ქართულ კრიპტოგრამულ ანბანებში გამოყენებულ პირობითი ნიშნების ერთ წყებას საფუძვლად დასდებია ქართულ კომენტარებიან ხელნაწერთა პირობითი ნიშნები.

ამრიგად, საფიქრებელია, რომ მას შემდეგ, რაც ქართულ კომენტარებიან ხელნაწერებში გაჩნდა სხვადასხვა მოხაზულობის ასო-ნიშნები, დაახლოებით XI—XII სს. შემდგომ პერიოდში, ქართული კრიპტოგრამული ანბანების შემდგენელთ ეს ნიშნებიც გამოეყენებინათ.

ქართულ კომენტარებიან ხელნაწერთა და ქართული კრიპტოგრაფიული სისტემის მსგავსი პირობითი ნიშნების ურთიერთმიმართების შესწავლის დროს ყურადღება მიიქცია შემდეგმა გარემოებამ: როგორც სამეცნიერო ლიტერატურიდან არის ცნობილი, ბერძნულში პირობითი ნიშნებით უწერიათ სხვადასხვა ხასიათის ტექსტები, მათ შორის კრიპტოგრამებიც. ქართულ კომენტარებიან ხელნაწერებში გვხვდება ეს ბერძნული კრიპტოგრაფიული ასო-ნიშნები, ორიოდე კოპტური კრიპტოგრამული ასოც. საგულისხმოა, რომ ყველა ის ნიშანი, რომლებიც ბერძნულ-

[204] იქვე, გვ. 35.

[205] V. Gardthausen, Griech. Palaeogr. 1913, გვ. 306.

კოპტური კრიპტოგრაფიიდან გადმოუღიათ ქართულ კომენტარებიან ხელნაწერებში, დასტურდება ქართულ კრიპტოგრაფიაშიც[206]. (აქვე, გვ. 126).

რაკი აღნიშნული ნიშნები ქართულ კომენტარებიან ხელნაწერებში მოხვედრილა, საფიქრებელია, რომ ისინი კომენტარებიან ხელნაწერთა ყველა ზემოთ მითითებულ ნიშანთან ერთად ქართულ კრიპტოგრაფიაში კომენტარებიანი ხელნაწერების მეშვეობით იქნა გადმოტანილი.

ამრიგად, პირობითი ნიშნების სისტემის გასაღებების ერთ-ერთი წყარო თვით ქართულ ხელნაწერებში დაიძებნა: ეს ქართული კომენტარებიანი ხელნაწერებია. მაგრამ პირობითი ნიშნების სისტემის გასაღებებში უამრავი ასო-ნიშანია. კომენტარებიან ხელნაწერთა პირობითი ნიშნების მსგავსი ნიშნები ამ ასო-ნიშანთა ერთ ნაწილს წარმოადგენს (იხ. კომენტარებიან ხელნაწერებსა და ქართულ კრიპტოგრამებში გამოყენებული პირობითი ნიშნების ტაბულები). მაშასადამე, კვლავ საძიებელია დანარჩენი ასო-ნიშნების წარმომავლობა. ვინაიდან სხვა ერების კრიპტოგრაფიის მსგავსად ქართულ საიდუმლო დამწერლობის ჩამოყალიბებაზე ბერძნულ კრიპტოგრაფიას მოუხდენია გარკვეული გავლენა, ბუნებრივია, პირობითი ნიშნების სისტემის წარმოშობა ქართულში ბერძნულს უნდა დავუკავშიროთ.

სამეცნიერო ლიტერატურიდან ცნობილია, რომ ბერძნულში პირობითი ნიშნების სისტემის ანბანები მრავალრიცხოვანია და ძირითადად ისინი გვხვდებიან ბიზანტიურ ალქიმიურ და ასტროლოგიურ ხელნაწერებში. ჩვენ შესადარებლად გამოვიყენეთ ვ. გარდტჰაუზენის „ბერძნულ პალეოგრაფიაში“ დაბეჭდილი პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანები XIV ს. ხელნაწერებიდან (სულ 3 გასაღები)[207], აგრეთვე ჟან დორესის ბერძნული და კოპტური კრიპტოგრაფიისადმი მიძღვნილი ნაშრომი[208], რომელშიც გამოქვეყნებულია უძველესი ანბანები, კერძოდ, მიჩიგანის უნივერსიტეტის ერთი ბერძნული პაპირუსიდან ჩვ. წ. III ს-ისა და ლეიდის მაგიური პაპირუსის ორი ბერძნული კრიპტოგრამული ანბანი III ს-ისა. ბერძნულის გარდა ნაშრომში მოთავსებულია კოპტური კრიპტოგრამული ანბანიც.

ქვემოთ წარმოდგენილია ქართული პირობითი ნიშნების სისტემის ის ასო-ნიშნები, რომელნიც პარალელს პოულობენ ამავე ტიპის ბერძნულ კრიპტოგრაფიულ სისტემაში.

---

[206] V. Gardthausen, Griech. Palaeogr., 1913. II, გვ. 306. M. Jean Doresse, Cryptographie Copte... ტაბ. II.

[207] ვ. გარდტჰაუზენი მიუთითებს აგრეთვე სხვა ავტორებს, რომელთაც სხვადასხვა ანბანები აქვთ გამოცემული.

[208] M. Jean Doresse, Cryptographie copte et cryptographie grecque. Bulletin de l'Institut d'Egypte, t. XXXIII, 1952.

ასო-ნიშნები ბერძნული კრიპტოგრაფიიდან ვ. გარდტჰაუზენისა და ჟან დორესის მიხედვით და ქართული კრიპტოგრაფიული პირობითი ნიშნები

ასო-ნიშნები ბერძნული კრიპტოგრაფიიდან ვ. გარდტჰაუზენის მიხედვით	ჰიპოთეტი ნიშნები ქართული კრიპტოგრაფიაში
1. Ϟ	1. Ϟ Ϟ Ϟ Ϟ Ϟ
2. ш	2. ш
3. V	3. ა) V ბ) V
4. ɔc	4. ა) ɔc ბ) x
5. ч	5. ч
6. A	6. ა) A ბ) A გ) A დ) A ე) A
7. d	7. d
8. ⊔	8. ⊔
9. ɔ	9. ɔ
10. 2	10. 2
11. ∈o	11. ა) ∈o ბ) ∠o
12. ⌐	12. ა) ⌐ ბ) ⊢ გ) ⌐
13. 6	13. ა) 6 ბ) 6 გ) 6
14. +	14. +
15. ш	15. ⊔
16. ⟩	16. Y
17. ∩	17. ∩
18. ⊢	18. ⊢
19. II	19. ა) II ბ)))
20. =	20. =
21. Θ	21. Θ
22. ⍙	22. ⍙
23. ∾	23. ∾
24. Ł	24. Ł
25. ▽	25. ▽

1. № 32 ბ, 36, 38, 63, 82, 85. 2. № 15. 18, 38, 72, 93. 3. ა) № 21,36, 76, 81, 83, 85, 86, 87, 98. ბ) № 13. 4. ა) № 34, 38, 43, 100. ბ) № 15, 62, 83, 84, 95. 5. № 38, 55. 6. ა) № 38, ბ) № 32 გ, 37, 52, 78, 79, გ) №, 89. დ) № 85, 93. ე) № 18. 7. № 38. 8. № 38. 9. №6, 42, 82, 83, 100. 10. № 6, 19, 20, 26, 32 ა ბ, 34, 56, 82. 11. ა) № 82. ბ) № 89. 12. ა) № 36. ბ) № 36. გ) № 87. 13. ა) № 36, ბ) № 10, 16. გ) 72. 14. № 5, 22, 34, 40, 44, 54, 57, 85. 15. № 15. 16. № 15, 34, 39, 75. 17. № 3, 16, 72. 18. № 37. 19. ა) № 54, 83, ბ) № 98, 20. № 13, 63. 21. № 30, 46. 22. № 64. 28. № 91. 24. № 2. 25. № 40.

ასო-ნიშნები გეჩქნული ჯიხვცოგანი-ილნ ქაც დოჩესს ვიხვლთი	ჯიხოგითი ნიშნები ქაროულ ჯიხვცო განაფიაში
1. Z	1. Z Ƶ
2. Ч	2. ა) Ч ბ) Ч в) Ч
3. ϑ	3. ა) ϑ ბ) ϑ в) ϑ
4. C	4. C
5. —	5. —
6. I	6. ა) I ბ) I
7. ϕ	7. ა) ϕ ბ) ϕ
8. ʕ	8. ʕ
9. ϟ	9. ϟ
10. ⊢	10. ⊢
11. ∞	11. ∞
12. III	12. III
13. M	13. M
14. N	14. N
15. ϕ	15. ϕ
16. Ψ	16. Ψ
17. Ч	17. ა) Ч ბ) Ч
18. ϕ	18. ა) ϕ ბ) ϕ
19. ⊤	19. ⊤
20. ϖ	20. ϖ
21. ʜ	21. ʜ
22. ᔑ Ɛ	22. ა) ᔑ ბ) ᔑ

1. № 26, 34, 36, 52, 61, 72, 75, 79, 82, 85. 2.ა) № 26, 38, 40, 87, 89. ბ) № 20, 23, 32 ა, 45. გ) № 18. 3. ა) № 16, 18, 19, 32 ა ბ, 82 88, 98. ბ) № 84. გ) № 65. 4. № 11, 18, 33, 37, 40, 41, 44, 79, 82. 84, 85. 5. № 82, 83, 85, 93. 6. ა) № 3, 4, 6, 16, 32 აბ, 33, 38, 41, 45, 46, 47, 54, 56, 71, 72, 77, 79, 94. ბ) № 64. 7. ა) № 5, 36. ბ) № 55. 8. № 36, 9. № 3, 4, 5, 10, 54. 10. № 5, 12, 30, 40, 41, 43, 57, 100. 11. № 5, 12. № 15, 77, 85, 94. 18. № 15, 32 აბ, 40, 79. 14. № 15, 54, 56, 75, 79. 15. № 3, 4, 18, 21, 29, 32 აბ, 37, 40, 43, 45, 85., 16. № 3, 37, 43, 74., 17. ა) № 45, 55. ბ) № 81. 18. ა) № 18, 79. ბ) № 18. 19. № 2, 27, 53, 57. 20. № 79. 21. № 46, 85, 93. 22. ა) № 8 ბ) № 8.

ქართული პირობითი ნიშნების შედარებამ ანალოგიური ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემის ანბანებთან გამოაელინა, რომ ერთი წყება პირობითი ნიშნებისა უშუალოდ ბერძნულიდანაა გადმოღებული ქართულ კრიპტოგრაფიაში, რაც საფუძველს გვაძლევს, ვიფიქროთ, რომ ქართულში პირობითი ნიშნების სისტემის წარმოშობაში გარკვეული როლი ბერძნულ კრიპტოგრაფიასაც შეუსრულებია.

აქვე ისმის საკითხი: განიცდიდა თუ არა ცვლილებას ბერძნული კრიპტოგრამული ანბანების ასო-ნიშნები ქართულად გადმოღებისას მნიშვნელობისა და მოხაზულობის თვალსაზრისით? ქართული პირობითი ნიშნების სისტემისა და ბერძნული ანალოგიური კრიპტოგრაფიული სისტემის მსგავსი ასო-ნიშნების ურთიერთმიმართების საკითხი ფრიად საინტერესოა. ქართულ-ბერძნულ კრიპტოგრაფიაში არსებული მსგავსი ნიშნების შედარებითი შესწავლის შედეგად გაირკვა, რომ ქართული კრიპტოგრამული ანბანების შემდგენელთ ბერძნულიდან ამა თუ იმ ნიშნის გადმოღებისას პირველ რიგში მნიშვნელობები შეუცვლიათ. მაგ., ბერძნული კრიპტოგრამული ანბანის ასო x, რომელიც ბერძნულში უდრის χ-ს, ქართულ კრიპტოგრამულ ანბანში აღნიშნავს დ-ს (№ 83), ჭ-ს (№ 84), ჭ-ს (№ 15). ასევე ბერძნული კრიპტოგრამული ასო 4, რომელიც ბერძნულში δ-ს მაგიერია, ქართულ კრიპტოგრაფიაში სხვადასხვა ავტორებს შემდეგი ასოების მნიშვნელობით უხმარიათ: უ (№ 82), ა (№ 32 ა, ბ), რ № 34), ყ (№ 19), კ (№ 20) და სხვ.

რაც შეეხება ქართულში ბერძნულიდან გადმოღებული კრიპტოგრამული ანბანების ასო-ნიშანთა მოხაზულობას, უნდა შევნიშნოთ, რომ განსხვავება გრაფიკული თვალსაზრისით არ არის მკვეთრად გამოხატული, თუმცაღა გარკვეული ცვლილებები ზოგი ასოს მოხაზულობაში მაინც შეიმჩნევა: ბერძნული Ρ ნიშანი ქართულში ასეთი ვარიანტებით გვხვდება: ⵕ ⵔ Ꝑ

ამრიგად, პირობითი ნიშნების სისტემის ანბანთა შესწავლამ გამოავლინა ის ორი ძირითადი წყარო, რომლითაც უსარგებლიათ ამ სისტემის მრავალფეროვანი სახეობების გასაღებების შემდგენლებს. ესენია: ქართული კომენტარებიანი ხელნაწერების პირობითი ნიშნები და პირობითი ნიშნების ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემა.

ქართული პირობითი ნიშნების სისტემა მხოლოდ კომენტარებიან ხელნაწერთა მსგავსი ნიშნებისა და ბერძნული კრიპტოგრამული ანბანებიდან გადმოღებული ნიშნების კონგლომერატს არ წარმოადგენს, არამედ ამ ნიშნებში შეიმჩნევა აგრეთვე ისეთი ასო-ნიშნები, რომელნიც გარკვეულ მსგავსებას გვიჩვენებენ სხვადასხვა ერის ანბანებთან. პირობითი ნიშნების სისტემის ქართულ ანბანებში შეიძლება ამოვკრიბოთ

ცალკეული ასო-ნიშნები, რომლებიც გადმოღებული უნდა იყოს ბერძნული ანბანიდან, არაბულიდან და სხვა ენების ანბანებიდან.

უცხო ენათა ანბანები ქართველებს საერთოდ გამოუყენებიათ საიდუმლო დამწერლობისათვის და მათი მეშვეობით ცალკე სისტემაც შეუქმნიათ, კერძოდ, სხვადაწერილობის სისტემა. მაგრამ პირობითი ნიშნების სისტემასა და სხვადაწერილობის სისტემაში სხვადასხვაგვარად უხმარიათ აღნიშნული ანბანები. სხვადაწერილობის სისტემაში უცხო ენათა ანბანები გამოუყენებიათ სრულად. იღებდნენ ერთ რომელიმე ანბანს, ვთქვათ, ბერძნულს და ამ ენის სრული ანბანით წერდნენ ქართულ ტექსტს (ქართულ სპეციფიკურ ასოებს ტოვებდნენ ტექსტში). ცხადია, ამ ანბანის უცოდინარისათვის იგი ძნელად ამოსაკითხი და უცნობი იყო და ამდენად საიდუმლო ანბანს წარმოადგენდა. რაც შეეხება პირობითი ნიშნების სისტემას, აქ უცხო ენათა ანბანებიდან გამოყენებულია მხოლოდ ცალკეული ასოები. შეინიშნება განსხვავება სხვა მხრივაც. სხვადაწერილობის სისტემაში ქართული ანბანისათვის შემდეგნაირად მიუსადაგებიათ უცხო ენათა ანბანები. მაგ., ქართული ა-ს შესატყვისად უხმარიათ ბერძნული α, ქართული ბ-ს ნაცვლად ბერძნული β და ა. შ. სხვავითარებაა პირობითი ნიშნების სისტემაში. აქ არ არის აუცილებელი, რომ უცხო ენათა ანბანებიდან ამოკრებილი ასოები მნიშვნელობის თვალსაზრისით ქართულს შეესატყვისებოდეს. მაგ., A, B ასოები ერთ ქართულ კრიპტოგრამულ ანბანში უ და ტ ასოთა მნიშვნელობითაა ნახმარი, მაგრამ იმავე ანბანში Ф-სთვის თავისი მნიშვნელობა დაუტოვებია კრიპტოგრამული ანბანის შემდგენელს და ქართული ფ-ს მაგიერ შეუტანია (Q—225, H—2359, S—2632, H—2077).

ამრიგად, უცხო ენათა ანბანები გამოუყენებიათ ქართული კრიპტოგრამული ანბანების შესაქმნელად როგორც სრულად (იხ. სხვადაწერილობის სისტემა), ასევე ნაწილობრივ, ცალკეული ასოები (იხ. პირობითი ნიშნების სისტემა).

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამულ ანბანებში კომენტარებიან ხელნაწერთა პირობითი ნიშნების მსგავსი ნიშნების დაძებნა, როგორც დავინახეთ, უსაფუძვლო არ უნდა იყოს. ქართულ ხელნაწერთა მფლობელთ ან გადამწერთ, რომელთაც სურდათ პირობითი ნიშნების სისტემისათვის ანბანის შედგენა, ხელი მიუწვდებოდათ ქართულ ხელნაწერებზე და შეეძლოთ ესარგებლათ კომენტარებიან ხელნაწერებში არსებული ასო-ნიშნებით. ასევე, უსაფუძვლო არ გვეჩვენება ქართულში ბერძნული პირობითი ნიშნების არსებობა, რასაც, პირველ რიგში, ქართულ-ბერძნული ლიტერატურული ურთიერთობა უწყობდა ხელს, ამასთანავე, ქართველთა მიერ საერთოდ ბერძნული კრიპტოგრაფიის ცოდნა (იხ. აქვე, ბერძნული კრიპტოგრამები ქართულ ხელნაწერებში). როგორც გაირკვა, ქართველებს არა მხოლოდ უძველესი ბერძნული კრიპ-

ტოგრაფიული „Gewöhnlichste“ სისტემა სცოდნიათ, რომელიც შედგენილია ასოთა შენაცვლებით, არამედ ბერძნული პირობითი ნიშნების კრიპტოგრაფიული სისტემაც გამოუყენებიათ და იქიდან ცალკეული ასო-ნიშნები მოუხმიათ ქართული პირობითი ნიშნების სისტემის შედგენისას. მაგრამ პირობითი ნიშნების სისტემის ანბანებში კვლავ რჩება ერთი წყება ასო-ნიშნებისა, რომელნიც უცხოენოვანი წარმოშობისა ჩანან, მაგრამ თუ როგორ მოხვდა ქართულში ესა თუ ის ნიშანი ამ ენებიდან, ამის გარკვევა ჭირს. მაგალითად, ფაქტია, რომ ქართული პირობითი ნიშნების სისტემის რამდენიმე ანბანში (H—2794, № 85; H—1090, № 85; Q—1134, № 85) დასტურდება ასო-ნიშანი ⊏, რომელიც ეთიოპური ანბანის ერთ-ერთი ასოა[209]. ასევე, ქართულში გვხვდება ნიშანი ⊬ (A—994, A—134, A—646, S—1587, № 5), რომლის მსგავსი ასო სომალის ანბანში დასტურდება[210]. ასევე, ეტრუსკული ანბანიდან ⋈ 8 ნიშნები დასტურდება ქართულში (S—1203, № 88; პარიზ. № 1, № 21; პარიზ. № 1, № 15; S—4541, № 80). ასევე შეიძლება ამოვკრიბოთ სხვა ანბანებიდანაც ასო-ნიშნები, რომლებიც ქართული პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანების მსგავსი მოხაზულობისაა. უცხო ენების ანბანებთან ურთიერთობის საკითხის განხილვის დროს ქართულ პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამულ ანბანებში ბერძნული, ლათინური, არაბული ენების ანბანებიდან ამოღებული ასო-ნიშნების არსებობა ბუნებრივი ჩანს, ვინაიდან ეს ფაქტი ასახავს იმ ურთიერთობას, რომელიც ჰქონდა ქართულს ამ ენებთან. მაგრამ ჩვენ არა გვაქვს არავითარი საბუთი, რომელიც ნათელს მოჰფენდა ქართულ კრიპტოგრაფიულ ანბანებში ისეთი ნიშნების არსებობას, როგორიცაა, ვთქვათ, ასო-ნიშანი სოშალის ანბანიდან და ზოგი სხვა ანბანიდან, ამასთანავე, ჩვენ არ ვიცით, გარდა ზემოთ მითითებული წყაროებისა, რით უსარგებლიათ ჩვენს წინაპრებს. ჩვენთვის ძნელია ამის დადგენა თვით გვიანდელ, XIX ს. ანბანების კვლევის დროსაც კი. აღსანიშნავია, რომ არც პირობითი ნიშნების სისტემის ანბანთა შემდგენლები (მათ შესახებ იხ. ქვემოთ) არ უთითებენ იმ წყაროებს, რომელთა მეშვეობით შეუდგენიათ მათ ანბანები.

ამრიგად, პირობითი ნიშნების სისტემის ანბანთა შესწავლამ გამოავლინა, რომ მათ შესადგენად ქართველ ავტორებს ძირითადად გამოუყენებიათ ქართული კომენტარებიანი ხელნაწერების პირობითი ნიშნები, ბერძნული კრიპტოგრამული ანბანები და უცხო ენათა სხვადასხვა ანბანები.

---

[209] Д. Дирингер, Алфавит, М., 1963, с. 280.

[210] იქვე, გვ. 351.

2. პირობითი ნიშნების კრიპტოგრაფიული სისტემის ანბანთა ზოგი შემდგენლის შესახებ

ძველი ქართული კრიპტოგრაფიული სისტემების შემდგენელთა ვინაობის შესახებ ჩვენამდე ძალზე ძუნწი ცნობებია მოღწეული. მაგალითად, არ ვიცით, ვინ იყო შემომღები უძველესი ანჩინური, სათვალავადი, სარკისებრი და სხვა კრიპტოგრაფიული სისტემებისა. შედარებით გვიან ჩამოყალიბებული ზოგი სისტემის ავტორთა შესახებ ცნობები დასტურდება ხელნაწერებში. პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის № 1 ქართულ ხელნაწერში რამდენიმე კრიპტოგრამულ გასაღებზე მიწერილია ამ გასაღებების შემდგენელთა ვინაობა: ანტონ კათალიკოზისა, არჩილისა, კაჭფხაური, თაქალთოიანთა, სულხანისა, ჩხეიძისა, მუხრანელთა. როგორც ე. თაყაიშვილი ვარაუდობს, აქ უნდა იგულისხმებოდეს ანტონ I, არჩილ მეფე, სულხან-საბა ორბელიანი, ისტორიკოსი სეხნია ჩხეიძე, მუხრან-ბატონები[211]. ასევე ხელნაწერი S—174 ანჯანური სისტემის შემომღებად მიიჩნევს ფარსადან გორგიჯანიძეს. ხელნაწერებშია დაცული ცნობა აგრეთვე პირობითი ნიშნების სისტემის ერთი სახეობის შემდგენლის იოანე ორბელიანის შესახებ (იხ. პირობითი ნიშნებისა და უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემა).

ამჯერად შევეხებით პირობითი ნიშნების სისტემის ანბანების რამდენიმე შემდგენელს. პირობითი ნიშნების სისტემა ძალზე მრავალფეროვანია შედგენილობის თვალსაზრისით. სხვადასხვა ასო-ნიშნების მეშვეობით შეუდგენიათ მრავალგვარი სახეობის გასაღებები, რომელთა ავტორების ვინაობა ძირითადად უცნობია, თუმცაღა მაინც ხერხდება ზოგი მათგანის ვინაობის დადგენა.

სულხან-საბა ორბელიანი

პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის № 1 ხელნაწერში კრიპტოგრაფიულ გასაღებებზე მიწერილ სხვა ავტორებთან ერთად მოხსენიებულია სულხანი (მე-9 გასაღები). ე. თაყაიშვილის აზრით, იგი სულხან-საბა ორბელიანი უნდა იყოს[212]. სწორია თუ არა პარიზული № 1 ხელნაწერის ცნობა? ხელნაწერში მოხსენიებული სულხანი არის თუ არა, მართლაც, სულხან-საბა ორბელიანი და შეადგინა თუ არა მან აღნიშნული კრიპტოგრაფიული გასაღები?

საფიქრებელია, რომ სულხან-საბა, მართლაც, იყო ამ ანბანის შემდგენელი. „ქართული ლექსიკონის“ უძველეს ავტოგრაფულ ნუსხაში

---

[211] ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, 1933, გვ. 5—8.

[212] იქვე, გვ. 9.

(H—416) განსამარტი სიტყვების ერთი წყება სულხან-საბას საიდუმლო ანბანით დაუწერია. ლექსიკონის დასაწყისში ისინი ჩვეულებრივ მხედრულით ჩაუწერია, ხოლო შემდგომ ამოუფხეკია რამდენიმე სიტყვა და ზემოდან წაუწერია იგივე სიტყვები, ამჯერად საიდუმლო ანბანით. ამ ტიპის დანარჩენ განსამარტ სიტყვებს სულხან-საბა ხელნაწერში შემდგომ ჩაწერს იმავე საიდუმლო ანბანით.

რა ხასიათისაა ეს სიტყვები, რომლებსაც სულხან-საბა გამოჰყოფს ცალკე? რატომ წერს მათ საიდუმლო ანბანით? ეს ასო-ნიშნები რომელი სახეობის კრიპტოგრამული ანბანია? სულხან-საბა ორბელიანს საიდუმლო ანბანით ჩაუწერია ლექსიკონის ამ ნუსხაში ე. წ. უბადო სიტყვები[213]. ამ სიტყვების ლექსიკონში შეტანის აუცილებლობას, რა თქმა უნდა, სულხან-საბა უთუოდ გრძნობდა, რათა ქართული ენის ლექსიკური მარაგი მთელი სისრულითა და სიზუსტით გადმოეცა. ამის გამო მიუთითებდა იგი თავის ანდერძში: „ამა წიგნთა შინა არიან სახელნი კეთილნი და ბოროტნი, საქებელნი და საძაგებელნი, უ ბ ა დ ო ნ ი და ც უ დ ნ ი. არათუ კიცხევისათვის აღმიწერია, რათა საქირდლად იპყრათ, არამედ ენისა სისრულისათვის აღვსწერე“[214].

H—416 ნუსხის კრიპტოგრამული ანბანის შესწავლისას გაირკვა, რომ ეს ანბანი პირობითი ნიშნების სისტემისაა და რომ მისი მსგავსი ანბანი დაცულია პარიზის № 1 ხელნაწერში (მე-6 გასაღები), რომლის ავტორად იქვე დასახელებულია არჩილი, ე. თაყაიშვილის ვარაუდით არჩილ მეფე[215].

სულხან-საბას ავტოგრაფულ ხელნაწერში (H—416) გამოყენებული საიდუმლო ანბანის გასაღები და პარიზული № 1 ხელნაწერის მე-9 გასაღები, რომლის ავტორად დასახელებულია ს უ ლ ხ ა ნ ი, პირობითი ნიშნების სისტემისაა, მაგრამ შედგენილობით ისინი განსხვავებულნი არიან: ორივე გასაღებში სხვადასხვა ასო-ნიშნები უხმარიათ ანბანისათვის.

სულხან-საბას რაკი თავის ლექსიკონში გარკვეული მიზნით, „უბადო“ სიტყვების დასაფარავად გამოუყენებია საიდუმლო ანბანი, რა თქმა უნდა, შესაძლებელია, რომ მას ახალი ანბანიც მოეგონებინა, შეედგინა. არ არის გამორიცხული, რომ პარიზულ № 1 ხელნაწერში (№ 9 გასა-

---

[213] „ქართული ლექსიკონის“ H—416 ნუსხის ამ თავისებურებისათვის ყურადღება მიუქცევია ელ. მ ე ტ რ ე ვ ე ლ ს (სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონის უძველესი ავტოგრაფი, აკად. ს. ჯანაშიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, ტ. XIX B, 1956, გვ. 13). მისი აზრით, აღნიშნული სიტყვები ბერძნული ტრანსლიტერაციითაა შესრულებული.

[214] ს.-ს. ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, ლექსიკონი ქართული, თხზულებანი, ტ. IV, 1965, გვ. 33—34.

[215] ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 9.

ღები) მითითებული ავტორი საიდუმლო ანბანისა ს უ ლ ხ ა ნ ი, მართლაც, სულხან-საბა ორბელიანი იყოს.

ამრიგად, გაირკვა, რომ სულხან-საბა ორბელიანს ლექსიკონის ერთ-ერთ უძველეს ავტოგრაფულ ნუსხაში (H—416) ე. წ. „უბადო" სიტყვების ჩასაწერად გამოუყენებია საიდუმლო ანბანი, რომელიც იდენტური გამოდგა პარიზული № 1 ხელნაწერის იმ გასაღებისა (№ 6), რომლის ავტორად მიჩნეულია არჩილი. მაშასადამე, სულხან-საბა საჭიროების შემთხვევაში იყენებს საიდუმლო ანბანს. ეს გარემოება კი მხარს უჭერს ე. თაყაიშვილის მიერ გამოთქმულ ვარაუდს იმის შესახებ, რომ პარიზული № 1 ხელნაწერის მე-9 გასაღების ავტორი ს უ ლ ხ ა ნ ი უნდა იყოს სულხან-საბა ორბელიანი.

თ ე ი მ ურ ა ზ ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი

პირობითი ნიშნების სისტემის საიდუმლო ანბანი შეუდგენიათ ძმებს თეიმურაზ და დავით ბაგრატიონებს[216]. თეიმურაზ ბატონიშვილის მიერ შედგენილი კრიპტოგრამები დაცულია ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ქართულ ხელნაწერთა კოლექციაში[217], რამდენიმე ნიმუში დაიძებნა ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდებშიც (H—2358, S—3644, A—1763 ა, A—131)[218].

თეიმურაზ ბატონიშვილს, როგორც რ. ორბელი აღნიშნავს, ორი ტიპის ანბანი შეუდგენია, თუმცა იგი სარგებლობდა მხოლოდ ერთი ანბანით, მისი ყველა კრიპტოგრამა ამ ანბანითაა ნაწერი. გასაღები პირველი ტიპის ანბანისა შეადგინა და გამოაქვეყნა რ. ორბელმა[219].

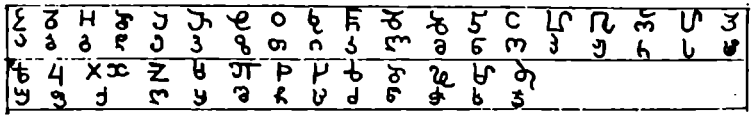
---

[216] Р. Р. О р б е л и, Из криптографированных записей Теймураза Багратиони: Ученые записки Института востоковедения, XVI, 1958, с. 393—403.

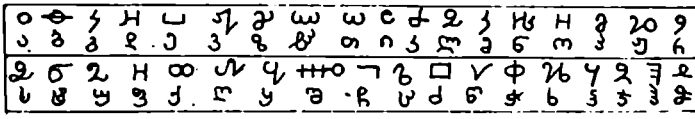
[217] იქვე, გვ. 396.

[218] თეიმურაზ ბაგრატიონისადმი მიძღვნილ მონოგრაფიაში (თეიმურაზ ბაგრატიონი, ცხოვრება, 1972, გვ. 175) გ. შარაძეს ჩამოთვლილი აქვს თეიმურაზის კრიპტოგრამები. ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ხელნაწერებთან ერთად მითითებულია ხელნაწერთა ინსტიტუტის ერთადერთი ნუსხა S—371 (ლონტესკიე, გულისხმისყოფისათვის სჯულთასა). ხელნაწერი S—371 დავით ბატონიშვილის ავტოგრაფია. დავით ბატონიშვილს S—371 და S—370 ხელნაწერი, რომელიც ამ თხზულების დასაწყისია, უთარგმნია და დაუწერია, ხოლო შემდგომ ორივე ხელნაწერი თეიმურაზ ბატონიშვილს მიურთმევია დავით დადიანისათვის (ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, 1960, გვ. 428—430). ხელნაწერში მოთავსებული კრიპტოგრამა არ ეკუთვნის თეიმურაზ ბატონიშვილს, იგი დაუწერია იაკობ ზუბალოვს (ეს კრიპტოგრამა განხილულ გვაქვს აქვე, იხ. ანჯანური სისტემა).

[219] რ. ო რ ბ ე ლ ი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 396.

მეორე ტიპის ანბანის მხოლოდ გასაღებია ცნობილი (ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ხელნაწერი, C—9). როგორც რ. ორბელი აღნიშნავს, თეიმურაზ ბატონიშვილს ეს გასაღები არ გამოუყენებია კრიპტოგრამებისათვის[220].

რ. ორბელის ვარაუდით, პირველი ტიპის ანბანი, რომლითაც თეიმურაზ ბატონიშვილი წერდა კრიპტოგრამებს, მან შეადგინა პეტერბურგში გადასვლის შემდეგ 1811—20 წლებში, როცა ის იწყებს ლიტერატურულ მოღვაწეობას. ხელნაწერთა შესწავლა სხვაგვარ სურათს გვიჩვენებს. როგორც აღვნიშნეთ, პირველი ტიპის კრიპტოგრამები ხელნაწერთა ინსტიტუტის ნუსხებშიც გამოვლინდა. ამათგან პირველი ტიპის გასაღების დათარიღებისათვის მნიშვნელობა აქვს A—131 ხელნაწერის კრიპტოგრამას (იგი ამოხსნა კ. გრიგოლიამ)[261]. თეიმურაზ ბატონიშვილი კრიპტოგრამაში აღნიშნავს, რომ მას „ქართლის ცხოვრების“ ეს ხელნაწერი საკითხავად უთხოვია წინამძღვარ ეფთვიმესაგან და კრიპტოგრამაც მიუწერია მასზე „ქ~კს უპზ, წელსა ჩღპთ“. კ. გრიგოლიაც მიუთითებს, რომ თარიღში შეცდომაა, „ჩღპთ“ წლის ნაცვლად უნდა გვქონდეს „ჩღეთ“, ვინაიდან ქრონიკონი „უპზ“ (487) უდრის „ჩღეთ“ (1799 წელს). ამასთანავე, როგორც თვით თეიმურაზიც აღნიშნავს, ამ კრიპტოგრამის დაწერისას იგი იყო „ათჩვიდმეტისა წლისა“. თეიმურაზი კი დაბადებულა 1782 წელს (1782+17=1799 წელს). თარიღში დაშვებული ეს შეცდომა შემდეგი მიზეზით აიხსნება: როგორც გაირკვა, კრიპტოგრამის დაწერისას თეიმურაზს მოსვლია უნებლიე შეცდომა — სიტყვაში „ჩღპთ“ (სურ. 1) ასო პ (იხ. სურ. 2) ჩაუწერია ე-ს (სურ. 3) ნაცვლად, რომელიც გრაფიკულად პ-ს მსგავსია. ასო ე (სურ. 3) განსხვავდება პ ასოსაგან (სურ. 2) მხოლოდ იმით, რომ იგი გადმობრუნებულია.

---

[220] რ. ო რ ბ ე ლ ი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 396.

[221] კ. გ რ ი გ ო ლ ი ა, ნარკვევები საქართველოს ისტორიის წყაროთმცოდნეობიდან, I, ახალი ქართლის ცხოვრება, 1954, გვ. 171.

სურ. 1 სურ. 2 სურ. 3

ამრიგად, 1799 წელს, როდესაც თეიმურაზ ბატონიშვილი ჯერ კიდევ საქართველოში იმყოფებოდა, დაუწერია კრიპტოგრამა პირველი ტიპის გასაღებით. ამ დროისათვის უნდა ვივარაუდოთ პირველი ტიპის საიდუმლო ანბანის შედგენაც თეიმურაზის მიერ.

რაც შეეხება ანბანის მეორე ტიპს, ამ ანბანის შედგენას რ. ორბელი ვარაუდობს XVIII ს. დასასრულს თუ XIX ს. დასაწყისში[222]. თეიმურაზ ბატონიშვილს, როგორც რ. ორბელი მიუთითებს, ამ ტიპის ანბანით არ დაუწერია კრიპტოგრამები და მხოლოდ ანბანი ჩაუწერია ერთ ლენინგრადულ ხელნაწერში (C—9).

ჩვენი აზრით, ამ გასაღების ავტორი თეიმურაზ ბატონიშვილი არ უნდა იყოს, რასაც ადასტურებს შემდეგი: ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდებში გამოვლინდა რამდენიმე ხელნაწერი, რომელთაც ამ ანბანით შედგენილი კრიპტოგრამები დაუცავთ (S—2684, S—390, S—1284, S—1746, S—2391, H—197, H—885, H—1655). ეს კრიპტოგრამები სხვადასხვა პირთა მიერ არის დაწერილი. მაგ., ეგნატე თუმანიშვილის ასულს ანას მის მიერ გადაწერილი ორი ხელნაწერი დაუმშვენებია ამ სახეობის კრიპტოგრამებით (S—2391, ყარამანიანი, 1811 წ. და S—1746, ბარამგულანდამიანი, XIX ს.). ამავე ანბანით დაუწერია ანდერძი ერთ ხელნაწერზე მის მფლობელს ნინო ერისთავს (H—197, XIX ს.); პეტრე ლარაძეს ლექსების ბოლოს თავისი სახელი კრიპტოგრაფიულად მიუწერია (S—390) და სხვ.

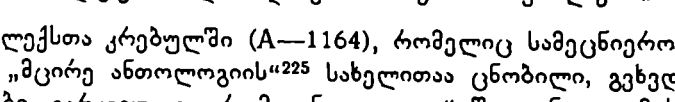
თეიმურაზ ბატონიშვილს რაკი მხოლოდ პირველი ტიპის ანბანით უსარგებლია და არც ერთი მისი კრიპტოგრამა მეორე ტიპის ანბანით არ არის ნაწერი, ამასთანავე მეორე ტიპის ანბანით შედგენილი ყველა კრიპტოგრამა სხვადასხვა პირთა მიერაა დაწერილი, იგი საქართველოში გავრცელებული ჩანს, ეს საფუძველს გვაძლევს, ვიფიქროთ, რომ თეიმურაზ ბატონიშვილი ამ ანბანის შემდგენელი არ უნდა იყოს. მართალია, თეიმურაზ ბატონიშვილს ერთ-ერთ ავტოგრაფულ ხელნაწერში (C—9) ჩაუწერია ამ კრიპტოგრამული ანბანის გასაღები, მაგრამ იგი მისი მოგონილი მაინც არ ჩანს. ეგევე კრიპტოგრამული ანბანი გვხვდება XVIII ს. სხვა ხელნაწერშიც (S—2684)[223]. ეს ფაქტი გვაფიქრებინებს, რომ თეი-

---

[222] რ. ო რ ბ ე ლ ი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 397.

[223] S—2684 ხელნაწერში ანბანს მოსდევს კრიპტოგრამა, საიდანაც ჩანს, რომ კრიპტოგრამა 1801 წელსაა დაწერილი. მაშასადამე, ანბანიც ამავე წლით დათარიღდება.

მურაზს ეს ანბანი სხვა ხელნაწერიდან უნდა გადმოეწერა და იგი არ არის შემდგენელი. მეორე ტიპის ანბანი რომ არ არის თეიმურაზის შედგენილი, ეს შემდეგიდანაც ჩანს: ერთ ხელნაწერში (ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტ. K—9, ანტონ I, გრამატიკა), რომელიც გიორგი XII-ის დაკვეთითაა გადაწერილი, ხოლო შემდგომ დავით და თეიმურაზ ბაგრატიონების საკუთრება ყოფილა[224], სხვა მინაწერთა შორის, რომლებიც დავითს და თეიმურაზს შეუსრულებიათ, საყურადღებო ჩანს მათ მიერვე დაწერილი ორი კრიპტოგრამული ანბანი. თეიმურაზს ხელნაწერში ჩაუწერია კრიპტოგრამული ანბანი, რომელიც, როგორც სამართლიანად აღნიშნავს რ. ორბელი, უცნობი ავტორის მიერაა შედგენილი.

K—9 ხელნაწერის კრიპტოგრამული ანბანის მსგავსი ანბანი საქართველოში ძალზე გავრცელებული ყოფილა. ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდებში ასეთი ანბანით ნაწერი მრავალი კრიპტოგრამა დაიძებნა.

ამრიგად, თეიმურაზს თავისი კოლექციის ხელნაწერებში არა მარტო თავისი საკუთარი ანბანით შედგენილი კრიპტოგრამები უწერია, არამედ სხვათა მიერ შედგენილი კრიპტოგრამული ანბანებიც შეუტანია.

ალექსი და დავით მესხიშვილები

ერთ ლექსთა კრებულში (A—1164), რომელიც სამეცნიერო ლიტერატურაში „მცირე ანთოლოგიის"[225] სახელითაა ცნობილი, გვხვდება კრიპტოგრამები. გარკვეულია, რომ „ანთოლოგია" შედგენილია მესხიშვილთა ოჯახში, კერძოდ, ალექსი და დავით მესხიშვილების მიერ. ანთოლოგია, როგორც ლ. ქუთათელაძე მიუთითებს, „სხვადასხვა დროს მოპოვებული მასალისა და გაგონილის საფუძველზე" შეუდგენიათ მამა-შვილს საკუთარი მოთხოვნილებისა და საჭიროებისათვის[226]. კრიპტოგრამები დასტურდება როგორც ალექსის გადაწერილ ნაწილში, ასევე დავითისაში. ისინი გაუშიფრავს თ. ჟორდანიას და ხელნაწერშივე ჩაუწერია მათი ამოხსნა. კრიპტოგრამების ერთი წყება გამოცანების ამოხსნაა. საიდუმლო ანბანითაა ნაწერი ერთი სტროფი ვახტანგ VI-ის „მაჯამიდან"[227]: „აღმართნა

---

[224] Р. Р. Орбели, Грузинские рукописи Института востоковедения АН СССР, 1956, Л., с. 149.

[225] ლ. ქუთათელაძე, დავით რექტორისეული ანთოლოგია. 1821—1823 წწ., მრავალთავი, IV, 1975, გვ. 106.

[226] იქვე.

[227] ქ. კეკელიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, II, 1952, გვ. 491.

ბროლი სვეტისა...“ ამათ გარდა ხელნაწერში მივაკვლიეთ ერთ კრიპტოგრამას. ამოხსნისას გაირკვა, რომ დაშიფრულია თარიღი: „ნოემბერს 6. ქ-კს უ-ნთ“. ე. ი. 1771 წლის 6 ნოემბერს.

რაც შეეხება ამ კრიპტოგრამების ავტორს, ყველა კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი. დავით რექტორს ეკუთვნის კრიპტოგრამები — გამოცანების ამოხსნა 1 v, 90 v-ზე, ხოლო ალექსი მესხიშვილს — კრიპტოგრამულად დაწერილი ლექსი „აღმართა ბროლი სვეტისა“ (55 r) და საიდუმლო ანბანით დაშიფრული თარიღი (94 r). საყურადღებოდ გვეჩვენება უკანასკნელი კრიპტოგრამა, რომელიც თარიღს აღნიშნავს. თარიღის დაშიფრვა საიდუმლო ანბანით უცხო არ ყოფილა ქართველებისათვის. ხელნაწერის 93 r—94 r-ზე მოთავსებულია არჩილის „ანბანლექსნი ამოცანად სათარგმანებელნი...“ ტექსტი დაწერილია ორ სვეტად. ეს ნაწილი ხელნაწერისა, როგორც ლ. ქუთათელაძე მიუთითებს, ალექსი მესხიშვილის გადაწერილია[228]. 94 r-ზე სვეტებს შორის ვერტიკალურად ჩაწერილი კრიპტოგრამა ხელის მიხედვით იდენტურია ალექსის ხელთან, მაშასადამე, იგი ალექსის დაწერილია. ლ. ქუთათელაძე „ანთოლოგიის“ შედგენას ვარაუდობს XVIII ს. II ნახევარში. შემდგომ, XIX ს. 10-იან წლებში იგი შეუვსია დავით რექტორს[229]. ჩვენს კრიპტოგრამაში დაშიფრული თარიღი „1771 წ. 6 ნოემბერს“ უთუოდ იმის მანიშნებელია, რომ ალექსი მესხიშვილი სწორედ 1771 წ. მუშაობს აღნიშნულ ხელნაწერზე.

ამრიგად, A—1164 ხელნაწერის კრიპტოგრამები დაუწერიათ ალექსი და დავით მესხიშვილებს[230]. მართალია, A—1164 ხელნაწერში არსად არ გვხვდება რაიმე მინიშნება ამ ანბანის შემდგენლის ვინაობის შესახებ, მაგრამ ჩვენ შესაძლებლად მიგვაჩნია, რომ ალექსი მესხიშვილს, თავისი დროისათვის დიდად განათლებულ პიროვნებას, მივაწეროთ აღნიშნული საიდუმლო ანბანის შედგენა. საგულისხმოა, რომ მამის მიერ შედგენილი ანბანი გამოუყენებია დავით რექტორსაც.

დ ა ვ ი თ თ უ მ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი

ცნობილ კალიგრაფს დავით ეგნატეს ძე თუმანიშვილს 1805—1806 წწ. პეტერბურგში გადაუწერია H—396 ხელნაწერი, ხოლო 1807 წელს თბილისში H—382. ორივე ხელნაწერში დავითს ჩაუწერია პირობითი

---

[228] ლ. ქ უ თ ა თ ე ლ ა ძ ე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 106.

[229] იქვე, გვ. 106.

[230] პირობითი ნიშნების სიტემის კრიპტოგრამული ანბანის ის სახეობა, რომელიც მესხიშვილებს გამოუყენებიათ, დასტურდება გეიანდელ, XIX ს. რამდენსამე სხვა კრიპტოგრამაშიც (S—1582, S—1613, A—1123, Q—820, H—2358).

ნიშნების სისტემის ერთი სახეობის კრიპტოგრამული ანბანი და კრიპტოგრამები.

H—396 ხელნაწერი კრებულია: „მეტოლოღია“ თარგმნილია დავით ბატონიშვილის მიერ, ხოლო „ნუსხა წამლისა ელექსერისა, გრძლად მაცოცხლებელისა და თჳსებისა მისისა“ იოანე ბატონიშვილის მიერ. ხელნაწერის ერთი მინაწერიდან (41 rv) ჩანს, რომ ამ „წამლის ნუსხის“ დედანი დაბეჭდილი ყოფილა 1805 წ. პეტერბურგს და ერთი ექიმის ოჯახში მიუგნიათ მისთვის. ხელნაწერში მითითებულია, რომ წამალთა სახელწოდებები წარმოდგენილია ლათინურად, რუსულად და ქართულად. ნუსხის შესწავლამ გამოავლინა, რომ რუსული და ქართული სახელწოდებები წამლებისა დაწერილია კრიპტოგრამულად, სულ 10 დასახელება (38 r)[231]. იმავე გვერდზე, ფურცლის ზედა ნაწილში, გვირგვინისებური ფორმით დავით თუმანიშვილს ჩაუწერია ამ კრიპტოგრამის გასაღები, ცხადია, კრიპტოგრამების ამოკითხვის გასაადვილებლად.

საგულისხმოა ამ ხელნაწერში დაცული ერთი კრიპტოგრამა, რომელიც დავით თუმანიშვილს დაუწერია. იგი ასე გავხსენით: „ანბანი არის დავითისი“. საფიქრებელია, რომ კრიპტოგრამაში მოხსენიებული დ ა ვ ი თ ი დავით თუმანიშვილია. იგი საგანგებოდ უსვამს ხაზს, რომ ეს კრიპტოგრამული ანბანი მისი შედგენილია, მაგრამ დავით თუმანიშვილი არ უთითებს, თუ რა წყაროებით ისარგებლა ანბანის შედგენისას.

დავით თუმანიშვილს ამავე სახეობის ანბანით დაუწერია კრიპტოგრამა „სამართლის წიგნების“ ერთ ნუსხაზე (H—382). როგორც ჩანს, მის ავტორს ზოგი რამ არ მოსწონებია „სამართლის წიგნებში“ და თავისი აზრი ამიტომ მიუფარავს.

ამრიგად, დავით თუმანიშვილი ჩანს შემდგენელი იმ კრიპტოგრამული ანბანისა, რომელიც H—382 და H—396 ხელნაწერებში დასტურდება.

დ ა ვ ი თ ი

ხელნაწერი A—994 გადაწერილია XVII ს-ში, 1711 წელს კი იგი შეუვსიათ[232]. ხელნაწერის როგორც ძირითად ნაწილში, ასევე გვიანდელში, შევსებულ ფურცლებზე გვხვდება კრიპტოგრამები. ყველა კრიპტოგრამა ერთი პირის მიერაა დაწერილი. მაშასადამე, ისინი 1711 წლის შემდგომ დაუწერიათ. ხელის მიხედვით ეს მინაწერები XVIII ს-ის I ნახევრისაა. გაირკვა, რომ კრიპტოგრამები დაუწერია ვინმე დ ა ვ ი თ ს (იხ. კრიპტოგრამები 181 r-ზე). დავითი არა მარტო დამწერი ყოფილა ამ

[231] მე-6 დასახელებაში დავით თუმანიშვილს ლათინური სახელწოდებაც კრიპტოგრამით დაუწერია.

[232] შ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი, Описание, III, 1908, გვ. 251.

კრიპტოგრამებისა, არამედ შემდგენელი, როგორც თვითონ მიუთითებს: „ესე წიგნი ჩემ დავითის მოგონილი არის, ვინც ისწავლოთ, შენდობას მიბძანებდეთ“. საინტერესოა ამ საიდუმლო მინაწერში ტერმინ წიგნის ხმარება. წიგნი აქ ანბანის მნიშვნელობით არის ნახმარი. ცნობილია, რომ ძველ ქართულში ასოს უწოდებდნენ წიგნს[233]. საგულისხმო ჩანს აგრეთვე დავითის მეორე კრიპტოგრამა იმავე გვერდზე, სადაც იგი თავის შედგენილ ანბანს აფხაზურს უწოდებს: „დავით ვწერ ამ წიგნს, რომელსა აფხაზური ეწოდების“.

ცხადია, აქ აფხაზური გულისხმობს კრიპტოგრამულ ანბანს, მაგრამ რატომ შეარქვა დავითმა ამ ანბანს აფხაზური, არ არის ნათელი. დავითის ვინაობის შესახებ სხვა რაიმე ცნობა ხელნაწერში არ დაიძებნა.

გიორგი ავალიშვილი

XVIII ს. დასასრულისა და XIX ს. პირველი ნახევრის მოღვაწეს გიორგი ავალიშვილს ერთ ავტოგრაფულ ნუსხაში (S—1508), რომელიც 1787 წელს გადაუწერია მოსკოვს, ჩაუწერია საიდუმლო ანბანი და ხუთსტრიქონიანი კრიპტოგრამა (185 r). კრიპტოგრამის ამოხსნის შემდეგ გაირკვა, რომ პირველი ოთხი სტრიქონი ლექსია. გ. ავალიშვილს ამოუღია ერთი სტროფი თეიმურაზ I-ის პოემიდან „ქება და მკობა ხელმწიფის ალექსანდრესი და დედოფლის ნესტან-დარეჯანისა“[234].

ვინ მზეს ნახავს, მას დასახავს, იტყვიან, თუ აღვის ხია,
მუშკ-ამბრისა სული მას სდის, მგონი ყველა ზედ ასხია,
ეხვეწების ცისა მნათი, შუქნი შენნი გვავასხია,
და ეგრე ბრძანებს მის ხელმქმნელი, სისხლი მისთვის დასხია.
გიორგი ავალიშვილის დაწერილია“.

კრიპტოგრამის მეხუთე სტრიქონის მითითება, რომ იგი გიორგი ავალიშვილის დაწერილია, საყურადღებოა. როგორც აღვნიშნეთ, გიორგი ავალიშვილს ხელნაწერში ჩაუწერია პირობითი ნიშნების სისტემის საიდუმლო ანბანი. ვფიქრობთ, რომ გ. ავალიშვილმა შეადგინა აღნიშნული ანბანი და თეიმურაზ I-ის პოემის ერთი სტროფიც ამიტომ დაშიფრა ამ ანბანით. სხვა მიზანი მას არ უნდა ჰქონოდა, ვინაიდან არავითარ საიდუმლო შინაარსს არ შეიცავს თეიმურაზ I-ის პოემის ეს სტროფი. მსგავსი ანბანით ნაწერი სხვა კრიპტოგრამა არ შეგვხვედრია. ამრიგად, გ. ავალიშვილი შემდგენელი ჩანს პირობითი ნიშნების სისტემის ერთ-ერთი სახეობისა.

---

[233] კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1960, გვ. 36.

[234] ლ. ათანელიშვილი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 63.

პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის № 1 ხელნაწერში ანბანის ერთ-ერთ შემდგენლად დასახელებულია „თაქალთოიანი“. ეს გვარი ქართულში იშვიათი ხმარებისა ჩანს, თუმცა სამეცნიერო ლიტერატურაში დაიძებნა მცირეოდენი ცნობები ამ გვარის წარმომადგენლებზე.

პლ. იოსელიანის ცნობით თეიმურაზ მეორის ქვრივი და ერეკლე II-ის დედინაცვალი ყოფილა ანახანუმ თაქალთოიანი[235]. ანა იყო ასული ბეჟან იოთამიშვილისა და იესე მეფის დეიდაშვილი[236]. ბეჟან იოთამიშვილს მოიხსენიებს ვახუშტი ბატონიშვილი, როგორც თაქალთოიანს: „მაშინ მოვიდა ყეენიდამ ბეჟან თაქალ-თოიანი, რათა უკუნ-იქცეს მეფე მათგან“[237]. არ არის გამორიცხული, რომ თაქალთოიანთა გვარის რომელიმე წარმომადგენელი იგულისხმებოდეს პარიზულ № 1 ხელნაწერში, როგორც ერთ-ერთი კრიპტოგრამული ანბანის შემდგენელი.

3. ხელნაწერების გადამწერთა და მფლობელთა კრიპტოგრამები

პირობითი ნიშნების სისტემა XVIII—XIX სს-ში ძლიერ გავრცელებულია საქართველოში, მაგრამ ანდერძებისათვის ხელნაწერთა გადამწერებსა და მფლობელებს იგი შედარებით იშვიათად უხმარიათ. პირობითი ნიშნებით უმეტესად სხვადასხვა ხასიათის მინაწერები ჩაუწერიათ ხელნაწერებში — ლექსები, გამოცანების ამოხსნა, დაუშიფრავთ თარიღები, კრიპტოგრამებით ჩაუწერიათ კომენტარები, წერილები და სხვ. განვიხილოთ ზოგი მათგანი.

პირობითი ნიშნებით ანდერძები გადამწერებს იშვიათად უწერიათ. როგორც ჩანს, გადამწერები იყენებდნენ ერთგვარად დაკანონებულ და უფრო ცნობილ სისტემებს (მაგ., ანჩინური, სათვალავადი და სხვ.) და შედგენილობით რთულ სისტემას პირობითი ნიშნებისას უფრო ნაკლებად მიმართავდნენ. დაახლოებით ათიოდე კრიპტოგრამული ანდერძი შეგვხვდა, რომლებშიც გადამწერთა სახელებია დაშიფრული. უძველესი კრიპტოგრამა, რომელშიც გადამწერის სახელია მოხსენებული, XVI ს-ისაა. გადამწერ მანოელ ინანიკაშვილს ანჩინური და უკუდაწერილობის სისტემათა გარდა სცოდნია პირობითი ნიშნების სისტემაც (იხ. კრიპტო-

---

[235] პლ. ი ო ს ე ლ ი ა ნ ი, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, აკ. გაწერელიას შესავალი წერილით, რედაქციითა და შენიშვნებით, 1936, გვ. 10—11, შნშ. 4.

[236] მ. ქ ა ვ თ ა რ ი ა, XVIII ს. ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიდან, 1977, გვ. 180.

[237] ვ ა ხ უ შ ტ ი ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ქართლის ცხოვრება, IV, 1973, გვ. 498.

გრამული ანდერძები ერთ მეტაფრასულ კრებულში, ქუთ. მუზ. K—4)[238]. ხელნაწერში არსებული არაკრიპტოგრამული ანდერძიდან ცნობილი იყო მისი გადამწერის ვინაობა, მაგრამ მანოელის მიერ ლამაზი, კალიგრაფიული ხელით შესრულებული კრიპტოგრამული ანდერძები მხოლოდ იმის მომასწავებელია, რომ მას სურს გამოამჟღავნოს თავისი ცოდნა ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობისა. გადამწერთა მიერ ანდერძების არაკრიპტოგრამულად და კრიპტოგრამულად წერის ეს მეთოდი, როგორც ვნახეთ, სხვა სისტემებთანაც დადასტურდა. მანოელ ინანიკაშვილის კრიპტოგრამული ანდერძები არის პირობითი ნიშნებით ნაწერი ანდერძების უძველესი ნიმუშები.

XVII ს. მხოლოდ ერთი კრიპტოგრამული ანდერძი შემორჩენილა (A—913). კრიპტოგრამა დაზიანებულია, ნაწილობრივ იკითხება. ანდერძი, როგორც გაირკვა, ვინმე თეოდორეს დაუწერია.

XVIII ს. გადამწერს სტეფანესაც ანდერძების წერის ცნობილი ხერხი გამოუყენებია: არაკრიპტოგრამული ანდერძის გარდა კრიპტოგრამით ჩაუწერია თავისი სახელი ხელნაწერებში (H—1070, H—172). როგორც H—172 ხელნაწერის ანდერძიდან (114 v) ირკვევა, სტეფანე მისი საერისკაცო სახელი ყოფილა: „სტეფანე ყოფილი ბერი ტიმეოს მომიხსენეთ, ქ~ეანნო“. ალბათ, ამიტომ დაუშიფრავს მას თავისი სახელი.

საინტერესო ჩანს ერთი კრიპტოგრამული ანდერძი (H—929, ამირანდარეჯანიანი, 168 r). ამ კრიპტოგრამის შინაარსი ასეთია: „დასრულდა წიგნი ესე ამირანდარეჯანიანი ხელითა ნიკოლოზ ჩაჩიკაშვილის ხელითა“[239]. კრიპტოგრამის მიხედვით გადამწერი თითქოს ნიკოლოზ ჩაჩიკაშვილია, მაგრამ ხელნაწერი ფაქტიურად გადაწერილია ნიკოლოზის შვილის კორნილიოსის მიერ. ხელნაწერს აქვს მისი ანდერძი: „განსრულდა ამირან დარეჯანისძე ხელითა ჩაჩიკაშვილის მღვდლის ძის კორნილიოსისათა. ნუმცა დასრულდება მწერლისა ამის შვილი და შვილისშვილის ხსენება ქვეყანასა ზედა. ვინც იხილოთ, მშვიდობასა და დღეგრძელობასა ყოფდეთ ჩემთვის. დაიწერა იქლის კ~ვ, ქ~კს უ~ო“, ე. ი. 1782 წელს. როგორც ხელის შესწავლა გვიჩვენებს, ტექსტის გადამწერი ნამდვილად კორნილიოს ჩაჩიკაშვილია. რატომ მიაწერა ნიკოლოზმა, კორნილოსის მამამ, ასეთი შინაარსის კრიპტოგრამული ანდერძი, გაურკვეველია.

თეიმურაზ I-ის „ლეილმეჯნუნიანის“ (H—485, XVIII ს. II ნახ.) გადამწერი უცნობი იყო. ტექსტის დასასრულს არსებული კრიპტოგრა-

---

[238] კრიპტოგრამები ამოხსნა ნ. მარმა: Н. Марр. Один вид грузинского криптографического письма. Христианский Восток, III. в. 1, 1914, с. 205—207.

[239] კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები, საიუბილეო კრებული კ. კეკელიძეს დაბადების 80 წლისთავზე, უნივერსიტეტის გამოცემა, 1959, გვ. 280.

მიდან ირკვევა, რომ ხელნაწერი გადაუნუსხავს ვინმე ალექსანდრეს („მე ალექსანდრეს დამიწერია“).

გიორგი ბაგრატიონს „ხუბმარდიანის“ ავტოგრაფულ ნუსხაზე პირობითი ნიშნების სისტემის სხვადასხვა ტიპის ასო-ნიშნებით შესრულებული ორი სიტყვა დაუწერია. ერთი მათგანი ამოხსნა და გამოაქვეყნა გ. მიქაძემ[240]. იგი აღნიშნავს გადამწერის სახელს „გიორგის“. აღსანიშნავია, რომ მეორე კრიპტოგრამული სიტყვაც იმავე სახელს „გიორგის“ აღნიშნავს. ამრიგად, გიორგი ბაგრატიონს სცოდნია პირობითი ნიშნების სისტემის ორი განსხვავებული ტიპი და ავტოგრაფულ ნუსხაზე ამ ტიპის კრიპტოგრამებით საკუთარი სახელი „გიორგი“ დაუწერია.

1816 წ. გადაწერილ ხელნაწერის ანდერძში პირობითი ნიშნების კრიპტოგრამით დაუწერია თავისი სახელი კვლავ ვინმე გ ი ო რ გ ი ს[241].

ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობა, როგორც ჩანს, ქართველ გადამწერ ქალებსაც სცოდნიათ. მწიგნობარ თუმანიშვილთა ერთ-ერთი წარმომადგენელი ანა ეგნატეს ასული თუმანიშვილი-ამილახვარი „ბარამგულანდამიანის“ (S—1746) ანდერძს კრიპტოგრამულად წერს[242]. პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამებში მხოლოდ რამდენიმე კრიპტოგრამა შეგვხვდა, რომლებშიც მფლობელთა ვინაობაა მიფარული.

ერთ-ერთი უძველესი კრიპტოგრამა XV ს-ისა, რომელშიც ხელნაწერის მფლობელია მოხსენებული, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, A—447 ხელნაწერშია დაცული.

XVII ს-ში გადაუწერია ხელნაწერი ქუთაისის მუზ. K—435 ვინმე ფილიმონს. ხელნაწერში არსებული კრიპტოგრამები, რომლებიც XVII—XVIII სს-ით დავათარიღეთ, ამ ნუსხის მფლობელს ვინმე იონათამს ეკუთვნის.

როგორც ერთი ხელნაწერი კრებულის (S—4529, XVII ს.) კრიპტოგრამიდან ჩანს, XVII ს. დასასრულსა და XVIII ს. დასაწყისში ამ ნუსხის მფლობელი ყოფილა მარიამ ერისთავი.

XVIII ს. კიდევ ერთი მფლობელი, ვინმე ნოდარი, გამოავლინა 1669 წლის ხელნაწერი კრებულის კრიპტოგრამამ (H—1064).

XVII ს. „ვეფხისტყაოსნის“ ორ ხელნაწერს უორდროპისეულსა

---

[240] გ. მ ი ქ ა ძ ე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები, საიუბილეო კრებული კ. კეკელიძეს დაბადების 80 წლ ისთავზე, უნივერსიტეტის გამოც. 1959, გვ. 281.

[241] კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მ ი ქ ა ძ ე მ: ქართული კრიპტოგრაფია, დროშა, 1953, № 6.

[242] კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მ ი ქ ა ძ ე მ: ძველი საქართველოს პოეტი ქალები, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, IV, 1973, გვ. 45,

(W—17) და S—2829-ს დაუცავთ კრიპტოგრამები, რომლებიც ამ ხელნაწერის მფლობელებს, ზურაბ წერეთლის ოჯახის წევრებს, ეკუთვნით[243].

XVI ს. ბიბლიის ერთ-ერთ ხელნაწერს (A—646) გარდა ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამისა, რომელიც ზემოთ განვიხილეთ, დაუცავს ერთი მეტად საინტერესო შინაარსის პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამა: „მირიან მოვიდა თელავს. ამ წიგნს მოუვა საწერლად“. კრიპტოგრამაში მოხსენიებული მირიან ერეკლე II-ის ვაჟი მირიან ბატონიშვილი უნდა იყოს.

კრიპტოგრამის ცნობა საყურადღებო ჩანს. ირკვევა, რომ მირიან ბატონიშვილი თელავში ჩასულა და თან წაუღია ეს ხელნაწერი ბიბლია.

პირობითი ნიშნების ეს კრიპტოგრამა, რომელშიც მირიან ბატონიშვილზეა საუბარი, ადასტურებს, რომ ხელნაწერში არსებული ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამაში მოხსენიებული მარიამ ბატონიშვილი ერეკლე II-ის ასულია. ორივე კრიპტოგრამის მნიშვნელობა კი მეტად დიდია. მათი მეშვეობით ირკვევა, რომ ბიბლიის ეს ხელნაწერი ერეკლე II-ის სამეფო წიგნთსაცავის კუთვნილება ყოფილა ერთხანს.

ხელნაწერის შემდგომ ბედზე მასში არსებული ერთი მინაწერი მიანიშნებს: „ეს თვესა ივლისის 1-ს, 1888 წელს, ეს ძვირფასი წიგნი ვიპოვე მე თელავის საკრებულო ტაძარში და ჩავაბარე კრებულთ წარსადგენად თფილისის საეკლესიო მუზეუმში დ. ბაქრაძის მიერ. თ. ჟორდანია“ (398 r).

ამრიგად, როგორც კრიპტოგრამიდან გამოჩნდა, ხელნაწერი მირიან ბატონიშვილს წაუღია თელავში და იქ სამეფო ბიბლიოთეკაში ყოფილა დაცული. შემდგომ თ. ჟორდანიას მიუგნია მისთვის და ჩაუბარებია საეკლესიო მუზეუმისათვის გადასაცემად თბილისში. როგორც ჩანს, თ. ჟორდანიას ეს თხოვნა დაუკმაყოფილებიათ. ამჟამად ეს ნუსხა ხელნაწერთა ინსტიტუტის ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის ფონდშია დაცული (A—646).

XVIII ს. კრიპტოგრამულმა მინაწერებმა გამოაელინეს მფლობელთა ერთი წყება. მაგ., XII ს. ასკეტიკური კრებულის (A—528) მფლობელი ყოფილა ონოფრი ტფილელი, ვინმე სალომე — S—2632 ხელნაწერისა, დავით ბერი — H—1352 ხელნაწერისა. „სადღესასწაულოს“ ერთი ხელნაწერის (A—683) კრიპტოგრამების გაშიფრვის შემდეგ ნათელი გახდა, რომ ამ „სადღესასწაულოს“ მფლობელს არქიმანდრიტ სოფრონი-

---

[243] კრიპტოგრამები ამოხსნა გ. მ ი ჭ ა ძ ე მ: კეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები. VI 1974, გვ. 144—145; მისივე, კეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა კრიპტოგრამები, შოთა რუსთველი, საიუბილეო კრებული, შ. რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის გამოცემა, 1966, გვ. 356—359.

ოსს მიურთმევია იგი „ყ~დ უსამღუდელოების“ ნიკოლაოსისათვის. კრიპტოგრამული მინაწერების მიხედვით XIX ს. მფლობელები ყოფილან: ნინო ერისთავი (H—197), პრაპორშიკი იოვან დავითის ძე აბაშიძე (Q—779).

4. პირობითი ნიშნების სისტემის სხვადასხვა მინაწერები

კ რ ი პ ტ ო გ რ ა მ ე ბ ი ა ნ ი გ ა მ ო ც ა ნ ე ბ ი

ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდებში დაცულია ქართული გამოცანების კრებულები. ერთ-ერთ კრებულში გამოცანებს ამოხსნა კრიპტოგრამებით აქვს მიწერილი, რაც ერთგვარად ართულებს მათ ამოცნობას. ამ რიგის გამოცანებისათვის პირველად მიუგნია თ. ჟორდანიას ერთ კრებულში (A—1164, 1 v), რომელიც დავით რექტორს გადაუწერია[244]. კრიპტოგრამები გაშიფრა თ. ჟორდანიამ (A—1164, 55 r). ამ კრებულის გარდა, ასეთი კრიპტოგრამებიანი გამოცანები დაცულია ხელნაწერთა ინსტიტუტის კიდევ ორ ნუსხაში. ესენია: S—1582[245] და H—1050[246].

S—1582 ხელნაწერი XIX ს. I მეოთხედისა ჩანს[247], H—1050 XIX ს. I ნახევრისაა. ორივე ხელნაწერში გამოცანები ამოხსნილია კრიპტოგრამებით. S—1582 ხელნაწერის კრიპტოგრამები პირობითი ნიშნების სისტემისაა, H—1050 ხელნაწერის კრიპტოგრამები კი სათვალავადი სისტემისა[248] (ამ კრიპტოგრამების შესახებ იხ. სათვალავადი სისტემა).

S—1582 ხელნაწერი კრებულია, რომელშიც XVIII—XIX სს-ში გადაწერილი ხელნაწერებია შეკინძული. ხელნაწერი ზაზა გაბაშვილის ოჯახის საკუთრება უნდა იყოს, რასაც ადასტურებს შემდეგი მინაწერი: „აწ ეს წიგნი მდივანის გაბაშვილის ზაზასია“ (32 r). გარდა ამისა, ხელნაწერში დაცულია „ანბანთქება“: „თქმული ზაზა გაბაოვის ასულის მაიასი გამოცანა ანბანზე“ (1 v—6 r)[249]. „ანბანთქების“ ბოლოს მიწერილია: „გასრულდა მაიას ნათქვამი, ღმერთო, აცხონე“ (5 v).

---

[244] გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართული ხელნაწერების შესწავლა და აღწერა, 1957, ვ. 10—17.

[245] ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. III, 1963, გვ. 41.

[246] გ. მ ი ქ ა ძ ე, დასახ. ნაშრომი, ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, III, 1948, გვ. 49.

[247] S—1582 ხელნაწერში ჩვენთვის საინტერესო გამოცანები მოთავსებულია 39 v—42 r-ზე. ამ ფურცლების ჰვირნიშანია 1796 წ. (ფფ. 40, 41). ამიტომ გამოცანებისა და კრიპტოგრამების თარიღი XIX ს. დასაწყისი უნდა იყოს.

[248] ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული კრიპტოგრამებიანი გამოცანები, მრავალთავი, IV, 1975, გვ. 35—56.

[249] სათაურში სიტყვები „ზაზა გაბაოვის ასულის მაიასი“ დაწერილია მაია გაბაშვილის ხელით, ხოლო დანარჩენი სიტყვები: „თქმული... გამოცანა ანბანზე“ და აგრეთვე „ანბანთქების“ ტექსტის ნაწილი (1v—3r; 3r-ზე ფურცლის ნახევარი) დაწერილია სხვა ხელით. ლ. ასათიანს კი მიაჩნია, რომ „ანბანთქების“ დედანი დაკარგულია და S—1582-ში

ამრიგად, S—1582 ხელნაწერი ზაზა გაბაშვილის ოჯახის საკუთრება ყოფილა. საფიქრებელია, რომ იგი ამ ოჯახში შეუკინძავთ ცალკეული ხელნაწერების ფრაგმენტებიდან, მაია გაბაშვილს კი თავისი „ანბანთქებით“ შეუვსია.

S—1582 ხელნაწერში ზემოთ მოხსენებული კრიპტოგრამების გარდა გვხვდება პირობითი ნიშნების სისტემის იმავე სახეობით ნაწერი ერთი კრიპტოგრამა, რომელიც წარწერილია 39 v-ზე „გამოცანების“ დასაწყისში, ფურცლის ზედა კიდეზე. კრიპტოგრამა ასე გავხსენით: მ ა ი ა ვ დ ა ვ ა რ დ-ბ უ ლ ბ უ ლ თ ქ მ ა ო.

საფიქრებელია, რომ კრიპტოგრამაში მოხსენებული მაია — მაია გაბაშვილია, ზაზა გაბაშვილის ასული. ამას გვავარაუდებინებს ის ფაქტი, რომ ხელნაწერი S—1582 ზაზა გაბაშვილის ოჯახში ინახებოდა ერთხანს. S—1582 ხელნაწერის კრიპტოგრამებიანი გამოცანების უცნობ ავტორს, ჩანს, მაია გაბაშვილისთვის შეუდგენია ამ სახით გამოცანები. ამაზე მიანიშნებს ზემოაღნიშნული კრიპტოგრამა, რომელიც მას სათაურად წაუმძღვარებია გამოცანებისათვის: „მაიავ და ვარდ-ბულბულ თქმაო“.

ამავე უცნობი ავტორისა ჩანს ერთი გამოცანაც, რომელიც მიწერილია მეორე ნუსხაზე: S—1613. ხელნაწერი კრებულია, გადაწერილია 1726 წელს. 174-ე გვერდზე, ფურცლის ზედა კიდეზე, მიწერილია ორსტრიქონიანი გამოცანა:

„სახლი მაქვს აგეთ-აგეთი, ხურო კაჭკაჭის ნაგები,
შიგ ეზიარ, ამოვიძახე, კარი არა მაქვს საღები“.

ამ გამოცანას მოჰყვება კრიპტოგრამა[250]:

ამოხსნა:

„ჩემო მაიავ, ასე დაწერე“.

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ ეს ორსტრიქონიანი ტექსტი ხელის მიხედვით ემსგავსება S—1582 ხელნაწერის გამოცანების ტექსტს. ვფიქრობთ, რომ S—1613 ხელნაწერის ორსტრიქონიანი გამოცანისა და S—1582 ხელნაწერის გამოცანების გადამწერი ერთი და იგივე პირია.

S—1613 ხელნაწერის კრიპტოგრამაში მოხსენებული მაია უნდა იყოს მაია გაბაშვილი. ამას პირველ რიგში მიანიშნებს S—1582-ის გამოცანებისა და S—1613 ხელნაწერის ორსტრიქონიანი გამოცანის ტექსტის ხელის იგივეობა და, ამასთანავე, ორივე კრიპტოგრამაში პირობითი ნიშნების სისტემის მსგავსი სახეობის ანბანის გამოყენება. თუმცა აქვე უნდა

დაცული ტექსტი პირია (იხ. ღ. ა ს ა თ ი ა ნ ი. ძველი საქართველოს პოეტი ქალები, 1936. გვ. 182).

[250] კრიპტოგრამა ამოხსნა და გამოაქვეყნა გ. მ ი ქ ა ძ ე მ: ქართული კრიპტოგრაფია, ჟურნ. დროშა, 1953, № 6.

შევნიშნოთ, რომ S—1582 და S—1613 ხელნაწერთა კრიპტოგრამები ხელით ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან. S—1613 ხელნაწერის კრიპტოგრამა უფრო მრგვალი ასოებითაა ნაწერი. იგი შესრულებული უნდა იყოს იმ პირის მიერ, რომელსაც ხელნაწერთა ინსტიტუტის ერთ ნუსხაზე (H—2295) მიუწერია კრიპტოგრამა და ზმა, რასაც ადასტურებს S—1613 ნუსხის კრიპტოგრამისა და H—2295 ხელნაწერის კრიპტოგრამისა და ზმის წერის ერთნაირი მანერა. ამასთანავე, H—2295 ხელნაწერის ზმასა და კრიპტოგრამაშიც მოხსენებულია მაია. (H—2295 ხელნაწერის კრიპტოგრამის შესახებ იხ. ანრეური სისტემა). H—2295 ხელნაწერში მოხსენებული მაია, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ (იხ. ანრეური სისტემა), ზაზა გაბაშვილის ასული უნდა იყოს, რასაც ამ ხელნაწერის კრიპტოგრამის შინაარსი ადასტურებს: კრიპტოგრამის ავტორი მიმართავს მაიას: ხელმწიფეო ჩემო, დაო მაია, რატომ არ სწყალობთ ჩემს ძმას და უწყალოს ტანჯვით სტანჯავო. როგორც ჩანს, აქ მაიას სატრფიალო ამბებია დაფარული. H—2295 ხელნაწერის ამ ჩვენებას მხარს უჭერს აგრეთვე შემდეგი გარემოებაც: S—1582 კრებულში, რომელიც მაია გაბაშვილის ოჯახის კუთვნილება ყოფილა, გარდა მაიას ანბანთქებისა (1 v—5 v), მაიას ხელითვე დაწერილია ფურცლები 15 v—18 v. 16 r—17 v-ზე მოთავსებულია ლექსი: „განშორება ორთა მიჯნურთა ურთიერთისაგან“ და 17v —18 v-ზე: „ჩახრიხული (!) მუხანბაზი, თქმული გარსე[ვან] ყორღა[ნოვის] მ[იე]რ“.

ჩვენი ყურადღება მიიქცია ლექსმა „განშორება ორთა მიჯნურთა ურთიერთისაგან“:

„ვაი, რად დავკარგე ძვირფასი ლალი,
სისხლის ცრემლი მდის, არ შრება თვალი...“

ცნობილია, ამ ლექსის რამდენიმე ვარიანტი: S—3192 ბ; H—559 ა; H—823 ა; H—2692; H—2817[251]. ეს ხელნაწერებიც XIX ს-შია გადაწერილი, მაგრამ S—1582 ხელნაწერის მაია გაბაშვილისეული ვარიანტი მათზე უფრო ადრეულია. ამ ხელნაწერებში ეს ლექსი ნაკლულია, შედარებით უფრო სრულია იგი H—2817 ხელნაწერში.

ჩვენი ყურადღება მიიქცია ამ ლექსის ბოლო სტროფმა, რომელიც მხოლოდ მაიასეულ ხელნაწერშია (S—1582) დაცული. ამ სტროფში მისი ავტორი მიუთითებს წელსა და დღეს, როდესაც სატრფოს მოაშორეს:

„თებერვლის თოთხმეტს შაფათ შავს დღესა
მე მამაშორვეს მნათობსა მზესა.
წელსა ათასსა რვა ასს, ჸი, ოცდაერთსა,
სამართალსა ესთხოე მოწუალე ღმერთსა“.

---

[251] ხელნაწერებზე მიგვითითა ხელნაწერთა ინსტიტუტის მეცნიერმა თანამშრომელმა ია გაჩეჩილაძემ.

საფიქრებელია, რომ ეს სტროფი მაია გაბაშვილს ეკუთვნის, ვინაიდან იგი მხოლოდ მაიასეულ ნუსხაშია დაცული და არ გვხვდება არც ერთ სხვა ვარიანტში, ყველაზე სრულ H—2817-შიც კი.

შესაძლებელია, მაია გაბაშვილმა თავისი მძიმე სულიერი მდგომარეობა ამ ლექსით გადმოსცა, იგი იყოს მისი ავტორი, მაგრამ სათაურში არ დაასახელა თავისი თავი, როგორც ავტორი, დამალა რა თავისი სატრფიალო ამბავი.

ამრიგად, S—1582 ხელნაწერის კრიპტოგრამებიანი გამოცანები და S—1613 ხელნაწერის ორსტრიქონიანი გამოცანა ეკუთვნის ერთ პირს. ისინი მაიასადმია მიძღვნილი, მაგრამ საიდუმლოდ, მიფარვით, რასაც გამოცანებს წამძღვარებული კრიპტოგრამა „მაიავ და ვარდ-ბულბულ თქმაო“ მიგვანიშნებს. მეორეს მხრივ, კრიპტოგრამები (S—1613 და H—2295 ხელნაწერებისა) და ზმა (H—2295 ხელნაწერში) ამჟღავნებენ ამ საიდუმლოს — მაიას სატრფიალო ამბავს. საყურადღებო ჩანს აგრეთვე მაია გაბაშვილის ლექსიც, რომელიც ერთგვარად ნათელს ჰფენს კრიპტოგრამებში მიმალულ ამბებს.

ამრიგად, ქართულმა კრიპტოგრამებმა გამოავლინეს ცნობები მაია გაბაშვილის ბიოგრაფიის შესახებ. კრიპტოგრამებში მიმალული მაიას სატრფიალო ამბავის გამომჟღავნება გვაფიქრებინებს, რომ ლექსი „ვაი, რად დავკარგე ძვირფასი ლალი, / სისხლის ცრემლი მდის, არ შრება თვალი...“ მაია გაბაშვილის დაწერილი უნდა იყოს.

ერთი კრიპტოგრამული იამბიკოს შესახებ.

ქართული ჰაგიოგრაფიული კრებული H—2077 (ხელნაწერთა ინსტიტუტის ნუსხა) გადაწერილია 1736 წელს ალექსი მესხიშვილის მიერ. ხელნაწერის 225 r-ზე მოხატულ ჩარჩოში ჩაწერილია ხუთსტრიქონიანი კრიპტოგრამა, რომელსაც უძღვის იმავე ხელით, კრიპტოგრამულად დაწერილი სამი სიტყვა: „ღ᷾თო, შენ წარმიმართე“. კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შანიძემ[252].

ამოხსნა:

ღ᷾თო შენ წარმიმართე.
გონებათ რჩეულ მეუფლოვნესა ძესა
გიტყუი უუთქესა სათქეოდ საწყაურად ზესა.
უეცნაურსა ზესთ გონებათა მზესა,
მაგრა მაცურევად სურვისა წინა გთქვესა.
იოსებ ვითხოვ შეწევნასა ჰრთულედსა.

---

[252] ა. შანიძე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926. გვ. 241—242. ა. შანიძის ხელით დაწერილი ამოხსნილი კრიპტოგრამის ტექსტი ჩაკრულია H—2077 ხელნაწერში (224 v).

როგორც ხელის შესწავლამ დაგვანახვა, კრიპტოგრამა სხვა პირს უნდა დაეწერა. ასოთა მოხაზულობა და მელანი ამ კრიპტოგრაფიული ჩანაწერისა განსხვავდება H—2077 ხელნაწერის ხელისაგან, ე. ი. ალექსი მესხიშვილის ხელისაგან.

H—2077 ხელნაწერი მხატვრულად გაფორმებულია. 224—231 ფურცლებზე მოთავსებულია:

1. თხზული ასოებით შესრულებული მინაწერი ალექსი მესხიშვილისა (224 r). იგი ამოკითხული და გამოქვეყნებულია ამ ხელნაწერის აღწერილობაში[253]: „უუსასოესო წმიდაო ღვთისმშობელო, ნუ უგულებელს ჰყოფ წინასა ნაწილსა შრომასა ჩემსა. უღირსი დეკანოზი ალექსი".

2) 226—231 ფურცლებზე მოთავსებულია წმინდანთა სურათები, რომელთა მომხატავი ალექსი მესხიშვილი ჩანს[254].

3) ალექსი მესხიშვილის მოხატული უნდა იყოს აგრეთვე ის ჩარჩო (225 r), რომელიც ზემოთ აღნიშნულ კრიპტოგრამაზე ირგვლივ არის შემოვლებული. ამას ადასტურებს კრიპტოგრამის ჩარჩოს და მოხატულ წმინდანთა სურათების საღებავის ერთნაირობა.

ამგვარად, ცალკე ფურცელზე სხვა პირს ლამაზად, კალიგრაფიული ხელით დაუწერია კრიპტოგრამა, ხოლო შემდგომ ალექსი მესხიშვილს მოუხატავს ეს ფურცელი (იგულისხმება კრიპტოგრამის ჩარჩო) და თავის ხელნაწერში ჩაუკინძავს კიდეც (225 r). საგულისხმოა ის გარემოება, რომ ეს ფურცელი არის მთლიანი ხელნაწერის შემადგენელი ნაწილი. მას იგივე ჰვირნიშანი აქვს (სამი ნახევარმთვარე), რაც H—2077 ხელნაწერის სხვა ფურცლებს. ამასთანავე, გადასაწერად ისევეა მომზადებული, როგორც ამავე ხელნაწერის სხვა ფურცლები. ფურცელი დახაზულია ორ სვეტად. თითოეული სვეტი შედგება 40 სტრიქონისაგან, ისევე როგორც ამ ხელნაწერის ალექსის მიერ დაწერილი სხვა ფურცლები. მაშასადამე, აშკარაა, რომ ალექსი მესხიშვილს ამ ხელნაწერისთვის მომზადებული ერთ-ერთი დაუწერელი ფურცელი გადაუცია სხვა პირისთვის, რომელსაც ჩვენი კრიპტოგრამა დაუწერია, შემდგომ ალექსის იგი მოუხატავს და ბოლოს ჩაუკინძავთ ხელნაწერში.

ისმის კითხვა: თავისი დროის შესანიშნავმა კალიგრაფმა ალექსი მესხიშვილმა მის მიერვე გადაწერილსა და მოხატულ ხელნაწერში რატომ მოათავსა სხვა ხელით დაწერილი ეს კრიპტოგრამიანი ფურცელი? ალექსიმ იგი მხოლოდ ხელნაწერის სამკაულად გამოიყენა, თუ ამ ფურცელზე მოთავსებულ კრიპტოგრამას სხვა დანიშნულება ჰქონდა? ამ კითხვაზე პასუხს, ვფიქრობთ, თვით კრიპტოგრამის შინაარსი გაგვცემს:

---

[253] ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, V, 1949, გვ. 47.

[254] ი. გაჩეჩილაძე, XVIII — XIX საუკუნეების ქართველ კალიგრაფთა მოღვაწეობა: მესხიშვილთა კალიგრაფიული სკოლა და მათი საოჯახო წიგნსაცავი (სადისერტაციო ნაშრომი), 1975, გვ. 54.

კრიპტოგრამა წარმოადგენს იამბიკოს. იგი ასე იწყება:

„გონებათ რჩეულ მეკელოვნესა ძესა
გიტყვი უთქვესა სათქვოდ საწყურად ზესა“...

ჩვენი ყურადღებაც სწორედ ამ დასაწყისმა სტრიქონებმა მიიქციეს. იამბიკოს დამწერი მიმართავს ვინმე „მეკელოვნესა ძესა“ და სურს მის შესახებ სადიდებელი სიტყვის თქმა: „გიტყვი უთქვესა სათქვოდ საწყურად ზესა“. ვინ უნდა იყოს „მეკელოვნეს ძე“?

სიტყვები „მეკელოვნესა ძესა“, ვფიქრობთ, ალექსი მესხიშვილს უნდა გულისხმობდეს. ალექსი H—2077 ხელნაწერის ანდერძში (334 v) თავის თავს ასე მოიხსენიებს: „ჴელოან მხატვრის მღვდლის ძე“, იგულისხმება გრიგოლ მხატვრის ძე. ასე უწოდებს თავის თავს იგი სხვა ხელნაწერთა ანდერძებშიც („ჴელოან მხატვრის ძე“) S—2715, S—3630 და სხვ.

ტერმინი „ჴელოანი, ჴელოვანი“ ძველ ქართულში ხელოსანს, ოსტატს აღნიშნავს (ილ. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, 1973, გვ. 568). როგორც ე. მაჭავარიანიც მიუთითებს, მინიატურისტი-მხატვარი „ჴელოანის“ ტერმინით იხსენიება[255]. ჩვენს შემთხვევაშიც „ჴელოანი მხატვარი“ ამასვე ნიშნავს — ოსტატი მხატვარი.

„ჴელოანი“ და „მეკელოვნე“ ერთი და იგივე ძირიდან წარმომდგარი სიტყვებია, ოღონდ ნაწარმოებია სხვადასხვაგვარად: ამასთანავე მათ ერთი და იგივე მნიშვნელობა აქვთ: ოსტატი. მაშასადამე, „მეკელოვნეს ძე“ ხელოვანის, ამ შემთხვევაში ოსტატის ძეს გულისხმობს.

თუ ჩვენი დაკვირვება სწორია, მაშინ ეს კრიპტოგრამულად ნაწერი იამბიკო ერთგვარი მიძღვნა უნდა იყოს „მეკელოვნისა ძისა“ ალექსი მესხიშვილისადმი.

კრიპტოგრამაში იამბიკოს ავტორიც ჩანს. ბოლო სტრიქონი ასე იკითხება:

„იოსებ ვითხოვ შეწევნასა ჰრთულედსა“.

მაშასადამე, ირკვევა, რომ კრიპტოგრამული იამბიკო დაუწერია ვინმე იოსებს. საინტერესოა იოსების ვინაობის დადგენა. ამთავითვე ცხადია, რომ ამ პიროვნებას ახლო ურთიერთობა ჰქონია ალექსი მესხიშვილთან. ამას ცხადყოფს კრიპტოგრამული იამბიკოს ჩართვა ალექსი მესხიშვილის ავტოგრაფში. ცხადია, ალექსი მესხიშვილს, კალიგრაფიული სკოლის ფუძემდებელს, მწიგნობარს, საკმაოდ განათლებულსა და ხელნაწერი წიგნის დიდ თაყვანისმცემელს, აგრე რიგად ვერავინ გაუბედავდა მისავე გადაწერილ ხელნაწერში ჩაერთო რაიმე ზედმეტი ფურცელი მი-

---

[255] ე. მ ა ჭ ა ვ ა რ ი ა ნ ი, გადამწერსა და მხატვარს შორის შრომის განაწილების საკითხისათვის ხელნაწერი წიგნის მხატვრული კომპოზიციის შექმნის დროს, მრავალთავი, IV, 1975, გვ. 33.

სი სურვილის წინააღმდეგ. როგორც დავინახეთ, აღნიშნული კრიპტოგრამიანი ფურცელი ხელნაწერის თავდაპირველი შემადგენელი ნაწილია, იგი არაა შემდგომში ჩართული. რაც მთავარია, თვით ეს პიროვნებაც, იოსებიც, საკმაოდ გაწაფული კალიგრაფია, რასაც ადასტურებს ჩვენი კრიპტოგრამის ხელი: იგი ნაწერია ლამაზი, კალიგრაფიული ხელით. ამასთანავე, იოსები ამ კრიპტოგრამული იამბიკოს ავტორია.

ამრიგად, მხოლოდ იმ დროის კარგ კალიგრაფსა და მწიგნობარს შეეძლო ალექსი მესხიშვილის ავტოგრაფული ნუსხა შეევსო თავისი ნაწერი იამბიკოთი. ამრიგად, გაირკვა, რომ იოსები ალექსი მესხიშვილის თანამედროვეა და ალექსისთან თანამშრომლობს.

იოსების, კრიპტოგრამული იამბიკოს ავტორის, ვინაობის დადგენისას გამოვლინდა ჩვენთვის მეტად საინტერესო ფაქტი. ეგეც იამბიკო, ოღონდ არაკრიპტოგრამულად, მხედრულით შესრულებული დაიძებნა ხელნაწერთა ინსტიტუტის ერთ XVIII ს. ნუსხაში (Q—225)[256]. ეს ხელნაწერი პატარა ზომისაა, შეიცავს ვახტანგ VI-ის კვინკლოსს. ხელნაწერში შიგადაშიგ თავისუფალი ფურცლებია, რომლებზეც მოთავსებულია ცნობები გაბაშვილების ოჯახის წევრების შესახებ. ხელნაწერის შესწავლისას ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, რომ Q—225 ყოფილა გაბაშვილთა საოჯახო ხელნაწერი. ამ ხასიათის ყველა მინაწერი ერთი ხელითაა დაწერილი. იამბიკოსა და ამ მინაწერთა ხელის შესწავლამ გამოავლინა, რომ იგი ერთ პირს დაუწერია ლამაზი, კალიგრაფიული ხელით, ზოგან სინგურით, ზოგან — შავი მელნით. როგორც იამბიკოდან გამოჩნდა, მისი ავტორი ვინმე იოსებია. მაშასადამე, აღნიშნული მინაწერებიც იოსებს ეკუთვნის.

საყურადღებოა, რომ Q—225 ნუსხაში 90 r-ზე იმავე იოსებს დაუწერია კრიპტოგრამული ანბანი მუქი, მოყავისფრო მელნით. ზემოდან ღია შავი ფერის მელნით ყოველ ასოს თავისი მნიშვნელობა აქვს წარწერილი. საყურადღებოა აგრეთვე, რომ ამავე ხელნაწერში, 4 r-ზე კრიპტოგრამაა იმავე ხელით სინგურით შესრულებული[257].

ამრიგად, Q—225 ხელნაწერში ვინმე იოსებს ჩაუწერია კრიპტოგრამა (4 r) და კრიპტოგრამული ანბანი (90 r) და ეს ანბანი არის გასაღები ამ ხელნაწერში მოთავსებული კრიპტოგრამისა (4 r).

Q—225 ხელნაწერის ანბანისა და კრიპტოგრამის შედარებამ ალექსი მესხიშვილისეული ხელნაწერის H—2077 კრიპტოგრამასთან გაარკვია, რომ მათი დამწერი ერთი და იგივე პირია, ზემოთ აღნიშნული იოსები. ამას ადასტურებს, პირველ რიგში, ხელის მსგავსება, იგივეობა მელნისა—

---

[256] იამბიკო გამოქვეყნებულია ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობაში, Q კოლექცია I, 1957, გვ. 237.

[257] კრიპტოგრამის ამოხსნა გამოქვეყნებულია: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, I, 1957, გვ. 237.

მუქი, მოყავისფრო-მოშავო ფერისა; და, რაც მთავარია, კრიპტოგრამული ანბანის მსგავსება. პირობითი ნიშნების სისტემის ამ სახეობის ანბანი XVIII ს-ში საკმაოდ გავრცელებულა საქართველოში, ამისი ნიმუშები დღემდე ბევრი შემორჩა (ოცდაათზე მეტი). ამ სახეობის კრიპტოგრამებში გასაღები ყველგან ერთნაირია და მისი მეშვეობით შეიძლება ყველა კრიპტოგრამის ამოხსნა. ამ სახეობის კრიპტოგრამული გასაღებითაა შედგენილი H—2077 და Q—225 ხელნაწერთა კრიპტოგრამები, მაგრამ ამ ორი ხელნაწერის კრიპტოგრამები ნაწილობრივ მაინც განსხვავდება აღნიშნული სახეობის გასაღებისგან მცირეოდენი ნიუანსებით. სამაგიეროდ, ორივე ხელნაწერის ანბანი აბსოლუტურად იდენტურია ერთმანეთისა. ეს ფაქტი კი თავის მხრივ იმის მანიშნებელია, რომ H—2077 და Q—225 ხელნაწერთა კრიპტოგრამები ერთი პირის დაწერილია[258].

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, Q—225 ხელნაწერში ცარიელი ფურცლები ჯოფილა, რომლებიც შემდგომ ნაწილობრივ შეუვსია მის მფლობელს იოსებს სხვადასხვა დროს.

ამრიგად, იოსები ამ ხელნაწერის მფლობელია. ვინაიდან იოსები გადმოგვცემს ზაქარია გაბაშვილისა და მისი ოჯახის წევრების შესახებ რამდენიმე მეტად მნიშვნელოვანი ეპიზოდის აღწერას, ცხადია, ის ამ ოჯახთან ახლო ურთიერთობაშია, სავსებით დასაშვებია, რომ გვარად გაბაშვილიც იყოს[259]. ამას კი შემდეგი გარემოება უჭერს მხარს: იოსებს კრიპტოგრამით, მიფარვით გადმოუცია Q—225-ში ზაქარია გაბაშვილის ცხოვრებიდან ერთი მეტად მნიშვნელოვანი ამბავი: კერძოდ, აქ საუბარია ზაქარია გაბაშვილის დასჯაზე. როგორც ჩანს, კრიპტოგრამის ავტორი ზაქარია გაბაშვილს თანაუგრძნობს, მის პოზიციებზე დგას: იგი ზაქარია გაბაშვილის მტრების უწყალოებაზე ლაპარაკობს, ხოლო ზაქარიას უწოდებს კეთილ კაცს, რომელიც დაუზოგავად დასაჯეს მისმა მტრებმა.

მაშასადამე, ირკვევა, რომ H—2077 ხელნაწერის კრიპტოგრამული იამბიკოსა (225 ტ) და Q—225 ხელნაწერის იამბიკოს ავტორი და გადამწერია იოსები. საგულისხმოა ის ფაქტიც, რომ ალექსი მესხიშვილისადმი მიძღვნილი კრიპტოგრამულად ნაწერი იამბიკო იოსებს თავის საოჯახო ხელნაწერში (Q—225) მხედრულით ჩაუწერია.

ვინ არის იოსები და რა კავშირი აქვს მას მწიგნობარ გაბაშვილთა ოჯახთან?

ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდებში დაცულია ზაქარია გაბაშვილის ოჯახის ნაქონი რამდენიმე ხელნაწერი:

1) H—2955. კრებული XVIII საუკუნისა. ხელნაწერს აქვს ალბომის

---

[258] H—2077 და Q—225 ხელნაწერთა კრიპტოგრამული ანბანის მიხედვით მოვეძებნებით, XVIII ს. II ნახევარში შეუდგენიათ ორი სხვა ხელნაწერის კრიპტოგრამები.

[259] იოსებს გაბაშვილად მიიჩნევს აგრეთვე ე. მ ე ტ რ ე ვ ე ლ ი; შდრ. ჭართულ, ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, I, 1957, გვ. 237.

ფორმა. ეს ე. წ. საოჯახო ალბომი როგორც ზაქარიას, ასევე მის შვილებსა თუ შთამომავალთ შეუდგენიათ სხვადასხვა ნაწარმოებებით და შეუვსიათ სალექსიკონო მასალით, ციტატებით სხვადასხვა თხზულებებიდან. გვხვდება აგრეთვე წამლების შემზადების წესები. ხელნაწერი ამ თვალსაზრისით მეტად საინტერესოა. იგი მწიგნობარ გაბაშვილთა ფართო განათლების მანიშნებელია.

ეგევე ხელნაწერი ყურადღებას იქცევს აგრეთვე ქრონიკალური ცნობების სიჭარბით.

2) Q—225. XVIII ს. ვახტანგ VI, კვინკლოსი. ხელნაწერში დაცულია ზემოხსენებული იამბიკო მხედრულით ნაწერი, კრიპტოგრამა (4 r) და კრიპტოგრამული ანბანი (90 r) და მინაწერები, შესრულებული იოსების მიერ, რომლებიც გაბაშვილთა ცხოვრების ზოგ მომენტს ასახავს.

3) S—2574. XIII—XIV სს. იოანე დამასკელი, თხზულებები. მინაწერებიდან ირკვევა, რომ იგი ზაქარია გაბაშვილის საოჯახო წიგნი ყოფილა, რომელიც შემდგომ ზაქარიას შთამომავლებს მემკვიდრეობით მიუღიათ.

4) S—2562. XIII—XIV სს. კრებული. ზაქარია გაბაშვილის ნაქონია. ხელნაწერის თავისუფალ ფურცლებზე გაბაშვილთა მინაწერებია.

5) S—2563. პერიარმენია. 1764 წ. გადამწერი ანჩისხატის დეკანოზი მღვდელი გიორგი ალექსის ძე [მესხიშვილი]. ეს ხელნაწერიც შემდგომში გაბაშვილთა საკუთრება გამხდარა.

ამ ხელნაწერებს შემოუნახავთ ქრონიკალური ცნობები გაბაშვილთა ოჯახის წევრების შესახებ. ქრონიკებში მოხსენიებულია რამდენიმე იოსებ: იოსებ ზაქარიას ძე (Q—225, 3 r; H — 2955, 2 vr), იოსებ ნიკოლაოსის ძე (H—2955, 2 r; S—2562. 3 r; S—2563, 116 v და S—2574, გვ. 300), იოსებ ნიკოლასი (H—2955, 2 r), იოსებ (S—2563, 118 v; S—2574, გვ. 1 და 71), იოსებ გაბაონი (H—2955, 107 v).

აქ მოხსენებული ყველა იოსები გაბაშვილია. ხომ არ არის რომელიმე ამათგანი ჩვენი კრიპტოგრამის ავტორი? განვიხილოთ თითოეული ცალცალკე.

იოსებ ზაქარიას ძე არის თეიმურაზ II-ის კარის მოძღვრის, თავისი დროისათვის დიდად განათლებულისა და მწიგნობრის, ზაქარია გაბაშვილის შვილი. დადგენილია, რომ იოსები ზაქარიას უფროსი შვილია და რომ იოსები და იოსე ერთი და იგივე პირი არ არის[260]. იოსების დაბადების თარიღი არ არის ცნობილი. გარდაცვლილა იგი მამაზე, ზაქარია გაბაშვილზე, უფრო ადრე (ზაქარია გარდაიცვალა 1783 წელს)[261].

---

[260] ნ. მაისურაძე, ზაქარია გაბაშვილი, მონოგრაფია (მანქანაზე გადაბეჭდილი) 1948, გვ. 93. მისივე, მწიგნობარ გაბაშვილთა ოჯახი..., გვ. 90.

[261] ნ. მაისურაძე, ზაქარია გაბაშვილი..., გვ. 93—94; მისივე, მწიგნობარ გაბაშვილთა ოჯახი..., გვ. 91.

აღსანიშნავია, რომ გაბაშვილთა ერთ-ერთ საოჯახო ხელნაწერში (H—2955, 2 v), რომელიც ჰარბად შეიცავს ცნობებს ზაქარიასა და მის შთამომავალთა შესახებ, იოსების ძმას ოსეს ჩაუწერია: „იოსებ გაბაშვილი მი(ი)ცვალა ფებერვალს ოცსა, ქ-ესითგან ჩღოზ (1778 წ.), პირველი მარხვის მეორე დღესა, გ შაბათსა“[262]. რა თქმა უნდა, სარწმუნო უნდა იყოს ოსე გაბაშვილის ცნობა, რომლის მიხედვითაც მისი უფროსი ძმა იოსები გარდაცვლილა 1778 წ. 20 თებერვალს.

იოსებ ნიკოლაოსის ძე გაბაშვილი არის ზაქარია გაბაშვილის შვილიშვილი, ნიკოლოზის[263] შვილი. გაბაშვილთა იმავე საოჯახო ხელნაწერის მიხედვით (H—2955, 2 r) იგი დაბადებულა 1790 წ. 2 თებერვალს. S—2562, S—2563 და S—2574 ხელნაწერებს შემოუნახავთ მისი მინაწერები, რომლებიც გვაუწყებენ, რომ იოსებ ნიკოლაოსის ძეს ეს წიგნები წაუკითხავს 1811-სა და 1816 წლებში.

იოსებ ნიკოლას ძე იმავე საოჯახო ხელნაწერის (H—2955, 2 r) ცნობით დაბადებულა 1802 წ. 22 ნოემბერს. იოსებ ნიკოლაოსის ძე და იოსებ ნიკოლას ძე სხვადასხვა პირია. როგორც აღვნიშნეთ, იოსებ ნიკოლაოსის ძე არის ზაქარია გაბაშვილის შვილიშვილი, დაბადებული 1790 წელს. ვინ არის ნიკოლა, იოსების მამა?

H—2955 ხელნაწერში ვკითხულობთ: „**ნიკოლა** დათასი იშვა 1759 წ. 15 თებერვალს“ (2 v). სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილია, რომ ზაქარია გაბაშვილს ჰყავდა ძმა დავითი, რომელსაც ჰყოლია ვაჟი ნიკოლოზ[264]. აი, ეს დავითი უნდა იყოს **დათა**, ხოლო მისი შვილი ნიკოლოზი — **ნიკოლა** დაბადებულა 1759 წ. ჩვენთვის საინტერესო იოსებ ნიკოლას ძე კი ამ ნიკოლას შვილია.

რაც შეეხება ქრონიკებში მოხსენებულ **იოსებსა** (S—2563, 118 v; S—2574, გვ. 1, 71) და **იოსებ გაბაონს** (H—2955, 107 v), მათი წარმომავლობის დაზუსტება ვერ მოხერხდა.

ამგვარად, ქრონიკებში შეგვხვდა რამდენიმე იოსებ გაბაშვილი. შესაძლებელია თუ არა ზემოჩამოთვლილი რომელიმე იოსების მიჩნევა ჩვენი კრიპტოგრამის ავტორად? რა თქმა უნდა, არა.

ჩვენი კრიპტოგრამა ჩაწერილია 1736 წელს გადაწერილ ხელნაწერში და, როგორც გაირკვა, კრიპტოგრამაც თანადროულია ხელნაწერისა, ე. ი. თარიღდება 1736 წლით.

---

[262] H—2955 ხელნაწერის ეს ცნობა გამოუყენებია ლ. მ ე ფ ი ს ა ბ ე ს: ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკვ. 2, 1962, გვ. 544, შნშ. 4.

[263] ნიკოლოზი H—2955 ხელნაწერის ცნობით 1785 წლის 6 თებერვალს დაქორწინებულა, ამავე წელს უკურთხებიათ მთავარდიაკონად, ხოლო 1787 წ. 3 აპრილს მღვდლად „ჰელდასხმულ იქნა“. ივი ცოცხალია 1820 წელსაც (S—2562, 1 v).

[264] ნ. მ ა ი ს უ რ ა ძ ე, ზაქარია გაბაშვილი, 1948, გვ. 91, სქემა № 2. მისივე, მწიგნობარ გაბაშვილთა ოჯახი..., გვ. 100.

ზემოთ მითითებულ პირთაგან იოსებ ნიკოლაოსის ძე დაბადებულა 1790 წელს, ხოლო იოსებ ნიკოლას ძე — 1802 წელს. ცხადია, ვერცერთი ამათგანი ვერ იქნებოდა ამ კრიპტოგრამის ავტორი. რაც შეეხება ზაქარია გაბაშვილის უფროს შვილს — იოსებს, იბადება კითხვა: ხომ არ არის ეს იოსები დასახელებული კრიპტოგრამის ავტორი? იოსების დაბადების თარიღი უცნობია. სამაგიეროდ, ცნობილია იოსების მამის, ზაქარიას დაბადების წელი — 1707 წ.[265]. 1736 წელს, 29 წლის ზაქარიას, რა თქმა უნდა, უფროსი შვილი იოსები არ ეყოლებოდა იმ ასაკისა, რომ მას შეძლებოდა შეეთხზა იამბიკო და მიეძღვნა იგი ალექსი მესხიშვილსადმი და, რაც მთავარია, მას, ასე მცირეწლოვანს, საეჭვოა, რომ სცოდნოდა ქართული კრიპტოგრაფიული დამწერლობა.

მაშასადამე, იოსებ ზაქარიას ძესაც ვერ მივიჩნევთ ჩვენი კრიპტოგრამის ავტორად.

ამრიგად, ჩვენს ქრონიკებში მოხსენებულია რამდენიმე იოსები, მაგრამ 1736 წელს, როდესაც კრიპტოგრამა დაიწერა, მათი ავტორობა მოსალოდნელი არ არის.

მაშასადამე, არსებობდა კიდევ სხვა იოსები, რომელიც ახლო ნათესაურ კავშირში უნდა ყოფილიყო ზაქარია გაბაშვილთან. იოსები რომ ახლობელია ზაქარიას ოჯახისა, ამას ადასტურებს Q—225 ხელნაწერის მინაწერები. ეს ხელნაწერი იოსების საკუთრება ყოფილა, რომელშიც მას თავისი გამოთქმული იამბიკო, მიძღვნილი ალექსი მესხიშვილისადმი, ამჯერად არაკრიპტოგრამულად, მხედრულით ჩაუწერია. ამავე ხელნაწერშია ჩაწერილი რამდენიმე მეტად მნიშვნელოვანი ფაქტი ზაქარიას ცხოვრებიდან და ქრონიკალური ცნობები გაბაშვილთა ოჯახის წევრებზე.

საგულისხმოა ის გარემოებაც, რომ იოსები საიდუმლოდ, მიფარვით, კრიპტოგრამით გადმოგვცემს თავის სიმპათიებს ზაქარია გაბაშვილისადმი. იგულისხმება კრიპტოგრამა (4 რ): „უწყალოებასა მათსა, რამეთუ უმსჯავროდ დასჯეს კეთილი კაცი“. როგორც ჩანს, მისთვის ზაქარიას გაძევება საკმაოდ მტკივნეული ყოფილა.

საფიქრებელია, რომ ჩვენი იამბიკოს ავტორი იოსები გაბაშვილია და იგი ზაქარიას ერთ-ერთი ძმაც არის. მით უმეტეს, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში მითითებულია: „ზაქარიას რომ რამდენიმე ძმა ჰყოლია, ამას თვითვე ადასტურებს იგი ასტრახანის ეპისკოპოსისადმი გაგზავნილ მოხსენებაში: „მივედი ჯალაბთან, რომელიც ოცი სულისგან შესდგებოდა, მათ შორის ჩემი შვილების და ძ მ ე ბ ი ს (ხაზი ჩვენია — ლ. ა). ცხრა ბავშვი იყო“[266].

---

[265] ქ. ძ ე ქ ე ლ ი ძ ე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, II, 1958, გვ. 661 ე. მ ა ი ს უ რ ა ძ ე, ზაქარია გაბაშვილი.., 1948, გვ. 8. მისივე, მწიგნობარ გაბაშვილთა ოჯახი... გვ. 91.

[266] ნ. მ ა ი ს უ რ ა ძ ე, მწიგნობარ გაბაშვილთა ოჯახი.., გვ. 95. ციტატი ზაქარიას

არსებობდა თუ არა მართლაც XVIII ს. I ნახევარში რეალურად ვინმე იოსები, რომელიც გვარად გაბაშვილი იყო და რამდენად შეიძლება მისი მიჩნევა ჩვენი იამბიკოს ავტორად? გვაქვს თუ არა ამის შესახებ რაიმე ცნობა?

ხელნაწერთა ინსტიტუტის S კოლექციაში ინახება XVIII ს. ერთი ხელნაწერი (S—1377, ხრონოლრაფი), რომელიც გადამწერ იოსებ წინამძღვარს გადაუნუსხავს (155 v). ამავე იოსებ წინამძღვარს მოიხსენიებს მისი ძმისწული გლახა მრწემი ერთ ანდერძში: „აღიწერა შემოკლებული ღრამმატიკა ესე... კელითა გლახა მრწემისა, წინამძღურის იოსების ძმისწულისათა, მხილველნო, შენდობას" გემოქენები ყოველთა ჩემთვის და ბიძისა ჩემისათვის, რათა თქვენცა განიკუნეთ ყოველთა ბრალთა კრულებისაგან მადლითა ყრმაებულისა ძისა ღ~თისათა და მეოხებითა დედისა მისისა... (Q—367, 24 v. ანტონ I, გრამატიკა-სიმეტნე. XVIII ს.).

საინტერესოა ერთი დოკუმენტი: 1748 წლის საეკლესიო კრების დადგენილება (ხელნაწერთა ინსტიტუტის ნუსხა, Q—412)[267]. ამ დადგენილებას ხელს აწერენ: ერეკლე II, ანტონ I, ნიკოლოზ ამბა ალავერდელი, არსენ სამთავროსა და გორის მთავარეპისკოპოსი, ათანასი ტფილელი... იოსებ წინამძღვარი ქართველთა. მეფისა, ზაქარია ხუცესი, მეფეთა და პატრიარქის მოძღვარი, გაბრიელ დეკანოზი და სხვ.

აქ, გარდა იმისა, რომ იოსებ წინამძღვარია დასახელებული, ჩვენ საინტერესოდ გვეჩვენება მისი ზაქარია ხუცესთან, ე. ი. ზაქარია გაბაშვილთან ერთად მოხსენიება.

ეგევე იოსებ წინამძღვარი უნდა იყოს დასახელებული ერთ ისტორიულ დოკუმენტში, ოღონდ აქ იოსები მოიხსენიება როგორც მოძღვარი: მობარების წიგნი „1737 წ. აპრილის 13. ქ. მამებარა მე, სარიდანს ყაფლანიშვილი ბატონის ვახტანგისაგან, მოსკოვიდამ რომ ამანათი გამოეგზავნა ხაზოასა, ერთი შალი თუთხმეტი ადლი, ქათანი ერთი, ტანი ჩითი. ეს მამებარა მოძღვარი იოსების მოწმობითა"...[268].

როგორც გაირკვა, ეს იოსებ წინამძღვარი გვარად გაბაშვილი ყოფილა, რასაც XVIII საუკუნის შემდეგი ისტორიული დოკუმენტები მოწმობენ:

1) 1712 წ. საკომლოს სითარხნის წიგნი, მიცემული ვახტანგ VI-ის მიერ წინამძღვარ იოსებ გაბაშვილისადმი: „ნებითა

მოხსენებიდან იხ. ას. ლორთქიფანიძე, მასალები საქართველოს ისტორიისათვის (მე-18 საუკ.),მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, 1940, ნაკვ. II, გვ. 23.

267 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, I, 1957, გვ. 416.

268 საქართველოს სიძველენი, ე. თაყაიშვილის რედაქციით, II, 1909, გვ. 390.

და შეწევნითა მღ[უ]თისათა ჩვენ, საქართველოს მჭონებელმან იესიან-დავითიან-სოლომონიანმან (ბაგრატიონმა) ბატონიშვილმან პატრონმან ვახტანგ, თანამეცხედრემან ჩვენმან ჩერქეზის ბატონის ასულმან დედოფალთ-დედოფალმა პატრონმან რუსუდან, პირმშომან და სასურველმან ძემან ჩვენმან ბატონიშვილმან ბატონმან ბაქარ შეგიწყალეთ და გიბოძეთ შენ გაბაშვილს წინამძღვარს იოსებს. მაჟამსა, ოდეს ენაგეთს აბულაშვილის საკომლოს სითარხნეს დაგვეაჯენით, ჩვენცა ვისმინეთ აჯა და მოკსენება თქვენი და ასე გაგითარხნეთ, რომე არაფერი საჩვენო სათხოვარი და გამოსაღები არა გეთხოებოდეს რა... დაიწერა ბრძანება და ნიშანი ქორონიკონს ქართულსა ე, ქრისტეს აქეთ ჩღიბ, კელითა თუმანიშვილის დავითისითა[269].

2) ვენახის შეწირულების წიგნი, მიცემული დავით აბაშიშვილის მიერ მაცხოვრის ხატისადმი: 1705 წ. „ნებითა და შეწევნითა მღვთისათა, მეოხებითა ყოვლად წმინდისა ღმრთისმშობელისათა და მარადის ქალწულის მარიამისათა... შემოგწირეთ ჩვენ აბაშიშვილმა სუფრაჯმა დავით და ძმამან ჩვენმა სუფრაჯმა აბაშ... თქვენ ყოვლად პატიოსანს ხატსა მაცხოვრისა ქვემო ვარსიმაშვილისა ვენაჯი, ესიტაშვილს რომ უჭირავს, იმას გარდა ნონიაშვილების ვენაჯი საკულუხოთ... არის ამისი მოწამე **სვეტის ცხოველის წინამძღვარი გაბაშვილი ბატონი იოსებ**; ჩვენი აზნაურშვილი ბლორძელი, სალთხუცესი ზურაბი... მე, მცხეთის კანდელაკიშვილს ათანასეს დამიწერია და მოწამეცა ვარ ამისი, ქ~კსა ტჟგ“[270].

ამრიგად, მოტანილი მასალიდან გამოჩნდა, რომ წინამძღვარი იოსებ გაბაშვილი ერთხანს სვეტიცხოვლის წინამძღვარია 1705 წ. დოკუმენტის მიხედვით, მას თვით ვახტანგ VI აძლევს საკომლოს სითარხნის წიგნს, იგი მონაწილეობს 1748 წლის საეკლესიო კრებაში და მის დადგენილებასაც აწერს ხელს. ამავე დროს წინამძღვარი იოსებ გაბაშვილი მწიგნობარიცაა. როგორც ვნახეთ, ნუსხურად გადაწერილი მისი ერთი ხელნაწერი დაცულია ხელნაწერთა ინსტიტუტის S კოლექციაში (S—1377). ამ ხელნაწერში არსად არ არის მხედრული მინაწერი ტექსტის ხელით. იმის გამო, რომ ეს ხელნაწერი ნუსხურია, ხოლო ჩვენი იამბიკო Q—225-ში მხედრულითაა ნაწერი, მათი შედარება უშედეგოა. ჩვეულებრივ, ერთი და იმავე კალიგრაფის ნაწერი მხედრული და ნუსხური საკმაოდ განსხვავდება ერთმანეთისაგან (შდრ. ნ. ჩაჩიკაშვილის მხედრული და ნუსხური ხელი), თუმცაღა Q—225 ხელნაწერის იამბიკოს ხუთივე სტრი-

[269] ხელნაწერთა ინსტიტუტის დოკუმენტი Hd—2000. დაბეჭდილია: დოკუმენტები საქართველოს სოციალური ისტორიიდან, I, ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით, 1940, გვ. 153. საქართველოს სიძველენი, I, 1920, ე. თაყაიშვილის რედაქციით, გვ. 128.

[270] ხელნაწერთა ინსტიტუტის დოკუმენტი, Hd—2506. დაბეჭდილია: საქართველოს სიძველენი, I, 1920, ე. თაყაიშვილის რედაქციით, გვ. 126. დოკუმენტები საქართველოს სოციალური ისტორიიდან, I, ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით, 1940, გვ. 380.

ქონის საზედაო ასოების შედარებამ ამ ხელნაწერის ხელთან, დაგვანახვა, რომ წერის მანერა ერთნაირია: ასოები წყვეტილად არის ნაწერი; ასოს ბუნს წყვეტილად უერთდება მისი შემადგენელი ელემენტები.

ამრიგად, H—2077 ხელნაწერის კრიპტოგრამული იამბიკოს ავტორი ჩანს იოსებ გაბაშვილი. ჩვენი ვარაუდით, იგი ზაქარია გაბაშვილის ძმა უნდა იყოს. იოსებ გაბაშვილი მწიგნობარ გაბაშვილთა ოჯახის ერთ-ერთი პირველი წარმომადგენელია. იგი ალექსი მესხიშვილის თანამედროვე და მასთან დაახლოებული პირი ჩანს. იოსებ გაბაშვილის, როგორც კალიგრაფის, მემკვიდრეობა ძალიან მცირეა შემორჩენილი, ერთი კი ცხადია: იგი ავტორია აღნიშნული იამბიკოსი, აქვს ლამაზი კალიგრაფიული ხელი, დაუფლებულია ძველ ქართულ საიდუმლო დამწერლობას.

როგორც გაირკვა, ჩვენი კრიპტოგრამა ჩაწერილია ალექსი მესხიშვილისეულ ხელნაწერში და წარმოადგენს მიძღვნას, რაც, უდავოდ მიანიშნებს კალიგრაფ მესხიშვილთა და გაბაშვილთა მწიგნობრულ ურთიერთობაზე.

საინტერესოა შემდეგი ფაქტი: თვით ალექსი მესხიშვილისეული ხელნაწერი H—2077, რომელშიც აღნიშნული კრიპტოგრამაა მოთავსებული, შემდეგში ზაქარია გაბაშვილის საკუთრება გამხდარა, რასაც მოწმობს თხზული ასოებით შესრულებული მონოგრამა: „ზახარიასია“ (გვ. 1), რაც შესრულების მანერით ზაქარია გაბაშვილის ხელწერას წარმოადგენს (შდრ. ზაქარიას მიერ S—2574, გვ. 71, ხელნაწერში ჩაწერილი მონოგრამა თხზული ასოებით, სადაც ზ ასოში ადამიანის სახის გამოსახულებაა). იქვე, თხზული ასოების ქვეშ, გაბაშვილთა ხელით მინაწერია: „ქ˘კს უნგ (1765 წ.) თ˘ა სეკდენბერსა კ˘დ, დღესა შაბათსა, სარტყელი ძაძისა მოვიჩა მას“. ვის ეხება ეს მინაწერი, არ ჩანს. ხელნაწერის ერთ-ერთი მინაწერის მიხედვით 1765 წ. 30 ნოემბერს გაათავისუფლეს იოსებ, რომელიც 1764 წ. დააპატიმრეს მამასთან ერთად. საფიქრებელია, რომ აქ ზაქარიას და იოსების მძიმე მდგომარეობა იყოს გადმოცემული.

ხელნაწერი H—2077 შემდეგში ბაგრატ ბატონიშვილის საკუთრებაც გამხდარა („მეფის ძის ბაგრატისა ვარ“ 3 r).

როგორც შემდეგი დროის მასალებმა დაგვანახვეს, გაბაშვილთა და მესხიშვილთა ურთიერთობა ტრადიციული გახდა[271]. ორივე გვარის მწიგნობრებს ერთმანეთთან საქმიანი ურთიერთობა ჰქონიათ. შემთხვევითი არ უნდა იყოს ის ფაქტი, რომ იოსებ წინამძღვრის [გაბაშვილის] გადაწერილი ხელნაწერი (S—1377) მესხიშვილებთან მოხვედრილა, რასაც

---

[271] გაბაშვილთა და მესხიშვილთა ურთიერთობის ამსახველია ბესიკისა და დავით მესხიშვილის (რექტორის) მეგობრობა. ისინი სიყრმის მეგობრები ყოფილან (აღ. ბ ა რ ა მ ი ძ ე, ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან. II, 1940, გვ. 377. 383; გ. ლ ე ო ნ ი ძ ე, გამოკვლევები და წერილები, 1958, გვ. 308).

შემდეგი მინაწერები ადასტურებს: „ეს წიგნი ეკუთვნის იოელ ალექსიევს“ (5 r), „ქ. ხრონოღროფი ესე დავით რექტორისა არის“ (255 v)[272]. ხოლო გიორგი მესხიშვილის 1764 წ. გადაწერილი ხელნაწერი (S—2563) გაბაშვილთა ოჯახის საკუთრება გამხდარა: „მადლითა ყოვლად უსაზღვროჲსა ღ~თისათა ვისწავე წერა და ბღარჯვა ამისთანა, ივნისის 20, წელთა 1816. იობიანთ ნათესავი ზე დეკანოდისა იოსებ გაბაევი (116 v). „ეს დიაღლიკტიკა მამაჩემა მომაბარა მე, იოსებს“ (118 v). აქ მოხსენიებული იოსებ გაბაევი (გაბაშვილი) ნიკოლაოსის ძეა, რასაც ადასტურებს ამ მინაწერის ხელის მსგავსება S—2562-ში იოსებ ნიკოლაოსის ძის მინაწერის ხელთან (3 r), ე. ი. იგი ზაქარია გაბაშვილის შვილიშვილია.

მესხიშვილებთან რომ გაბაშვილებს ახლო ურთიერთობა ჰქონიათ, ეს შემდეგიდანაც ჩანს: ხელნაწერი S—1593, სვიმეონ ჯულფელის „დიალექტიკა“, გადაწერილია 1778 წელს. გადამწერი უცნობია. გვ. 1-ზე აქვს მინაწერი სვიმონ გაბაშვილისა: „ანჩისხატის დეკანოზმა, რომელიც ამას ქვეით სწერია, ეს წიგნები მომცა:

ქ. ამონიოს. ქ. პერიერმენია. ქ. საზღურის წიგნი. ქ. ნემესიოს ქ. რიტორება. ქ. სიმეტნე. ქ. ქმნულების ცნობა. ქ. დაწყება დიალიკტიკისა. ქ. მჭერმეთქვეობა. ქ. რუსული და მოლდავანური კითხვა-მიგება. გაბაონი სვიმონ.

ჩამოთვლილ თხზულებებში ჩვენი ყურადღება მიიქცია ორმა მათგანმა: „პერიარმენია“ და „დაწყება დიალიკტიკისა“. ჩვენი ვარაუდით, ანჩისხატის დეკანოზი უნდა იყოს გიორგი ალექსის ძე მესხიშვილი. ამას შემდეგი ადასტურებს: გიორგი მესხიშვილის 1764 წ. გადაწერილი ხელნაწერი (S—2563) — დავით უძლეველის არისტოტელეს „პერიარმენიას“ განმარტება — გაბაშვილთა ოჯახში მოხვედრილა (იხ. იოსებ გაბაშვილის მინაწერები). საფიქრებელია, რომ სვიმონ გაბაშვილის მითითებული ხელნაწერი „პერიარმენია“ სწორედ S—2563 ნუსხა იყოს, რომელიც, მართლაც, ანჩისხატის დეკანოზის გიორგის გადაწერილია. როგორც ჩანს, საკუთარი ნუსხა მას სვიმონისთვის გადაუცია.

რაც შეეხება სვიმონ გაბაშვილის მიერ დასახელებულ მეორე თხზულებას „დაწყება დიალიკტიკისა“, შესაძლოა, იგი S—1593 ხელნაწერს გულისხმობდეს. ხელნაწერი შეიცავს სვიმეონ ჯულფელის „დიალექტიკას“, გადაწერილია 1778 წელს. გადამწერი უცნობია, თუმცა ხელნაწერის ხელი გიორგი მესხიშვილის ხელს ჰგავს.

მაშასადამე, ჩანს, სვიმონ გაბაშვილისთვის ანჩისხატის დეკანოზს გიორგის მიუცია მის მიერ გადაწერილი ორი ხელნაწერი, რაც მათი ოჯახების ტრადიციული მეგობრობის ერთგვარი გამოძახილი უნდა იყოს.

---

[272] ეს მინაწერები თვით დავით რექტორს არ მიუწერია, სხვა ხელია.

მანოელ ინანიკაშვილის ერთი კრიპტოგრამის შესახებ

მანოელ ინანიკაშვილს პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამით ერთი მეტად საინტერესო ცნობა ჩაუწერია მის მიერ გადაწერილ ხელნაწერში (ქუთ. მუზ. K—4, 1565 წ.). ხელნაწერი მეტაფრასული კრებულია. კრიპტოგრამა მიწერილია წმ. მოწამის დიმიტრის საკითხავის დასასრულს. მისი შინაარსი ასეთია: „ეს წმიდის დიმიტრის საკითხავი სხუის დედისაგან დამიწერია. უფალო ჩემო, ონოფრე დამაწერინა. წყევასა ნუ ვინ შემამთხუეთ ღმრთისათუის. გეეღრები, ძმანო და მამანო“ (593 v).

ამ კრიპტოგრამის ისტორია ასეთია: 1914 წელს, როდესაც კ. კეკელიძე გელათის მონასტრის წიგნთსაცავის ხელნაწერებს სწავლობდა, № 4 ხელნაწერში შეუნიშნავს კრიპტოგრამები, რომლებიც პირობითი ნიშნებით ყოფილა ნაწერი[273]. კ. კეკელიძეს მათი ფოტოები ამოსახსნელად გაუგზავნია ნ. მარისთვის პეტერბურგში, რომელმაც ყველა კრიპტოგრამა ამოხსნა და გამოაქვეყნა[274], მათ შორის წმ. დიმიტრის საკითხავთან მიწერილი კრიპტოგრამაც.

ამჟამად კრიპტოგრამა ხელნაწერიდან ამოჭრილია. ვინ ამოჭრა იგი, ან როდის — არ არის ცნობილი. ჩვენ ვისარგებლეთ ნ. მარის პუბლიკაციით და ჩვენს კატალოგშიც იქიდან გადმოვიღეთ.

კრიპტოგრამის შინაარსი მეტად საგულისხმოა: როგორც ირკვევა, ამ კრებულში დიმიტრის საკითხავის დედანი სხვა ყოფილა, ვიდრე მთელი ხელნაწერისა. იქვე მითითებულია აგრეთვე, რომ ვინმე ონოფრეს დახმარებითა და შემწეობით დაუწერია მანოელ ინანიკაშვილს დიმიტრის საკითხავი. ამ მეტაფრასული კრებულის ტექსტის დადგენისას უთუოდ გასათვალისწინებელია ჩვენი კრიპტოგრამის ცნობა. საინტერესოა, როგორი წარმომავლობისაა ეს საკითხავი, არის თუ არა, მართლაც, რედაქციული სხვაობა დიმიტრის საკითხავში და სხვ.

ამრიგად, K—4 მეტაფრასული კრებულის კრიპტოგრამა შეიცავს მეტად მნიშვნელოვან ცნობას ტექსტის დედნის შესახებ და ამდენად ანგარიშგასაწევია ამ კრებულის ტექსტის შესწავლისას.

წერილები

XVIII—XIX სს-ში პირობითი ნიშნების სისტემის სხვადასხვა სახეობის ანბანები გამოუყენებიათ აგრეთვე მცირე ზომის წერილებისათვის.

---

[273] ეს კრიპტოგრამები მანოელ ინანიკაშვილს დაუწერია. ამათგან სამი კრიპტოგრამა მანოელის ანდერძებია (იხ. პირობითი ნიშნების სისტემა, გადამწერები), ხოლო მეოთხე ზემოაღნიშნული დიმიტრის საკითხაეთან მიწერილი კრიპტოგრამაა.

[274] Н. Марр, Один вид грузинскаго криптографическаго письма, Христианский Восток, III в. 1, 1914, с. 205—207.

ამ სახის წერილები შემდეგ ხელნაწერებში შეგვხვდა: S—2684, Q—1346, S—4500, H—2520. განსაკუთრებით საყურადღებო ჩანს S—2684-ში დაცული წერილი, რომლის ავტორი უცნობია. საიდუმლო ამბავია დაშიფრული ამ წერილში.

ერთი სახეობის ანბანითაა დაწერილი Q—1346-ში პატარა ზომის მოკითხვის ბარათები, რომელთა ადრესატები არიან ვინმე ეფთვიმე და იოვანე მდივანი. ამავე ხელნაწერში ჩაწერილია: „შიო, რასა იქ, ჩემო ბატონო“ (39 r). ხელის შესწავლამ დაგვანახვა, რომ კრიპტოგრამა გადამწერ მიხეილ გიორგის ძე მესხიშვილის დაწერილი ყოფილა[275].

სატრფიალო ხასიათისაა XIX ს. ერთი კრიპტოგრამული წერილი (H—2520).

ლ ე ქ ს ე ბ ი

პირობითი ნიშნების სისტემის სხვადასხვა სახეობის ანბანებით დაუწერიათ ხელნაწერთა მფლობელებს ლექსებისა და პოემების ცალკეული სტროფები, ზოგჯერ მხოლოდ ტაეპები. მაგ., ანა ეგნატეს ასულ თუმანიშვილს კრიპტოგრამულად დაუწერია ვახტანგ VI-ის „სატრფიალოდან“ ერთი სტროფი (S—2391), ასევე გ. ავალიშვილსაც ერთი სტროფი ამოუღია თეიმურაზ I-ის პოემიდან („ქება და მკობა ხელმწიფის ალექსანდრესი და დედოფლის ნესტანდარეჯანისა“, S—1508). ცხადია, ისინი ამით ამჟღავნებენ ამა თუ იმ ანბანის ცოდნას. კრიპტოგრამულად შესრულებული ლექსები გვხვდება აგრეთვე შემდეგ ხელნაწერებში: Q—1346, S—418, A—1605, S—428.

ძველი ქართული კრიპტოგრაფიისათვის დამახასიათებელი ერთი მოვლენის შესახებ

კრიპტოგრამების ამოხსნის დროს ჩვენი ყურადღება მიიქცია ერთმა საინტერესო ფაქტმა. ასოთა შენაცვლების პრინციპით შედგენილ კრიპტოგრამებსა და აგრეთვე სხვა სისტემის კრიპტოგრამებშიც ზოგჯერ მეტი საიდუმლოებისათვის არ წერდნენ სიტყვაში ყველა ასოს შესაბამისი კრიპტოგრამული ანბანით და ტოვებდნენ არაკრიპტოგრამულ ასოებს. ეს კი ერთგვარად აძნელებდა კრიპტოგრამის სწორად ამოკითხვას. ეს თავისებური მოვლენა, რომელიც ჯერ კიდევ X ს. ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამებსა და სარკისებრი დაწერილობის .ამავე საუკუნის კრიპ-

[275] შდრ. გადამწერთა ფოტოილუსტრირებული კატალოგი, შედგენილი ია გაჩეჩილაძის მიერ. კატალოგი დაცულია ხელნაწერთა ინსტიტუტში.

ტოგრამაში გამოჩნდა, როგორც ხელნაწერთა შესწავლამ დაგვანახვა, შემდგომი საუკუნეების კრიპტოგრამებშიც დასტურდება. როგორც ჩანს, ასეთი მეთოდით კრიპტოგრამების წერა XVIII—XIX სს. გადამწერთათვისაც არ ყოფილა უცხო[276]. ამ მოვლენის ნიმუშები განხილული გვაქვს თითოეულ სისტემასთან.

[276] ამ მოვლენაზე მიუთითებენ აგრეთვე ბერძნულ-კოპტურ კრიპტოგრაფიაშიც-იხ. M. Jean Doresse-ს დასახ. ნაშრომი, გვ. 219.

დამატება

1. ბერძნული კრიპტოგრამები ქართულ ხელნაწერებში

ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ცალკეული სისტემების შესწავლამ გამოავლინა ქართული კრიპტოგრაფიის მიმართება ბერძნულთან. მაგალითად, ასოთა შენაცვლებით შედგენილი ბერძნული ატბაშურისა და „gewöhnlichste kryptographie"-ს მსგავსად ქართულშიც იქმნება რიგი სისტემებისა, რომელნიც ემყარებიან ძირითადად ასოთა ურთიერთმონაცვლეობას.

ბერძნულ კრიპტოგრაფიასთან ასეთი მჭიდრო კონტაქტი ქართულისა არა მხოლოდ ბერძნულის მსგავსი ერთი წყება კრიპტოგრაფიული სისტემების ჩამოყალიბებაში გამოიხატება, არამედ ბერძნულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობის მეტად საინტერესო შემთხვევად მიგვაჩნია ის ფაქტი, რომ X ს. ქართულ უნიკალურ ხელნაწერებში აღმოჩნდა ბერძნული კრიპტოგრამები. საყურადღებოა ის გარემოება, რომ ორ უძველეს ქართულ ხელნაწერში (კლარჯული მრავალთავი — A—144 და ადიოგრაფიული კრებული — Sin—11) ასოთა შენაცვლებით შედგენილი ქართული ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამებთან ერთად გამოჩნდა ბერძნული კრიპტოგრამებიც, რაც იმის მანიშნებელია, რომ საკუთარი, ორიგინალური ანჩინური კრიპტოგრაფიული სისტემის გარდა ქართველებს არა მხოლოდ სცოდნიათ, არამედ ხმარებაშიც ჰქონიათ ერთ-ერთი ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემა, ზემოაღნიშნული „gewöhnlichste kryptographie".

ეს კრიპტოგრაფიული სისტემა, როგორც ვ. გარდტჰაუზენი მიუთითებს, ძალიან ძველია. იგი დასტურდება IV ს. ერთ ეგვიპტურ პაპირუსში[1].

აღნიშნული სისტემა აღმოსავლეთში იხმარებოდა უკვე IX ს.-ში. ვატიკანის ბიბლიოთეკის ერთ არაბულ ხელნაწერში (ახალი აღთქმა), რომელსაც IX ს. მიაკუთვნებენ, დაცულია ამ ბერძნული კრიპტოგრამული ანბანით შესრულებული გადამწერის ანდერძი[2]. ვ. გარდტჰაუზენმა „ბერ-

[1] V. Gardthausen, Griech. Palaeogr. II, 1913, გვ. 312.

[2] იქვე, გვ. 312.

ძნულ პალეოგრაფიაში" გამოაქვეყნა ამ სისტემის მრავალი ნიმუში[3]. შემდგომ საუკუნეებში ეს სისტემა ძლიერ გავრცელებულა საბერძნეთში, განსაკუთრებით XVI ს-ში[4].

აღნიშნული ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემა პოპულარული ყოფილა არა მარტო საბერძნეთში, არამედ იგი ქართველებსაც შეუსწავლიათ და ქართულ ხელნაწერებში ბერძნული კრიპტოგრამები ჩაუწერიათ. და რაც მთავარია, ქართველები ამ სისტემას ეცნობიან არა მოგვიანო საუკუნეებში, არამედ ძალზე ადრე. კერძოდ, ქართულ ხელნაწერებში დადასტურებულ ბერძნულ კრიპტოგრამებს ჩვენ IX ს.-ით ვათარიღებთ.

ორ უნიკალურ ქართულ ხელნაწერში (Sin—11 და A—144) დასტურდება ანჩინური სისტემის უძველესი კრიპტოგრამები. ამავე ხელნაწერებში დაცულია ბერძნული მინაწერებიც, რომლებსაც ამჯერად განვიხილავთ.

სინას მთის წმ. ეკატერინეს მონასტრის წიგნთსაცავის X ს. ხელნაწერში (Sin—11) გვხვდება ტექსტის ხელით შესრულებული რამდენიმე ბერძნული მინაწერი. საინტერესოა 179r-ზე მოთავსებული მინაწერი, რომელიც გამოაქვეყნა ჟ. გარიტმა[5], მაგრამ, როგორც ჩანს, ამ სიტყვის მნიშვნელობა მისთვის უცნობია. იგი მიწერილია ფურცლის მარჯვენა კიდეზე ასომთავრულით (უნციალით) და იკითხება ასე: ΗΛЄС. ეს სიტყვა ბერძნული კრიპტოგრამაა[6], შედგენილი ზემოაღნიშნული კრიპტოგრაფიული სისტემით (gewöhnlichste kryptographie)[7]. თუ ამ ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემის გასაღებს მივუსადაგებთ აღნიშნულ სიტყვას, იგი ასე ამოიხსნება Βοεω, რაც ქართულად ნიშნავს „ვღაღადებ". კრიპტოგრამის ამოხსნისას მივიღეთ Βοεω, ვინაიდან ამ კრიპტოგრაფიული სისტემის ანბანით ε-ს ენაცვლება ε. საგულისხმოა ის გარემოება, რომ Βοεω დამახინჯებული ფორმაა, მის ნაცვლად უნდა გვქონოდა სწორი ფორმა Βοαω. ამის შესაბამისად კრიპტოგრამაშიც აღვადგენთ Ѳ-ს, რადგანაც ამ კრიპტოგრაფიული სისტემის ანბანით A-ს მონაცვლეა Ѳ. მაშასადამე, ΗΛЄС კრიპტოგრამის მაგიერ გვექნებოდა ΗΛѲС. მართლაც, აქ გადამწერის შეცდომასთან გვაქვს საქმე. გრაფიკულად მსგავსი ორი ასოს Ѳ და Є-ს აღრევის გამო[8], Ѳ-ს მაგიერ Sin—11-ის გადამწერს კრიპტოგრამაში გადმოუწერია Є.

---

[3] იქვე, გვ. 312—314.

[4] იქვე, გვ. 314.

[5] G. Garitte, Catalogue des manuscrits géorgiens litteraires du mont Sinai, Louvain, 1956, გვ. 44.

[6] ლ. ათანელიშვილი, ერთი სინური ხელნაწერის კრიპტოგრამების შესახებ, მაცნე, ენისა და ლიტ. სერია, 1972, № 4, გვ. 169—171.

[7] V. Gardthausen, Griech. Palaeogr., 1879, გვ. 235.

[8] IX—X სს. ბერძნულ ხელნაწერებში ეს ორი ასო გრაფიკულად მსგავსია.

ამრიგად, ბერძნული კრიპტოგრამა ΗΛЄС Sin—11-ში დამახინჯებულადაა გადმოწერილი ასოთა გრაფიკული მსგავსების გამო. იგი სწორი დაწერილობით ΗΛΘС სახით იქნებოდა წარმოდგენილი ამ ხელნაწერის დედანში.

რაც შეეხება ბერძნული კრიპტოგრამის თარიღს. რა დროისაა იგი? როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ამ ხელნაწერში ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამაც გვხვდება, რომელიც IX ს.-ით დავათარიღეთ (იხ. ანჩინური სისტემა). გაირკვა, რომ ბერძნული კრიპტოგრამაც ქართული კრიპტოგრამის მსგავსად დამახინჯებულია. იგი შეცდომითაა გადმოწერილი გადამწერის მიერ. მაშასადამე, ბერძნული კრიპტოგრამაც Sin—11-ის დედნისეულია. ვინაიდან ქართული და ბერძნული კრიპტოგრამები დამახინჯებულია და შეცდომით გადმოწერილი Sin—11-ში და რაკი გაირკვა, რომ ქართული კრიპტოგრამა IX ს.-შია შესრულებული, ბუნებრივია, ბერძნული კრიპტოგრამაც ამ საუკუნეში იქნება დაწერილი. ვ. გარდტჰაუზენი მიუთითებს ამ სისტემის IV ს. ბერძნულ კრიპტოგრამაზე, თუმცა ამ სისტემის უძველესი ნიმუშები, რომლებიც მან გამოაქვეყნა, IX საუკუნისაა. Sin—11 ხელნაწერის ბერძნული კრიპტოგრამაც, როგორც აღვნიშნეთ, IX საუკუნით თარიღდება. მაშასადამე, ქართულ ჰაგიოგრაფიულ კრებულში (Sin—11) დაცული ბერძნული კრიპტოგრამაც ერთერთი უძველესი ნიმუშია ბერძნული „gewöhnlichste kryptographie" სისტემისა.

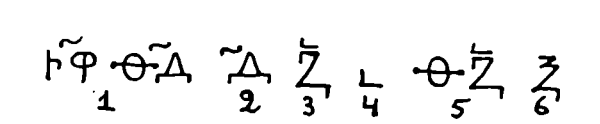
ამრიგად, Sin—11 ნუსხაში გვხვდება ბერძნული „gewöhnlichste kryptographie" სისტემისა და ქართული ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამები. გაირკვა, რომ ორივე კრიპტოგრამა Sin—11-ში დედნისეულია. საფიქრებელია, რომ მათი ავტორი ერთი და იგივე პირი იყო. Sin—11-ის დედნის ქართველი გადამწერი, რომელმაც, ბუნებრივია, იცის ქართული ანჩინური სისტემა, პარალელურად დაუფლებული ჩანს ბერძნულ კრიპტოგრაფიასაც.

ასოთა შენაცვლების პრინციპით შედგენილი ქართული და ბერძნული კრიპტოგრამები დაიძებნა აგრეთვე X ს. ერთ ქართულ მრავალთავში, რომელსაც „კლარჯულ მრავალთავს" უწოდებენ (ს. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის ნუსხა A—144)[9], იოანე ოქროპირის ერთერთი საკითხავის სათაურთან „საკითხავნი ამაღლებისანი" (97 რ) ტექსტის ხელით მიწერილია ორი დაქარაგმებული სიტყვა ქართულად და ბერძნულად (იხ. სურ. 1). ქართული მინაწერი ჩ˘ფ ანჩინური სისტემის

---

[9] ლ. ათანელიშვილი, ბერძნული კრიპტოგრამა ქართულ ხელნაწერში, მაცნე, ენისა და ლიტ. სერია, 1971, № 3, გვ. 159—162. M. van Esbroeck, Les plus anciens homéliaires géorgiens. Louvain, 1975, გვ. 40—41.

კრიპტოგრამაა და ნიშნავს „ა˘ნ“ (=ამენ). ეს კრიპტოგრამა სათანადო ამოხსნით გამოსცა ა. შანიძემ[10]. რაც შეეხება ბერძნულ ასოებს, მან ისინი კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენა.

რაც შეეხება ბერძნულ ასოებს, თუ წარმოვიდგენთ, რომ დაქარაგმებულია სიტყვის დასაწყისი ასო და შემდგომ ნებისმიერად აღებული რომელიმე შუა ასო, ამ შემთხვევაში დ ე ლ ტ ა, შეიძლება გვეფიქრა, რომ ეს ორასოიანი დაქარაგმებული სიტყვა გადმოსცემს საკუთარ სახელს „თევდორე“[11]. მაგრამ X ს. ხელნაწერებში დაქარაგმების ასეთი შემთხვევები არა ჩანს[12]. ჩვენი აზრით, აქ საკუთარი სახელის დაქარაგმებული ფორმა კი არ უნდა გვქონდეს, არამედ ბერძნული კრიპტოგრამის ნაშთი. სახელდობრ, აქ ბერძნულში გავრცელებული კრიპტოგრაფიული სისტემის (gewöhnlichste kryptographie) ერთ-ერთი უძველესი ნიმუში უნდა იყოს შემორჩენილი.

განვიხილოთ პალეოგრაფიულად ორივე ასო. თეტა ასეთი მოხაზულობით გვხვდება IX—X სს. ბერძნულ ხელნაწერებში. მაგრამ აქ პალეოგრაფიულად საინტერესოა მეორე ასო დ ე ლ ტ ა ც, რომელსაც თავზე ქარაგმა უზის (იხ. სურ. 2). აქ ქარაგმიანი დელტა კი არ უნდა გვქონდეს, არამედ Ξ (ქსი), რომლის ერთ-ერთი უძველესი დაწერილობა სხვაგვარია (იხ. სურ. 3). ასეთი მოხაზულობით ეს ნიშანი დამოწმებული აქვს ვ. გარდტჰაუზენს „ბერძნულ პალეოგრაფიაზე“ დართულ ტაბულებში[13]. № 2 ტაბულაში განხილულია ბერძნული უნციალური (ასომთავრული) დამწერლობის ნიმუშები უძველესი ბერძნული ხელნაწერების მიხედვით. მათ შორის ყურადღება მიიქცია 880 წლის ხელნაწერის ქ ს ი ასოს მოხაზულობამ (იხ. სურ. 3). როგორც ჩანს, ჩვენს გადამწერს დედანში ასეთი მოხაზულობის ქ ს ი ჰქონდა, და როცა ბერძნული სიტყვის გადაწერა დაიწყო, Θ-ს შემდეგი ნიშანი დამახინჯებით გადმოიღო და ჩაწერა ქარაგმიანი დ ე ლ ტ ა (იხ. სურ. 2). ჩვენი მრავალთავის (A—144) ქართულ დედანში რომ უძველესი მოხაზულობის ქ ს ი ასო

---

[10] ა. შ ა ნ ი ძ ე, კრიპტ. მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 238.

[11] ბერძნულ სიტყვას ასე კითხულობს მ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი: იოანე ბოლნელ ეპისკოპოსის ქადაგებანი, 1911, გვ. V.

[12] Ц. А. Ч а н к и е в а, Правила сокращения в памятниках древнегрузинской письменности (по рукописным книгам и эпиграфическим памятникам V—X вв. и историческим документам XI—XII вв.), автореферат канд. дисс., Тб., 1967.

[13] V. G a r d t h a u s e n, Griech. Palaeogr. 1879, Taf. 2, par. 510, Ca. 880.

უნდა გვქონოდა (იხ. სურ. 3), ამაზე მიუთითებს ამ ასოსა და ქარაგმიანი დ ე ლ ტ ა ს (იხ. სურ. 2) გრაფიკული მსგავსება. ძირითადი სხვაობა იმაშია, რომ ქ ს ი ს (იხ. სურ. 3) მარჯვენა შემკვრელი ხაზი არა აქვს. აქ რომ ასეთი მოხაზულობის ქ ს ი უნდა ყოფილიყო, ამას ისიც ადასტურებს, რომ დამატებითი ხაზი (იხ. სურ. 4), რომელიც მას ზემოდან აქვს დართული, გადამწერმა ქარაგმად მიიჩნია და დელტას წინ მოათავსა: ასე რომ, უნებურად მიიღო დაქარაგმებული სიტყვა, რომელიც ფაქტიურად დამახინჯებულია. აქ ქარაგმა რომ არ უნდა გვქონდეს, იქიდანაც ჩანს, რომ ასე დაქარაგმებული სიტყვა არაფერს არ ნიშნავს და არც ქარაგმა იხსნება.

განსახილველი ბერძნული სიტყვა (იხ. სურ. 1) კრიპტოგრამის ნაშთი უნდა იყოს. იგი შედგენილი ჩანს ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემით gewöhnlichste kryptographie. ამ კრიპტოგრაფიული სისტემის ანბანით[14] Θ-ს ენაცვლება α, ხოლო Ξ იხმარება μ-ის მაგიერ, ე. ი. თუ ამ სისტემით გავხსნით აღნიშნულ კრიპტოგრამას, გვექნება αμ, რაც ბერძნული αμεν-ის ნაშთი უნდა იყოს. ამას ადასტურებს შემდეგი გარემოებაც: ვ. გარდტჰაუზენმა „ბერძნულ პალეოგრაფიაში" გამოაქვეყნა ასეთი სისტემის სხვადასხვა საუკუნეების კრიპტოგრამები[15]. მათ შორის არის ორი კრიპტოგრამა „ამენ" სიტყვისა: ΘΞBN[16]. როგორც ვხედავთ, ჩვენი კრიპტოგრამაც ასე იწყება (იხ. სურ. 5), შემდგომ აკლია BN. ეს სიტყვა იოანე ოქროპირის საკითხავის სათაურში სულ ბოლოს ზის, ამიტომ სავარაუდებელია, რომ ბოლო ორი ასო, რომელიც ალბათ ფურცლის კიდესთან ახლოს იყო, ხელნაწერის დაზიანების გამო აღარ ჩანდა. ამიტომ ჩვენი მრავალთავის გადამწერმა მხოლოდ დასაწყისი ორი ასოღა გადმოიტანა და ზემოდან ქარაგმაც დაუსვა.

ზემოთ განხილულ ბერძნულ სიტყვაში (იხ. სურ. 1) რომ ქარაგმიანი დელტა შეცდომით არის გადმოწერილი, ამას შემდეგი გარემოებაც უჭერს მხარს: ზემოთ აღნიშნული ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემის ანბანიდან დელტა საერთოდ ამოღებულია და არ იხმარება[17].

აქ რომ ბერძნული კრიპტოგრამა გვაქვს, ამას, ვფიქრობთ, მის წინ მდგომი ქართული ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამაც ჩ̃ფ ადასტურებს, რაც იმავე ა მ ე ნ-ს ნიშნავს; ე. ი. ამ კრიპტოგრამების ავტორს ა მ ე ნ სიტყვა ორგვარად დაუწერია: ქართულად და ბერძნულად.

დაბოლოს, ბერძნული კრიპტოგრამის თარიღის შესახებ: რა დროისაა იგი? ბერძნული კრიპტოგრამა X ს. მრავალთავში (A—144) ჩაწერი-

---

[14]. V. Gardthausen, Griech. Palaeogr. 1879, გვ. 235.

[15] იქვე, გვ. 235—237.

[16] იქვე, გვ. 236, 237.

[17] იქვე, გვ. 235.

ლია გადამწერის ხელით, მაგრამ საფიქრებელია, რომ იგი X საუკუნეზე ადრეული უნდა იყოს. ამას გვაფარაუდებინებს ი ს გარემოება, რომ A—144 მრავალთავში იგი დამახინჯებული ფორმითაა წარმოდგენილი. ეს კრიპტოგრამა სწორი დაწერილობით, ცხადია, A—144 ხელნაწერის დედანში უნდა გვქონოდა. ამაზე მიუთითებს ქ ს ი ასოს მოხაზულობა (იხ. სურ. 3). ასეთი დაწერილობის ქ ს ი, როგორც ვ. გარდტჰაუზენი აღნიშნავს, „ბერძნულ პალეოგრაფიაზე“ დართულ № 2 ტაბულაში[18] მხოლოდ IX ს-ში დასტურდება, X ს-დან კი უკვე განსხვავებული დაწერილობისაა, ზედა დამატებითი ხაზი შეერთებულია ასოს ბუნთან (იხ. სურ. 6). ვინაიდან ქ ს ი ასო ზემოთ განხილული მოხაზულობით (იხ. სურ. 3) მხოლოდ IX ს-ში დასტურდება, ჩვენი ბერძნული კრიპტოგრამაც ამ საუკუნეში უნდა იყოს ქართულ ხელნაწერზე მიწერილი, ე. ი. იმ ხელნაწერზე, საიდანაც შემდგომ იქნა გადაწერილი A—144 ნუსხა.

ბერძნული კრიპტოგრამა IX ს-ით თარიღდება. შესაძლოა ამავე საუკუნით დავათარიღოთ ქართულიც, რადგან ქართული კრიპტოგრამა ჩ ფ A—144 ხელნაწერში (და საფიქრებელია მის დედანშიც) ბერძნულის წინაა მოთავსებული (იხ. სურ. 1) და იმავე მნიშვნელობისაა.

A—144 მრავალთავის დედანიც შეიძლება ამის მიხედვით დავათარიღოთ. იგი უთუოდ IX ს. უნდა იყოს.

თუმცა ვ. გარდტჰაუზენი მიუთითებს ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემის (Gewöhnlichste kryptographie) უძველეს, IV ს. კრიპტოგრამაზე ეგვიპტურ პაპირუსში, მაგრამ, როგორც ავტორი აღნიშნავს, აღმოსავლეთში მხოლოდ IX ს-დან გვხვდება მისი ნიმუშები. ჩვენი მრავალთავის ბერძნული კრიპტოგრამაც ამ ძველი ბერძნული კრიპტოგრამების რიგში დგება, როგორც ერთ-ერთი უძველესი ნიმუში ამ სისტემისა.

A—144 ნუსხაში კრიპტოგრამების თანმიმდევრობა ასეთია: ქართული და ბერძნული. საფიქრებელია, რომ ამ კრიპტოგრამების დამწერი ერთი და იგივე პირი იყოს, ე. ი. ქართველმა გადამწერმა ერთ-ერთი საკითხავის სათაურს ქართული ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამასთან ერთად მიაწერა ასოთა შენაცვლებით შედგენილი ბერძნული კრიპტოგრამაც.

ამ კრიპტოგრამების ავტორი რომ ქართველი უნდა იყოს, ამას ადასტურებს კლარჯულ მრავალთავში არსებული მეორე ბერძნული მინაწერიც. თეოდორე ჰარანელ ეპისკოპოსის ერთი საკითხავის („მთისათჳს თაბორისა და ფერისცვალებისათჳს უფლისა და ორთა ბუნებისათჳს“, 190 r) სათაურის შემდგომ, ტექსტის ხელით, სინგურით, ჩაწერილია ბერძნული სიტყვა, რომელშიც პირველი ორი ასო ქართულია. ქართული

[18] V. Gardthausen, Griech. Palaeogr. 1879, Taf. 2.

ასოები ასომთავრულითაა ნაწერი, ბერძნული კი — უნციალით. ბერძნული სიტყვა დაქარაგმებულია.

ΤΩΗ̃ΟΥ̃ΘΩ.

გაირკვა, რომ ბერძნული სიტყვა კრიპტოგრამაა. იგი შედგენილია ზემოაღნიშნული ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემით („gewöhnl. krypt.“). ბერძნულ სიტყვაში ქართული ასოები არაკრიპტოგრამულია, ხოლო პირველ ბერძნულ ასოს H-ს აღნიშნული ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემით ენაცვლება β. ამრიგად, ბერძნული სიტყვის დასაწყისს ასე ვხსნით: „იოზ“. ჩანს, მისი ავტორისთვის არ ყოფილა უცხო ეს კრიპტოგრაფიული სისტემა და ქართულით დაწყებული სიტყვა ბერძნული კრიპტოგრამით დაუსრულებია.

ჩვენი კრიპტოგრამის ავტორისთვის რომ ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემა ცნობილია და იყენებს მას, ეს კარგად ჩანს ამავე ხელნაწერში დაცული მეორე ბერძნული კრიპტოგრამიდან (იხ. ზემოთ), რომელიც ქართული ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამასთან ერთად არის ჩაწერილი ხელნაწერში და აღნიშნავს „ამენ“-ს.

ჩვენს კრიპტოგრამაში პირველი სიტყვის მხოლოდ ერთი ნაწილია კრიპტოგრაფიულად წარმოდგენილი, ამ შემთხვევაში ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემით. ეს მოვლენა არ არის უცხო ძველი ქართული კრიპტოგრაფიისათვის. ძველ ქართულში დასტურდება მსგავსი შემთხვევები, როცა სიტყვის მხოლოდ ერთი ნაწილია კრიპტოგრამული. მაგ., Jer—33-ისა და სხვ.

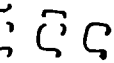
როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, კრიპტოგრამა დაქარაგმებულია. გარდა ზემოთ მოთავსებული ორი ქარაგმისა, სიტყვას ქვემოდანაც უზის ქარაგმის მსგავსი ნიშანი. ამ ნიშანს სიტყვის გამოყოფის ფუნქცია უნდა ჰქონდეს. როგორც კრიპტოგრამის ამოხსნამ დაგვანახვა, ეს ნიშანი, მართლაც, მეორე სიტყვის დასაწყის ასოსთან ზის.

მეორე სიტყვის ამოხსნისას გამოჩნდა, რომ კრიპტოგრამა დამახინჯებულია. იგი გადმოწერილია შეცდომებით. კრიპტოგრამა გადმოხატულის შთაბეჭდილებას უფრო ტოვებს. ასე რომ, კრიპტოგრამა A—144 ხელნაწერის დედნისეულია და A—144-ის გადამწერი არ არის მისი ავტორი.

ბერძნული სიტყვის მეორე ნახევარში სამი ერთნაირი მოხაზულობის ასოა, რომელთაგან პირველ ორს ზემოდან ქარაგმები აქვთ დასმული, სიტყვის ბოლო ასო კი უქარაგმოა. (იხ. სურ. 1).

სურ. 1.

სურ. 2.

საფიქრებელია, რომ პირველი ორი ასო შეცდომითაა გადმოწერილი. აქ დედანში უნდა გვქონოდა ძ ე ტ ა (იხ. სურ. 2). A—144 ხელნაწერის გადამწერს გადმოწერისას ძ ე ტ ა ასოს ზედა ნაწილი ქარაგმად მიუჩნევია და ამიტომ ასოს ეს ნაწილი შეუკრავი დაუტოვებია.

ამრიგად, A—144 ხელნაწერის დედანში აღნიშნული ორი ასოს ნაცვლად უნდა ყოფილიყო ძ ე ტ ა (იხ. სურ. 2), ხოლო ზემოხსენებული ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემით Z-ს ნაცვალია ϒ. კრიპტოგრამაში გადამწერს შეცდომა მოსვლია აგრეთვე Ɛ-ს გადმოწერისას. Θ-სა და Ɛ-ს მსგავსი გრაფიკული მოხაზულობის გამო A—144 ხელნაწერის გადამწერს დედნისეული Θ გადმოუღია Ɛ-დ[19]. IX—X სს. ბერძნულ ხელნაწერებში ეს ორი ასო, როგორც ვიცით, გრაფიკულად მსგავსია. Θ-სა და Ɛ-ს აღრევის მსგავსი შემთხვევა დასტურდება X ს. ერთი სინური ხელნაწერის (Sin—11) ბერძნულ კრიპტოგრამაშიც, რომელიც ზემოთ განვიხილეთ. ამ სისტემით Θ ენაცვლება A-ს. კრიპტოგრამის ბოლო ასო კი კოპაა Ϛ, რომელიც ι-ს მონაცვლეა.

ყურადღებას იქცევს კიდევ ერთი გარემოება: კრიპტოგრამაში ο არაკრიპტოგრამულადაა წარმოდგენილი და იგი არაა შეცვლილი მისი მონაცვლე λ-თი. ძველ ქართულ კრიპტოგრაფიაში, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, დასტურდება ისეთი შემთხვევები, როდესაც კრიპტოგრამის ამოხსნის გასაძნელებლად განზრახ არ ცვლიან ამა თუ იმ ასოს შესაბამისი კრიპტოგრამული ასოთი. იგივე მოვლენა შევნიშნეთ ბერძნულ კრიპტოგრაფიაშიც, კერძოდ, ზემოთ აღნიშნული სისტემის (gewöhnlichste kryptographie) ნიმუშებში. 1001 წლის ბერძნული კრიპტოგრამა ასე იკითხება[20]:

...ἐν υϛ ϶Θ αἰζχκψλχ, რაც ნიშნავს: ... ἐν χώρᾳ αἰγύπτου.

სიტყვაში αἰγύπτου ამ სისტემის მიხედვით ყველა ასო შეცვლილა სათანადო კრიპტოგრამული ანბანით, გარდა αἰ კომპლექსისა. αἰζχκψλχ-ის ნაცვლად მოსალოდნელი იყო ΘϹζ'χκψλχ კრიპტოგრამა.

XVI ს. ბერძნულ ხელნაწერში კრიპტოგრამულია გადამწერის ანდერძი:... ΘνψϛνϹλω ὁ ωενεπθω... კრიპტოგრამა ასე იხსნება: Ἀντωνιος ὁ ϛενεκας[21].

არტიკლი ὁ კრიპტოგრამის დამწერს არ შეუცვლია შესაბამისი ϛλ-თი, ვთქვათ ისე, როგორც ერთ XIV ს. ხელნაწერშია შეცვლილი:

κέψ ϶λω ϛλ ψ϶οεξθ'υλω იხსნება ასე: πέτρος ὁ τελεμάχος[22].

აქ ὁ არტიკლი სწორადაა შენაცვლებული შესაბამისი λ ასოთი

---

[19] Ɛ-ს დეფორმირებულ Ɵ-ად მიიჩნევს მ. ვან ესბროკიც (იხ. მისი ქვემოთ დასახელებული ნაშრომი, გვ. 42).

[20] V. Gardthausen. Griech. Palæogr. 1879, გვ. 236.

[21] იქვე, გვ. 237.

[22] იქვე, გვ. 236.

კრიპტოგრამის ავტორს არ დავიწყებია λ-ზე ფშვინვიერობის აღმნიშვნელი ნიშნის დაწერაც.

ანალოგიურია ჩვენი ბერძნული კრიპტოგრამაც. აქაც მის დამწერს უცვლელად დაუტოვებია ο ასო და არ შეუცვლია λ-თი.

ამრიგად, ბერძნულ კრიპტოგრამაში გვაქვს ორი ერთნაირი მოხაზულობის ასო (იხ. სურ. 1), რომელთა ნაცვლად Z უნდა ყოფილიყო მის დედანში. უცვლელადაა დატოვებული O, ხოლო Θ-ს მაგიერ შეცდომით გადმოღებულია Є.

მაშასადამე, ბერძნული კრიპტოგრამა თავდაპირველად შემდეგი დაწერილობით იქნებოდა წარმოდგენილი A—144 ხელნაწერის დედანში —

ΊΩΗΖΟΖΘϚ კრიპტოგრამას ასე ვხსნით: ι ο ν ბ გ ο გ α ι.

აქვე საჭიროა, აგრეთვე, გავარკვიოთ ბერძნული კრიპტოგრამის ავტორის ვინაობა. ვინ არის იგი — ქართველი თუ ბერძენი? მრავალთავში ამენ'ის აღმნიშვნელი ბერძნული კრიპტოგრამა ქართული ანჩინური კრიპტოგრამის შემდგომ არის დაწერილი. შესაძლოა გვეფიქრა, რომ იგი A—144-ის დედანში მიწერილია ვინმე ბერძენი გადამწერის მიერ და არა იმ პირის მიერ, ვინც ქართული ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამა დაწერა. მაგრამ, ვინაიდან ორივე კრიპტოგრამა — ქართულიც და ბერძნულიც — ერთნაირი შინაარსისაა, აღნიშნავს ა მ ე ნ სიტყვას, ცხადია, გამორიცხულია, რომ კრიპტოგრამები სხვადასხვა პირს ეკუთვნოდეს, ვთქვათ, ქართველს და ბერძენს. ორივე კრიპტოგრამა A—144-ის დედანში უნდა დაეწერა ერთსა და იმავე პირს, ამასთანავე — ქართველს. იგი ჯერ ქართული ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამას წერს, შემდეგ — იმავე შინაარსის ბერძნულ კრიპტოგრამას. კრიპტოგრამების ავტორი რომ ქართველია, იქიდანაც ჩანს, რომ მეორე ბერძნული კრიპტოგრამა („იობ გოგაი") ქართული ასომთავრულით იწყება: არაკრიპტოგრამული ΊΩ ასოებით. და რაც მთავარია, ბერძნული კრიპტოგრამის ავტორი რომ უთუოდ ქართველი უნდა იყოს, ვფიქრობთ, ამას კრიპტოგრამის მეორე საკუთარი სახელი „გოგაი" ამტკიცებს. ქართული საკუთარი სახელი გოგაი, რომლის მსგავსი სახელები (გაბრიელ პატარაი, კრავაი, ხორგაი, გოგოფაი — A—1101 ხელნაწერის გადამწერი და სხვ.) ამ საუკუნეების საქართველოში იხმარება, ბერძნულ კრიპტოგრამაში მის ავტორს ამავე ფორმით შეუტანია, გამოუყენებია რა იმ დროს საბერძნეთში გავრცელებული ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემა, რომელიც საქართველოშიც ცნობილი ყოფილა.

რაც შეეხება ბერძნული კრიპტოგრამის თარიღს, A—144 ხელნაწერში, როგორც აღვნიშნეთ, ამ კრიპტოგრამის გარდა დაცულია ბერძნული კრიპტოგრამა „ამენ" სიტყვისა. საფიქრებელია, რომ ორივე კრიპ-

ტოგრამა ერთსა და იმავე პირს ეკუთვნის. გაირკვა, რომ ორივე კრიპტოგრამა დამახინჯებულია და შეცდომებითაა გადმოწერილი A—144 ხელნაწერში. ამენ'ის აღმნიშვნელი ბერძნული კრიპტოგრამის პალეოგრაფიული თვალსაზრისით შესწავლამ დაგვანახვა, რომ მისი დედანი IX ს-ზე გვიანდელი არ შეიძლება იყოს. თუ ვივარაუდებთ, რომ A—144-ის დედანში „იობ-გოგაის" ბერძნული კრიპტოგრამაც იმავე პირმა ჩაწერა, ცხადია, ეს უკანასკნელიც IX ს-ით დათარიღდება.

საინტერესოა, ვისი სახელებია მიფარული კრიპტოგრამაში? საკუთარი სახელი „გოგაი" A—144 ხელნაწერში ორჯერ შეგვხვდა. ერთ-ერთი საკითხავის სათაურის ბოლოს ნუსხურით, სინგურით, ტექსტის ხელით მიწერილია: „ო᷾ო᷾შე გოგაი ა᷾ნ" (47 v). ასევე ტექსტის ხელით, სინგურით, ოღონდ ასომთავრულით ერთი საკითხავის ტექსტის ბოლოს მინაწერია: „ი᷾ჳ: ქ᷾ⷪ: აკხ᷾ⷪ: შენ: მი[ე]რითა: კხ᷾ვითა: გოგაი" (136 r).

საფიქრებელია, რომ მითითებული ანდერძები A—144 ხელნაწერის გადამწერს არ ეკუთვნის. ანდერძები ამ ხელნაწერის დედნისეული უნდა იყოს, რასაც, ჩვენი აზრით, აღნიშნული ბერძნული კრიპტოგრამა უჭერს მხარს. კრიპტოგრამასა და ანდერძებში მოხსენიებული სახელი გოგაი ერთი და იგივე პირი უნდა იყოს.

ამრიგად, გოგაი A—144 ხელნაწერის დედნის გადამწერი ჩანს. მას თავისი თავი ხელნაწერში მოუხსენებია როგორც არაკრიპტოგრამულ ანდერძებში, ასევე კრიპტოგრამულადაც.

ვის უნდა გულისხმობდეს კრიპტოგრამაში მოხსენიებული მეორე საკუთარი სახელი იობ? ხომ არ არის იგი ტექსტის მთარგმნელი? ასეთი ვარაუდის დაშვება შესაძლებლად მიგვაჩნია შემდეგი გარემოების გამო: XII ს. ერთ კრიპტოგრამაში (H—1349, შიომღვიმის ტიპიკონი, იხ. ზემოთ, ანჩინურ სისტემასთან) გადამწერს თავისი სახელის გარდა კრიპტოგრამულად დაუწერია აგრეთვე მთარგმნელის სახელიც.

იობ გოგაი'ს კრიპტოგრამის შესახებ სხვაგვარ ინტერპრეტაციას გვთავაზობს ბელგიელი მეცნიერი მ. ვან ესბროკი[23]. მისი აზრით, წარწერაში ასოები ბერძნულია, მაგრამ სტილიზებულია ქართულის გავლენით. მ. ვან ესბროკი წარწერას სხვაგვარად კითხულობს:[24] ΩHCOCЄC.

---

[23] ივ. ჯავახიშვილისადმი მიძღვნილ კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის საიუბილეო კრებულში „მრავალთავი", V, 1976, წ. დაიბეჭდა ჩვენი სტატია „კლარჯული მრავალთავის ბერძნული და შიომღვიმის ტიპიკონის ქართული კრიპტოგრამები", სადაც განვიხილეთ „იობ გოგაის" ბერძნული კრიპტოგრამა. წერილი აწყობილი იყო დასაბეჭდად, როდესაც მივიღეთ მ. ვან ესბროკის წიგნი «Les plus anciens homéliaires géorgiens», Louvain, 1975.

[24] მ. ვან ესბროკის დასახ. ნაშრომი, გვ. 41—42.

მისი ვარაუდით აქ მიმართვის ფორმა უნდა გექონდეს:

Ω ΗΣΟ(Ι)Σ Θ(ΕΟ)Σ

როგორც ვხედავთ, მ. ვან ესბროკი ბერძნული წარწერის დასაწყისში კითხულობს ω-ს, ფაქტიურად კი, ხელნაწერში აშკარად იკითხება ქართული ⳿Ⲱ, რაც, როგორც ვნახეთ, ბერძნული კრიპტოგრამის პირველი სიტყვის „იობის“ დასაწყისია.

ბერძნული წარწერა რომ კრიპტოგრამაა და იგი სხვაგვარად უნდა წავიკითხოთ, ამას გვაფიქრებინებს აგრეთვე აქ არსებული ქარაგმის მსგავსი ნიშნების ფუნქცია. ერთი ნიშანი, რომელიც სიტყვას ქვემოდან აქვს მიწერილი, მოხაზულობით ქარაგმას წააგავს, მაგრამ აქ იგი მხოლოდ სიტყვათა გამყოფის ფუნქციისა უნდა იყოს. და მართლაც, აქედან, წარწერის მეოთხე ასოდან, იწყება კრიპტოგრამის მეორე სიტყვა (გოგაი), რაც შეეხება იმ ორ ქარაგმას, რომლებიც ზემოდან დაესმის სიტყვას, ისინი მართლა სიტყვის დასაქარაგმებლად უხმარია მათ ავტორს, თუ რაიმე სხვა მნიშვნელობა აქვთ? პირველი ქარაგმა დასმულია მეოთხე ასოზე, ხოლო მეორე — მეექვსე ასოზე (იგი ოდნავ გადაწეულია მარცხნივ). მ. ვან ესბროკის ვარაუდით, აქ უნდა გვქონდეს სიტყვა HCOC და აღადგენს U-ს. ერთი შეხედვით, მართლაც, დასაშვებია, რომ ერთ სიტყვას ორი ქარაგმა დაესმის და იგი დაქარაგმებულია, ხოლო ბოლო ორი ასო ЄC, რომელსაც მ. ვან ესბროკი აღადგენს როგორც Θ(ΕΟ)Σ, უქარაგმოდ დარჩენილა. მაგრამ აქ სულ სხვა რამ ჩანს საყურადღებო. კერძოდ, ეს ორი ქარაგმა რომელ ასოებთანაა მოთავსებული? წარწერაში ერთი შეხედვით სამი ერთნაირი მოხაზულობის ასო გვაქვს (იხ. სურ. 1), რომელთაც მ. ვან ესბროკი მიიჩნევს ბერძნულ C-დ (იხ. გვ. 170, სურ. 1).

მაგრამ თუ დავუკვირდებით ამ ასოებს, შევნიშნავთ, რომ პირველ ორს თავი შეუკრავი აქვს, ხოლო მესამე თავშეკრულია. აი, ამ თავშეუკრავ ასოებს ზემოდან დაესმის ქარაგმა. როგორც ზემოთ აღნიშნული გვაქვს, ბერძნული წარწერა მთლიანად კლარჯული მრავალთავის დედნიდან არის გადმოწერილი. ჩანს, გადმოწერისას შეცდომა მოსვლია გადამწერს და ბერძნული Z-ის ზედა ნაწილი ქარაგმად მიუჩნევია და სამაგიეროდ თავშეუკრავი დაუტოვებია ორივე ასო, რომლებიც, ერთი შეხედვით, ბერძნულ C-ს გვაგონებს.

ამრიგად, გაირკვა, რომ ქარაგმის მსგავსი ნიშნებიდან პირველი, სიტყვის ქვემოთ მოთავსებული, სიტყვათა გამყოფის ფუნქციით უხმარიათ, ხოლო ორი დანარჩენი ბერძნული უნციალის Z-ის ზედა დამატებითი ხაზია ⌣. ბერძნულ წარწერაში რომ ერთი შეხედვით მოხაზულობით მსგავსი ასოები (იხ. სურ. 1) C-ს არ უნდა აღნიშნავდეს, ეს შემდეგიდანაც ჩანს: მ. ვან ესბროკი ,მართალია, შენიშნავს, რომ ბერძნული წარწერა ერთგვარად სტილიზებულია ქართულის გავლენითო, მაგრამ სიტყვის თავისებური დაწერილობა ვერ აიხსნება ქართულის გავლენით. აშკარაა,

რომ კლარჯული მრავალთავის გადამწერს მისთვის უცნობი შინაარსის წარწერა დახვდა დედანში და გადმოწერისას დაუშვა შეცდომა. გადამწერს შეცდომა მოსვლია აგრეთვე, როგორც ვნახეთ, ამავე ხელნაწერის მეორე ბერძნული კრიპტოგრამის გადაწერისას. მაშასადამე, აშკარაა, რომ გადამწერმა იცის ბერძნული, მაგრამ ვერ ერკვევა დედანში არსებული ბერძნული სიტყვების მნიშვნელობაში და მეტად გულდასმით იწერს, თითქმის გადმოხატავს ორივე ბერძნულ კრიპტოგრამას.

ამრიგად, ბერძნული წარწერა კლარჯული მრავალთავისა რომ კრიპტოგრამაა და იგი სხვაგვარად იკითხება, ვფიქრობთ, ამას შემდეგი გვიჩვენებს:

1. ბერძნული სიტყვის დასაწყისში პირველი ორი ასო ქართული ასომთავრულია და არა ბერძნული უნციალი. 2. ბერძნულ წარწერაში გვხვდება ქარაგმის მსგავსი ნიშანი, რომლის დანიშნულება სიტყვათა ერთურთისაგან გამოყოფა უნდა ყოფილიყო. მართლაც, იგი წარწერისათვის ქვემოდან მოუწერიათ, იქ, სადაც იწყება მეორე სიტყვა (იგულისხმება გ ო გ ა ი).

3. ბერძნულ წარწერაში ერთნაირი მოხაზულობის სამი ასო, რომელთაც მ. ვან ესბროკი C-დ მიიჩნევს, ერთი და იგივე ასო რომ არ უნდა იყოს, ამას ადასტურებს პირველ რიგში ასოთა მოხაზულობა: პირველი ორი მათგანი თავშეუკრავია, ხოლო მესამე თავშეკრული. ამასთანავე, თავშეუკრავ ასოებს ზემოდან ქარაგმის მსგავსი ნიშნები უზის, ხოლო თავშეკრულ ასოს — არა. როგორც გაირკვა, ქარაგმიანი ასოები და უქარაგმო ასო შინაარსით განსხვავებულნი არიან. ქარაგმიანი ასოები Z-ს აღნიშნავენ, უქარაგმო კი C_1-ს.

ამრიგად, X ს. მეტად მნიშვნელოვან ორ ქართულ ხელნაწერში გამოვლინდა ბერძნული კრიპტოგრამები, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ X ს-ში და, როგორც ირკვევა, უფრო ადრეც, საქართველოში იყენებდნენ ასოთა შენაცვლებაზე დამყარებულ უძველეს კრიპტოგრაფიულ სისტემებს: ქართულ ანჩინურთან ერთად ბერძნულ კრიპტოგრაფიულ სისტემას „gewöhnlichste kryptographie“. ბერძნული კრიპტოგრამების გამოვლენა ქართულ ხელნაწერებში მოწმობს ბერძნული კრიპტოგრაფიის ერთგვარ გავლენას ძველ ქართულ კრიპტოგრაფიაზე.

●

2. სომხური კრიპტოგრაფიული ანბანი ორ ქართულ ხელნაწერში

კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის ერთ ნუსხაში (Q—1459, გვ. 345, XVIII—XIX სს.), რომელიც „ახალციხურ ქრონიკას“ წარმოადგენს, ჩაწერილია სწორი, ასწვრივი ხაზებითა და წერტილებით შედგენილი კრიპტოგრამული ანბანი. ეს ანბანი ნიმუშია სომხური კრიპტოგრაფიის ერთ-ერთი სისტემისა, რომელიც სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნო-

ბილია *„Սյունակետագիր ժածկագիր“*-ის სახელით[25]. ეს სისტემა, ე. წ. „სვეტოვან-წერტილოვანი“, ყველაზე მეტად გავრცელებული სისტემა ყოფილა სომხურში.

Q—1459 ხელნაწერში ანბანი XIX ს-ში ჩანს ჩაწერილი. ანბანი სრულია: ერთეულები გადმოცემულია ერთი ხაზით — თავზე წერტილებით, ათეულები — წერტილებიანი ორი ხაზით, ასეულები — წერტილებიანი სამი ხაზით, ათასეულები — წერტილებიანი ოთხი ხაზით. კრიპტოგრამული ანბანის ყოველ ნიშანს მიწერილი აქვს მისი შესატყვისი სომხური ანბანი.

სომხური კრიპტოგრამა ქართველის დაწერილი ჩანს. ამას გვაფიქრებინებს თვით ხელნაწერის შედგენილობა. იგი ქრონიკას წარმოადგენს. ხელნაწერში დაცულია სომხურით ნაწერი ტექსტებიც. მაგ., კარაბადინიდან ნაწყვეტები ქართულად და იქვე, მის პარალელურად სომხური თარგმანი და სხვ. კრიპტოგრამული ანბანის ავტორი რომ უთუოდ ქართველი უნდა იყოს, ამას ისიც ადასტურებს, რომ მას ქართული კრიპტოგრაფიის ნიმუშებიც შეუტანია Q—1459 ხელნაწერში.

ანბანს ახლავს მინაწერი: „გავზანაგირი ამას ჰქვიან, [პარ]თველისაგან შემოღებული: და სომეხთაგან დიაღ დიდად მიჩნებულ-შეწყნარებული, და ვითარცა ფილასოფო(ს)თ შერაცხილი მეცნი[ერებად]“.

ამ მინაწერის მიხედვით Q—1459 ხელნაწერის სომხური კრიპტოგრამული ანბანი „გავზანაგირის“, ანუ როგორც სომხურ კრიპტოგრაფიაში ეს სისტემა ცნობილი, *գավազանագիր*-ის[26] („კვერთხოვანი“ სისტემის) ნიმუშად არის გამოცხადებული. ამ ანბანის დამწერი არასწორ ინტერპრეტაციას იძლევა. ჩვენი ხელნაწერის სომხური კრიპტოგრამული ანბანი არ არის კვერთხის მსგავსი ნიშნებით შედგენილი და, მაშასადამე, იგი არ მიეკუთვნება *Գավազանագիր ժածկագիր*-ს, არამედ იგი *Սյունակետագիր ժածկագիր*-ის ნიმუშია.

მსგავსი კრიპტოგრამული ანბანი გამოვლინდა კიდევ ერთ ქართულ ნუსხაში. XVII ს. ხელნაწერში („რუსუდანიანი“, S—436, 251 v) ტექსტის შიგნით, გვერდის თავისუფალ, დაუწერელ ადგილას მოთავსებულია კრიპტოგრამული ანბანი. იგი XIX ს-ში ჩანს შესრულებული. ანბანი შედგენილია სწორი ხაზებისა და წერტილების მეშვეობით. ამ ანბანის შედარებამ Q—1459 ხელნაწერის სომხურ კრიპტოგრამულ ანბანთან გაარკვია, რომ S—436 ხელნაწერშიც სომხური კრიპტოგრამული ანბანია ჩაწერილი, კერძოდ, ანბანის დასაწყისი.

ანბანი ორსტრიქონიანია. ორივე სტრიქონი ერთნაირი შედგენილობისაა: აღებულია ერთი ხაზი და თავზე დაესმის სხვადასხვა რაოდენობის

[25] Ա. Գ. Աբրահամյան, Հայոց գիր եվ գրչություն, Երեվան, 1973, გვ. 245.
[26] იქვე, გვ. 253.

წერტილები. კრიპტოგრაფიულ გასაღებში წარმოდგენილია ერთეულების აღმნიშვნელი ასოების კრიპტოგრამული ანბანი (ⲱ-დან ⲣ-ს ჩათვლით), აგრეთვე ათეულების აღმნიშვნელი მხოლოდ პირველი ორი ასო (იხ. მეორე სტრიქონის დასასრული).

ისმის კითხვა: ვინაიდან ერთი სახეობის სომხური კრიპტოგრამული ანბანია ჩაწერილი ორ სხვადასხვა ქართულ ხელნაწერში, ხომ არ არის მათი ავტორი ერთი და იგივე პიროვნება? ორივე ხელნაწერის ანბანების შედარებამ დაგვანახვა, რომ ისინი ერთ პირს არ ჩაუწერია ამ ხელნაწერებში. ამას პირველ რიგში ადასტურებს ის ფაქტი, რომ ორივე ხელნაწერში ანბანები განსხვავებულადაა ჩაწერილი, ხაზებზე წერტილები სხვადასხვანაირადაა განლაგებული. ეს ფაქტი იმის მანიშნებელია, რომ ქართველებს თავისი ცოდნა სომხურ კრიპტოგრაფიაშიც გამოუმჟღავნებიათ.

კ ა ტ ა ლ ო გ ი

ანჩინური სისტემა

1. [IX ს.] A—144; მრავალთავი; X ს.; 97 რ.

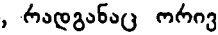

ამოხსნა: ა˘ნ (=ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა მიწერილია იოანე ოქროპირის ერთ-ერთი საკითხავის სათაურთან ტექსტის ხელით. ბერძნული კრიპტოგრამა IX ს-ით თარიღდება (იხ. გამოკვლევა). ქართული ჩ˘ფ კრიპტოგრამაც მისი თანადროული ჩანს, რადგანაც ორივე კრიპტოგრამის ავტორი ერთი და იგივე პირია.

ლიტერატურა: ქართული კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შანიძემ: ა. შ ა ნ ი ძ ე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 237—243; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, A კოლექცია. I_2, 1976, გვ. 188; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, გვ. 83, შნშ. 4; M. van Esbroeck, Les plus anciens homéliaires géorgiens, Louvain, 1975, გვ. 40.

2. [IX ს.] Sin—11; წმიდათა ცხოვრებანი; X ს.; 78 რ.

ამოხსნა: ილ˘ცე ბეზიელ (=ილოცე ბეზიელ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა მიწერილია ფურცლის კიდეზე ტექსტის ხელით. კრიპტოგრამა Sin—11-ის დედნისეულია და შეცდომითაა გადმოწერილი დედნიდან. დედანში უნდა გვქონოდა: ილ˘ცე ცხებიდ:

ლიტერატურა: G. Garitte, Catalogue des manuscrits géorgiens littéraires du mont Sinaï, 1956, გვ. 44. კრიპტოგრამა გამოქვეყნებულია აღწერილობაში, როგორც მინაწერი. ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, ერთი სინური ხელნაწერის კრიპტოგრაფების შესახებ, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1972, № 4, გვ. 169—170.

3. 954 წ.; Sin—26; მცირე იადგარი; 954 წ.; 185 რ.

ამოხსნა: ქ᷾ე შ᷾ე ივ᷾ნე (=ქრისტე, შეიწყალე ივანე).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია გადამწერის მიერ სათაურთან: „ღ᷾თსმშობ᷾ლისაჲ".

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შანიძემ: ა. შ ა ნ ი ძ ე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 238; ი. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, სინის მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, 1947, გვ. 50. კრიპტოგრამა გამოქვეყნებულია აღწერილობაში. ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 61—63; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, სინური კოლექცია, I, 1979, გვ. 86. კრიპტოგრამა გამოქვეყნებულია აღწერილობაში.

4. 954 წ.; Sin—26; მცირე იადგარი: 954 წ.; 185 r.

ᲝᲫ: Ყ᷾Ძ: ᲘᲫ᷾ᲤᲡ

ამოხსნა: ქ᷾ე შ᷾ე ივ᷾ნე (=ქრისტე, შეიწყალე ივანე).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია გადამწერის მიერ ფურცლის ქვედა კიდეზე. სიტყვაში „იხ᷾ფჳ" ი არაკრიპტოგრამულია. კრიპტოგრამის გასაღებში ჭ-ს ენაცვლება ჲ.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შანიძემ: ა. შ ა ნ ი ძ ე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 238; ი. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, სინის მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, 1947, გვ. 50. აღწერილობაში ეს კრიპტოგრამა სხვაგვარადაა გამოქვეყნებული. ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 61—63; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, სინური კოლექცია, I, 1979, გვ. 86. კრიპტოგრამა გამოქვეყნებულია აღწერილობაში.

5. X ს.; A—144: მრავალთავი; X ს.; 11 r.

ᲝᲡ ᲝᲣ ᲧᲜᲘ

ამოხსნა: ქ᷾ე ქ᷾ბ ჯ᷾ლო (=ქრისტე ქებულო).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი. გასაღებში ჲ ენაცვლება ჭ-ს. ჳ (=უ) არაკრიპტოგრამულია, არაა შენაცვლებული შესაბამისი მ-ით.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შანიძემ: ა. შ ა ნ ი ძ ე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 238. კრიპტოგრამა ა. შანიძემ ამგვარად გამოაქვეყნა: „ჲ᷾ჴ ჲ᷾ც ღ᷾ტღ ჩ᷾ფ", რაც ასეა ამოხსნილი: „ქ᷾ე ქ᷾ბო(ჳ)ლო ა᷾ნ". კრიპტოგრამაში კი ჩ᷾ფ სიტყვა არ დასტურდება. ამასთანავე, „ჲ᷾ც ჳ᷾ტღ" სიტყვის მაგიერ დაბეჭდილია "ჲ᷾ც ღ᷾ტღ". ამგვარადვე გამოაქვეყნა აღნიშნული კრიპტოგრამა მ. ვ ა ნ ე ს ბ რ ო კ მ ა ც

„ი᷾ჭ Დ᷾ც ღ᷾ტღ“: M. van Esbroeck, Les plus anciens homéliaires géorgiens. Louvain, 1975, გვ.40; ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, გვ. 83, შნშ. 4; მ. ჯანაშვილი, იოანე ბოლნელ ეპისკოპოსის ქადაგებანი, 1911, გვ. V. კრიპტოგრამას ივი ასე კითხულობს: „Ი᷾ჭ Ი᷾ც ღ᷾ტღ ჩ᷾ფ“.

6. X ს.; A—144; მრავალთავი; X ს.; 26 ფ.

ჩ᷾Ფ

ამოხსნა: ა᷾ნ (=ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული. იგი მიწერილია ანდერძის შემდგომ: „გ᷾ლხკისა სტ᷾ფნწსთჳს ლოცვა ყაეთ წ᷾ნო ღ᷾თისაო“.

ლიტერატურა: M. van Esbroeck, Les plus anciens homéliaires géorgiens. Louvain, 1975, გვ. 40.

7. 1065 წ.; Sin—17; პარაკლიტონი; 1065 წ.; 221 v.

Ბ᷾ღ ჳ᷾ყჩეთ ᲘᲮᲫჳ

ამოხსნა: მეოხ გუყვენით ოიმე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ტექსტში „აღდგომის დასდებლის“ წინ ტექსტის ხელით გადამწერ გაბრიელის მიერ. კრიპტოგრამაში მ-ს ენაცვლება უ.

8. 1066 წ.; A—134; კრებული: იოანე სინელის კლემაქსი, ბაგრატ ტაერომენიელის ცხოვრება და სხვ.; 1066 წ.; 22 ფ.

ა᷾ჳ ყ᷾ჳ ჳ᷾ჳ ჩ᷾Ფ ᲮᲫ᷾ღ:—

ამოხსნა: ქ᷾ე შ᷾ე თ᷾ე ა᷾ნ ი᷾ყა᷾ვ (= ქრისტე შეიწყალე თეოდორე, ამენ იყავ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაუწერია გადამწერ სჳმიონ დვალს ტექსტში, აბზაცის ბოლოს. კრიპტოგრამის გასაღებში ჲ ენაცვლება ქ-ს, ჯ იხმარება თ-ს ნაცვლად.

9. XI ს. II ნახევარი; Jer—73; ეპისტოლენი წმ. მაკარისნი; XI—XII სს.; 47 ფ.

ა᷾ჳ: ყ᷾ჳ ჳ᷾ჳ ჩ᷾Ფ

ამოხსნა: ქ᷾ე შ᷾ე თ᷾ე ა᷾ნ (=ქრისტე, შეიწყალე თეოდორე, ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული, ჩაწერილია ტექსტის შიგნით. კრიპტოგრამის გასაღებში ჲ ენაცვლება ქ-ს, ჯ ენაცვლება თ-ს.

10. XI ს. II ნახევარი; Jer—73; ეპისტოლენი წმ. მაკარისნი: XI—XII სს.; 58 r.

ⴰ᷑ⵢ: ⵅ᷑ⵢ: ⵔ᷑ⵣ: ⵒ᷑ⵇ: ⵙⵣ᷑ⵔ:

ამოხსნა: ქ᷑ე შ᷑ე დ᷑თ ა᷑ნ ი᷑ყვ (=ქრისტე, შეიწყალე დავით, ამენ იყავ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ტექსტის ხელით, მიწერილია ტექსტში, აბზაცის ბოლოს. კრიპტოგრამის გასაღებში ⵔ ენაცვლება ქ-ს, ხოლო ⵒ იხმარება თ-ს მაგიერ.

11. XI ს. II ნახევარი; Jer—73; ეპისტოლენი წმ. მაკარისნი; XI—XII სს.; 81 v.

ⴰ᷑ⵢ ⵒ᷑ⵢ: ⵔⵒ᷑ⵔⵣ:

ამოხსნა: ქ᷑ე ა᷑ე და᷑ვთ (=ქრისტე, ადიდე დავით).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ტექსტის ხელით, მიწერილია ტექსტში, აბზაცის ბოლოს. კრიპტოგრამის გასაღებში ⵒ იხმარება თ-ს მაგიერ, ⵔ კი ქ-ს ნაცვლად.

12. XI ს. II ნახევარი; Jer—73; ეპისტოლენი წმ. მაკარისნი; XI—XII სს.; 84 r.

ⴰ᷑ⵢ: ⵒ᷑ⵢ ⵣ᷑ⵢ ⵄⵣⵣ᷑ⵒⵣⵢⵇ᷑ⵜ

ამოხსნა: ქ᷑ე ა᷑ე თ᷑ე ქოთათელი (=ქრისტე, ადიდე თეოდორე ქუთათელი).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ტექსტის ხელით, ჩაწერილია ტექსტში, აბზაცის ბოლოს. კრიპტოგრამის გასაღებში ⵔ ენაცვლება ქ-ს, ⵒ იხმარება თ-ს ნაცვლად.

13. XI ს. II ნახევარი; Jer—73; ეპისტოლენი წმ. მაკარისნი: XI—XII სს.; 146 v.

ⴰ᷑ⵢ ⵅ᷑ⵢ ⵣ᷑ⵢ ⵒ᷑ⵔ ⵜ᷑ⵣⵙ

ამოხსნა: ქ᷑ე შ᷑ე თ᷑ე ა᷑ნ ი᷑ყვ (=ქრისტე, შეიწყალე თეოდორე, ამენ იყავ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა ჩაწერილი აბზაცის ბოლოს. კრიპტოგრამის გასაღებში ⵔ იხმარება ქ-ს მაგიერ, ⵒ კი თ-ს მაგიერ.

14. XI—XII სს.; H—1345; ანდრია სალოსის ცხოვრება; XI—XII სს.; 149 r.

ⴽ᷑ⵔⴽⵒ ⵔⵒⵓ᷑ⵔⵓⴽⵒ ⵅ᷑ⵔ ⵡ᷑ⵔ ⵡⵙ᷑ⴽⵒ
ⵗⵕⵔⵒⵡⵔⵕⵒ ⵣⵔⵔⵙⵡⵕⵔⵔ ⵅ᷑ⵔ ⵡ᷑ⵔ:.

ამოხსნა: ს᷑ლსა ნაობისა შ᷑ნ ღ᷑ნ მ᷑თსა მეუღლესა თუყეიენს შ᷑ნ ღ᷑ნ (=სულსა ნაობისა შეუნდვენ ღმერთმან, მათსა მეუღლესა თუყეიენს შეუნდვენ ღმერთმან).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული. კრიპტოგრამაში მოხსენებული ნაობ ხელნაწერის გადამწერია (შდრ. ამავე ხელნაწერის კრიპტოგრამა 201 v-ზე). კრიპტოგრამაში ⲁ ენაცვლება თ-ს, ⲩ ენაცვლება მ-ს.

ლიტერატურა: ლ. ათანელიშვილი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 61.

15. XI—XII სს.; H—1345; ანდრია სალოსის ცხოვრება; XI—XII სს.; 201 v.

ⲛⲃⲄⲁⲇⲏ ⲫⲏⲁⲇⲏ ⲩⲁⲫ ⲁⲁⲫ ⲏⲁⲫ:

ამოხსნა: მწერალსა ნაობს შენ ღნ ან (=მწერალსა ნაობს შეუნდვენ ღმერთმან, ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული. ხელნაწერის გადამწერი უცნობი იყო. კრიპტოგრამაში მოხსენებული ნაობი გადამწერია. კრიპტოგრამაში ⲁ ენაცვლება უ-ს.

ლიტერატურა: ლ. ათანელიშვილი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 61.

16. XII ს.; A—365; იოანე ოქროპირი, მათეს თავის სახარების თარგმანება; XII ს.; 292 r.

ⲁⲄ: ⲩⲄ: ⲛⲓⲄ:

ამოხსნა: ქე შე მკზ (=ქრისტე, შეიწყალე მარკოზ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა მიწერილი სინგურით სათაურთან: „სწავლაჲ მ~ზ. გულისჴმის-ყოფისათჳს წერილთაჲსა და სათნოებათათჳს“. სათაური ასომთავრულითაა შესრულებული, კრიპტოგრამა კი ნუსხურით. კრიპტოგრამაში მოხსენებული მარკოზი გადამწერია. კრიპტოგრამის გასაღებში ⲁ ენაცვლება ქ-ს, მ-ს აღსანიშნავად ნახმარია ⲁ.

17. XII ს.; A—365; იოანე ოქროპირი, მათეს თავის სახარების თარგმანება. XII ს.; 333 v.

ⲁⲄ: ⲩⲏ: ⲕⲉⲓⲁ: ⲉⲓⲁ:

ამოხსნა: ქე შე სლი ჩი (=ქრისტე შეიწყალე სული ჩემი).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა მიწერილი სინგურით სათაურთან „სწავლაჲ ნ~ე: ქებაჲ მონაზონთაჲ რ~ნი მ~დის გლოვასა შ~ნა არიან და ჴსენებასა ს~კნოჲსა სასჯელისასა“. სათაური ასომთავრულითაა შესრულებული, კრიპტოგრამა კი ნუსხურით. კრიპტოგრამის გასაღებში ⲁ იხმარება ქ-ს ნაცვლად. სიტყვაში „ⲩⲏ“ (=შე) ⲏ არაკრიპტოგრამულია, მის ნაცვლად უნდა გვქონოდა „ⲩⲄ“.

18. XII ს.; A—365; იოანე ოქროპირი, მათეს თავის სახარების თარგმანება; XII ს.; 471 v.

ⴑᲽ: ᲿᲽ: ᲅᲑᲽᲿ:

ამოხსნა: ქᲽ შᲽ მᲽკზ (=ქრისტე, შეიწყალე მარკოზ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა მიწერილი სინგურით სათაურთან: „სწავლაჲ პᲽა: ძჯრუჯსენებლობისათჳს“. კრიპტოგრამის გასაღებში ჲ იხმარება ჭ-ს ნაცვლად. მ-ს აღსანიშნავად უხმარიათ ჳ. კრიპტოგრამაში მოხსენებული მარკოზი გადამწერია.

19. XII ს.; Q—1322; ოთხთავი; XII ს.; 18 v.

ⴒⴆᲽⴅⴑ: ᲅⴆⴄᲽⴈⴋⴑ: ⴈᲽⴄ: ⴄⴇⴒⴋⴅⴑ: ⴆⴑᲽⴆ: ⴍⴄⴒⴅⴈⴒ:
ⴅⴇⴄⴋⴒⴈⴒ: ⴂⴇⴆⴆⴑⴅⴈⴅⴄⴑ: ⴆⴒᲽⴈ: ⴍⴍᲽⴒⴅⴒⴇ: ⴈⴒ:
ⴍⴒⴇ: ⴍᲽⴑⴇⴒⴇᲽⴅⴒⴄ: ⴆⴓⴋⴅⴒⴈⴓᲽⴈⴓ:

ამოხსნა: ამᲽსი მწერალი ფᲽდ ცოდვᲽლი გᲽი ტეჩნაჲ ლოცვასა მოიჯსენეთ, წᲽნო ღᲽისნო, რა ღᲽნ თქᲽნთსცა წყლბაᲽყოს (=ამისი მწერალი ფრიად ცოდვილი გიორგი ტეჩნაჲ ლოცვასა მოიჯსენეთ, წმიდანო ღმრთისანო, რაჲთა ღმერთმან თქუენთჳსცა წყალობა ყოს).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა მიწერილი ფურცლის ქვედა კიდეზე. როგორც კრიპტოგრამიდან ჩანს, გიორგი ტეჩნაჲ ხელნაწერის გადამწერია. კრიპტოგრამის სამ სიტყვაში „ჩმᲽკრ. ჳდჳი ჩტი. დპტᲽცჩპᲽღს“ ზოგიერთი ასო შეუცვლელადაა დატოვებული, არ არის შეცვლილი შესაბამისი ანჩინური სისტემის ანბანით. კერძოდ, „ჩმᲽკრ“ სიტყვაში (=ამᲽსი) შეუცვლელია მ ასო, „ჳდჳიჩტი“ სიტყვაში (=მწერალი) უკანასკნელი ი ასო, ხოლო „დპტცჩპᲽღს“ სიტყვაში (=წყლბაყოს) ს ასო. კრიპტოგრამის გასაღებში მ-ს აღსანიშნავად იხმარება ჳ, ჲ-ს ნაცვლად იხმარება ჭ, თ-ს ნაცვლად კი ჰ.

ლიტერატურა: ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 62.

20. XII ს.; A—256; იოანე ოქროპირი, სახარების თარგმანება; XII ს.; 13 r.

ⴑⴓᲽ ⴓᲽⴓⴖ

ამოხსნა: იᲽე ძეᲽო (=იოანე ძეო).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა მიწერილი ფურცლის კიდეზე. სიტყვაში ⴑᲽⴓ ი არაკრიპტოგრამულია, მოსალოდნელი იყო ᲿᲽⴓ.

21. XII—XIII სს.; Jer—53; თვენი; XII—XIII სს.; 16 v.

ⴑᲽⴓ: ᲅᲽⴓ: ⴖⴑᲽⴑⴈ:

ამოხსნა: ქᲽე შᲽე ოქᲽრი (=ქრისტე, შეიწყალე ოქროპირი).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ტექსტის ხელით სათაურის შემდეგ. კრიპტოგრამაში მოხსენიებული ო ქ რ ო პ ი რ ი გადამწერია, რასაც ადასტურებს ტექსტის ხელით შესრულებული მინაწერი: „ცოდვილი ო ქ რ ო პ ი რ ი პ ე ტ რ ე ს ძე ლოცვასა მომიხსენე“ (205 r). კრიპტოგრამის გასაღებში ⱥ ენაცვლება ჭ-ს.

22. XII—XIII სს.; A—148; მარხვანი; XII—XIIII სს.; 235 v.

ⷮ ⷳⷤⷭⷥⷬⷤ ⷳⷣⷮ: ⷮⷯ ⷤⷤⷢⷮ ⷳⷣⷮⷢⷮ:

ამოხსნა: და მეცკედრე მისი და ძენი მისნი.

შენიშვნა: ხელნაწერის ანდერძის მეორე ნახევარი გადამწერ ენუქს კრიპტოგრამულად დაუწერია. ანდერძი სრულად ასე იკითხება: „ქ᷾ე შ᷾ე ე ნ უ ქ და მშ᷾ბლნი მისნი: და მეცკედრე მისი და ძენი მისნი“. კრიპტოგრამის გასაღებში მ-ის მონაცვლეა უ.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, A კოლექცია, I_2, 1976, გვ. 203.

23. XII—XIII ს.; A—635; სვინაქსარი; XII—XIII სს.; 85 r.

ა᷾ⷭ ყ᷾ⷭ ⷶⷯⷮⷢⷮⷯ ⷭⷤⷶ.

ამოხსნა: ქ᷾ე შ᷾ე რომანოზ ბერი (=ქრისტე, შეიწყალე რომანოზ ბერი).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ტექსტის ხელით. კრიპტოგრამის გასაღებში ⱥ ენაცვლება ჭ-ს, ⱬ იხმარება მ-ს მაგიერ.

კრიპტოგრამაში მოხსენებული რ ო მ ა ნ ო ზ ი ხელნაწერის დამკვეთი უნდა იყოს.

24. XII—XIII სს.; A—635; სვინაქსარი; XII—XIII სს.; 147 r.

ა᷾ⷭ ყ᷾ⷭ ⷶⷯⷮⷢⷮⷯ: ⷱⷰ᷾ⷢⷯⷳⷰ:—

ამოხსნა: ქ᷾ე შ᷾ე რომანოზ წინამ᷾ძღრი (=ქრისტე, შეიწყალე რომანოზ წინამძღუარი).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა ნაწერი. კრიპტოგრამის გასაღებში ⱥ ენაცვლება ჭ-ს, ⱬ იხმარება მ-ს ნაცვლად.

კრიპტოგრამაში მოხსენებული რ ო მ ა ნ ო ზ წინამძღვარი ხელნაწერის დამკვეთი უნდა იყოს.

25. XII—XIII სს.; A—635; სვინაქსარი; XII—XIII სს.; 194 v.

ⷯⷱ᷾ⷶⷯ ყ᷾ⷢ ⷭ᷾ⷤ ⷯⷬⷮⷯⷱⷣⷣ ა᷾ⷭ ყ᷾ⷤ ⷶⷯⷭ᷾ⷢ[ⷬ]ⷯ

ამოხსნა: ბასილი შ᷾ე მე ცოდვილი. ქ᷾ე შ᷾ე რომ᷾ნოზ (=ბასილი შემიწყალე მე ცოდვილი. ქრისტე, შეიწყალე რომანოზ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა მიწერილი. კრიპტოგრამის გასაღებში ⱬ ენაცვლება მ-ს, ⱥ ენაცვლება ჭ-ს.

კრიპტოგრამაში მოხსენებული რომანოზი ხელნაწერის დამკვეთია, ბასილი ამ ხელნაწერის გადამწერი უნდა იყოს.

26. XII—XIII სს.; A—635; სვინაქსარი; XII—XIII სს.; 203 r.

ⴆ⁻ⴖ: Ⴁ⁻ⴠⴣ: ⴕⴖⴑⴒⴆⴖ: ⴖ⁻ⴝ:—

ამოხსნა: წ⁻ო ღ⁻ის მ⁻შბლო შ⁻ე (=წმიდაო ღმრთისმშობელო, შემიწყალე).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული. კრიპტოგრამის გასაღებში უ (Ⴁ) ენაცვლება მ-ს.

27. XII—XIII სს.: A—635; სვინაქსარი: XII—XIII სს.; 227 r.

ⴈ⁻ⴝ ⴖ⁻ⴝ ⴕⴖ⁻ⴐⴒⴖ

ამოხსნა: ქ⁻ე შ⁻ე რომან⁻ზ (=ქრისტე, შეიწყალე რომანოზ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა მიწერილი ხელნაწერზე. კრიპტოგრამის გასაღებში ⴀ ენაცვლება ქ-ს, ⴟ კი მ-ს.

კრიპტოგრამაში მოხსენებული რომანოზი ხელნაწერის დამკვეთია.

28. XIV ს.; S—4814; ზატიკი; XIV ს.; 19 r.

Ⴍⴒⴐⴒⴒⴍⴑ ⴖ⁻ⴒ ⴠ⁻ⴒ ⴒ⁻ⴒ:
ⴎⴒ ⴖⴕⴒⴓⴓⴑⴒ:.

ამოხსნა: ბარნაბს შ⁻ნ ღ⁻ნ ა⁻ნ ფ⁻დ ცდელსა (=ბარნაბს შეუნდვენ ღმერთმან, ამენ, ფრიად ცოდვილსა).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული. გადამწერ ბარნაბს თავისი თავი ანდერძშიც (20 r) მოუხსენებია და კრიპტოგრამაშიც.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. VI. 1969, გვ. 124: ლ. ათანელიშვილი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 61.

29. XIV—XV სს.; Jer—33: ლიტურგიკული და ჰაგიოგრაფიული კრებული; XIII—XIV სს.; 160 r, ქვედა კიდეზე.

ⴑⴒ ⴝⴒⴓⴑⴝⴒⴒ'ⴕⴑ

ამოხსნა: ეს წავ[ი]კითხე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამას უძღვის ასომთავრულით ნაწერი თხზული ასოები. კრიპტოგრამის დამწერს ამოუკითხავს ისინი და ამის აღსანიშნავად კრიპტოგრამა მიუწერია.

კრიპტოგრამის გასაღებში Ⴇ იხმარება თ-ს ნაცვლად.

30. XV ს.; A—613; კრებული; XII და XV სს.; 8 r.

ⴊⴈⴓⴍⴊⴈⴓ:
ⴆⴃⴑⴏⴍⴈⴓⴔ:

ამოხსნა: სოლომონ. დუცატნი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი შემდეგ კონტექსტში: „ზურგი იკავე მ̄მო: ს ო ლ ო მ ო ნ. მცონარებ̄ჲ აღარ მოჰკდების თუ: დ უ კ ა ტ ნ ი“.

ხელნაწერის ერთი ნაწილი XII ს-შია გადაწერილი, ნაწილი XV ს-ში. კრიპტოგრამა ამ უკანასკნელის ერთ-ერთ ფურცელზეა (8 r) მიწერილი.

კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს.

31. XV ს.; Jer—33; ლიტურგიკული და ჰაგიოგრაფიული კრებული; XIII—XIV სს.; 164 v.

ⴒ̄ⴀ ⴝⴕⴋⴀⴝⴄ ⴟ̄ⴎ ⴎⴆⴒ̄ⴓⴍⴎ ⴋⴒⴕⴆⴝⴒⴓⴍⴋ ⴝⴟⴆⴍⴀ ⴒ̄ⴕ:

ამოხსნა: წმიდაო პროკოპე, ც̄ო ოდ̄ვილი კანდელაკი სჳმიო[ნ] ამენ.

შენიშვნა: ხელნაწერის 164 v—190 v-ზე მოთავსებულია წმ. პროკოპეს წამება. სვიმიონ კანდელაკი შეწყალებას სთხოვს წმ. პროკოპეს. ანდერძში ერთი სიტყვის რამდენიმე ასოა კრიპტოგრამული.

სვიმიონ კანდელაკის აღნიშნული კრიპტოგრამა ხელით განსხვავდება ამ ხელნაწერის 160 r-ზე მიწერილი ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამისაგან.

32. XV ს. II ნახ; Jer—17; წმიდათა ცხოვრებანი (მეტაფრასული); XII ს.; 84 v.

ⴖ: ⴓⴓⴔⴔⴚ:. ⴔⴔⴝⴓⴓⴔ:. ⴓⴓⴓⴓⴔⴔ:. ⴚⴔⴓⴔⴓⴓⴔ:.

ამოხსნა: წმინ̄დო ნიკოლოზ, მიშუელე ც̄დვილსა.

შენიშვნა: ხელნაწერის 63 v—84 v-ზე მოთავსებულია წმ. ნიკოლოზის ცხოვრება. კრიპტოგრამის დამწერი მას სთხოვს შეწყალებას.

კრიპტოგრამის გასაღებში მ და უ ენაცვლებიან ერთმანეთს.

სიტყვაში „ფრსღტღზ“ (=ნიკოლოზ) ბოლო ზ ასო არაკრიპტოგრამულია. სიტყვაში „ცწხრტკა“ (=ცდვილსა) და ც და ა არაკრიპტოგრამულია.

კრიპტოგრამის შემდეგ ტექსტი გრძელდება იმავე ხელით: „ორნი ღარიბნი დედიდა-დისწულნი მოვედით აჭ. მწუე უქონელნი ვიყავით [...რომე]ლნიც მწუენი ღარიბნი და ვიყავით დისწულისაგანი. ღმერთი გამირისხდა, თუ ვინმე გამისია (!) ...ვს... (84 v).

33. XV—XVI სს.; S—4958; ფსალმუნი; XV—XVI სს.; 124 r.

Ⴑⴕⴕⴖⴖ: ⴙⴄⴆⴍⴑⴄⴖ ⴝⴑⴝⴓⴙⴖ ⴄ̄ⴓ:

ამოხსნა: მისსა მეუღლესა ელენეს შ᷾ნ (=მისსა მეუღლესა ელენეს შეუნდვენ).

შენიშვნა: ტექსტის ბოლოს გადამწერს ანდერძის ერთი ნახევარი არაკრიპტოგრამულად დაუწერია და მეორე კი კრიპტოგრამით. ანდერძი სრულად ასე იკითხება: „ამისსა მწერალსა შ ი ო ს და მშობელთა მი[სთა. და] მისსა მეუღლესა ე ლ ე ნ ეს შეუნდვენ".

კრიპტოგრამის გასაღებში მ-ს ენაცვლება ო „ორკჩ" სიტყვაში, ამასთანავე გვაქვს მ-სა და უ-ს მონაცვლეობა.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, 1969, VI, გვ. 265. კრიპტოგრამა ამოხსნითურთ გამოქვეყნებულია აღწერილობაში.

34. XV—XVI სს.; ქუთაისის მუზ. K—79; მარხვანი; XV—XVI სს.; 5 r.

ⴝⵙ᷾ⴔⴟⵃ: ⵛ᷾ⵃ: ⵁⴝ:—

ამოხსნა: ნკ᷾ლზს შ᷾ს ღ᷾ნ (=ნიკოლოზს შეუნდოს ღმერთმან).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა მიწერილი ტექსტში, აბზაცის ბოლოს. ამ ხელნაწერის გადამწერი უცნობი იყო. კრიპტოგრამაში მოხსენებული ნ ი კ ო ლ ო ზ ი გადამწერი უნდა· იყოს.

35. XV—XVI სს.; ქუთაისის მუზ. K—79; მარხვანი; XV—XVI სს.; 128 r.

ⴝⵙⴔ᷾ⴟⵃ: ⵛ᷾ⴖ: ⵁ᷾ⴝ:

ამოხსნა: ნკ᷾ლზს შ᷾დ(!) ღ᷾ნ (=ნიკოლოზს შეუნდოს ღმერთმან).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა მიწერილი ხელნაწერზე. ნ ი კ ო ლ ო ზ ი ამ ხელნაწერის გადამწერი უნდა იყოს. კრიპტოგრამაში დაშვებულია შეცდომა: ⵛ᷾ⴖ-ის (=შ᷾დ) მაგიერ უნდა ყოფილიყო ⵛ᷾ⵃ (=შ᷾ს — შეუნდოს).

36. XV—XVI სს.; ქუთაისის მუზ. K—376; ოთხთავი; XV—XVI სს.; 84 v.

ⵒ᷾ⵙ ⵢ᷾ⵙ

ამოხსნა: ქ᷾ე შ᷾ე (=ქრისტე, შეიწყალე).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული. კრიპტოგრამის გასაღებში ⵒ ენაცვლება ქ-ს.

37. 1565 წ.; ქუთაისის მუზ. K—4; მეტაფრასი; 1565 წ.; 44 v.

ⵒ᷾ⵙ: ⵢ᷾ⵙ: ⵑⵔⵜⵑⵗ: ⵚⵑ'ⵗⵑⵗ: ⵙⵑⵑ'ⵑⵚⵗⵗⵔⵗ: ⵚⵚ᷾ⵔⵔⵗⵑ:'

ამოხსნა: ქ᷾ე შ᷾ე აფხაზეთისა კათალიკოზი ევ᷾დმს (=ქრისტე, შეიწყალე აფხაზეთისა კათალიკოზი ევდემოს).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია გადამწერ მანოელ ინანიკაშვი-

ლის მიერ სათაურის შემდეგ, სინგურით. კრიპტოგრამაში მოხსენებული აფხაზეთის კათალიკოზი ე ვ დ ე მ ო ს ხელნაწერის დამკვეთია.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⴀ ენაცვლება ჭ-ს, ⴂ იხმარება თ-ს მაგიერ, ⴃ ენაცვლება მ-ს.

ლიტერატურა: ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა, ტ. I, 1953, გვ. 31. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამის ამოხსნა.

88. 1575 წ.; Q—657; მარხვანი; 1575 წ.; 377 ⴐ.

ⴋ᾽ⴝ᾽ⴊ ⴊⴏⴎⴐⴃⴍⴑⴊ ⴍⴏⴊⴐⴑⴏ ⴐⴏⴎ ⴃ᾽ⴐ ⴍ᾽ⴎⴊ
ⴍⴊⴑ᾽ⴝⴑⴏ ⴝⴑⴒⴎⴊ ⴐⴎⴊⴏⴐⴎⴊ᾽ ⴐⴎⴎⴊ᾽ⴐⴝ ⴊⴏ...
ⴎⴒⴣⴎⴊⴊ ⴐⴏ᾽ ⴣⴎⴍⴊ᾽ⴝⴊⴊⴊ ⴐⴊ ⴊⴏⴎⴃⴎⴐⴑⴎⴐ
ⴐⴏⴎ ⴐⴎⴍⴎⴐⴑⴎⴐ ⴍⴎⴍⴊⴝⴊⴎⴐⴍⴊ... ⴊⴍⴃⴎⴎⴊ

ამოხსნა: ჭ᾽ეს საიდუმლოს მადლო და წ᾽ო ღ᾽ის მშ᾽ბელო, შენის რისხით ⴂკითხე სა...ან(ჰ)ასა (!) და (ჰ)ამთეცასა (!), რა საყუარლად და ტკბილად მამეპყრო რა... წიგ...

შენიშვნა: გადამწერ მანოელ ინანიკაშვილს დაუწერია ეს კრიპტოგრამა. კრიპტოგრამა დაზიანებულია ფურცლის მოხევის გამო. კრიპტოგრამის გასაღებში ⴀ ენაცვლება ჭ-ს, ⴃ იხმარება უ-ს ნაცვლად, ⴂ გვხვდება თ-ს ნაცვლად. ჰ-ს მნიშვნელობა გაურკვეველია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, ტ. II, 1958, გვ. 114.

89. XVI ს.; ქუთაისის მუზ. K—52; სწავლანი და მოძღვრებანი თეოდორე სტოდიელისა; XVI ს.; 131 ⴐ.

ⴋⴏ᾽ⴎⴊ ⴝ᾽ⴊ ⴠ᾽ⴎ:.

ამოხსნა: ჭ᾽ბნს შ᾽ს ღ᾽ნ. უნდა იყოს: „ⴋⴏ᾽ⴎⴊ ⴝ᾽ⴊ ⴠ᾽ⴎ“ ჭ᾽თნს შ᾽ს ღ᾽ნ (=ქეთაონს შეუნდოს ღმერთმან).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. ხელნაწერის მცირე ნაწილი გვიან, XVII—XVIII ს-შია გადაწერილი, ძირითადი ნაწილი კი XVI ს-საა, გადამწერ გ ა ბ რ ი ე ლ ი ს მიერ შესრულებული. კრიპტოგრამა მიწერილია ხელნაწერის ძირითადი ნაწილის ერთ-ერთი ფურცლის კიდეზე.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⴀ ენაცვლება ჭ-ს, ⴂ კი თ-ს.

40. XVI ს.; H—1721; ოთხთავი; 1520 წ.; 89 ⴐ.

ⴎⴝⴊⴊⴍ ⴎⴑⴃⴠⴑⴊⴍ ⴋⴑⴙⴏⴎⴍ ⴝ᾽ⴍⴊ ⴠ᾽ⴎ:.

ამოხსნა: მისსა მეუღლესა ქეთაონს შ᾽ნს ღ᾽ნ (=მისსა მეუღლესა ქეთაონს შეუნდვნეს ღმერთმან).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაუწერია ამ ხელნაწერის შემკაზმავს

ენუქს, რომელსაც ხელნაწერისთვის დაურთავს ანდერძი და რამდენიმე სიტყვა კრიპტოგრამულად ჩაუწერია. ანდერძი სრულად ასე იკითხება: „ამა წიგნისა შემკაზმავსა ფრიად ცოდვილსა ენუქს შეუნდვნეს ღმერთმან. მისსა მეუღლესა ქეთაონს შეუნდვნეს ღმერთმან. მისთა დედა-მამათა და მისთა ცოცხალთა და მიცვალებულთა შეუნდვნეს ღმერთმან. ვინცა შენდობა ბრძანოთ, თქუენცა შეგინდვნეს ღმერთმან“.

კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს, ჲ ენაცვლება ჭ-ს, ჰ იხმარება თ-ს ნაცვლად.

ხელნაწერი ჩამოტანილია სავანის ეკლესიიდან.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შანიძემ: ა. შანიძე, ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, I, 1922, გვ. 66; Г. Церетели, Археологическая прогулка по Квирильскому ущелью. Саванская базилика; Материалы по арх. Кавказа, вып. VII, М., 1898, с. 104. ა. შანიძეს, რაგორც თვითონვე შენიშნავს, უსარგებლია გ. წერეთლის მიერ დაბეჭდილი კრიპტოგრამით. გ. წერეთლის მიერ გამოცემულ კრიპტოგრამაში რამდენიმე სიტყვა სხვაგვარად იკითხება: ურკკწ ნაცვლად კრიპტოგრამის ურკკჩ-ისა, უჰმოტჰკწ ნაცვლად უჰმოტჰკჩ-ისა, ჲჰწღფკ ნაცვლად ჲჰჭჩღფკ-ისა. ა შანიძეს პირველ ორ სიტყვაში გაუსწორებია შეცდომა, რაც წ-სა და ჩ-ს გრაფიკული აღრევის გამო იყო გამოწვეული, ხოლო ჲჰწღფკ სიტყვა უცვლელად გადმოუბეჭდია, თუმცა ეჭვს გამოთქვამს მისი არასწორი დაწერილობის გამო. მართლაც, კრიპტოგრამაში მის მაგიერ იკითხება ჲჰჭჩღფკ.

41. XVI ს.; A—4; გამოკრებილი (რიგის) სამოციქულო; XVI ს.; 175 r.

ⴢ᷑ⵢ ⴿ᷑ⵢ ⵝⵝⵒ ⵒ᷑ⵞ:

ამოხსნა: ქ᷑ე შ᷑ე იკბ ა᷑ნ (=ქრისტე, შეიწყალე იაკობ, ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა მიწერილი სინგურით სათაურის დასასრულს: „ებისტოლე კათოლიკე იაკობისი“. ხელნაწერის გადამწერი უცნობი იყო. კრიპტოგრამაში მოხსენებული იაკობ გადამწერია.

კრიპტოგრამის გასაღებში ჲ ენაცვლება ქ-ს.

42. XVI ს. საქართ. ცენტრ. არქივი, ფ. 1446, № 220. გამოკრებილი სამოციქულო-სახარება. XVI ს.; 26 v.

ⴢ᷑ⵢ: ⵒⵔⵝⵒⵔⵢ: ⴿⵒⵔⵔⵔⵞⵒ: ⵡ᷑ⴿⵃⵒ:

ამოხსნა: ქ᷑ე ადიდე პატრონი მ᷑ზქლ (=ქრისტე, ადიდე პატრონი მზექალ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ტექსტში გადამწერის მიერ სათაურის წინ.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⴰ ენაცვლება ჭ-ს, უ იხმარება მ-ს მაგიერ.

43. XVI ს.; საქართველოს ცენტრ. არქივი, ფ. 1446 № 220; გამოკრებილი სამოციქულო-სახარება; XVI ს.; 61 v.

ⴰ᷑ⵢ: ⵗ᷑ⵢ: ⵀ᷑ⵔ: ⵖⵔⵒ᷑ⵀⵒ: ⵀ᷑ⵍⵒ:

ამოხსნა: ქ᷑ე შ᷑ე ფ᷑დ ცდ᷑ვილ ი᷑კბ (=ქრისტე, შეიწყალე ფრიად ცოდვილი იაკობ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ტექსტში სათაურის წინ გადამწერის მიერ. ხელნაწერის გადამწერი უცნობი იყო. კრიპტოგრამისეული ი ა კ ო ბ ი გადამწერია.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⴰ ენაცვლება ჭ-ს.

ამ ხელნაწერის გადამწერი ი ა კ ო ბ ი და A—4 ხელნაწერის გადამწერი ერთი და იგივე პირია. ამიტომ ამ ხელნაწერს XVI ს-ით ვათარიღებთ. ხელნაწერი № 220 ცენტრარქივის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობაში (ტ. I, 1949 წ. გვ. 202) არასწორადაა დათარიღებული XVIII საუკუნით.

44. XVI ს.; საქართ. ცენტრ. არქივი, ფ. 1446, № 220; გამოკრებილი სამოციქულო-სახარება; XVI ს.; 64 v.

ⴰ᷑ⵢ ⵀⵔ᷑ⵀⵔⵢ ⵖⵀⴰⵐⵀⵒⵛⵀ ⵛⵖⵢⴰⵒ:

ამოხსნა: ქ᷑ე ადიდე პატრონი მზექ᷑ლ (=ქრისტე, ადიდე პატრონი მზექალ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ტექსტში სათაურის წინ გადამწერის მიერ.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⴰ ენაცვლება ჭ-ს, უ კი მ-ს. სიტყვაში *„ⵖⵀⴰⵐⵀⵒⵛⵀ“* (=პატრონი) შეცდომაა, ⵖ-ს ნაცვლად უნდა იყოს ⵗ.

45. XVI ს.; A—743; გულანი (მოქვის); XVI ს.; 173 r.

ⴰ᷑ⵢ ⵗ᷑ⵢ ⵀ᷑ⵢ:.

ამოხსნა: ქ᷑ე შ᷑ე ი᷑ე (=ქრისტე, შეიწყალე იოანე).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა მიწერილი ტექსტში სათაურის შემდგომ: „ბრწყინვალესა აღსებასა საკითხავი თქმული იოანე ოქროპირისაⴰ. გუაკურთხენ, მამაო“. ი ო ა ნ ე ხელნაწერის ამ მონაკვეთის გადამწერია. შდრ. ამავე ხელნაწერის კრიპტოგრამას 479 v-ზე.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⴰ ენაცვლება ჭ-ს.

46. XVI ს.; A—743; გულანი (მოქვის); XVI ს.; 479 v.

ⴰ᷑ⵢ ⵗ᷑ⵢ ⵀ᷑ⵔ ⵖⵔⵒⵍⵀⵛⵀ ⵑⵒⵗⵀ ⵡⵊⵢⵔⵍⵀⵛⵀ ⵀ᷑ⵢ
ⵍ᷑ⵒ ⵔⵒ ⵡⵀⵗⵑⵍ ⵔⵢⵔⵒ ⵡⵍⵑⵡⵑⵍ ⵅⵢⵒ᷑ⵔⵔⵒⵗ ⵜ᷑ⵒ ⵍ᷑ⵒ:

ამოხსნა: ქ᷾ე შ᷾ე ფ᷾დ ცოდვილი ამის მწერალი ი᷾ე ა᷾ნ და მისთა დედა-მამათა შენდ᷾ნს ღ᷾ნ ა᷾ნ (=ქრისტე, შეიწყალე ფრიად ცოდვილი ამის მწერალი იოანე, ამენ. და მისთა დედა-მამათა შეუნდვნეს ღმერთმან, ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი გადამწერ ი ო ა ნ ე ს მიერ. კრიპტოგრამის გასაღებში ⴰ ენაცვლება ჭ-ს, უ იხმარება მ-ს მაგიერ, ხოლო Ꙋ გვხვდება თ-ს ნაცვლად. კრიპტოგრამა მიწერილია ხელნაწერის იმ მონაკვეთზე, რომელიც ადრე ცალკე ინახებოდა A—824 ნომრით და შემდგომ შეუერთდა A—743-ს, როგორც მისი შემადგენელი ნაწილი.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შანიძემ: ა. შ ა ნ ი ძ ე, ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, I, 1922, გვ. 66—67; მ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი, Описание, III, 1908, გვ. 18. კრიპტოგრამა პირველად გამოაქვეყნა მ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ მ ა საეკლესიო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობაში ცოტაოდენი ცვლილებებით. კერძოდ, „ბღწხრტრ“ სიტყვის ნაცვლად „ბიწხრტრ“, „ჩურკ“-ის ნაცვლად „ქურკ“, „ურკⴰჩ“-ის ნაცვლად „ურკჩⴰ“, „ეჭ᷾ფწფკ“-ის ნაცვლად „უპფღ᷾ფკ“, „ო᷾ფ“-ის ნაცვლად „ა᷾ფ“. მ ი ს ივე, იოანე ბოლნელ ეპისკოპოსის ქადაგებანი, 1911, გვ. V. მ. ჯანაშვილს კრიპტოგრამა უცვლელად გადმოუბეჭდავს აღწერილობიდან. ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, გვ. 83. შნშ. 4.

47. XVI ს.; A—54; იოანე ოქროპირი, მათეს სახარების თარგმანება; XVI ს.; 253 r და 307 v.

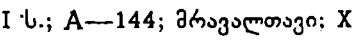
ა᷾ნ ყ᷾ნ *ხდრთხ*

ამოხსნა: ქ᷾ე შ᷾ე ანდრია (=ქრისტე, შეიწყალე ანდრია).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. ხელნაწერის გადამწერი უცნობი იყო. კრიპტოგრამაში დასახელებული ა ნ დ რ ი ა გადამწერია. კრიპტოგრამის გასაღებში ⴰ ენაცვლება ჭ-ს.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, A კოლექცია, I_1, 1974, გვ. 147. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამა ამოუხსნელად.

48. XVI ს.; A—144; მრავალთავი; X ს.; 171 v.

ამოხსნა: ჯუარცმაო ქრისტესო.

შენიშვნა: კრიპტოგრამის გასაღებში ⴳ ენაცვლება ჯ-ს, ⴳ იხმარება უ-ს მაგიერ, ⴰ ენაცვლება ჭ-ს. ⴳ აქ ჩ-ს აღმნიშვნელი გრაფემაა.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, A კოლექცია, I_2, 1976, გვ. 198.

49. XVI—XVII სს.; S—4930; კრებული; XVI—XVII სს.; 315 v.

ⴰ᷑ⵙ ⵅ᷑ⵙ ⵃ᷑ⴷⵚ ⵜⵙⴼⵚ ⵑ᷑ⴼ:—

ამოხსნა: ჭ᷑ე შ᷑ე ს᷑ლი ჩემი ა᷑ნ (=ქრისტე, შეიწყალე სული ჩემი, ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით, გადამწერ ა ნ დ რ ი ა ს მიერ. გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. VI, 1969, გვ. 183, 185. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამა ამოხსნითურთ.

50. XVI—XVII სს.; S—4930; კრებული; XVI—XVII სს.; 358 r.

ⴰ᷑ⵙ ⵅ᷑ⵙ ⵉⵀⵔⵔⵜⵃ

ამოხსნა: ჭ᷑ე შ᷑ე ანდრია (=ქრისტე, შეიწყალე ანდრია).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. კრიპტოგრამაში მოხსენებული ა ნ დ რ ი ა გადამწერია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. VI, 1969, გვ. 183, 185. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამა ამოხსნითურთ.

51. XVI—XVII სს.; S—4930; კრებული; XVI—XVII სს.; 460 r.

ⴰ᷑ⵙ ⵅ᷑ⵙ ⵉⵀⵔⵔⵜⵃ ⵑ᷑ⴼ: —

ამოხსნა: ჭ᷑ე შ᷑ე ანდრია, ა᷑ნ (=ქრისტე, შეიწყალე ანდრია, ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. კრიპტოგრამაში მოხსენებული ა ნ დ რ ი ა გადამწერია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. VI, 1969, გვ. 185, აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამა ამოხსნითურთ.

52. XVI—XVII სს.; Q—1314; საწინასწარმეტყველო; XVI—XVII სს.; 157 v.

ⵓⵚⵊⵃⵒⵍ: ⵎⵅⵆⵜⵊ: ⵀⵚ: ⴷⵔⵕⵊⴼⵔⴽ: ⵛⵀⵍⵍⵇⵊⵀ:.

ამოხსნა: ღმერთო, უშველე ამ წიგნის ბატონსა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი. კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს, ჰ ენაცვლება თ-ს.

იმავე, 157 v-ზე ნუსხურით, ოღონდ იმავე მელნით მიწერილია: „ღ᷑ო, შ᷑ე სლ᷑ი ფ᷑დ ც᷑დვილისა მ ნ ო ე ლ ი ს ი ა᷑ნ“. ხომ არ არის მ ა ნ ო ე ლ ი ამ კრიპტოგრამის ავტორი?

53. XVI—XVII სს.; H—936; გულანი; XVI—XVII სს.: 822 v.

ხელფეხი:

ამოხსნა: ივანბსო (!)

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით შემდეგ კონტექსტში: „ყოველი ცხორებაჲ ჩემი ცოდვასა შინა წარვაგე და არა არს კეთილი ჩემ თანა. მიმე სულო ცოდვილო. ივანბსო“.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, ტ. II, 1951, გვ. 311. კრიპტოგრამა გამოქვეყნებულია აღწერილობაში.

54. 1674 წ.; H—1452; ყანჩაეთის ჟამნ-გულანი; [1674 წ.] 272 v.

ს᷾ფ

ამოხსნა: ა᷾ნ (=ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით ანდერძის შემდეგ, ხელნაწერის კიდეზე: „უფალო ღმერთო, ადიდენ ორთავე შინა ცხორებათა ურბნელ მთავარებისკოპოსი პატრონი ევდემოზ, ამენ. ა᷾ნ“.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, III, 1948, გვ. 390. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია ანდერძი კრიპტოგრამითურთ.

55. XVII ს.; H—1452; ყანჩაეთის ჟამნ-გულანი; [1674 წ.] 339 v.

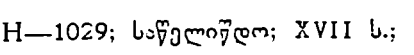
ს᷾ფ

ამოხსნა: ა᷾ნ (=ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაუწერია ევდემოზ ურბნელ მთავარეპისკოპოსს ანდერძის ბოლოს: „...მე ყ᷾დ უღირსმა მთავარებისკოპოზმა ევდემოზ შევს(წ)ირე საძუალესა ჩემსა... ვინც გამოსწიროს და გამოაკუას ტაძარსა შენსა, ამენ. ა᷾ნ“.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, III, 1948, გვ. 390. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია ანდერძი კრიპტოგრამითურთ.

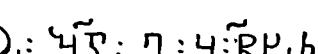
56. XVII ს.: H—1029; საწელიწდო; XVII ს.; 206 v.

ამოხსნა: ღ᷾ო შ᷾ე ცდ᷾ვი ნ᷾კზ (=ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი ნიკოლოზ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ძირითადი ტექსტის ხელითაა შესრულებული. მასში მოხსენებული ნიკოლოზი ამ ხელნაწერის გადამწერი ნიკოლოზ ჰუმბურიძე უნდა იყოს.

57. XVII ს.; ზუგდიდის მუზ. № 13; გულანი (ცაიშის); XVII—XVIII სს.; 91 v.

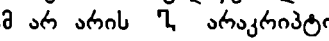

ამოხსნა: ღ᷾ო შ᷾ე გ: ცდ᷾ვი: ნ᷾კზ (=ღმერთო, შეიწყალე გ[აბრიელ](?) ცოდვილი ნიკოლოზ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი. კრიპტოგრამა წერის მანერით ემსგავსება ნიკოლოზ ჰუმბურიძის კრიპტოგრამას (H—1029), ამიტომ ვფიქრობთ, რომ გულანის ეს ნაწილი ნიკოლოზ ჰუმბურიძეს გადაუწერია და კრიპტოგრამაც დაურთავს. ხელნაწერი რამდენიმე პირის მიერ არის გადაწერილი. მათ შორის არის გაბრიელ ნინიძე. ხომ არ არის Ქ არაკრიპტოგრამული და ხომ არ ნიშნავს იგი გაბრიელ ნინიძეს?

ლიტერატურა: ზუგდიდის მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა,. № 13 ხელნაწერი.

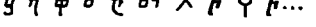
58. XVII ს.; A—97; სვინაქსარი; XI ს.; 30 r.

ამოხსნა: ა᷾ნ (=ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა მიწერილია ერთ-ერთი სულთა მოსახსენებლის შემდეგ: „ნამორაძესა ონიფანტესა შეუნდვნეს ღმერთმან. ა᷾ნ“.

59. XVII ს.; A—444; რიგის სამოციქულო; XIII ს.; 70 r.

ამოხსნა: ღ᷾ო შ᷾ე ფ᷾დ ც᷾დი ქ᷾ა ზ᷾ა... (ღმერთო, შეიწყალე ფრიად ცოდვილი ქიტესა ზ᷾ა...).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაზიანებულია. ანდერძის მეორე ნახევარში კრიპტოგრამულია სახელი. ფურცლის დაზიანების გამო კრიპტოგრამა სრულად ვერ იხსნება. კრიპტოგრამის გასაღებში ჯ იხმარება ქ-ს ნაცვლად.

60. XVII ს.; A—679; იოანეს სახარება; XV ს.; 1 r.

ამოხსნა: მამუცა: გიორგი: ოთარი: ქედნი: პაა[ტა].

შენიშვნა: კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს, ჭ ენაცვლება თ-ს, ჯ იხმარება ქ-ს მაგიერ. სიტყვაში „ყაჩ“ (პაა[ტა])ა არაკრიპტოგრამულია.

61. XVII ს.; A—691; ფუტკარი; XVII ს., 214 v.

ჩ᷾ფ

ამოხსნა: ა᷾ნ (=ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა მიწერილია ანდერძის ბოლოს: „უფალო იესუ ქრისტე, შემიწყალე მე, ცოდვილი ლ უ ა რ ს ა ბ, ა᷾ნ“.

62. XVII ს.; A—1342: თეოდორე სტოდიელი, სწავლანი სულიერნი. XVI ს.; 117 v.

წჩიჭქჩფკ

ამოხსნა: დარეჯანს.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ხელნაწერის მფლობელის ანდერძში, რომელიც ასე წაიკითხება: „ღმერთო და ყოვლად წმიდაო ღმრთისმშობელო, მშვიდობით და დღეგრძელობასა შინა აჟმარე ეს წიგნი ამის პატრონს პ აატ ა სა და მეუღლესა მისსა დ ა რ ე ჯ ა ნ ს, ამინ“.

კრიპტოგრამის გასაღებში ჭ ენაცვლება ჯ-ს.

63. XVII ს.; A—1516; ქამნი; XVII ს.; 163 r.

ბჩღ᷾ფბ ɛɯ᷾ფո:

ამოხსნა: უფ᷾ლნო ჩ᷾მნო (=უფალნო ჩემნო).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა ჩაწერილი გადამწერის ანდერძში, რომელიც ასე იკითხება: „უფალო, შეიწყალე ფრიად ცოდვილი იესე. უცებად ჩხრეკისათჳს ნუ მწყეევთ, **უფალნო ჩემნო**, ამენ“.

კრიპტოგრამის გასაღებში მ ენაცვლება უ-ს. სიტყვაში „მნ᷾ტფმ“ (=უფალნო) უკანასკნელი მ ენაცვლება ო-ს, ასევე სიტყვაში „აოფღ“ ო ენაცვლება მ-ს.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, A კოლექცია, V, 1955, გვ. 55. კრიპტოგრამა გამოქვეყნებულია აღწერილობაში.

64. XVII ს.; S—1385; სადღესასწაულო; XVI ს.; 48 v.

ოუჳიღ:. უჳურ:. ჰპტჳ:. პ. კდ.

ამოხსნა: ღმერ᷾ო შემი[წ]თყლე... (=ღმერთო, შემიწყალე).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დამახინჯებულია. კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს..

65. XVII ს.; S—4944; კურთხევანი; XVII ს.; 93 r.

ჩ: ა᷾ჲ ყ᷾ჲ ჩ᷾ო ყიო᷾ღთ ღჩკთღთ
ოպთკთ պშჲთ

ამოხსნა: ქ᷾ე შ᷾ე ფ᷾დ ცოდ᷾ლი ბასილი ამისი მწერ... (=ქრისტე, შეიწყალე ფრიად ცოდვილი ბასილი, ამისი მწერალი).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაუსრულებელია. იგი შესრულებულია

ტექსტის ხელით. კრიპტოგრამაში მოხსენებული ბასილი გადამწერია.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⴰ ენაცვლება ჭ-ს, ⴼ იხმარება მ-ს მაგიერ. სიტყვაში „უდჭრ“ (=მწერ) რ არაკრიპტოგრამულია.

66. XVII ს.; H—599; ვეფხისტყაოსანი; 1646 წ.; გვ. 2.

ⴼⴽ[ⴼ] ⴷⵀⵔⵙⵔⴼⵣⵀ ⴼ.

ამოხსნა: ესე წაიკითხა თ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ლევან დადიანის მინიატურაზე. ამ კრიპტოგრამის ავტორს ეკუთვნის აგრეთვე მეორე კრიპტოგრამა (გვ. 507), რომელიც მამუკა მდივნის მინიატურაშია ჩაწერილი.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⴼ იხმარება თ-ს ნაცვლად.

კრიპტოგრამაში ინიციალი თ გულისხმობს ლევან III დადიანის მეუღლეს თინათინს, ბაგრატ იმერთა მეფის დას.

ლიტერატურა: ლ. ათანელიშვილი, ცნობები მამუკა თავაქალაშვილისეული „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1974, № 4, გვ. 175—185.

67. XVII ს.; H—599; ვეფხისტყაოსანი; 1646 წ.; გვ. 507.

ⵒⵔ ⵔⴼⵣⵀ: ⵏⴱ: ⵎⵀⵡⵒⵡⵀ: ⵡⵀⴼⵡⵏⴼⵀ: ⵢⴰⵀⵒⵀ:
ⵀⵔⵛⵀⵏⵏⴼⵣⴽ: ⵀⵡⵔⵔⴰ:

ამოხსნა: ღო ღთით რც უნდოდა დაემრთა პაატა ნიჟარაძეს 1571 (=ღმერთო, ღვთით, რაც უნდოდა, დაემართა პაატა ნიჟარაძეს. 1571).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია მამუკა მდივნის მინიატურაში. ამ კრიპტოგრამის ავტორის მეორე კრიპტოგრამა (გვ. 2) ლევან დადიანის მინიატურაზე იხ. აქვე.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⴼ ენაცვლება თ-ს, ⴼ იხმარება უ-ს მაგიერ. სიტყვაში „ყაჩლჩ“ (=პაატა) ⴰ არაკრიპტოგრამულია.

ლიტერატურა: ლ. ათანელიშვილი, ცნობები მამუკა თავაქალაშვილისეული „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1974, № 4, გვ. 175—185.

68. XVII ს.; H—599; ვეფხისტყაოსანი; 1646 წ.; გვ. 200.

ⵀ:. ⵚⵒⵡⵚⵔⵣⴽ:. ⵊⵀⵜⵔ:. ⵡⵀⵊⵣⵎⵀ: ⵃⵔⵙⵀⵀⵡⵒⵡⵛ:.
ⵡⵒⵀⵚ.: ⵡⵒⵡⵡⵚ[ⵏ]ⵀⵜⵚ:. ⵋⵎ:. ⵡⵚⵎⵃⵏⵒⵡⵛⵔ:.
ⵎⵀⵡⵢⵎⵡⵡⵒ:. ⵢⵒⵋ:. [...] ⵓⵒ:. ⵛⵀⵍⵚⵋ:.

ამოხსნა: გოშოძის ქალი ხაზუა ვიკადრებ, დედაო, დედოფალო, ნუ დ[ა]გ ავ[ი]წყდები, გახს[ო]მდე, შენ[ი ჰირი]მე, ბატონ[ო].

შენიშვნა: კრიპტოგრამის გასაღებში ⵊ ენაცვლება ჭ-ს, ⴼ იხმარება

უ-ს ნაცვლად. სიტყვაში „ძჩვიკმწჳ“ (=გახრს[ო]მდე) მ არაკრიპტოგრამულია.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა კრიპტოგრამები, შოთა რუსთაველი, ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის საიუბილეო კრებული, 1966, გვ. 353. კრიპტოგრამა თავდაპირველად ამოუხსნია თ. ბ ა რ ნ ა ვ ე ლ ს, მაგრამ იგი არ გამოქვეყნებულა: Л. Шервашидзе, О грузинской светской миниатюре, 1964, прим. 60. გ. მიქაძის გამოცემაში კრიპტოგრამის ზოგი სიტყვა სხვაგვარადაა დაბეჭდილი: ვჩჳმჩ-ს ნაცვლად ვაჩჳმჩ, ამოხსნილია ასე: ხჩაზუა. წჳწღ[ნ]ჩტღ-ის ნაცვლად წჳწღღ, ამოხსნილია ასე: დედოო. შემდეგ აღდგენილია: დედო-[ფალ]ო. ძჩვიკმწჳ-ის ნაცვლად ძჩვიკამწჳ, ამოხსნილია ასე: გახრსჩუმდე, შემდეგ გასწორებულია: გახსომდე.

ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, ცნობები მამუკა თავაქალაშვილისეული „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ, მაცნე, ენისა და ლიტ. სერია, 1974, № 4, გვ. 175—185.

69. XVII ს.; H—1018; კრებული; XVII ს.; 46 ფ.

რჯკჳ ჩ᷾ფ მნჩტქ

ამოხსნა: იესე. ა᷾ნ უფალჲ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული. გადამწერ იესე კარგარეთელს კრიპტოგრამულად დაუწერია თავისი სახელი და ანდერძის დასასრული: „ღმერთო, შემიწყალე მე ცოდვილი და ყოველთა კაცთა უცოდვილესი და ფრიად საწყალობელი იესე კარგარეთელი, **ამენ, უფალჲ**“.

კრიპტოგრამის გასაღებში მ იხმარება უ-ს ნაცვლად, ჭ ენაცვლება ჲ-ს.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, III, 1948, გვ. 17.

70. XVII ს.; H—1738; ჟამგულანი; XVII ს.; 370 ფ.

ყჳ᷾ადჳ ყსჰქს ჶ᷾ფ: ჶრ ღსჰფყჩ
ყ᷾ოღსთრქჳფთოს ოჯჰფყჩ: ყჳძსჰფრთფჳქს.

ამოხსნა: მე᷾ღლე მისი ა᷾ნ. და ვინცა მ᷾ივიხსენოთ თქ᷾ნცა შეგინდნეს (=მეუღლე მისი, ამენ, და ვინცა მოგვიხსენოთ, თქუენცა შეგინდ[ე]ნეს).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული. გადამწერ იესე ჩხეიძეს ანდერძის ერთი ნახევარი კრიპტოგრამულად დაუწერია. სრულად ანდერძი ასე იკითხება: „ღმერთო, შეიწყალე ამისი

მწერალი იესე ჩხეიძე და მეუღლე მისი, ამენ. და ვინცა მოგვიხსენოთ, თქუენცა შეგინდ[ვ]ნეს, ამენ“.

კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს, ჰ გვხვდება თ-ს ნაცვლად, ჯ ენაცვლება ჭ-ს.

სიტყვაში „ეჭძრფწფჯს“ (=შეგინდ[ვ]ნეს) ბოლო ს კრიპტოგრამულადაც დაუწერიათ მისი მონაცვლე კ-თი და არაკრიპტოგრამულადაც ს-თი: კს.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, IV, 1950, გვ. 168; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, გვ. 83, შნშ. 4. ხელნაწერთა აღწერილობაში მითითებულია, რომ „იესე ჩხეიძის ანდერძის მეორე ნახევარი ანჯანურად არის დაწერილი“. ეს კრიპტოგრამა ანჩინური სისტემისაა და არა ანჯანურისა. აქ „ანჯანური“, ალბათ, ზოგადად საიდუმლო დამწერლობის მნიშვნელობით არის ნახმარი, რაც არ არის სწორი. ანჯანური ერთ-ერთი სისტემაა ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობისა, ამიტომ მისი ხმარება ზოგადად საიდუმლო დამწერლობისათვის არ არის მიზანშეწონილი.

71. XVII ს.; ქუთაისის მუზ. K—115; გულანი; XVII ს.; 422 v.

ⴰ᷑ⴻ ⴿ᷑ⵒ ⵒ᷑ⵔⴷⵔ:.

ამოხსნა: ღ᷑ო შ᷑ე ა᷑ბლ (=ღმერთო, შეიწყალე აბელ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ტექსტის ხელით. ხელნაწერის ტექნიკურ აღწერილობაში (ქუთაისის მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, I, 1953, გვ. 277) მითითებულია, რომ „ტექსტის ხელით გაკეთებულ მინაწერებში მოხსენებულია ცოდვილი იოსებ (124 v) და ცოდვილი აბელ“ (311 v).

აბელი და იოსები ამ ხელნაწერის გადამწერები ჩანან. მართლაც, ერთ-ერთი მათგანი (აბელ) დასახელებულია კრიპტოგრამაშიც.

72. XVII ს.; ქუთაისის მუზ. K—265; დაეითნი; XVII ს.; 129 v.

ⴑⵀ. ⵗⴷ. ⵡⵚ. ⵛⵔ. ⵂⴷ. ⵔⴸ. ⵒⵗ.
ⵡⵜ. ⵄⵀ. ⵆⵝ. ⵔⵔ. ⵛⵗ. ⵀⵜ. ⵑⵀ.
ⵡⵔ. ⵒⵗ. ⵗⵗ. ⵚⵅ.

ანჩინური სისტემის გასაღები.

შენიშვნა: ამ გასაღებში ჰ ენაცვლება თ-ს, ხოლო ძ—ჯ-ს, რაც შეცდომაა: ანჩინური სისტემით ძ-ს ენაცვლება გ.

73. XVII ს.; ქუთაისის მუზ. K—710; კონდაკი; XVII′ ს.; 60 v.

ⵑ᷑ⴿ: ⵿᷑ⴿ: ⴿⵜⵛⵑ:

ამოხსნა: ქ᷑ე შ᷑ე ენუქ (=ქრისტე, შეიწყალე ენუქ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტშია ჩაწერილი ამ ხელნაწერის გადამწერის მიერ. გადამწერ ენუქის სახელი უცნობი იყო.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⴰ ენაცვლება ჭ-ს, ხოლო ⴰ—უ-ს.

74. XVII ს. საქართ. ცენტრ. არქივი, ფ. 1446, № 307; ცხოვრება და საკვირველება შიო მღვიმელისა; XIII—XV სს.; 1 r.

ჭ: ⴰⴰⴱ: ⴻⴵⴼ: ⴰⴷⴱⴰ: ⴰⴸⴻⴵⴼ:

ამოხსნა: ღთო: შენ: უწყი: რომელი: (=ღმერთო, შენ უწყი რომელი).

შენიშვნა: „ეჵფ“ სიტყვაში ⴵ ასოები ძნელად იკითხება. კრიპტოგრამის გასაღებში ⴱ ენაცვლება თ-ს, ⴰ იხმარება უ-ს მაგიერ.

75. XVII—XVIII სს.; ზუგდიდის მუზ. № 13; გულანი (ცაიშის); XVII—XVIII სს.; 832 v.

.·.ⵅⵙ. ⵛⵃ. ⵛⵙⵜⵓⵏⵙ: ⵑⵀ:

ამოხსნა: ჭ̇ე შ̇ნ პეტრე. ან (=ქრისტე, შეუნდვენ პეტრე (!) ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა ჩაწერილი. კრიპტოგრამის გასაღებში ⵗ ნახმარია ჭ-ს ნაცვლად. „უნ“ სიტყვაში ⵏ არაკრიპტოგრამულია. კრიპტოგრამაში მოხსენებული პ ე ტ რ ე ხომ არ არის დამკვეთი?

ლიტერატურა: ზუგდიდის მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, № 13 ხელნაწ.

76. XVII—XVIII სს.; ქუთაისის მუზ. K—467; საგალობელნი; XVII—XVIII სს.; 85 r.

ⴰ̇ⵚ. ⵢ̇ⵚ ⵗⵔⵒⵚ ⵛⵗⵔ̇ⵚⵒⵗ ⵑⵔ̇ⵒ ⵜⵑⵙⵅ̇ⵔ̇ⵒ

ამოხსნა: ჭ̇ე შ̇ე ი̇ნე მგ̇ლბლი ა̇ნ და კ̇სნ (=ქრისტე, შეიწყალე იოანე მგალობელი, ამენ და კირიელეისონ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული. კრიპტოგრამაში მოხსენებული ი ო ა ნ ე მ გ ა ლ ო ბ ე ლ ი გადამწერია. ხელნაწერის გადამწერი უცნობი იყო.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⴰ ენაცვლება ჭ-ს, ხოლო უ იხმარება მ-ს მაგიერ.

ლიტერატურა: ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა, II, 1964, გვ. 133.

77. XVIII ს. (1709 წ.); საქართ. ცენტრ. არქივი; ფ. 1446, № 610; კრებული; 1692 წ.; 73 v.

ჭ: ⵊⵃ: ⴷⵔⵊⵜⵔ: ⵙⵔⵉⵀⵙⵍⵊⵀⵂ: ⵀⵔⵔⵃ: ⵒ̇ⵃⵙ: ⵜⵓⴷ:

ამოხსნა: ეს: წიგნი: კირაკოზასი: არის: ჭ̇ⵃს ტ̇ⵓდ:

შენიშვნა: ხელნაწერი გადაწერილია 1692 წ. ცნობილი კალიგრა-

ფის გასპარა ბაღდასარაშვილის ძმის დავით ბაღდასარაშვილის მიერ. (იხ. ანდერძი, ფ. 102—103 r).

კრიპტოგრამაში მოხსენებული კორაკოზა ხელნაწერის მფლობელია. სიტყვაში „სრიჩსღჯაკი“ (=კირაკოზასი) ბოლო ი არაკრიპტოგრამულია.

78. XVIII ს. I მეოთხედი; ქუთაისის მუზ. K—199; ალექსანდრე მაკედონელის ცხოვრება; XVIII ს. I მეოთხედი; 3 r.

ჯ᷑ჳ. უ᷑ჳ. ყჱლიჳ:

ამოხსნა: ქ᷑ე შ᷑ე პეტრე (=ქრისტე, შეიწყალე პეტრე).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ერთ-ერთი სათაურის შემდეგ ტექსტის ხელით. კრიპტოგრამაში მოხსენებული პეტრე ამ ხელნაწერის გადამწერი პეტრე ჩხატარასძეა.

კრიპტოგრამაში „უ᷑ჳ“ სიტყვაში შეცდომაა: უ-ს ნაცვლად უნდა იყოს უ (=შ-ს), „ე᷑ჳ“ კი ნიშნავს შ᷑ე (=შეიწყალე).

კრიპტოგრამის გასაღებში ჯ ენაცვლება ქ-ს.

79. XVIII ს. I მეოთხედი; ქუთაისის მუზ. K—199; ალექსანდრე მაკედონელის ცხოვრება; XVIII ს. I მეოთხედი; 54 v.

ჩტჱჯკჩფჳიჱ

ამოხსნა: ალექსანდრე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ერთ-ერთი სათაურის შემდეგ ტექსტის ხელით გადამწერ პეტრე ჩხატარასძის მიერ.

კრიპტოგრამის გასაღებში ჯ ენაცვლება ქ-ს.

80. XVIII ს. I მეოთხედი; ქუთაისის მუზ. K—199; ალექსანდრე მაკედონელის ცხოვრება; XVIII ს. I მეოთხედი; 54 v.

ძჩუკჩტუჱცჩ.

ამოხსნა: გამ[ო]სალმება.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა წარწერილია ფურცლის კიდეზე ტექსტის ხელით გადამწერ პეტრე ჩხატარასძის მიერ.

კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს.

81. XVIII ს. I მეოთხედი; ქუთაისის მუზ. K—199; ალექსანდრე მაკედონელის ცხოვრება; XVIII ს. I მეოთხედი; 99 r.

ოჰლ. ორიკ. ჰჩხ. ჰყლიჱ. ჟჰკტხჩწ. უჩკ. ერფჩ:.

ამოხსნა: ღ᷑თო, ღირს ყავ პეტრე შესლვად მას შინა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. კრიპტოგრამაში მოხსენებული პეტრე ხელნაწერის გადამწერი პეტრე ჩხატარასძეა.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⳓ ენაცვლება თ-ს, ⳟ იხმარება მ-ს მაგიერ.

82. XVIII ს. I მეოთხედი; ქუთაისის მუზ. K—199; ალექსანდრე მაკედონელის ცხოვრება; XVIII ს. I მეოთხედი; 135 v.

ⳓⳁⳁⳝ. ⳟⳓⳝ. ⳁⳓⳛ. ⳛⳓⳝⳉⳉ:

ამოხსნა: ეჰა, ვამე, ხდ(?) ცრუო სოფელო.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ხელნაწერში ტექსტის ხელით გადამწერ პეტრე ჩხატარაძის მიერ. კრიპტოგრამული წინადადების დასაწყისი არაკრიპტოგრამულია.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⳟ ენაცვლება უ-ს.

83. XVIII ს. I მეოთხედი; ქუთაისის მუზ. K—199; ალექსანდრე მაკედონელის ცხოვრება; XVIII ს. I მეოთხედი; 138 r.

ⳋ᳀ⳓ. ⳟ᳀ⳓ. ⳁⳓⳓⳓ.

ამოხსნა: ქ᳀ე შ᳀ე პეტე (=ქრისტე, შეიწყალე პეტრე).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ხელნაწერში ტექსტის ხელით. კრიპტოგრამაში მოხსენებული პეტრე ამ ხელნაწერის გადამწერი პეტრე ჩხატარაძეა.

კრიპტოგრამაში „ⳟ᳀ⳓ“ სიტყვაში შეცდომაა: უ-ს ნაცვლად უნდა იყოს ⳟ (=შ), „ⳋ᳀ⳓ“ კი ნიშნავს შ᳀ე (=შეიწყალე).

კრიპტოგრამის გასაღებში ⳋ ენაცვლება ქ-ს.

84. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკა, № 1; კრებული; 1725 წ.; 167 v.

ⳁⳉ. ⳃⳅ. ⳍⳋ. ⳉⳁ. ⳋⳁ. ⳋⳝ. ⳁⳛ. ⳝⳋ. ⳝⳛ.
ⳅⳛ. ⳑⳑ. ⳟⳝ. ⳓⳝ. ⳋⳓ. ⳛⳝ. ⳟⳛ. ⳛⳋ.

ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, პარიზი, 1933 წ.; ტაბ. I, № 1 სვეტი.

85. 1751 წ.; A—1385; იოანე ოქროპირი, მათეს სახარების თარგმანება; 1751 წ.; 162 r.

ⳉ᳀ⳋ ⳡ᳀ⳋ ⳇ᳀ⳋⳟ:.

ამოხსნა: ქ᳀ე შ᳀ე მ᳀კზ (=ქრისტე, შეიწყალე მარკოზ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ხელნაწერში ტექსტის ხელით სათაურთან: „სწავლა მ᳀ზ: გლ᳀ისკმის ყოფისათჳს წერილთაჲსა და სათნოებათათჳს“. A—1385 ხელნაწერის გადამწერია სიონის კანდელაკის შვილი ისაკ. კრიპტოგრამაში მოხსენიებული მარკოზ

ხელნაწერის დედნის გადამწერია. ხელნაწერი A—1385 გადაწერილია A—365-დან გამოკრებით, საიდანაც უცვლელადაა გადმოტანილი კრიპტოგრამები (შდრ. A—365, 292 r).

კრიპტოგრამის გასაღებში ⴰ ენაცვლება ჭ-ს, ⴳ იხმარება შ-ს მაგიერ.

86. 1751 წ.; A—1385; იოანე ოქროპირი, მათეს სახარების თარგმანება; 1751 წ.; 263 v.

ⴰ᷑ⵙ ⵖ᷑ⵙ:

ამოხსნა: ქ᷑ე შ᷑ე (=ქრისტე, შემიწყალე).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ხელნაწერში ტექსტის ხელით შემდეგ სათაურთან „სწავლა პ᷑ა: ძვირუჯსენებლობისათჳს“. კრიპტოგრამა დაუმთავრებელია. A—1385 ხელნაწერი კრიპტოგრამებითურთ გამოკრებით გადაწერილია A—365-დან (შდრ. A—365, 471 v).

კრიპტოგრამის გასაღებში ⴰ ენაცვლება ჭ-ს.

87. 1762 წ.; S—3652; იოანე დამასკელი, დიალექტიკა; 1762 წ., გვ. 104.

აჩ. ბც. გძ. დწ. ეჰ. ვხ. ზჯ. ცთ. ირ.
კს. ლტ. მუ. ნფ. ქჯ. ღო. ყპ. შუ:: -

ამას უკუე ანჩინური ეწოდება.

ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამული ანბანი შესრულებულია ტექსტის ხელით, გადამწერ დავით დიაკვნის მიერ. იგი ჩართულია ტექსტში შიგნით.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⵒ ენაცვლება თ-ს, ხოლო ჭ იხმარება ჯ-ს მაგიერ. ღო, ყპ, შე კომპლექსების ნაცვლად უნდა გვქონოდა ოღ, პყ, ეშ კომპლექსები.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. V, 1967, გვ. 134; გ. მიქაძე, ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა კრიპტოგრამები, შოთა რუსთაველი, ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის საიუბილეო კრებული, 1966, გვ. 353.

88. 1788 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკა № 15; ბარამიანი; გადაწერილია 1769 წ. და გამართულია 1788 წ. 2 r.

ამას ანჩი[ნ]ური ეწოდების.

აჩ. ბც. გძ. დწ. ეჰ. ვხ. ზჯ. ცთ. ირ. კს.
ლტ. მუ. ნფ. ქჯ. ღო. ყპ. შჯ.

ესენი ერთმანერთის ნაცვლად დაისმის.

ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამული ანბანი ხელნაწერში ჩაუწერია დაეით

რექტორს, რასაც ადასტურებს მსგავსი ხელით შესრულებული მინაწერი: „ქ. ეს ბარამიანი მე ალექსის ძემ დავითმან გავმართე. ქ~კს უ~ოვ. თიბათვის ~თ“ (82 r), ე. ი. 1788 წ. ამის მიხედვით ხელნაწერის კრიპტოგრამული ანბანიც 1788 წლით თარიღდება.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, პარიზი, 1933 წ. გვ. 4.

89. XVIII ს.; A—71; კრებული; XVIII ს.; 4 r.

ჶ~ფ ჶ~ფ ჶ~ფ

ამოხსნა: ა~ნ ა~ნ ა~ნ (=ამენ, ამენ, ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, A კოლექცია, 1_1, 1974, გვ. 252.

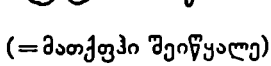
90. XVIII ს.; A—441; ამირანდარეჯანიანი; XVII ს. I მეოთხედი; 157 r.

ჭ:. ვფმფრ:. ძჰფჩბხჩტჩ:. ჰკ:. ეჰფრ:. წჩ:. ნჩწლრ:.

ამოხსნა: ქ. ხნჟნი (!) გენაცვალა ეს შენი და ფადიი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამის გასაღებში მ ენაცვლება უ-ს.

91. XVIII ს.; A—646; ბიბლია; XV—XVI სს.; 46 r.

ამოხსნა: მათქფჰი შ. (=მათქფჰი შეიწყალე).

შენიშვნა: ეს კრიპტოგრამა და ამავე ხელნაწერის 84 r-ზე მოთავსებული კრიპტოგრამა („მარიამ ბატონისშვილი“) ერთი და იგივე ხელითაა ნაწერი.

კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს, ჰ იხმარება თ-ს მაგიერ, ჯ ენაცვლება ჭ-ს.

92. XVIII ს., A—646; ბიბლია; XV—XVI სს., 47 r.

ამოხსნა: მამა.

შენიშვნა: A—646 ხელნაწერი მარიამ ბატონიშვილის კუთვნილება ყოფილა (იხ. კრიპტოგრამა 84 r-ზე). 47 r-ზე წარწერილი აღნიშნული კრიპტოგრამა ხელით ემსგავსება 84 r-ზე მოთავსებულ მარიამ ბატონიშვილის კრიპტოგრამას.

კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს.

93. XVIII ს.; A—646; ბიბლია; XV—XVI სს.; 84 r.

უჩიჩუ: ცჩლლფრკ: ჟხიტრ:

ამოხსნა: მარ[ი]ამ ბატონისშვილი.

შენიშვნა: სიტყვაში „ჟხიტრ“ (=შვილი) ი არაკრიპტოგრამულია. მარიამ ბატონიშვილი, ერეკლე II-ის ასული, ამ ხელნაწერის მფლობელია.

კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს.

94. XVIII ს.; A—734; ზატიკი; XIV—XV სს.; 7 v.

ქ: ოუჭიჰლ. ხრფბ: ჭკ: კჩლრსრ: ძჩჰჩლკ:
ოუჭჰუჩფ: მუხჭტლკ: ამინ: კრიალისონ:

ამოხსნა: ქ. ღმერთო, ვინც ეს ზატიკი გა(ა)თაოს, ღმე(რ)თმან უშველოს.

შენიშვნა: კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს, ჰ იხმარება თ-ს მაგიერ.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შანიძემ: ა. შ ა ნ ი ძ ე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 238. ხელნაწერის ქვედა საცავ ფურცელზე ა. შანიძეს წაუწერია: „ამ წიგნის უკანასკნელ გვერდზე ასეთი კრიპტოგრაფიული მინაწერია მკვედრულად: ქ. ღმერ[თ]ო, ვინც ეს ზატიკი გა(ა)თაოს, ღმე(რ)თმან უშველოს“. ა. შანიძე. 26. II. 1926 წ.“

გამოქვეყნებულ კრიპტოგრამაში იკითხება „ოუჭიღ“, ხელნაწერშია „ოუჭიჰლ“.

95. XVIII ს. A—911; ქამნი; XVIII ს.; ქვედა ყდაზე.

ᲐᲮᲮᲮᲘᲨᲡᲒᲡᲔᲮ:. Ხ᷑Ფ:—

ამოხსნა: მახარებელი ა᷑ნ (=მახარებელი, ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით ხელნაწერის ქვედა ყდაზე დაკრულ ფურცელზე. კრიპტოგრამულია ანდერძში გადამწერის სახელი. ანდერძი სრულად ასე იკითხება: „მოიკსენე, უფალო, ამისი მწერალი მონაჲ ღმრთისაჲ მ ა ხ ა რ ე ბ ე ლ ი, ა მ ე ნ“.

კრიპტოგრამის გასაღებში ო ენაცვლება მ-ს.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შანიძემ: ა. შ ა ნ ი ძ ე, ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები, მუზეუმის მოამბე, I, 1922, გვ. 67. კრიპტოგრამა პირველად გამოაქვეყნა მ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ მ ა საეკლესიო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობაში მცირეოდენი ცვლილებებით: ოვჭიჩუცჭტრ: ჩფ (=1500); ე. ი. ᲐᲮ-ს (ოჩ) ნაცვლად გვაქვს ᲐᲧ (ოჳ). მ. ჯანაშვილი შეცდომით ხსნის Ხ᷑Ფ-ს როგორც რიცხვით სახელს

(=1500), რაც ფაქტიურად ანჩინური სისტემით ნიშნავს ა᷾ნ (=ამენ). მ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი, Описание, III, 1908, გვ. 189; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83, შნშ. 4.

99. XVIII ს.; A—1114; იოანე ოქროპირი, მათეს სახარების თარგმანება; XII ს.; 136 r.

ⴔⴖ᷾ⴁⴊ:. ⴔⴖ᷾ⴁ:. ⴁ᷾ⵔ:. ⵢⴖ᷾ⴁⴔ:. ⴕⴖⵔ᷾ⵔ: ⵀ᷾ⴕ:

ამოხსნა: ჰეც᷾ქ (?) შე᷾ც: ც᷾ი: პე᷾ცე: დ᷾ნი: ა᷾ნ (=ჰეცქ (?) შეიწყალე ცოდვილი პეტრე ცუედანი, ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამის გასაღებში ჯ ენაცვლება ქ-ს.

97. XVIII ს.; Q—21; კურთხევანი; XV—XVIII სს.; 61r.

ჰკ. დრძფრ:. რლხჩფჰ:. უოიწტრკჩ:. ჩირკ:.

ამოხსნა: ეს წიგნი იოვანე მღრდლისა არის.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული ი ო ვ ა ნ ე მ ღ ვ დ ე ლ ი ამ ხელნაწერის მფლობელია.

კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შანიძემ: ა. შ ა ნ ი ძ ე, ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები, მუზეუმის მოამბე, I, 1922, გვ. 68. როგორც ა. შანიძე მიუთითებს, ხელნაწერი დაცული ყოფილა საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების მუზეუმში. ამჟამად იგი ინახება ხელნაწერთა ინსტიტუტის ახალ (Q) კოლექციაში: Q—21.

98. XVIII ს.; Q—100; იოანე ოქროპირი, მათეს სახარების თარგმანება; XI ს.; 192 v.

Ⴝⴢⴑⴊⴆⴄ: ⴗⴄ: ⴗⴑ: ⴑⴊⴢⴑⴑⴄⴒ: ⵒ᷾ⴒ:

ამოხსნა: ქრისტე: შე: ცი: გაბრიელ: ა᷾ნ (=ქრისტე, შეიწყალე ცოდვილი გაბრიელ, ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამულია ანდერძის ერთი ნაწილი. მთლიანად ანდერძი ასე იკითხება: „კეთილად მომხსენებელი ჩემი აკურთხოს უფალმან. ქრისტე, შეიწყალე ცოდვილი გ ა ბ რ ი ე ლ, ამენ. უცებად ჩხრეკისთვის ნუ მწყევთ: არამედ მომიტევეთ". კრიპტოგრამული ანდერძი ხელნაწერზე მიუწერია გერმანე არქიმანდრიტს XVIII ს-ში. (შდრ. კრიპტოგრამის მსგავსი ხელით შესრულებული გერმანე არქიმანდრიტის არაკრიპტოგრამული ანდერძი, 192 v).

კრიპტოგრამის გასაღებში ჯ ენაცვლება ქ-ს.

99. XVIII ს.; H—1027; კრებული; 1782 წ., ზედა საცავი ფურცელი.

ჩჯბფს ხრსრჩფ

ამოხსნა: ამცნ[ებ]ს ვისი ან[ბანია].

100. XVIII ს.; H—1283; ამბროსი ნეკრესელის კრებული; XVIII ს.; 153 v.

აჩ. ბც. გძ. დწ. ეჭ. ვხ. ზჯ. Ცთ. ირ. კს. ლტ. მუ. ნფ. ქჭ. ღო. ყპ. შჟ:

ამას უკვე ანჩინური ეწოდების.

ანჩინური სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამული ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით ამბროსი ნეკრესელის მიერ. კრიპტოგრამის გასაღებში ქ ენაცვლება ჯ-ს. ანბანში ღო, ყპ, შჟ-ს ნაცვლად უნდა ყოფილიყო ოღ, პყ, ჟშ.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია III, 1948, გვ. 226; გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა კრიპტოგრამები, შოთა რუსთაველი, ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის საიუბილეო კრებული, 1966, გვ. 352.

101. XVIII ს.; H—1345; ანდრია სალოსის ცხოვრება; XI—XII სს.; 202 r.

რჩსღც: ჩ᷄ყ: მ᷄ნ:

ამოხსნა: იაკობ ა᷄პ: უ᷄ფ: (=იაკობ. აპატიე, უფალო).

შენიშვნა: კრიპტოგრამის გასაღებში მ ენაცვლება უ-ს. კრიპტოგრამულია მინაწერის ერთი ნაწილი. სრულად იგი ასე იკითხება: „ღთებაო უცველებელო: შენივე (!): მონ: ღთისა: ცოდვილი: ი ა კ ო ბ. ა პ ა ტ ი ე, უ ფ ა ლ ო“.

102. XVIII ს.; H—1345; ანდრია სალოსის ცხოვრება; XI—XII სს.; 202 r.

ქ:. დურფწღ:. ჩფწირჩ:. ყჭრდპტჭ:. ბღწხრტრ:. ჰრფჰრფ.

ამოხსნა: წმინდ[ა]ო ანდრია, შეიწყ[ა]ლე ცოდვილი თინ[ა]თინ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს, ჰ იხმარება თ-ს მაგიერ. თ ი ნ ა თ ი ნ ხელნაწერის მფლობელი ჩანს.

103. XVIII ს.; H—1353; კურთხევანი; XVII ს.; 146 v.

შქ᷄ი აფყიი. შფსფრ...

ამოხსნა: წმ᷄ო ღმერთო წმინდ...

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაუმთავრებელია. კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს, ჰ იხმარება თ-ს მაგიერ.

104. XVIII ს.; პარიზი; ხელნაწერი ანტიკვარის მფლობელობაშია; მინიატურული სახარება; XVIII ს.

ჩ᷄ფ

ამოხსნა: ა᷄ნ (=ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა გადმოვწერეთ ე. თაყაიშვილის წიგნიდან. როგორც ე. თაყაიშვილი მიუთითებს, კრიპტოგრამა ხელნაწერში ორჯერ არის ჩაწერილი.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ე. თაყაიშვილმა: ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, პარიზი, 1933, გვ. 6.

105. XVIII ს.; პარიზი; ხელნაწერი უცნობი ანტიკვარის ყოფილა; მინიატურული სახარება; XVIII ს.

ღჩლმფჩკ.

ამოხსნა: პაპუნას.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა გადმოვიწერეთ ე. თაყაიშვილის წიგნიდან. კრიპტოგრამა მიწერილია ანდერძთან: „წმიდაო ლუკა მახარებელო, მეოხ მეყავ წინაშე ქრისტესა ყოველად ცოდვილისა ამისსა მწერალსა პ ა პ უ ნ ა ს". კრიპტოგრამის გასაღებში მ ენაცვლება უ-ს.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ე. თაყაიშვილმა. იგი წერს: „უკანასკნელი სიტყვა ანჩინურად არის მოყვანილი, მაგრამ დაშვებულია შეცდომა: ღ-ის მაგიერ უნდა იყოს ორივე ადგილას ყ და მაშინ გამოვა: პაპუნას", პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, პარიზი, 1933, გვ. 6.

106. XIX ს.; Q—393; ალექსანდრიანი; XIX ს.; 58 v.

ჩტ ჰ´კ ჩფწიჭ:.

ამოხსნა: ალე´ქსანდრე (=ალექსანდრე).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩართულია ტექსტში ქვესათაურის შემდგომ გადამწერის ხელით.

107. XIX ს.; S—5061; ნიკიფორე ხუცესი, ანდრია სალოსის ცხოვრება; XIX ს.; 107 r.

კტკეშ ფცრიკშ უფოფ უშაკე უჰ

ამოხსნა: სლსეა ნბირსა შნ ღნ მასე (!) მე... (=სულსა ნაობისა შეუნდვენ ღმერთმან, მათსა მე...).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით, ფურცლის კიდეზე. S—5061 ხელნაწერის კრიპტოგრამა არაა XIX ს-ისა, იგი ამ ხელნაწერის დედნისეულია. S—5061 ხელნაწერი მთლიანად გადმოწერილია H—1345 ნუსხიდან, რომელიც XI—XII სს. ნუსხურითაა ნაწერი. S—5061-ის გადამწერს მხედრულით გადმოუწერია ხელნაწერი და კრიპტოგრამაც, ოღონდ დამახინჯებებით.

კრიპტოგრამის გასაღებში ⊖ ენაცვლება ა-ს. დედნისეული ჩ-ს გრაფიკული მსგავსების გამო ჩ-სთან გადამწერს ⊎ გადმოულია. გასაღებში ⊎ ენაცვლება მ-ს.

108. XIX ს.; H—1080; კრებული; XVIII—XIX სს. [1789 და 1839 წწ.] 179 r.

წრწკუმცხ...ტ

ამოხსნა: დიდს მუბე... ლ

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაზიანებულია. კრიპტოგრამის გასაღებში უ ენაცვლება მ-ს.

ანჯანური სისტემა

1. XVIII ს.; S—147; „ჯამი აბასი“ ქართულად, სპარსულიდან თარგმნილი ფარსადან გორგიჯანიძის მიერ; XVII ს. გვ. 252.

ქ. აჯ. ბხ, გკ. დჰ. ეწ. ვძ. ზც. ჰჩ. თშ. იყ. კლ. ღქ. მფ. ნუ. ოტ. პს. რუ.

ანჯანური სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით. ანბანში გადამწერს შეცდომა მოსვლია: „ღქ“ კომპლექსის ნაცვლად უნდა იყოს „ლქ“. ანბანს უძღვის ფარსადან გორგიჯანიძის წინასიტყვა: „ქ. ვისაც სამალავათ ერთმანერთ[თ]ან წიგნის მიწერა გინდოდეს, ამას ქვეით რომ ანჯანის ანბანი დაიწერების, ან ზეპირათ ისწავლეთ და დაიმხსოვნეთ და ან ანჯნის ანბანთან იქონიეთ, რომე იმით მისწერდეთ და ან მოგწერდენ, წაიკითხვის. ფარსადან გორგიჯანიძეს შეუწყვია. რაც ასო თქმასა და გაგონებას მოუნდების, ყველა არის. ანჯანის ანბანა ეს არის“.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. I, 1959, გვ. 192. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია ეს ანბანი. მ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი, ფარსადან გორგიჯანიძე და მისნი შრომანი, 1896, გვ. 72; ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 133: ფ. გ ო რ გ ი ჯ ა ნ ი ძ ე, ქართულ-არაბულ-სპარსული ლექსიკონი, 1941, ვ. ფუთურიძის გამოცემა, გვ. VII.

2. 1725 წ., პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკა № 1; 1725 , 167 v.

აჯ. ბჯ. გხ. ეწ. ვძ. ზც. ცჩ. თშ. იყ. კღ. ლქ. მფ. ნუ. ოტ. პს. ურ.

ანჯანური სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

ლიტერატურა: ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, პარიზის ნაციონალური ბიბ-

ლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, პარიზი, 1933 წ., ტაბ. I, № 2 სვეტი.

8. XIX ს.; H—1008; კრებული; 1826 წ., 1 ր.

თ᷾ი ოცღუსტ დძ ⸗ ძყძფღ

ამოხსნა: თავადი სვიმეონ წერეთელი.

შენიშვნა: ამ კრიპტოგრამის ანბანიდან ამოღებულია ჯ, რის გამოც ანბანი ნაწილობრივ შეცვლილია: ბ-ს ნაცვალია ხ, გ-ს ენაცვლება ჰ, დ-ს ენაცვლება წ. და ა. შ. გასაღებში რ-ს ენაცვლება ⸗ ნიშანი.

კრიპტოგრამაში მოხსენიებული სვიმონ წერეთელი გრიგოლ ზურაბის ძე წერეთლის ძმა უნდა იყოს. ხელნაწერი ერთ ხანს გრიგოლ წერეთლის კუთვნილება ყოფილა. იხ. მინაწერი: „თ᷾ი გრიგოლ წერეთელი“ (4 v).

4. XIX ს.; S—31; ქილილა და დამანა (საბასეული); 1717—1721 წწ.; 1 ր.

ჩემო დძწჯ გახსოვდე წჯ უსუღჰსტძხწძ Ꙋძტღ წჯპღყ

ამოხსნა: ჩემო დედა, გახსოვდე და მომიგონებდე, შენი დავით.

შენიშვნა: კრიპტოგრამის გასაღებიდან ამოღებულია ჯ, ამიტომ ბ-ს მონაცვლეა ხ, გ-ს მონაცვლეა ჰ, დ-ს მონაცვლეა წ და ა. შ. გარდა ამისა, Ꙋ ენაცვლება შ-ს. წჯპღყ“ სიტყვაში პ-ს მაგიერ უნდა გვქონდეს ც, რომლის მონაცვლეა ვ. სიტყვაში „დძწჯ“ (=დედა) დ არაკრიპტოგრამულია.

S—31 ხელნაწერი სახლთუხუცეს ზურაბ წერეთლის ოჯახის საკუთრება ყოფილა. აქვს მინაწერები ზურაბ წერეთლის ვაჟის გრიგოლ წერეთლისა, ასევე ზურაბის ასულის მართასი. ამ კრიპტოგრამის ავტორს კრიპტოგრამასთან მიუწერია: „ეს წიგნი არის დედოფლის“. აქ დედოფლად ნაგულისხმევი ჩანს მართა, ზურაბ წერეთლის ასული, მეუღლე ლეონ გრიგოლის ძე დადიანისა. მართას ამავე ხელნაწერზე ანჯანური სისტემის ერთი კრიპტოგრამაც მიუწერია (იხ. აქვე, S—31, 188 ր).

5. XIX ს.; S—31; ქილილა და დამანა (საბასეული); 1717—1721 წწ.; 188 ր.

ჩყკე-ს წელთა ჰაქუმს ივნისის იდ-ს შაბათს საღამოს

უსხ ⸗ ეჯტწჯ წჯწღჯტღ ფძოტ.

ამოხსნა: მობრძანდა დადიანი ლეონ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამის ბოლო სიტყვაში „ფძოტ“ ო არაკრიპტოგრამული ანბანისაა. კრიპტოგრამის გასაღებში ⸗ ნიშანი ენაცვლება რ-ს.

ამასთანავე, გასაღებში გამოტოვებულია ჯ, ამიტომ ბ-ს ენაცვლება ხ, გ-ს ენაცვლება ჭ და ა. შ.

კრიპტოგრამის ავტორია ზურაბ წერეთლის ასული მართა, ლეონ დადიანის მეუღლე, რასაც ადასტურებს ამ კრიპტოგრამისა და მართას ერთი მინაწერის ხელის იგივეობა: „ეს ქილ[ილ]ა დამნას წიგნი სამეგრელოს მთავრის ლეონ დადიანის მეუღლის ზურაბ წერეთლის და თამარ დადიანის ასულის მართასი არის“ (188 v). კრიპტოგრამაში მოხსენიებული ლეონ დადიანი არის სამეგრელოს მთავარი ლეონ გრიგოლის ძე დადიანი, რომელიც, ნ. დადიანის ცნობით, მართა წერეთელზე დაქორწინებულა 1811 წელს ჰაქვიჯს (ნ. დადიანი, ქართველთ ცხოვრება, 1962, გვ. 203).

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. I, 1960, გვ. 46.

6. XIX ს.; S—371; მონტესკიე, გულისხმისყოფისათვის სჯულთასა; 1816 წ.; ზედა საცავი ფურცლის v.

ჩყმ წელს, თებერვლის კა-სა ხმტღჯსხჯ უსღდღჯ ოჯბფოჯ

Ცღტჯ სკ ჭ სყღ ჭ უიცწფღოჯოჯ.

ამოხსნა: ბუნიაობა მოიწია სახლსა შინა ოქროპირ მღვდლისასა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამის გასაღებში გამოტოვებულია ჯ, ამიტომ ბ ენაცვლება ხ-ს, გ ნაცვალია ჭ-სი და ა. შ. Ც=შ, ხოლო ყ=პ.

კრიპტოგრამის ავტორი უნდა იყოს იაკობ ზუბალოვი, რომელსაც გვარისა და სახელის მოწერით S—406 ნუსხის კრიპტოგრამაზე (იხ. აქვე) სიზმრის ამოხსნაც კრიპტოგრამულად მიუწერია. S—371 ნუსხის კრიპტოგრამა ხელით ემსგავსება იაკობ ზუბალოვის აღნიშნულ კრიპტოგრამას.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მ ი ქ ა ძ ე მ: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, გვ. 430, აღწერილობაში გამოქვეყნებულია ამოხსნა. ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83, შნშ. 4.

7. XIX ს.; S—406; როსტომიანი; XVIII ს.; 3 r.

1838-სა წელსა, დეკემბრის ზ-ს ტფილისი

დმბძფღო ოღჩუჯ ჭ თცძ ჭ ძხღ წჯუგ ჭ ძო

ცტჯბსყ ჭ, სჳს ჭ ჯულბწძო. ჯბოტჯ

ჩყლთ-სა წელიწადში. უუძფო დძფო წჯვცძწტძხმფღ ღკტძხჯ

ცღოჯვ ჯოძ ოღჩუჯ ჭ ღძზცძტძხჯ ღთჯცტ ღთჯცტ:

ღჯქსხ ჩმხჯფსცღ

ამოხსნა: წუხელის სიზმარ(ში)... დამჭრეს, ვნახოთ როგორ ამიხდეს*.

ა ხ ს ნ ა

ჩყლთ-სა წელიწადში მთელს წელს დაცვედნებული იქნება, ვისაც ასე სიზმარი ეჩვენება. იყავნ. იყავნ. იაკობ ზუბალოვი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შ ა ნ ი ძ ე მ. ეს ამოხსნა დაწერილია პატარა ქაღალდზე და დაკრულია ხელნაწერზე. აქვს თარიღი: 2. V. 932 წ.

კრიპტოგრამაში „ღთჯცტ“ სიტყვა ორჯერ ჩაუწერია ფანქრით იაკობ ზუბალოვს. კრიპტოგრამის გასაღებში გამოტოვებულია **ჯ**, ამის მიხედვით **ბ**-ს ენაცვლება **ხ**, **გ**-ს **ჭ** და ა. შ.

პირველი კრიპტოგრამა, რომელიც ფანქრითაა ნაწერი, ხელის მიხედვით დავით დადიანს უნდა ეკუთვნოდეს (იხ. ხელნაწერთა აღწერილობა).

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. I, 1960, გვ. 508; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83. შნშ. 4.

8. XIX ს.; H—2; სამართლის წიგნი; XIX ს.; გვ. 236.

უ ნ ჯცჯფ ტჯდღფღჯტღ ჭ...

ოჯღოძს ჯოღ სკ ნ სო...ჯძცღუ

...ფღჯო ჯ ნ ძხძფღ სკ ნ სოღ

დუღტწღო ჭღს ნ ჭღო ქხღფღ სკ ნ სოღ აჯნცღფ

დუღნწღო წღუღნ ნ ღო ბჯნღ სკ ნ. სო

ტჯუღცჩტღ ბჯნღ

ოჯუოსტო ჯკცო უჯვბსც ნ ღო ბჯნღ ყცფძხღჯტღ.

.უღ...ძღობჯნღ უ ნ ჯცჯფ ტჯდღფღჯტღ

ჯფძკოჯტწ ნ ძოთ ბჯნღ ცძვბფღო

მოუჯტღო ბჯნღ მღტჯვ ნ იო

ხს ობცჯ ბჯნძხღ ...ჯ...ღფს

* კრიპტოგრამა პორნოგრაფიული ხასიათისაა.

ამოხსნა:

მრავალნაწილიანი გ...
საისეო (?) ასი ოქროს... აევ ით
ლიასარებელი (?) ოქროსი
წმინდის გიორგის კბილი ოქროსი ჯატვილ (წ)
წმინდის დიმიტრის ხატი ოქროს
ნამიშზნი (?) ხატი
სამსონს აქვს მაცხოვრის ხატი თვლებიანი
...მი...ეის ხატი მრავალნაწილიანი
ალექსანდრეს ხატი ვეცხლის
რუსმანის ხატი უინაცრღს (?)
...ბო სხვა ხატები ...ა...ილო

შენიშვნა 1. კრიპტოგრამა ცამეტსტრიქონიანია. ყველა სტრიქონი გადახაზულია შავი მელნით, რის გამოც ჭირს მისი ამოკითხვა. პირველი სტრიქონის ამოკითხვა საერთოდ ვერ მოხერხდა.

კრიპტოგრამა დაუწერია იაკობ ზუბალოვს, შდრ. S—406 ხელნაწერის ანჯანურ კრიპტოგრამას. ხელი ორივე კრიპტოგრამისა ერთი და იგივეა.

2. „დუღნწღო“ (=წმინდის) სიტყვაში არაკრიპტოგრამულია ნ.

ხელნაწერი გრიგოლ წერეთლის ოჯახის კუთვნილება ყოფილა, რასაც შემდეგი მინაწერი მოწმობს: „ეს სამართლის წიგნი წინდად და ნიშნად მეგობრობისა შეწირულ არს მდივანბეგის დავით ჩხეიძისადმი თავადის გრიგოლ წერეთლისაგან (236 v).

ი. XIX ს.; Q—1459; ახალციხური ქრონიკა; XVIII—XIX სს.; გვ. 340.

ანჩინურისათვის

ა. ბ. გ. დ. ე. ვ. ზ. ჱ. თ. ი. კ. ლ. მ. ნ. ჲ.
ჯ. ხ. ჰ. წ. ძ. ც. ჩ. შ. ყ. ღ. ჭ. ფ. უ. ტ. ჲ.
ო. პ. ჟ. რ. ს. ტ. უ. ფ. ქ. ღ. ყ. შ. ჩ. ც. ძ.
ს. შ. ჟ. რ. ო. ნ. მ. ლ. კ. ი. თ. პ. ზ. ვ. ე.
წ. ჰ. ხ. ჯ. ჰჯ. ჰჰ. ჳ.
დ. გ. ბ. ჯ. ა. ჰჰ. ჳ.

ანჯანური სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ხელნაწერში ჩაწერილი ანბანი არის არა ანჩინური, როგორც ხელნაწერშია მითითებული, არამედ ანჯანური. ანბანი ტექსტის ერთ-ერთი ხელითაა შესრულებული.

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკა, № 1; კრებული; 1725 წ.; 167 v.

არ. ბს. გტ. დუ. ეფ. ვჭ. ზღ. Ცყ. თშ. იჩ. კც. ლძ. მწ. ნჳ. ოხ. ჳკ. ფჯ.

ანრეული სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, პარიზი, 1933 წ., ტაბ. I, № 4 სეეტი.

2. XVIII ს.; H—370; კრებული; 1785 წ.; 246 v.

ჭ. ფბ. ნშტწშ ბჭშძჳწ ყაღშიჭშცშბრ რაშბ

ამოხსნა: ეს წიგნი სვიმონ თაზიშვილისა არის.

შენიშვნა: „ყაღშიჭშცშბრ“ სიტყვაში ა არაკრიპტოგრამულია. კრიპტოგრამის გასაღებში გამოტოვებულია Ც, ჯ და ამის მიხედვით რიგი მთლიანად შეცვლილია. ნაცვლად Ცყ, თშ, იჩ, კც და ა. შ. გვაქვს: თყ, იშ, კჩ, ლც და ა. შ.

კრიპტოგრამა დაწერილია ცნობილი გადამწერის სვიმონ თაზიშვილის მიერ. მან გადაწერა „ამირანდარეჯანიანის“ ხელნაწერი H—1202 და სხვ.

3. XVIII ს.; H—1429; ს-ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი; [1725 წ.]. 37 r.

ფძფჰფ

ამოხსნა: ელენე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენიებულია ხელნაწერის მფლობელი.

4. XVIII—XIX სს.; H—1671; ხრონოლრაფი; 1752 წ.; 4 v.

წ̄ა ნიკოლაოზ ტძფაჩ თრწპტმჩაჯ შდ რაძრ რწჩბტრჳ ურწჩაბჳრ

ამოხსნა: გლეხი შამოგწირო, თუ ახლა ამისგან დამიხსნა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში ანბანის რიგი ასეთია: ა—ხ. ჯ—ო.

5. XIX ს. I მეოთხედი; H—2295; კრებული; 1773 წ.; ზედა საცავი ფურცლის r.

ოფძწმჩეფჯ იფწჯ [ურჯ წრჳა] არ რაჩბ
აჯწ იფწბ ლწრბ [რჯრჯბ] რა ბმწრძჯსშ,
ურ დმწრბჯბ გრჳაჯჩშრ ბგრჳაპრჭ წრარ
რჭრბაფ დერძბრ ურ ტრჳჩცჩშაფ.

ამოხსნა: ხელმწიფეო ჩემო [დაო მანა (=მაია)]. რა არის, რომ ჩემს

ძმას [აროს] (?) არ სწყალობთ და უწყალოს ტანჯვითა სტანჯავ. მარა ავასხე უფალსა და განიკითხე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაზიანებულია. ამოშლილი სიტყვების ამოკითხვა ნაწილობრივ მოხერხდა ულტრაიისფერი სხივების დახმარებით. კრიპტოგრამაში ანბანის რიგი ნაწილობრივ დარღვეულია: ო=ხ, ჯ. ჲ=ხ. პ=ჯ.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართული კრიპტოგრაფია, დროშა, 1953, № 6. გამოცემულ კრიპტოგრამაში არ გეხვდება ურჯ წრჭა სიტყვები, თუმცა ამოხსნაში გ. მიქაძეს აღდგენილი აქვს „მაია“. გარდა ამისა, გამოცემაშია „ღწრბ“ [=ზმას], კრიპტოგრამაში კი იკითხება „ლწრბ“ (=ძმას). კრიპტოგრამაში ამ სიტყვის შემდგომ ამოშლილია ერთი სიტყვა და შეუიარაღებელი თვალით არ იკითხება. სავარაუდებელია, რომ აქ ადამიანის საკუთარი სახელი ამოეშალათ. ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული კრიპტოგრამებიანი გამოცანები, მრავალთავი, IV, 1975, გვ. 37.

6. XIX ს.; A—1019; ნიკო დადიანი, ქართული გრამატიკა; 1821 წ.; ქვედა ყდაზე.

ირწწხ ჭ იფ ლწრხ ურჭჩ

ამოხსნა: ჩამმო ჭ ჩე ძმაო დავი (=ჩამმო. ჭ. ჩე[მო] ძმაო დავი[თ]).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაზიანებულია. კრიპტოგრამაში მოხსენებული დავითი შესაძლოა დ ა ვ ი თ დ ა დ ი ა ნ ი იყოს.

7. XIX ს.; A—1237; როსაფ. საზანდრული ლექსები; XIX ს.; 6 v.

იფწხ ბრბდაჭფძხ ურხ სრგხჯხ წრაშრ გდითჩ პაპაპა

ამოხსნა: ჩემო სასურველო დაო ბატონო მართა ტუჩში.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა მიწერილი. ლექსების ბოლოს, ტექსტისავე ხელით დაწერილი ანდერძიდან ჩანს, რომ ეს ხელნაწერი ეძღვნება ვინმე მ ა რ თ ა ს: „გათავდა და გასრულდა ეს წერილი. ღმერთმან მუახმაროს მ ა რ თ ა ს“ (6 v).

ანჰოეური სისტემა

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკა, № 1; კრებული; 1725 წ.; 167 v.

აჭ. ბჰ. გჯ. დჯ. ეხ. ვჭ. ზწ. ცძ. თც.
იჩ. კშ. ლუ. მღ. ნჭ. ოფ. პუ. ყტ. რს.

ანჰოეური სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

ლიტერატურა: ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, პარიზის ნაციონალური ბიბ-

ლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო ნიშანი, პარიზი, 1933 წ., ტაბ. I, № 3 სვეტი.

ასოთა შენაცვლების ამოუხსნელი კომბინაციებით შედგენილი კრიპტოგრამები

1. 1042 წ.; A—500; კრებული; 1042 წ.; 261 r.

ⴒⴒⴓⴓⴑⴑⴔⴔⴗ
ⴒⴓⴑ ⴑⴓⴑⴒ ⴒⴒⴓⴓⴑⴑⴔⴔ ⴘⴓⴓⴓ

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული.

2. XIV—XV სს.; A—500; კრებული; 1042 წ.; 133 v.

ⴓⴒⴘⴓⴒⴓⴗⴘⴑⴔⴗⴓⴒⴒⴔ ⴓⴓⴗⴘⴒⴒⴑⴑⴒ:
ⴘⴓⴓⴓⴔⴑⴔⴗⴗ

3. XIV—XV სს.; Jer—37; წმიდათა ცხოვრებანი; XIII—XIV სს.; 4 r.

ⴒⴓⴔ: ⴓⴘ. ⴒⴓⴒ. ⴑⴑⴓⴓⴘⴔ ⴓⴓⴒ:

4. XVII ს.; A—499; სახარება; XIII ს.; 80 r.

ⴒⴔⴘⴒ ⴓⴓⴑⴔⴓⴓ ⴑⴒⴓⴓ ⴘⴓⴔⴔⴗⴘ
ⴑⴑⴔⴓⴓⴓⴔⴓⴘ ⴒⴓⴓⴗ

შენიშვნა: მინაწერში სიტყვა „ბარილუს“ სომხური *բարիլոյս* ხომ არ არის?

5. XVII ს.; A—501; ოთხთავი; 1563 წ.; 2 r.

Ⴀ. ⴅⴚⴔ ⴓⴒⴘⴓⴒⴑⴓⴓⴔⴘⴒⴒⴒⴒⴒⴒⴒⴒ. ⴅⴔⴔⴑⴘⴘⴓⴒⴒⴒ
ⴅⴒⴑⴅⴒⴒⴓ ⴟⴘⴒⴅⴑⴒ.

6. XVII ს.; S—174; „ჯამი აბასი“ ქართულად; XVII ს.; 126 r.

ქ: თიქდვ. სევინხ. თ ნს: თქე ავ თვნს: ქეი

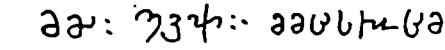
შენიშვნა: მინაწერი ფარსადან გორგიჯანიძის ხელით ჩანს ჩაწერილი.

ბგერათა ჟღერადობა ეჭვს იწვევს, ხომ არ არის აღნიშნული მინაწერი სპარსულ ან თურქულენოვანი?

7. XVIII ს.; A—441; ამირანდარეჯანიანი; XVII ს.; 156 r.

თიმრახხჯვნ:
ლთ ს სმჯშმ ჩ...
ეს: წმსა: დაწრს: დჯრს: შძრს მის...

8. XVIII ს.; A—646; ბიბლია; XV—XVI სს.; 463 v.

9. XVIII ს.; A—1102; დიდი სჯულისკანონი; XIII—XIV სს.; 220 v.

ჭ წღდაკჯლმხტვეღ: ჯვრემწ: კიტაუღჯღ კულიშგბგეფვეან

10. XVIII ს.; A—1481; პარაკლიტონი; XVI—XVII სს.; 232 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ანდერძის შემდგომ: „მომიწყალე მე, ღმერთო, დიდითა წყალ[ობითა] შენითა და მრავლითა მოწყალებითა შენითა“.

11. XVIII ს.; S—2602; ფსალმუნი; XV—XVI სს.; 57 r.

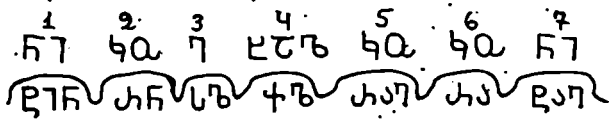
ᲒᲘᲒᲘ ᲘᲐᲐᲜᲘᲐ

12. XVIII ს.; S—2602; ფსალმუნი XV—XVI სს.; 65 r.

ᲧᲑ ᲧᲐᲕᲢᲚᲐᲥᲚᲐᲘᲧ

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტშია ჩაწერილი.

13. XVIII ს.; S—2771; ვახტანგ VI; სამართლის წიგნი; XVIII ს.; 1 v.

14. XVIII ს.; H—1708 წ.; წმიდათა მარტვილობანი; XI ს.; 3 v.

ᲔᲐᲧᲧᲐᲔᲨᲤᲝᲠᲗᲘᲡ ᲭᲐᲕᲔᲓᲔᲕᲡᲐ —
ᲞᲧᲚ ᲤᲣᲧᲚᲡᲭ

15. XVIII ს.; H—2350; კრებული; XVIII ს.; ზედა ყდის შიგნით.

დებულორატვლაცწ

16. XVIII ს.; H—2350; კრებული; XVIII ს.; ქვედა ყდის შიგნით.

რატკლავი

17. XVIII—XIX სს.; S—1218; ქამნგულანი; XVII ს.; 140 v.

ამავოდ
მეტყჩ

18. XIX ს.; H—175; კრებული; 1817 წ.; 5 v.

წელსა $18\frac{9}{13}$ 16-სა ჩმქლქდმავსგ̄აიააიე

წელსა $18\frac{2}{26}$ 26-სა ჩმჭრიიალწოიე

19. XIX ს.; H—342; ქამნგულანი; 1661 წ.; 402 r.

ქ. რსუთსალბრჩეგებჭქ როსმბ
ქ. როსეასუჭტებეგელრე...
ებეგ

20. XIX ს.; H—791; იონა ხელაშვილი, ფილოსოფიური კითხვა-მიგებანი; XIX ს.; 76 r.

ნგნექდგდ იაგსდარგ დფთაიმგსგ ტნლნმა

21. XIX ს.; H—2140; ფარსადან გორგიჯანიძე, ისტორია; 1696—1700 წწ.; 237 v.

ნლდნისნ: ტნნწ
იგ: ნივნ სევის იყო

22. XIX ს.; S—79; ოთხთავი; XVIII ს.; ქვედა ყდაზე.

ცრ	თუ
ჭირ	ფა
თოვ	ზა
სტე	ატ
ფე	

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, 1960, გვ. 87.

23. XIX ს.; S—111; კრებული; XIX ს.; 103 v.

ჩკია ჩყზბ ჩრაგ ჩუ[ლ]მთ ჩყადდ-სა

შენიშვნა: ჩ ყ ა დ თარიღია.

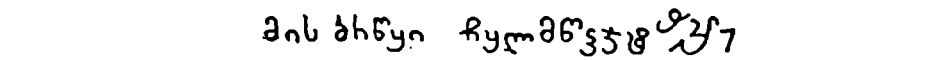
24. XIX ს.; S—1441 ა; ქართული ენის გრამატიკა; XIX ს.; 13. v.

გაეთჱ. ჩთჩთამჩათრა. აურ დრდ. ქ. ჟალლა-ს თია

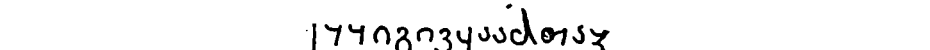
25. XIX ს.; S—1675/ა; შოთა რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი; XVII—XVIII სს.; 2 v.

ძჳხჯჯძძწა

26. XIX ს.; S—2567; ვახტანგ ბაგრატიონი, საქართველოს ისტორია; XIX ს.; ქვედა საცავ ფურც.

27. XIX ს.; A—588; სამოთხის ყვავილი; XIX ს.; ქვედა საცავ ფურცელზე.

28. XIX ს.; A—788; როსტომიანი; XVII ს.; 7 r.

უსყვსია ურ˘ტფ

29. XIX ს.; ცენტრ. არქივი № 130; ვახტანგ. VI, სამართალი; XIX ს.; I v (ქვედა საცავი ფურცელი).

სბრირშკ ტროჩნს ბტკაცნბსოუტსცა.

30. XIX ს.; ცენტრ. არქივი № 240; ვახუშტი, საქართველოს ისტორია; 1778 წ.; ქვედა საცავი ფურცლის v.

1. უგ ჩრკოდმბ
2. ჩრუგ

31. XIX ს.; ქუთაისის მუზ. K—68; სადღესასწაულო; XVIII ს.; ქვედა საცავ ფურცელზე.

ჭპ ვქშფხჰ პჰხლჯ პჰპვჰძღტ ჰუშპ
ბუეშპ
ვქშფხშპ ჯშტუჯშპ ხჰწშფძ ჯპქტპვშუტპ
იჭთწჰფჯძღშ შკტპ ჰქშფ უშუჭშპტფ.

32. XX ს. დასაწყისი; A—1104; კრებული; XI ს.; 341 v.

შენიშვნა: ხელნაწერი მოტანილია საბერძნეთიდან ილია ფანცულა-

იას მიერ. აღნიშნული კრიპტოგრამა ილია ფანცულაიას მიერ შესრულებულ შემდეგ მინაწერს მოსდევს: „ცოდვილი და უღირსი მონაზონი ილია მო(ი)ხსენე, უფალო, სასუფეველსა შენსა, ამინ“.

სათვალავადი სისტემა

1.(1). ასოთა რიცხვითი მნიშვნელობები გადმოცემულია სიტყვიერად.

1. 978—988 წწ.; S—425; მიქაელ მოდრეკილი, იადგარი; 978—988 წ.; 72 r, 115 v, 205 v.

Ⴇ†Ⴓ4Შⴓ4ᲬᲮᲩ: Ⴓ∂Ⴍ3ⴗⴓᲫᲜᲨ: ᲫⴇⴜᲨ:
'ⴗ†Ⴓ4ᲜᲫᲜᲨ: ⴗ∂ⴇⴜᲨ: Ეⴓ4ⴇⴜᲨ:
ᲭᲨ: ⴓᲫᲭᲫᲫⴇⴜᲜᲫᲮᲩ:. 72 r, 115 v.

Ⴇ†Ⴓ4Შⴓ4ᲬᲮᲩ: Ⴓ∂Ⴍ3ⴗⴓᲫᲜᲨ: ᲫⴇⴜᲨ:
ⴗ†Ⴓ4ᲜᲫᲜᲨ: ⴗ∂ⴇⴜᲨ: ᲭᲨ: ⴓᲫᲭᲫᲫⴇⴜᲜᲫᲮᲩ:.
205 v.

ამოხსნა: მიქაელ.

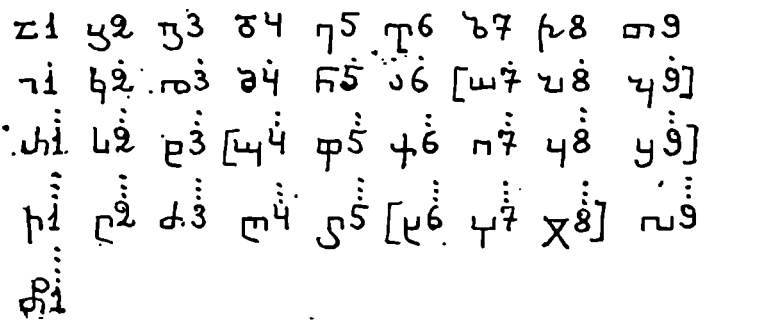
შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი გადამწერ მ ი ქ ა ე ლ ი ს მიერ. 205 v-ზე კრიპტოგრამაში მიქაელს გამორჩენია ე-ს აღმნიშვნელი ხ უ თ ი ს ჩაწერა.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა პ. კარბელაშვილმა: პ. კ ა რ ბ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი, ქართული საერო და სასულიერო კილოები, 1898 წ., გვ. 44; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. I, 1960, გვ. 550, 555, 563. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამები ამოუხსნელად. პ. ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა, ძველი ქართული სასულიერო პოეზია, 1913, გვ. XII; ი. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, საიდუმლო ანუ ანჯანური დამწერლობა, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 133; ა. შ ა ნ ი ძ ე, ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები, მუზეუმის მოამბე, ტ. I, 1922, გვ. 63; გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართული კრიპტოგრაფია, დროშა, 1953, № 6: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართულ ხელნაწერთა შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 10—17; პ. ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა, გიორგი მერჩულე, 1954 წ., გვ. 019; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83, შნშ. 4; კ. ქ ე ქ ე ლ ი ძ ე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, 1960, გვ. 176: ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, პარიზი, 1933, გვ. 13.

2. არაბული რიცხვებით შედგენილი კრიპტოგრამები

ა. წერტილებიანი არაბული რიცხვები

2(1). XIV ს.; S—4814; ზატიკი; XIV ს.; ზედა ყდაზე.

სათვალავადი სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით.

ლიტერატურა: ლ. ათანელიშვილი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 59.

3(2). 1772 წ.; S—1744; მხითარ სევასტიელი, რიტორიკა; 1772 წ.; გვ. XVI.

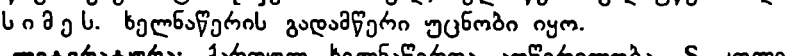

ამოხსნა: დიაკვნის ობსიმესაგან წიგნი ესე რიტორ[ი]კა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. ანდერძის ბოლო კრიპტოგრამულია. ანდერძი სრულად ასე იკითხება: „აღიწერა დასაბამითგ ვიდრე აქამომდე 7280, ქ˙ეს აქეთ განჯორციელებითგან სიტყჳსა ღ˙ისა 1772, ქ˙კს 460, თთუჱსა იჳნისა, რიცხუსა 26, დიაკვნის ობსიმესაგან წიგნი ესე რიტორ[ი]კა“. ამრიგად, ხელნაწერი გადაუწერია დიაკვან ო ბ ს ი მ ე ს. ხელნაწერის გადამწერი უცნობი იყო.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. III, 1963, გვ. 178.

4(3). 1778 წ.; H—8; ბაუმეისტერი; ლოღიკა; 1778 წ.; 153 r.

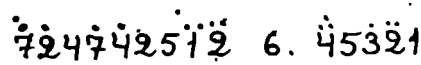

ამოხსნა: გამალიელ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული გადამწერ გ ა მ ა ლ ი ე ლ ი ს მიერ. იგი ჩაწერილია შემდეგ ანდერძში: „ვედრები-

სა მთხოველი უნდო ვინმე ბერი მღუდელ-მონაზონი გამალიელ, აღმწერელი ამა წერილისა, გმოქენეობ ყ˘თა, რათა არა ჰყოთ წყევა ნაცვლად შენდობისა, ამისთჳს რ˘ლ რაოდენ ძალმედუა, სიმართლეს ვსწადნოოდი, იუნის ე, წელსა ჩღოჱ. გამალიელ".

5(4). 1783 წ.; H—1343; ტიბიკონი; 1783 წ.; 374 r.

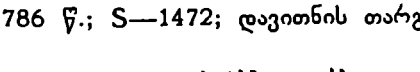

ამოხსნა: ოკდომბერს 6, წელსა 1783.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, ტ. III, 1948, გვ. 289. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამა. ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, გვ. 83, შნშ. 4.

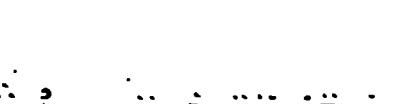
6(5). 1786 წ.; S—1472; დავითნის თარგმანება; 1786 წ., 204 r.

ამოხსნა: ორშაბათსა.

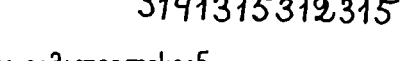
შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა ჩაწერილი გადამწერის მიერ ანდერძში. ანდერძი სრულად ასე იკითხება: „სრულ იქმნა წელსა 1786, თთუჱსა ოკდომბერსა 5, ორშაბათსა".

7(6). 1787 წ.; A—1106; ვახუშტი, ისტორია საქართველოსი; 1787 წ.; 334 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

8(7). 1788 წ.; H—1340; თვენი; 1788 წ.; 333 v.

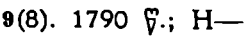
ამოხსნა: გამალიელისგან.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა ჩაწერილი ანდერძში. გამალიელი გადამწერია. გადამწერის ვინაობა უცნობი იყო. ანდერძი

კრიპტოგრამითურთ ასე იკითხება: „სრულ იქმნა წელსა 1788. ქ^კს 476. იულისს 14. დღესა პარასკესა. გამალიელისგან“. კრიპტოგრამაში ს-ს აღმნიშვნელ 2-ს შეცდომით ერთი წერტილი აქვს ორის ნაცვლად.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, III, 1948, გვ. 279. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამა.

9(8). 1790 წ.; H—1318; კარაბადინი; 1790 წ.; 83 v.

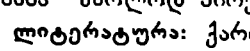

ამოხსნა: კვი[რი]აკისა და რჯსასა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა ჩაწერილი ანდერძში. ანდერძი კრიპტოგრამითურთ ასე იკითხება: „წელსა 1790. ქ^კს 478. მარტის 5. დღესა სამშაბათსა 5. კ ვ ი[რ ი]ა კ ი ს ა დ ა რ ჯ ს ა ს ა“. სიტყვაში „რჯსასა“ მხოლოდ პირველი ასოა კრიპტოგრამული.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, ტ. III, 1948, გვ. 264. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამა ამოხსნის გარეშე, თანაც შეცდომებით: რიცხვებს არა აქვს თავზე წერტილები, ამასთანავე აკლია ორი ციფრი: 1,2.

10(9). 1791 წ.; H—1210; კატიფორა ანტონი, სამღვდელო ისტორია; 1791 წ.; 91 r.

ამოხსნა: გამალიელისათა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა ჩაწერილი ანდერძში, რომელშიც მოხსენებულია გადამწერი გ ა მ ა ლ ი ე ლ ი. გადამწერის ვინაობა უცნობი იყო. ანდერძი სრულად ასე იკითხება: „სრულ იქმნა აღწერით ჴელითა არხიმანდრიტის გ ა მ ა ლ ი ე ლ ი ს ა თ ა, წელსა 1791, მარტის 19, დღესა ოთხ სარიცხუჱლსა“.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, III, 1948, გვ. 160. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია ანდერძი კრიპტოგრამითურთ.

11(10). 1792 წ.; H—2165; ალექსანდრე არჩილის ძისა და დავით გიორგის ძის ბატონიშვილების საარტილერიო წიგნები; 1792—99 წწ.; 83 v.

$17\frac{8}{17}$ 92 ამ დროს

ამოხსნა: ვაკეთებდით ზარბაზანსა.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შანიძემ: ა. შ ა ნ ი ძ ე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 241; გ. მ ი ქ ა ძ ე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობა, „დროშა“, 1951, № 3; ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, პარიზი, 1933, გვ. 14; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, გვ. 83, შნშ. 4.

12(11). 1795 წ.; S—3650; გაბრიელ მცირე, ოქროს წყარო; 1795 წ.; 196 r.

3121113

ამოხსნა: გაბრიილ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაუწერია ხელნაწერის გადამწერს გ ა ბ რ ი ი ლ ს ანდერძში, რომელიც სრულად ასე იკითხება: „ყოვლადის სურვილით მწერალი მრავალმთის უდაბნოსა გარესჯისასა მონასტერსა ნათლისმცემლისასა. წელსა განჯორციელებითგან სიტყვისა ღ˘ისა ჩღე. თუსსა აგვისტოსა, რიცხუსა ე. ლოცვასა ვითხოვ, გ ა ბ რ ი ი ლ“.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. V, 1967, გვ. 132.

13(12). 1797 წ.; საჯარო ბიბლ. 4 (S—106); სამკურნალო ცხენისა; 1797 წ. 37 v.

511151617

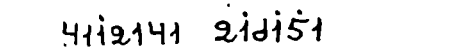
ამოხსნა: ფარნავაზ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა ჩაწერილი ხელნაწერში. კრიპტოგრამაში მოხსენებული ფ ა რ ნ ა ვ ა ზ ერეკლე II-ის ძეა. ეს კარაბადინი თ ო რ ნ ი კ ე ე რ ი ს თ ა ვ ს მისთვის გადაუწერია და მიურთმევია (იხ. მინაწერები: „კარაბადინი ესე უგანათლებულესის მეფის ძის ფარნავაზისა არის“ 112 r; „ფარნავაზს მიერთოს სიმდაბლით“, თავფურცლის მეორე გვერდზე).

კრიპტოგრამა ჩაწერილია შემდეგ მინაწერში: „მეფის ძევ ფ ა რ ნ ა ვ ა ზ, დაღები ამდენი რიცხვი არს“.

ამავე თ ო რ ნ ი კ ე ე რ ი ს თ ა ვ ს გადაუწერია აგრეთვე Q—824 და Q—1135 ხელნაწერები (იხ. ქვემოთ).

14(13). XVIII ს.; S—1744; მხითარ სევასტიელი, რიტორიკა; 1772 წ.; ზედა ყდაზე.

ამოხსნა: დაიბადა ბიძინა.

შენიშვნა: სიტყვაში „ბიძინა“ ძ არაკრიპტოგრამულია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, 1963, ტ. III, გვ. 178.

15(14). XVIII ს.; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 67 r.

ამოხსნა: კარი 9.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული. იგი მიწერილია „ამირანდარეჯანიანის“ VIII კარის დასასრულს.

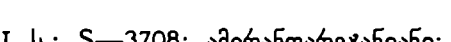
16(15). XVIII ს.; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 154 r.

ამოხსნა: ლეონ მჭნე...

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაუსრულებელია. კრიპტოგრამაში იგულისხმება ერეკლე II-ის შვილი ლეონ, რასაც ადასტურებს შემდეგი მინაწერი: „ადიდოს უფალმა ბატონისშვილი ლეონ“ (155 r).

ლიტერატურა. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ტ. V, 1967, გვ. 211.

17(16). XVIII ს.; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 157 r.

ამოხსნა: სვიმონ მდივანო.

შენიშვნა: კრიპტოგრამის მეორე სიტყვაში 25-ის ნაცვლად უნდა იყოს 1 და 5 ერთი წერტილით. სვიმონ მდივანი XVIII ს. მოღვაწე ჩანს: S—1735 ხელნაწერში (გადაწერილია 1791 წ.) მოთავსებულია დავით რექტორის მოწაფეების იამბიკოები ერეკლე მეორისადმი. ამ მოწაფეთა შორის დასახელებულია სვიმონ მდივნის ძე გერმანე.

18(17). XVIII ს.; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 157 v.

ⴀⴝⴕⴑⴑⴍⴀ ⴚⴕⴑⴑⴀⴚⴕⴑⴑⴀ ⴑⴑⴑⴀⴑⴑⴑⴀ

ამოხსნა: უწმაწური სიტყვები.

19(18). XVIII ს.; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 157 v.

ⴑⴑⴑⴀⴑⴑⴑⴀ

ამოხსნა: რევაზ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული რევაზ მოურავი უნდა იყოს, რასაც ადასტურებს ერთი მინაწერი ხელნაწერის ავავე გვერდზე: „რევაზ მოურაო“. კრიპტოგრამა და მინაწერი ერთი დროისაა ხელის მიხედვით.

20(19). XVIII ს.; H—2280; არითმეტიკა; XVIII ს.; ზედა საცავი ფურცლის ქ.

ⴑⴑⴑⴀ

ამოხსნა: შეი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დამახინჯებულია.

21(20). XVIII ს.; H—2280; არითმეტიკა; XVIII ს.; 50 ქ.

ⴑⴑⴑⴀⴑⴑⴑⴀ ⴚⴕⴑⴑⴀ

ამოხსნა: ნაშკა დოლე (?)

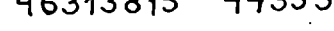
22(21). XVIII ს.; საქართ. ცენტრ. არქივი ფ. 1446 № 356: ლოღიკა; XVIII ს.; ზედა ყდის შიგნით.

ⴑⴑⴑⴀⴑⴑⴑⴀ ⴚⴕⴑⴑⴀ

ამოხსნა: ქობულეთის სვიმ (=ქობულეთის სვიმონის).

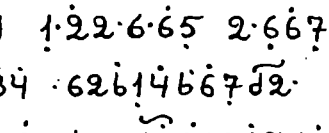
შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაუსრულებელია. კრიპტოგრამაში მოხსენებული ქობულეთი სვიმონ აბ ხელნაწერის მფლობელია.

23(22). XVIII ს.; ქუთაისის მუზ. K—578; ანტონ I, გრამატიკა; 1782 წ.; ზედა ყდაზე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია. წერტილები შემდგომ გადაუხაზავთ სხვაფერი მელნით.

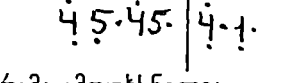
24(23). XVIII ს.; Q—518; განზრახვანი ტანჯვათა ჯოჯოხეთისანი; XVIII ს.; 184 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, II, 1958, გვ. 18; ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I ნაკ. 1, გვ. 83, შნშ. 4.

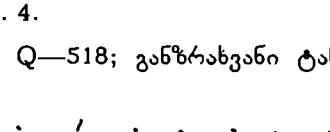
25(24). XVIII ს.; Q—518; განზრახვანი ტანჯვათა ჯოჯოხეთისანი; XVIII ს.; 184 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, II, 1958, გვ. 18; ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, გვ. 83, შნშ. 4.

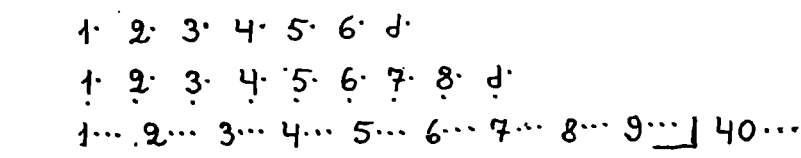
26(25). XVIII ს.; Q—518; განზრახვანი ტანჯვათა ჯოჯოხეთისანი XVIII ს.; 185 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, II, 1958, გვ. 18; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1. გვ. 83, შნშ. 4.

27(26). XVIII ს.; Q—518; განზრახვანი ტანჯვათა ჯოჯოხეთისანი; XVIII ს.; 185 r.

სათვალავადი სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, II, 1958, გვ. 18; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, გვ. 83, შნშ. 4.

28(27). XVIII—XIX სს.; S—4805; ბაუმეისტერი, ლოღიკა; XVIII—XIX სს.; 96 v.

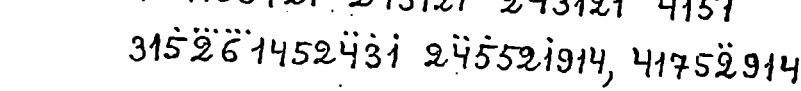
ამოხსნა: გიორგი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ტექსტის ხელით. გ ი ო რ გ ი ამ ხელნაწერის გადამწერი გ ი ო რ გ ი ე რ ი ს თ ა ვ ი ა, რომელსაც ანდერძში თავის თავი მოუხსენებია არაკრიპტოგრამულად და კრიპტოგრამითაც. ანდერძი ასე იკითხება: „აღიწერა ჴელითა გიორგის ერისთჳს ძისათა პალატსა საპატრიახოსა ჟამსა სიყრმისასა წლისა 19: გ ი ო რ გ ი“.

კრიპტოგრამების შესწავლისა და ნუსხათა ხელის ურთიერთშეჯერების შედეგად გამოვლინდა გიორგი ერისთავის გადაწერილი კიდევ ორი ხელნაწერი: S—4809 და Q—816.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, VI, 1969, გვ. 112. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამა ამოხსნითურთ.

29(28). XVIII—XIX სს.: S—4809; მაქსიმე აღმსარებელი და იოანე დამასკელი, მაცნობა; XVIII—XIX სს.: კრიპტოგრამა დაწერილია ხელნაწერის ჩაპონაჭერზე.

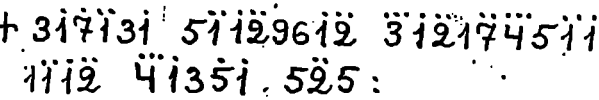

ამოხსნა: მაეგობა სულისა. სულისა მიერ განცხადებული ბუნებითად და ზესთად.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა უჩვეულო ადგილზეა ხელნაწერში მოთავსებული. იგი დაწერილია ხელნაწერის ჩამონაჭერზე. S—4809-ის გადამწერს გიორგი ერისთავს გადაუწერია აგრეთვე S—4805 და Q—816 ნუსხები.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, VI, 1969, გვ. 115. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამა ამოხსნითურთ. ლ. ათანელიშვილი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 60.

30(29). XVIII—XIX სს.; Q—816; არითმეტიკის სახელმძღვანელო; XVIII—XIX სს.; ხელნაწერის ჩამონაჭერზე.

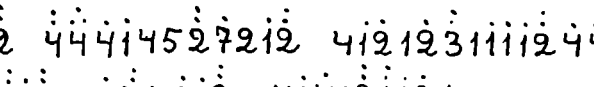

ამოხსნა: გიორგი ერისთავის ძის აღწერილი არის წიგნი ესე.

შენიშვნა: გიორგი ერისთავი ამ ხელნაწერის გადამწერია. მასვე გადაუწერია S—4805 და S—4809 ნუსხები.

ლიტერატურა: ლ. ათანელიშვილი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 60.

31(30). 1806 წ.; H—1365; კრებული, 1806 წ.; 34 v.

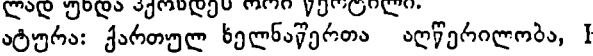

ამოხსნა: მისის უწმიდესობის დიკასტირიის მწერალთმთავრის მღდლის დიმიტრისა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული. ხელნაწერის გადამწერი უცნობი იყო. კრიპტოგრამაში მოხსენებული დიმიტრი გადამწერია. სიტყვაში „დიმიტრისა“ ს-ს აღმნიშვნელ 2-ს ერთი წერტილის ნაცვლად უნდა ჰქონდეს ორი წერტილი.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, III, 1948, გვ. 325.

32(31). 1810 წ.; Q—259; კატიფორა ანტონი, სამღვდელო ისტორია; 1810 წ.; 111 r.

ამოხსნა: გამალიელისათა.

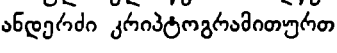
შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი. კატიფორა ანტონის „სამღვდელო ისტორია“, როგორც Q—259 ხელნაწერიდან ჩანს (ტექსტის დასაწყისი) უთარგმნია გაიოს არქიმანდრიტს 1787 წელს კრემენჩუკს. 1791 წელს, როგორც კრიპტოგრამიდან გამოჩნდა, იგი გადაუწერია არხიმანდრიტ გამალიელს (თავისი სახელი კრიპტოგრამით დაუწერია. იხ. H—1210). 1810 წელს გორელ ანდრია შიხინოვს გამალიელის მიერ გადაწერილი ხელნაწერი გადაუნუსხავს და უცვლელად გადმოუტანია გამალიელის ანდერძი კრიპტოგრამითურთ.

ამრიგად, კრიპტოგრამა Q—259 ნუსხაში ამ ხელნაწერის დედნისეულია.

გამალიელის ანდერძი კრიპტოგრამის გახსნის შემდეგ ასე იკითხება: „სრულ იქმნა აღწერით ჴელითა არხიმანდრიტის გამალიელისათა, წელსა 1791 მარტის 19 დღესა ოთხ სარიცხუმლსა“.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, ტ. I, 1957, გვ. 265. ანდერძი კრიპტოგრამითურთ დაბეჭდილია აღწერილობაში.

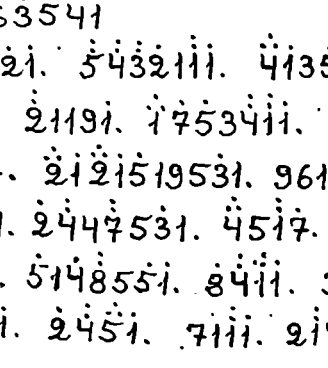
33(32). 1815 წ.; S—163; ფსალმუნთა თარგმანება (გამოკრებილი); 1815 წ; გვ. 423.

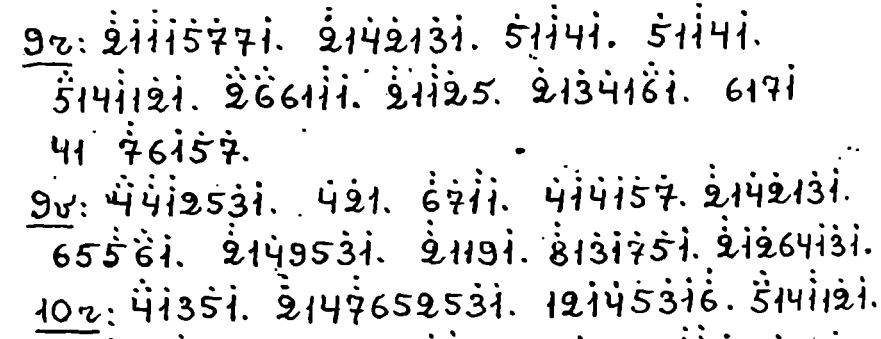

ამოხსნა: ხუთშაბათსა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული. იგი ჩაწერილია ანდერძის ბოლოს: „სრულ იქმნა წელსა 1815, თთუჱსა ნოემბერსა 18, ხუთშაბათსა“.

34(33). XIX ს.; H—1050; გამოცანათა კრებული; XIX ს.; 2 r, 7 v, 8 rv, 9rv, 10 rv.

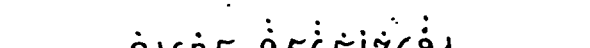
ამოხსნა: სილაქლემი (2 r). ჰადრაკი. ფუტკარი. წიგნი. ბულბული. ჩიმილი. საათი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). ჩონგური (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). ვაზი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). ფუტკარი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე) (7 v). სპილო. ციცინათელა. თვალები. სათვალე. ირმის რქა. კუდღელი. წერო. სამოთხე. წიგნი (8 r). ვარდი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). ნამყენი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). პური (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). გაზაფხული (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). წელიწადი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). კუპი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). ზარი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). ბროწეული (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). სპილო (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე) (8 v). სირინოზი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). სამკალი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). ნარდი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). ნარდი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). ჰადრაკი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). ცხვარი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). სარკე (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). კალმახი (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე). ვაზი და ღვინო (ამოხსნა წარწერილია კრიპტოგრამაზე) (9 r). წურბელი. მკა. ქორი. მიმინო. სამკალი. ვეფხი. სამთელი. საათი. ყალიონი. სიკვდილი (9 v). წიგნი. სადღეებელი. აბიმელიქ. ჰადრაკი. ზარი. წმინდა ილა. ბურთი. ენა. ვარსკვლავი. ყალიონი (10 r). ძაღლი (10 v).

შენიშვნა: ზოგ კრიპტოგრამას თავზე აქვს წარწერილი ამოხსნა.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, III, 1948, გვ. 49; გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართულ ხელნაწერთა შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 10—17; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლო-

ბის კერები, I, ნაკ. 1, გვ. 83, შნშ. 4; ლ. ათანელიშვილი, ქართული კრიპტოგრამებიანი გამოცანები, მრავალთავი, IV, 1975, გვ. 39—56.

35(34). XIX ს.; A—585; ოთხთავი; XIV ს.; 230 v.

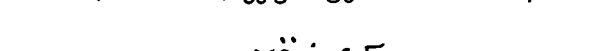

ამოხსნა: პავლე სეხნიოვსა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ანდერძში, რომელიც სრულად ასე იკითხება: „წმიდაო ოთხნო თავნო სახარებისანო მათე, მარკოზ, ლუკა და იოვანე, მეოხ მეყვენით ღმრთისა წინაშე მე, ცოდვილსა პ ა ვ ლ ე ს ე ხ ნ ი ო ვ ს ა“. სიტყვაში „სეხნიოვსა“ ხ-ს აღმნიშვნელ ნ-ს სამი წერტილი უნდა ჰქონდეს.

პ ა ვ ლ ე ს ე ხ ნ ი ო ვ ი ამ ხელნაწერის მფლობელია.

36(35) XIX ს.; A—1123; ვეფხისტყაოსანი; 1833 წ.; 148 v.

ამოხსნა: ეს ვე

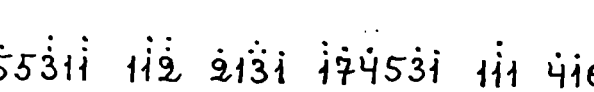
შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაუსრულებელია. ჩანს, ხელნაწერის მფლობელი წერდა კრიპტოგრამას: ეს ვეფხისტყაოსანი ეკუთვნის ამა და ამ პირსო.

37(36). XIX ს.; A—1256; არჩილ II, თხზულებათა ფრაგმენტები; XIX ს.; 2 v.

1247857 5789781, 675854, 352888, 978
9581, 254988, 185883,

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

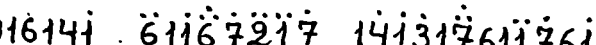
38(37). XIX ს.; S—1530; როლენი, ძველი ისტორია, XIX ს.; ქვედა საცავ ფურცელზე.

ამოხსნა: ნეტარ არს კაცი, რომელი არა მივიდა ზრაჯვასა ულმრთოთასა.

შენიშვნა: სიტყვაში „კაცი“ 3 რიცხვის ნაცვლად უნდა იყოს 2 სამი წერტილით (=ც-ს).

39(38). XIX ს.; S—2391; კრებული; 1811 წ.; 175 v.

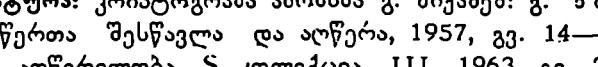

ამოხსნა: თავადი ქაიხოსრო ამილაჯვაროვი.

შენიშვნა: ქ ა ი ხ ო ს რ ო ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი ამ ხელნაწერის მფლობელია.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართულ ხელნაწერთა შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 14—15; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, III, 1963, გვ. 236. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამის ამოხსნა.

40(39). XIX ს.; S—2391; კრებული; 1811 წ.; 175 v.

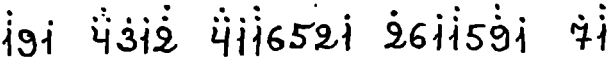

ამოხსნა: თავადი გიორგი ამილაჯვაროვი. ესე წიგნი მოიპაროს, თავს ლაფი ესხას.

შენიშვნა: გ ი ო რ გ ი ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი ამ ხელნაწერის მფლობელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. III, 1963, გვ. 236. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამის ამოხსნა.

41(40). XIX ს.; Q—1459; ახალციხური ქრონიკა; XVIII—XIX სს.; გვ. 110.

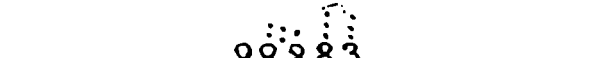

ამოხსნა: ერთი წლის წირვები კვირეში ორი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ტექსტის ხელით შემდეგ წინადადებაში: „ყარსელიანთ საჰაკამ დამაბარა ე რ თ ი წ ლ ი ს წ ი რ ვ ე ბ ი კ ვ ი რ ე შ ი ო რ ი“.

კრიპტოგრამა ჩაწერილია ტექსტში, ფურცლის თავისუფალ ადგილას.

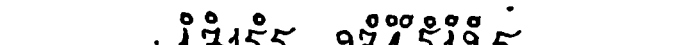
42(41).XIX ს.; H—1200; ქილილა და დამანა; XVIII ს.; ზედა ყდაზე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დამახინჯებულია.

ბ. რგოლებიანი არაბული რიცხვები

43(1). 1792 წ.; Q—1135; ცხენის კარაბადინი; 1792 წ.; 139 r.

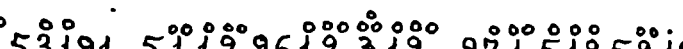

ამოხსნა: იოანე. თორნიკე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული.

კრიპტოგრამაში მოხსენებული ი ო ა ნ ე, იოანე ბატონიშვილია, ხოლო თ ო რ ნ ი კ ე გადამწერი თ ო რ ნ ი კ ე ერისთავია. თორნიკე ერისთავს გადაუწერია Q—824 და საჯარო ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 4 (S—106) (იხ. ზემოთ).

44(2); XVIII ს.; Q—824; არითმეტიკა; XIIII ს.; ხელნაწერის ჩამონაჭერზე.

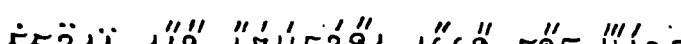
ამოხსნა: კელითა ერისთვის ძის თორნიკესითა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ხელნაწერის ჩამონაჭერზე. სიტყვაში „კელითა“ კ-ს აღმნიშვნელ 7-ს სამი რგოლი უნდა ჰქონდეს. ხელნაწერის გადამწერი უცნობი იყო. თ ო რ ნ ი კ ე ე რ ი ს თ ა ვ ი ამ ხელნაწერის გადამწერია.

თორნიკე ერისთავს გადაუწერია Q—1135 და საჯარო ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 4 (S—106) (იხ. ზემოთ).

გ. მძიმეებიანი არაბული რიცხვები

45(1). XIX ს.; S—1530; როლენი, ძველი ისტორია; XIX ს.; ქვედა საცავ ფურცელზე.

ამოხსნა: ნეტარ არს, რომელსა აქვს ესე წიგნი.

46(2). XIX ს.; S—3710; ს.-ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი; XIX ს.; 3 v.

ამოხსნა: ეს წიგნ[ი] არის ჩემი.
შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ფანქრით.

47(3). XIX ს.; საქართველოს ცენტრ. არქივი. ფ. 1446, № 511; კონდაკი; XIX ს. 35 r.

ამოხსნა: ტარასი.
შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა ჩაწერილი ანდერძის შემდგომ. იგი გადამწერ ტარასი მესხიშვილს ეკუთვნის.
ლიტერატურა: ცენტრ. არქივის ქართულ ხელნაწერთა კოლექციის აღწერილობა, ტ. II, 1950, გვ. 124; გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართული ხელნაწერების შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 10—17.

48(4). XIX ს.; S—1539; მილორდიანი; XIX ს.; ზედა საცავი ფურცლის v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

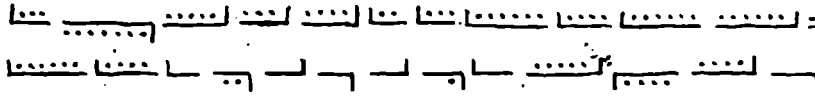
49(5). XIX ს.; S—4004; სამთვარიო; XIX ს.; ქვედა ყდაზე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

3. სხვადასხვა ნიშნებით შედგენილი კრიპტოგრამები

ა. წ ე რ ტ ი ლ ე ბ ი ა ნ ი კ უ თ ხ ე დ ე ბ ი თ შ ე დ გ ე ნ ი ლ ი კ რ ი პ ტ ო გ რ ა მ ა

50(1). XIX ს. I ნახევარი; A—1448; ტარასი მესხიშვილის კრებული; XIX ს. I ნახევარი; ქვედა ყდაზე.

აბგდევზთ	იკლმნჟოპუ
რსტუჯფქღყ	შჩცძწჭხჯჰ

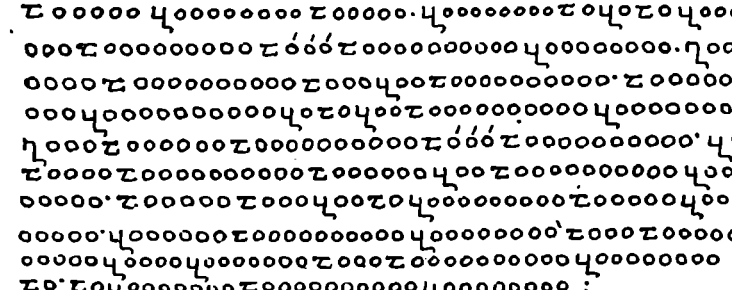
ამოხსნა: მღვდელმონაზონი ტარასი ვწერ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტარასი მესხიშვილის მიერ. კრიპტოგრამასთან ტარასი მესხიშვილს ჩაუწერია კრიპტოგრამული გასაღებიც.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები, საიუბილეო კრებული კ. კეკელიძეს დაბადების 80 წლის თავზე, უნივერსიტეტის გამოცემა, 1959 წ. გვ. 284—285.

ბ. რ გ ო ლ ე ბ ი თ შ ე დ გ ე ნ ი ლ ი კ რ ი პ ტ ო გ რ ა მ ა

51(1). XIX ს.; H—1094; ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი; XIX ს.; 53 r.

ამოხსნა: ესე სამართლის წიგნი თუმანიშვილის მდივნის ეგნატეს ძის გიორგისა არის.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ამ ხელნაწერის მფლობელის გ ი ო რ გ ი ე გ ნ ა ტ ე ს ძ ი ს თ უ მ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი ს მიერ.

კრიპტოგრამაში რგოლების რაოდენობა ზოგჯერ შეცდომითაა ჩაწერილი.

რგოლების რიცხვებში გადაყვანის შემდგომ კრიპტოგრამა ასეთ სახეს მიიღებს:

Ⴑ 5—ე	Ⴑ 9—თ[2]	Ⴑ 10—ი[8]
Ⴓ 8—ს	Ⴑ 3—ლ[3]	Ⴑ 9—თ[9]
Ⴑ 5—ე	Ⴑ 10—ი[4]	Ⴓ 10—უ
Ⴓ 8—ს	Ⴓ 8—ს	Ⴓ 1—მ[10]
Ⴑ 1—ა	Ⴒ 7—წ[5]	Ⴑ 1—ა
Ⴓ 1—მ[1]	Ⴑ 10—ი[6]	Ⴓ 2—ნ[11]
Ⴑ 1—ა	Ⴑ 3—გ	Ⴑ 10—ი[12]
Ⴓ 7—რ	Ⴓ 2—ნ[7]	Ⴓ 8—ს

Ⴇ 3—შ[13]
Ⴑ 6—3
Ⴑ 10—ი[14]
Ⴑ 3—ლ[15]
Ⴑ 10—ი[16]
Ⴇ ⴓ—ვ[17]
Ⴑ 4—დ
Ⴑ 10—ი[18]
Ⴑ 6—3
Ⴇ 2—ნ[19]
Ⴑ 10—ი[20]
Ⴇ 8—ს
Ⴑ 5—ე
Ⴑ 3—გ
Ⴇ 2—ნ[21]
Ⴑ 1—ა
Ⴇ 9—ტ
Ⴑ 5—ე
Ⴇ 8—ს
Ⴇ 6—ძ[22]
Ⴑ 10—ი[23]
Ⴑ 8—ს
Ⴑ 3—გ
Ⴑ 10—ი[24]
Ⴇ 4—ო
Ⴇ 7—რ
Ⴑ 3—გ
Ⴑ 10—ი[25]
Ⴇ 8—ს
Ⴑ 1—ა
Ⴑ 1—ა
Ⴇ 7—რ
Ⴑ 10—ი[26]
Ⴇ 8—ს

შენიშვნები:

1. Ⴇ 1. უნდა იყოს: Ⴇ 2.
2. Ⴑ 9. „ „ Ⴑ 8.
3. Ⴑ 3. „ „ Ⴇ 1.
4. Ⴑ 10. „ „ Ⴑ 9.
5. Ⴒ 7. „ „ Ⴒ 9.
6. Ⴑ 10. „ „ Ⴑ 9.
7. Ⴇ 2. „ „ Ⴇ 3.
8. Ⴑ 10. „ „ Ⴑ 9.
9. Ⴑ 9. „ „ Ⴑ 8.
10. Ⴇ 1. „ „ Ⴇ 2.
11. Ⴇ 2. „ „ Ⴇ 3.
12. Ⴑ 10. „ „ Ⴑ 9.
13. Ⴒ 3. „ „ Ⴒ 5.
14. Ⴑ 10. უნდა იყოს: Ⴑ 9.
15. Ⴑ 3. „ „ Ⴇ 1.
16. Ⴑ 10. „ „ Ⴑ 9.
17. Ⴇ ⴓ. „ „ Ⴇ 2.
18. Ⴑ 10. „ „ Ⴑ 9.
19. Ⴇ 2. „ „ Ⴇ 3.
20. Ⴑ 10. „ „ Ⴑ 9.
21. Ⴇ 2. „ „ Ⴇ 3.
22. Ⴇ 6. „ „ Ⴒ 8.
23. Ⴑ 10. „ „ Ⴑ 9.
24. Ⴑ 10. „ „ Ⴑ 9.
25. Ⴑ 10. „ „ Ⴑ 9.
26. Ⴑ 10. „ „ Ⴑ 9.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ერთი კრიპტოგრაფიული მინაწერისათვის, „ახალგაზრდა კომუნისტი“, 1956, № 95, 9. VIII; მისივე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები, საიუბილეო კრებული კ. კეკელიძეს დაბადების 80 წლისთავზე, უნივერსიტეტის გამოცემა, 1959 წ., გვ. 281—284; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, ტ. III, 1948, გვ. 79.

გ. წ ე რ ტ ი ლ ე ბ ი თ შ ე დ გ ე ნ ი ლ ი კ რ ი პ ტ ო გ რ ა მ ე ბ ი

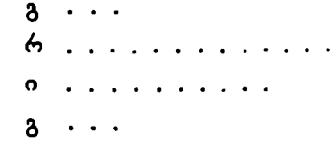
ნ2(1). 1802 წ.; S—172; მარმონტელი ველიაზარ; 1787 წ.; ქვედა ყდაზე.

ამოხსნა: იოანე.

შენიშვნა: წერტილების რიცხვებში გადაყვანით გვექნება: i 7 15 5 აქ წერტილები ზედმეტია 7-სა და 5-ზე. ორივეს თითო წერტილი უნდა ჰქონდეს. კრიპტოგრამა ჩაწერილია ყდაზე წარწერილ შემდეგ კონტექსტში: „მირიდა იძულებულმან ძლიერმან ყ~დ უმაღლესი წადილი ჩემი. ნებსითისა თანამდებობისა ჩემისა დატევებად, რომლისათვის ძრწოდა უერთგულესი სული მცირეწლოვანისა მის და დაშთა მას შინა უკურნებელად: ი ო ა ნ ე. 1802 წელსა, ნოემბრის ვ".

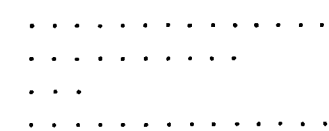
53(2). XIX ს.; S—31; ქილილა და დამანა (საბასეული); 1717—1721 წწ.; 1 v.

ამოხსნა: გრიგოლ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამას უძღვის ამოხსნა. კრიპტოგრამაში მოხსენიებული გ რ ი გ ო ლ არის სახლთუხუცეს ზურაბ წერეთლის ძე გ რ ი გ ო ლ წ ე რ ე თ ე ლ ი. შდრ. მინაწერი: „თ~ი გრიგოლ წერეთელი" (1 v).

54(3). XIX ს.; S—395; კრებული; XVIII ს.; ზედა საცავ ფურცელზე.

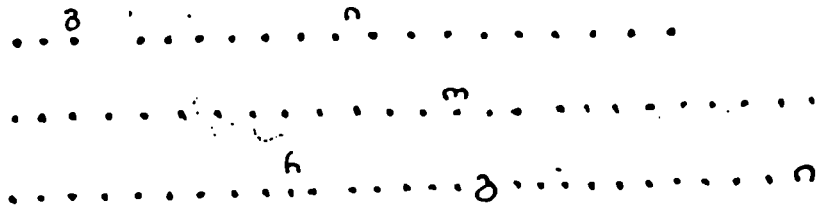

ამოხსნა: გრიგოლ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული გ რ ი გ ო ლ არის გ რ ი გ ო ლ წ ე რ ე თ ე ლ ი, ზურაბ სახლთუხუცესის ძე. ხელნაწერი გრიგოლ წერეთლის ნაკონია. ზედა საცავი ფურცლის v-ზე დაცულია მისი მინაწერები.

ლიტერატურა: ლ. ათანელიშვილი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 58.

55(4). XIX ს.; S—109; მარხვანი; XVI—XVII სს.; 226 v.

ამოხსნა: გიორგი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მიმალულია მფლობელის ვინაობა. კრიპტოგრამის გასაღებში წერტილთა რაოდენობა ზოგჯერ დარღვეულია. კრიპტოგრამა ამოხსნილია ხელნაწერში.

4. გამრავლების პრინციპით შედგენილი კრიპტოგრამა

56(1). XVIII—XIX სს.; H—618; აპოვთეგმატა; 1762 წ.; 38 v.

ამის აღმსარებელი ჲ̅დ. ხუთზედ ორი,
ერთზედ ორი, ორზედ ორი, შვიდზედ ორი,
სამზედ ორი, ერთზედ ერთი, შვიდზედ ორი,
და შვიდზედ ერთი:.
ციფრის ანგარიშით არის.

ამოხსნა: ნიკოლაოზ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული ნიკოლაოზ ხელნაწერის მფლობელია.

უკუდაწერილობის სისტემა

1. 1575 წ.; Q—657; მარხვანი; 1575 წ.; 379 v.

სი̅ო̅ თიჩ'ყლთძჱძიყ ჩიო ჩყჱსჲჲიიყო სყთჲსიჯიფსქ ძჲყიღყ ჲიფიჯ აძიჩ ა̅ ჲყიფშ̅ჲიო სყთჲ

ამოხსნა: ა[მის]თჳს გ̅ვედრები ო̅ ჩემო კირი[ლ]ე უცებად ჩხრეკისათჳს წყევასა ნუვინ შემამთხუშვთ ღ̅ის (=ამისთჳს გევედრები, უფალო ჩემო კირი[ლ]ე, უცებად ჩხრეკისათჳს წყევასა ნუვინ შემამთხუშვთ ღმრთის...).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული. იგი დაუწერია ამ ხელნაწერის გადამწერს მ ა ნ ო ე ლ ი ნ ა ნ ი კ ი შ ვ ი ლ ს.

კრიპტოგრამაში ნუ არაა უკუღმა დაწერილი, იგი არაკრიპტოგრამულია.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართული ხელნაწერების შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 16; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, II, 1958, გვ. 114. კრიპტოგრამა აღწერილობაში გამოქვეყნებულია ამოხსნითურთ, ოღონდ „ასავეყწ“ სიტყვის ნაცვლად აღწერილობაში დაბეჭდილია „ასალეყწ“; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, გვ. 83, შნშ. 4.

2. XVII ს.; A—85; საგალობლების კრებული; XIII, XVI სს.; გვ. 487.

ჭ:. ო᷄ღთ შეიწყალე. ჭ. აიღე ო᷄ღ:. ეშ:. ი᷄ც: ირ:

ამოხსნა: ჭ. ღ᷄თო შეიწყალე. ჭ. აიღე ღ᷄ო. შ᷄ე ც᷄ი. რი (= ჭ. ღმერთო, შეიწყალე. ჭ. აიღე. ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი რომანოზი).

შენიშვნა: ამ კრიპტოგრამის ავტორს ეკუთვნის ამავე ხელნაწერის მეორე კრიპტოგრამა (გვ. 488).

3. XVII ს.; A—85; საგალობლების კრებული; XIII—XVI სს.; გვ. 488.

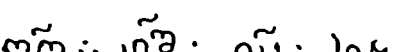
ნომვის:. ო᷄ღ:. ე᷄შ:. ი᷄ც:. ირ.

ამოხსნა: სვიმონ. ღ᷄ო. შ᷄ე. ც᷄ი. რი. (=სვიმონ. ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი რომანოზი).

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული ს ვ ი მ ო ნ უნდა იყოს ს ვ ი მ ო ნ კ ა რ გ ა რ ე თ ე ლ ი, რომელიც მოხსენებულია 488-ე გვერდზევე. ნუსხურით მიწერილია: „ღ᷄ო შ᷄ე ცდ᷄ვლი ს᷄ნ კ᷄რგრეთელი“. კრიპტოგრამა ამ მინაწერისაგან ხელით განსხვავდება. აღნიშნული კრიპტოგრამა ხელით ემსგავსება 487-ე გვ-ზე წარწერილ კრიპტოგრამას.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, A კოლექცია, 1, 1974, გვ. 297. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამა ამოხსნითურთ: „რომელი ცოდვილი შეიწყალე ღმერთო სვიმონ“.

4. XVII ს.; A—85; საგალობლების კრებული; XIII—XVI სს.: გვ. 489.

ამოხსნა: ღ᷄ო შ᷄ე ც᷄ი... (=ღმერთო შეიწყალე ცოდვილი...).

შენიშვნა: სიტყვაში შ᷄ე (=შეიწყალე) ე დაწერილია სარკისებრ შებრუნებულად.

5. XVII ს.; საქართველოს ცენტრ. არქივი, ფ. 1446, № 303; სვინაქსარი; XV—XVI სს.; 210 v.

ⵐ†

ამოხსნა: †ⵐ (=ქრისტე).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შემდეგ კონტექსტშია: იᲽ ქᲽე ძᲽა.

6. XVII—XVIII სს.; S—4924; სადღესასწაულო; XVII—XVIII სს.; 125 v.

ⴰⴰⴰ ⴰᲽⴰ

ამოხსნა: ღᲽო (=ღმერთო).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაუწერია გადამწერ იოანე დიაკონს, რომელმაც იმავე გვერდზე თავისი სახელი სარკისებრი დაწერილობის კრიპტოგრამით ჩაწერა.

7. XVIII ს.; A—53; მარხვანი და ზატიკი; XVIII ს.; 315 v.

Ⴖ: ⴰⴔⴓⴔⴓ. ⴰⴕⴄⴒⴘ. ⴔⴔⴘⴓⴰⴰⴕ. ⴕⴔⴔ. ⴔⴕⴔⴔ. ⴔⴕⴔ. ⴔⴔⴔⴔⴔⴔⴓ. ⴕⴔⴔⴔⴓ. ⴔⴔⴔⴔⴔⴔⴓ. ⴔⴔⴔⴔⴔⴔⴓ. ⴔⴔⴔⴔⴔⴔⴓ. ⴔⴔⴔⴔⴔⴔⴓ.

ამოხსნა: მამაო ჩვენო, რომელი ხარ ცათა შინა, წმიდა იყავ სახელი შენი. მოედინ სუფევა, იყავნ ნება შენი.

8. XVIII ს.; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 156 r.

მ რა სლავ მორ იბელთრამემ სარ
ოლადრას თივად ონოტაბ

ამოხსნა: ბატონო დავით სარდალო, რას მემართლები, რომ ვალს არ მ...

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული დ ა ვ ი თ ს ა რ დ ა ლ ი არის ერეკლე II-ის ასულის თამარის მეუღლე დავით ორბელიანი.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. V. 1967, გვ. 212. კრიპტოგრამა გამოქვეყნებულია აღწერილობაში.

9. XVIII ს.; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 158. r.

სვქაგ უბ ირქიფ ნეშ ნოლუი

ამოხსნა: იულონ, შენ ღიქრი ნუ გაქვს.

შენიშვნა: ეს ხელნაწერი პეტერბურგში ჰქონიათ ბატონიშვილებს. ხელნაწერს უამრავი მინაწერი აქვს, რომლებშიც იხსენიებიან მირიან ბატონიშვილი (155 v), იულონ ბატონიშვილი (156 v), დავით სარდალი (156 r) და სხვ. აღნიშნულ კრიპტოგრამაშიც ი უ ლ ო ნ ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი ა მოხსენებული.

10. XVIII ს.; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 158 r.

ენიდგებაად ითარაბ გე ველაყწომ ომეჩ ნოლუი

ამოხსნა: იულონ, ჩემო მოწყალევ, ბარათი დააბეჭდინე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებულია იულონ ბატონიშვილი (შდრ. ამავე ხელნაწერის კრიპტოგრამა 158 r-ზე).

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, V, 1967, გვ. 214. კრიპტოგრამა გამოქვეყნებულია როგორც მინაწერი.

11. XVIII ს.; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 1 v.

ლოდწ

ამოხსნა: ცოდვონი (?).

12. XVIII ს.; საქართველოს ცენტრ. არქივი. ფ. 1446, № 99; სწავლა-მოძღვრებანი; გვირგვინი; XVIII ს.; 20 r.

ნიამ

ამოხსნა: ამინ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა ჩაწერილი მეორე თავის დასასრულს: „...აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე ამინ. დასასრული მეორისა თავისა“.

13. XIX ს.; Q—1233; კრებული; XVIII ს.; 96 r.

ორამხაგ ანიშ ასაბერეინდებ ამლაფუ

ამოხსნა: უფალმა ბედნიერებასა შინა გახმარო[ს].

14. XIX ს.; A—1007; გეოგრაფია; 1730 წ.; ზედა ყდაზე.

ანჭიეშ ისიმ ილიდვკის ალავციდარაგ

ამოხსნა: გარდაიცვალა. სიკვდილი მისი შეიქნა.

შენიშვნა: სიტყვაში „ალავციდარაგ“ და მარცვალი არაა უკუღმა შებრუნებული. უნდა გვქონდა „ალავციადრაგ“.

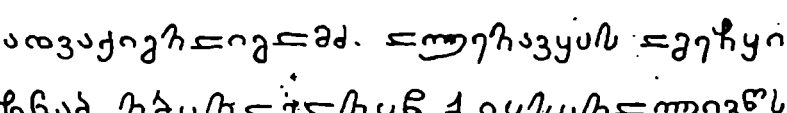
15. XIX ს.; S—31; ქილილა და დამანა (საბასეული); 1717—1721 წწ.; 187 r.

აიფოს ირასუგ ზოეთად.

ამოხსნა: გუსარი სოფია. თადეოზ.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართულ ხელნაწერთა შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 10—17; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ჩვენი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83, შნშ. 4; ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, კლარჯული მრავალთავის ბერძნული და შიომღვიმის ტიპიკონის ქართული კრიპტოგრამები, მრავალთავი, V, 1975, გვ. 103—104. გ. მიქაძემ სიტყვა „ზოეთად" ამოხსნა, როგორც „დათეოზ".

16. XIX ს.; S—1203; ლექსთა კრებული; 1826 წ.; 6 v.

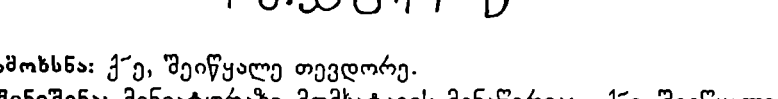
ამოხსნა: სიყ(?) ჩემო საყვარელო ძმ[ა]ო გ ი ო რ გ ი ქ ა ვ თ ა რ ა ს შ ვ ი ლ ო რასა იქ და როგორა ბრძანდები.

შენიშვნა: კრიპტოგრამის დამწერს სარკისებრ შეუბრუნებია თ, ლ, შ ასოები.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. II, 1961, გვ. 96.

სარკისებრი დაწერილობის სისტემა

1. 940 წ.; H—1660; ოთხთავი (ძველი ჯრუჭი); 936 წ.; 1 v.

ამოხსნა: ქ˘ე, შეიწყალე თევდორე.

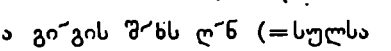
შენიშვნა: მინიატურაზე მომხატავის მინაწერია: „ქ˘ე შეიწყალე ამათ კამარათა მწერალი თ˘ე". ამავე მინიატურაზე თ ე ვ დ ო რ ე ს დაუწერია აღნიშნული კრიპტოგრამა.

კრიპტოგრამაში ჰ არაკრიპტოგრამულია, არ არის შეცვლილი სარკისებრი დაწერილობის შესაბამისი ბგერით.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შ ა ნ ი ძ ე მ: ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია სამი შატბერდული ხელნაწერის მიხედვით, გამოსცა აკაკი შანიძემ, 1945, გვ. 024; გ. მ ი ქ ა ძ ე, ერთი კრიპ-

ტოგრაფიული მინაწერისათვის, „ახალგაზრდა კომუნისტი", 1956, № 95, 9. VIII; მ ი ს ი ვ ე ქართული ხელნაწერების შესწავლა და აღწერა, 1957 წ., გვ. 10—17; ვ. ბ ე რ ი ძ ე, ძველი ქართველი ოსტატები, 1967, გვ. 101.

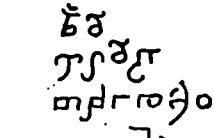
2. XV—XVI სს.; ქუთაისის მუზ. K—177; სადღესასწაულო; XV—XVI სს.; 191 r.

ამოხსნა: ს᷑ლსა გი᷑გის შ᷑ხს ღ᷑ნ (=სულსა გიორგის შეუნდვნეს ღმერთმან).

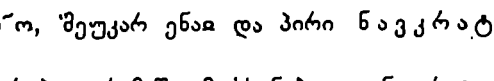
შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით.

8. XVII ს.; Jer—35; იოანე ოქროპირი, მათეს სახარების თარგმანება; XI ს.; გვ. 235.

სარკისებრი დაწერილობის კრიპტოგრამული ანბანი: ა—პ.

4. XVII ს.; Q—271; რიგის სახარება; XVI ს.; 278 r.

ამოხსნა: ღ᷑ო, შეუკარ ენაჲ და პირი ნ ა ვ კ რ ა ტ ი ო ს ც ი მ ც ა ძ ე ს ა.

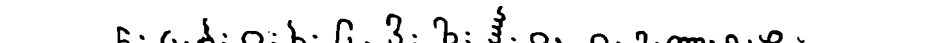
შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული ნავკრატიოს ციმცაძე ამ ხელნაწერის გადამწერია (შდრ. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, ტ. I, გვ. 282).

5. XVII—XVIII სს.; S—4924; სადღესასწაულო; XVII—XVIII სს.; 125 v.

ამოხსნა: იოანე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მიმალული ჩანს გადამწერ ი ო ა ნ ე დიაკონის სახელი.

6. XVIII ს. I ნახევარი; A994; პარაკლიტონი; XVII ს.; (ძირითადი ნაწილი) — 1711 წ. (აღდგენილი ნაწილი); 185 v.

სარკისებრი დაწერილობის სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი: ა—ნ.

შენიშვნა: ხელნაწერის ერთი ნაწილი აღდგენილია 1711 წელს. აღნიშნული ანბანი ამ აღდგენილ ფურცლებზეა ჩაწერილი.

7. XVIII ს.; S—17; ვისრამიანი; XVIII ს.; 111 v.

ამოხსნა: რძალო მამ...

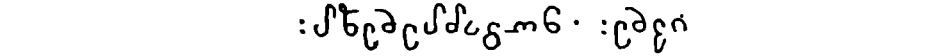
შენიშვნა: S—17 ხელნაწერის ეს კრიპტოგრამა და ყველა დანარჩენი კრიპტოგრამა (იხ. აქვე) დაწერილია ვინმე ი ვ ა ნ ე ს მიერ.

8. XVIII ს.; S—17; ვისრამიანი; XVIII ს.; ქვედა საცავი I ფურცლის r.

ამოხსნა: რძალო ბ[ა]ტონო, ეს ცოდნა ახლა ვისწავლე.

9. XVIII ს.; S—17; ვისრამიანი; XVIII ს.; ქვედა საცავი II ფურცლის r.

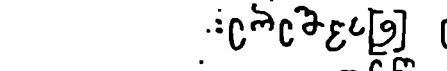
ამოხსნა: ივ[ა]ნე მოგახსენებს.

10. XVIIIს.; S—17; ვისრამიანი; XVIII ს.; ქვედა საცავი II ფურცლის r.

ამოხსნა: რძალო.

11. XVIII ს.; S—17; ვისრამიანი; XVIII ს.; ქვედა საცავი II ფურცლის r.

ამოხსნა: ესე წიგნი მე ივ[ა]ნე [დ]ავწერე ხორ[ა]შან... (უწმაწური სიტყვები).

12. XVIII ს.; S—2498; ს.-ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი. XVIII ს. 7 r.

ამოხსნა: გაჭუათნ... ჭანუ...

შენიშვნა: კრიპტოგრამის დამწერს არ სცოდნია სარკისებრი დაწერილობის ანბანი, ამიტომ არასწორადაა ჩაწერილი ასოები კრიპტოგრამაში.

13. XVIII ს.; S—2498; ს.-ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი; XVIII ს.; 101 v.

ამოხსნა: მდაბლადმ...

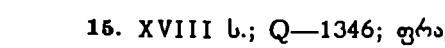
14. XVIII ს.; Q—1346: ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 8 v.

ამოხსნა: გენაცვალე, ჩემო რძალო, თუ მა...

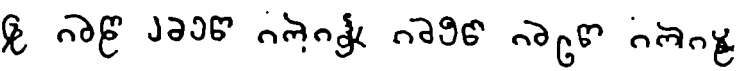
შენიშვნა: სიტყვაში „რძალო“ რ არაა კრიპტოგრამული.

15. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 8 v.

ამოხსნა: შენის ხილვის ტრფიალი, ჩემო ბატონო რძალო.

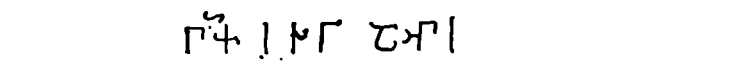
16. XVIII ს.; H—1429; ს.-ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი; [1725 წ.]; 37 r.

ამოხსნა: ჰირი შენი. შენი ჰირი შენს. შენი ჰირი.

შენიშვნა: ჩანს, კრიპტოგრამის დამწერს უვარჯიშია, ვინაიდან ცალკეული ასოები შეცდომით აქვს ჩაწერილი.

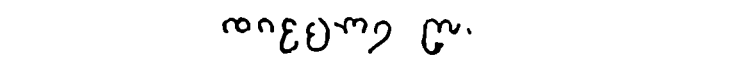
17. XVIII ს.; H—1710; თვენი; XI ს.; 161 v.

ამოხსნა: ვა იჳ ქ̅ე (=ვითარცა იესუ ქრისტე).

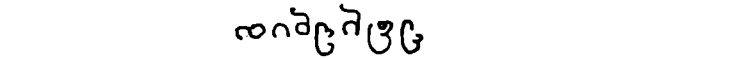
შენიშვნა: კრიპტოგრამულია წინადადების ნაწილი. სრულად ასე იკითხება: ი̅ჳ ქ̅ე. ი̅ჳ ვა. ძ̅ლ (იესუ ქრისტე იესუ ვითარცა ძლევა).

18. XVIII ს.; A—904; კრებული; XVII ს.; 97 r.

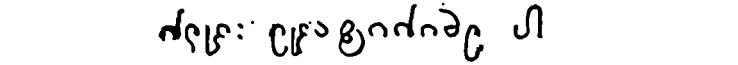
ამოხსნა: ...უ ლოცვით.

19. XVIII ს.; ლიტერ. მუზეუმი 12959 (N 81); სვინაქსარი; XVIII ს.; 155 v.

ამოხსნა: ეტრენით.

20. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი, ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (ω) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 182 v.

ამოხსნა: ვარ ეკატერინე ს.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა არასწორადაა ჩაწერილი: სარკისებრ შებრუნებულია არა მთლიანად წინადადება, არამედ მხოლოდ ასოები. აქ მოხსენებული ეკატერინე არის ზურაბ წერეთლის ასული.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

21. XVIII ს. დასასრული და XIX ს. დამდეგი; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 1 v.

ამოხსნა: ჩემო ხელმწიფევ ბატონიშვილო.

23. XVIII ს. დასასრული და XIX ს. დასაწყისი; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 154 v.

ამოხსნა: ქ. ნერსეს დუნ გნა ჩს....
კ...ხპე
ქ. შენ.

23. XVIII ს. დასასრული და XIX ს. დასაწყისი; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 154 v.

ამოხსნა: ქ. ჩემო... ვ ასრე შენც დასწერე.

24. XVIII ს. დასასრული და XIX ს. დასაწყისი; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 155 r.

სარკისებრი დაწერილობის სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი: ა—ჲ.

25. XVIII ს. დასასრული და XIX ს. დამდეგი; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი: 155 r.

ამოხსნა: ველოდი რათამცა.

26. XVIII ს. დასასრული და XIX ს. დამდეგი: S—3708: ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 155 r.

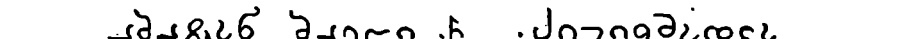
ამოხსნა: გიჟ ბართლომე.

27. XVIII ს. დასასრული და XIX ს. დასაწყისი; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 155 r.

ამოხსნა: ქ. ესე ჩემი ძმა სვიმონა ბაბუციძე.

28. XVIII ს. დასასრული და XIX ს. დასაწყისი; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 155 v.

ამოხსნა: ავთანდილის. ქ. იულონ ბატონო.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული ი უ ლ ო ნ არის იულონ ბატონიშვილი, ერეკლე II-ის ძე.

29. XVIII ს. დასასრული და XIX ს. დასაწყისი; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 155 v.

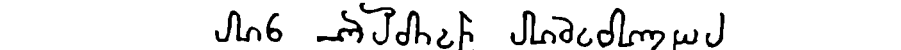
ამოხსნა: ქ. ჩვენთვის გარდახდა მას

30. XVIII ს. დასასრული და XIX ს. დამდეგი; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 157 r.

ამოხსნა: ჩემო ნინავ, ასრე უნდა.

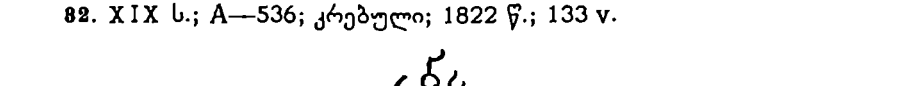
31. XIX ს. I მეოთხედი; S—2523; ს.-ს. ორბელიანი, სიბრძნე-სიცრუისა; XIX ს. I მეოთხედი; 40 v.

ამოხსნა: სულხანის ქაიხოსრო ძის.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული. გადამწერს, მდივნის სულხანის ძეს ქაიხოსროს თავისი სახელი არაკრიპტოგრამულად მოუხსენებია ანდერძში (40 r) და კრიპტოგრამითაც(40 v).

32. XIX ს.; A—536; კრებული; 1822 წ.; 133 v.

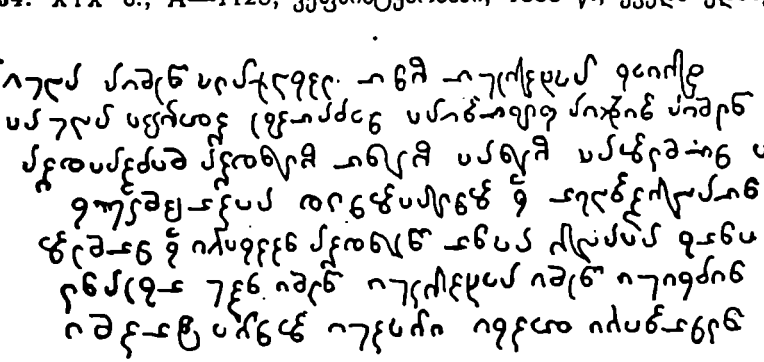
ამოხსნა: აბაშიძე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული აბაშიძე ამ ხელნაწერის მფლობელია. ხელნაწერს აქვს შემდეგი მინაწერი: „ღ~ნ მოახმაროს პატრონსა ამისსა წიგნი ესე სულთა და ჯორცთა საამო და სასარგებლო მრავალთა წელთა შ~ა~ომავალთა დ~ო~ნ~ი~სა~ა~. $18\frac{12}{21}44$. ე ვ გ ე ნ ა ბ ა შ ი ძ ე (133'v).

33. XIX ს.; A—646; ბიბლია; XV—XVI სს.; 1 ტ.

ამოხსნა: არამედ.

34. XIX ს.; A—1123; ვეფხისტყაოსანი; 1833 წ.; ქვედა ყდაზე.

ამოხსნა: ფრიად საყვ(ა)რელო ჩ(ე)მო ევდუქსია, შენის სულისა და შენის ბიჭის დედობისა, გახსოვდე, ვითარცა სულსა და გონებასა ჩემსა, ჩემო, ჩემთვის ნახვისათვის მოსურვებულო და ბაგესა ბაგით საკოცნელად ამოდ სასურ-სა(ა)მო, შენთვის მკვდარი და გონებამიხდილი შენი საყვარელი, შენი ძველ(ი) ოდესმე მეგობარი თავ(ა)დი ირაკლი ბაგრატოვ(ა)ნი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამის პირველი და უკანასკნელი სტრიქონები შემდეგში იქვე განმეორებით მიუწერიათ შავი მელნით. კრიპტოგრამაში მოხსენიებული ირაკლი ბაგრატიონი XIX ს. დასაწყისში ცხოვრობდა.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა კრიპტოგრამები, შოთა რუსთაველი, შოთა რუსთაველის სახ. ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის საიუბილეო კრებული, 1966 წ., გვ. 360.

35. XIX ს.; S—436; რუსუდანიანი; XVII ს.; 149 r.

ამოხსნა: ქ. ქ˝ეს თხო...

შენიშვნა: კრიპტოგრამის ავტორს, ჩანს, არ სცოდნია სარკისებრი დაწერილობის ანბანი, ამიტომ იგი ძლიერ დამახინჯებულია.

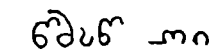
36. XIX ს.; S—436; რუსუდანიანი; XVII ს.; 241 r.

ამოხსნა: ნინო ქალო, შენს გარდასა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში ანბანი ძლიერ დამახინჯებულია. სიტყვებში ზოგი ასოა კრიპტოგრამული, ისიც არასწორად შებრუნებული. კრიპტოგრამას მოყვება შემდეგი წინადადება: „ნინო, შენსა გარდასა მამა შენი ნუ წ...“

37. XIX ს.; S—2726; ქილილა და დამანა; XIX ს.; ზედა ყდაზე.

ამოხსნა: მელიგზად. სოფიო შაწშ. ხვალ სადილათ რას ინებებ.

შენიშვნა: ხელნაწერის გადამწერია მელიგზედ ბებუთაშვილი. ხელნაწერის ზედა ყდაზე მოთავსებული კრიპტოგრამები მელიგზედს ეკუთვნის, რასაც ადასტურებს კრიპტოგრამებისა და ხელნაწერის ხელის იგივეობა.

კრიპტოგრამები რომ მელიგზედ ბებუთიშვილის ჩაწერილია, იქიდანაც ჩანს, რომ მას თავისი სახელიც კრიპტოგრამულად დაუწერია.

38. XIX ს.; S—4536; ამირნასარიანი; XVIII ს.; 35 v.

ამოხსნა: ღთნ თქვენი.

39. XIX ს.; S—4742; იტალიურ-ქართული ლექსიკონი. XVIII ს.; 18 v.

ამოხსნა: ჭინჭარი.

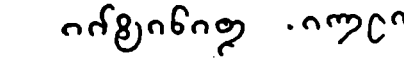
40. XIX ს.; Q—140; ოთხთავი; XIX ს.; 302 r.

ამოხსნა: უღირსი ძმათა და დად...

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ხელით ემსგავსება ამავე ხელნაწერის მფლობელის დიმიტრი წერეთლის კრიპტოგრამებს (შდრ. 304 r).

41. XIX ს.; Q—140; ოთხთავი; XIX ს.; 304 r. ზედა და ქვედა კიდეზე.

ამოხსნა: 1. დიმიტრი წერეთელი. 2. დიმიტრი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენიებული დიმიტრი წერეთელი ხელნაწერის მფლობელია.

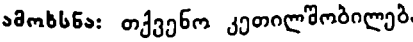
42. XIX ს.; Q—765; ს.-ს. ორბელიანი, სიტყვის კონა; 1753 წ. 132 v.

ამოხსნა: მონა ღ... მონა ღვთსა.

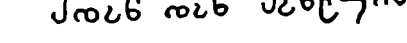
შენიშვნა: კრიპტოგრამაში ზოგი ასო დამახინჯებულია, შეცდომითაა შებრუნებული.

43. XIX ს.; Q—1233; კრებული; XVIII ს.; 96 r.

ამოხსნა: თქვენო კეთილშობილებავ.

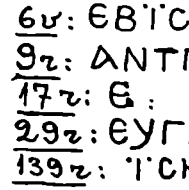
44. XIX ს.; H—1655; ყარამანიანი; 1784—85 წწ.; ზედა საცავ ფურცელზე.

ამოხსნა: მათს მაღალს შობილებას. მათ მათს.

1. ბერძნული ანბანით შედგენილი კრიპტოგრამები

1. 907 წ.; Sin-35; კრებული. 907 წ.; 6 v, 9r, 17 r, 29 r, 139 r.

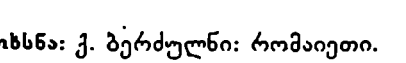
ამოხსნა: ებისტოლჱ ანტონისი გ (6 v). ანტნისი დ (9 r). ე (17 r). ევგრესი თქლი (=თქუმული) (29 r) ისკ (=ისააკ) (139 r).

შენიშვნა: კრიპტოგრამები დაწერილია ტექსტის ხელით შემდეგ სათაურებთან: ანტონისი ებისტოლჱ გ (6 v). ანტონისი ებისტოლჱ მეოთხჱ (9 r). ებისტოლჱ ანტონისვე მეხუთჱ (17 r). თქ᷾ლი ევაგრჱსი რვათათჳს გ᷾ლის-სტყ᷾თა... (29 r). თქ᷾ლი წ᷾სა მ᷾მისა ის᷾ჰკისივე (139 r).

კრიპტოგრამაში Ꮾ-ის გადმოსაცემად იხმარება ЄН (6 v): ЄВІСТОΛЄН. ვ გადმოცემულია У-თი: ЄУГРЄСІ (29 r). ჭ გადმოცემულია Х-თი: ΘΧΛІ (29 r).

ლიტერატურა: კრიპტოგრამები გამოქვეყნებულია ჟ. გარიტისა და ი. ჯავახიშვილის მიერ სინურ ხელნაწერთა აღწერილობაში, როგორც ბერძნული მინაწერები: G. Garitte, Catalogue des manuscrits géorgiens littéraires du mont Sinaï, 1956, გვ. 97—122; ი. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, სინის მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, 1947, გვ. 59—74.

2. 978—988 წწ.; S—425; მიქაელ მოდრეკილი, იადგარი; 978—988 წ.; 122 r.

ამოხსნა: ჭ. ბერძულნი: რომაიეთი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია მიქაელ მოდრეკილის მიერ ფურცლის ქვედა კიდეზე. თ-ს შესატყვისია ბერძნული Т.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, 1960, გვ. 555. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია როგორც მინაწერი. ვ. გ ვ ა ხ ა რ ი ა, მიქაელ მოდრეკილის ჰიმნები, I, 1978, გვ. 0210.

3. XI ს.; A—1103; გრიგოლ ჰრომთა პაპი, დიალოღონი და სხვ.; XI ს.; 131 v.

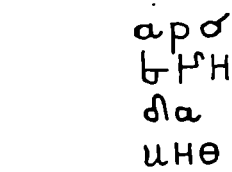
A᷾N

ამოხსნა: ა᷾ნ (=ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით, ანდერძში: „ო᷾ი იყ᷾ვნ ულ᷾ვე ერთ᷾ბით ჩ᷾ნ ყ᷾თა თ᷾ა უ᷾კე და უ᷾კი უ᷾კე ა᷾ნ ი᷾ყნ. ა᷾ნ“.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა გამოქვეყნებულია აღწერილობაში: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, A კოლექცია, ტ. IV, 1954, გვ. 80.

4. XIII ს.; A—205; წინამძღვარი; XIII ს.; 221 r.

ამოხსნა: არსენი, დავით.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით, სინგურით, ფურცლის კიდეზე. მიუხედავად იმისა, რომ ფურცლის კიდეზე ფართო არეა, გადამწერს, ალბათ, მეტი საიდუმლოებისათვის სიტყვები ორად გაუყვია და ისე ჩაუწერია.

კრიპტოგრამა დაწერილია ტიპიური XIII ს. ხელით.

საკუთარი სახელი ა რ ს ე ნ ი არსენ იყალთოელს უნდა გულისხმობდეს, ხოლო დ ა ვ ი თ — დავით პეტრიწონელს.

5. XIV ს.; A—483; სახარება; XII—XIII სს.; 4 r.

ამოხსნა: თ᷾ე (=თეოდორე).

შენიშვნა: წითელი საღებავი მოხატული კამარისა და კრიპტოგრამის დასაწერად გამოყენებული სინგური ერთი და იგივეა. როგორც ჩანს, ქართველ მომხატავს თავისი სახელი კრიპტოგრაფიულად წაუწერია. Θ᷾ε უნდა იყოს ქართული „თეოდორე“-ს დაჭარაგმებული ფორმა „თ᷾ე“. ბერძნულში სახელობითშია „Θεύδωρος, ου (Θεόδορος)“ os დაბოლოებით და არა ε-თი.

6. XVII—XVIII სს.; ქუთაისის მუზ. K—435; მარგალიტი; XVII ს.; 8 r.

IHSO

ამოხსნა: იესო.

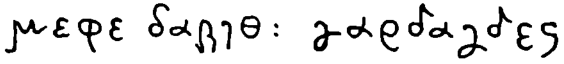
7. 1783 წ.; H—1203; მარხვანი; 1783 წ.; 114 r.

KYPIAKH

ამოხსნა: კვრიაკე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი. გადამწერ მღვდელ ს ვ ი მ ო ნ ქ უ რ ც ი კ ი ძ ი ს მიერ. იგი შემდეგ კონტექსტში გვხვდება სათაურში: კვრიაკე. კვირიაკისა. 3. მესამისა წ˜თა მარხვ˜თასა...“ H-თი გადმოცემულია ე.

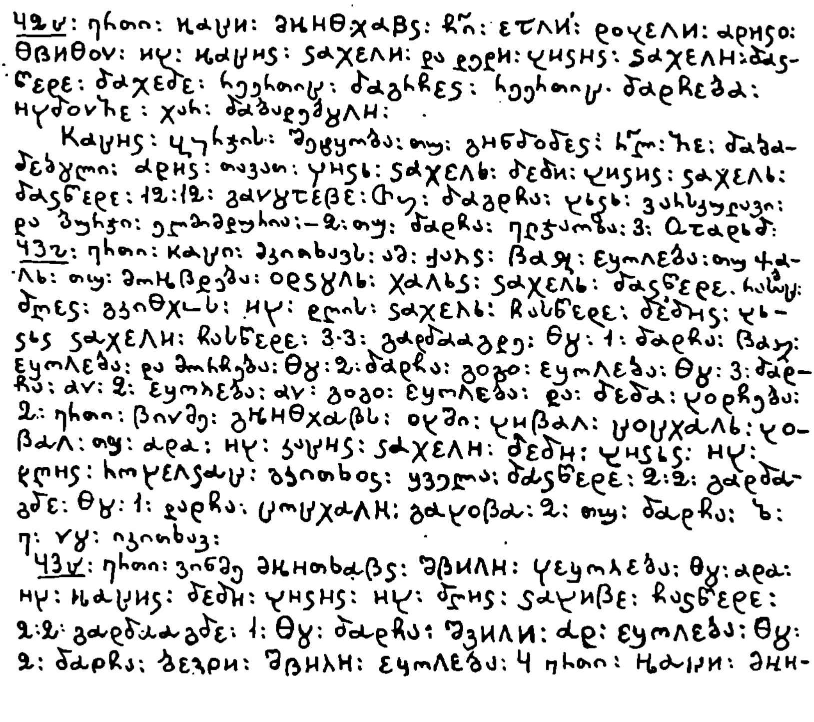
8. XVIII ს.; ქუთაისის მუზ. K—442; იოანე სინელი, კლემაქსი; 1744 წ.; 200 r.

ამოხსნა: მეფე დავით გარდაგდეს.

შენიშვნა: მეფე დავით არის იმერთა მეფე დავით გიორგის ძე, რომელიც 1789 წელს სამეფო ტახტიდან გადადგა.

9. XVIII ს.; Q—741; ხირომანტია; XVIII ს.; 42 v, 43 v, 44r.

ϴχაβ§: აβათ: ყოფისათვის: ყორჩებაი: ϴყ: ყოკბδεბა: ϴყ: ბოძ§: χაν§: აβათ. ოχνεბა: ყოს§ი: §აχΕΛი δεδის ყოს§ის. ოყ: δრო§: საყივε: ჩაςδερε: 33: გაερაგδε: ϴყ: 1: δაგρχა: ყορχεბა: 2: თუ: δაρχა: ათი: δრε: ის გაβა: ყοκβδεბა: 3: თყ: δაρχა: ბεგερ§: χαν§: აβათ ოχνεბა: და ყορχεბა: ϴყ: ადა: ε"ნ ი§ი§:— ηრთი: ჩაყი: ϴορ§: ϕβεγαναδ§: ყივა: §βაϕροთ: δაςაδაგεბλοთ: და გχითχაβ§: ყϴვიδοბით: ყοβალ: ϴყ: აρა ოყ: ჩაყი§: საχΕΛი: δεδი: ყი§ი§: საχითχαβი: δრი§: §აყივε: δაςδερε: 33: გაερδაგδε: ϴყ: 1: δაგρχა: ყϴვიδοბით: ყοβა: ϴყ: 2: δაგρχა: ბεჯრი: δაყყαρყხδεბა: ϴყ 3: δაგρχა: გბაშε: ან: ყοκβδεბა: ან: გაεყβიαν:

ⴰⵔⵣ: 1. ბყრჯი ელიმდყრ: აყაშე: ναϴοბ§: ნελ§ დაბ§ა: εχნεბა: ვიშανი: 2. Αყაჯε: ναϴοბ§: ყχρεბϴე: ეყნება: ვიშανი: 3. ყაშე: ναϴοბს: ჩი§ερ§: შεით: εχνεბა: ვიშανი: 4. Αყაშεδ: ναϴοბს: §αρτყრ§: δაბλα: εχνεბა: ვიშανი: 5. Αყაშε: ναϴობ§: ϴεδო-εბ§α და ჩი§ερ§: ϴყα: εχνεბა: ვიშανი. 6. Αყაშε: δაბაδεბყλ§: ნελ§: δაბ§α: εχνεბა: ვიშανი: 7. Αყაშε: ναϴობ§: ჩი§ερშε αν: ϴაβშε: αν: ყχβιεπιρεშε εχνεბა: ვიშανი: 8. Αყაშε: ναϴობ§: ყჩλაβεბშε: δα: ყχρεბϴε: εχνεბა: ვიშανი: 9. Αყაშε: ναϴοბ§: §αρτყრ§: δაბλα: εχνεბა: ვიშανი: 10. Αყაშε: ναϴοბს: ჩი§ερშε და ϴაβ: πιρშε: εχνεბა ვიშανი: 11. Αყაშε: ναϴობ§: ჩი§ερ§α: δα: ϴაβ§: ϴყα: εχνεბა: ვიშανი: 12. Αყაშε: ναϴობს: ჩი§ερშε: δα: ϴაβშε: εχνεბა: ვიშανი.

ამოხსნა: ერთი კაცი მკითხავს, ჩემი ეტლი რომელი არისო? თვითონ იმ კაცის სახელი და დედიმისის სახელი დასწერე, დახედე, რეერთიც დაგრჩეს, რეერთიც დარჩება, იმდონზე ხარ დაბადებული.

კაცის ბურჯის შეტყობა თუ გინდოდეს, რომელზე დაბადებული არის, თავათ მისი სახელი დედიმისის სახელი დასწერე 12:12. განუტევე. თუ დაგრჩა მისი ვარსკულავი და ბურჯი ელმიმდურია. 2: თუ დარჩა ელჯაოზა: 3: ოტარიდ.

ერთი კაცი მკითხავს, ამ ქალს ვაჟი ეყოლება თუ ქალი, თუ მოკვდება. ორსული ქალის სახელი დასწერე. რასაც დღეს გკითხოს, იმ დღის სახელი ჩასწერე დედის მისი სახელი ჩასწერე, 3.3. გარდააგდე. თუ 1. დაგრჩა, ვაჟი ეყოლება და მორჩება, თუ 2 დარჩა, გოგო ეყოლება, თუ 3 დარჩა ან 2, ეყოლება, ან გოგო ეყოლება და დედა მორჩება 2. ერთი ვინმე მკითხავს ომში მივალ, ცოცხალი მოვალ თუ არა? იმ კაცის სახელი დე-

დი მისის იმ დღის რომელსაც გკითხოს ყველა დასწერე. 2:2. გარდაგდე თუ 1. დარჩა ცოცხალი გამოვა 2. თუ დარჩა ზ ე. ნუ იკითხავ.

ერთი ვინმე მკითხავს, შვილი მეყოლება თუ არა? იმ კაცის დედი მისის იმ დღის სამივე ჩასწერე, 2:2. გარდააგდე 1: თუ დარჩა შვილი არ ეყოლება. თუ 2 დარჩა ბევრი შვილი ეყოლება 4. ერთი კაცი მკითხავს ავათ-ყოფისათვის, მორჩება თუ მოკვდება, თუ დიდს ხანს ავათ იქნება. მისი სახელი დედის მისის იმ დღის სამივე ჩასწერე, :33: გარდააგდე, თუ 1 დაგრჩა, მორჩება, 2 თუ დარჩა, ათი დღე არ გავა, მოკვდება, :3: თუ დარჩა, ბევრს ხანს ავათ იქნება და მორჩება, თუ არა ღ ნ იცის.

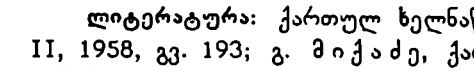
ერთი კაცი შორს ქვეყანას მივა ს(ა)ვაჭროთ და სასარგებლოთ და გკითხავს, შვიდობით მოვალ თუ არა? იმ კაცის სახელი დედი მისის საკითხავი დღის სამივე დასწერე 33. გარდააგდე, თუ 4 დარჩა, მშვიდობით მოვა, თუ 2 დარჩა, ბევრი დაუმარცხდება და თუ 3 დარჩა, გზაზე ან მოკვდება ან გძრცვიან.

1. ბურჯი ელმიმდურ: ამაზე ნაშობს წელს დაბლა ექნება ნიშანი. 2. ამაზე ნაშობს მხრებზე ექნება ნიშანი. 3. ამაზე ნაშობს კისერს ზეით ექნება ნიშანი. 4. ამაზედ ნაშობს სარტყელს დაბლა ექნება ნიშანი. 5. ამაზე ნაშობს თეძოებსა და კისერს შუა ექნება ნიშანი. 6. ამაზე დაბადებულს წელს დაბლა ექნება ნიშანი. 7. ამაზე ნაშობს კისერზე ან თავზე ან ცხვირპირზე ექნება ნიშანი. 8. ამაზე ნაშობს მკლავებზე და მხრებზე ექნება ნიშანი. 9. ამაზე ნაშობს სარტყელს დაბლა ექნება ნიშანი. 10. ამაზე ნაშობს კისერზე და თავპირზე ექნება ნიშანი. 11. ამაზე ნაშობს კისერსა და თავს შუა ექნება ნიშანი. 12. ამაზე ნაშობს კისერზე და თავზე ექნება ნიშანი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში ჭ-ს გადმოსცემს χ. χ იხმარება ხ-ის გადმოსაცემადაც.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, II, 1958, გვ. 193; გ. მიქაძე, ქართული ხელნაწერების შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 10—17; ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83, შნშ. 4.

10. XVIII—XIX სს.; A—390; სამოციქულოს თარგმანება; XI—XII სს.; 137 ր.

ამოხსნა: ჯარდან ჩოლოყასშვილისა ვარ სამოციქულოს თარგმანი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული ჯარდან ჩოლოყასშვილი ამ ხელნაწერის მფლობელია.

კრიპტოგრამაში ზოგი ასო არაკრიპტოგრამულია: „ჯარდან“ სიტყვაში ჯ, „ჩოლოყაშვილისა“ სიტყვაში ჩ, ყ, შ, სიტყვაში „სამოციქულოს“ ც, ქ; სიტყვაში „თარგმანი“ გ არაკრიპტოგრამულია.

11. XIX ს.; ქუთაისის მუზ. K—233; სვინაქსარული კრებული, XIX ს.; 265 r.

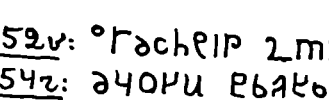
ΑΛΕΚΣΗΣ :

ამოხსნა: ალექსის.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ტექსტის ხელით, გადამწერ ალექსი ბაქრაძის მიერ შემდეგ კონტექსტში: „ნანდვილი ამისი ამ სახეთ იყო წარწერილ და ცთომანიცა მცირედნი იყვნენ და ნუ მწყ[ე]ვთ, ძმანო, მე ღ˘თისა მონასა ა ლ ე ქ ს ი ს“.

2. ლათინური ანბანით შედგენილი კრიპტოგრამები

1. 1763 წ.; Q—1387; ანტონ I, გრამატიკა; 1763 წ.; 152 v, 154 rv, 155 v.

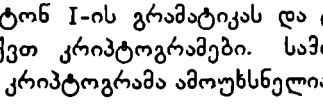

ამოხსნა: 152 v: სახელს ზმნის მაგიერ სწერს.

154 v, 155 v: ნახე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამები ტექსტის ხელითაა შესრულებული. გადამწერს ეს კრიპტოგრამები დაუწერია, როგორც ტექსტის კომენტარები. ხელნაწერი გადაწერილია თბილისში, ანჩისხატის დეკანოზის გ ი ო რ გ ი მ ე ს ხ ი შ ვ ი ლ ი ს მ ი ე რ, 1765 წელს. ამ ხელნაწერს ხელით ემსგავსება S—1115 და Q—1431 ხელნაწერები. ეს ხელნაწერებიც შეიცავენ ანტონ I-ის გრამატიკას და ტექსტის იმავე მონაკვეთებთან მიწერილი აქვთ კრიპტოგრამები. სამივე ხელნაწერის ტექსტი მსგავსია. 154 r-ზე კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

2. XVIII ს.; Q—1431; ანტონ I, გრამატიკა; XVIII ს.; 148 v, 150 r, 150 v—151 v.

ამოხსნა: 148 r: სახელს ზმნის მაგიერ სწერს.

150 v, 151 v: ნახე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამები ტექსტის ხელითაა შესრულებული. გადამწერს ეს კრიპტოგრამები დაუწერია, როგორც ტექსტის კომენტარები.

Q—1431 ხელნაწერიც Q—1387-ის გადამწერის გიორგი მესხიშვილის გადაწერილია. იგი პირია Q—1387 ხელნაწერისა. 150 r-ზე კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

3. XVIII ს.; S—1115; ანტონ I, გრამატიკა; XVIII ს.; გვ. 292, 295, 296, 298.

გვ. 292: °ᲠᲐᲮᲔᲚᲘᲠ ᲥᲛᲜᲘᲠ ᲛᲐᲒᲘᲔᲠ ᲮᲐᲔᲮᲡ
გვ. 295: ᲐᲧᲝᲠᲡ ᲔᲑᲐᲚᲔ
გვ. 296,298: ᲜᲐᲮᲔ

ამოხსნა: გვ. 292: სახელს ზმნის მაგიერ სწერს.

გვ. 296, გვ. 298: ნახე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამები ტექსტის ხელითაა შესრულებული. გადამწერს ეს კრიპტოგრამები დაუწერია, როგორც ტექსტის კომენტარები. ხელნაწერის გადამწერი უცნობი იყო. S—1115 ხელნაწერიც Q—1387-ის გადამწერის ანჩისხატის დეკანოზის. გიორგი მესხიშვილის გადაწერილია. 295 გვ-ზე კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. II, 1961, გვ. 8.

4. XVIII ს.; A—246; პორფირის შეყუანილობაჲ; XVIII ს.; 2 rv 3 v, 5 rv, 8 v, 9 rv, 16 r, 17v, 18 rv, 22 v, 34 v.

2r: nanevili amiთvif ɜeifmina faɸipoze ɀom myo-
3i oɛaɛ iთchmif ɸƺ aɹfaɛ ʒa uɸƺoʒ uɸƺof ʒთnyaɹeთ
2v: fameuɜo ɛza
2ʊ: eɹთifa ɹaimთi ɜeʒɛomƺiთf ʒanɣaɹa
5ʊ: unaთefavefi aɹ uɹif amiთvif aɹ ʒanfazɛvɹa
თiთoeuli ʒaneʁeuli ʒa თiთoeuli ʒaneʁʒveli ef ʒa-
vi if ʒaɣთ anu ɛomelime ʒaɣთ ƀ ʒaneʁeuli foʒhati
5r: ef fami fazɛvaɹi eɹთamaneთfa ɸɛ movlen
5v: aთ ɜesmenaf amƀoƀS
8v: mɛavali es iʒi fiɛseti
9r: nu uɜve თvalmaɹʁƀoƀa
9v: fitɣvieɹi moʊinaɹi ʒa sƀvani
16r: ʒaɹʒaɛ ʒaɜinʒɔ saƀaaʒoa
17v: mʒɹʒviaʃ თiთoebze ɜemoiɜaɹʒle
18r: nachɛ
18v: viɛi schvis teflifaʒn veɛafa ɜoƀf. mofʒɛa
ɜechi mainɣ oɛ ɜechaɛ iთchmif
22v: ენები ejiʒaʒiisani ɔhიან
34v: faთnoeƀa ʒɛs suli sulisa

ამოხსნა: 2r: ნანდვილი ამისთვის შეისმინა საპიროზე, რომ მყოფი ორად ითქმის ჴ˘ტ არსად და უჴტოდ უჴ˘ტოს განყარა.
2 r: სამეუფო გზა.
2 v: ერთისა რაიმთი (!) შედგომბითს განყარა.
3 v: უნათესაესი არ უვის ამისთვის არ განსაზღვრა.
თითოეული განრჩეული და თითოეული განურჩეველი ეს კაცი, ის კაცი ანუ რომელიმე კაცი, ხოლო განრჩეული სოკრატი.
5 r: ეს სამი საზღვარი ერთმანეთსა შ˘დ მოვლენ.
5 v: ათ შესმენას ამბობს.
8 v: მრავალი ეს იგი სირკეტი.
9 r: ნუ უკვე თვალმარჩობა.
9 v: სიტყვიერი მოცინარი და სხვანი.
16 r: კარგად გაშინჯე საბაასოა.
17 v: მგრგვლად თითებზე შემოიფარგლე.
18 r: ნახე.
18 v: ვირი სხვის თესლისაგნ ვერასა შობს. მოსჩრა ფეხი მაინც ორ ფეხად ითქმის.
22 v: ესენი ეპიდაფიისაანი არიან.
34 v: სათნოება არს სული სულისა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამები დაუწერია გადამწერ ზ ა ქ ა რ ი ა კ ე რ ძ ო დ ი ა კ ო ნ ს. ყველა კრიპტოგრამა ტექსტის კომენტარია.
9 r-ზე კრიპტოგრამა ტექსტშია ჩაწერილი, სტრიქონებს შორის. კრიპტოგრამებში, ზოგ სიტყვაში ასოები არაკრიპტოგრამულია.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამები ამოხსნა ა. შანიძემ: ა. შ ა ნ ი ძ ე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 239; თ. ჟ ო რ დ ა ნ ი ა, Описание, I, 1903, გვ. 260; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83, შნშ. 4.

5. XIX ს.; S—1159; კრებული; XIX ს.; 210 r.

Amin

ამოხსნა: ამინ.
შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი.

6. XIX ს.; S—1164; ქადაგებანი; XVIII—XIX სს.; 26 v, 87 r.

amin

ამოხსნა: ამინ.
შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა შესრულებული გადამწერ ა მ ბ რ ო ს ი ნ ე კ რ ე ს ე ლ ი ს მიერ.

7. XIX ს. საქართველოს ცენტრ. არქივი. ფ. 1446, № 586; მონათლულთა ჩასაწერი წიგნი; XIX ს.; ქვედა ყდის შიგნით.

amen vitcvi me simeon

ამოხსნა: ამენ ვიტყვი მე სიმეონ.

8. XIX ს. საქართველოს ცენტრ. არქივი, ფ. 1446, № 594; მწუხრის ლოცვა-საგალობლები; XIX ს.; 52 r.

ǯe deǯembrisa (s) mtovaresa

ამოხსნა: ქე დეკემბრისა (ს) მთოვარესა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი. კრიპტოგრამაში ზოგი ასო არაკრიპტოგრამულია.

3. სომხური ანბანით შედგენილი კრიპტოგრამები

1. XI ს.; A—996; იოანე ოქროპირი, მათეს სახარების თარგმანება; XI ს.; 117 v.

※ կաղկայ

ამოხსნა: კაღკაჲ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა ჩაწერილი ფურცლის კიდეზე.

საფიქრებელია, რომ კ ა ღ კ ა ჲ გადამწერის სახელი იყოს.

2. 1742 წ.; Q—1094; კურთხევანი; 1742 წ.; 100 v.

գաբղեռիլի:. ամբռօսիս: գածէռիլիա: ես: ժիգնի: —

ამოხსნა: გაბღერილი ამბროსის დაწერილია ეს წიგნი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ტექსტის ხელით. Q—1094. გადაწერილია სიონის დეკანოზის შვილის ა მ ბ რ ო ს ი ს მიერ 1742 წელს (იხ. ანდერძი, 100 v), მასვე ანდერძთან მიუწერია ეს კრიპტოგრამა. მაშასადამე, კრიპტოგრამის თარიღიც 1742 წელია. ამავე ამბროსის გადაუწერია მეორე ხელნაწერიც A—338 (იხ. ქვემოთ), რომელსაც Q—1094-ის მსგავსად სომხური ანბანით — კრიპტოგრამულად მიუწერია კიდეებზე კომენტარები.

3. 1760 წ.; Q—53; დიდი სჯულისკანონი; 1760 წ.; 246 v.

սաւաղաիա քառթվէլի: —

ამოხსნა: სალაღაია ქართველი.

ამოხსნა: სალაღაია ქართველი.

შენიშვნა: გადამწერ ლ ა ზ ა რ ე ს თავისი გვარი კრიპტოგრამულად დაუწერია შემდეგ კონტექსტში: „ღ˜ო შ˜ე ამისი მწერალი ლ˜ზრე ს ა-ლ ა ღ ა ი ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ი“.

4. 1750 წ.; Q—53; დიდი სჯულისკანონი; 1760 წ.; 525 г.

+ թու ամիսի փասի ար մամցես ախլա մաս սաուկունօս գանկիթ-խվաշի մամցես ամին:

ამოხსნა: თუ ამისი ფასი არ მამცეს ახლა, მას საუკუნოს განკითხვა-ში მამცეს, ამინ.

შენიშვნა: გადამწერ ლ ა ზ ა რ ე ს ა ლ ა ყ ა ი ა ს კრიპტოგრამა მიუ-წერია ანდერძის შემდგომ.

5. 1761 წ.; S—1328; ზატიკი; 1761 წ.; გვ. 881.

ղմերթօ. շէնի. ծղալօբա. միբօձե. մե. ցօդվիլս. մղվդէլս. Նիկօլօզս. դա Նաթլիաս. չեմս. Մօսես. մէոդլէթա. չվէնթա. ձէթա. դա ասոլթա. չվէնթա. ցօցխալնի՝ չվէննի. ադղէգրձէլէ ղմէրթօ. դա միցվալէբոլթա դանոսվէնէ. ղմէրթօ. գվիբօձէ. սոլիէրի. սազրդօ. դա խօրցիէլի. սարչօ. սիղվարոլի էրթմանէրթիս դա սիխարոլի սասոփէվլիսա. մօծղալեբա. գլախակթա. ղ՛թօ։

ამოხსნა: ღმერთო, შენი წყალობა მიბოძე მე ცოდვილს მღვდელს ნიკოლოზს და ნათლიას ჩემს მოსეს, მეუღლეთა ჩვენთა ძეთა და ასულთა ჩვენთა. ცოცხალნი ჩვენნი ადღეგრძელე, ღმერთო, და მიცვალებულთა განუსვენე. ღმერთო, გვიბოძე სულიერი საზრდო და ხორციელი სარჩო, სიყვარული ერთმანერთის და სიხარული სასოფევლისა, მოწყალება გლა-ხაკთა, ღ˜თო.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია გადამწერ ნ ი კ ო ლ ო ზ ჩ ა-ჩ ი კ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ. კრიპტოგრამა ანდერძია. კრიპტოგრამაში ყ გად-მოიცემა *ղ*-თი, უ კი *ո*-თი.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. II, 1961, გვ. 152. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია ანდერძი და მი-თითებულია, რომ იგი „დაწერილია სომხური ასოებითო“; გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის გადამწერი — ნიკოლოზ ჩაჩიკაშვილი, თბილისის უნი-ვერსიტეტის საიუბილეო კრებული „შოთა რუსთაველს“, 1966, გვ. 264.

6. XVIII ს.; A—338; ძლისპირნი; XVIII ს.; გვ. 34, 99, 155, 172, 176, 182, 214.

გვ. 34: *գալօբիթ վակուրթիս*

გვ. 99; *սամիվ կրթ ჰმադ ես եբթ ჰմադ*

გვ. 155: *ⴁⴁⴔⴑⴍⴈⴄⴈⴍ.*
გვ. 172: *ⴄⴀⴒⴀⴄⴑⴔⴓⴁⴑⴍⴈⴍ. ⴓⴏⴀⴑⴀⴑⴈⴍⴈⴍⴑⴑⴔⴑⴈⴀ:*
გვ. 176: *ⴁⴈⴜⴒⴀⴁⴜⴄⴑⴒ ⴑⴒⴍⴈⴍ:*
გვ. 182: *ⴑⴒⴒⴈⴀ.*
გვ. 214: *ⴍⴑⴑⴓⴜⴜⴀ ⴁⴄⴜⴜⴀⴜ.*

ამოხსნა: გალობით ვაკურთხ (გვ. 34). სამივ ერთ ჴმად. ეს ერთ ჴმად (გვ. 99). ისმენდინ (გვ. 155). დაბადებულნი. უპატიოსნესია (გვ. 172). მივბაძვდეთ ერნო (გვ. 176). ერთია (გვ. 182). სიტყვა მძლავ (გვ. 214).

შენიშვნა: სიტყვაში *ⴜⴀⴑⴈⴒⴈⴒⴄⴜ* არაკრიპტოგრამულია ⴑ. სიტყვაში *ⴒⴜⴀⴑ* არაკრიპტოგრამულია ⴒ. არაკრიპტოგრამულია ⴓ სიტყვაში *ⴓⴓⴀⴑⴓⴈⴓⴍⴈⴑⴑⴔⴑⴈⴀ*. არაკრიპტოგრამულია ⴍ, ⴄ სიტყვებში: *ⴍⴑⴑⴓⴜⴜⴀ ⴁⴄⴜⴜⴀⴜ*.

კრიპტოგრამები დაწერილია ტექსტისავე ხელით. ხელნაწერი გადაწერილია ⴀⴁⴁⴒⴍⴈⴑⴈⴑ მიერ (იხ. ანდერძი, გვ. 189). A—338 ხელნაწერში Q—1094 ხელნაწერის მსგავსად კრიპტოგრამულად, ქართული სიტყვები სომხური ანბანითაა ჩაწერილი. კრიპტოგრამები ტექსტის კომენტარებია. ორივე ხელნაწერის ხელის შედარებამ გამოავლინა, რომ Q—1094-ისა და A—338 ხელნაწერთა გადამწერი ⴀⴁⴒⴍⴈⴑⴈ ერთი და იგივე პირია.

7. XIX ს.; H—618; აპოვთეგმატა; 1762 წ.; 70 v.

ⴈⴄⴀⴑⴀⴑⴔⴒⴑⴈⴀⴍⴈⴀ ⴁⴄⴈⴓⴈⴀ ⴁⴀⴑⴈⴀ ⴀⴀⴑⴈⴀ ⴈⴑⴑⴄⴜⴔⴑⴈⴀⴍⴈⴀ

ამოხსნა: უგანათლებულესო მეფის ასულო, უმოწყალესო.

შენიშვნა: ამავე ხელით, ოღონდ მხედრულითაა დაწერილი ეგეევ ფრაზა 86 v-ზე: „უგანათლებულესო მეფის ასულო, უმოწყალესო ხელმწიფავ".

კრიპტოგრამაში ⴍ გადმოსცემს უ-ს.

4. სლავური ანბანით შედგენილი კრიპტოგრამები.

1. 1735 წ.; A—529; კრებული; 1735 წ.; 200 v.

ამოხსნა: ⳟპოდია[კ]ონ[ო]ზ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია გადამწერის მიერ შემდეგ კონტექსტში: „დასასრული წიგნთა ისო ძისა ზირაქისათა, რომელსა აქუს თავსა შორის თვისსა თავი ნ᷾ა, ჩრ᷾ლე ნოენბერსა ი᷾ა, ⳟ პ ო დ ი ა კ ო ნ ო ზ.

2. 1754 წ.; H—1246; მარგალიტი; 1754 წ.; 2 rv.

ГЂN ДДДМ ШЬ҂МNД МИЦИСДДДN ДД МЇСИС ДВЬРДЇСДД̃N ЬВД ИШВД ДД ЬВДЬДДN ЇШВД МДРЇДМ РД̃ЇСДД̃N ИШВД ҂Ъ РД̃ ЇДИ ДРС КД̃ТД МАМА: МКУДДРЇ МДРИДМ ЦШЦХДЛЇ ҂РИСТЬ: ЬСЬ ЇДИ ДРС ҂РИСТЬ КДРДУЛСД ДДЖДД: ДВРДДМ ЇСДК ДД ЇДКШБ МШNДNЇ МИСNИ РД̃ТД ДРД ЇЦШ-ДЬС ЧРМД ДД ВЬРЗИ: ХУТNИ ПУРNИ ШРNИ ТЬВ-ЗNИ ДД СДМЇ ДШДШРИ:

ამოხსნა: ღ˝თნ ადამ შექმნა მიწისაგან და მისის გვერდისაგ˝ნ ევა იშვა და ევასგან იშვა მარიამ, რ˝ლისაგ˝ნ იშვა ქ˝ე, რ˝ლ-იგი არს უ˝ლთა მამა: მკუდარი მარიამ ცოცხალი ქრისტე... ესე იგი არს ქრისტე კარაულსა დაჯდა... აბრაამ, ისაკ და იაკობ მონანი მისნი, რ˝ლთა არა იცოდეს ყრმა და ვერძი. ...ხუთნი პურნი, ორნი თევზნი და სამი გოდორი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ტექსტის ხელით; იგი ჩართულია ტექსტში. ხელნაწერი გადაწერილია მ ო ს კ ო ვ ს, სიონის დეკანოზის ნიკოლოზის მიერ. ზოგან ქართული ასოებია გარეული.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, III, 1948, გვ. 189. აღწერილობაში ნათქვამია, რომ 2 rv-ზე ტექსტში ჩაწერილია ქართული ფრაზები რუსული ტრანსკრიფციით.

3. XVIII ს.; A—734; ზატიკი; XIV—XV სს.; 4 v.

НѺНО

ამოხსნა: ნინო.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ს.-ს. ორბელიანის ხელით ჩანს დაწერილი შემდეგ მინაწერში: „ქრისტეს ამაღლების მადლო შ˝ე ცოდვილი და ყოველად უღირსი შენი (უბა)დრუკი ნ ი ნ ო ესე...“

4. 1818 წ.; A—1567; საეტლო და სამთვარიო; 1818 წ.; 4 r.

ꙗвєнu ѧѧ ѧмѧмиѧѧтвuлu ѧух

ამოხსნა: ჩვენი და დმამიდაშვილი. აუხ...

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ტექსტის ხელით, გადამწერ დ ი მ ი ტ რ ი მ ა ღ ა ლ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ. კრიპტოგრამა დაუსრულებელია ფურცლის მოხევის გამო.

5. 1821 წ.; S—4989; კრებული; 1821 წ.; 10 r.

іунісс 3 дзеса

ამოხსნა: იუნისს 3. დგესა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა ნაწერი გადამწერ იოსებ იაშვილის მიერ. იგი შემდეგ კონტექსტში გვხვდება: „ჩყკა წელსა. იუნისს 3. დგესა“.

6. XIX ს.; S—271; სვიმეონ ჯულფელი, მცირე დიალიკტიკა; XVIII ს.; გვ. 322.

გვაროანნი წინადადებანი საჭ~რო შესაძლო და შეუძლო პ~ი და მეოთხე Сажирозедь არიან. მეორე და მესამე шеуджозедь.

ამოხსნა: საჭიროზედ, შეუძლოზედ.

შენიშვნა: როგორც ამონაწერიდან ჩანს, მხოლოდ ორი სიტყვაა სლავურით დაწერილი, რომლებშიც მის ავტორს ქართული ასოები (ჳ, ძ) მაინც გაურევია, შესაბამისი ასოების უქონლობის გამო.

ხელნაწერი დავით და იოანე ბატონიშვილების ნაქონი ყოფილა.

7. XIX ს.; H—2357; მეტაფიზიკა; XVIII ს.; ზედა საცავი ფურცლის v-ზე.

уарабаҷулӣ цхвари:	ჩვენი ბროха сарваншӣ
ашвелелӣ: 250.	ашвелелӣ хбоянӣ. 31.
шаралӣ: 203	шаралӣ фшурӣ: 54.
уоҷӣ: 32.	декеулӣ шаршанделӣ: 26
маманӣ: 49.	тӣана: 14.
батканӣ: 176.	харӣ: 20.
Сульҷамӣ: 705	ӣ(?)на ҷами: 135.

ამოხსნა: ყარაბაღული ცხვარი მწველელი 250.

მშრალი 203.	ჩვენი ძროხა სარვანში მწველელი
ყოჩი 32.	ხბოიანი 31.
მამალი 49.	შშრალი ფური 54.
ბატკანი 176.	დეკეული შარშანდელი 26.
სულ ჯამი 705.	ტანა 14.
	ხარი 20.
	ი(?)ნა ჯამი 135.

შენიშვნა: ხელნაწერი იოანე ბატონიშვილის კოლექციისეულია. ზოგ სიტყვაში ქართული ასოებია დატოვებული.

ეს კრიპტოგრამული მინაწერი ეკუთვნის დავით ბატონიშვილს. მასვე მიუწერია მსგავსი კრიპტოგრამული მინაწერი H—2361 ხელნაწერისათვის, რომელიც მისი საკუთრება ყოფილა (შდრ. ანდერძი 18 ვ).

8. XIX ს.; H—2361; პორფირის შეყვანილება; XVIII ს.; 82 ვ—83 ვ, 84 ვ.

82ვ-83ვ:
მოიტანე სპილეძი დადგნე დაჩაასხი ღვინის თხლეში. ამოიღე, კიდევ შვიდჯერ გადაახალისე ასე: მასუკან (?) ამას ორს წონას ერთი წონა ოქრო მიეც. შეიქნება აღჯილის აირი. ...ერთათ გადაადნე და ყალიბში ჩაასხი... სპილენძის დარბილება 3 დრამი წ[ა] სანთელი... სპილენძი გაადნე და მიეც წვრილათ, ხუთს მისხალს სპილენძს ეს ეყოფა.

სპილენძის გაკეთება ჭიანყელა...

84 г: მეორეთ გადაადნევ და იქნება სპილენძი.

შენიშვნა: ხელნაწერი იოანე ბატონიშვილის კოლექციიდანაა შემოსული. იგი დავით ბატონიშვილის ნაქონი ყოფილა. (იხ. მინაწერი 18 г-ზე: „საქართველოს მეფის ძე დავით“).

კრიპტოგრამებში ქართული ასოებიცაა გარეული. კრიპტოგრამული მინაწერები ეკუთვნის დავით ბატონიშვილს.

9. XIX ს.; საქართველოს სახ. ცენტრ. არქივი, ფ. 1446, № 609; მისსალი კაფფუჩინთ პატრების რიგისამებრ; XVIII ს.; გვ. 201.

шобись цхра дхис цирваса ра дгесац даицкоба меоре дзисъ самоцикуло ковлацминдаса уманкотъ часахеба самоцикуло.

ори сацирквели аквсъ им ковели ....рвъ дин...обаса ромелить

ამოხსნა: შობის ცხრა დღის წირვასა რა დღესაც დაიწყობა, მეორე დღის სამოციქულო ყოვლაწმინდასა უმანკოთ ჩასახება სამოციქულო.

ორი საძირკველი აქვს იმ ყოველი... რვ (?) დინ...ობასა (?) რომელიც...

5. ნარევი ანბანებით შედგენილი კრიპტოგრამები

ა. ბერძნულ-ლათინურ-სლავური ანბანები

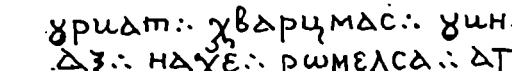
1. XVII ს.; A—285; კლემაქსი; X—XI სს.; 144 г.

сруг ⱞⰰⰲ ⱃⰿⰻⰽⰰ ⱃⰻⱃⰽⰻ ⰵⰲⰵ

ამოხსნა: სრულ [ვ]ყავ წმინდა წიგნი ესე.

შენიშვნა! კრიპტოგრამა დაწერილია შემდეგ მინაწერთან: „წმინდაჲ იოვანე, მეოხ მეყავ სასძლოსა მას დაუს[რ]ულებელსა, რათა არა დავრჩე უნაწილოთ. სრულ ვყავ წმინდა წიგნი ესე".

2. XVIII ს.; H—1338; იოანე ოქროპირი, მათეს სახარების თარგმანება; XI ს.; 229 r.

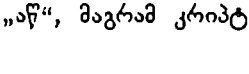

ამოხსნა: ურიათ ჯვარცმას უინ (?) რა დაემართათ, აქ ნახე, რომელსა აღსწერს იოსიპოს.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის კომენტარია. სიტყვაში „ჯვარცმას" ჯ არა კრიპტოგრამულია.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შანიძემ: ა. შანიძე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 240. ა. შანიძე უთითებს ხელნაწერს სხვა ნომრით: H—1384 (238 r). ა. შანიძე „აქ" სიტყვის ნაცვლად ხსნის „აწ", მაგრამ კრიპტოგრამაში წ-ს გადმოსცემს ц (=ც). მაგ. აღსწერს.

3. 1802 წ.; H—339; ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი; 1802 წ.; 22 v.

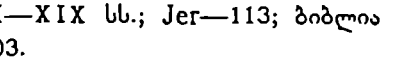
ამოხსნა: დაო რუსუდან... ახ მეასრიბი (?) ც...[გ]ული აუმი[ვ]სო (?) [შ]ენმა ს[ი]ყუა[რ]ულმა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა ჩაწერილი ხელნაწერში გადამწერ მიქელაძე გრიგოლის მიერ.

კრიპტოგრამა ნაწილობრივ ნაკლულია. სიტყვაში „სიყუარულმა" არაკრიპტოგრამულია უ.

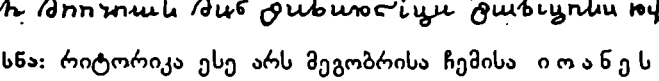
ბ. ბერძნულ-ლათინური ანბანები

1. XVIII—XIX სს.; Jer—113; ბიბლია (მეფეთა წიგნები); XIII—XIV სს.; გვ. 03.

ამოხსნა: სანმი (=სამნი) კვიცი მისთვე ნონ...

2. XIX ს.; H—927; მხითარ სევასტიელი, რიტორიკა; 1812 წ.; 1 r.

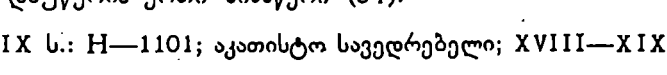

ამოხსნა: რიტორიკა ესე არს მეგობრისა ჩემისა იოანესი. მე მივეც მას ესე, ამისთვის რათა ამის მიერ მიიღოს მან განათლება გონებისა თჳსისა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ხელის მიხედვით ემსგავსება H—1101 ხელნაწერის კრიპტოგრამას (იხ. აქვე).

კრიპტოგრამაში „თჳსისა" ჳ ნუსხური ყ-თია გადმოცემული. კრიპტოგრამის დამწერის ვინაობა უცნობია. კრიპტოგრამაში მოხსენიებულია ხელნაწერის მფლობელი იოვანე. ხელნაწერში იოანეს თხზული ასოებით დაუწერია ერთი მინაწერი (3 r).

3. XIX ს.: H—1101; აკათისტო სავედრებელი; XVIII—XIX სს.; 8 r.

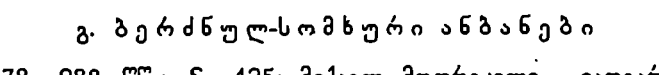
ამოხსნა: ღმერთო, მოწყალეო, შემიწყალე მე ცოდვილი, ამინ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ხელის მიხედვით ემსგავსება H—927 ხელნაწერის კრიპტოგრამას (იხ. აქვე).

წ ასო გადმოცემულია ნუსხური ჳ-თი.

გ. ბერძნულ-სომხური ანბანები

1. 978—988 წწ.; S—425; მიქაელ მოდრეკილი, იადგარი; 978—988 წწ.; 155 v.

ამოხსნა: ეხოძიშთ (=ეხოძ იშჳთ. ან: იხოძ იშთ?)

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ტექსტში, აბზაცის ბოლოს, მიქაელ მოდრეკილის მიერ.

კომპილაციური სისტემები

1. ანჩინური და უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემა

1. 1172 წ.; H—1349; ტიბიკონი საეკლესიო; XIII ს.; 116 v.

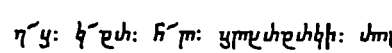

ამოხსნა: ლუკა. არსენი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტიპიკონში დედნიდანაა გადმოწერილი გადამწერ გიორგი ხუცეს-მონაზონის მიერ.

ლიტერატურა: ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, ტ. III, 1948, გვ. 305. იგი აღწერილობაში გამოქვეყნებულია, როგორც ასომთავრულით შესრულებული მინაწერი. ლ. ათანელიშვილი, კლარჯული მრავალთავის ბერძნული და შიომღვიმის ტიპიკონის ქართული კრიპტოგრამები, მრავალთავი, V, 1975, გვ. 102—106.

2. XVI ს.; Q—271; რიგის სახარება; XVI ს.; 383 v.

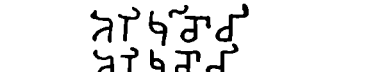
ამოხსნა: ღ(ერთო): შ(ეი): ს(ული): ფ(რიად): ც(ოდვილისა იოვანესი). (=ღმერთო, შეიწყალე სული ფრიად ცოდვილისა იოვანესი).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა მიწერილია ტექსტის ბოლოს შემდეგ კონტექსტში: „ღმერთო, შეიწყალე სული ფრიად ცოდვილისა იოვანესი დიდსა მას დღესა განკითხვისასა, ამენ, უფალო“.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, ტ. I, 1957, გვ. 282. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამა. იგი არასწორადაა ამოკითხული.

2. სარკისებრი და უკუდაწერილობის სისტემათა კომპილაცია

1. 1801 წ.; A—1050; საგალობელ-საკითხავთა კრებული; 1801 წ.; 130 v.

ამოხსნა: ზ(ლაინ (=ნიკ(ლზ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ხელნაწერში ფურცლის ზემო კიდეზე გადამწერ ნეოფიტეს მიუწერია. კრიპტოგრამაში კ არაკრიპტოგრამულადაა ჩაწერილი.

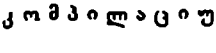
2. XIX ს.; Q—765; ს.-ს. ორბელიანი, სიტყვის კონა; 1753 წ.; 132 v.

ამოხსნა: ასითვე ანომ (=მონა ღვთისა).

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში ა არაკრიპტოგრამულია, ასევე სიტყვაში „მონა“ ო უკუღმაა დაწერილი.

8. პირობითი ნიშნებისა და უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემა

1. XVIII ს.; A—604; შვიდნი განკითხვანი; XVIII ს.; 35 v.

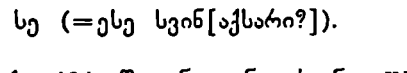

ამოხსნა: ნივს სე (=ესე სვინ[აქსარი?]).

2. XVIII ს.; A—604; შვიდნი განკითხვანი; XVIII ს.; 35 v.

პირობითი ნიშნების კრიპტოგრამული ანბანი ა—ლ.

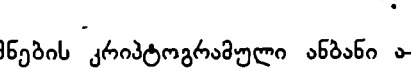
3. XVIII ს.; A—604; შვიდნი განკითხვანი; XVIII ს.; 36 r.

პირობითი ნიშნების კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანის რიგი დარღვეულია: მ და ჭ გადატანილია: ჭ-ს მოსდევს მ, მ-ს ჭ.

4. XVIII ს.; A—604; შვიდნი განკითხვანი; XVIII ს.; 36 r.

ამოხსნა: 1. ილეხ იბელვაწსან სინაილებრო ენავოი (=იოვანე ორბელიანის ნასწავლები ხელი).

2. ნავი (=ივან).

შენიშვნა: სიტყვაში „ხელი“ ლ-ს აღმნიშვნელ გრაფემას ქვემოთ უნდა ჰქონდეს ორი წერტილი.

5. XVIII ს.; A—604; შვიდნი განკითხვანი; XVIII ს.; 36 r.

ამოხსნა: 1. ფ. აგრავ რა ღლეხ ანათსიმა (=ამისთანა ხელი არ ვარგა).
2. სიკაი მალე (=ვლამი აკის(?))
3. ციმალე. ფ. (=ფ. ვლამი ც.).
4. [იდ] მაქი (=იქამ[დი]).

შენიშვნა: სიტყვაში „ვარგა" გ-ს ალმნიშვნელ გრაფემას თავზე ორი წერტილი უნდა ჰქონდეს, ასევე სიტყვაში „ამისთანა" მ-ს შესაბამის კრიპტოგრამულ ასოს წერტილი ზემოდან უნდა ჰქონდეს.

6. XVIII ს.: საქართველოს სახელმწიფო ცენტრ. არქივი, ფ. 1446, № 207. პროკლე დიადოხოსი, კავშირნი ღვთისმეტყველებითნი; XVIII ს.; 56rv, 94v, 103v, 119r, 169rv, 172r, 175v, 176rv, 178rv, 179r, 180r, 181rv, 182r, 183v, 187r, 194r, 198v, 207v, 211r, 212r, 213r, 214v, 216v, 217v, 218r, 221v, 222v, 223v, 228r, 229r, 231v, 233r, 260

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

172r: [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

175v: [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

176r: [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

176v: [illegible]

178r: [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

178v: [illegible]
[illegible]
[illegible]

179r: 1. [illegible]
[illegible]
2. [illegible]

180r: [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

181r: 1. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
2. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
3. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

181v: 1. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

182ד: Aשבשהיוגיג
183ע: אוסטרוקיה
187ד: היגשטיה
194ד: שטראסבורג
198ע: מים
207ע: הפסקה
211ד: המלחמה
212ד: בתמונה
213ד: הצטרפה ...
214ע: המלחמה
216ע: הצבאות
217ע: מלחמת
218ד: הגיאוגרפיה
221ע: הכיבוש
222ע: הרוסים
223ע: ... הסכם
228ד: סאקס
229ד: הנשיא
231ע: הכוחות
233ד: האימפריה
260ד: בלגיה

מלחמת
העולם
הראשונה
2. מלחמה
בחזית
3. הפלישה
לבלגיה

ამოხსნა:

56 r: 1. ითიბოგრეა ...(=...აერგობითი).
ვოხცადილუ... (=...ული და ცხოვ...).
ითიბო... (=...ობითი).
2. მრ...
ფის...
თევნა...
3. აცსილხცე... (=...ეცხლის ცა...).
ევრიპანი... (=...ინა პირვე...).
ილევნაინთ... (=...თნი ან ველი).
ინზ... (=...ზნი).

56 v: ...ახც აცრათივ (=ვითარცა ცხა...)
...ცაგახრშირ (=რიშრხაგაც...).
...ა ეგინაგნაგას (=საგან განიგე ა...).
...ირათივრნა (=ანრვითარი...)
...ნ...მ გწდჯნა (=ანჯდწგ მ...ნ)

94 v: ერ (?) ჯასე
სიბ (=ესაჯ(?)რების).

108 v: ევხთმეშ
ორთითივ
ლიფყნაგ
ენმქიაბე
ყნაგსიაბ
რააბელიფო
რააარააბეს
თმარგამს
ეხასთივ (=შემთხვევითით რო განყოფილება იქმნება, ის განყოფილება არსება არა არს, მაგრამ თვით სახე არს).

110 r: ილეთაუკუნვ... (=...ვნუკუათელი(?).

169 r: თრეისივათ
ევხც(?)აბო
აბლ (=თავისი ერთობა(?) ცხოველბა).

169 v: რაწინაგსიმ
ნაიბეყ
ხცნაგსიმ
ნებლვო
ილურსასღა
იმადადსიმ
ივეცქიიმადს
ნა (=მისგანი წარყებიან, მისგან ცხოვლბენ. აღსასრული

მისდა და მისდამი იქცევიან).

172 r: ეთანაცრა
საცრაივას
რსოყიეხა
იღსრალემ (=არცა ნათესავი, არცა სახე იყოს, რ[ო]მელ არს ღმერთი).

175 v: ინნიბარექ
ან
ილევრიპიგ
ოყასადაბესრა
ინოათლევ (=ქერაბინნი გინა პირველი არსება და საყოველთაონი).

176 r ინლევრიპ
ეშინლეგნა
ღაათმოგდმ
ნებესვაომ (=პირველნი ანგელ[ოზ]ნი შემდგომთა აღმოავსებენ).

176 v: დროცკ (=კცორდ?)

178 r: რათივუთარა
ზნაგორუხაც
ედემქომთივხარ
მსუთასმაკს სბ
ემითრეადსავ
იისეთეკუსირო
აერსისეაბენქ
ლევყსბეთეკარ
აეროწსანათსა
სბეთეკა
იზოლეგნაჯა
ოყჰ დოთვინუ
ადნამაბენუბ
იცმაცუთ
სავოპჰითვინიდერ
ასლმუმილევოხცაცრათივსმეცსიმდაილურ (=არა თუ ვითარცა ხურო განზრახვით მოქმედებს სკამსა თუ სხვას და ერთიმეორის უკეთესი იქნება. ეს ისრე არ აკეთებს, ყველას თანასწორეა. აკეთებს აკანგელოზი უნივთოდ. ჰყო ბუნებამან და თუცა მცირედი ნივთი ჰპოვა, სრულიად მისცემს, ვითარცა ცხოველი მუმლსა).

178 v ვინსიმქთიარა

რადაბესრასით
ასიბენუბაბეს (=არა ითქმის ნივთის არსებად არსება ბუნებისა).

179 r: 1. აქ(?)რათიბესიეთნაგდატემ
სიმასიეთასიზეზიმსილევ
რიპსმა (=ამ[ი]ს პირველის მიზეზისათვის ამის მეტად განთვისებითა რ... ქვ(?)
2. ინზოლეგნა (=ენგელოზნი)

180 r ერსეაცრა (=არცა ესრე).
ათიეროშთ (=...თ შორვითა).
აბესრააცრ (=...რცა არსება).
ხთმეშად
ითიევე (=და შემთხვევითი).

181 r: 1. მინლევოყ
აიწვმინფყ
აცრათიეათ
ნევჩ (=ყოველნი მყ[ო]ფნი მსვწაათა (!), ვითარცა ჩვენ).
2. ინწრხნაგ
იეშრადალ
ერანყწ
დემარასბ
სიდარამ
ი
სიც (=განხრწნილად არ შეიწყნარებს, არამედ მარადის იცის).
3. ყნაგნაგასიბონცსიღ
ჯმუნაირაინუბენე
სიღისებო
სრა აბონც (=ღ˝ის ცნობისაგან განყენებუ[ლ]ნი ჯრიანუმჯობესი ღ˝ის ცნობა არს).

181 v: 1. ხნაგიღ
სიდანწრ
ნაგსაბონც
და დანწრხ
ყწიეშრა
არასბერან
ვუადდევ
დალბეყწი (=ღ˝ი განხრწნადის ცნობას განხრწნადად არ შეიწყნარებს, არამედ დაუვიწყებლად).
2. უაიმ

სბეუხ (=მიაუხუებს).
3. ელიწანომ (=მონაწილე).

182 r: დუხუნაგაბე (=ებაგანუხუდ. აქ უნდა იყოს: განუხუდება. ეს კრიპტოგრამა იმაზე მიანიშნებს, რომ იგი გადმოწერილია).

183 v: აბოამკავქრაად (=დაარქვა კმაობა).

187 r: ივემხან (=ნახმევი).

194 r: ათმსედოსიაფოყიათოლუეხსუ აქა (=აქა უსხეულოთა იყოფა ის ოდეს მთა).

198 v: ლბუშ
ასარეწ (=შუბლ წერასა).

207 v: ვოყეხასუთარა
აგდემარასრაიდალ
ნაგასიბელიფოყნ
ნავვსივსელანად
ეხასაბეგდეშ
ეხასადითვინ (=არა თუ სახე ყოვლადი არს, არამედ განყოფილებისაგან და ნალესვისგან შედგება სახე, ნივთი და სახე).

211 r: ინსიროშინესე (=ესენი შორისნი).

212 r: რათივუთარ
ხთმეშაც
ითივე (=რა თუ ვითარცა შემთხვევითი).

213 r: ოლუეხსუემა...
ეხსწაადეზ...
ადასვექასლ...
ასლემ... (=...ამე უსხეულო ზედა აწ სახე... ...ლს აქვს ადა... მელსა).

214 v: ისსიმოგდმლაანიწ
ავყ[ტ] (=წინააღმდგომის სიტყვა).

216 v ითრეოდაზუ (=უზადო ერთი).

217 v: ოგდმლაანიწ
ასიმ
ათიბონცსრასე (=წინააღმდგომისა ეს არის ცნობითა).

218 r: გდმლაანიწ
ასიმო (=წინააღმდგომისა).

221 v: ეთეკუნაგ აქა
ეგნა (?)იჩ [...] იე
ეზბეზლ (=აქა განუკეთე ეი[...]თაჩი (?) ანგელ[ო]ზებზე).

222 v: სასილუსსიცაკ

ასივხს სივყტი
აქთმოთრეიმ (=კაცის სულისას იტყვის სხვისა, მიერთო-მთქა (?).

223 v: თოათლეფსაქა
სი(?)ფი (=აქა სფელთა ოთ... იფვის (?).

228 r: ოდაზუ (=უზადო).

229 r: ვთათზოლეგნა
სი (=ანგელოზთათვის).

231 v: ენვომავგმას
აბ (=სამგვამოვნება).

233 r: იდავენბუნაგ (=განუბნევადი).

260 r: ითრავკ (=კვართი).

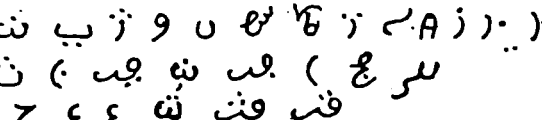
შენიშვნა: ყველა კრიპტოგრამა ტექსტის ხელით არის ჩაწერილი. კრიპტოგრამები კომენტარებია, მიწერილი ფურცლის კიდეებზე.

56 rv-ზე კრიპტოგრამები დაზიანებულია ფურცლის კიდის ჩამოჭრის გამო. 213 r-ზეც კრიპტოგრამებს მარჯვენა კიდეზე ნაწილობრივ აკლია ასოები.

ასოთა მსგავსი მოხაზულობის გამო კრიპტოგრამული ანბანის ღ-ს ნაცვლად სიტყვაში „აღსასრული“ გვაქვს შ (169 v).

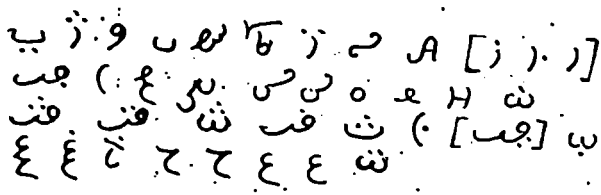
178 r-ზე სიტყვაში „აჯანგელოზი“ ჯ არაა შეცვლილი შესატყვისი კრიპტოგრამული ასოთი. სიტყვაში „უმჯობესი“ (181 r) უ-ს შესატყვისი კრიპტოგრამული ასოს ნაცვლად მსგავსი მოხაზულობის გამო კრიპტოგრამაში ჩაუწერიათ თ.

7. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 9 v.

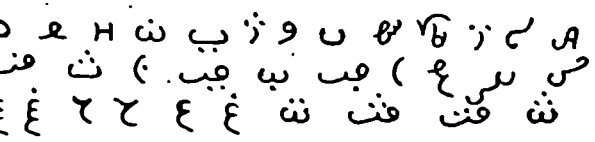
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

8. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 9 v.

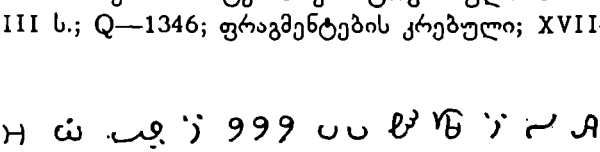
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

9. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII ს.; 9 v.

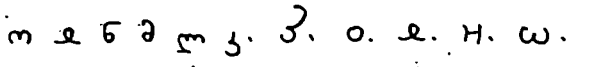
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

10. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 9 v.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

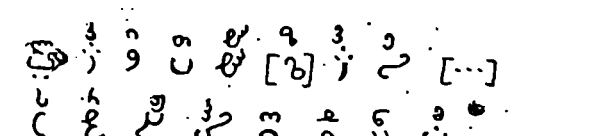
11. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 9 v.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: აქ წარმოდგენილია ანბანის რამდენიმე ასო: ლ—პ.

12. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული. XVII—XVIII სს.; 9 v.

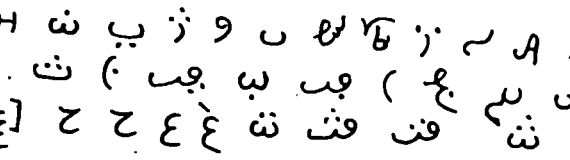

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

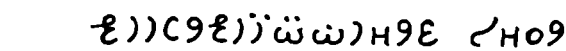
შენიშვნა: ანბანზე მნიშვნელობები წარწერილია ხელნაწერში.

18. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 9 v.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

14. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 9 v.

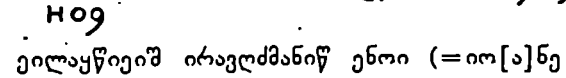

ამოხსნა: რა ასირავძმანიწ ენოი (=იო[ა]ნე წინამძვარისა არ[ის]

შენიშვნა: სიტყვაში „წინამძვარისა“ წ-ს ნაცვლად არის ჳ, კრიპტოგრამული წ და ჳ-ს აღმნიშვნელი ასოების მსგავსი მოხაზულობის გამო.

კრიპტოგრამაში მოხსენებული ი ო ა ნ ე წ ი ნ ა მ ძ ღ ვ ა რ ი და A—604 (36 r) ხელნაწერის კრიპტოგრამაში დასახელებული ი ო ა ნ ე ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი ერთი და იგივე პიროვნება ჩანს.

15. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 9 v.

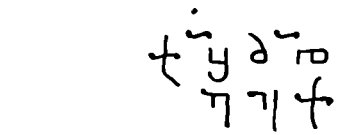

ამოხსნა: ეილაყწიეიშ ირავღმანიწ ენოი (=იო[ა]ნე წინამძღვარი შიეიწყალიე).

შენიშვნა: ი ო ა ნ ე წ ი ნ ა მ ძ ღ ვ ა რ ი და A—604 (36 r) ხელნაწერის კრიპტოგრამაში დასახელებული ი ო ა ნ ე ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი ერთი და იგივე პირია.

აკროსტიქული სისტემა

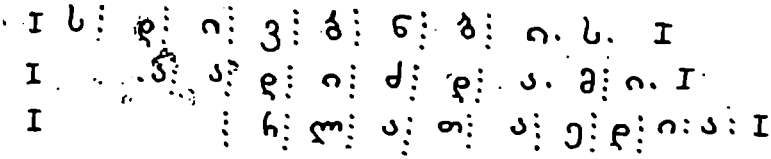
1. 978—988 წწ; S—425; მიქაელ მოდრეკილი; იადგარი; 978—988 წწ.; 154 r.

ამოხსნა: ქ. შ̄ე მი̄ქლ (=ქრისტე, შეიწყალე მიქაელ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია მიქაელ მოდრეკილის მიერ.

2. XVIII ს.; S—172; მარმონტელი, ველიაზარ. 1787 წ.; ქვედა ყდაზე.

ამოხსნა: სარდალი დავით ბძანდება დ[ა] იმისია.

შენიშვნა: სარდალი დავით უნდა იყოს დავით ორბელიანი, ერეკლე II-ის ასულის თამარის მეუღლე. იგი ხელნაწერის მფლობელია.

ლიტერატურა: ლ. ათანელიშვილი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1973 წ. გვ. 65.

ერთი და იმავე ასოს განმეორებით მიღებული სისტემა

1. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; 49 ტ.

ჩჩჩაჩჩჩსჩჩჩეჩჩჩუჩჩჩნჩჩჩდჩჩჩაჩჩჩაჩჩჩჩ

ამოხსნა: ასე უნდა ამ[ა]ს.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 144.

2. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 49 ტ.

ქ. ჩჩჩაჩჩჩსჩჩჩე. ჩჩჩუჩჩჩნჩჩჩდჩჩჩა. ჩჩჩპჩჩჩაჩჩჩწჩჩჩაჩჩჩწჩჩჩა. ჩჩჩჩჩჩჩიჩჩჩნჩჩჩეჩჩჩბჩჩჩიჩჩჩუჩჩჩნჩჩჩდა.

ამოხსნა: ქ. ასე უნდა, პაწაწა ჩინები უნდა.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამას სხვაგვარად ხსნის გ. მ ი ქ ა ძ ე: „ქ. ასე უნდა, პაწაწა ჰიწამო უნდა“, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელ-

ნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 144.

8. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი: ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 49 r.

ქ. ჩეჩკჩრაიჩრჩოო: ჩ. ვჩჩიჩჩრჩრჩჩჩაჩ. აჩგჩჩიიჩჩკჩჩიიჩჩდჩჩა. არ ეკადრება

ამოხსნა: ეკავო, ვირმა აგიკიდა. არ ეკადრება.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული ე კ ა არის ეკატერინე, ზურაბ წერეთლის ასული. კრიპტოგრამაში ბოლო ორი სიტყვა არაკრიპტოგრამულია.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 144.

4. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 86 v.

ქ. ჩჩსჩჩაჩლჩჩოჩჩჩე: ჩჩვჩჩიჩჩრჩჩჩჩა: ჩიჯჩჩა...

ამოხსნა: სალომე... (უწმაწური სიტყვები).

შენიშვნა: ს ა ლ ო მ ე ზურაბ წერეთლის ასულია.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

5. XIX ს.; H—3111; პარაკლისნი; XVIII—XIX სს.; 10 v.

ჩსჩიჩყჩვაჩრჩ[უ]ჩლჩი ჩაჩი... ჩაჩგჩიჩნჩჩეჩმჩაჩ... ჩ.....აჩიჩგ... ჩ...ჩუჩ....ჩეჩბჩიჩსჩაჩმჩაჩე.....ჩგჩი....სჩაჩიჩფჩაჩ.....ჩიჩიჩიბსჩიჩი... ჩრჩიჩმჩეჩმჩეჩ.

ამოხსნა: სიყვარული. აი... აგინე მა.... ა იგ... უ.... ების ამაე.... გი ...სა .... იფა .... იიისიი.... რიმე მე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ძლიერ დამახინჯებულია.

6. XIX ს.; ცენტრ. არქივი № 130; ვახტანგ VI, სამართალი; XIX ს.; (ქვედა საცავი ფურცელი).

ნნენფნინს კნონნონნნი

ამოხსნა: ნეფის კანონი.

სიტყვათა დაჟარაგმებით მიღებული სისტემა

1. XVI ს.; H—76; თვენი; XVI ს.; 85r.

ყ.ᲔᲠᲗᲝᲡᲐᲜᲘ:.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა გადამწერ ბასილი წილკნელს მიუწერია შემდეგ კონტექსტთან: „...აღავსე მადლისა ს˘ლისათა მ˘მო წ˘ო ილარიონ ევედრე ქ˘ა ღ˘ა რ˘ა ცოდვილთა“. კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

2. XVI—XVII სს.; Sin—78; ლიტურგიკული და პატრისტიკული კრებული; XI ს.; 288 v.

ⴝⴑⴘⴍⴒ. ⴘⴑ ⴣ˘ⴔ. ⴘ˘. ⴔ˘.
ⴖ ⴢ˘ⴓⴘ ⴑ˘ⴒⴝ ⴗ˘ⴓⴑⴑⴑⴑ ⴓ˘ⴕⴔⴑ.
ⴗ˘ ⴑⴘⴑⴕ ⴗ˘ ⴑ˘ ⴘⴒⴑ˘ ⴑ˘ⴒ
ⴑ˘. ⴑ˘. ⴑ. ⴘⴒ. ⴑ. ⴑⴘ˘ⴕ. ⴑ.

იქვე მხედრულით:

ნეტარ: რას: იტყის: ესე: ზემო: ასოები: არა ვიცი: თავი: სით: უც:.

შენიშვნა: მხედრული მინაწერი XVII—XVIII სს-ისაა. იგი ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ი. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, სინის მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, 1947, გვ. 131. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია, როგორც მინაწერი. აღწერილობაში „ფრჩი“-ის ნაცვლად დაბეჭდილია „ფრჩი“. გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართული კრიპტოგრაფია, დროშა, 1953, № 6.

3. XVIII ს.; უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 56 v.

ღ˘ო მ˘ე ც˘ა ა˘ს დ˘ე მ˘ე მ˘ს გ˘ს ს˘ს ნ˘უ
დ˘ბ გ˘ბ კ˘ო მ˘ს

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია გოგია ბატონიშვილის მიერ. იგი ამოუხსნელია:

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა გამოაქვეყნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

4. XVIII—XIX სს.; A—363; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 89 v.

ი: ყა: ენ. გ. ნა. ა. ა. გ: გ: ვა:

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

5. 1812 წ.; S—3696; დ. გურამიშვილი, დავითიანი. 1812 წ.; გვ. 271.

ც˘: დ˘: მ˘: ძ˘: პ˘: გ˘:

ამოხსნა: ცოდვილი დიმიტრი მღვდლის ძის პეტერბურგს გადაწერილი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენიებული დიმიტრი მღვდელი გადამწერია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. V, 1967. გვ. 188.

6. 1830 წ.; Q—424; იონა ხელაშვილი, ფსალმუნთა ცხადოვნება; 1830 წ.; გვ. X.

მ. დ. მ. კ. ი

შენიშვნა: იონა ხელაშვილს თხზულებისათვის წაუმძღვარებია შესავალი, სადაც აღნიშნავს, რომ 1830 წ. 17 ოქტომბერს, პეტერბურგს დაუსრულებია ეს ძეგლი. შესავალი მთავრდება ზემოაღნიშნული მინაწერით. კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

7. 1836 წ.; S—313; მილოტი აბბატ, ყოველად საზოგადო ისტორია; 1836 წ.; გვ. 448.

ბ: ბ: ჩ: ბ: ს: ო: უ:

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით, შემდეგ კონტექსტში: „ნაკურთხვი ესე დიდ სულისადა არა ჰყოფნ დავიწყებასა ამაში შურეულისასა". იგი ამოხსნილია და ხელნაწერთა აღწერილობაში გამოქვეყნებულია შემდეგი სახით: „დ[ავით] დ[ადიანო!] ჩ[ემ?] მ[იერ?] ს[ასყიდლისა?] ქ[ალაქი] გ[ორი]". დავით დადიანი ხელნაწერის დამკვეთია, გადამწერია იასე გარსევანიშვილი. კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, 1959, გვ. 375.

8. 1850 წ.; H—56; როსტომიანი; 1850 წ.; გვ. 149.

ს. მ. ნ. ყ. ა. ბ:

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. იგი ამოუხსნელია.

9. 1857 წ.; Q—1467; კრებული; 1857 წ.; ქვედა საცავ ფურცელზე.

ნ: მ: ი: მ:

ამოხსნა: ნახარებოს მონასტრის იერომონახი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია შემდეგ კონტექსტში: „მონა ღ[მრ]თისა მდაბალი და მორჩილი მოსამსახურე თქუმნი ნახარებოს მონასტრისა იერომონახ ნიკიფორე. აღიწერა 1857-სა წელსა მარტის 5-სა დღესა საირმეს მონასტერში მრავალმთით საირმის მონასტრით.

მამაო ანტონ!

გთხოვთ მამეულის მზრუნველობის სიყვარულით, რომ უკეთუმცა შეაკვრევინოთ ეს წიგნი, ნუმცა განრყვნით უნდოჲსა ამის ჩემისა წარწერილობასა:

ნ: მ: ი: მ:

კრიპტოგრამის შემდეგ გაკრული ხელით მიწერილია: „ნიკიფორე“.

10. XIX ს.; Q—299; კონდაკი; XVIII ს.; 97 r.

მღვდლის იოანე. ს. ა. ე. წ. კ. კი.

ამოხსნა: მღვდლის იოანე სულხანოვის არის ეს წიგნი კონდაკი.

შენიშვნა: იოანე სულხანოვი ამ ხელნაწერის მფლობელია. შდრ. ზედა საცავი ყდის შიგნით შემდეგ მინაწერს: „იოანე მღუდლის სულხანოვისა არის ეს კონდაკი“.

11. XIX ს.; S—262; პლუტარხოს, შედარებითნი ცხოვრების აღწერანი; XIX ს.; 216 r.

ბ: ბ: ი: ჳ: ბ: ყ: ყ:

ამოხსნა: ბ: ბ: იასე გარსევანიშვილი მღვდელი ყ: ყ (?)

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით გადამწერ იასე გარსევანიშვილის მიერ.

12. XIX ს.;S—4997; კრებული; 1837 წ.; 133 v, 144 v.

133v: ს᷾ე. მ᷾ი. ნ᷾ინ. ა᷾რ. გ᷾რი.

144 v: ს᷾ე. მ᷾იხ. ნი. არ. გრი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია გადამწერ მოსესა ყორღანოვის მიერ. იგი ამოუხსნელია.

13. XIX ს.; H—17; სამართლის წიგნები; XIX ს.; გვ 418.

ი᷾. ნ᷾. უ᷾. კ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი. იგი ამოუხსნელია.

14. XIX ს.; H—59; კრებული; 1816 წ.; გვ. 246.

ს᷾. მ. მი. მ. ყ. მ. ნ. მ. ა. მ. გ.მ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია გადამწერ მოსესა ყორღანოვის მიერ. იგი ამოუხსნელია.

1. XVIII ს.; A—433; კრებული; XVI და XVIII სს.; 107 v (ქვედა საცავი ფურცელი).

1:. ჭ:. სტუ:. რგგ:. შჭოდი:.
პე... რ:. უაზ:. კც:. კ...
2. ნ: ღლ:. ჯა:. ჭ:. წ...

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

2. XIX ს.; S—1385; სადღესასწაულო; XVI ს.; 39 v.

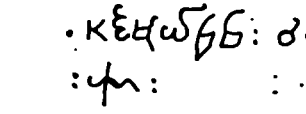
ჭ: აგ. ც: ამ ან სვით აღ უ. ოშ: მ. დ: რ: დე: სი: ესე: ვ. პ. ა. კხ. აღ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

პიროგითი ნიშნების სისტემა

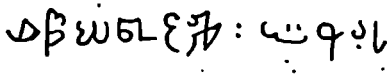
1

1. XII—XIII სს.; H—1711; კრებული; XI ს.; 148 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

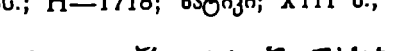
2. XII—XIII სს.; H—1711; კრებული; XI ს.; 149 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

2

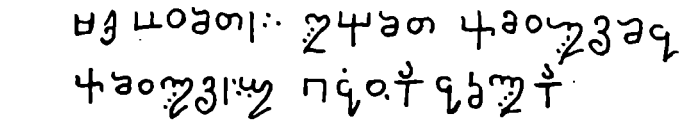
1. XVI—XV სს.; H—1718; ზატიკი; XIII ს.; 112 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

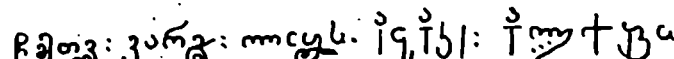
3

1. XV ს.; A—447; რიგის სახარება: XII ს.; 40 v.

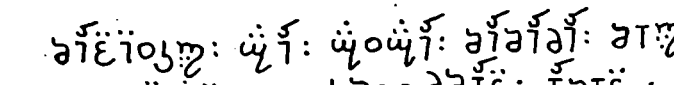
ამოხსნა: ...ქ. [ჩ]ემ...ი რ...მ... ღმერთმა
ღმერთი[ს] დ... შეეავდრა.
შენიშვნა: კრიპტოგრამა უძველესი ნიმუშია ამ სახეობის სისტემისა.

2. XV ს.; A—447; რიგის სახარება; XII ს.; 97 v.

ამოხსნა: ჩემთვი კარგი ჰყოს. ავალი ადღგძელ.
შენიშვნა: კრიპტოგრამაში პირველი სამი სიტყვა XV ს. მხედრულითაა ნაწერი იმავე ხელითაა ნაწერი კრიპტოგრამაც. ამდენად, ეს კრიპტოგრამა უძველესი ნიმუშია პირობითი ნიშნების სისტემის ამ სახეობისა. კრიპტოგრამაში მოხსენიებული ა ვ ა ლ ი შესაძლოა მფლობელი იყოს. კრიპტოგრამაში ω აღნიშნავს ძ-ს. ამ სახეობის სხვა კრიპტოგრამაში ძ აღინიშნება Φ-თი.

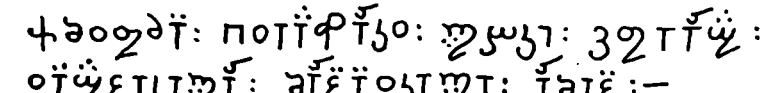
3. 1565 წ.; ქუთაისის მუზ. K—4; მეტაფრასი; 1565 წ.; 484 v.

ამოხსნა: მანოელს და დედა-მამათა მისთა შეუნდნეს ღმერთმან, ამინ.
შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. კრიპტოგრამაში მოხსენებული მ ა ნ ო ე ლ ი გადამწერი მ ა ნ ო ე ლ ი ი ნ ა ნ ი კ ა შ ვ ი ლ ი ა. მანოელს თავისი სახელი არაკრიპტოგრამულადაც ჩაუწერია (შდრ. ანდერძი, 668 r) და კრიპტოგრამულადაც.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ნ. მარმა: Н. Марр, Один вид грузинского криптографического письма, Христианский восток, III, в.I, 1914, გვ. 205—207; ა. შ ა ნ ი ძ ე, ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, I, 1922, გვ. 63—64; ი. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 136; ქუთაისის ისტორიული მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა, I, 1953, გვ. 32. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია ამოხსნილი კრიპტოგრამა.

4. 1565 წ.; ქუთაისის მუზ. K—4; მეტაფრასი; 1565 წ.; 521 r.

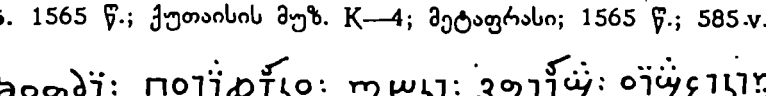

ამოხსნა: ღმერთო, შეიწყალე სული ფრიად ცოდვილისა მანოელისი, ამინ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. კრიპტოგრამაში მოხსენიებული მანოელი გადამწერი მანოელ ინანიკაშვილია (შდრ. ანდერძი, 668 გ). ანბანში ი ნიშანი გადმოსცემს ე-ს და ც-ს.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ნ. მარმა: Н. Марр, Один вид грузинского криптографического письма, Христианский восток, III, в. 1, 1914, გვ. 205—207; ა. შანიძე, ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, I, 1922, გვ. 63—68; ი. ჯავახიშვილი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 136.

5. 1565 წ.; ქუთაისის მუზ. К—4; მეტაფრასი; 1565 წ.; 585 v.

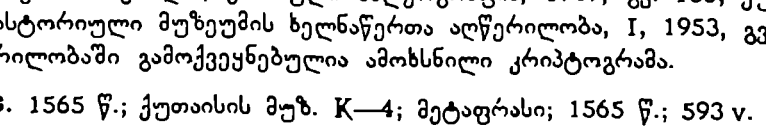

ამოხსნა: ღმერთო, შეიწყალე, სული ფრიად ცოდვილისა ამის მწერლისა მანოელისი, ამინ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ტექსტის ხელით. კრიპტოგრამაში მოხსენიებული მანოელი გადამწერი მანოელ ინანიკაშვილია (შდრ. ანდერძი, 668 გ).

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ნ. მარმა: Н. Марр, Один вид грузинского криптографического письма, Христианский восток, III, в. 1, 1914, გვ. 205—207; ა. შანიძე, ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, I, 1922, გვ. 63—68; ი. ჯავახიშვილი, ქართული პალეოგრაფია, 1949, გვ. 136; ქუთაისის ისტორიული მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა, I, 1953, გვ. 33. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია ამოხსნილი კრიპტოგრამა.

6. 1565 წ.; ქუთაისის მუზ. К—4; მეტაფრასი; 1565 წ.; 593 v.

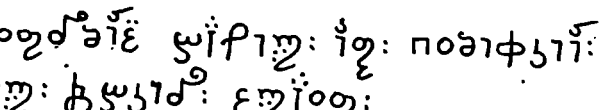

ამოხსნა: ეს წმიდის დიმიტრის საკითხავი სხუის დედისაგან დამიწერია. უფალო ჩემო, ონოფრე დამაწერინა. წყევასა ნუ ვინ შემამთხუევთ ღმრთისათუის. გეევედრები, ძმანო და მამანო!

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით, გადამწერ მანოელ ინანიკაშვილის მიერ. კრიპტოგრამა ამჟამად ხელნაწერიდან ამოჭრილია. იგი გადმოვიღეთ ნ. მარის ქვემოთმითითებული სტატიიდან.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ნ მარმა: Н. Марр, Один вид грузинского криптографического письма, Христианский восток, III, b. 1, 1914, გვ. 205—207; ა. შანიძე, ქართული კრიპტოგრაფიის ახალი ნიმუშები, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, I, 1922, გვ. 63—68; ი. ჯავახიშვილი, ქართული პალეოგრაფია, 1949. გვ. 136.

7. 1575 წ., Q—657; მარხვანი; 1575 წ.; 21r.

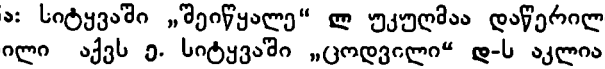
ამოხსნა: ღმერთმან უწყის, არ შემიძლია და ავის გულით ვსწერ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილ ტექსტის ხელით, გადამწერ მანოელ ინანიკაშვილის მიერ.

სიტყვაში „და" დ-ს აღმნიშვნელ ასოს აკლია თავზე სამი წერტილი.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, II, 1958, გვ. 114.

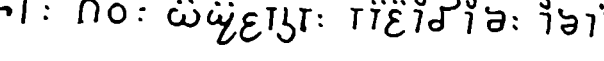
8. XVII—XVIII სს.; ქუთაისის მუზ. K—435; მარგალიტი; XVII ს.; 9 v.

ამოხსნა: ღ[ო], შ[ე]იწყალე ცოდვილი იონათამ, ამინ.

შენიშვნა: სიტყვაში „შეიწყალე" ლ უკუღმაა დაწერილი და ზემოდან წარწერილი აქვს ე. სიტყვაში „ცოდვილი" დ-ს აკლია სამი წერტილი.

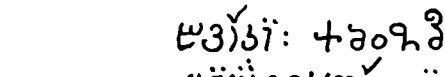
9. XVII—XVIII სს.; ქუთაისის მუზ. K—435; მარგალიტი; XVII ს.; 23 v.

ამოხსნა: ღო, შე ცდვილი იონათამ, ამინ (=ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი იონათამ, ამინ).

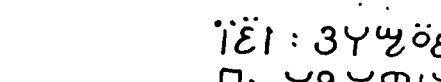
შენიშვნა: სიტყვაში (ამინ) ნ-ს მაგივრად შეცდომით დაუწერია მის ავტორს ო.

10. XVII—XVIII სს.; ქუთაისის მუზ. K—435; მარგალიტი; XVII ს.; 25 r.

ამოხსნა: უფალო, ღმერთო, ნუ წამწყმედ ცოდვილსა იონათამს.

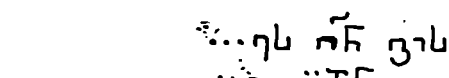
11. XVIII ს.; S—4936; იოანე ოქროპირი, მარგალიტი; XI ს.; 82 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრაძის ბოლო სიტყვა სხვა ხელით არის დაწერილი. იგი ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, VI, 1969, გვ. 251.

12. XVIII ს.; Q—1068; ჟამისწირვა (გრაგნილი) XVII ს.; ბოლო კეფი.

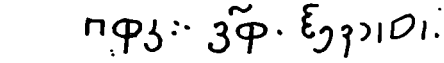

ამოხსნა: ... ეს ღ~ნ გის ცდვნი მისნი შეუნდნს ღ~ნ (=...ეს ღმერთმან გიორგის ცოდვანი მისნი შეუნდვნეს ღმერთმან).

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში არეულია ნუსხური, მხედრული და კრიპტოგრამული ანბანი.

4

1. XVI ს.; Jer—113; ბიბლია (მეფეთა წიგნები); XIII—XIV სს.; გვ. 05.

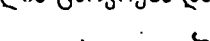
შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ბეენა ჩოლოყაშვილის მიერ (XVI ს.). (იხ. მინაწერები ამავე გვერდზე). იგი ამოუხსნელია.

1. XVI ს.; A—350; ფსალმუნი; XVI ს.; 102 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. იგი ამოუხსნელია.

2. XVII—XVIII სს.; A—134; კრებული: იოანე სინელის კლემაქსი, ბაგრატ ტავრომენიელის ცხოვრება და სხვ.; 1066 წ.; 2 r.

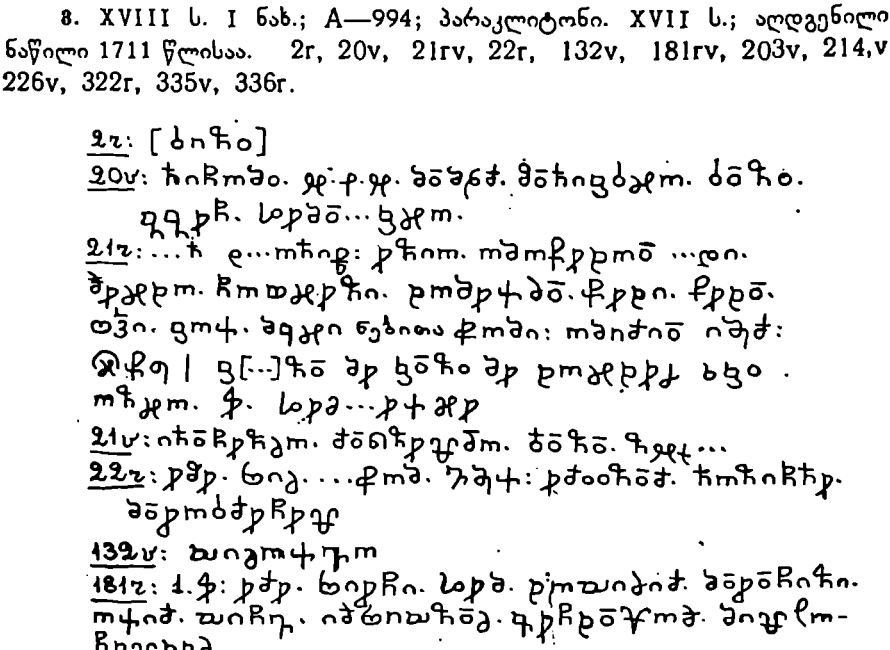

ამოხსნა: ვაიმიე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში ზედმეტია ი. უნდა იყოს: ვაიმე.

ხელნაწერი ეტრატისაა, აღდგენილია ქაღალდით. კრიპტოგრამა ქაღალდზეა წარწერილი ფურცლის კიდეზე.

3. XVIII ს. I ნახ.; A—994; პარაკლიტონი. XVII ს.; აღდგენილი ნაწილი 1711 წლისაა. 2r, 20v, 21rv, 22r, 132v, 181rv, 203v, 214,v 226v, 322r, 335v, 336r.

3.ქრ̄ტქი. ქტიქ̄ზ̄. ქოყტიქზ̄.ქქტშოჩქ. ქოძრიქ. ძქრიშ̄ჩ̄. შრშქზ̄. ქოშქოტიო.

181ს: ქ: ქძქ. ქოტტოჩრიო-ო̄ჩრი. ი-ო̄ჩრიშქძ. ქ̣ძრიზრძ. შრიშქზრძო. ოტრძ. ძრიჩქ.შ̄ი-ქოძქ̄ზ̄. ოშრძი. შოქ-ზრი. ტრძჯოოძშ̄. ოშრიჩ̄. ქო. ჩრტრიქზქრიშ̄ჩ̄. ფრ̄. ჯოტ. შ̣ქ̣ძრიქ̄ი-ქშრძ. ქო. შოშო. შ̄ი-ფსოჩქ. ქო-ქრიქრიშ. ქტოჯძრიშ. ოჩქყქ̄ქ̄ი. შოჩძრიტძქ ზრძქზ. ქოჩოქტოჯძქზრი. შ̄ი-შრძზრიჩქჩ̄ ზრძქჩ̄. ტ̄ ̄შქზრი. შრიშიქდშძო.

203ს: ჩრქრძ. ქრი-ტქი. ქოო[ჩრჩ]ქჟრიზრ̄ი-. ქ: ჩქშო ვჯ-ნ̄ ზქშ̄ი- ოშ. შ̄ი-ქნქზრძ...ძრიშქიქ... ...ოი-ო-ოჩრი ზრი. ირჩჩრქ

214ს: ისო ცჟრ. შოფრ̣ჯტ̄ი-შოჩ̄.

226ს: ქ. ქ̣ქრქ. ქ. იქ̣ქოქ̣რი. ძფსქტრი.

322ჳ: ქრიტქ̣ ქ. ქოქ̣რიც. შ̄ქ̣ობ̣შქჩქქ̣ქ̣ქ̣ქ̣ზ̄. ქზრი ქო ოი-ო-ოჩრი. ქოქ̣რ... ქოოი-ო... ოჯჩ̄.

335ს: ქოქ̣რიც. ქო ქ̣რიც

336ჳ: ს̣ი. ზქშ. ჩტ̄ი-ჩ̄ი-ფ̄ ტჩიქტთ.

ამოხსნა: **2 r:** [...ხოლო].
20 v: კინამო. უ... მომ(?)ს მოკითხვა ხოლო შენ. ჩემო... თვა.
21 r: ...ქ ...აკი(?) ელია ამაზედაო
...ი სევდა ნაღველი დამერთო ზედი ზედო
ღ˘თით არ მ(?)ვი ნებითა (?)ამი ამისიო
იქს ივზფ(?)ხ...ლო მე ხოლო მე დავდეგ ოხო.
ალვა. ქ. ჩემ... ერვე.
21 v: იკონელთა სოფლებმა ხოლო ლუ...
22 r: ესე წით.
(?)ამ (?)ქრ. ესტლოს (?)
კალინკე მოგახსენებ.
132 v: ვითარცა.
181 r: 1. ესე წიგნი ჩემ დავითის მოკონილი არის, ვინც ისწავლოთ, შენდობას მიბძანებდეთ.

2. დავით ვწერ ამ წიგნს, რომელსა აფხაზური ეწოდების
3. გიორგი გრიგოლ გაბრიელ გერმანე დავით სვიმონ მიქელ ზაქარია.

181 v: ქ. ესე პარაკლიტონი იოკიმეს შვილის მი[ქ]ელისა არის. ვინც მოიპაროს, ამისი მადლი რისხაავს ამინ და კირიელეისონ. ღ[ა]ი ხარ მშვიდობისა და მამა. მოწყალე და დიდისა ზრახვისა ანგელოზის საკვირველი, თანაზრახველი. მომივლინენ ჩვენ, რომელი მიმიძღვა.

203 v: კიქის გიორგი ბატ[ონის]შვილო.
ქ. ჩემო სოფლის ჩემო ამ სოფლის [...] სიქად
[...]ატონო ლი. ილკნე.

214 v: თუ საწუთრომან.

226 v: ქ. თვ... ქ. ივქავი (?) თწყერი.

322 r: პირველი. ქ. დავით მოგახსენებ ბატონო
დავ... ბატ... ღთნ.

335 v: დავით. დავით.

336 r: ...ჩემ კრონო(ს?)
ფკიერთ(?)

შენიშვნა: ხელნაწერი აღდგენილია 1711 წელს. კრიპტოგრამებიც XVIII ს. I ნახევრისაა. ყველა კრიპტოგრამა ერთი ხელითაა ნაწერი. 181 r-ზე კრიპტოგრამაში მოხსენიებული დ ა ვ ი თ ი ამ კრიპტოგრამების ავტორია.

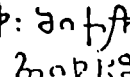
4. XVIII ს.; A—179; კრებული; 1669 წ.; ქვედა საცავ ფურცელზე.

ამოხსნა: ქ. ეს და....

5. XVIII ს.; A—365; იოანე ოქროპირი, მათეს თავის სახარების თარგმანება; XII ს.; 131 v.

ამოხსნა: ასამდინ თვ...

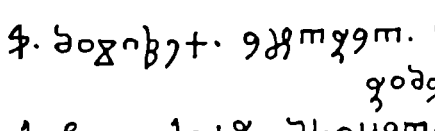
6. XVIII ს.; A—646; ბიბლია; XV—XVI სს.; 54 r.

ამოხსნა: მირ[ია]ნ მოვიდა თელავს, ამ წიგნს მოყვა საწერლად.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენიებული მირიან არის მირიან ბატონიშვილი, ერეკლე II-ის ძე.

7. XVIII ს.; S—428; როსტომიანი; XVII—XVIII სს.; 361 r.

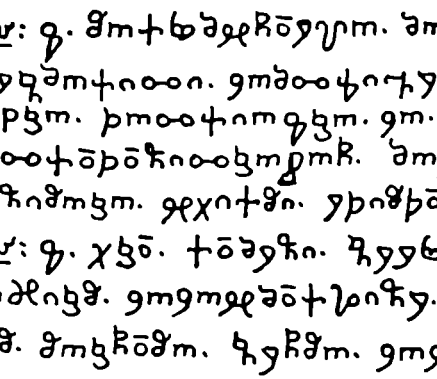

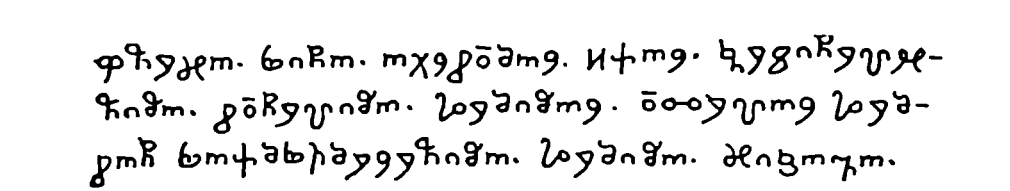
ამოხსნა: ქ. მოგიწერ თვალთა ნათელო, ლომო ლომთანა ნარეო, შენთანა შორს მყოფთა ყოველთა, დამწვ(ე)ლო საჷმუნარეო.

მზისა შენისა ე....

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მიქაძე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები (საიუბილეო კრებული ქ. კეკელიძის დაბადების 80 წლისთავზე, უნივერსიტეტის გამოცემა, 1959, გვ. 280; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. I, 1960, გვ. 570; ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კრებები, I, ნაკვ. 1. 1962, გვ. 83. შნშ. 4; Е. Такайшвили, Описание, I, 1902, გვ. 362.

8. XVIII ს.; S—1587; კრებული; XVIII ს.; 110 v, 111 v, 112 r.

ამოხსნა: 110 v: ქ. სარწმუნოება მართლმადიდებელთა ჰეშმარიტი დამამტკიცებელი წმიდათა ოთხთა პატრია(რ)ქთა და ყ˝დ სამღდელოთა მიტროპოლიტთაგან, მადლითა ყ˝დ წმიდისა სულისათა. უღირსი ეპისკოპოსი დომენტი.

111 v: ქ. ღ˝თო, რომელი შეეწიე მონასა შენსა დავითს და დაუმორჩილე გოლიათ და დანიელს სათნოსა შენსა დაუმშვიდენ ლომნი და იოსია შენ მიერ ცხებული განამჯნე სრულა[დ] აღმფხურად სერტყთა და ბომონთა ეშმაკთასა. აწ მომეც მეცა ძლევა წინააღდგომად ფრ[ი]ად შეგინებულისა გონებისა ჩემისად ოტებად ჩემგან წარმწყმედელისა ჩემისა ვითარცა უწყი შენ.

112 r: წიგნი ესე არს, რომელ... ნასა მიმყვანებელსა სასუფეველი...

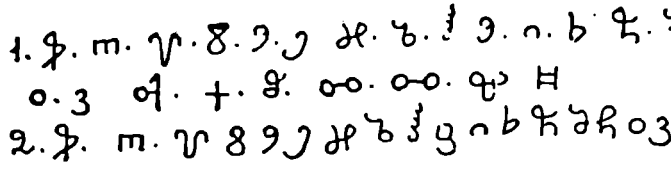
შენიშვნა: 112 r-ზე კრიპტოგრამა დაზიანებულია.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა 110 v-ზე ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები, საიუბილეო კრებული კ. კეკელიძის დაბადების 80 წლისთავზე, უნივერსიტეტის გამოცემა, 1959, გვ. 278; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. III, 1963, გვ. 46.

9. XVIII ს.; S—2632; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს.; ზედა საცავ ფურცელზე.

ამოხსნა: ქ. სალომე. ეს წაიკითხე.

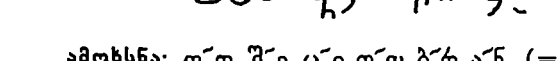
10. XVIII ს.; S—2632; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს.; ზედა საცავ ფურცელზე.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი: 1. ა—უ, ხ. 2. ა—პ.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით. ხელნაწერის ამავე გვერდზე ცალკე დაწერილია რამდენიმე კრიპტოგრამული ასო ამავე ანბანიდან.

11. XVIII ს.; H—1352; კურთხევანი; XVII—XVIII სს.; 247 v.

ამოხსნა: ღ ო შ ე ც ი დ თ ბ რ ა ნ (=ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი დავით ბერი, ამენ).

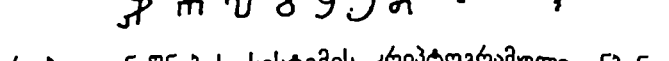
შენიშვნა: დ ა ვ ი თ ბ ე რ ი არ არის გადამწერი. ამავე გვერდზე დავით ბერს არაკრიპტოგრამულად წაუწერია ორი ახდერძი: „ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი ბერი დავით. ქორონიკონს ულ“, ე. ი. 1742 წელს. „ღმერთო ,შეიწყალე ცოდვილი მაქსიმეს ძე დავით, ღვდლათ დავეკურთხე ქ კს უჲ“. ე. ი. 1772 წელს. ამ თარიღებიდან ჩანს, რომ დავით ბერი XVIII სკ-ში ცხოვრობს. კრიპტოგრამაც ამიტომ XVIII საუკუნით დავათარიღეთ.

12. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 6 r.

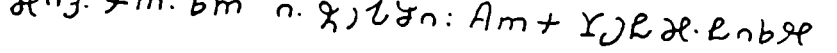
ამოხსნა: ადამიანს ნუ შეეპოები.

13. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 39 v.

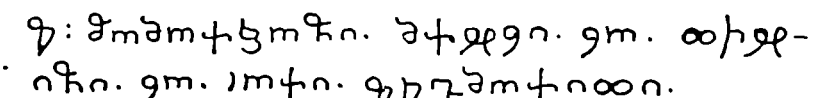
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი: ა—თ.

14. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 43 v.

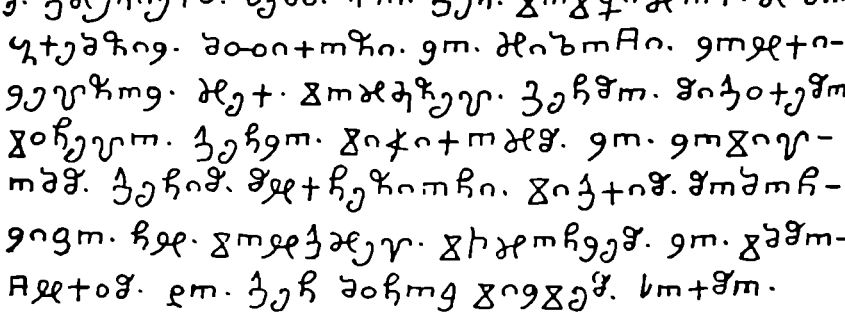
ამოხსნა: ვიქ რა კა... ი... სი ხარ ....ვ... ი ...უ...
შენიშვნა: კრიპტოგრამა დამახინჯებულია, არაა სწორად ჩაწერილი.

15. XVIII ს.; ქუთაისის მუზ. K—201; ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი; 1746 წ.; 150 v.

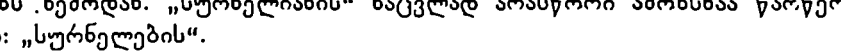
ამოხსნა: სამართალი მრუდი და ტყუილი და კარი (უნდა იყოს: ა რ ა) ჰეშმარიტი.
შენიშვნა: კრიპტოგრამა წარმოადგენს კომენტარს.

16. XIX ს.; H—2520; ცნობები ცხოველებისა და ფრინველების თვისებათა; XVIII ს.; 6 r.

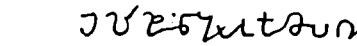
ამოხსნა: ქ. შვენიერო ჩემო, რა შენ გაგყ[რ]ივარ, ვზი ცრემლით მტირალი და ვიზახი დაურიდებლად: ვერ გავძლებ შენსა სიშორესა. გონება შენდა გიჭირავს და დაგიბამს შენის სურნელიანი გიშრის ქამანდითა. ნუ გაუშვებ, გყვანდეს და გმსახუროს და შენ მონად გიდგეს კარსა.
შენიშვნა: კრიპტოგრამის ამოხსნა წარწერილი აქვს ყველა სტრიქონს ზემოდან. „სურნელიანის“ ნაცვლად არასწორი ამოხსნაა წარწერილი: „სურნელების“.
სიტყვაში (და) დ არაკრიპტოგრამულია.

17. XIX ს.; S—361; კრებული; XVIII—XIX სს.; ქვედა საცავი ფურცელი.

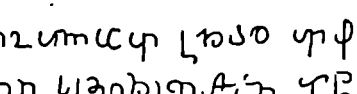
6.

1. XVI ს.; A—502; ოთხთაეი; XVI ს.; 92 v.

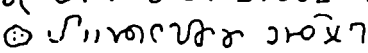
შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. იგი ამოუხსნელია.

2. XVII ს.; A—499; სახარება; XIII ს.; 80 v.

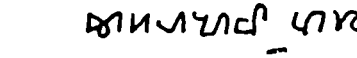
შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

3. XVIII ს.; A—65; კრებული; 1210 წ.; 137 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

4. XVIII ს.; A—705; ჟამნი სამეუფო; XVIII ს.; 2 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

7.

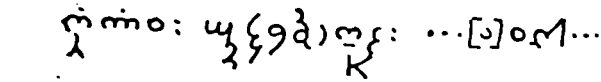
1. XVI—XVII სს.; A—128; მეტაფრასული ცხოვრებანი; XII—XIII სს.; 133 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

8.

1. XVII ს.; A—913; ფსალმუნი; XVII ს.; 195 v.

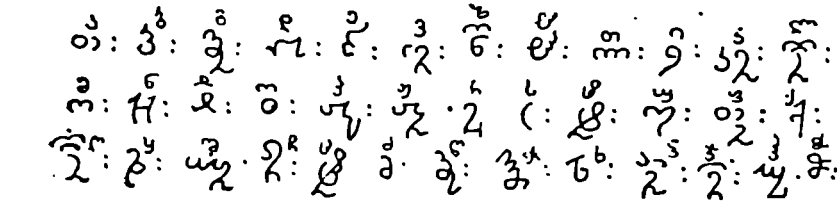

ამოხსნა: ღთო შეიწყალე [...]ოდ ...[რ]ი შვლე (=ღმერთო, შეიწყა[ლ]ე [თე]ოდ[ორ]ე. [უ]შე[ე]ლე).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაზიანებულია. კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი. აქ ხომ არ იმალება გადამწერის სახელი?

ლიტერატურა: М. Джанашвили, Описание рукописей Тифлисского Церковного Музея, кн. III, 1908, გვ. 191.

2. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 166 v.

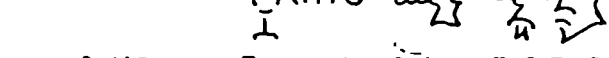

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერილობის ნიშანი. პარიზი. 1933. ტაბ. V, № 18.

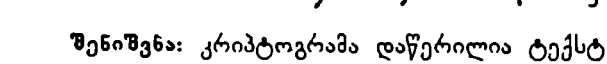
3. XVIII ს.; საქართველოს სახ. ცენტრ. არქივი, ფ. 1446, № 221; 1726 წ.; საგალობელნი; IV ფურცლის v.

ამოხსნა: ღთო შე...ლე (=ღმერთო, შე[იწყა]ლე).

9.

1. XVII ს.; H—932; ბარამგურიანი; XVII ს.; 68 r.

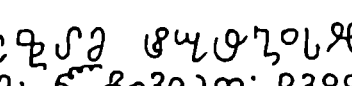

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. კრიპტოგრამა გადახაზულია. იგი ამოუხსნელია.

2. XVIII ს.; A—60; ფუტკარი; XIII ს.; გვ. 56.

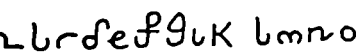
შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია კიდეზე. ხელნაწერის კიდეებზე გატანილია „შეისწავლები“. ამ კრიპტოგრამასაც მოჰყვება შემდეგი ხასიათის მინაწერი: „ჴმისა შენისა ჴმობს ჰეშმარიტება საქმისა“. იგი მოუხსნელია.

3. XVIII ს.; ქუთაისის მუზ. K—22; საგალობელნი; XIII ს.; 238 v.

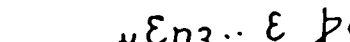
შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ხელნაწერზე დაკრულ ქაღალდზე იგი ამოუხსნელია.

4. XVII ს.; A—19; სვანური მრავალთავი; X ს.; 117 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

5. XVIII ს.; A—734; ზატიკი; XIV—XV სს.; 4 v.

შენიშვნა: ორიეე კრიპტოგრამულ სიტყვას ზემოდან ქაღალდი აქვს გადაკრული, ამიტომ ბოლო ასოები არ ჩანს. კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

10

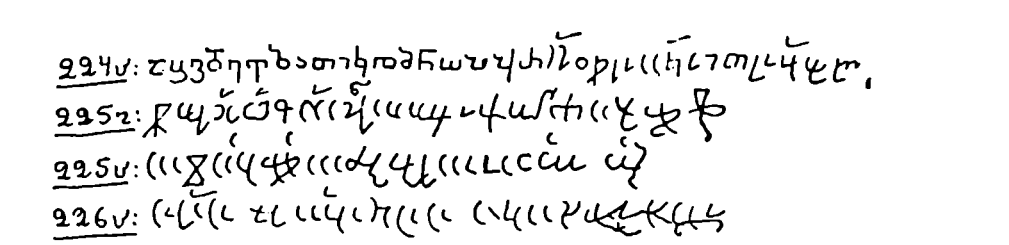
1. XVII ს.; Jer—144; ტრიოდიონი; XIII—XV სს.; 8 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

11

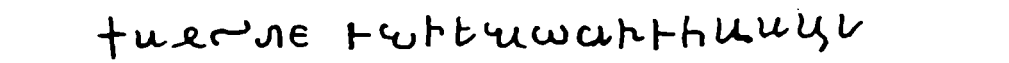
1. XVII ს.; S—1246; მეტაფრასი; XVI ს.; 224 v, 225 rv, 226 v.

224 v-ზე პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი. **შენიშვნა:** ანბანის დასაწყისი არაკრიპტოგრამულია.

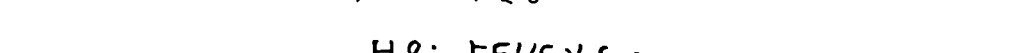
12

1. XVII ს.; A—1351; ტიბიკონი; XVI ს.; 70 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

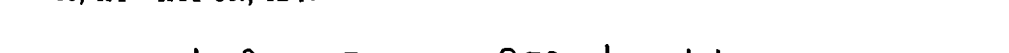
2. XVII—XVIII სს.; H—283; დავითნი; XVII ს.; 57 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

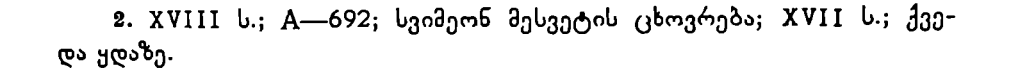
18

1. XVII ს.; A—842; იოანე ოქროპირი, მათეს სახარების თარგმანება; XI—XII სს.; 42 r.

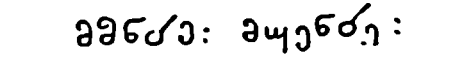
შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

2. XVIII ს.; A—692; სვიმეონ მესვეტის ცხოვრება; XVII ს.; ქვედა ყდაზე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამის ავტორი ჩანს ნ ა კ ა შ ი ძ ე ა ნ ა. შდრ. მინაწერი: „ღმერთო, მოიხსენე ნაკაშიძე ქალი ანა. სასუფეველსა შენსა სიცოცხლით, ცხონებით, სიკეთით, დღენძელობით მომიხსენე, ღმერთო“ (146 v). კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

8. XVIII ს.; A—682; ლავსაიკონი; XIII—XIV სს.; 12 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

14

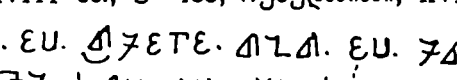
1. XVII ს.; A—839; სვინაქსარი; XII—XIII სს.; 294 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

15

1. XVII—XVIII სს.; S—436; რუსუდანიანი; XVII ს.; 274 v.

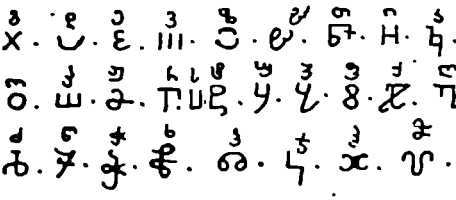

ამოხსნა: ვი[ნ]ც ეს დაწერე, აბა ეს წაიკითხე, თუ კაი მწიგნობარი ხარ.

შენიშვნა: შდრ. პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის № 1 ხელნაწერის № 5 კრიპტოგრამულ ანბანს.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. I, 1960, გვ. 575; ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83. შნშ. 4; ლ. ათანელიშვილი, ქართულ ხელნაწერთა კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1970, გვ. 64.

2. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 167 v.

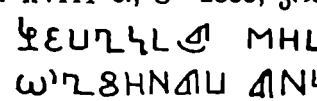
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბ-

ლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, პარიზი, 1933, ტაბ. I, № 5.

3. XVIII ს.; S—2883; კომაროვი, მილორდიანი; XVIII ს.; 71 v.

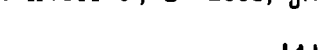

ამოხსნა: ეს ღჯლდა (?) მილოლდ გიოლგის და მღპ...ღფინას ანბავი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტშია ჩაწერილი. კრიპტოგრამა დამახინჯებულია. უნდა იყოს: მილორდ გიორგის და მარკ ღრაფინას. შდრ. პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის № 1 ხელნაწერის № 5 კრიპტოგრამულ ანბანს.

ლიტერატურა: ლ. ათანელიშვილი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1970, გვ. 64—65.

4. XVIII ს.; S—2883; კომაროვი, მილორდიანი; XVIII ს.; 72 v.

ამოხსნა: ნინო ზემო...(?).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტშია ჩაწერილი სხვა ხელით.

16

1. XVII—XVIII სს.; S—4529; კრებული; XVII ს. II ნახევარი; 21v.

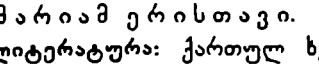

ამოხსნა: [ღ]ითო,, კეთილად მოაკმარე ერისთვის ასულს მარიამს ეს პატიოსანი წიგნი.

შენიშვნა: როგორც კრიპტოგრამიდან ჩანს, ამ ხელნაწერის მფლობელია მარიამ ერისთავი.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. V, 1967, გვ. 317.

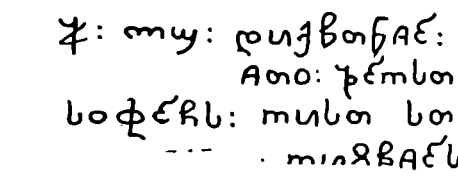
2. XVIII ს.; A—646; ბიბლია; XVI ს.; 80 r.

ამოხსნა: შენ გიგონებ ..ივ..

შენიშვნა: კრიპტოგრამას უძღვის ერთი ტაეპი: „ქ. ვთქვი რცრომა ლხინი შენსა ცრუმნ სოფელმნ მნნა“.

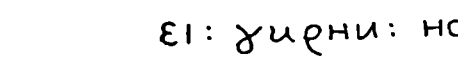
8. XVIII ს.; A—1605; კრებული; XVII ს.; 38 v.

ამოხსნა: თუ გიყვარდე, ნურვის ანდობ, დაო, ჩემსა იდუმალსა.
სოფელს, მისა საწადელსა, ვერვინ მიხვდეს საწადელსა.

შენიშვნა: პირველი სტრიქონი ზემოდან გადახატულია. სიტყვაში „ანდობ“ ბ არაკრიპტოგრამულია. კრიპტოგრამაში ს ყველგან არაკრიპტოგრამულია.

4. XVIII ს.; H—1064; კრებული; [1669 წ.] 107 v.

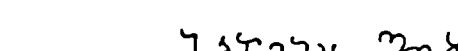

ამოხსნა: ეს წიგნი ნოდარისა არი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენიებული ნოდარი ხელნაწერის მფლობელია.

17

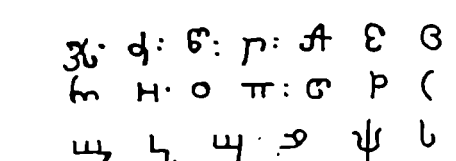
1. XVII—XVIII სს.; S—436; რუსუდანიანი; XVII ს.; 274 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

18

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1: კრებული; 1725 წ.; 165 r.

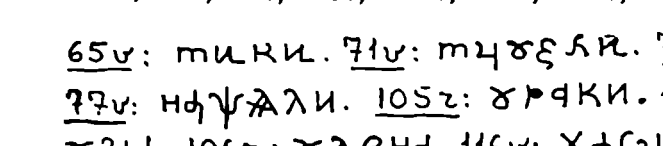
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

ანბანს მარცხენა კიდეზე აქვს მინაწერი: „არჩილის“.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, 1933, ტაბ. II, № 6.

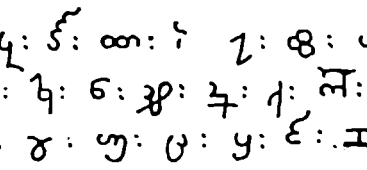
2. XVIII ს.; H—416; ს.-ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი; XVIII ს.; 65 v, 71 v, 77 rv, 105rv, 106 r, 116 v, 125 rv.

შენიშვნა: კრიპტოგრამები ჩაწერილია ლექსიკონში ტექსტის ხელით, სულხან-საბა ორბელიანის მიერ, რომელთაც იგი „უბადო“ სიტყვებს უწოდებს.

19

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 165 r.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

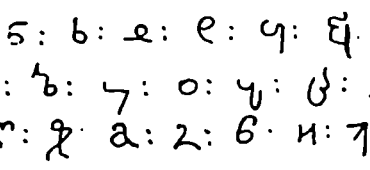
შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით, გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

ანბანს მარცხენა კიდეზე აქვს მინაწერი: „კაჭხაური“.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი. პარიზი. 1933. ტაბ. II, № 7.

20

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 165 r.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

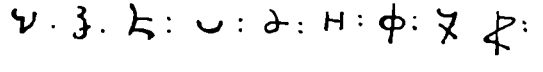
შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

ანბანს მარცხენა კიდეზე აქვს მინაწერი: „თაქალთოიანთა“.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი. პარიზი. 1933. ტაბ. II, № 8.

21

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 165 r.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

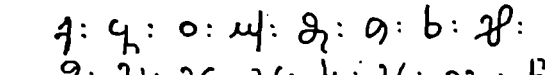
შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით, გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

ანბანს მარცხენა კიდეზე აქვს მინაწერი: „სულხანის“.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი. პარიზი, 1933., ტაბ. II, № 9.

22

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 165 v.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

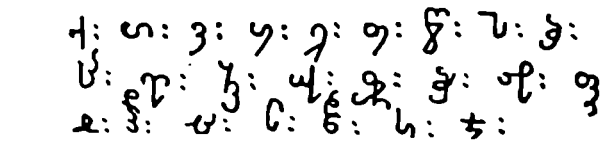
ანბანს მარჯვენა კიდეზე აქვს მინაწერი: „ჩხეიძისა“.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბ-

ლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, პარიზი, 1933, ტაბ. III, № 10.

23

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 165 v.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

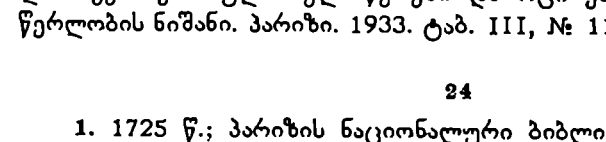
შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით, გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

ანბანს მარჯვენა კიდეზე აქვს მინაწერი: „მუხრანელთა“.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი. პარიზი. 1933. ტაბ. III, № 11.

24

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 165 v.

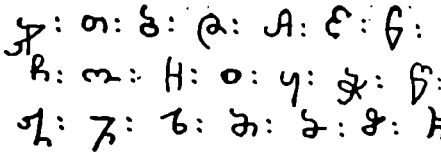
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი. პარიზი. 1933. ტაბ. III, № 12.

25

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 165 v—166 r.

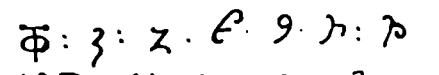
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით, გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი. პარიზი. 1933. ტაბ. III, № 13.

26

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 166 r.

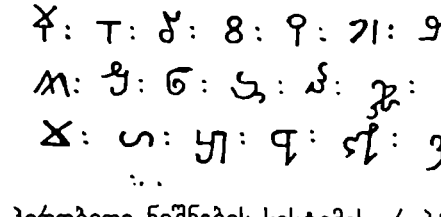
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით, გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი. პარიზი. 1933. ტაბ. IV, № 14.

27

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 166 r.

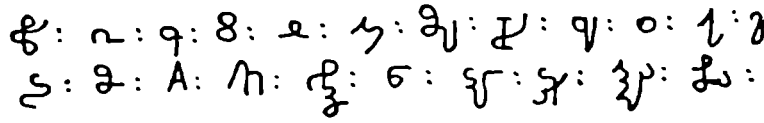
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით, გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი. პარიზი. 1933. ტაბ. IV, № 15.

28

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 166 r.

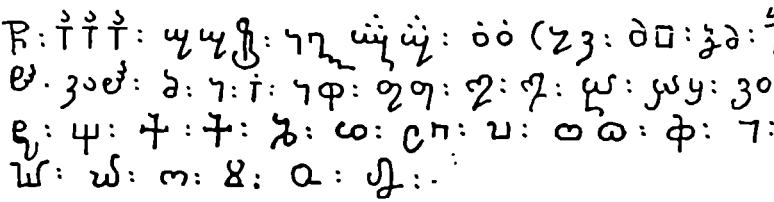
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით, გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი. პარიზი. 1933. ტაბ. IV, № 16.

29

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 166 r.

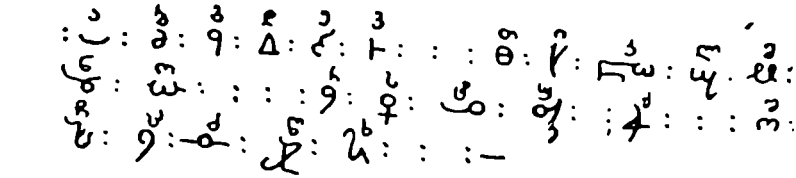
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი. პარიზი, 1933; ტაბ. IV, № 17.

30

1. 1725 წ.;პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 166 v.

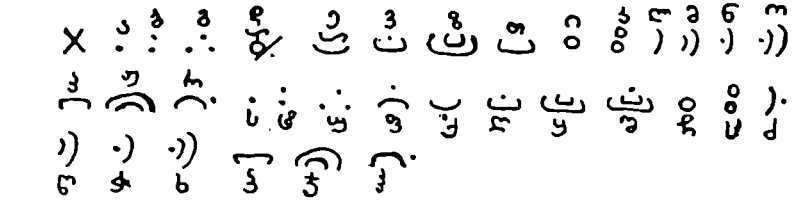
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ. ანბანში ზოგი ასო გამოტოვებულია.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი. პარიზი. 1933. ტაბ. V, № 19.

31

1. 1725 წ.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერი № 1; კრებული; 1725 წ.; 166 v.

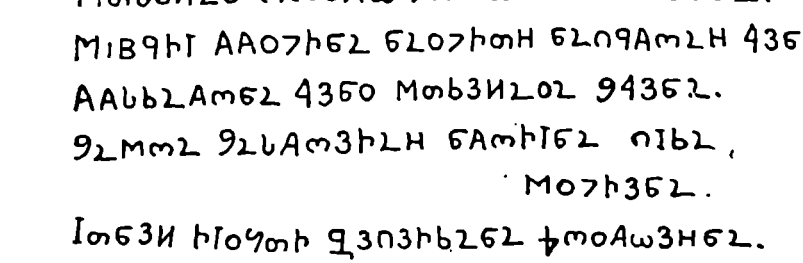
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით, გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ.

ლიტერატურა: ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი. პარიზი. 1933.ტაბ. V, № 20.

82ა

1. 1736 წ.; H—2077; წმიდათა ცხოვრება; 1736 წ.; 225 r.

ამოხსნა: ღ~თო შენ წარმიმართე.
გონებათ რჩეულ მეჯელოვნესა ძესა.
გიტყვი უუთქვსა სათქვოდ საწყურად ზესა.
უუცნაურსა ზესთ გონებათა მზესა.
მაგრა მაცურევად სურვისა წინა გთქვესა.
იოსებ ვითხოვ შეწევნასა ჰრთულედსა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული ი ო ს ე ბ არის იოსებ გაბაშვილი. H—2077 გადაწერილია ალექსი მესხიშვილის მიერ 1736 წელს. ამავე წელს ხელნაწერში კრიპტოგრამა ჩაუწერია იოსებ გაბაშვილს. H—2077 ხელნაწერის კრიპტოგრამის ტექსტი იოსებ გაბაშვილს არაკრიპტოგრამულად ჩაუწერია თავის საოჯახო ხელნაწერშიც (Q—225).

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა ა. შანიძემ: ა. შ ა ნ ი ძ ე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 241—242. H—2077 ხელნაწერში ჩაკრულია ა. შანიძის მიერ დაწერილი ამოხსნა აღნიშნული კრიპტოგრამისა შემდეგი მინაწერით: „საბოლოოდ ამოშიფრულია გადმოწერილი კოპიოს მიხედვით პეტერბურგს 20.II.923 წელს. ა. შანიძე". ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, V, 1949, გვ. 47. აღწერილობაშიც გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამის ამოხსნა. ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83. შნშ. 4; ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, ერთი კრიპტოგრამული იამბიკოს შესახებ, მრავალთავი, VI, 1978, გვ. 137—154.

2. XVIII ს.; Q—225. ვახტანგ VI. კვინკლოსი, XVIII ს., 4 r.

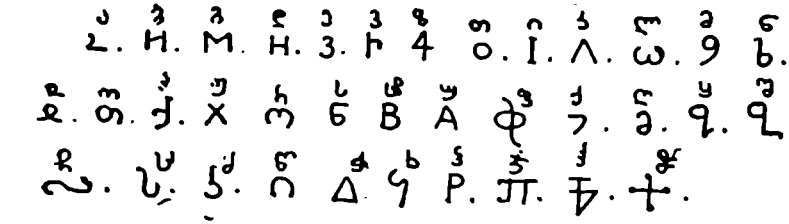
ϯ ⲁⲟϩⲍⲁⲑⲍⲓⲗⲏⲗ ϩⲗⲟⲏⲗ ⳾ ⲁϩⲏⲛⲗⲓϩ-
ⲟⲑⲏ ⲓⲗⲏⲗⲫⲍⲏ. ⲗⲍⲟⲓⲱⲓ ⲗⲗⲛⲓ

ამოხსნა: ქ. უწყალობასა მათსა რ[ამეთუ] უმსჯავროდ დასაჯეს კეთილი კაცი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ი ო ს ე ბ გ ა ბ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ. კრიპტოგრამის ამოხსნა გამოქვეყნებულია ხელნაწერთა აღწერილობაში. აღმწერლის ვარაუდით, კრიპტოგრამაში „უნდა იგულისხმებოდეს მოძღვარი ზაქარია გაბაშვილი, რომლის შესახებ ცნობები ამავე ხელნაწერის მინაწერებშია დაცული".

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, I, 1957, გვ. 237; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83, შნშ. 4.

3. XVIII ს.; Q—225; ვახტანგ VI; კვინკლოსი; XVIII ს.; 90 r.

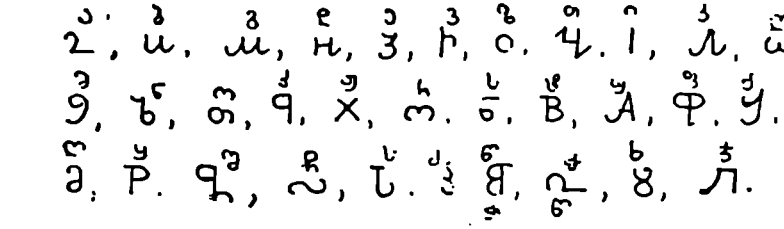

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამული ანბანი დაწერილია იოსებ გაბაშვილის მიერ. კრიპტოგრამულ ანბანს წარწერილი აქვს მნიშვნელობები.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, I, 1957, გვ. 237.

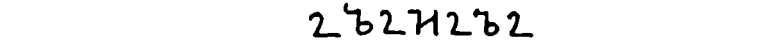
4. XVIII ს.; H—2359; ეთიკა; 1769 წ.; III r.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანის მნიშვნელობები კრიპტოგრამაზე თვით მის ავტორს წაუწერია.

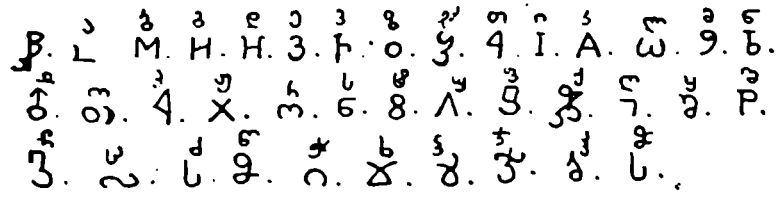
5. XVIII ს.; S—2632; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს.; ზედა საცავ ფურცელზე.

ამოხსნა: ანაბანა.

32ბ

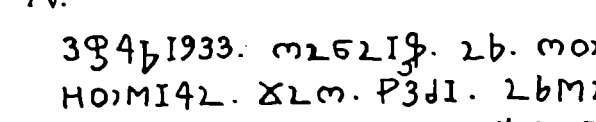
1. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 7 v.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამულ ანბანზე ასოების მნიშვნელობა ზემოდან სხვა ხელით არის წარწერილი.

2. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 7 v.

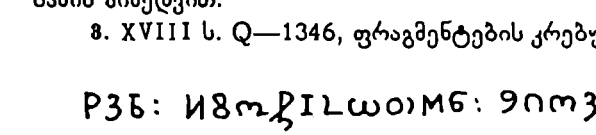

ამოხსნა: ეფთნიმეე რასა იქ, ან როგორ მშვიდობითა ხარ. შენი ანბავი მომწერე, თ[უ] ღმერთი კწამს, თუ რჯული გწამნს.

შენიშვნა: სიტყვაში „შენი“ ნ შეცდომითაა ჩაწერილი.

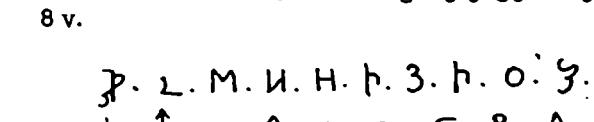
კრიპტოგრამა შედგენილია ამავე ხელნაწერის 8 v-ზე ჩაწერილი ანბანის მიხედვით.

3. XVIII ს. Q—1346, ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს; 7 v.

ამოხსნა: შენ გტრფიალობს მჯრეტელნი, შენთვის საბრლოთ კდებიან.

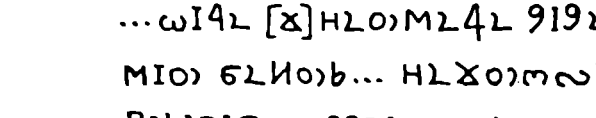
4. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIIIსს.; 8 v.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ამ ანბანითაა დაწერილი 7 v-ზე კრიპტოგრამა (=ეფთნიმეე რასა იქ ან როგორ...).

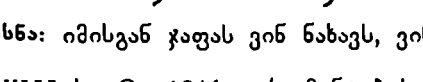
5. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 8 v.

ამოხსნა: ...ლითა ...კდაობათა მიმა ...ალ ტრფ... ბიო საგონ... და ხორციელთა მნ (?) მიეშინისის ცემითა ცხოდრ (?) ბაო... ჩვმ.

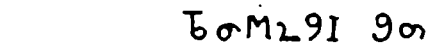
შენიშვნა: კრიპტოგრამაში სიტყვები ასონაკლული და დამახინჯებულია.

6. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; **8 v.**

ამოხსნა: იმისგან ჯაფას ვინ ნახავს, ვინ მზესა დაედარების.

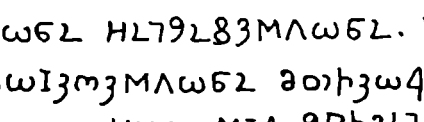
7. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; **8 v.**

ამოხსნა: ნობათი მომც.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა მოსდევს შემდეგ წინადადებას: „ნობათი მომეც, როდესაც მობძანდე". კრიპტოგრამის ავტორს, როგორც ჩანს, სურდა ამ წინადადების კრიპტოგრამულად გადმოცემა.

8. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; **9 r.**

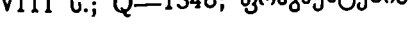

ამოხსნა: მაღალსა და [ა]ღმატებულსა, ძლიერსა და განძლიერებულსა, ყოველთა საეაჟკაცოთა ზრდილობით მშვენიერსა ჩემსასა.

შენიშვნა: სიტყვაში (ჩემსასა) ა არაკრიპტოგრამულია.

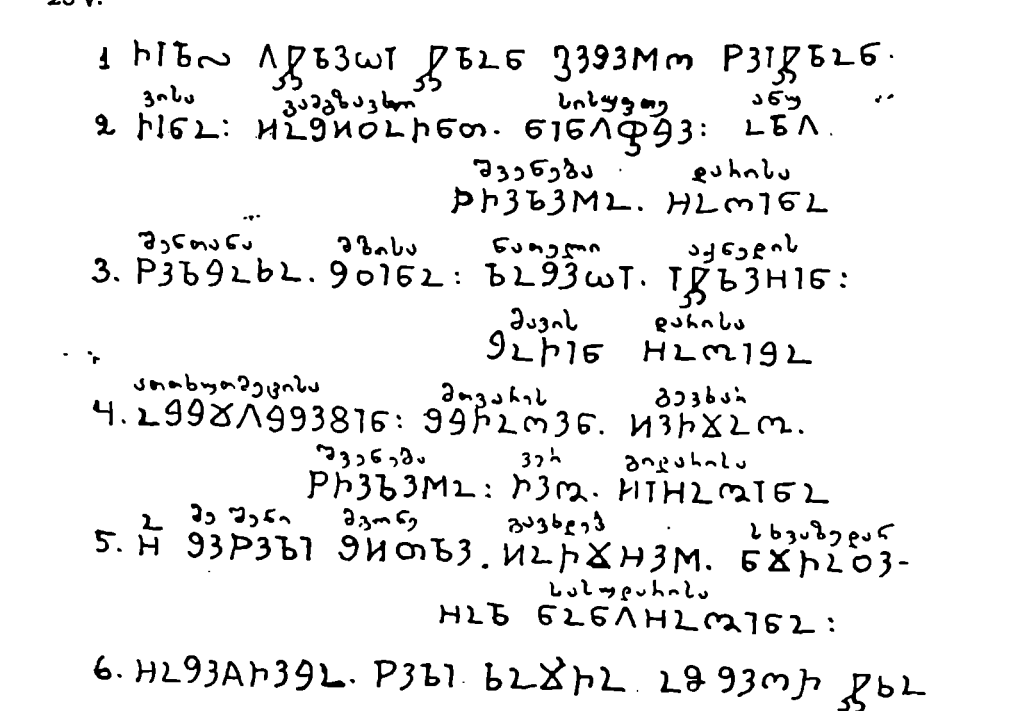
კრიპტოგრამაში პირველ სამ სიტყვას ზემოდან წარწერილი აქვს ამოხსნა: „მაღალსა და [ა]ღმატებულსა".

9. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; **17 v.**

ამოხსნა: ბერი იყო იგი მოლა ბრძენი ერთობ.

10. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 23 v.

1 ჰინა ⅄ჯნვაი ჯნენი ვვ9ᔑმო რვიჯნენი·
ვისა გაგზავსო სისუფთე ანუ
2 ჰიწლ: ᔑლ9ᔑოლჰნთ. ნიწ⅄ფ9ვ: ლნ⅄.
შვენება დარისა
ᑭჰვნვმლ. ᔑლოიწლ
შენთანა მზისა ნათელი აქნედის
3. რვნ9ლნლ. 9ოიწლ: ნლ93აᒣ. ⅈჯნვᔑიწ:
მავის დარისა
9ლჰიწ ᔑლოი9ლ
ათხუთმეტისა მთვარის გევხარ
4. ლ99ჯ⅄993816: 99ჰლო3ნ. ᔑვჰჯლო.
შვენება ვერ გიდარისა
ᑭჰვნვმლ: ჰვო. ᔑიᔑლო1ნლ
ლ და შენი მგონე გავხდებ სხვაზედან სასუდარისა
5. ᔑ 93რვნ1 9ᔑთნვ. ᔑლჰჯᔑვმ. ნჯჰლ03-
სასუდარისა
ᔑლნ ნლნ⅄ᔑლო1ნლ:
6. ᔑლ93⅄ჰ39ლ. რვნ1 ნლჯჰლ ლმ93ოჰ ჯნლ
ვ9ბ 903ჰᔑლლ
7. ლო39ა19: ნჰვა1 ⅄მვ. ⅄ლა9ლ· ლოალ

ამოხსნა: 1. ვინც უქნელი ქნას, ჩემებრ შეიქნას:
2. ვისა გამგზავსო სისუფთე ანუ შვენება დარისა.
3. შენთანა მზისა ნათელი იქნედის (უნდა იყოს: იქნების) თავის დარისა.
4. ათთხუთმეტის მთვარეს გევხარ, შვენება ვერ გიდარისა.
5. და მე შენი მგონე გავხდებ სხვაზედან სასუდარისა.
6. დამეკვეთა შენი ნახვა, აწ მერვ ქნა ჩ[ე]მო მზეე და
7. ცრემლით სველი უბე ქალთა არა....

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაუსრულებელია. ხელნაწერში მე-2—5 სტრიქონებს ზემოდან წარწერილი აქვს ამოხსნა. მესამე სტრიქონში კრიპტოგრამა უცნობ პირს ამოუხსნია „აქნედის“; კრიპტოგრამაში ბ-ს (M) ნაცვლად შეცდომითაა დ (H), ამიტომ აქ უნდა გვქონოდა „იქნების“. ამა-

ვე სტრიქონში შეცდომით გაუხსნია უცნობ პირს „მავის“, ფაქტიურად გვაქვს „თავის“. მეოთხე სტრიქონში ზემოდან წარწერილ სიტყვაში „ათთხუთმეტისა“ ზედმეტია ემფატიკური ა.

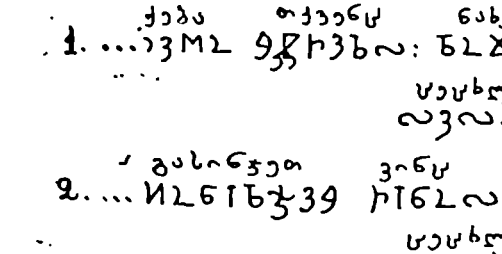
11 XVIII ს.; Q — 1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII — XVIII სს.; 39 r.

ამოხსნა: შიო, რასა იქ, ჩემო ბატონო.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია გადამწერ მიხაილის მიერ. ხელნაწერის ამავე გვერდზე არის მიხაილის არაკრიპტოგრამული მინაწერები. ხელის მიხედვით მიხაილი არის მიხეილ გიორგის ძე მესხიშვილი.

12. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 40 r.

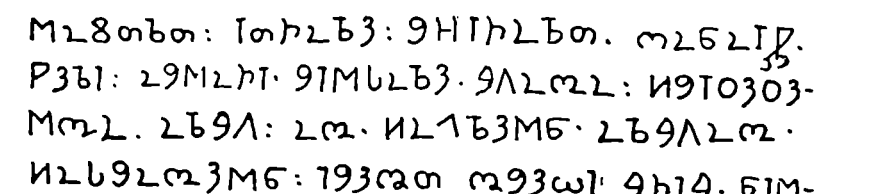

ამოხსნა: 1. [ქ]ება თქვენც ნახეთ, ვისაც გჭრთ ცეცხლთა დებანი.
2. გასინჯეთ, ვისაც გჭირთ ცეცხლთ დებანი.
3. მირჩევეთ, მრით შამეძლოს ქებანი.
4. ...ვასნო ვისთვისაც ვიწყო ქებანი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში ზოგ სიტყვას ასოები აკლია. კრიპტოგრამას ზემოდან წარწერილი აქვს ამოხსნა. ზოგი სიტყვა არასწორადაა გახსნილი: მეორე სტრიქონში „ვისაც“ სიტყვის ნაცვლად წარწერილია „ვინც“, მესამეში — „მირჩივეთ“ ნაცვლად გვაქვს „მირჩევეთ“, „შამეძ-

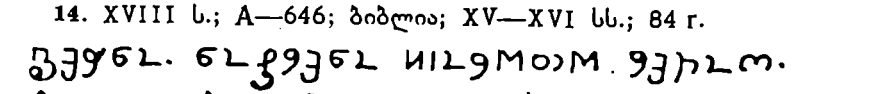
ლოს“ ნაცვლად გვაქვს „შამეძლოთ“, მეოთხეში — „ვიწყო“ სიტყვის ნაცვლად „ვიწყეთ“.

13. XVIII ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 44 ფ.

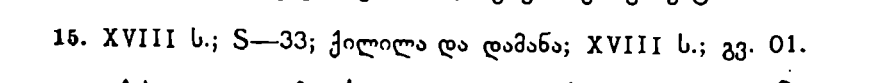
ამოხსნა: ბატონო იოვანე მდივანო, რასა იქ, შენი ამბავი მიბძანე, თუ არა გმიზეზებ რა, ან თუ არ გაღნებს, ან თუ არ გაძმარებს.
იმერო რმელი თვით სიბრძნით ხარ.

14. XVIII ს.; A—646; ბიბლია; XV—XVI სს.; 84 ფ.

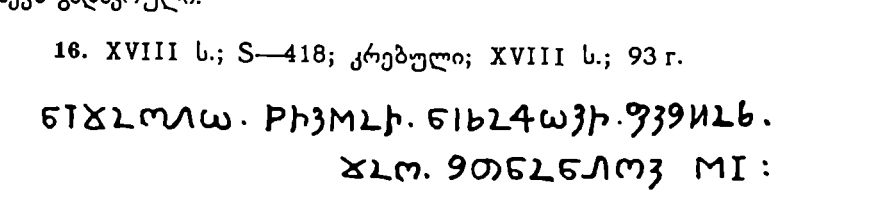
ამოხსნა: ჩემსა საქმესა გიამბობ, მე ვარ კარგი კაცი.

15. XVIII ს.; S—33; ქილილა და დამანა; XVIII ს.; გვ. 01.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.
შენიშვნა: რამდენიმე ასო არ იკითხება, ვინაიდან ზემოდან ქაღალდი აქვს გადაკრული.

16. XVIII ს.; S—418; კრებული; XVIII ს.; 93 ფ.

ამოხსნა: სიხარულ-შვებავ, სინათლევ, ჩემგან ხარ მოსასურები:
წახვალ, წამოკყვეს გულები, სევდითა დადაგულები:
ვაი რა შესაძრწუ....

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაუსრულებელია. სიტყვაში (შესაძრწუ...) არაკრიპტოგრამულია ძ და წ ასოები.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. I, 1960, გვ. 522.

17. XVIII ს.; S—551; რუსუდანიანი; XVIII ს.; 8 r, აშიაზე.

ⴒ ⴜ ⴈ · ⴒ ⴜ ⴈ ⴖ ⵀ ⴜ

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი: აბგ აბგდევზ.

შენიშვნა: ანბანი დაუსრულებელია: ა—ზ. იგი ტექსტის ხელით არის დაწერილი.

18. XVIII ს.; S—1283; იოსებ-ზილიხანიანი; XVII ს.; 89 r, 96 v.

89 ჳ: ⴓ. ⴒ. ⴜ. ⴈ. ⴖ. ⵀ. ⴜ. ⴝ. ⴗ. ⴑ. ⴘ. ⴓ. ⴔ. ⴙ.

96 Ვ: ⴓ. ⴒ. ⴜ. ⴈ. ⴖ. ⵀ. ⴜ. ⴝ. ⴗ. ⴑ. ⴘ. ⴓ. ⴔ. ⴙ.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი: ა—მ.

შენიშვნა: ანბანი დაუსრულებელია. 89 r-ზე ორჯერაა დაწერილი ანბანი. 89 r და 96 v-ზე ერთი ხელითაა შესრულებული ორივე ანბანი.

19. XVIII ს.; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 1 v.

ⴜⴒⴘⴝⴙⴖⴝ

ამოხსნა: ბატონო.

20. XVIII ს.; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახევარი; 157 r.

ⵁⵏⴘⴜⵙ. ⴜⴒⴘⴜⵙⴖⴜ.

ამოხსნა: იულონ ბატონო.

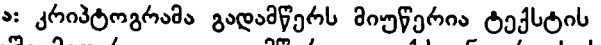
შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული ი უ ლ ო ნ იულონ ბატონიშვილია. ხელნაწერზე დართულ სხვა მინაწერებშიც მოიხსენიება იულონ ბატონიშვილი.

21. XVIII ს. II ნახევარი; H—485; თეიმურაზ I, ლეილ-მეჯნუნიანი; XVIII ს. II ნახ.; 24 v—27 v.

ამოხსნა: და.

შენიშვნა: „ლეილმეჯნუნიანის“ რამდენიმე სტროფში, ბოლო სტრიქონის დასაწყისზე დართული და დაწერილია კრიპტოგრამული ასოებით გადამწერის მიერ.

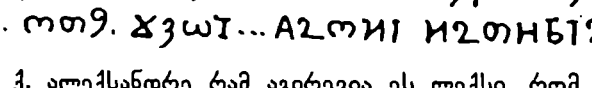
22. XVIII ს. II ნახ.; H—485; თეიმურაზ I, ლეილ-მეჯნუნიანი; XVIII ს. II ნახ.; 27v.

ამოხსნა: ქ. მე ალექსანდრეს დამიწერია.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა გადამწერს მიუწერია ტექსტის დასასრულს. კრიპტოგრამაში მიფარულია გადამწერ ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე ს სახელი. სიტყვაში „დამიწერია“ ასოთა ერთი ნაწილი არაკრიპტოგრამულია.

23. XVIII ს. II ნახ.; H—485; თეიმურაზ I, ლეილ-მეჯნუნიანი; XVIII ს. II ნახ.; 29 v.

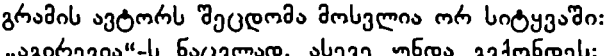

ამოხსნა: ქ. ალექსანდრე რამ აგირევია ეს ლექსი, რომ ხელი კარგი გაოდნია.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე ამ ხელნაწერის გადამწერია (შდრ. კრიპტოგრამა 27 v). კრიპტოგრამა ნაწილობრივ დამახინჯებულია. შინაარსის მიხედვით ეს წინადადება შემდეგნაირად უნდა გაიმართოს: „ალექსანდრე, რამ აგარევია ეს ლექსი, რომ ხელი კარგი გცოდნია“.

კრიპტოგრამის ავტორს შეცდომა მოსვლია ორ სიტყვაში: უნდა იყოს „აგარევია“ „აგირევია“-ს ნაცვლად. ასევე უნდა გვქონდეს: „გცოდნია“ „გაოდნია“-ს მაგიერ. შეცდომები დაშვებულია გრაფიკულად მსგავს ასოთა აღრევის გამო: ერთი მხრივ, ა და ი ასოთა და, მეორე მხრივ, ც და ა ასოებისა.

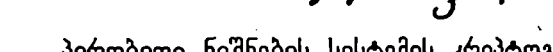
24. XVIII ს. II ნახ.; H—485; თეიმურაზ I, ლეილმეჯნუნიანი; XVIII ს. II ნახ.; 29 v.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია გადამწერ ალექსანდრეს მიერ. ანბანი არასრულია: ა—ო.

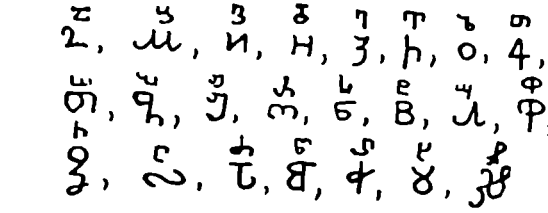
25. XIX ს.; Q—1346; ფრაგმენტების კრებული; XVII—XVIII სს.; 9 r.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამული ანბანი არასრულია: ა—ნ.

26. XIX ს.; H—2257; თვითმასწავლებელი; XIX ს.; 148 v.

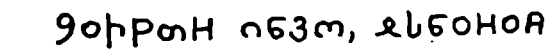
პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამული ანბანის მნიშვნელობებიც ამ ანბანის დამწერს დაუწერია ზემოდან ნუსხურით.

ლიტერატურა: ა. შანიძე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 242.

32გ

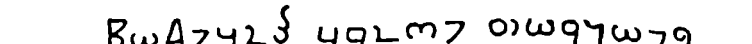
1. 1741 წ.; Q—18; სულხან-საბა ორბელიანი; ლექსიკონი; 1741 წ.; 349 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით; გადამწერ აპრონ მთავარდიაკონის მიერ. კრიპტოგრამას უძღვის თხზული ასოებით შესრულებული მინაწერი, შემდეგ მას ერთვის კრიპტოგრამა, რომელსაც ასეთი მინაწერი ახლავს: „ზემო ასომთავრულის ახსნა ეს არის" კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

32დ

1. XIX ს.; S—1598; დავითიანი (ავტოგრაფი); 1787 წ.; 290 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

88

1. 1751 წ.; H—1070; ვახტანგ VI, სამართლის წიგნები; 1751 წ.; 85 v.

ამოხსნა: სტეფანე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ხელნაწერის გადამწერის სტეფანეს მიერ. სტეფანეს თავისი სახელი არაკრიპტოგრამულადაც დაუწერია (209 v) და კრიპტოგრამითაც.

2. 1755 წ.; H—172; ს.-ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი; 1755 წ.; 43 r.

ამოხსნა: ცოდვილი სტ[ე]ფანე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ხელნაწერის გადამწერის სტეფანეს მიერ. ხელნაწერი გადაწერილია ოდიშის დედოფლის გულქანის დაკვეთით.

სტეფანეს თავისი სახელი არაკრიპტოგრამულადაც მოუხსენებია ანდერძში (81 v, 145 r) და კრიპტოგრამითაც.

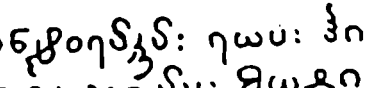
3. 1755 წ.; H—172; ს.-ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი; 1755 წ.; 114 v.

ამოხსნა: სტეფანე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ხელნაწერის გადამწერის სტეფანეს მიერ. იგი მიწერილია ანდერძის შემდგომ: „სტეფანე ყოფილი ბერი ღიმეოს მომიხსენეთ ქ[ე]ანნო. სტეფანე“.

4. XVIII ს.; S—2498; ს.-ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი; XVIII ს.; 190 v.

ამოხსნა: მოშტორიკი რას ქვია, თუ იკითხავთ, წლის დათვსა ქვია.

შენიშვნა: საბა ესე განმარტავს მოშტორიკს: „წლის მჯეცი. წლის დათვი“. კრიპტოგრამა მიწერილია არა იქვე, განსამარტ სიტყვასთან, არამედ ცალკე (190 v), ხელნაწერის ბოლო ფურცელზე, თავისუფალ გვერდზე. კრიპტოგრამა იმეორებს საბას განმარტებას.

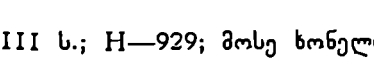
ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. III, 1963, გვ. 281.

5. XVIII ს.; H—929; მოსე ხონელი, ამირანდარეჯანიანი; 1782 წ.; 168 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. იგი ამოუხსნელია.

6. XVIII ს.; H—929; მოსე ხონელი, ამირანდარეჯანიანი; 1782 წ.; 168 r.

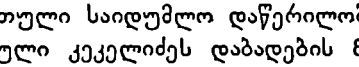

ამოხსნა: ჭ. დასრულდა წიგნი ესე ამირანდარეჯანიანი ხელითა ნიკოლოზ ჩაჩიკაშვილის ხელითა.

შენიშვნა: ხელნაწერი გადაწერილია ნიკოლოზ ჩაჩიკაშვილის შვილის კორნილიოსის მიერ. ხელნაწერს აქვს მისი ანდერძი. კრიპტოგრამაში კი ნიკოლოზი ჩანს გადამწერად.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ; გ. მიქაძე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები, საიუბილეო კრებული კეკელიძეს დაბადების 80 წლისთავზე, უნივერსიტეტის გამოცემა, 1959 წ.; გვ. 280; მისივე, ვეფხისტყაოსნის გადამწერი — ნიკოლოზ ჩაჩიკაშვილი, თბილისის უნივერსიტეტის საიუბილეო კრებული „შოთა რუსთველს“, 1966, გვ. 264.

7. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 81 v.

ამოხსნა: ქ. სალომეს.

შენიშვნა: ს ა ლ ო მ ე არის ზურაბ წერეთლის ასული.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

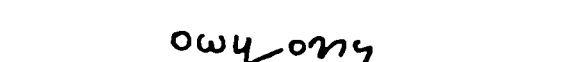
8. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 81 v.

ამოხსნა: ქ. სუდარას კი.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

9. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 116 r.

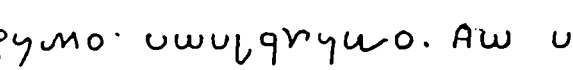

ამოხსნა: სალომე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია შემდეგ კონტექსტში: „დაო ბატონო ს ა ლ ო მ ე შენ ხარ“. კრიპტოგრამა დაწერილია ე კ ა ტ ე რ ი ნ ე ს ხელით (გ. მიქაძე). კრიპტოგრამაში მოხსენებული ს ა ლ ო მ ე ზურაბ წერეთლის ასულია. ზურაბ წერეთლის ასულია ე კ ა ტ ე რ ი ნ ე (გ. მიქაძე).

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

10. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უროდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 234 r.

ამოხსნა: ჩემო სასურველო და საყ...

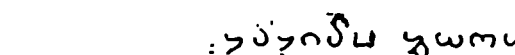
შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ზურაბ წერეთლის ასულის ეკატერინეს მიერ.

შემდეგ კონტექსტში: „ჩემთვის მკვდარო ჩემო, **ჩემო სასურველო და საყ... და**“.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფ-

ხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

11. XVIII—XIX სს.; Q—1450; კარაბადინი; XVIII—XIX სს.; 85 r.

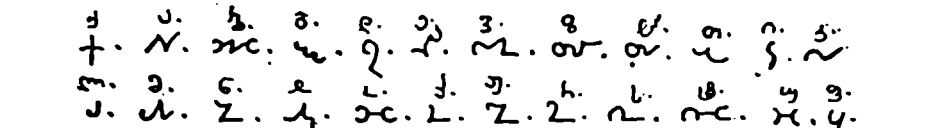

ამოხსნა: კიკვის წამალი. კიკვ[ი].

შენიშვნა: კრიპტოგრამულად დაწერილია სამი სიტყვა კარაბადინის შემდეგ კონტექსტში: „ხველისათვის ქალმანჯაოზი და შაქარი წყლით მოადუღე, ასვი. 1. კ ი კ ვ ი ს წ ა მ ა ლ ი გუნდა თევზის წამალი [...] ლაფანი. ნიგვზის ნაჯა, შაბი, ატმის ფურცელი შამოსდევი 2. კ ი კ ვ[ი].

34

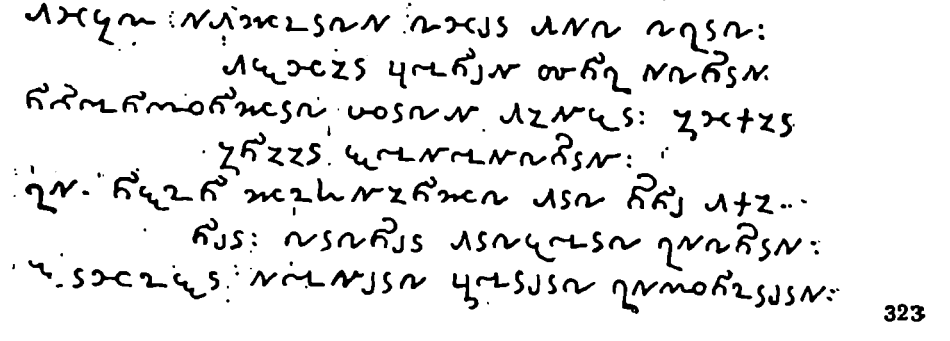
1. 1787 წ.; S—1508; კრებული. 1787 წ.; 185 r.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით გ ი ო რ გ ი ა ვ ა ლ ი შ ვ ი ლ ი ს მიერ.

2. 1787 წ.; S—1508; კრებული; 1787 წ.; 185 r.

ამოხსნა: ვინ მზეს ნახავს, მას დასახავს, იტყვიან თუ ალვის ხია,
ძუშკ-ამბრისა სული მას სდის, მგონი ყველა ზედ ასხია. ეხვეწების
ცისა მნათი, შუქნი შენნი გვავასხია.

და ეგრე ბრძანებს მის ხელმქნელი, სისხლი მისთვის დასხია.

გიორგი ავალიშვილის დაწერილია.

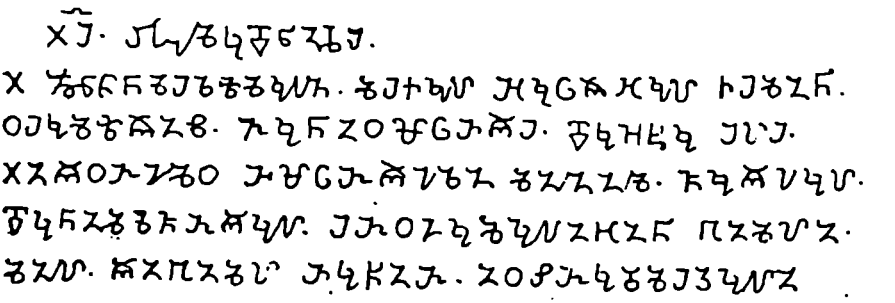
შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით გიორგი ავალიშვილის მიერ.

ეს სტროფი გადმოუწერია გიორგი ავალიშვილს თეიმურაზ I პოემიდან: „ქება და მკობა ხელმწიფის ალექსანდრესი და დედოფლის ნესტანდარეჯანისა“.

ლიტერატურა: ლ. ათანელიშვილი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 64.

85

1. 1799 წ.; A—131; ქართლის ცხოვრება; XVIII ს.; გვ. 01.

ამოხსნა: ქ-ე შემიწყალე.

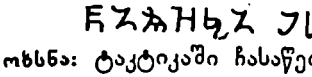
ქ. ამაღლებულისა მეფის გიორგის ძემან თეიმურაზ ვინათხოვრე წიგნი ესე ქართველთ ცხოვრება მაღალ ღირსის წინამძღვრის ევთუიმისაგან ჟამსა მას, რაჟამს ვიყავ ათჩვიდმეტისა წლისა და დავსწერე ესე დღესა სამშაბათსა, თვესა სეკდემბერსა იგ. ქ-კს უპზ, წელსა ჩღპთ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია თეიმურაზ ბატონიშვილის მიერ. კ. გრიგოლიას გამოქვეყნებულ ამოხსნაშია: 1) სამშაბათს, 2) ქ-ნს უპზ. კრიპტოგრამაში კი გვაქვს: 1) სამშაბათსა, 2) ქ-კს უპზ.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა კ. გრიგოლიამ: კ. გრიგოლია, ნარკვევები საქართველოს ისტორიის წყაროთმცოდნეობიდან, I,

ახალი ქართლის ცხოვრება, 1954 წ.; გვ, 171; გ. მიქაძე, ქართული კრიპტოგრაფია, დროშა, 1953, № 6; ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83, შენ. 4.

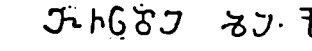
2. XIX ს.; H—2358; მეტაფიზიკა; XVIII ს.; გვ. 106.

ამოხსნა: ტაკტიკაში ჩასაწერად კარგია ესე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია თეიმურაზ ბატონიშვილის მიერ ფურცლის პატარა ნახევზე. შდრ. მინაწერი: „მეფის ძის თეიმურაზისა არის თავრიზიდამ მოტანილი“ (გვ. 11).

3. XVX ს.; S—3644; ანტონ I, განმარტებაa მიწყალესი; XIX ს.; ქვედა ყდაზე.

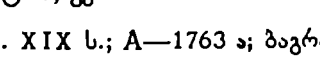

ამოხსნა: ქ. ვძოდე (?) მე უფროს მეუვისა (?).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაუწერია თეიმურაზ ბატონიშვილს, ხოლო შემდგომ თვითონვე გადაუშლია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, 1967, ტ. V, გვ. 126.

4. XIX ს.; A—1763 a; ბაგრატიონი თეიმურაზ, სამხედრო ლექსიკონი; XIX ს.; 11 v.

ამოხსნა: ქუემდებარე იხილე. თ˝ზ (=ქუემდებარე იხილე. თეიმურაზ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია თეიმურაზ ბატონიშვილის მიერ.

80

1. XVIII ს.; A—1164; დავით რექტორი, ლექსთა კრებული და ქრონიკები; XVIII ს.; 1 v.

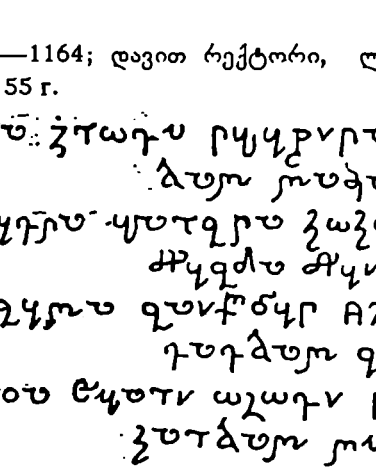
ამოხსნა: 1. ჩაღალდი. საწერელი. კალამი და წერა. 2. სათვალე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამების ზემოთ ყოფილა წარწერილი ამოხსნა,

რომელიც შემდეგ ამოუფხეკიათ. კრიპტოგრამები დაწერილია ტექსტის ხელით დავით რექტორის მიერ. კრიპტოგრამები უძღვის გამოცანებს და მათ ამოხსნას წარმოადგენს.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამები ამოხსნა თ. ჟორდანიამ. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, A კოლექცია, IV, 1954 წ., გვ. 216, გ. მიქაძე, ქართულ ხელნაწერთა შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 10—17; ა. შანიძე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 241; ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83, შნშ. 4.

2. [1771 წ.]; A—1164; დავით რექტორი, ლექსთა კრებული და ქრონიკები; XVIII ს.; 55 r.

ამოხსნა: აღმართა ბროლი სვეტისა, რა მზემან ნამა იამა.
უფრჩკნელსა ვარდსა კოკობსა ჯრით შედგა შეიზიამა.
ორთავე დენა დაიწყეს ბროლმან, ლალმან და იამა.
და იტვირთა ცვარი ობოლი სადაფის კარმან ღიამა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით გადამწერ ალექსი მესხიშვილის მიერ. კრიპტოგრამის ბოლოს მინაწერია: „ამოვიკითხე თ. ჟორდანიამ“. კრიპტოგრამა ამოხსნა თ. ჟორდანიამ“. კრიპტოგრამის ზემოდან წარწერილი ამოხსნა ამოფხეკილია. ამავე გვერდზე თ. ჟორდანიას მინაწერია: „ქვემო საიდუმლო ასოებით (ქურუმთა წიგნის ასოები) დაწერილს მე ასე ვკითხულობ:

1. აღმართა ბროლი სვეტისა რა მზემა ნამა იამა.
2. უფრჩკნელსა ვარდსა კოკორსა ჯრით შედგა შეაწია მა(ნ).
3. ორთავე დენა დაიწყეს ბროლმა-ლალმა და იამა
4. და იტვირთა ცვარი ობოლი სადაფის კარმა ღიამა.

ესენი ამოვიკითხე მას შემდეგ, რაც გამოვიცან გამოცანები ზემო მეორე გვერდზე, სადაც გამოსაცნობი ამ საიდუმლო ანბანებით არის დაწერილი, 1889 წ. კასპი. ძველ ქართულ ქურუმთ ასოებით (ზენდურ-ფარნავაზულ) დაწერილი ყოფილა ნ. ტ. დადიანისძის ნაქონი ნებროთიანი.

რომელიც დაეწვა სახლთან ერთად ყვირილაში, მაგრამ ასოების გამოხატულება ახსოვდა და მე დავაწერინე ისე, როგორც შესძლო. მესამე დღეს ხელახლა მივედ, გამოვუცხადე, დამეკარგა-მეთქი და მეორეთაც დავაწერინე. ორივე დაწერილი ჩემს ქაღალდებშია. ამ საიდუმლო ასოებს მიჰგავს. თ. ჟორდანია".

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, A კოლექცია, ტ. IV, 1954, გვ. 224. (აღწერილობაში მითითებულია, რომ „აქ მოთავსებული ლექსი, დაწერილი „ანჯანური" დამწერლობით, ამოუკითხავს თ. ჟორდანიას, რასაც თვითონვე გვაუწყებს". არასწორია აღწერილობაში სისტემის დასახელება. კრიპტოგრამა შესრულებულია არა ანჯანური სისტემით, არამედ პირობითი ნიშნების სისტემით). ა. შ ა ნ ი ძ ე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 240—241; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, გვ. 83, შნშ. 4.

3. XVIII ს.; A—1164; დავით რექტორი, ლექსთა კრებული და ქრონიკები; XVIII ს.; 90 v.

ამოხსნა: მაღნინტი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ტექსტის ხელით დ ა ვ ი თ რ ე ქ ტ ო რ ი ს მიერ. კრიპტოგრამა ამოხსნა თ. ჟ ო რ დ ა ნ ი ა მ და ხელნაწერში ჩაწერა ამოხსნა. კრიპტოგრამა უძღვის გამოცანას.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, A კოლექცია, IV, 1954, გვ. 226.

4. 1771 წ.; A—1164; დავით რექტორი, ლექსთა კრებული და ქრონიკები; XVIII ს.; 94 r.

ამოხსნა: ნოენბერს. 6. ჭ-კს. უნთ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ტექსტში სინგურით გადამწერ ა ლ ე ქ ს ი მ ე ს ხ ი შ ვ ი ლ ი ს მიერ. სიტყვაში (ნოენბერს) ს არაკრიპტოგრამულია. ქრონიკონი უნთ ე. ი. 1771 წელი უნდა იყოს A—1164 ხელნაწერის ერთი ნაწილის გადაწერის თარიღი.

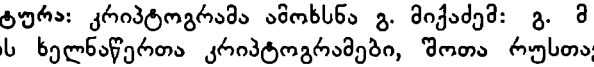
5. XVIII ს.; H—2358; მეტაფიზიკა; XVIII ს.; გვ. 149.

ამოხსნა: ანტონი.

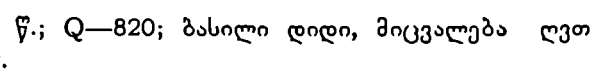
შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელით მიუწერიათ კომენტარის ბოლოს.

6. XVIII ს.; H—2358; მეტაფიზიკა; XVIII ს.; გვ. 125.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. იგი ამოუხსნელია.

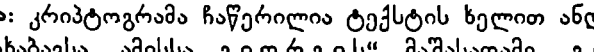
7. XIX ს.; A—1123; ვეფხისტყაოსანი; 1833 წ.; ქვედა ყდაზე.

ამოხსნა: საყვარელო არ(?)ი(?)ი მ(?)ამ არ დავწერ, ის ქალი ხარ, წაიკითხამ.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა კრიპტოგრამები, შოთა რუსთაველი, საიუბილეო კრებული, შ. რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის გამოცემა, 1966, გვ. 360—361.

8. 1816 წ.; Q—820; ბასილი დიდი, მიცვალება ღვთისმშობლისა: 1816 წ.; 67 v.

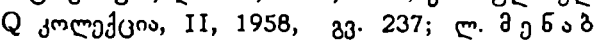

ამოხსნა: გიორგის.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ტექსტის ხელით ანდერძში: „მეოხ მეყავ მჩხაბავსა ამისსა გ ი ო რ გ ი ს“. მაშასადამე, გ ი ო რ გ ი ამ ხელნაწერის გადამწერია.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართული კრიპტოგრაფია, დროშა, 1953, № 6; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა; Q კოლექცია, II, 1958, გვ. 237; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, გვ. 83, შნშ. 4.

9. XIX ს. I მეოთხედი; S—1582; კრებული; XIX ს. I მეოთხედი; 39 v.

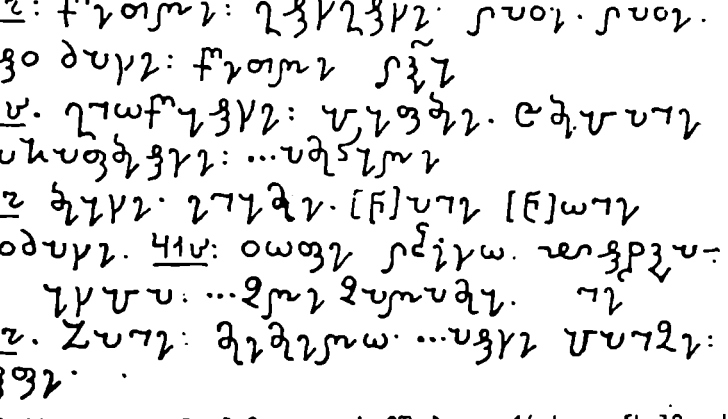

ამოხსნა: მაიავ და ვარდ-ბულბულ თქმაო.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული მ ა ი ა უნდა იყოს მ ა ი ა გ ა ბ ა შ ვ ი ლ ი, ზაზა გაბაშვილის ასული.

ლიტერატურა: ლ. ათანელიშვილი, ქართული კრიპტოგრამებიანი გამოცანები, მრავალთავი, IV, 1975, გვ. 36.

10. XIX ს. I მეოთხედი; S—1582; კრებული; XIX ს. I მეოთხედი; 39 v—42 r.

ამოხსნა: 39 v: [ად]ამ და ევას მშობელი ქრისტე. [სა]მოთხე. წ~ა საიდუმლო. წიგნი. წიგნი. სიკვდილი.

40 r: წიგნი. ბულბული. სა[ა]თი. სა[ა]თი. ხუთ ძალი.წიგნი. ს~კე (=სარკე).

40 v: ბროწეული. ვეფხი. ცხვარი. გაზაფხული. [ნ]ამყენი.

41 r: ხელი. ირემი. ქარი. ქორი. [ხუ]თ ძალი.

41 v: თოფი. სპილო. ფუტკარი. ელვა. დღე და ღამე. [...]რი.

42 r: ზარი. მიმინო. [...]აული. ვარდი. კუჭი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამები მიწერილია ხელნაწერის კიდეებზე.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, III, 1963, გვ. 41; ლ. ათანელიშვილი, ქართული კრიპტოგრამებიანი გამოცანები, მრავალთავი, IV, 1975, გვ. 39—56.

11. XIX ს. I მეოთხედი; S—1613; ლექსთა კრებული; 1726 წ.; გვ. 174.

ამოხსნა: ჩემო მაიავ, ასე დაწერე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენიებული მ ა ი ა უნდა იყოს მ ა ი ა გ ა ბ ა შ ვ ი ლ ი, ზაზა გაბაშვილის ასული.

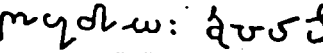
ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართული კრიპტოგრაფია, დროშა, 1953, № 6; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. III, 1963, გვ. 77. კრიპტოგრამის ამოხსნა გამოქვეყნებულია აღწერილობაშიც. ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული კრიპტოგრამებიანი გამოცანები, მრავალთავი, IV, 1975, გვ. 36.

12. XIX ს.; საჯარო ბიბლიოთეკის ხელნაწერი, 46 (S—38); კრებული; XVIII ს.; ქვედა საცავ ფურცელზე.

ამოხსნა: შ[ე]ნ იხარე.

13. XIX ს.; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკა, № 14; მირიანი; 1770 წ.; 2 v.

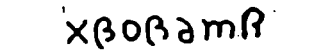

ამოხსნა: ნე(?)ო: მა(?)სდ...

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ტექსტში. მეორე სიტყვა კარგად არ იკითხება, დალაქავებულია.

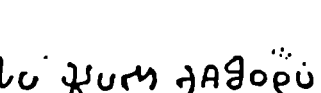
87

1. XVIII ს.; H—929; მოსე ხონელი, ამირანდარეჯანიანი; 1782 წ.; 168 v.

ამოხსნა: იცოცხლე.

2. XVIII—XIX სს.; S—4500; ვახტანგ VI, ლექსები და პოემები; 1733 წ.; გვ. 236.

ამოხსნა: მამივიდა რაც გებოძა. გმადლობ, რომ გახსოვართ.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. V, 1967, გვ. 313.

8. 1804 წ.; H—2205; გიორგი ბაგრატიონი, ხუბმარდიანი; 1804 წ.; 15 r.

ჟხოხჟხ

ამოხსნა: გიორგი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით ამ ხელნაწერის გადამწერის გიორგი ბაგრატიონის მიერ.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მიქაძე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები, საიუბილეო კრებული ქ. კეკელიძეს დაბადების 80 წლისთავზე, უნივერსიტეტის გამოცემა, 1959, გვ. 281.

4. XIX ს. I ნახევარი; S—2829; ვეფხისტყაოსანი; 1688 წ.; 7 r, 15 v, 16 r, 24 v, 30 v, 31 r ფურცლის ზემო და ქვემო კიდეზე, 40 r, 122 v, 125 v ფურცლის ზემო კიდეზე, მარცხენა და ქვედა კიდეებზე, 126 r, 127 v-ფურცლის მარცხენა და ქვედა კიდეებზე, 128 r, 141 r, 210 v.

7ჳ: ⌐ΦO⌐A ЧVO

15ᴠ: ϳ· ƷϽՈOIO

16ჳ: ϳ. IA⌐ЬX ƸAI ∂ιvmobA ƀoƀ ƔЧV⌐∂ ƀAvƀ ƀЧv⌐∂ ƷAϱv⌐vϮ ϱAƀO Ʒƀι⌐Ϯ

ƵЧᴠ: ϳ ƸιƀobЧƀϮι ϟιAƸιϮ ⅂⌐ϮƀΡϮ ƀƬϮbA ⌐ϮϜι ⌐ϮƀϽι ƀι∂ ΗΤϘι⌐ ΤΗ IH ƷιϽBϮƀι⌐ ƸAIϮι ...

30ᴠ: ϳ Чιo ƷιЧOIO ∂ιmobA ΛιIJA ƷιƸ⌐AIAƵbϽ ЧOGv ƷOIAƵϮϒ ƷιIHƸOƀAƵmιΤ ƀHЛLƀ ⌐ιƀ ƸIΤιI ƀЧOϱv

31ჳ: ϳ ᑭᾶ᷊ƀO᷊ ᾽ƷHᑯ᷊ Чι ∂HmO ƵĹOIO ϐÀ-ƀATm∂ϽA ι∂HmO

31ჳ: ϳ ƀOƷϮϐAƀ ЧιO ∂ι∂HƀO ϱAƀϮϽ ƷOIAƵϮϽ ΗƀιϽ ∂HmO

40ჳ: ϳ IA⅄ιϮ ƸAI ⌐ϮIΛ ΛƟOIЧAƵϮ

122ᴠ: AϽ ⌐AϱϘϮϽ⌐ΨιOϽιι⌐ϮϽ ⌐ϮϽϮ ιϱϮϽ ι⌐ϐϮ ιƀ ⌐ϮβϮ

125ᴠ: 1. ϳ ∂ιmobA ƀι HЧO ⌐ϮΛϽΤ ϟιmO

ⴍⵜⴱⵜⵚ ⵜⵍ ⵀⵏⵗⵔⵚ: ⵣ. ... ⵚⴰⵑⵃ ⴱⴰⴱⵜ ⵀⵍⵜ
ⵏⵍⵐⵜ ⵃⵖⵚⵍⴱ ⵒⵚⵜⵑⵏⵖⵍⴱⵃ ⵙⵜⵜⴱⵍ ⵇⵍⵒⵍ-
ⵣⵖⵚⵑ ⵑⵍⵚⵜ
125ⵗ: ⵑⴰⵝⵍⵜ ⵈⵍⵍⵐⵍ ⵍⵒⵍⵚⵜⵏⵗⵜⵃ ⵃⵜⴱⵔⴱ-
ⵖⵐⴰⵃ ⵃⵍⵐⵔⵕⴱⴰⵃ ⵜⵔⴱ ⴱⵔⵕⵐⵚ ⵜⵇⵜⵆ...ⵒⵃ
ⵃⵍⵐⵜⵚⵖⵀⴱⴰⵃ ⵃⵜⴱⵍⵔⵜⵍⵚ·ⵗⵍ ⵗⵍⵑⵗⵜⵍⵑⵜⵃ
ⵈⵍⵐⵃ ⵃⵜⵗⴰⵗⵍⵜ ⴱⵔⵚ··ⵍⵗⵍ ⵃⵔⵜⴱⵔⵑⵃ
ⵗⵍⵔⵔⵜⵚⵃ ⵗⵍ ⵒⵜⵒⵔⵐⵃ...

125ⵗ: ⵜⵅⵑⴰⵒⵍ ⴰⵃⴰⵑⵜ ⵜⵔⴱ ⵒⵍⵍⵖⵃⴰⵑⵗⴰⵃ
ⵗⵍ ⵜⵒⵒⵍⵔⵜⵔⵃⵔ ⵜⵍⴱⴰ ⵈⵍⵍⵐⵍ ⵍⵒⵍⵚⵜⵏⵗⵜⵚⵅⵃⵚⵍ
ⵑⵍ ⴱⵔⵐⵜ ⵗⵍ ⴱⵔⵚⵅⵔⵍⵜⴰ ⵍⵒⵈ ⵔⵜⵃ....
ⵒⵜⵚⵑⵏⵜ ⵖⵍⵜ.
126ⵣ: ⵃⵔⵖⵖⵔⵍ ⵖⴰⵐⵜⵃⵃⵍⵃ ⵔⵜⵚⵍⴱ ⵒⵍⵔⵃⵃ
127ⵗ: ⵒ. ⵍⴱ ⵟⵜⵒⵑⵜⵃ ⵈⵍⵐⵜⵔⵔⵖⵑⵜ ⵗⵍⵜⵍⵜ ⵃⵍⵔⵀ-
ⵐⵖⵔⵔⵔ ⵈⵍⵐⵜⵃⵍ ·· ⴱⵗⴰⴱ ⵜⵖⵍ·· ⴰⵚ
127ⵗ: ⵈⵍⵐⵔ ⵜ·ⵚⵍⵔⵜ ⴱⵔⵒⵖⵖⵔⵃ ⵜⵍ ⵔⵈⵑⵍ
ⵍⵒⵐⵍ ⵚⵀ ⵀⵍⵜⵒⵖⵜ ⵖⵍⵜ.
128ⵣ: ⴰⵃ ⵔⴰⵟⵖⵜⵃⵐⵖⵍⵔⵔⵃⵍⵍⵑⵜ ⵃⵍⵐⵜⵚⵖⵃ·
ⴱⵜⵃ ⵍⵃⵐⵜⵃ ⵑⵍⵐⵔⵔⵔⴱⴰⵃⵜ ⵍⵜⵃ ⵔⵜⵃ ⵔⵜⵑⴱ
ⵜⵀⵜⵚⵖⵃ
141ⵣ· ⵒ. ⴱⴰ ⵗⵜⵍⵜ ⵀⵍⵜⵒⵖⵜ ⵔⵍⵜ ⵅⴰⵑⴱⵍⴱⵍⵗⴰⴱ
210ⵗ ⵒ ⵃⵍⵐⵔⵔⵍⵍ ⵔⵍⵐⵔⵔ ⵜⵍ ⴱⵖⵍⵔⵔⵜⵍ ... ⵜ
ⵃⵍⵔⴱⵜⵑⵍⵚ ⵍⵖⵗⵍⴰⵖⵍ

ამოხსნა: 7 r: ვ(ი)პოვე დაო.

15 v: ჭ. ბატონო.

16 r: ჭ. ნეტაი შენ სალომე რომ გყავს, მე არ მყავს, ბეჩა, ვაი ჩემი ბრ[ა]ლი.

24 v: ჭ. შამომყრია კაეშანი, ტვირთი მძიმე, ვითა ვირსა
მას უთხარ, თუ: „ნუ გასწირავ, შენია [და შენთვის ტირსა]“.

80 v: დაო, ბატონო სალომე, ტანზე გაშვენებსს, ტოფ[ი]ა.
გონებით განუშორებლათ მუდამ ვარ შ[ე]ნთან მყოფ[ი]ა.

31 r: ზემო კიდეზე: ქ. [ჩემო გულო] და სულო, ბატონო წერეთლის ასულო.

31 r: ქვემო კიდეზე: ქ. მოგიწერ, დაო სასურო, ჩემის გონების კმა სულო.

40 r: ქ. ნეტაი შენ, ვინც ცხონდები.

122 v: ეს ვეფხისტყაოსანი ვისი არის, აწი არ ვიცი.

125 v: ზემო კიდეზე მსხვილი ასოებით: 1. ქ. სალომე, რა უყო. ვიცით, ქალო, ვიცით, რა უყოთ.

2. ...შენს მეტი კაი ქალი სხვაც გვინახამს...

125 v: მარცხენა კიდეზე: ნეტაი პაატა აბაშიძის სიცოცხლეს, სალომეს რომ ცოლათ იფი[ქრე]ბს, სალთხუცეს[ს] — სიმავრათ და დადიანის ქალს — სიდედრათ. მოყ[ვრებ]ადა სვიმონს, დავითს და გრიგოლს.

125 v: ქვედა კიდეზე: იქნება ესენი რომ გაახსენდეს და იჯავროს რამე. პაატა აბაშიძისთანა ცოლი და მოყვარე, აპა ვის... ბრძენი ხარ.

127 r: სხვა ხელისას ვითამ გავს რა.

127 v: მარცხენა კიდეზე: ქ. ამ წიგნის პატრონი დიაღ საუცხოო ქალია... (ჩემმა) ᲠმᲘზემ იცოდეთ.

127 v: ქვედა კიდეზე: ქალო, რა თავი მოგწონს, რა ექნა ახლა, თუ კარგი ხარ.

128 r: ეს ვეფხისტყაოსანი სალთხუცის ას(უ)ლის სალომესი არის, ვინც იკითხ(ავ)ს.

141 r: ქ. მე დიაღ კარგი ვარ, შენმა მზემ.

210 v: ქ. ბატონო ქალო, რა (ა)მბავია ...(ჩემ)ი საცინ(ლ)ათ აგდება.

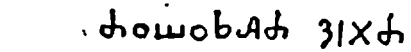
შენიშვნა: სიტყვაში (ჩემი) (16 r) ი არაკრიპტოგრამულია. სიტყვაში (გაშვენებსს) (30 v) ს არაკრიპტოგრამულადაც დაუწერიათ და კრიპტოგრამული ანბანითაც.

ზოგან ასოები აკლია სიტყვებს, ზოგან სტრიქონები წაჰრილია.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამები ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა კრიპტოგრამები, შოთა რუსთველი, საიუბილეო კრებული, შოთა რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის გამოცემა, 1966, გვ. 356—359; მ ი ს ი ვ ე, ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერების შესახებ, ლიტერატურული ძიებანი, ტ. XII, 1959, გვ. 235—238; მ ი ს ი ვ ე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები, საიუბილეო კრებული კ. კეკელიძეს დაბადების 80 წლისთავზე, უნივერსიტეტის გამოცემა, 1959, გვ. 357—358; მ ი ს ი ვ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974 წ.; გვ. 144—145; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. IV,

1965, გვ. 197; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83, შნშ. 4.

5. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 17 r.

ამოხსნა: სალომეს კისერი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ორჯერაა დაწერილი. ერთი მათგანი სიმონ წერეთლის ხელით (შდრ. მის მინაწერს 186 v-ზე). კრიპტოგრამაში მოხსენიებული ს ა ლ ო მ ე ზურაბ წერეთლის ასულია. გ. მიქაძე სხვაგვარად ხსნის კრიპტოგრამას: „სალომეს ხნის ერი[დება]“.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 144.

6. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 17r.

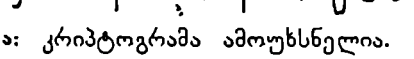
ამოხსნა: თქალი(?)...

7. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 81 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

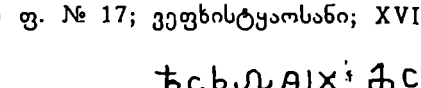
8. XVIII ს. უკანასკნ. მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 86 v.

ამოხსნა: რამდენი ხანი.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

9. XVIII ს. უკანასკნ. მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 186 v.

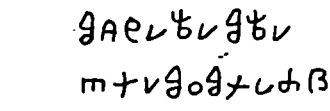

ამოხსნა: არ გიკვირსთ, სალ(ო)მემ მომიძულა მისი საკუთარი ძმა

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებულია ზურაბ წერეთლის ასული ს ა ლ ო მ ე. კრიპტოგრამას წერს მისი ძმა ს ვ ი მ ო ნ წ ე რ ე თ ე ლ ი. (გ. მიქაძის ქვემოთ დასახ. ნაშრომი, გვ. 133).

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

10. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 186 v.

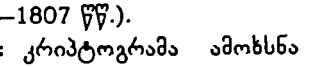
ამოხსნა ბეჩა, რა ბრალია გოგიას ციხეში ყოფნა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ხელით ემსგავსება S—2829-ის კრიპტოგრამებს. იგი ხელნაწერში ჩაუწერია ს ა ლ ო მ ე წ ე რ ე თ ე ლ ს (იხ. გ. მიქაძის დასახ. ნაშრომი, გვ. 133).

კრიპტოგრამაში მოხსენებული გ ო გ ი ა არის გიორგი ბატონიშვილი (ბაგრატიონი), იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის შვილისშვილი, ალექსანდრეს ძე (1778—1807 წწ.).

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145; მ ი ს ი ვ ე, საიუბილეო კრებული კ. კეკელიძეს დაბადების 80 წლისთავზე, 1959, გვ. 280.

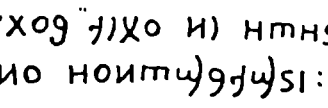
11. XVIII ს.; S—342; კრებული; 1773 წ.; 325 v.

ამოხსნა: ჩემო ... ო .... ლე.

88

1. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 19 r.

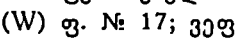
ამოხსნა: 1. ეს ანბათ ქება მე გოგია ბატონიშვილმა გამოვთქვი.
2. ბატონ[ი]შ[ვილი] გოგია.

შენიშვნა: მეორე კრიპტოგრამის მხოლოდ დასაწყისია საიდუმლო ანბანით ნაწერი.

კრიპტოგრამაში მოხსენიებული გოგია ბატონიშვილი არის გიორგი ბატონიშვილი (ბაგრატიონი), იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის შვილიშვილი, ალექსანდრეს ძე (1778—1807 წწ.).

ლიტერატურა: გ. მიქაძე ამ კრიპტოგრამას სხვაგვარად ხსნის: „ეგა ქნათ შენაყეფოფ (ქვე(ყ)ანასო, ქვე-ქუვე იყაყანო(თ) უთქუვ ენასო", გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 144; მ ი ს ი ვ ე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები, საიუბილეო კრებული კორნელი კეკელიძის დაბადების 80 წლისთავზე, 1959, გვ. 280.

2. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 19 r.

ამოხსნა: მაია. იტიტა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამას ხელნაწერში მიწერილი აქვს ამოხსნა. მ ა ი ა არის ა გ ი ა შ ვ ი ლ ი ს ა ს უ ლ ი, ხოლო ი ტ ი ტ ა მისი დედა, (გ. მიქაძის ქვემოდასახ. ნაშრომი, გვ. 137).

ლიტერატურა: კრიპტოგრამის ამოხსნა გამოაქვეყნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 144.

3. XVIII ს უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17. ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 33 v.

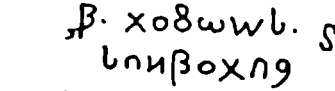

ამოხსნა: ახლა მაძებარ.

შნიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია მინიატურაში.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 144.

4. XVIII ს. უკანასკ. მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 81 v.

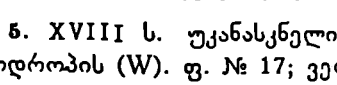

ამოხსნა: ქ. ბატონს წერ(ე)თლ(ი)ს ასოლს მი(ე)რთვას სიმდაბლ(ი)თ.

შენიშვნა: აქ მოხსენებულია წერეთელი ზურაბ, მის რომელ ქალიშვილზეა საუბარი, კრიპტოგრამიდან არ ჩანს.

ლიტერატურა. კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

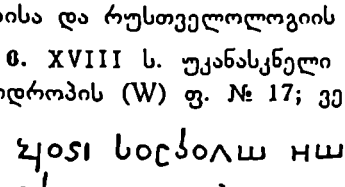
5. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W). ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი: XVII ს.; 139 r.

ამოხსნა: არამთ[ც]ა ფ(ა)ტ(მ)ან (ხ)ათუნ.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

6. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 186 v.

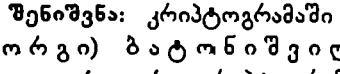

ამოხსნა: ვაი, საწყალო გოგია, შენი ბრალი. რა ტყუ(ი)ლა-უბრალოთ გაცოდვილებენ. კაცმა კი მოგიძულა, მარა ბრ(...)ტი არ მოგიძულობს და მა...

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული გოგია არის გოგია (გიორგი) ბატონიშვილი.

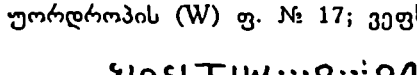
ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

7. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 218 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

8. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 231 v.

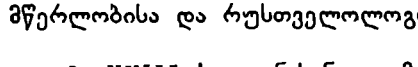

ამოხსნა: ვაი, შენ [ს]ა[წყა]ალო გოგია, რა ტყუ(ი)ლა შეგამთხვ(ი)ეს განსაცდელი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული გოგია არის გოგია ბატონიშვილი (ბაგრატიონი). ეგეთე კრიპტოგრამა სხვა პირსაც დაუწერია ამავე ფურცელზე.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მიქაძე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

9. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 231 v.

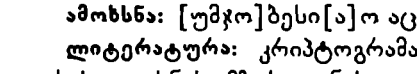

ამოხსნა: ეკ[ატერინე] [სოფია]. სალომე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამაში მოხსენებული სალომე და ეკატერინე ზურაბ წერეთლის ქალიშვილები არიან, სოფიო კი მათი მამიდა, ზურაბის და, ქაიხოსრო წერეთლის ასული (გ. მიქაძის დასახ. ნაშრომი).

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მიქაძე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 145.

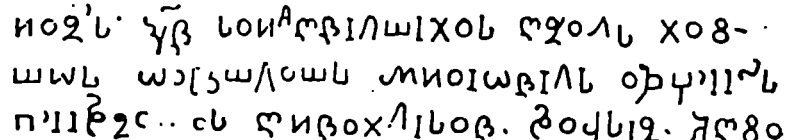
10. XVIII ს. უკანასკნელი მეოთხედი; ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპის (W) ფ. № 17; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 56 v.

ამოხსნა: [უმჯო]ბესი[ა]ო აცნობო.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მიქაძე, ვეფხისტყაოსნის მზეხათუნისეული ხელნაწერისათვის, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VI, 1974, გვ. 144.

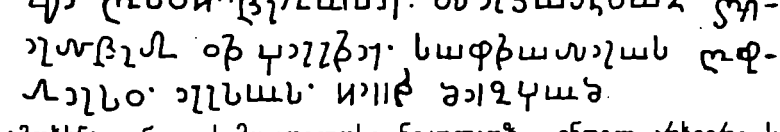
11. XVIII ს.; A—683; სადღესასწაულო; XVII ს.; 3 v.

ამოხსნა: მათს ჴ̃დ სამღუდელოებას უფალს ბატონს ნიკოლაოს... მაენდელს არხიერს მიერთ[ვ]ას უმდაბლესად რა...სი... ...უტა... სი... თქვენი უმდაბლესი მონა და ნოსა (?).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია არქიმანდრიტ სოფრონიოსის მიერ. შდრ. კრიპტოგრამა 12 v-ზე.

12. XVIII ს.; A—683; სადღესასწაულო; XVII ს.; 12 v.

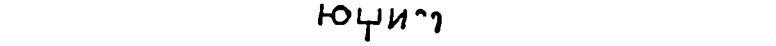

ამოხსნა: ჴ̃დ უსამღუდელოსი ნიკოლაოზ ...ინდელ არხიერი სოფრონიოს უფლისა იესოს მიერ ვითხოვ.

შენიშვნა: ხელნაწერი წმ. მარიამის ეკლესიის ყოფილა. შემოსულია გელათის მონასტრიდან.

კრიპტოგრამის ბოლოს იმავე ხელით, არაკრიპტოგრამულად მიწერილია: „ესე წიგნი ჴ̃დ უსამღუდელოესის ნიკ..“

13. XVIII ს.; A—683; სადღესასწაულო; XVII ს.; 333 v.

ამოხსნა: ...ხმ...

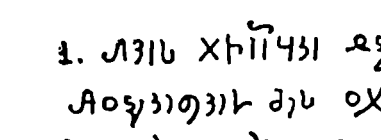
შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაზიანებულია.

14. 1804 წ.; H—2205; გიორგი ბაგრატიონი, ხუბმარდიანი; 1804 წ.; 15 r.

ამოხსნა: გიორგი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი. კრიპტოგრამაში მოხსენებული გ ი ო რ გ ი გიორგი ბაგრატიონია (გოგია ბატონიშვილი).

15. XIX ს.; Q—779; ვეფხისტყაოსანი; XVII ს.; 102 v, ფურცლის ზედა და ქვედა კიდეებზე.

ამოხსნა: 1. მის ბრწყინვალებას კნიაზ იოვან დავითისძეს აბაშიძეს (?)ს პრაპორშიკს.

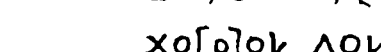
2. კაცი კაცსა მოელოდეს, მოსვლა დია იამების.

შენიშვნა: პრაპორშიკი იოვან დავითის ძე აბაშიძე არის ამ ხელნაწერის მფლობელი. კრიპტოგრამას უძღვის არაკრიპტოგრამული შემდეგი სიტყვები: „ეს ვეფხისტყაოსანი ეკუთვნის...“

ქვედა კიდეზე მიწერილი კრიპტოგრამა „ვეფხისტყაოსნის“ ერთი ტაეპია (843_4).

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა კრიპტოგრამები, შოთა რუსთველი, საიუბილეო კრებული, შ. რუსთაველის სახელობის ქართ. ლიტ. ისტორიის ინსტიტუტი, 1966, გვ. 354—355.

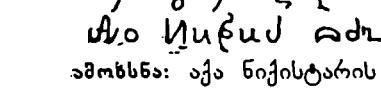
16. XIX ს.; S—1598; დავითიანი (ავტოგრაფი); 1787 წ.; 287 v.

ამოხსნა: ბ...ას(?) ლამაზო [მ]აკ(?)რინე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დამახინჯებულია.

17. 1862 წ.; S—234; მირიანი; 1862 წ.; გვ. 38.

ამოხსნა: აქა ნიქისტარის მირისთან მიყვანა და მირის ანბა[ვი].

შენიშვნა: კრიპტოგრამა წარმოადგენს ტექსტში ჩართულ ქვესათაურს. იგი დაწერილია გადამწერის მიერ.

89

1. XVIII ს.; S—1527; ს.-ს. ორბელიანი, სიბრძნე-სიცრუისა; XVIII ს.; ქვედა ყდაზე.

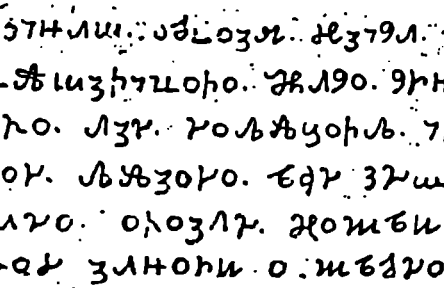

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

2. XVIII ს.; S—1527; ს.-ს. ორბელიანი, სიბრძნე-სიცრუისა; XVIII—XIX სს.; 90 v.

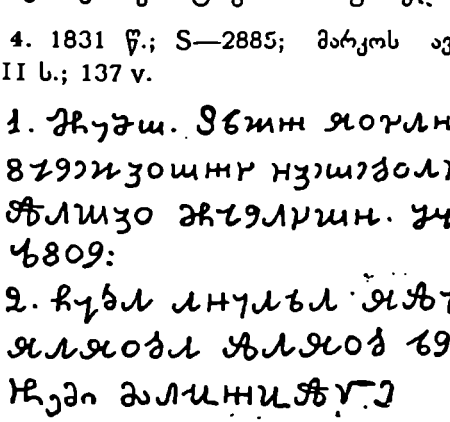
შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

3. XVIII—XIX სს.; საქართველოს სახ. ცენტრალური არქივი, ფ. 1446, № 388; კრებული; XVIII ს.; 1 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

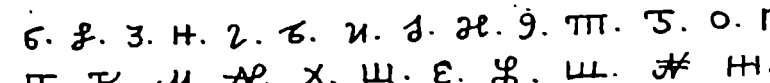
4. 1831 წ.; S—2885; მარკოს ავრელიუსი, საყოფაქცეო ჰსჯა; XVIII ს.; 137 v.

შენიშვნა: ორივე კრიპტოგრამა საგულდაგულოდ გადაუშლიათ სხვა მელნით, რაც ართულებს კრიპტოგრამის ამოკითხვას. იგი ამოუხსნელია.

კრიპტოგრამებს ხელით ემსგავსება ერთი მხედრული მინაწერი: „იანვრის წელსა ჩყლა“, ე. ი. 1831 წ. ცხადია, კრიპტოგრამებიც 1831 წლით დათარიღდება.

5. XIX ს.; S—2885; მარკოს ავრელიუსი, საყოფაქცეო ჰსჯა; XVIII ს.; ქვედა ყდაზე.

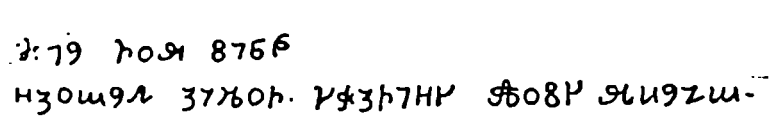

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ამავე ანბანის რამდენიმე ასო ხელმეორედაა მიწერილი.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. IV, 1965, გვ. 210.

6. XIX ს.; S—2885; მარკოს ავრელიუსი, საყოფაქცეო ჰსჯა; XVII ს; 1 r.

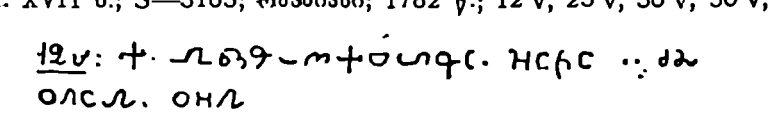

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. IV, 1965, გვ. 210.

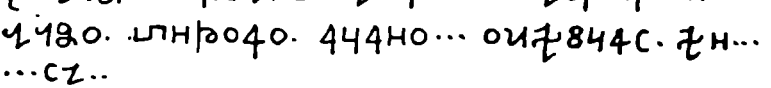
40

1. XVII ს.; S—3163; ომანიანი; 1782 წ.; 12 v, 23 v, 36 v, 50 v, 63 v.

შენიშვნა: 12 v-ზე კრიპტოგრამა გადაშლილია. 50 v და 63 v-ზე კრიპტოგრამა დაზიანებულია ფურცლის ჩამოჭრის გამო. კრიპტოგრამები ამოუხსნელია.

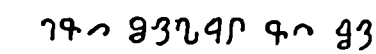
2. XVIII ს.; S—4536; ამირნასარიანი; XVIII ს.; 6 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

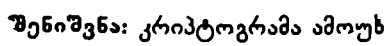
41

1. XVIII ს.; H—345; აპოვთეგმატა; 1762 წ.; 85 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

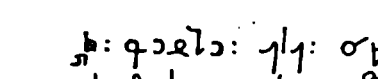
2. XIX ს.; H—1362; კრებული; XIX ს.; 46 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

42

1. XVIII ს.; A—182; მეტაფრასი; XIII—XIV სს.; 288 r.

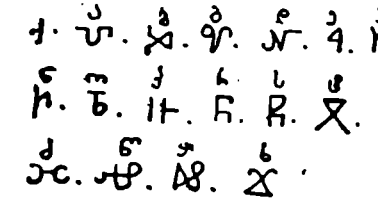

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, A კოლექცია, I_2, 1976, გვ. 298.

43

1. XVIII ს.; H—2794; ფრაგმენტები; XVIII ს.; 2 r.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამულ ანბანზე მნიშვნელობები წარწერილია გადამწერის მიერ.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, ტ. VI, 1953, გვ. 188; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1. გვ. 83, შნშ. 4. ხელნაწერთა აღწერილობაში მითითებუ-

ლია, მაგ. აბგდევზ... და ასე შემდეგ". აღწერილობაში დაბეჭდილია ანბანის ნიმუში (ა—კ).

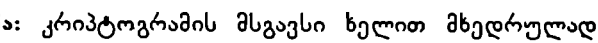
2. XVIII ს.; S—3428; სტეფანოზ ორბელიანი, ორბელიანთა ცხოვრება; XVIII ს.; 37 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. V, 1967, გვ. 48.

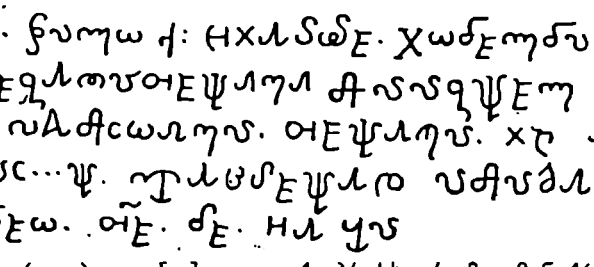
3. XIX ს.; H—2478; ფრაგმენტები; XIX ს.; 3 ր.

შენიშვნა: კრიპტოგრამის მსგავსი ხელით მხედრულად მიწერილია: „...დეს დ ა ვ ი თ". ეს მინაწერი ხელის მიხედვით ჰგავს დავით რექტორის ხელს. კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

44

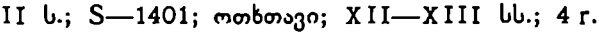
1. XVIII ს.; S—1250; მარხვანი, XVII—XVIII ს.; 368 v.

ამოხსნა: (უფა)ლო, [უ]ფალო, ჭ. ჰრისხე რომელმან ქ(ე)ნებითა შენითა დააბნელ(ა) მზე და აღდგო(მ)ითა შენითა (...) იხსენით ადამიან(ი)... მეუფეო. შ̃ე მე ჰ(?)ი.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები, საიუბილეო კრებული, კ. კეკელიძის დაბადების 80 წლისთავზე, უნივერსიტეტის გამოცემა, 1959, გვ. 280; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. II, 1961, გვ. 123.

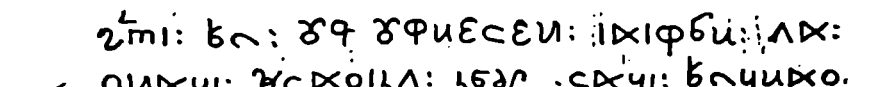
2. XVIII ს.; S—1401; ოთხთავი; XII—XIII სს.; 4 ր.

შენიშვნა: ხელნაწერში ასოები არ არის ერთ სტრიქონზე განლაგებული. კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

45

1. XVIII ს.; A—528; ასკეტიკური კრებული; XII ს.; 51 r.

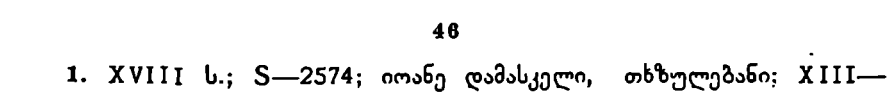

ამოხსნა: ღ[თო], შ[ე ტფილელი ონოფრი, ა[ნ. ვინც შენდობა ბრძანო(თ), (თქვ)ენც შეგინდ(ონ).

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ძველი ქართული საიდუმლო დაწერილობის უცნობი ნიმუშები, საიუბილეო კრებული, კ. კეკელიძეს დაბადების 80 წლისთავზე, უნივერსიტეტის გამოცემა, 1959, გვ. 280; თ. ჟ ო რ დ ა ნ ი ა, Описание, кн. II, 1902, გვ. 74. თ. ჟორდანია აღწერილობაში უთითებს კრიპტოგრამას გვ. 357-ზეც-ასეთი გვერდი ხელნაწერში არ არსებობს და არც ასეთი მინაწერია სადმე.

46

1. XVIII ს.; S—2574; იოანე დამასკელი, თხზულებანი; XIII—XIV სს; გვ. 302.

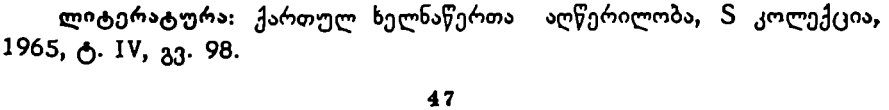

შენიშვნა: კრიპტოგრამას ერთვის მინაწერი: „ყ[დ უღირსი ზახარიაძ ტფილისს პყრობილ, პატიმარ ვიქმენ ოკდომბერსა ი[ზ". მინაწერი და კრიპტოგრამა ხელით ემსგავსებიან ერთმანეთს, მაშასადამე, კრიპტოგრამა ზაქარია გაბაშვილს ეკუთვნის. იგი ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, 1965, ტ. IV, გვ. 98.

47

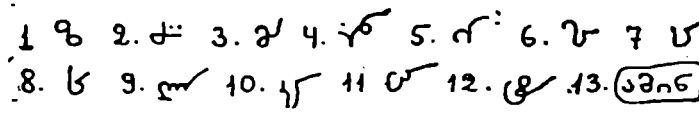
1. XVIII ს.; A—646; ბიბლია; XV—XVI სს.; 128 v, 200 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

48

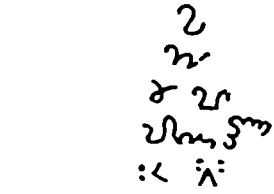
1. XVIII ს.; A—646; ბიბლია; XV—XVI სს.; გვ. 223 v-დან 238 v-მდე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

49

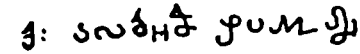
1. XVIII ს.; A—646; ბიბლია; XV—XVI სს.; 239 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

50

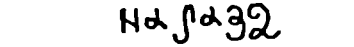
1. XVIII ს.; A—677; სამოციქულო; 1106—1130 წწ.; 75 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

51

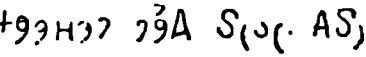
1. XVIII ს.; A—809; სტოდიერი; 1693 წ.; 74 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

52

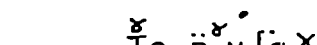
1. XVIII ს.; A—1453; ოთხთავი (პარხლის); 973 წ.; 1 v (ზედა საცავი ფურცელი).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

53

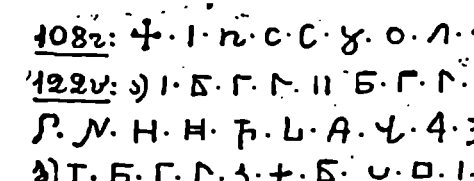
1. XVIII ს.; A—1053; წმიდათა ცხოვრება და წამებანი; XII ს.; 200 v.

შენიშვნა: ხელნაწერთა აღწერილობაში (ტ. IV, A) ამ მინაწერის შესახებ მითითებულია, რომ 200 v-ზე ბერძნული მინაწერია. მართალია, მინაწერში რამდენიმე ბერძნული ასოა გამოყენებული, მაგრამ იგი კრიპტოგრამაა. კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

54

1. XVIII ს.; A—1345; პარაკლიტონი; XVII ს.; 108 r, 122 v, 206 v.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

55

1. XVIII ს. A—1345; პარაკლიტონი; XVII ს.; ქვედა ყდაზე.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

2. XVIII ს.; A—1345; პარაკლიტონი; XVII ს.; ქვედა ყდაზე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

56

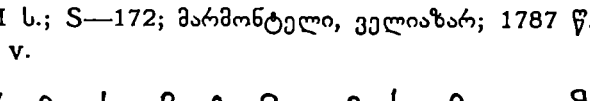
1. XVIII ს.; S—41; ანტონ I, კატიგორია სიმეტნე; 1767 წ.; ქვედა ყდაზე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

57

1. XVIII ს.; S—172; მარმონტელი, ველიაზარ; 1787 წ.; ზედა საცავი ფურცლის v.

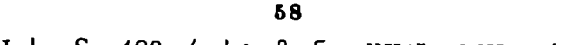

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. I, 1960, გვ. 190; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83, შნშ. 4.

58

1. XVIII ს.; S—428; როსტომიანი; XVII—XVIII ს.; გვ. 121.

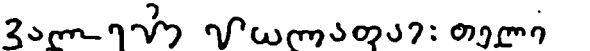

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, 1960, გვ. 570.

59

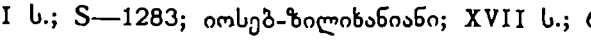
1. XVIII ს.; S—449; კრებული; XIII—XIV, XII—XIX სს.; 34 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

60

1. XVIII ს.; S—1283; იოსებ-ზილიხანიანი; XVII ს.; 62 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

61

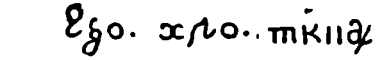
1. XVIII ს.; S—1613; ლექსთა კრებული; 1726 წ.; გვ. 47.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

62

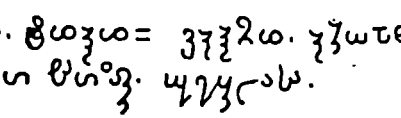
1. XVIII ს.; S—2397; კრებული; XVIII ს.; 19 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. იგი ამოუხსნელია.

63

1. XVIII ს.; S—2498; ს.-ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი; XVIII ს.; 190 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. III, 1963, გვ. 281.

64

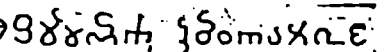
1. XVIII ს.; S—2771; ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი; XVIII ს.; 42 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ტექსტის ხელითაა დაწერილი. იგი ამოუხსნელია.

65

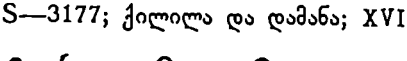
1. XVIII ს.; S—3708; ამირანდარეჯანიანი; XVIII ს. I ნახ.; 1 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

66

1. XVIII ს.; S—3177; ქილილა და დამანა; XVIII ს.; 223 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

67

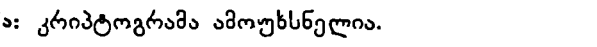
1. XVIII ს.; S—4500; ვახტანგ VI, ლექსები და პოემები; 1733 წ.; გვ. 272.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

68

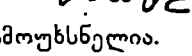
1. XVIII ს.; H—92; მოსე ხონელი, ამირანდარეჯანიანი; XVII—XVIII სს.; 60 რ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

69

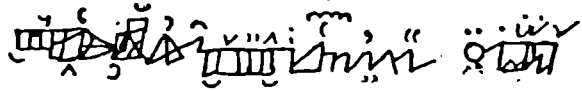
1. XVIII ს.; H—882; კრებული; XVI—XVII სს.; 323 რ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

70

1. XVIII ს.; H—1337; პროკლე დიადოხოსი, კავშირნი; XII—XIII სს.; 102 რ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

71

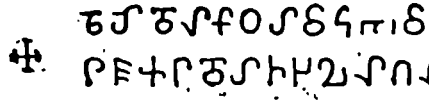
1. XVIII ს.; H—1713; გამოკრებილი თვენი; XIII—XIV სს.; 127 რ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

72

1. XVIII ს.; H—2054; კონდაკი; XVIII ს.; 5 v.

შენიშვნა: ამავე ხელით ხელნაწერზე მიწერილია: „მოიხსენე უფალო მონა ღ˜თსა ბერძენა სასუფეველსა“. კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

78

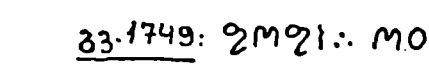
1. XVIII ს.; H—2378; ოთხთავი; XVIII ს.; 200 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით გადამწერ მგალობელ პავლეს მიერ. იგი ამოუხსნელია.

74

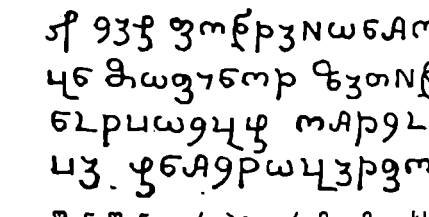
1. XVIII ს.; Q—56; გულანი ხოტევური; 1736 წ.; გვ. 1749, 1751,

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

75

1. XVIII ს.; გორის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი, № 70; კრებული; 1781—1793 წწ.; 98 v.

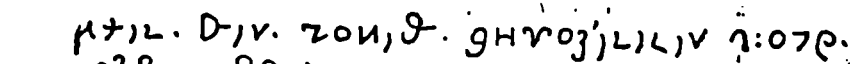

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: გორის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (ხელნაწერი).

76

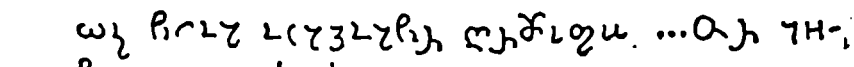
1. XVIII ს.; საქართველოს ცენტრ. არქივი, ფ. 1446, № 94; საგალობლები; XVIII ს.; 33 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

77

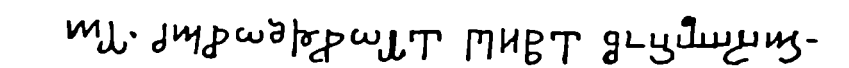
1. XVIII ს.; ქუთაისის მუზ. K—117; იოანე ოქროპირი, ოქროჲ წყარო; გვრგვნი სულისა; [1797 წ.]; 414 v.

შენიშვნა: მელანი გადასულია, კრიპტოგრამა კარგად არ იკითხება. ოგი ამოუხსნელია.

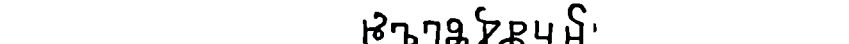
78

1. XVIII ს. ქუთაისის მუზ. K—30; მარხვან-ზატიკის საკითხავები; XVIII ს.; 229 v.

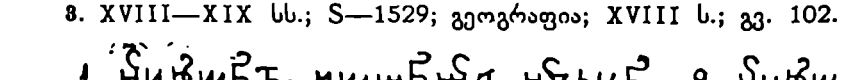
შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

2. XVIII—XIX სს.; S—1527; ს.-ს. ორბელიანი, სიბრძნე-სიცრუისა; XVIII—XIX სს.; 90 v.

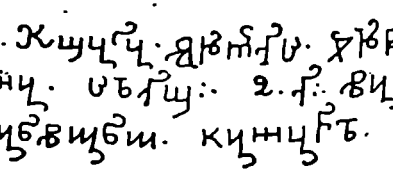
შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

3. XVIII—XIX სს.; S—1529; გეოგრაფია; XVIII ს.; გვ. 102.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

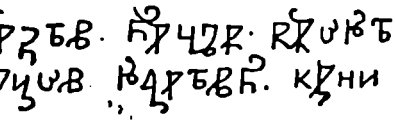
4. XIX ს.; S—2885; მარკოს ავრელიუსი, საყოფაქცეო ჰსჯა; XVIII ს.; 1 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. IV, 1965, გვ. 210.

5. XIX ს.; S—2885; მარკოს ავრელიუსი, საყოფაქცეო ჰსჯა; XVIII ს.; ზედა ყდაზე.

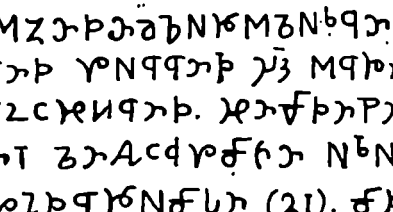

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. IV, 1965, გვ. 210.

79

1. XVIII—XIX სს.; S—41; ანტონ I, კატიგორია სიმეტნე; 1767 წ.; ზედა ყდის v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, 1960; გვ. 54. აღწერილობაში მითითებულია, რომ ზედა ყდის v-ზე ბერძნული მინაწერია. ფაქტიურად ეს მინაწერი კრიპტოგრამაა.

80

1. XVIII—XIX სს.; S—4541; ქაღალდი და დამანა; 1753 წ.; 9 ფ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

81

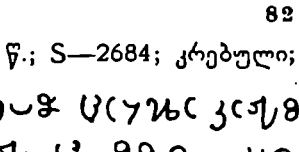
1. XVIII—XIX სს.; ცენტრ. არქივი ფ. 1446, № 38; მარხვანი; XIV—XV სს.; 195 ფ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

82

1. 1801 წ.; S—2684; კრებული; 1766 წ.; 1 ფ.

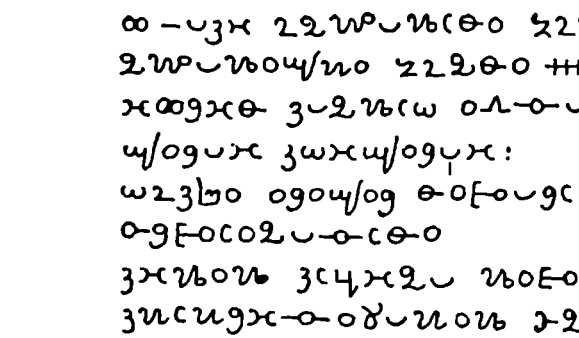

ამოხსნა: პეტრეს წიგნი მივსწერე დეკემბრის ივ, წელსა ჩყა-ს პ[ე]-ტერბურღით თბილისს, ფითუაშვილს აღას გაუგზავნე და ეს ორივე წიგნი ფარსადან სტეფანეს ძეს ასლანოვს გაუგზავნე მოსდოგს.

შენიშვნა: პლ. იოსელიანი მოიხსენიებს აღა და დანიელ ფითუაშვილებს, რომლებიც ყოფილან „მოქალაქენი დარბაისელნი“. პ. ი ო ს ე ლ ი ა ნ ი, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, აკ. გაწერელიას რედაქციით, 1936, გვ. 261.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. IV, 1965, გვ. 144. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია ამოხსნილი კრიპტოგრამა.

2. 1811 წ.; S—2391; კრებული (ყარამანიანი და ლექსები); 1811 წ.; 175 ფ.

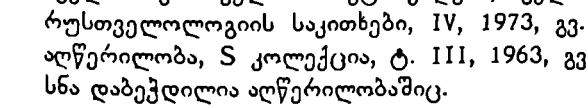

ამოხსნა: ქ: ჩემო ულხენისა გულისა ჩემის ლხენაე და გულსა შინა ჩემსა ოქროს მელნით აღბეჭდილო, ჰე, ელვარეო მთოვარეო! თუმცა არა ვარ საფერი შენისა ტრფიალებისა. მონად მიყოლე ნაფრდვილად, მდიდრობაზედან კლებისა, მომიტკბი, რაც რამ გაწყინე, მემწე რაც მომეკლებ[ისა] და ნუ მიმცემ მტერთა საყვედრად მყავ ღირს[ი] ახლოს ხლებისა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით, გადამწერ ანა ეგნატეს ასულ თუმანიშვილ-ამილახვარის მიერ. კრიპტოგრამა ლექსია. ეს სტროფი ამოღებულია ვახტანგ VI „სატრფიალოდან“ (გ. მიქაძე, ძველი საქართველოს პოეტი ქალები, ძვ. ქართ. მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, IV, 1973, გვ. 46).

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მიქაძე, ქართულ ხელნაწერთა შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 14—15; მისივე, ძველი საქართველოს პოეტი ქალები, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, IV, 1973, გვ. 45; ქართულ ხელნაწრთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. III, 1963, გვ. 236. კრიპტოგრამის ამოხსნა დაბეჭდილია აღწერილობაშიც.

ვ. XIX ს.; S—390; კრებული; 1732 წ.; გვ. 153.

ამოხსნა: პეტრე ვინმე სანიადაგოდ ცრემლთა მფრქვეველი.

შენიშვნა: ხელნაწერი გადაწერილია მოსკოვს, გ ა რ ს ე ვ ა ნ ი ძ ი ს მიერ, კრიპტოგრამა დაწერილია პეტრე ლარაძის ხელით მასში მოხსენიებული პ ე ტ რ ე არის პ ე ტ რ ე ლ ა რ ა ძ ე.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართულ ხელნაწერთა შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 10—17. კრიპტოგრამის ამოხსნა გამოქვეყნებულია ხელნაწერთა აღწერილობაშიც: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, 1960, გვ. 488.

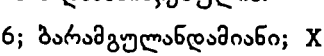
4. XIX ს.; S—390; კრებული; 1732 წ.; გვ. 154 და 157.

ამოხსნა: პეტრე.

შენიშვნა: ხელნაწერი გადაწერილია მოსკოვს, გ ა რ ს ე ვ ა ნ ი ძ ი ს მიერ. კრიპტოგრამა დაწერილია პეტრე ლარაძის მიერ. მას თავისი სახელი კრიპტოგრამულად დაუწერია.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მ ი ქ ა ძ ე, ქართულ ხელნაწერთა შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 10—17. კრიპტოგრამის ამოხსნა გამოქვეყნებულია ხელნაწერთა აღწერილობაშიც: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, I, 1960, გვ. 489.

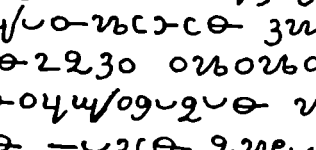
5. XIX ს.; S—1284; ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილი, ომანიანი; XVII—XVIII ს.; ზედა ყდის შიგნით.

ამოხსნა: გაო... ეს დაეს...

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დამახინჯებულია.

6. XIX ს.; S—1746; ბარამგულანდამიანი; XIX ს.; გვ. 70.

ამოხსნა: ესე ბარამიანი დავწერე მე კოლე[ჟს]კის სოვეტნიკის მდივნის ეგნატის ასულმა ანანამა.

ქ. ჩემო უსაყვარლეს[ო] და ულხენისა გულის ჩემის ლხენავ და სულსა შინა ჩემსა ოქროს მელნით აღბეჭდილო.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. კრიპტოგრა-

მაში მოხსენებული ეგნატეს ასული ანანა არის ეგნატე თუმანიშვილის ასული ანა თუმანიშვილი-ამილახვარი, ამ ხელნაწერის გადამწერი.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამა ამოხსნა გ. მიქაძემ: გ. მიქაძე, „ბარამიანის“ გადამწერის ვინაობისათვის, ლიტ. გაზეთი, 1956, 22 ივნისი, № 25; მისივე, ქართული ხელნაწერების შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 14,17; მისივე, ძველი საქართველოს პოეტი ქალები, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგის საკითხები, IV, 1973, გვ. 45; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, III, 1963, გვ. 178; ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83, შნშ. 4; მ. ჯანაშვილი, აღწერილობა S ფონდის ხელნაწერთა, მ. ჯანაშვილის არქივი № 52, გვ. 29; Е. Такайшвили, Описание, I, 1902, с. 552.

7. XIX ს.; S—1728; ვისრამიანი; 1825 წ.; გვ. 7.

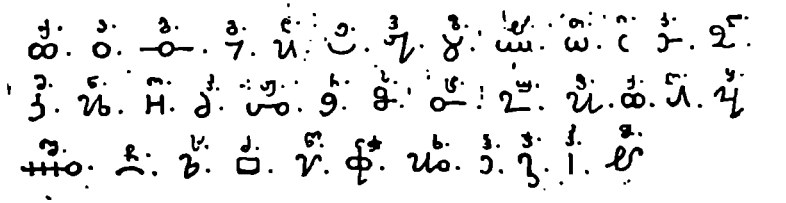

ამოხსნა: აღარ ე(?)წყ...

შენიშვნა: ხელნაწერის გადამწერია ანნა ეგნატეს ასული თუმანიშვილი-ამილახვრისა. კრიპტოგრამა მას მიუწერია ფურცლის კიდეზე.

კრიპტოგრამა დაუსრულებელია.

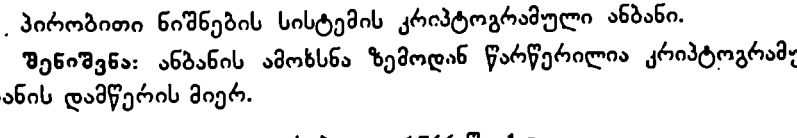
8. XIX ს.; S—2684; კრებული; 1766 წ.; 1 ვ.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანის ამოხსნა ზემოდან წარწერილია კრიპტოგრამული ანბანის დამწერის მიერ.

9. XIX ს.; S—2684; კრებული; 1766 წ.; 1 ვ.

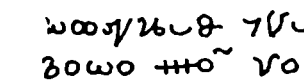

ამოხსნა: მამაო ჩვენო, რ˘ლი ხარ ცათა შ˘ა, წ˘ა იყავნ საჴელი შ˘ი, მოვედინ სუფევა შ˘ი.

შენიშვნა: ეს კრიპტოგრამა და ამავე გვერდზე მოთავსებული კრიპტოგრამული ანბანი ერთი ხელითაა ნაწერი.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. IV, 1965, გვ. 144. აღწერილობაში გამოქვეყნებულია კრიპტოგრამის ამოხსნა.

10. XIX ს.; S—2684; კრებული; 1766 წ.; ზედა საცავ ფურცელზე.

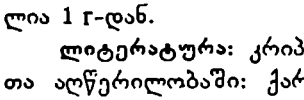

ამოხსნა: თქვნეს გწერ მამაო ევენორე ხარ ცათა შ˘წ˘ა იყავნ სახელი შ˘ მოვა.....ნ ს...ნევში.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დამახინჯებულია. ზოგი სიტყვა გადმოწერილია 1 r-დან.

ლიტერატურა: კრიპტოგრამის ამოხსნა გამოქვეყნებულია ხელნაწერთა აღწერილობაში: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, IV, 1965, გვ. 144.

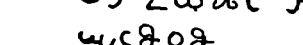
11. XIX ს.; H—197; კრებული; XIX ს.; 25 r.

ამოხსნა: ნავარ დავარ დარიე მარავ. ეს წიგნ[ი] ეკუთვნი[ს] კნეინა ნინოს ერისთოვისას.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. კრიპტოგრამაში მოხსენიებული ნინო ერისთავი ხელნაწერის მფლობელიცაა.

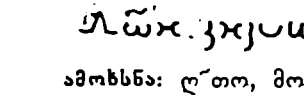
12. XIX ს.; H—885; ბიბლია; XVII ს.; rr.

ამოხსნა: ღ˘თო, მოჯედენ მონათა გალობასა.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ორჯერ არის დაწერილი იმავე გვერდზე. კრიპტოგრამის დამწერი უნდა იყოს ვინმე სვიმეონ, ვინაიდან 2 v-ზე მინაწერია, რომელიც ხელით ემსგავსება კრიპტოგრამას: „ღ˘თო შემიწყალე მე ცოდვილი ს˘ნ და გულისჯმა მიყავ, რ˘ა არა იქმნას ცოდუა, წ˘ა დაბადების მადლი“.

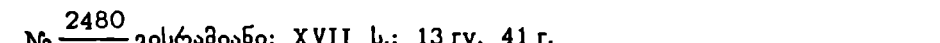
13. XIX ს.; H—1655; ყარამანიანი; 1784—85 წწ.; 97 r.

ამოხსნა: ქაიხოსრომაცა და იმის შედეგმაცა ხიჯაოდამთ (?).

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, IV, 1950, გვ. 77. ხელნაწერთა აღწერილობაში კრიპტოგრამა შეცდომით ანჯანური სისტემის ნიმუშად მიუჩნევიათ.

14. XIX ს.; თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, № $\frac{2480}{13}$ ვისრამიანი; XVII ს.; 13 rv, 41 r.

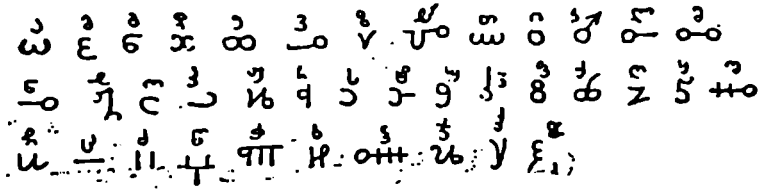

ამოხსნა: 13 r: ფლური.
13 v: ერისაებრ.
41 r: საჩექმე.

ლიტერატურა: გ. მიქაძე, ქართული ხელნაწერების შესწავლა და აღწერა, 1957, გვ. 15.

88

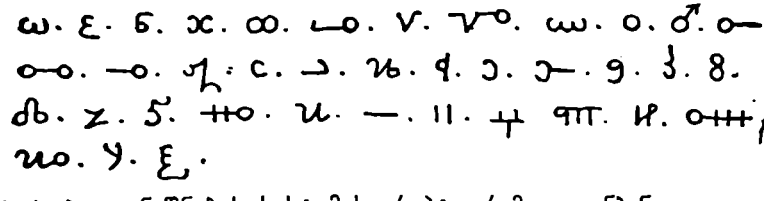
1. XIX ს. I ნახ.; A—1448; ტარასი მესხიშვილის კრებული; XIX ს. I ნახ.; 95 r.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი..

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით, ტარასი მესხიშვილის მიერ. მასვე წაუწერია ზემოდან ანბანზე ასოთა მნიშვნელობები.

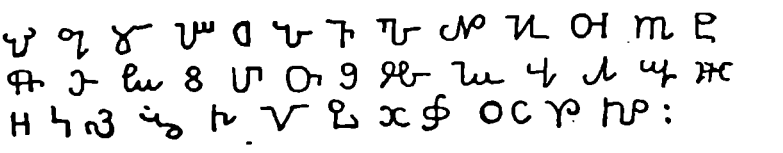
2. XIX ს. I ნახ.; A—1448; ტარასი მესხიშვილის კრებული; XIX ს. I ნახ.; 95 r.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით, ტარასი მესხიშვილის მიერ.

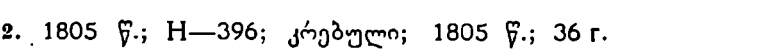
1. 1805 წ.; H—396; კრებული; 1805 წ.; 36 r.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამული ანბანი შესრულებულია ხელნაწერის გადამწერის დავით ეგნატეს ძე თუმანიშვილის მიერ.

2. 1805 წ.; H—396; კრებული; 1805 წ.; 36 r.

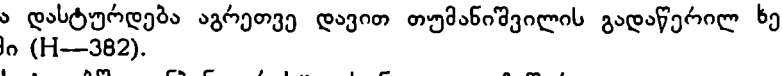
ამოხსნა: ანბანი არის დავ˘ი (=ანბანი არის დავითისი).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ხელნაწერის გადამწერის დავით თუმანიშვილის მიერ. კრიპტოგრამაში მოხსენიებული დავითი დავით თუმანიშვილი უნდა იყოს. ამ ანბანით ნაწერი კრიპტოგრამა დასტურდება აგრეთვე დავით თუმანიშვილის გადაწერილ ხელნაწერში (H—382).

სიტყვებში „ანბანი არის“ ი-ს ნაცვლად ჩაწერილია ჯ.

ამ კრიპტოგრამას წამძღვარებული აქვს კრიპტოგრამული ანბანი.

3. 1805 წ.; H—396; კრებული; 1805 წ.; 38 r.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამული ანბანი დაწერილია ხელნაწერის გადამწერის დავით ეგნატეს ძე თუმანიშვილის მიერ. ანბანი ჩაწერილია გვირგვინისებური ფორმით და უძღვის წამალთა სახელების დასახელებას, რომლებიც აგრეთვე კრიპტოგრამულადაა ნაწერი.

4. 1805 წ.; H—396; კრებული; 1805 წ.; 38 r.

ნუსხა წამლისა

სახელნი წამალთანი ლათინურად, რუსულად და ქართულად:

2. ჩაჯიცის სანცრონიცი აოცსემენცა: ჩიჩნურთიჩიჩაო-თიჩ. ჩცთიჩეჩეჩიჩ: ოჩაოთიეჩიჩე თიჩთიფჩიეიჯ-ჩიოიჩ: =ჯჩა-ჩოეიოთიჩ:

3. ჩაჯიცის ჯენენციანე: ჩჩაოთიჩაი ჩეჩჩეჩჩიჩჩიჩ: ცჯჩიჩაოჩიჩჩიჩ:

4. ჳჩოცი ოჩიენცაჯის: ჳჯიჯოჩჩიჩ: ჯიჯიოჩჩიჩ:

5. ჩაბაჩჳაჩი: ოჩეჩნეჩიჩ: ოჩეჩნჯჩიოიჩ:.

6. ჯჩიჯოჩიჩიი ჯთოჳიჩ: თიჩეჳჩჩნეჩეჩჩიჩჩაიჩიჩ თიჩ: ჩოეჩოოიჩკიჯოიჩკ.ჩაჩიი:

7. ცჳჩიიაცე ჳენეცე: ჩნეჩეჩიჩიჩეოიჯიჩჩა ჳეეოიჩჯოიჩ: ჩოიჩჯფიჯოიჩფი:

8. ფჳოჩემ სყჳეჯყიიის: ჳეეოჩჯიჩჩა ჩჩნეჳჩ: ჯჩაჯიჩ-თიჩიეჳკჩნჯჩიჩთიჩ:.

9. სციიაცის ჯაჳიაჳიცე: ჳჳჩიოიჯოიეჯჯ: ჳჯოიჳეთჳჯიჩ ჩ-ოეეჩნიჯიჯოეჩოოიჩ ჳჯოიჩნთეეიჩ ჩჯჯჩჯჳჯჳჳ-. ჯოიჩნჩიჩ:

10. ს ააა ჩნჳა): ჳჯეეოიჩ: ჯიჯყიოიჩ ჩოეჩოიჩ:

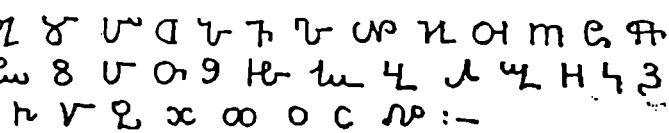
ამოხსნა: 1. ჩისტაღო საბრა. განწმედილი საბრი.
2. ციცვარნაღო კორი. ილი სემია. ჯორასნის ბალახის ძირი. ანჯ თესლი.
3. ღორკოი ღენენციანი. ჩინთიანა.
4. შაფრანჯ. ზაფრანა.
5. რევენიჯ. რევანდი.
6. აღარიცი ალბი. ლისტვენნო იღჯბი. თეთრი ყარიყონი.
7. ვენეციისკაღო ტერიაკჯ. თიახფარჯხი.
8. სერნაღო ცვეტჯ. გოგირდის ყვავილი.
9. სტირაკსა. საკმელში ჯრევია თეთრი მარცვლები. დანამასტაკივით.
10. საერი. შაქარი თეთრი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ტექსტის ხელით, გადამწერ დავით თუმანიშვილის მიერ.

კრიპტოგრამის ავტორი უ-ს ნაცვლად ყველგან ხმარობს ჯ-ს. სიტყვაში „აღარიცი“ ა არაკრიპტოგრამულია.

კრიპტოგრამული ანბანითაა ნაწერი წამალთა დასახელება რუსულ და ქართულ ენაზე.

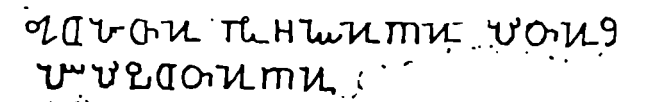
5. 1807 წ.; H—382; სამართლის წიგნები; 1807 წ.; 294 v.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელით, გადამწერ დავით ეგნატეს ძე თუმანიშვილის მიერ.

6. 1807 წ.; H—382; სამართლის წიგნები; 1807 წ.; 294 v.

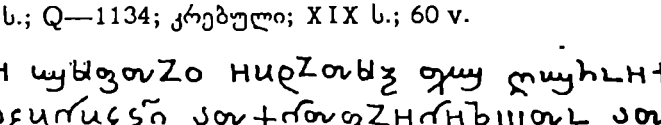
ამოხსნა: ბევრი ტლეილი არის დაწერილი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა შესრულებულია ტექსტის ხელით, დავით ეგნატეს ძე თუმანიშვილის მიერ, ხელნაწერის ცარიელ გვერდზე კრიპტოგრამა ტექსტის კომენტარია.

ლიტერატურა: ლ. ათანელიშვილი, ქართულ ხელნაწერთა რამდენიმე კრიპტოგრამის შესახებ, მრავალთავი, III, 1973, გვ. 64.

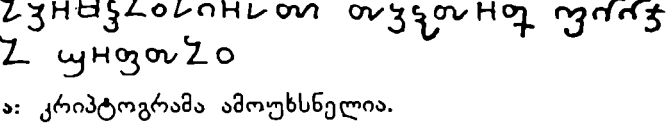
85

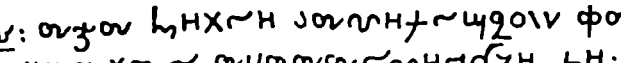
1. XIX ს.; Q—1134; კრებული; XIX ს.; 60 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

2. XIX ს.; H—1090; ვეფხისტყაოსანი; XIX ს.; 4 v, 59 v, 79 v.

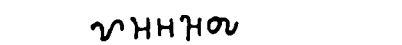

ამოხსნა:

79 v: აქა წიგნი სამიჯნუროდ ფათმანისაგან ავთა [...] ან მიწერი [...].

შენიშვნა: 79 v-ზე კრიპტოგრამა ფანქრითაა წარწერილი შემდეგ ქვესათაურზე: „აქა წიგნი სამიჯნუროდ ფათმანისაგან ავთანდილთან მიწერილი". 4 v-სა და 59 v-ზე კრიპტოგრამები ამოუხსნელია.

8. XIX ს.; H—2794; ფრაგმენტები; XVIII ს.; 5v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

86

1. XIX ს.; S—395; კრებული; XVIII ს.; I v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა მიწერილია გამოცანასთან. ხელნაწერი გრიგოლ წერეთლის ნაქონია. ეს მინაწერიც მას უნდა ეკუთვნოდეს. კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, S კოლექცია, ტ. I, 1960, გვ. 495.

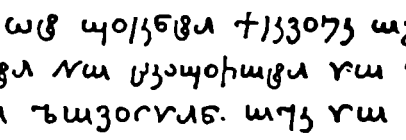
2. XIX ს.; S—31; ქილილა და დამანა (საბასეული); 1717—1721 წწ.; 186 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

87

1. 1864 წ.; Q—243; საექიმო წიგნი; 1864 წ.; 2 v.

ჩვენ ცოლიშვილ ჯიბლაძემ ოვგასუფასიოთას
ჩიტუყვასა იშიაფიესძის ამჩიოსას 1864ს
წელსა ვაისის 15 ღამესა. ფაიფატ ტყოსი-
ანსა

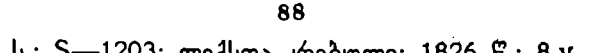
ამოხსნა: ვინაიდან ყოველნი ქვემორე აღწერილნი წამალნი და შეტყობანი და გარემოებანი ყ˘ნი გამოცდილ არს და განმართლებულ არიან ნამდვილთა ექიმთაგან, მაშასადამე, ჯერ არს მიმართვად მისდა. და ახლა ამისთვის გადმოვსწერე შვილმან კოლეჟსკი რეღისტრატორის ფორტუნატ ცეხანოვსკის ამბროსიმ 1864-სა წელსა მაისის 15 დღესა ქალაქ ქუთაისშიდ.

შენიშვნა: ხელნაწერი მთლიანად დაწერილია კრიპტოგრამული ანბანით. ამ ხელნაწერის კრიპტოგრამული ანბანი გახსნა ა. შ ა ნ ი ძ ე მ. ხელნაწერს ერთვის ა. შანიძის მიერ ამოხსნილი ანდერძის ტექსტი. ანდერძში მოხსენებულია გადამწერი ა მ ბ რ ო ს ი ც ე ხ ა ნ ო ვ ს კ ი.

ლიტერატურა: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექცია, I, 1957, გვ. 249; იადიგარ-დაუდი, ლ. კოტეტიშვილის გამოც., 1938, გვ. 23; ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, I, ნაკ. 1, 1962, გვ. 83, შნშ. 4.

88

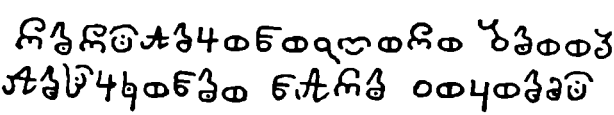
1. XIX ს.; S—1203; ლექსთა კრებული; 1826 წ.; 8 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ჩაწერილია ტექსტში. იგი ამოუხსნელია.

89

1. XIX ს.; H—197; კრებული; XIX ს.; 21 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა დაწერილია ტექსტის ხელით. H—197 ხელნაწერს პირობითი ნიშნების სისტემის სხვა სახეობის კრიპტოგრამაც დაუცავს (25 r), საიდანაც გამოჩნდა, რომ ამ ხელნაწერის გადამწერი და მფლობელია ნ ი ნ ო ე რ ი ს თ ა ვ ი. ვინაიდან 21 r-ზე დაცული კრიპტოგრამაც ტექსტის ხელითაა ნაწერი, ცხადია, ეს უკანასკნელიც ნ ი ნ ო ე რ ი ს თ ა ვ ს დაუწერია. კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

90

1. XIX ს. II ნახ.; საჯარო ბიბლიოთეკის ხელნაწერი 46. (S—38); კრებული; XVIII ს.; ზედა ყდაზე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

91

1. XIX ს.; H—2158; პეტრე ლარაძე, გალექსილი ქართლის ცხოვრება; XIX ს.; 167 v.

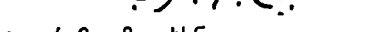
შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

2. XIX ს.; H—2357; მეტაფიზიკა; XVIII ს.; ზედა საცავ ფურცელზე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

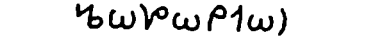
3. XIX ს.; S—2987; ს.-ს. ორბელიანი; ლექსიკონი; XVIII ს.; 47 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

92

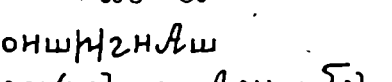
1. XIX ს.; H—1200; ჭილილა და დამანა; XVIII ს.; ზედა ყდაზე.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

93

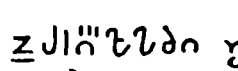
1. XIX ს.; H—1279; ვეფხისტყაოსანი; XIX ს.; 15 r, 34 r.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

94

1. XIX ს.; H—2979; იოსებ მშვენიერის ამბავი; 1858 წ.; 8 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

95

1. XIX ს.; S—418; კრებული; XVIII ს.; გვ. 52.

შენიშვნა: კრიპტოგრამის ზედა სტრიქონი წაჭრილია. იგი ამოუხსნელია.

96

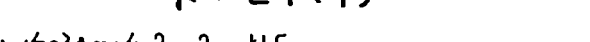
1. XIX ს.; S—2393; წიგნი საამ ფალავნისა; 1838 წ.; ქვედა საცავი ფურც.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

97

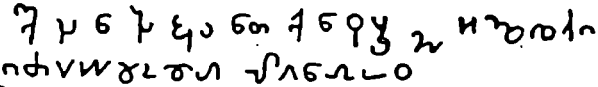
1. XIX ს.; Q—1236; ხრონოლრაფი; XIX ს.; 193 v.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

98

1. XIX ს.; როსტომიანი; XVII—XVIII სს.; გვ. 313.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

99

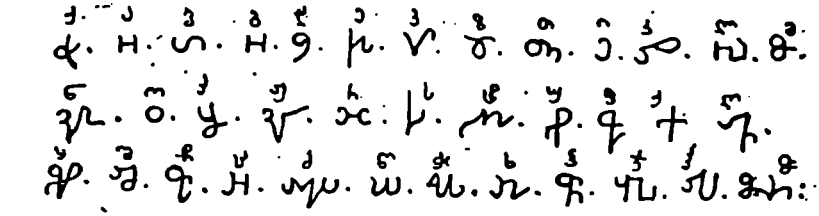
1. საჯარო ბიბლიოთეკის ხელნაწერი, 46 (S—38); კრებული; XVIII ს.; ქვედა საცავ ფურცელზე.

ⵗⵍⴰⵚⵔ ⵅⵗⵏⵜⵔⵛⵍ ⵟ
ⵗⵍⴰⵚⵔ ⵅⵗⵏⵜⵔⵛⵍ

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ამოუხსნელია.

100

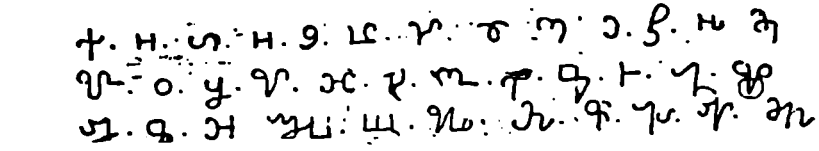
1. XIX ს.; თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, № 2480/13 ვისრამიანი; XVII ს.; 21 v.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამულ ანბანს ხელნაწერში მნიშვნელობები ზემოდან აქვს წარწერილი.

2. XIX ს.; თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, № 2480/13 ვისრამიანი; XVII ს.; 21 v.

პირობითი ნიშნების სისტემის კრიპტოგრამული ანბანი.

კატალოგის დამატება

ბერძნული კრიპტოგრამები

1. [IX ს.]; A—144; მრავალთავი; X ს.; 97 r.

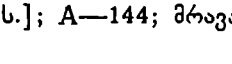

ამოხსნა: (=ამენ).

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ხელნაწერში ტექსტის ხელითაა ჩაწერილი, თუმცა პალეოგრაფიული მონაცემებით იგი IX საუკუნით უნდა დავათარიღოთ.

ლიტერატურა: ა. შ ა ნ ი ძ ე, კრიპტოგრაფიული მასალები, მიმომხილველი, I, 1926, გვ. 238. ა. შანიძემ კრიპტოგრამა გამოაქვეყნა ქართულ ანჩინურ კრიპტოგრამასთან ერთად, ოღონდ ბერძნული სიტყვის მნიშვნელობა მისთვის უცნობია. მ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი, იოანე ბოლნელ ეპისკოპოსის ქადაგებანი, 1911, გვ. V. მ. ჯანაშვილის ვარაუდით ბერძნული Θ∼Д აღნიშნავს „თეოდორეს“. ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, ბერძნული კრიპტოგრამა ქართულ ხელნაწერში, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1971 წ. № 3, გვ. 159—161; M. van Esbroeck, Les plus anciens homéliaires géorgiens. Louvain, 1975, გვ. 40—41.

2. [IX ს.]; A—144; მრავალთავი; X ს.; 190 r.

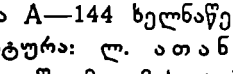

ამოხსნა: იობ გოგაი.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა ხელნაწერში ტექსტის ხელითაა ჩაწერილი. კრიპტოგრამა A—144 ხელნაწერის დედნისეულია.

ლიტერატურა: ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, კლარჯული მრავალთავის ბერძნული და შიომღვიმის ტიპიკონის ქართული კრიპტოგრამები, მრავალთავი, V, 1976, გვ. 99—108. მ. ვან ესბროკი კრიპტოგრამას სხვაგვარად კითხულობს: WHCOCЄC. მისი აზრით, აქ ბერძნული მიმართვის ფორმა უნდა გვქონდეს: O HΣΩ(U)Σ Θ(EO)Σ, M. van Esbroeck, Les plus anciens homéliaires géorgiens Louvain, 1975, გვ. 41—42; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, A კოლექცია, I_2 1976, გვ. 192.

3. [IX ს.]; Sin—11; წმიდათა ცხოვრებანი; X ს.; 179 r.

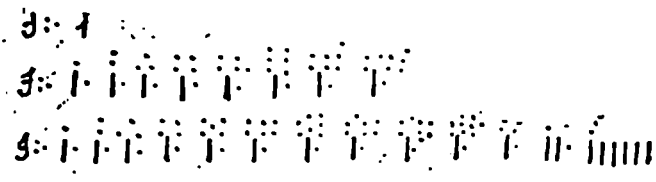
ამოხსნა: βοαω =ვღაღადებ.

შენიშვნა: კრიპტოგრამა მიწერილია ფურცლის მარჯვენა კიდეზე პერპენდიკულარულად, ტექსტის ხელით, უნციალით. კრიპტოგრამა Sin—11 ხელნაწერის დედნისეულია.

ლიტერატურა: G. Garitte, Catalogue des manuscrits géorgiens littéraires du mont Sinaï, 1956, გვ. 44. აღწერილობაში კრიპტოგრამა გამოქვეყნებულია კითხვის ნიშნით. ლ. ა თ ა ნ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი, ერთი სინური ხელნაწერის კრიპტოგრამების შესახებ, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია 1979, № 4, გვ. 170—171.

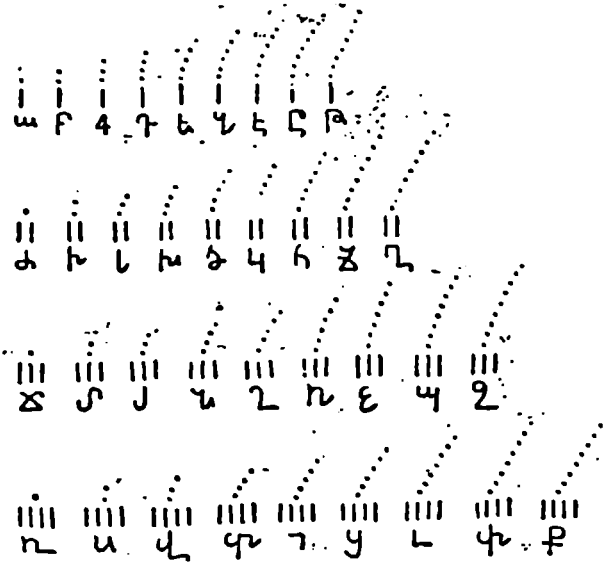
ს ო მ ხ უ რ ი კ რ ი პ ტ ო გ რ ა მ უ ლ ი ა ნ ბ ა ნ ი ო რ ქ ა რ თ ულ ხ ე ლ ნ ა წ ე რ შ ი

1. XIX ს.; S—436. რუსუდანიანი. XVII ს.; 251 v.

სომხური კრიპტოგრამული ანბანი.

2. XIX ს.; Q—1459; ახალციხური ქრონიკა; XVIII—XIX სს.; გვ. 345.

სომხური კრიპტოგრამული ანბანი.

კრიპტოგრამული ანბანები

ანჩინური სისტემა

1	2	3	4	5	6
აჩ	აჩ	აჩ	აჩ	აჩ	აჩ
ბც	ბც	ბც	ბც	ბც	ბც
გძ	გძ	გძ	გძ	გძ	გძ
დწ	დწ	დწ	დწ	დწ	დწ
ეჭ	ეჭ	ეჭ	ეჭ	ეჭ	ეჭ
ვხ	ვხ	ვხ	ვხ	ვხ	ვხ
ზჯ	ზჯ	ზჯ	ზჯ	ზჯ	ზჯ
⊍ɟ	⊍თ	ɟჭ		⊍თ	⊍თ
თჰ	ɟჰ	თჰ	ჰთ		
ირ	ირ	ირ	ირ	ირ	ირ
კს	კს	კს	კს	კს	კს
ლტ	ლტ	ლტ	ლტ	ლტ	ლტ
მუ	მუ	მუ	მუ	მუ	მუ
ნფ	ნფ	ნფ	ნფ	ნფ	ნფ
ჲქ	ჲქ		ჲქ	ქɟ	
ოღ	ოღ	ოღ	ოღ	ღო	ოღ
პყ	პყ	პყ	პყ	ყპ	პყ
ჟშ	ჟშ	ჟშ	ჟშ	შქ||შɟ	ჟშ*
			ძɟ		ქɟ

1. A-144, 11r, 26r, 97r. Sin-11, 78r. Sin-17, 221v. Sin-26, 185r. A-134, 22r. Ier-73, 47r, 58r, 81v, 84r, 146v. H-1345, 149r, 201v. A-365, 292r, 333v, 471v. Q-1322, 18v. A-256, 13r. Ier-53, 16v. A-148, 235v. A-635, 85r, 147r, 194v, 203r, 227r. S-4814, 19r. K-52, 131r. A-613, 8r. Ier-33, 164v. Ier-17, 84v. S-4958, 124r. K-79, 5r, 128r.

* ხელნაწერშია უშ, რაც გადამწერის უნებლიე შეცდომაა.

K-376, 84v. H-1721, 89r. A-4, 175r. ცენტ. არქ. 220, 26v, 61v, 64v. A-743, 173r. A-54, 253r, 307v. S-4930, 315v, 358r, 460r. Q-1314, 157v. H-936, 822v. H-1452, 272v, 339v H-1029, 206v. ზუგდ. 13, 91v. A-97, 30r. A-691, 214v. A-1516, 163r. H-599, გვ.2, 507. H-1018, 46r. K-115, 422v. K-710, 60v. ცენტ. არქ. 307, 1r. K-467, 85r. ცენტ არქ. 610, 73v. A-1385, 162r, 263v. A-71, 4r. A-441, 157r. A-734, 7v. A-911, ჭვედა ყდაზე. Q-21, 61r. H-1345, 202r. H-1353, 146v. S-1385, 48v. S-4944, 93r. Q-393, 58v. H-1080, 179r. S-5061, 101r. პარიზის კერძო პირის კუთვნ. ხელნაწერი: H-1349, 116v. Q-271' 383v*. H-1027, ზედა საც. ფურც. 2. Ier- 33, 160r. K-4, 444v. Q-657, 377r. A-743, 479v. A-144, 171v. 3. A-444, 70r. A-679, 1r. A-1342, 117v. Q-100, 192v. H-599, გვ. 200. H-1738, 370r. ზუგდ. 13, 832v. K-199, 3r, 54v, 99r, 135v, 138r. A-646, 46r, 47r, 84r. A-1114, 136r. 4. K-265, 129v (ანბანი ხელნაწერში ნუსხურითაა მიწერილი). 5. S-3652, გვ. 104. H-1283, 153v. პარიზ. ნაც. ბიბლ. № 15, 2r, (ანბანი ჩაწერილია სამივე ხელნაწერში). 6. პარიზ. ნაც. ბიბლ. № 1, 167v. (ანბანი ჩაწერილია ხელნაწერში).

ანჯაბური სისტემა

1	2	3	4	
აჯ	აჯ	აჯ	აჯ***	ქქ
ბხ	ბჳ	ბხ	ბხ	რრ
გჳ	გხ	გჳ	გჳ	სო
დჳ	დჳ	დწ	დწ	ტნ
ეწ	ეწ	ეძ	ეძ	უმ
ვძ	ვძ	ვც	ვც	ფლ
ზც	ზც	ზჩ	ზჩ	ქკ
ჰჩ	ჰჩ	ჰშ	ჰჰ	ღი
თშ	თშ	თყ	თყ	ყთ
იყ	იყ	იღ	იღ	შპ
კღ	კღ	კქ	კქ	ჩზ
ღქ**	ღქ	ღფ	ღფ	ცვ

* H-1349 და Q- 271 ხ ლნაწ. კრიპტოგრაფები ანჩინურ-უკუდაწერილობის სისტემისაა.

** ანბანში გადამწერის უნებლიე შეცდომაა. უნდა იყოს: ლქ.

*** ანბანში დაშვებულია შეცდომები. არასწორია კომპლექსები: ჰჰ (უნდა იყოს ჰჩ ან ჰშ); პშ (უნდა იყოს პს ან პყ) და სხვ.

1	2	3	4	
მფ	მფ	მუ	მუ	ძე
ნუ	ნუ	ნტ	ნტ	წდ
ოტ	ოტ	ოს	ჲჲ	ჭგ
პს	პს	პჟ	ოს	ხბ
რჟ	ჟრ	რ ჴ	პშ	ჯჯ
				ჰჯ | ა
				ჰჶ . ჰჶ . ჳჳ.

1. S-174, გვ.252 (ანბანი ხელნაწერისეულია). 2. პარიზ. ნაც. ბიბლ. № 1 167v (ანბანი ხელნაწერისეულია). 3. H-1008, 1r. S-31, 1r, 188r. S-371, ზედა საც. ფურც. S-406, 3r. H-2, გვ. 236. 4. Q-1459, გვ. 340 (ანბანი ხელნაწერისეულია).

ანრეული სისტემა

1	2	3	4
არ	არ	არ	არ
გს	გს	გს	გს
გტ	გტ	გტ	გტ
დუ	დუ	დუ	დუ
ეფ	ეფ	ეფ	ეფ
ვქ	ვქ	ვქ	ვქ
ზღ	ზღ	ზღ	ზღ
ჱყ	ჱყ	ჱყ	თყ
თშ	თშ	თშ	იშ
იჩ	იჩ	იჩ	კჩ
კც	კც	კც	ლც
ლძ	ლძ	ლძ	მძ
მწ	მწ	მწ	ნწ
ნჭ	ნჭ	ნჭ	ოჭ
ჲხ	ოხ	ჲხ	პხ
ოჭ	პჯ	ოხ||ოჭ	
პჯ	ჶ	პჯ	ჟჯ
ჟჰ		ჟჰ	

1. H-1671, 4v. 2. პარიზ. ნაც. ბიბლ. № 1, 167v (ანბანი ჩაწერილია

ხელნაწერში). H-1429, 37r. A-1019, ქვეda ყდაზე. A-1237, 6v. 3. H-2295, ზედა საც. ფურც. r. 4. H-370, 246v.

ანჯოეური სისტემა

პარიზის ნაც. ბიბლ. № 1. 167 v*

აჭ. ბჰ. გჯ. დჭ. ეხ. ვჰ. ზწ. Ꙋძ. თც. ცჩ. კშ. ლყ. მღ. ნჭ. ოფ. პუ. ჟტ. რს.

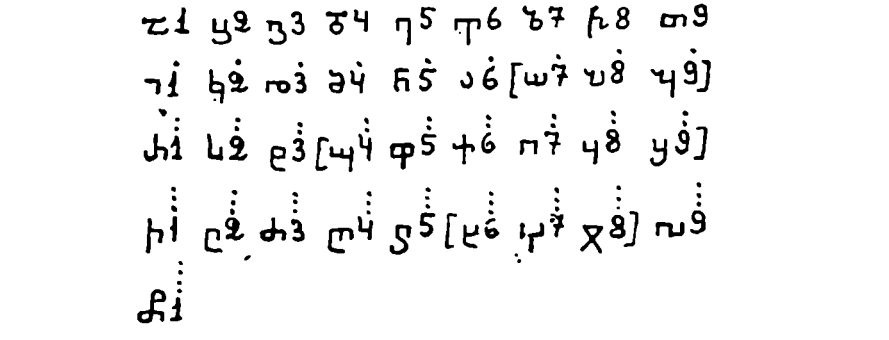
* ანბანი ხელნაწერისეულია.

სათვალავადი სისტემა

1. S—425, 72r, 115v, 205v.

ა ერთი	ი ათი	რ ასი	ჩ ათასი	ჯ ბევრეული
ბ ორი	კ ოცი	ს ორასი	ც ორიათასი	
გ სამი	ლ ოცდაათი	ტ სამასი	ძ სამიათასი	
დ ოთხი	მ ორმეოცი	უ ოთხასი	წ ოთხიათასი	
ე ხუთი	ნ ორმეოცდაათი	ფ ხუთასი	ჭ ხუთიათასი	
ვ ექუსი	ჲ სამეოცი	ქ ექუსასი	ხ ექუსიათასი	
ზ შჯდი	ო სამეოცდაათი	ღ შჯდასი	ჯ შჯდიათასი	
Ꙋ რვა	პ ოთხმეოცი	ყ რვაასი	ჯ რვაათასი	
თ ცხრა	ჟ ოთხმეოცდაათი	შ ცხრაასი	ჰ ცხრაათასი	

2. S—4814, ანბანი ჩაწერილია ხელნაწერის ზედა ყდაზე.

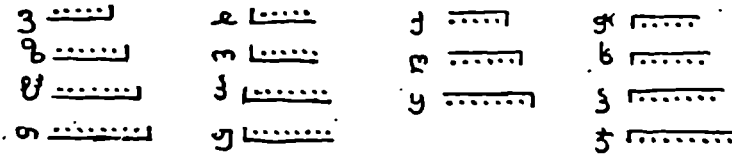

ერთეულები	ა 1	ბ 2	გ 3	დ 4	ე 5	ვ 6	ზ 7	ჱ 8	თ 9
ათეულები	ი 10	კ 20	ლ 30	მ 40	ნ 50	ჲ 60	ო 70	პ 80	ჟ 90
ასეულები	რ 100	ს 200	ტ 300	ჳ 400	ფ 500	ქ 600	ღ 700	ყ 800	შ 900
ათასეულები	ჩ 1000	ც 2000	ძ 3000	წ 4000	ჭ 5000	ხ 6000	ჴ 7000	ჯ 8000	ჰ 9000
ბევრეული	ჽ 10000								

1. S-1744, გვ. XVI, ზედა ყდაზე. H-8, 153r. H-1343, 374r. S-1472, 204r. A-1106, 334v. H-1340, 333v. H-1318, 83v. H-1210, 91r. H-2165, 83v. S-3650, 196r. საჯარო ბიბლ. 4. (S-106), 37v. S-3708, 67r, 154r, 157rv. H-2280, ზედა საც. ფურც., 50r. ცენტრ. არქ. № 366, ზედა ყდაზე. ქუთ. მუზ. K-578, ზედა ყდაზე. Q-518, 184v, 185r. S-4805, 96v. S-4809, ჩამონაჭერზე. Q-816, ჩამონაჭერზე. H-1365, 34v. Q-259, 111r. S-163, გვ. 423. H-1050, 12r, 7v, 8rv, 9rv, 10rv. A-585, 230v. A-1123, 148v. S-1530, ქვედა საც. ფურც. S-2391, 175v. Q-1135, 139r. Q-824, ჩამონაჭერზე. S-3710, 3v. ცენტრ. არქ. № 511, 35r. S-1539, ზედა საც. ფურც. H-1200, ზედა ყდაზე. A-1256, 2v. S-4004, ქვედა ყდაზე. Q-1459, გვ. 110.

4. A-1448, ქვედა ყდაზე.

აბგდევზთ	იკლმნოპჟ
რსტუჯფქღყ	შჩცძწხჴჯჰ

5. H-1094, 53r.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ⴑ	ⴀ	ⴁ	ⴂ	ⴃ	ⴄ	ⴅ	ⴆ	ⴇ	ⴈ	ⴉ
ⴊ	ⴋ	ⴌ	ⴍ	ⴎ	ⴏ	ⴐ	ⴑ	ⴒ	ⴓ	ⴔ
ⴕ	ⴖ	ⴗ	ⴘ	ⴙ	ⴚ	ⴛ	ⴜ	ⴝ	ⴞ	ⴟ
ⴠ	ⴡ	ⴢ	ⴣ							

6. S-31, 1v. S-395, ზედა საც. ფურკ. S-109, 226v*. S-172, ქვედა ყდაზე.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
ⴀ	ⴁ	ⴂ	ⴃ	ⴄ	ⴅ	ⴆ	ⴇ	ⴈ
ⴉ	ⴊ	ⴋ	ⴌ	ⴍ	ⴎ	ⴏ	ⴐ	ⴑ
ⴒ	ⴓ	ⴔ	ⴕ	ⴖ	ⴗ	ⴘ	ⴙ	ⴚ
ⴛ	ⴜ	ⴝ	ⴞ	ⴟ	ⴠ	ⴡ	ⴢ	ⴣ

* S-109, 226 v-ზე კრიპტოგრამაში წერტილთა რაოდენობა ზოგჯერ არასწორია.

7. H-618, 38v.

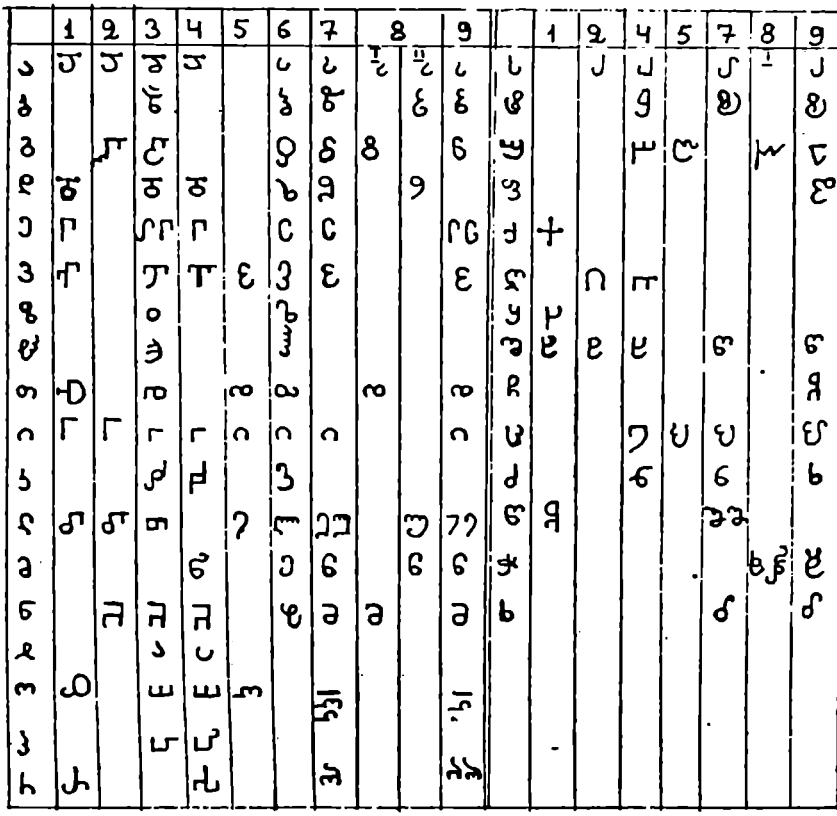
.	1	2	3	4
1	ა	ი	რ	ჩ
2	ბ	კ	ს	ც
3	გ	ლ	ტ	ძ
4	დ	მ	უ	წ

5	ე	ნ	ფ	ჭ
6	ვ	ო	ქ	ხ
7	ზ	პ	ღ	ჯ
8	თ	ჟ	ყ	ჰ
9	ი	რ	შ	ჱ

სარკისებრი დაწერილობის სისტემა

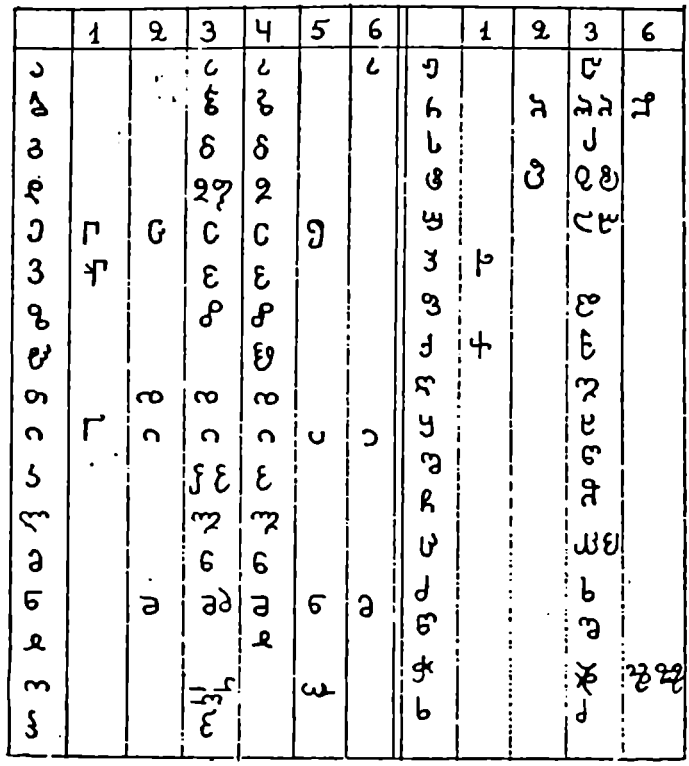
1

1. H-1660, 1v. 2. ჭუო. მუზ. K-177, 191r. 3. Ier-35*, გვ. 235, 4. Q-271, 278r. 5. A-904, 97r. 6. A-994**, 185v, 7. S-17, 111v, Ir, IIr. 8. S-2498, 7r, 101v. 9. Q-1346, 8v. H-1429. 37r.

* Ier — 35-ში ჩაწერილი ანბანი დაუსრულებელია.
** A—994-ში ჩაწერილი ანბანი დაუსრულებელია.

1. H-1710, 161v. 2. ლიტ. ძუზ. 12959. 155v. 3. S-3708, 1v, 154v. 155rv, 157r. A-536, 133v. A-646, 1r. A-1123, ქვ:და ყდაზე. S-436, 149r, 241r. S-2523. 40v. S-2726, ზ:და ყდაზე. S-4536, 35v. Q-765, 132v. Q-1233, 96r. H-1655, ზ:და საცავ ფურც. W-17, 182v. Q-140 302r, 304r. 4. S-3708, 155r*. 5. S-4924, 125v. 6. S-4742, 18v.

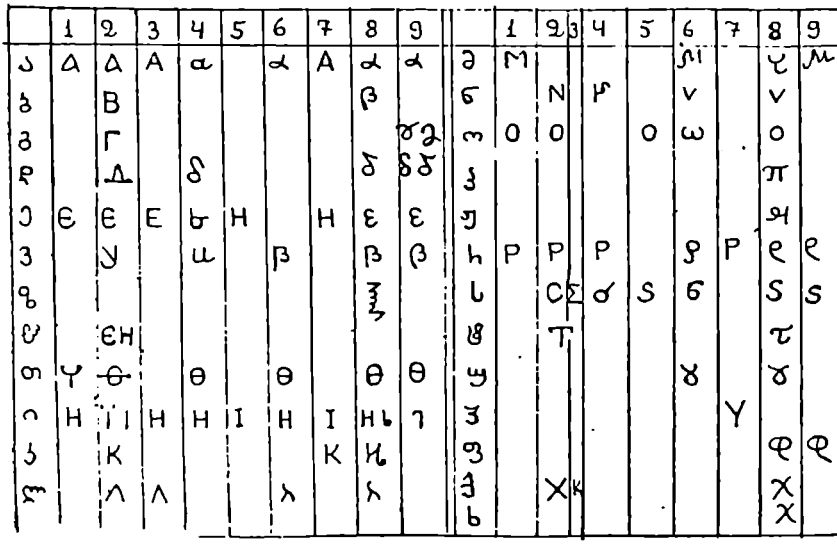

ხხვადაწერილობის სისტემა

1. ბერძნული ანბანი

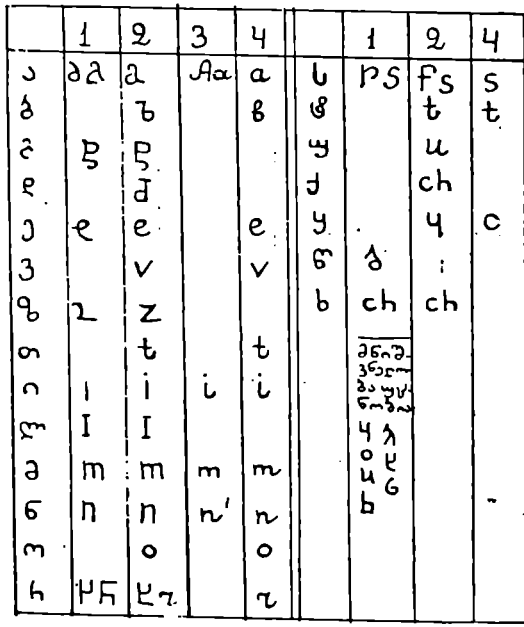
1. S-425, 122r. 2. Sin-35, 6v. 9r, 17r, 29r, 139r. A-1103, 131v. A-483, 4r. 3. K-233, 265r. 4. A-205, 221r. 5. K-435, 8r. 6. A-390, 137r. 7. H-1203, 114r. 8. Q-741, 42v, 43rv, 44r. 9.K-442, 200r.

* S — 3708, (155r) ხელნაწერში ჩაწერილი ანბანი დაუსრულებელია.

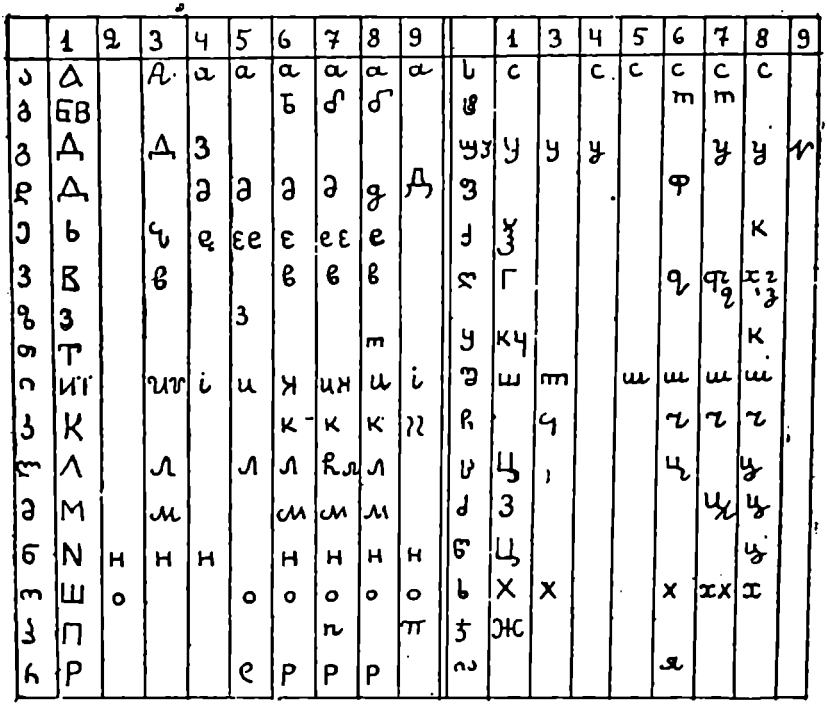
2. ლათინური ანბანი

1. **Q-1387**, 152v, 154rv. 155v. **Q-1431**, 148v, 150rv, 151v. **S-1115**, გვ. 292, 295, 296, 298. 2. **A-246**, 2rv, 3v, 5rv, 8v, 9rv, 16r, 17v, 18rv,22v, 34v. 3. **S-1159**, 210r. **S-1164**, 26v, 87r. 4. ცენტრ. არქ. № 586, ქვედა ყდაზე. ცენტ. არქ. № 594, 52r.

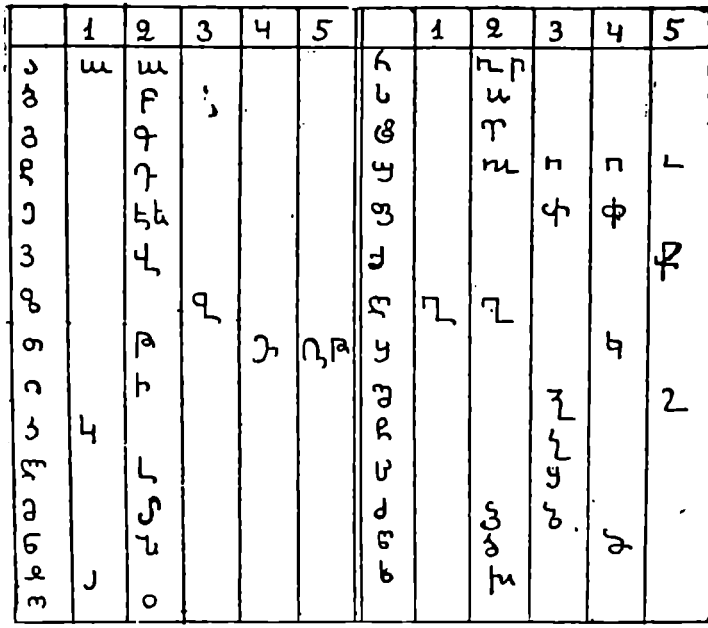
8. სლავური ანბანი

1. H-1246, 2rv. 2.A-734, 4v. 3. A-1567, 4r. 4. S-4989, 10r. 5. S-271, გვ. 322. 6. H-2357, ზედა საცავ ფურც. 7. H-2361, 82r-83r, 84r. 8. ცენტრ. არქ. № 609, გვ. 201. 9. A-529, 200v.

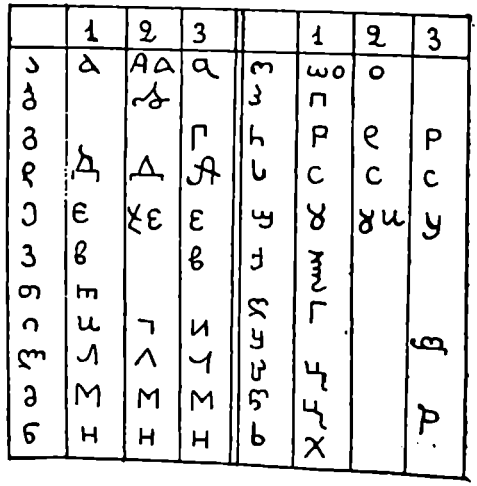
4. სომხური ანბანი

1. A-996, 117v. 2. Q-1094, 100v. A- 338, გვ. 34, 99. 155, 172, 176, 182, 214. 3. S-1328, გვ. 881. 4. H-618, 70v. 5. Q-53, 246v, 525r.

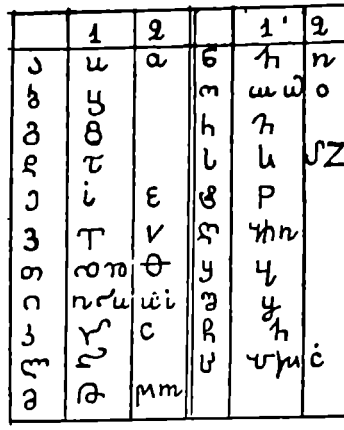
5. ნარევი ანბანები: ბერძნული, ლათინური, სლავური.

1. H-1338, 229r. 2. H-339, 22v. 3. A-285, 144r.

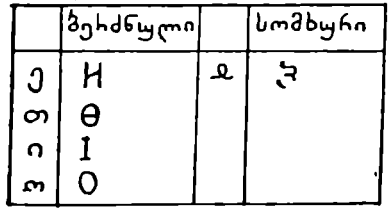
6. ნარევი ანბანები: ბერძნული, ლათინური

1. H-927, 1r. H-1101, 8r. 2. Ier-113, გვ. 03.

7. ნარევი ანბანები: ბერძნული, სომხური

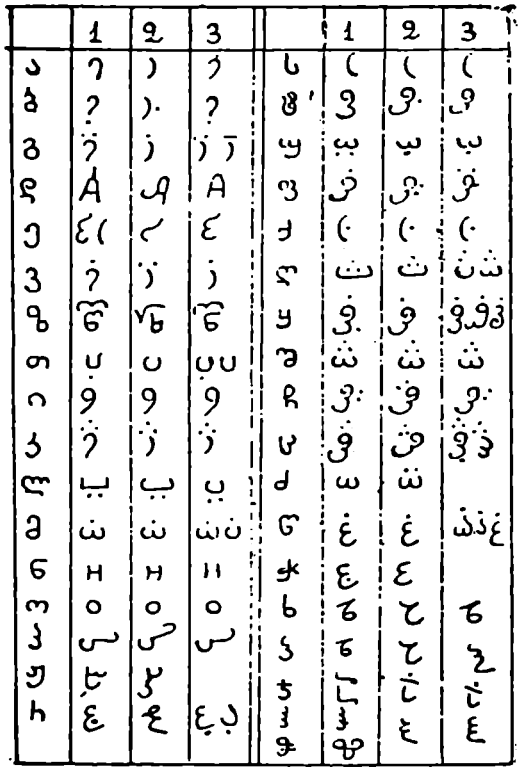
S-425, 155v.

პიროგითი ნიშნებისა და უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემა

1. A-604, 35v, 36r. 2. Q-1346, 9v*. 3. ცენტრ. არქივი № 207, 56rv, 94v, 103v.

* A-604 და Q-1346-ში ჩაწერილია ანბანი.

ჰიროგლიფური ნიშნების სისტემა

1

1. H-1711, 148v, 149v.

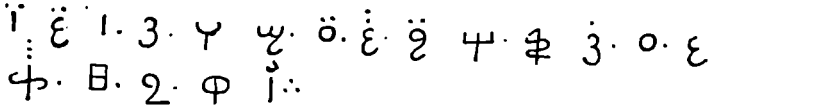
2

2. H-1718, 112r.

1. A-447, 40v, 97v. 2. ქუთ მუზ. K-4*, 484v, 521r, 585v, 593v. 3. Q-657, 21r. 4. K-435, 9v, 23v, 25r. 5. Q-1068. ბოლო კეფი.

	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
ა						ჰ					
ბ						ჱ					
გ						ჲ					
დ						ჳ					
ე						ჴ					
ვ						ჵ					
ზ						ჶ					
თ						ჷ					
ი						ჸ					
კ						ჹ					
ლ						ჺ					
მ						჻					
ნ						ჼ					
ო						ჽ					
პ						ჾ					
ჟ						ჿ					
რ											
ს											
ტ											
უ											
ფ											
ქ											
ღ											
ყ											
შ											
ჩ											
ც											
ძ											
წ											
ჭ											
ხ											
ჯ											
ჰ											

S—4936. 82v.

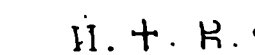
4

Ier-113, გვ. 05.

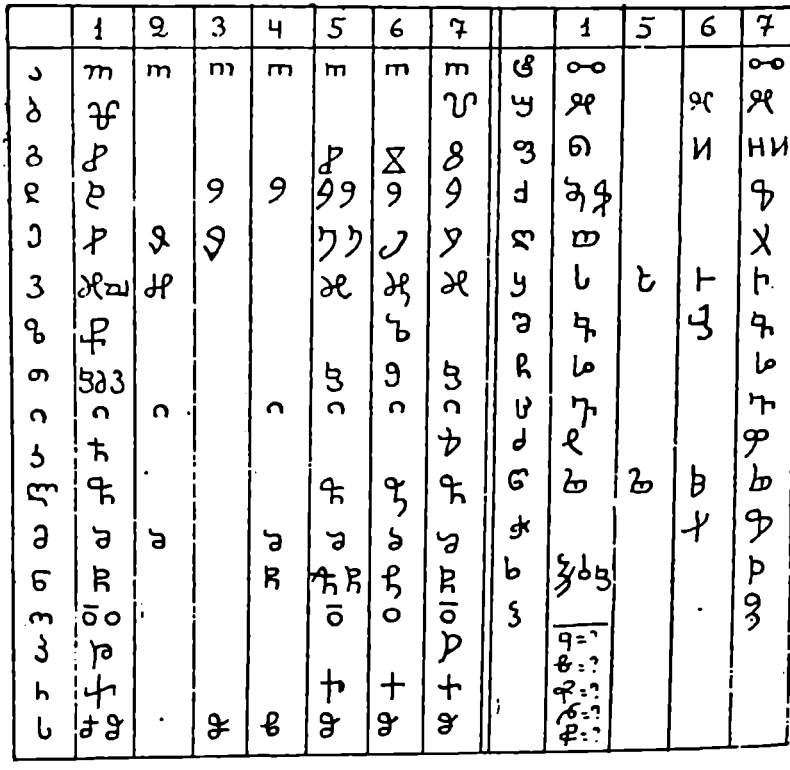
5

A-350, 102v.

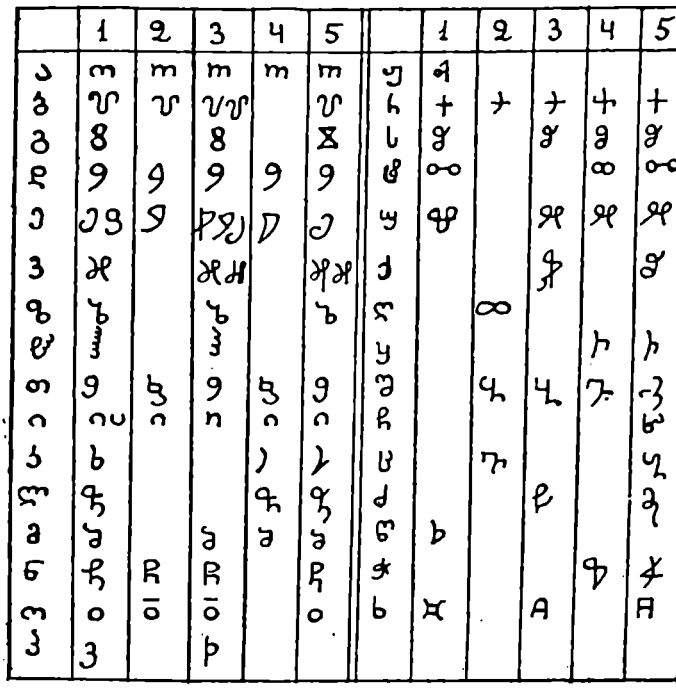
* K-4 ხელნაწერის ანბანი შეადგინა ნ. მარმა.

1. A-994, 2r, 20v, 21rv, 22r, 132v, 181rv, 203v, 214v, 226v, 322r, 335v, 336r. 2. A-134, 2r. 3. A-179, ქვედა საკ. ფურკ. 4. A-365, 131v. 5. A-646, 54r. 6. S-428, 361r. 7. S-1587, 110v, 111v, 112r.

1. S-2632*, ზედა საკავ ფურკ. 2. H-1352, 247v. 3. Q-1346**, 6r, 39v, 43v. 4. ჭუთ. მუზ. K-201, 150v. 5. H-2520, 6r.

* S-2632-ში ჩაწერილი ანბანი დაუსრულებელია. ** Q-1346-ში ჩაწერილი ანბანი დაუსრულებელია.

S-361, ქვედა საცავ ფურც.

ა. ი. ვ. ე. ზ. ჰ. ჯ. ჭ.

6

A-502, 92v.

ჟ ი. ე. ნ ი. ლ თ ი. ი ი ი

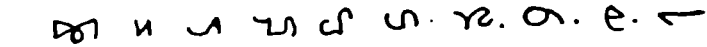
A-499, 80v.

ი ქ ძი ი ი ს თ ა ვ. ფ. ი ი
ი ი ი ლ ი ბ ი. ჰ ჟ ე ი. ჰ ჯ. ჭ
ე ი. ი ი ვ. ი ყ ე ე ი. ჯ. ე ჰ.

A-65, 137v.

ე ი ე ჰ ი ე ჩ ი ი ი ი. ჯ ჰ. ი
ა ი ი ხ ჯ. ა ი ი ი ი ი ი. ჯ.
ი. ჯ ე ი ი ი ი ი

A-705, 2v.

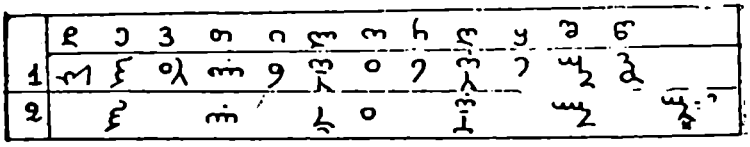
7

A-128, 133r.

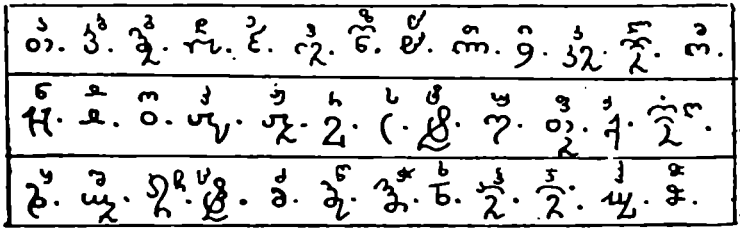

8

1. A-913, 195v. ცენტრ. არქივი № 221, ფ. IV v.

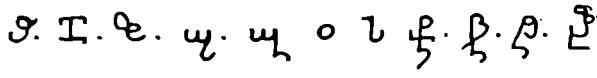
ბარიშის ბიბლ. № 1, 166v. (ე. თაყ. ტაბ. V. № 18)*.

* ანბანი ჩაწერილია ხელნაწერში.

9

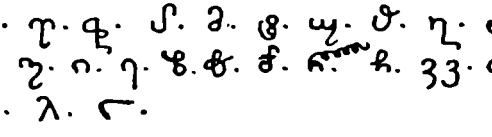
H-932, 68r.

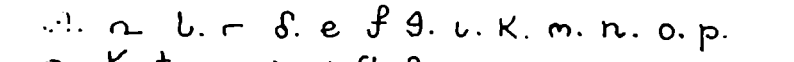
A-60, გვ. 56.

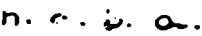
ჭუთაისის მუზ. K-22, 238v.

A-19. 117v.

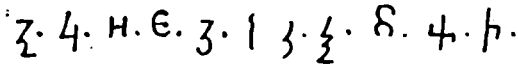

A-734, 4v.

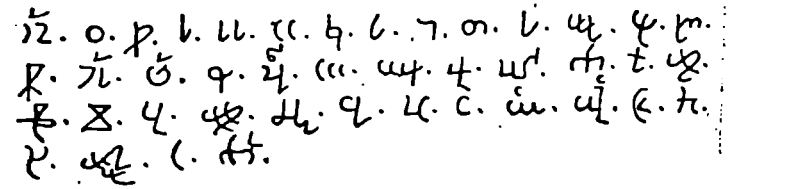
10

Ier-144, 8r.

11

S-1246, 224v, 225rv, 226v.

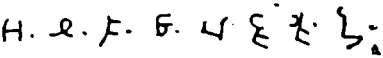

12

A-1351, 70v.

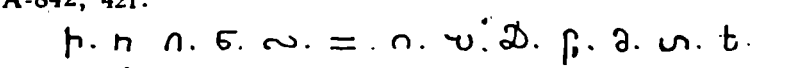

H-283, 57v.

13

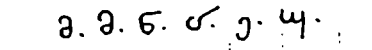
A-842, 42r.

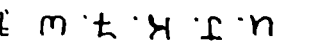
A-692, ქვედა ყდაზე.

A-692. 12r.

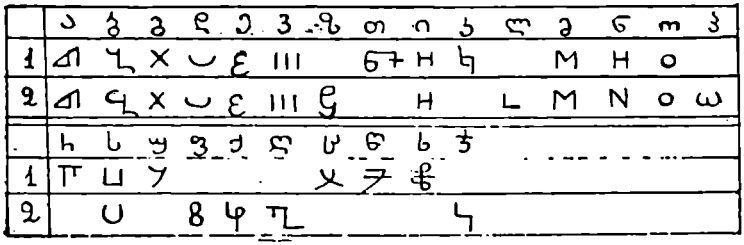

A-839, 294r.

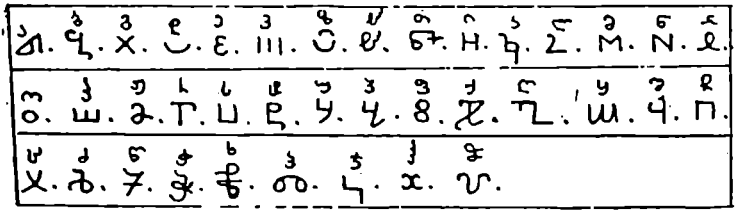

15

1. S-436, 274v. 2. S-2883, 71v, 72v.

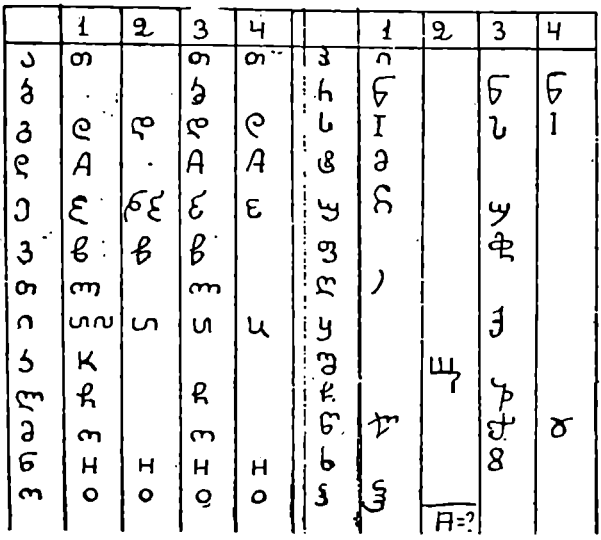
პარიზის ბიბლ. № 1, 167v. (ე. თაყ. ტაბ. I, № 5)*

* ანბანი ჩაწერილია ხელნაწერში.

16

1. S-4529, 21v. 2. A-646, 80r. 3. A-1605, 38v. 4. H-1064, 107v.

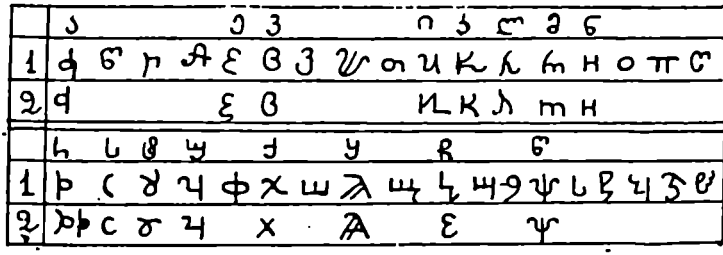
17

S-436, 274v.

18

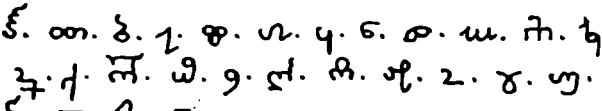
1. პარიზის ბიბლ. № 1, 165r (ე. თაყ. ტაბ. II, № 6)*. 2. H-416, 65v, 71v, 77rv, 105rv. 106r, 116v, 125rv.

* ანბანი ჩაწერილია ხელნაწერში. ასოთა მნიშვნელობები დადგენილია H-416-ის მიხედვით.

19

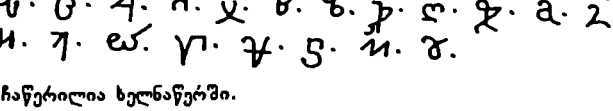
პარიზის ბიბლ. № 1 165r. (ე. თაყ. ტაბ. II, № 7*)

* ანბანი ჩაწერილია ხელნაწერში.

20

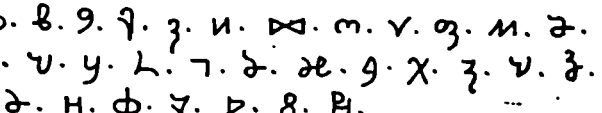
პარიზის ბიბლ. № 1. 165r- (ე. თაყ. ტაბ. II. № 8)*.

* ანბანი ჩაწერილია ხელნაწერში.

21

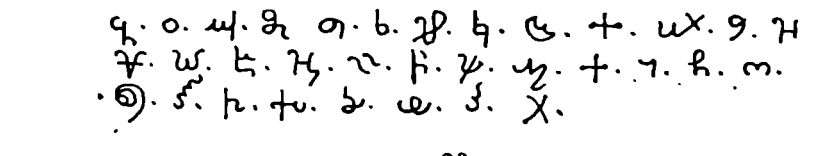
პარიზის ბიბლ. № 1, 165r. (ე. თაყ. ტაბ. II, № 9)*.

* ანბანი ჩაწერილია ხელნაწერში.

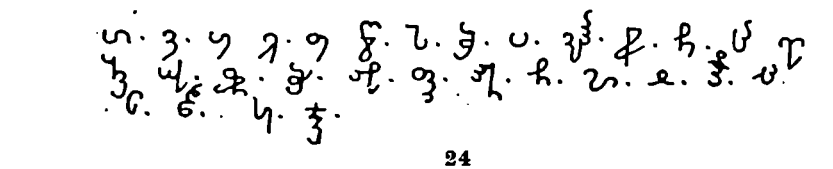
22

პარიზის ბიბლ. № 1, 165v. (ე. თაყ. ტაბ. III, № 10)*.

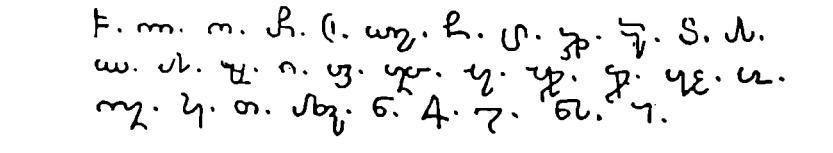
23

პარიზის ბიბლ. № 1, 165v. (ე. თაყ. ტაბ. III, № 11)*.

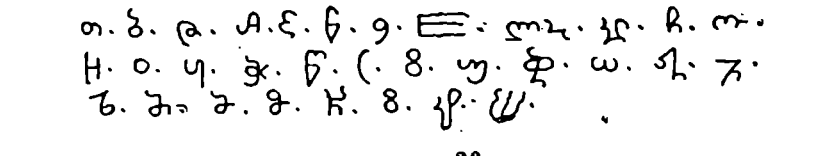
24

პარიზის ბიბლ. №1, 165v. (ე. თაყ. ტაბ. III, № 12)*.

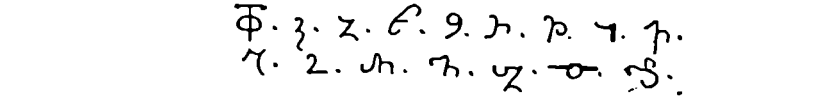
25

პარიზის ბიბლ. № 1, 165v-166r (ე. თაყ. ტაბ. III, № 13)*.

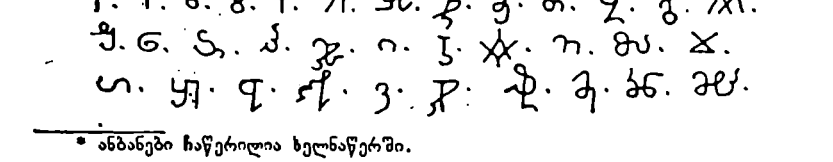
26

პარიზის ბიბლ. № 1, 166r. (ე. თაყ. ტაბ. IV, № (14)*.

27

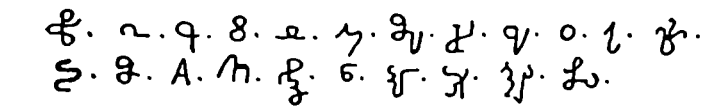
პარიზის ბიბლ. № 1, 166r. (ე. თაყ. ტაბ. IV, № 15)*.

* ანბანები ჩაწერილია ხელნაწერში.

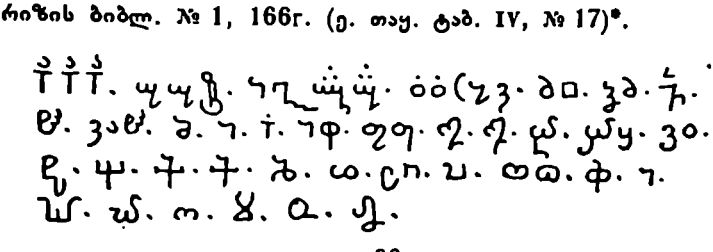
28

პარიზის ბიბლ. № 1, 166r. (ე. თაყ. ტაბ. IV, № 16)*.

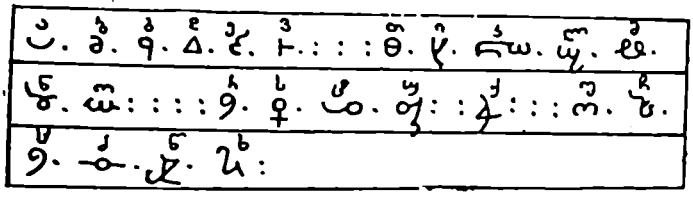
29

პარიზის ბიბლ. № 1, 166r. (ე. თაყ. ტაბ. IV, № 17)*.

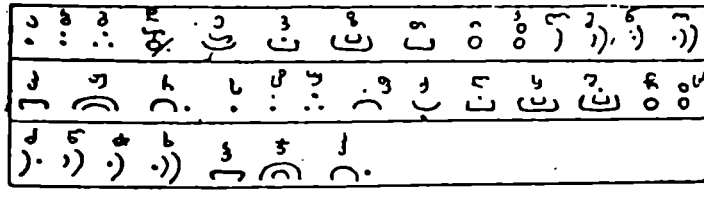
30

პარიზის ბიბლ. № 1, 166v. (ე. თაყ. ტაბ. V, № 19)*.

31

პარიზის ბიბლ. № 1, 166v. (ე. თაყ. ტაბ. V, № 20)*.

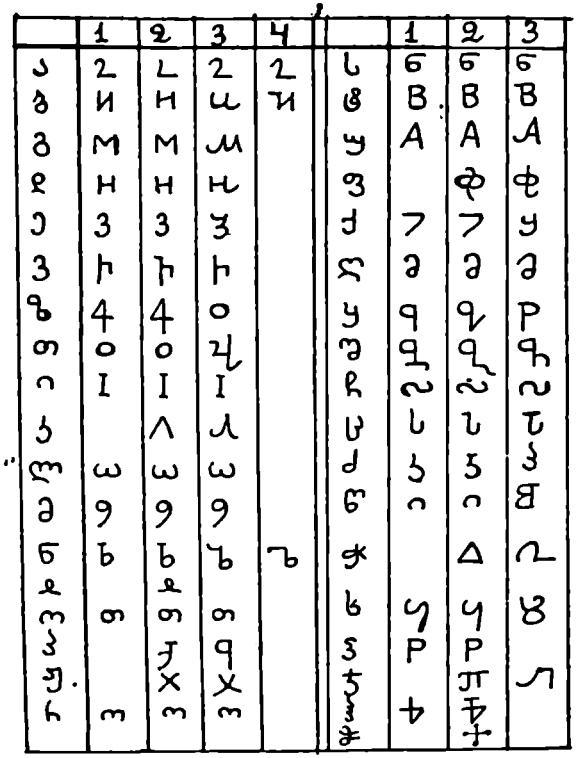
82ა

1. H-2077, 225r. 2. Q-225** ,4r, 90r. 3. H-2359***, IIIr. 4. S-2632, ზედა საცავ ფურც.

* ანბანები ჩაწერილია ხელნაწერში.

** Q-225-ში ჩაწერილია ანბანი.

*** H-2359-ში ჩაწერილია ანბანი.

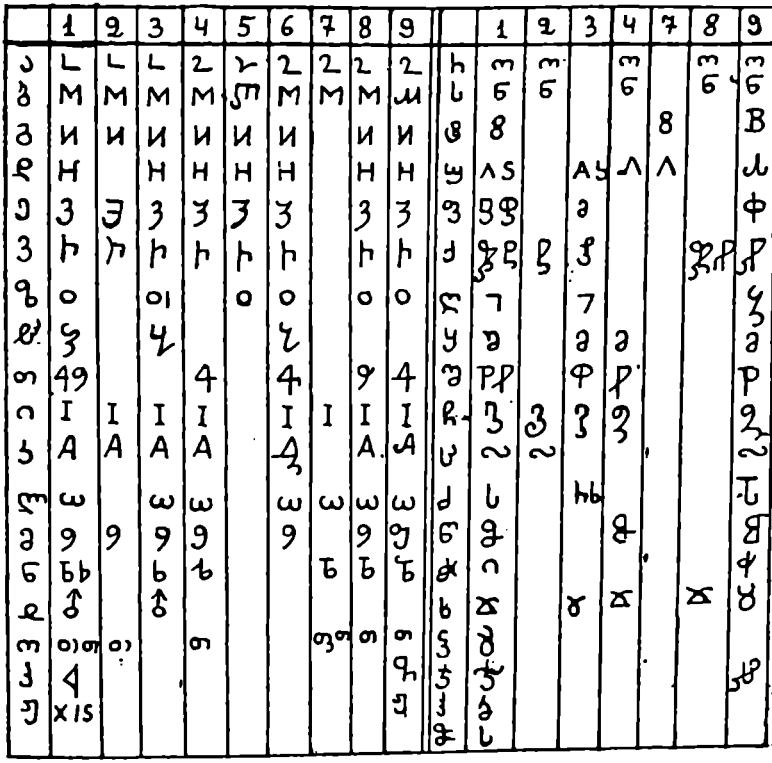

823

1. Q-1346*, 7v, 8v, 9r, 17v, 23v, 39r, 40r, 44r. 2. A-646, 84r. 3. S-33*, გვ. 01. 4. S-418, 93r. 5. S-551*, 8r. 6. S-1283*, 89r, 96v. 7. S-3708, 1v, 157r. 8. H-485*, 24v-27v, 29v. 9. H-2257*, 148v.

---

* Q-1346, S-33, S-551, S-1283, H-485, H-2257, ხელნაწერებში ჩაწერილია ანბანი.

82₃

Q-18, 349v.

9 o ⲓ. ρ ϭ н ⲟ ϭ ȝ ⳉ ⳉ ⲁ ⲗ A ⲛ ⲡ. ʌ.

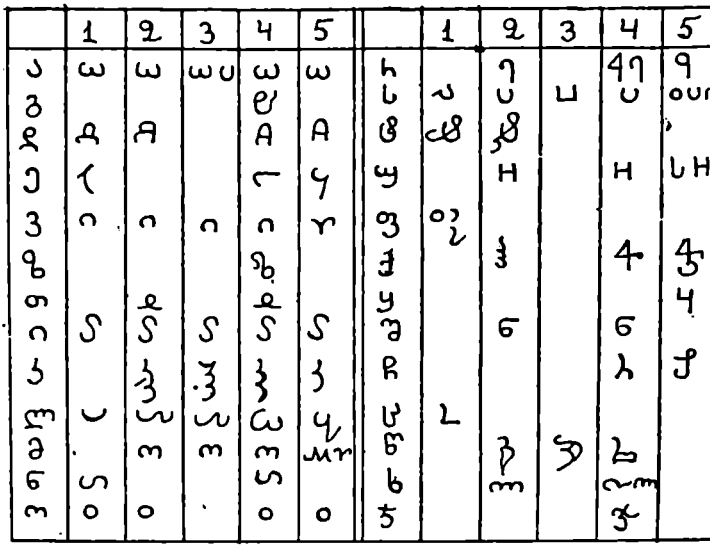
82₉

S-1598, 209r.

ʙ. ω. 4. ⲋ ч ⲗ. ȷ. ⲩ. ⳋⳋ. ⳉ. o). 9.

88

1. H—1070, 85v. H—172, 43r, 114v. 2. S—2498, 190v. 3. Q—1450, 85r. 4. H—929, 168r. 5. W—17, 81v, 116r, 234r.

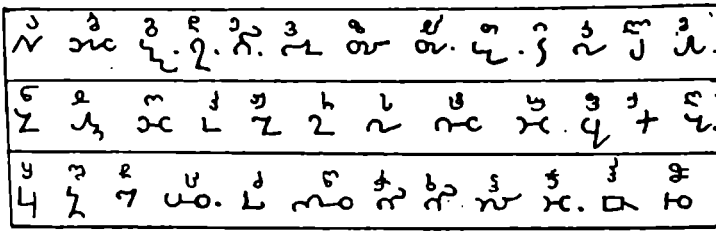

H-929, 168r.

ⴖ. ⴈ. ⴑ. ⴑ. ⴇ. ⴊ. ⴂ. ⴂ. A. ⴔ. ⴞ. I. ⴕ. ⴆ. ⴑ.
ⴝ. ⴃ. ⴋ. ⴊ. ⴠ. ⴑ.

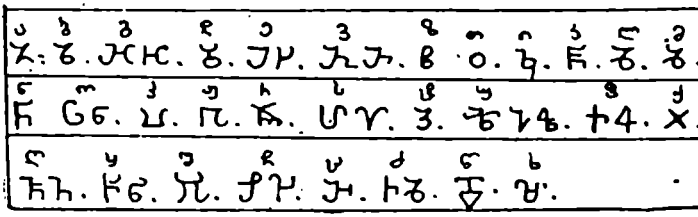
84

S-1508, 185r*.

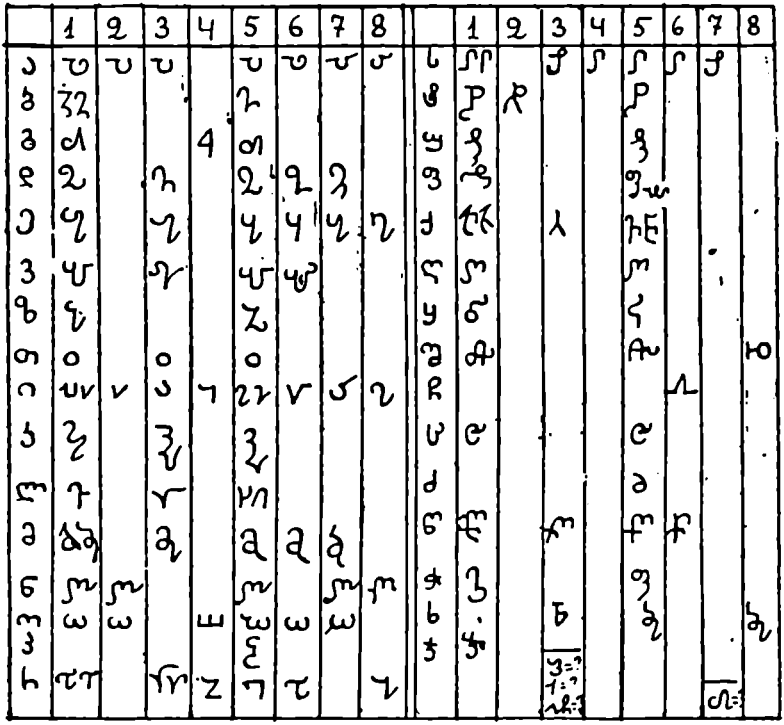
85

A-131. გვ. 01. H-2358. გვ.106. S-3644, ქვედა ყდაზე. A-1763ა, 11v.

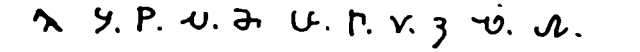

* ანბანი ჩაწერილია ხელნაწერში.

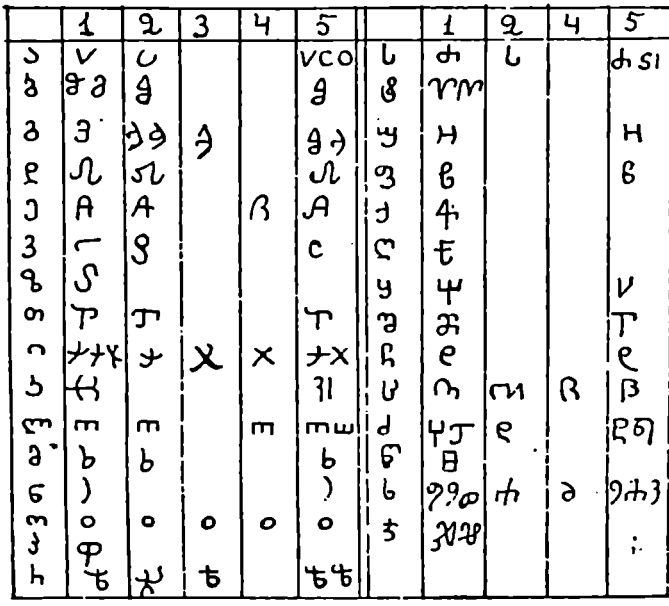
1. A-1164, 1v, 55r, 90v 94r. 2. H-2358, გვ. 149. 3. A-1123, ქვედა ყდაზე. 4. Q-820, 67v. 5. S-1582, 39v-42r. 6. S-1613, გვ. 174. 7. პარიზის ბიბლ. № 14, 2v. 8. საჯარო ბიბლ. 46 (S-38), ქვედა საც. ფურც.

H-2358, გვ. 125.

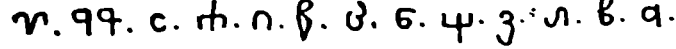
1. S-2829, 7r, 15v, 16r, 24v, 30v, 31r, 40r, 122v, 125v, 126r, 127v, 128r, 141r, 210v. 2. S-4500, გვ. 236. 3. H-2205, 15r. 4. H-929, 168v. 5. W-17, 17r, 86v, 186v.

S-342, 325v.

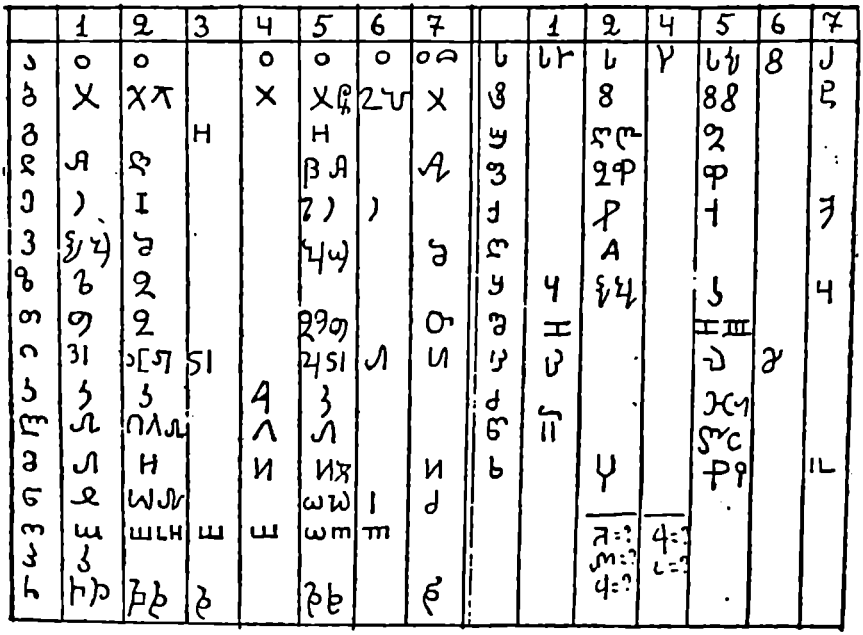

W-17, 81v.

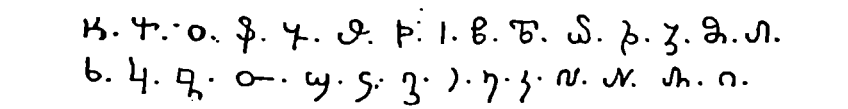

88

1. Q-779, 102v. 2. A-683, 3v, 12v, 333v. 3. H-2205. 15r. 4. S-1598, 287v. 5. W-17, 19r, 33v, 81v, 139r, 186v, 231v. 6. W-17, 56v. 7. S-234, 83. 38.

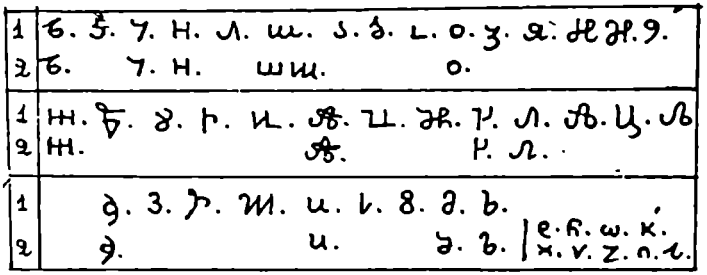

W-17, 218v.

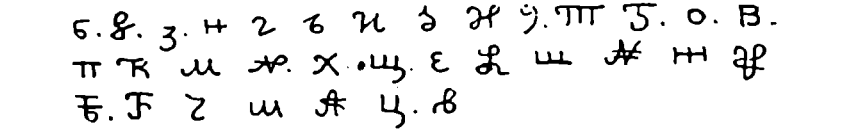
89

1. ცენტრ. არქ. № 388, 1r. 2. S-1527, ქვედა ყდაზე, 90v.

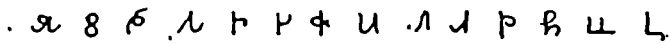

S-2885*, ქვედა ყდაზე, 1r, 137v.

* ანბანი ჩაწერილია ხელნაწერის ქვედა ყდაზე.

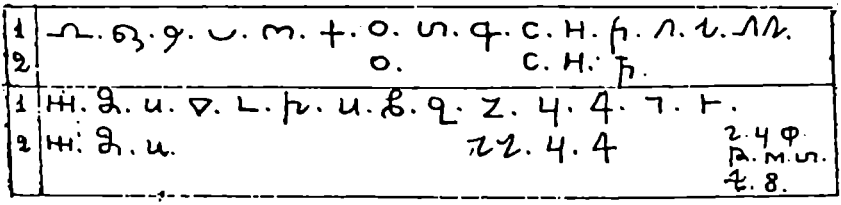

S-2885, 1r-ს კრიპტ-დან განსხვავებული ნიშნები:

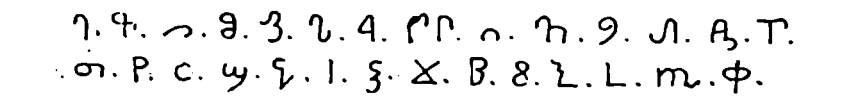
40

1. S-3163, 12v. 23v, 36v, 50v, 63v. 2. S-4536, 6r.

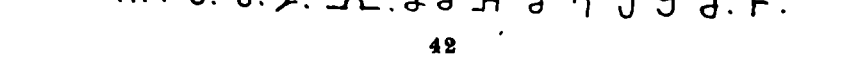

41

H-345, 85r.

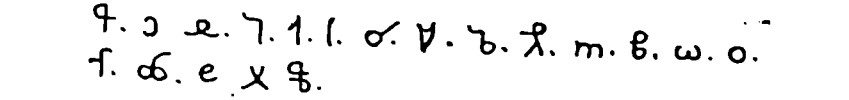

H-1362, 46v.

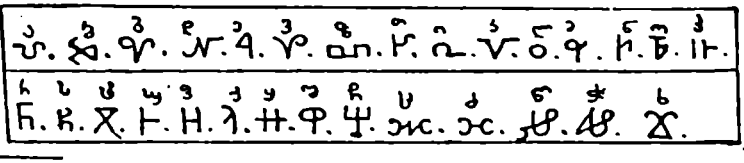
42

A-182, 288r.

48

H-2794, 2r*.

* ანბანი ჩაწერილია ხელნაწერში.

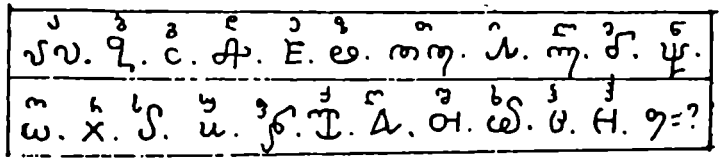
S-3428, 37v.

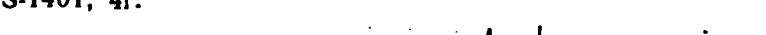
H-2478, 3r.

44

S-1250, 368v.

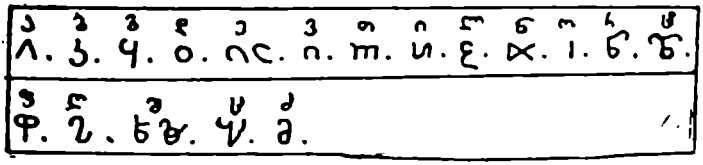

S-1401, 4r.

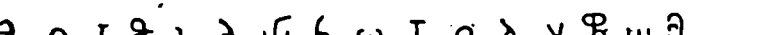
45

A-528, 51r.

46

S-2574, ȝȝ. 302.

47

A-646, 128v, 200v.

48

A-646, ȝȝ. 233-238.

40

A-646. 239r.

50

A-677, 75v.

51

A-809, 74r.

52

A-1453, 1v.

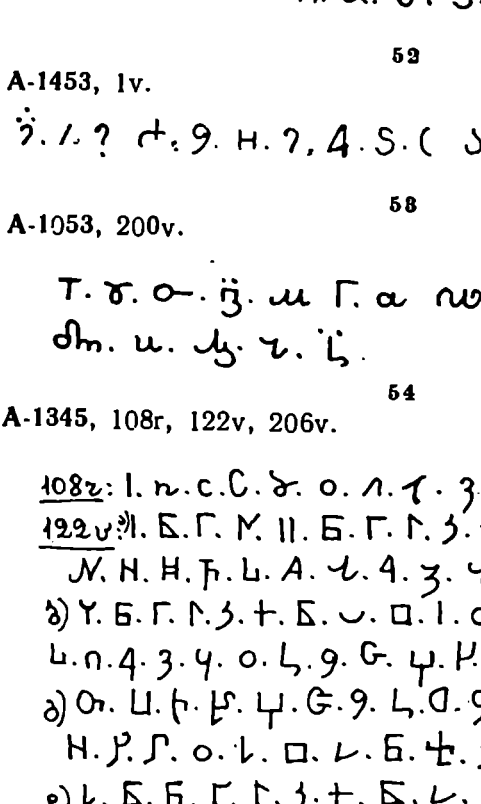
58

A-1053, 200v.

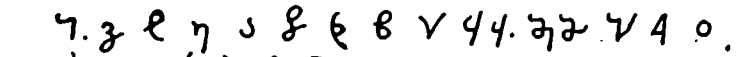
54

A-1345, 108r, 122v, 206v.

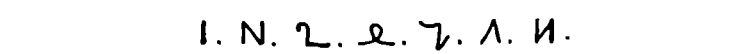
55

A-1345. ქვედა ყდაზე.

56

S-41, ქვედა ყდაზე.

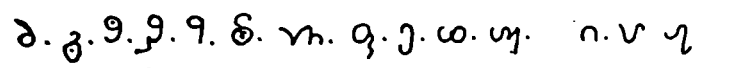
57

S-172, ზედა საც. ფურც.

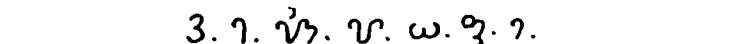
58

S-428, გვ. 121.

59

S-449, 34v.

60

S-1283, 62r.

61

S-1613, გვ. 47.

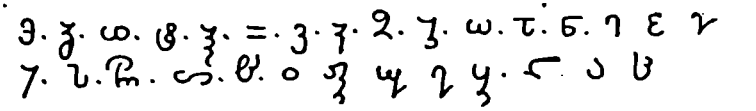
62

S-2397, 190r.

63

S-2498, 190v.

64

S-2771, 42r.

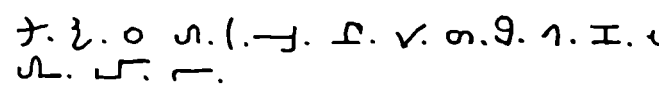
65

S-3708, 1v.

66

S-3177, 223v.

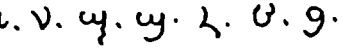
67

S-4500, გვ. 272.

68

H-92, 60r.

69

H-882, 323r.

70

H-1337, 102r.

კრიპტოგრამული ანბანის შედგენა არ მოხერხდა.

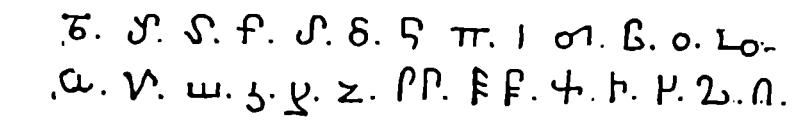
71

H-1713, 127r.

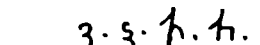
72

H-2054, 5v.

73

H-2378, 200r.

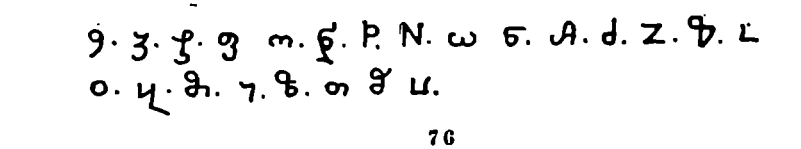
74

Q-56, გვ. 1749, 1751.

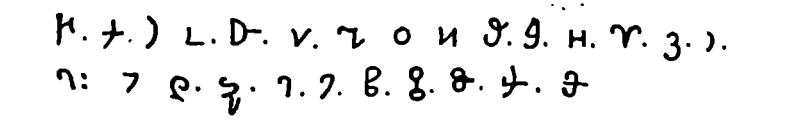
75

გორის მუზ. № 70, 98v.

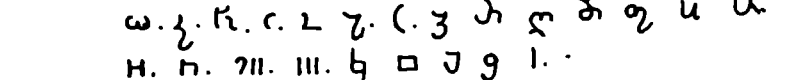
76

ცენტრ. არქ. № 94, 33v.

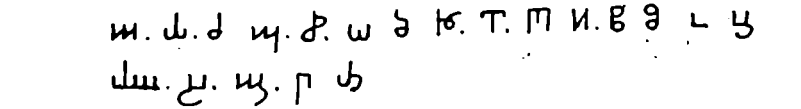
77

ქუთაისის მუზ. K-117, 414v.

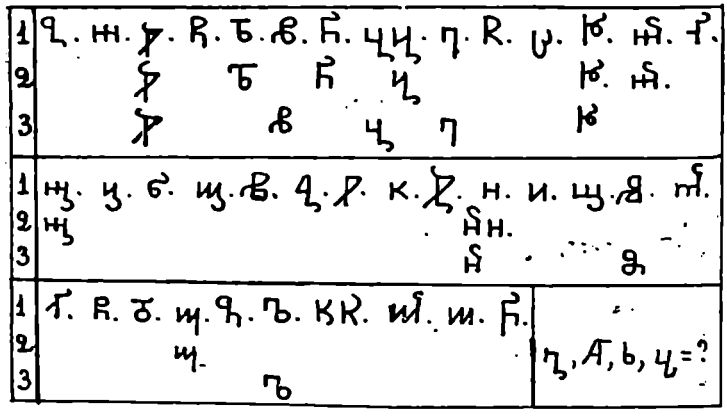

78

ქუთაისის მუზ. K-30, 229v.

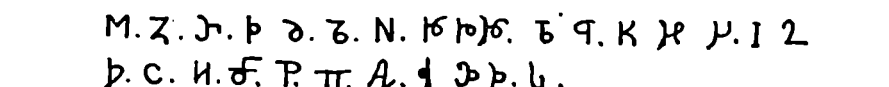

1. S-2885, 1r, ზედა ყდაზე. 2. S-1529, გვ. 102. 3. S-1527, 90v.

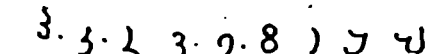
79

S-41, ზედა ყდაზე.

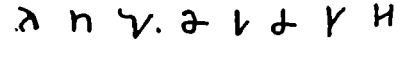
80

S-4541, 9r.

81

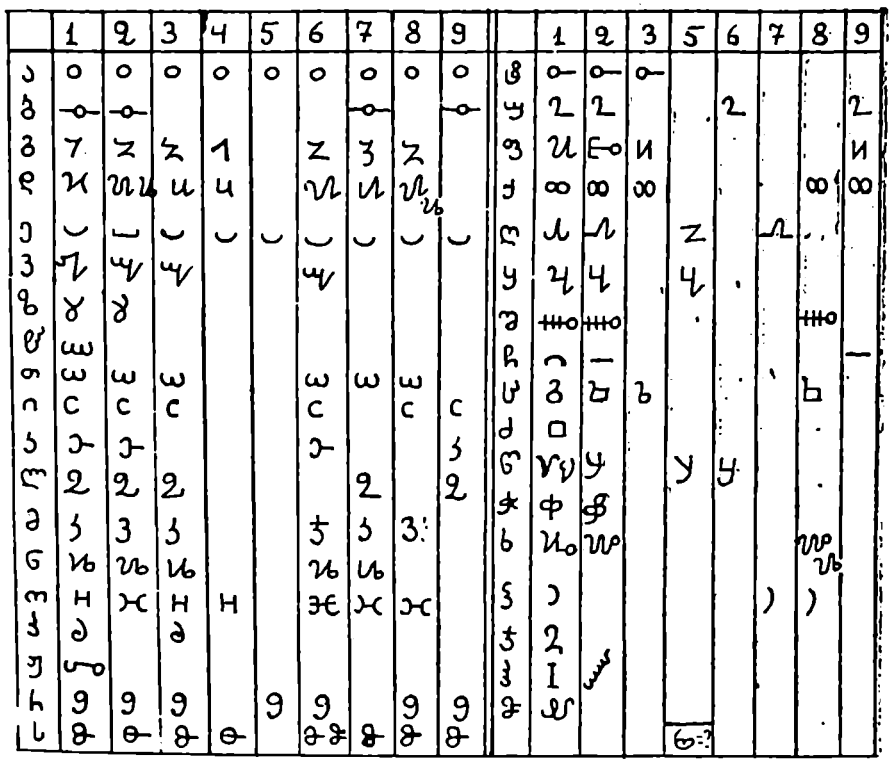
ცენტრ. არქივი ფ. 1446 № 38, 195r.

82

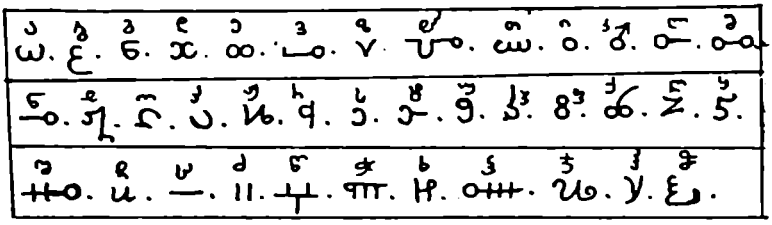
1. S-2684*, 1r, ზედა საც. ფურც. 2. S-1746, გვ. 70. S-2391, 175r. 3. S-390, გვ. 153. 154, 157. 4. S-1284, ზედა ყდაზე. 5. S-1728, გვ. 7. 6. H-197, 25r. 7. H-885, 1r. 8. H-1655, 97r. 9. თელავის მუზ. 2480/$_{13}$, 13rv, 41r.

* S-2684-ში ჩაწერილია ანბანი.

83

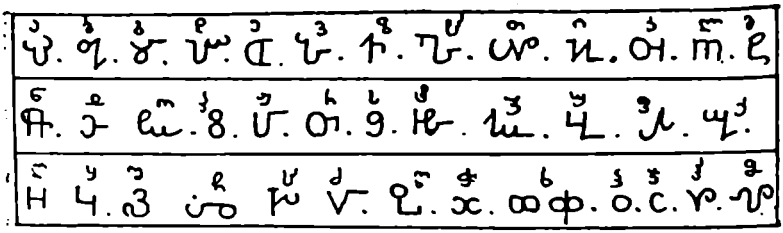
A-1448, 95r*.

* ანბანი ჩაწერილია ხელნაწერში.

84

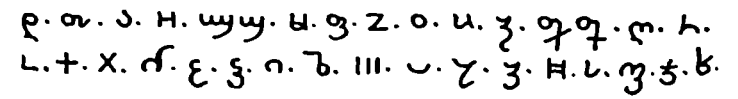
H-382, 294v. H-396, 36r, 38r*.

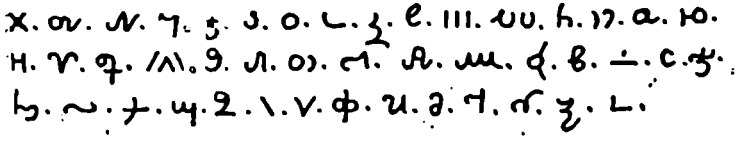
* H-382 და H396 ხელნაწერებში ჩაწერილია ანბანი.

85

Q-1134, 60v.

H-1090, 4v, 59v, 79v.

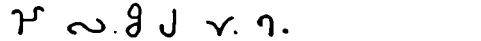

H-2794, 5v.

86

S-395, Iv.

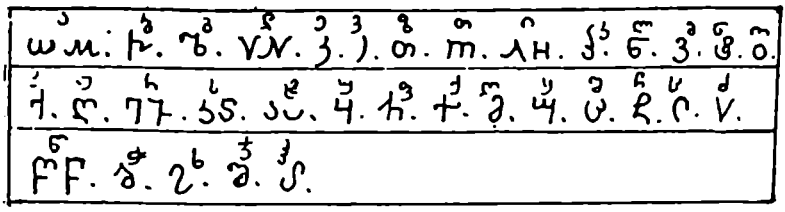

S-31, 186v.

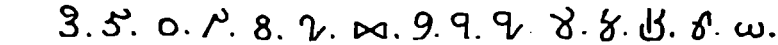
87

Q-243, 2v.

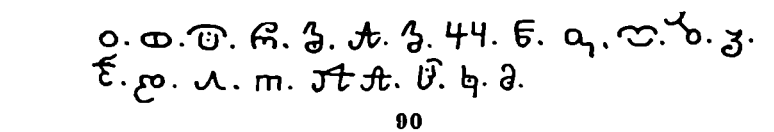
88

S-1203, 8v.

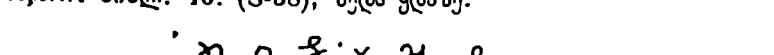
89

H-197, 21r.

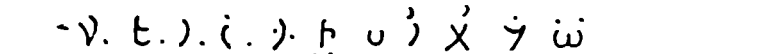
90

საჯარო ბიბლ. 46. (S-38), ზედა ყდაზე.

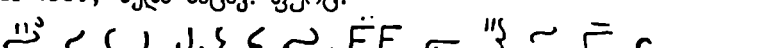

91

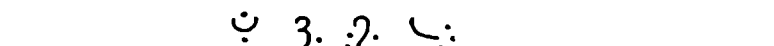
H-2158, 167v.

H-2357, ზედა საცავ. ფურც.

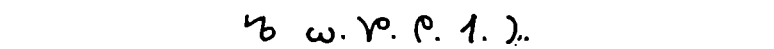

S-2987, 47r.

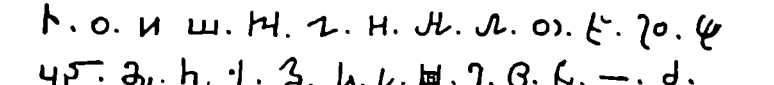
92

H-1200, ზედა ყდაზე.

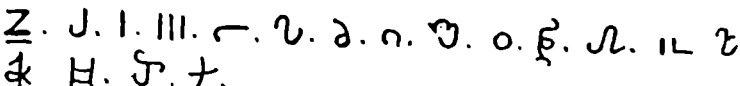
93

H-1279, 15r, 34r.

94

H-2979,8v.

95

S-418, გვ. 52.

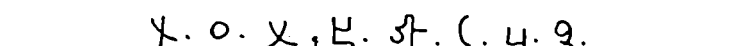
96

S-2393, ქვედა საცავ ფურც.

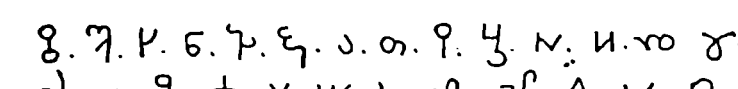
97

Q-1236, 193v.

98

S-428, გვ. 313.

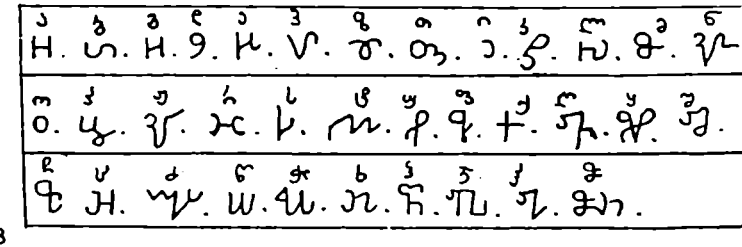
99

საჯარო ბიბლ. 46. (S-38), ქვედა საცავ. ფურც.

100

თელავის მუზ. № 2480/13, 21v.

საძიებლები

1. კრიპტოგრამებიან ხელნაწერთა საძიებელი

ხელნაწერთა ინსტიტუტის H კოლექცია

2.* გვ. 236. ანჯანური სისტ. № 8.
8. 153r. სათვალავადი სისტ. № 4.
17. გვ. 418. სიტყვათა დაქარაგმებით მიღებული სისტ. № 13.
57. გვ. 149. სიტყვათა დაქარაგმებით მიღებული სისტ. № 8.
59. გვ. 246. სიტყვათა დაქარაგმებით მიღ. სისტ. № 14.
70. 85r. სიტყვათა დაქარაგმებით მიღებული სისტ. № 1.
92. 60r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 68 № 1.
172. 43r, 114v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 33 № 2; 3.
175. 5v. ბგერათმონაცვლ. ამოუხს. კომბ. შედგ. სისტ. № 18.
197. 21v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 89 № 1.
25r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 82 № 11.
283. 57v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 12 № 2.
289. 22v. სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნულ-ლათინურ-სლავური № 3
342. 402r. ბგერათმონაცვლ. ამოუხს. კომბ. შედგ. სისტ. № 19.
345. 85r პირობითი ნიშნ. სისტ. 41 № 1.
370. 246v. ანრეული სისტ. № 2.
382. 294v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 84 № 5; 6.
396. 36r 38r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 84 № 1,2,3,4.
410. 65v, 71v, 77rv, 105rv, 106r, 116v, 125rv. პირობითი ნიშნ. სისტ. 18 № 2.
485. 24v—27v, 27v, 29v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 32 ბ, № 21; 22; 23; 24.
500. გვ. 2, 200, 507. ანჩინური სისტ. № 66; 67; 68.
618. 38v. სათვალავადი სისტ. № 56; 70v. სხვადაწერილობის სისტ., სომხური № 7.
791. 76r. ბგერათმონაცვლ. ამოუხს-კომბ. შედგ. სისტ. № 20.
882. 323r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 89 № 1.
885. 1r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 89 № 12.
927. 1r. სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნულ-ლათინური № 2.
929. 168r. პირობითი ნიშნ. სისტ. № 5; 6. 168v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 87 № 1.
932. 68r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 9 № 1.
980. 822v. ანჩინური სისტ. № 53.
1008. 1r. ანჯანური სისტ. № 3.
1018. 46r. ანჩინური სისტ. № 69.
1027. ზედა საცავი ფურც. ანჩინური სისტ. № 99 .
1029. 206v. ანჩინური სისტ. № 56.
1050. 2r, 7v, 8rv, 9rv, 10rv. სათვალავადი სისტ. № 34.
1064. 107v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 16 № 4.
1070. 85v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 33 № 1.
1080. 179r. ანჩინური სისტ. № 108.
1090. 4v, 59v, 79v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 85 № 2.
1094. 53r. სათვალავადი სისტ. № 51.
1101. 8r. სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნულ-ლათინური № 3.
1200. ზედა ყდაზე. სათვალავადი სისტ.

* საძიებელში პირველი რიცხვი აღნიშნავს ხელნაწერის ნომერს; მითითებულია აგრეთვე ხელნაწერის გვერდი, სადაც კრიპტოგრამაა ჩაწერილი და სისტემა.

№ 42; პირობითი ნიშნ. სისტ. 92 № 1.
1208. 114r. სხვადაწყრილობის სისტ. ბერძნული № 7.
1210. 91r. სათვალავადი სისტ. № 10.
1246. 2rv. სხვადაწერილობის სისტ. სლავური № 2.
1279. 15r. 34r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 93 № 1.
1283. 153v. ანჩინური სისტ. № 100.
1318 83v. სათვალავადი სისტ. № 9.
1337. 102r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 70 № 1.
1338. 229r. სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნულ-ლათინურ-სლავური № 2.
1340. 333v. სათვალავადი სისტ. № 8.
1343. 374r სათვალავადი სისტ. № 5.
1345. 149r, 201v. ანჩინური სისტ. № 14; 15. 202r. ანჩინური სისტ. № 101; 102.
1349. 116v. კომპილაციური სისტ. ანჩინურ-უკუდაწერილ. სისტ. № 1.
1352. 247v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 5 №11.
1353. 146v. ანჩინური სისტ. № 103.
1362. 46v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 41 № 2.
1365. 34v. სათვალავადი სისტ. № 31.
1429. 37r. ანრეული სისტ. № 3. სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 16.
1452. 272v, 339v. ანჩინური სისტ. № 54, 55.
1655. ზედა საცავ ფურცელზე: სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 44. 97 r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 82 № 13.
1660. 1v. სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 1.
1671. 4v. ანრეული სისტ. № 4.
1708. 3v. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბინაციებით შედგ. სისტ. № 14.
1710. 161v. სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 17.
1711. 148v, 149v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 1 № 1;2.
1718. 127r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 71 № 1.
1718. 112r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 8 № 1.
1721. 89r ანჩინური სისტ. № 40.
1738. 370r. ანჩინური სისტ. № 70.
2054. 5v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 72 № 1.
2077. 225r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 82 ა № 1.
2140. 237v. ბგერათმონაცვლ. ამოუხს. კომბ. შედგ. სისტ. № 21.
2158. 167v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 91 № 1.
2165. 83v. სათვალავადი სისტ. № 11.
2205. 15r. პირობითი ნიშნ სისტ. 87 № 3. პირობითი ნიშნ. სისტ. 38 № 14.
2257. 148v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 82 ბ № 26.
2280. ზედა საცავ ფურც., 50r. სათვალავადი სისტ. № 20,21.
2295. ზედა საცავ ფურც., ანრეული სისტ. № 5.
2350. ზედა და ქვედა ყდებზე. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბინაც. შედგ. სისტ. № 15,16.
2357. ზედა საცავ ფურც., პირობითი ნიშნ. სისტ. 01 № 2 სხვადაწერილობის სისტ. სლავური № 7.
2358. გვ. 106. პირობითი ნიშნ. სისტ. 85 № 2. გვ. 149; 125: პირობითი ნიშნ. სისტ. 38 № 5,6.
2359. IIIr. პირობითი ნიშნ. სისტ. 82 ა № 4.
2361. 82r—83r, 84r. სხვადაწერილობის სისტ. სლავური № 8.
2378. 200r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 78 № 1.
2478. 3r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 48 № 3.
2520. 6r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 5 № 16.
2704. 2r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 48 № 1. 5v: პირობითი ნიშნ. სისტ. 85 № 3.
2079. 8v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 04 № 1.
3111. 10v. ერთიდაიგივეე ასოს განმეორებით მიღებული სისტ. № 5.

ხელნაწერთა ინსტიტუტის S კოლექცია

17. 111v; ქვედა საცავი ფურცლები; Ir, IIr. სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 7,8,9,10,11.
31. 1r, 188r: ანჯანური სისტ. № 4,5.

1v: სათვალავადი სისტ. № 53. 186v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 86 № 2. 189r — უკუდაწერილობის სისტ. № 15.

38. გვ. 01. პირობითი ნიშნ. სისტ. 32 ბ № 15.

41. ზედა ყდაზე — პირობითი ნიშნ. სისტ. 79 № 1. ქვედა ყდაზე — პირობითი ნიშნ. სისტ. 56 № 1.

70. ქვედა ყდაზე. ბგერათმონაცვლ. ამოუხს. კომბ. შედგ. სისტ. № 22.

109. 226v. სათვალავადი სისტ. № 55.

111. 103v. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 23.

163. გვ. 423. სათვალავადი სისტ. № 33.

172. ზედა საცავ ფურც. პირობითი ნიშნ. სისტ. 57 № 1. ქვედა ყდაზე — აკროსტიქული სისტ. № 2; სათვალავადი სისტ. № 52.

174 126r: ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 6; გვ. 252: ანჯანური სისტ. № 1.

234. გვ. 38. პირობითი ნიშნ. სისტ. 88 № 17.

262. 216r. სიტყვათა დაჭარაგმებით მიღებ. სისტ. № 11.

271. გვ. 322. სხვადაწერილობის სისტ. სლაეური № 6.

313. გვ. 448. სიტყვათა დაჭარაგმებით მიღებ. სისტ. № 7.

342. 325v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 37 № 11.

361. ქვედა საცავ ფურც. პირობითი ნიშნ. სისტ. 5 № 17.

371. ზედა საცავ ფურც. ანჯანური სისტ. № 6.

390. გვ. 153, 154, 157. პირობითი ნიშნ. სისტ. 82 № 3;4.

395. 1v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 86 № 1. ზედა საცავ ფურც. სათვალავადი სისტ. № 54.

400. 3r. ანჯანური სისტ. № 7.

418. 52v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 95 № 1. 93r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 32 ბ № 16.

425. 72r, 115v, 205v — სათვალავადი სისტ. № 1. 122r — სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 2, 154r — აკროსტიქული სისტემა № 1. 155v — სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნულ-სომხური № 1.

428. 121r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 58 № 1. 313r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 98 № 1. 361r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 5 № 7.

430. 149r; 241r — სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 35; 36. 274v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 15 № 1; 17 № 1. 251v — სომხური კრიპტ. № 1.

449. 34v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 59 № 1.

551. 8r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 32 ბ № 17.

1115. გვ. 292, 295, 296, 298. სხვადაწერილობის სისტ. ლათინური № 3.

1159. 210r. სხვადაწერილობის სისტ. ლათინური № 5.

1164. 26v, 87r. სხვადაწერილობის სისტ. ლათინური № 6.

1203. 6v — უკუდაწერილობის სისტ. № 16. 8v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 88 № 1.

1218. 140v. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 17.

1240. 224v, 225rv, 226v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 11 № 1.

1250. 368v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 44 № 1.

1283. 62r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 60 № 1. 87r, 96v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 32 ბ № 18.

1284. ზედა ყდაზე — პირობითი ნიშნ. სისტ. 82 № 5.

1328. გვ. 881. სხვადაწერილობის სისტ. სომხური № 5.

1385. 39v — სიტყვებში ასოთა გამოტოვებით მიღ. სისტ. № 2. 48v— ანჩინური სისტ. № 64.

1401. 4r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 44 № 2.

1441 ა. 13 v. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 24.

1472. 204r. სათვალავადი სისტ. № 6.

1508. 185r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 84 № 1;2.

1527. ქვედა ყდაზე, 90v. პირობითი ნიშნ.

სისტ. 39 №1; 2. 90v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 78 № 2.

1529. გვ. 2 პირობითი ნიშნ. სისტ. 78 № 3.

1530. ქვედა საცავ ფურც. სათვალავადი სისტ. № 38, 40.

1539. ზედა საცავი ფურც. სათვალავადი სისტ. № 43.

1542. 39v—42r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 24 № 9, 10.

1543. 111v. 111v. 112r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 5 № 6.

1549. 257v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 35 № 10. 277r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 82 ფ № 1.

1613. გვ. 47. პირობითი ნიშნ. სისტ. 61 № 1. გვ. 174 — პირობითი ნიშნ. სისტ. 26 № 11.

1675. ა. 2v. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 25.

1724. გვ. 7. პირობითი ნიშნ. სისტ. 62 № 7.

1744. ზედა ყდაზე. სათვალავადი სისტ. № 14. გვ. XVI — სათვალავადი სისტ. № 3.

1746. გვ. 70. პირობითი ნიშნ. სისტ. 82 № 6.

2201. 175r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 82 № 2. 175v — სათვალავადი სისტ. № 39, 40.

2808. ქვედა საცავ ფურც. პირობითი ნიშნ. სისტ. 00 № 1.

2807. 19r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 02 № 1.

2408. 7r, 101v — სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 12; 13. 190v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 00 № 1. პირობითი ნიშნ. სისტ. 88 № 4.

2538. 40v. სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 31.

2507. ქვედა საცავ ფურც. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 26.

2574. გვ. 302. პირობითი ნიშნ. სისტ. 46 № 1.

2002. 57r, 65r. ბგერათმონაცვლ. ამოუხს. კომბ. შედგ. სისტ. № 11;12.

2682. ზედა საცავ ფურც. პირობითი ნიშნ. სისტ. 32 ა № 5. პირობითი ნიშნ. სისტ. 5 № 9; 10.

2684. ზედა საცავ ფურცელზე, 1r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 82 № 8, 9, 10. 1r — პირობითი ნიშნ. სისტ 82 № 1.

2726. ზედა ყდაზე. სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 37.

2771. 1r. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 13. 42r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 64 № 1.

2529. 7r, 15v, 16r, 24v, 30v, 31r, 40r, 122v, 125v, 126r, 127v. 128r, 141r, 210v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 87 № 4.

2682. 71v, 72v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 15 № 3; 4.

2885. ზედა ყდაზე, 1r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 78 № 4;5. 137v, ქვედა ყდაზე, 1r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 89 № 4;5;6.

2987. 47r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 91 № 3.

3163. 12v, 23v, 36v, 50v, 63v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 40 № 1.

3177. 223v. პირობ. ნიშნ. სისტ. 00 № 1.

3428. 37v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 43 № 2.

3044. ქვედა ყდაზე. პირობითი ნიშნ. სისტ. 85 № 3.

3650. 196r. სათვალავადი სისტ. № 12.

3652. გვ. 104. ანჩინური სისტ. № 87.

3006. გვ. 271. სიტყვათა დაქარაგმებით მიღებ. სისტ. № 5.

3708. 1v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 65 № 1. 1v, 157r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 82 ბ № 19; 20. 1v, 154v, 155rv, 157r — სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30. 67r, 154r, 157rv — სათვალავადი სისტ. № 15; 16; 17; 18; 19. 156r, 158r, 1v — უკუდაწერილობის სისტ. № 8; 9; 10; 11.

3710. 3v. სათვალავადი სისტ. № 46.

4004. ქვედა ყდაზე. სათვალავადი სისტ. № 49.

4500. გვ. 236 — პირობითი ნიშნ. სისტ.

87 № 2. გვ. 272 — პირობითი ნიშნ. სისტ. 67 № 1.

4520. 21v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 10 № 1.

4586. 0r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 40 № 2. 35v — სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 38.

4541. 9r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 80 № 1.

4742. 18v სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 39.

4805. 96v. სათვალავადი სისტ. № 28.

4809. ჩამონაჭერზე. სათვალავადი სისტ. № 29.

4814. ზედა ყდაზე. სათვალავადი სისტ. № 2. 19r — ანჩინური სისტ. № 28.

4924. 125v. უკუდაწერილობის სისტ. № რ. სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 5.

4930. 315v, 358r, 460r — ანჩინური სისტ. № 49; 50; 51.

4936. 82v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 8 № 11.

4944. 93r. ანჩინური სისტ. № 65.

4958. 124r. ანჩინური სისტ. № 33.

4989. 10r. სხვადაწერილობის სისტ. სლავური № 5.

4997. 133v, 144v. სიტყვათა დაქარაგმებით მიღებ. სისტ. № 12.

5061. 101r. ანჩინური სისტ. № 107.

ხელნაწერთა ინსტიტუტის Q კოლექცია

18. 349v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 32 ბ № 1.

21. 61r ანჩინური სისტ. № 97.

53. 246v, 525r. სხვადაწერილობის სისტ. სომხური № 3,4.

60. გვ. 1749, 1751. პირობითი ნიშნ. სისტ. 74 № 1.

100. 192v. ანჩინური სისტ. № 98.

140. 302r, 304r. სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 40; 41.

225. 4r, 90r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 32 ბ № 2; 3.

243. 2v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 87 № 1.

259. 111r. სათვალავადი სისტ. № 32.

271. 278r. სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 4. 383v — კომპილაციური სისტ.: ანჩინურ-უკუდაწერ. სისტ. № 2.

299. 97r. სიტყვათა დაქარაგმებით მიღებ. სისტ. № 10.

303. 58v. ანჩინური სისტ. № 106.

424. გვ. X. სიტყვათა დაქარაგმებით მიღებ. სისტ. № 6.

518. 184v, 185r. სათვალავადი სისტ. № 24; 25; 26; 27.

657. 21r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 8 № 7. 377r — ანჩინური სისტ. № 38. 379v — უკუდაწერილობის სისტ. № 1.

741. 42v, 43rv, 44r. სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 9.

765. 132v. კომპილაციური სისტ.: სარკისებრ-უკუდაწერილ. სისტ. № 2.

779. 102v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 88 № 15.

816. ჩამონაჭერზე. სათვალავადი სისტ. № 30.

820. 67v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 36 № 8.

824. ჩამონაჭერზე. სათვალავადი სისტ. № 44.

1068. გრაგნილის ბოლო კეფი. პირობითი ნიშნ. სისტ. 3 № 12.

1094. 100v. სხვადაწერილობის სისტ. სომხური № 2.

1134. 60v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 85 № 1.

1135. 139r. სათვალავადი სისტ. № 43.

1233. 96r. უკუდაწერილობის სისტ. № 13. სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 43.

1230. 193v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 88 № 1.

1814. 157v. ანჩინური სისტ. № 52.

1822. 18v. ანჩინური სისტ. № 19.

1846. 8v — სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 14; 15. 9v — კომპილაციური სისტ.: პირობითი ნიშნ. და უკუდაწერ. სისტ. № 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15. 6r, 39v, 43v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 5 № 12. 13; 14, 7v, 8v, 9r, 17v, 23v, 39r, 40r, 44r— პირობითი ნიშნ. სისტ. 32 ბ № 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11;

12; 13. 9r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 82 ბ № 25.

1887. 152v, 154rv, 155v. სხვადაწერილობის სისტ. ლათინური № 1.

1431. 148v, 150rv, 151v. სხვადაწერილობის სისტ. ლათინური № 2.

1450. 85r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 88 № 11.

1459. გვ. 110 — სათვალავადი სისტ. № 41. გვ. 340— ანჯანური სისტ. № 9. გვ. 345 — სომხური კრიპტ. № 2.

1467. ქვედა საცავ ფურც. სიტყვათა დაქარაგმებით მიღებული სისტ. № 9.

ხელნაწერთა ინსტიტუტის A კოლექცია

4. 175r. ანჩინური სისტ. № 41.

19. 117v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 9 № 4.

53. 315v. უკუდაწერილობის სისტ. № 7.

54. 253r, 307v. ანჩინური სისტ. № 47.

60. გვ. 56. პირობითი ნიშნ. სისტ. 9 № 2.

65. 137v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 6 № 3.

71. 4r. ანჩინური სისტ. № 89.

85. გვ. 487, 488, 489. უკუდაწერილობის სისტ. № 2; 3; 4.

97. 30r. ანჩინური სისტ. № 58.

128. 133r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 7 № 1.

131. გვ. 01. პირობითი ნიშნ. სისტ. 35 № 1.

134. 2r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 5 № 2. 22r — ანჩინური სისტ. № 8.

144. 97r — ანჩინური სისტ. № 1. 11r, 26r — ანჩინური სისტ. № 5; 6. 171v — ანჩინური სისტ. № 48. 97r, 190r — ბერძნული კრიპტ. № 1; 2.

148. 235v. ანჩინური სისტ. № 22.

179. ქვედა საცავ ფურც. პირობითი ნიშნ. სისტ. 5 № 4.

182. 288r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 42 № 1.

205. 221r. სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 4.

246. 2rv, 3v, 5rv, 8v, 9rv, 16r, 17v, 18rv, 22v, 34v. სხვადაწერილობის სისტ. ლათინური №4.

250. 13r. ანჩინური სისტ. № 20.

285. 144r. სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნულ-ლათინურ-სლავური № 1.

338. გვ. 34, 99, 155, 172, 176, 182, 214. სხვადაწერილობის სისტ. სომხური № 6.

350. 102v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 5 № 1.

363. 89v. სიტყვათა დაქარაგმებით მიღ. სისტ. № 4.

365. 131v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 5 № 5. 292r, 333v, 471v — ანჩინური სისტ. № 16; 17; 18.

390. 137r. სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 10.

433. 107v. სიტყვებში ასოთა გამოტოვებით მიღ. სისტ. № 1.

441. 156r — ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 7. 157r — ანჩინური სისტ. № 90.

444. 70r. ანჩინური სისტ. № 59.

447. 40v, 97v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 3 №1;2.

483. 4r. სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 5.

490. 80r — ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 4. 80v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 6 № 2.

500. 133v, 261r. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ.. № 1; 2.

501. 2r. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 5.

502. 92v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 6 № 1.

528. 51r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 45 № 1.

529. 200v. სხვადაწერილობის სისტ. სლავური № 1.

536. 133v. სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 32.

585. 230v. სათვალავადი სისტ. № 35.

588. ქვედა საცავ ფურც. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ.: № 27.

604. 35v. 36r. კომპილაციური სისტ. პირობითი ნიშნ. და უკუდაწერ. სისტ. № 1; 2; 3; 4; 5.

613. 8r. ანჩინური სისტ. № 30.

635. 85r, 147r, 194v, 203r, 227r. ანჩინური სისტ. № 23—27.

646. 1r — სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 33. 46r, 47r, 84r — ანჩინური სისტ. № 91; 92; 93. 54r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 5 № 6. 80r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 16 № 2. 84r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 32 ბ № 14. 128v, 200v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 47 № 1. 233v—238v— პირობითი ნიშნ. სისტ. 48 № 1. 239r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 49 № 1. 463v — ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 8.

677. 75v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 50 № 1.

679. 1r. ანჩინური სისტ. № 60.

682. 12r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 13 № 3.

683. 3v, 12v, 333v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 88 № 11; 12; 13.

691. 214v. ანჩინური სისტ. № 61.

692. ქვედა ყდაზე. პირობითი ნიშნ. სისტ. 13 № 2.

705. 2v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 6 № 4.

734. 4v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 9 № 5; სხვადაწერილობის სისტ. სლაური № 3. 7v — ანჩინური სისტ. № 94.

743. 173r, 479v — ანჩინური სისტ. № 45; 46.

788. 7r. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 28.

809. 74r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 31 № 1.

839. 294r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 14 № 1.

842. 42r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 18 № 1.

904. 97r. სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 18.

911. ქვედა ყდაზე. ანჩინური სისტ. № 95.

913. 195v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 8 № 1.

994. 2r. 20v, 21rv, 22r, 132v, 181rv, 203v, 214v, 226v, 322r, 335v, 336r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 5 № 3. 185v — სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 6.

998. 117v. სხვადაწერილობის სისტ. სომხური № 1.

1007. ზედა ყდაზე. უკუდაწერილობის სისტ. № 14.

1010. ქვედა ყდაზე. ანრეური სისტ. № 6.

1050. 130v. კომპილაციური სისტ: სარკისებრ—უკუდაწერილობის სისტ. № 1.

1053. 200v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 53 № 1.

1102. 220v. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 9.

1103. 131v. სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 3.

1104. 341v. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 32.

1106. 334v. სათვალავადი სისტ. № 7.

1114. 136r. ანჩინური სისტ. № 96.

1123. 148v — სათვალავადი სისტ. № 36. ქვედა ყდაზე — სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 34; პირობითი ნიშნ. სისტ. 30 № 7.

1104. 1v, 55r, 90v, 94r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 86. № 1; 2; 3; 4.

1237. 6v. ანრეური სისტ. № 7.

1250. 2v. სათვალავადი სისტ. № 37.

1342. 117v. ანჩინური სისტ. № 62.

1345. 108r, 122v, 206v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 54 № 1. პირობითი ნიშნ. სისტ. 55 № 1; 2.

1351. 70v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 12 № 1.

1385. 162r, 263v. ანჩინური სისტ. № 85; 86.

1448. 95r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 83 № 1; 2. ქვედა ყდაზე — სათვალავადი სისტ. № 50.

1453. 1v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 62 № 1.

1481. 232v. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 10.

1510. 163r. ანჩინური სისტ. № 63.

1507. 4r. სხვადაწერილობის სისტ. სლავური № 4.

1005. 38v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 10 № 3.

1708. ა. 11v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 85 № 4.

ცენტრალური არქივი, ფონდი 1440.

88. 195r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 81 № 1.

94. 33v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 70 № 1.

99. 20r. უკუდაწერილობის სისტ. № 12.

130. Iv. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. სისტ. № 29; ერთი და იმავე ასოს განმეორებით მიღებ. სისტ. № 6.

207. 56rv, 94v, 103v, 119r, 169rv, 172r, 175v, 176rv, 178rv, 179r, 180r, 181rv, 182r, 183v, 187r, 194r, 198v, 207v, 211r, 212r, 213r, 214v, 216v, 217v, 218r, 221v, 222v, 223v, 228r, 229r, 231v, 233r, 260r. კომპილაციური სისტ.: პირობითი ნიშნებისა და უკუდაწერილობის სისტ. № 6.

220. 26v, 61v, 64v. ანჩინური სისტ. № 42; 43; 44.

221. ფ. IVv. პირობითი ნიშნ. სისტ. 8 № 3.

240. ქვედა საცავი ფურცლის v. ბგერათმონაცვლეობის ამოუხსნ. კომბინაც. შედგ. კრიპტ. № 30.

303. 210v. უკუდაწერილობის სისტ. № 5.

307. 1r. ანჩინური სისტ. № 74.

366. ზედა ყდაზე. სათვალავადი სისტ. № 22.

388. 1r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 80 № 3.

511. 35r. სათვალავადი სისტ. № 47.

580. ქვედა ყდაზე. სხვადაწერილობის სისტ. ლათინური № 7.

504. 52r. სხვადაწერილობის სისტ. ლათინური № 8.

009. გვ. 201. სხვადაწერილობის სისტ. სლავური № 9.

010. 73v. ანჩინური სისტ. № 77.

კ. მარქსის სახ. რესპუბლიკური ბიბლიოთეკა*

4. 37v. სათვალავადი სისტ. № 13.

40 (S—88). ზედა ყდაზე — პირობითი ნიშნ. სისტ. 00 № 1. ქვედა საცავ ფურც. — პირობითი ნიშნ. სისტ. 00 № 12; პირობითი ნიშნ. სისტ. 00 № 1.

ლიტერატურული მუზეუმი

12050. 155v. სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 19.

ქუთაისის მუზეუმი

4. 444v — ანჩინური სისტ. № 37. 484v, 521r, 585v, 593v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 8 № 3; 4; 5; 6.

22. 238v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 9 № 3.

80. 229v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 75 № 1.

52. 131r. ანჩინური სისტ. № 39.

68. ქვედა საცავ ფურცელზე. ბგერათმონაცვლ. ამოუხს. კომბ. შედგ. კრიპტ. № 31.

70. 5r, 128r. ანჩინური სისტ. № 34. 35.

115. 422v. ანჩინური სისტ. № 71.

117. 414v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 77 № 1.

177. 191r. სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 2.

* კატალოგში სახელწოდება შემოკლებულია: საჯარო ბიბლ.

190. 3r, 54v, 99r, 135v, 138r — ანჩინური სისტ. № 78, 79, 80, 81, 82, 83.

201. 150v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 5 № 15.

238. 265r. სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 11.

265. 129v. ანჩინური სისტ. № 72.

370. 84v. ანჩინური სისტ. № 36.

435. 8r — სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 6. 9v, 23v, 25r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 3 № 8; 9; 10.

442. 200r. სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 8.

467. 85r. ანჩინური სისტ. № 76.

578. ზედა ყდაზე. სათვალავადი სისტ. № 23.

710. 60v. ანჩინური სისტ. № 73.

გორის მუზეუმი

70. 98v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 75 № 1.

ზუგდიდის მუზეუმი

18. 91v, 832v. ანჩინური სისტ. № 57; 75.

თელავის მუზეუმი

2480/13. 13rv, 41r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 82. № 14. 21v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 100 № 1; 2.

სინური კოლექცია

11. 78r — ანჩინური სისტ. № 2. 179r — ბერძნული კრიპტ. № 3.

17. 221v. ანჩინური სისტ. № 7.

20. 185r. ანჩინური სისტ. № 3; 4.

35. 6v, 9r, 17r, 29r 139r. სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 1.

78. 288v. სიტყვათა დაჭარაგმებით მიღებ. სისტ. № 2.

იერუსალიმური კოლექცია

17. 84v. ანჩინური სისტ. № 32.

33. 160r, 164v. ანჩინური სისტ. № 29; 31.

35. გვ. 235. სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 3.

37. 4r. ბგერათმონაცვლ. ამოუხსნ. კომბ. შედგ. კრიპტ. № 3.

53. 16v. ანჩინური სისტ. № 21.

73. 47r, 58r, 81v, 84r, 146v. ანჩინური სისტ. № 9—13.

110. გვ. 03 — სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნულ-ლათინური № 1. გვ. 05— პირობითი ნიშნ. სისტ. 4 № 1.

144. 8r. პირობითი ნიშნ. სისტ. 10 № 1.

ოქსფორდის უნივერსიტეტის უორდროპისეული კოლექცია

W—17. 17r, 81v, 86v, 186v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 37 № 5; 6; 7; 8; 9; 10. 19r, 33v, 81v, 139r, 186v, 218v, 231v, 56v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 38 № 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10. 49r, 86v — ერთიდაიგივე ასოს განმეორებით მიღებ. სისტ. № 1; 2; 3; 4: 56v — სიტყვათა დაჭარაგმებით მიღებ. სისტ. № 3. 81v, 116r, 234r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 33 № 7; 8; 9; 10. 182v — სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 20.

პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკა

1. 165r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 18 № 1. პირობითი ნიშნ. სისტ. 19 № 1; პირობითი ნიშნ სისტ. 20 № 1; პირობითი ნიშნ. სისტ. 21

№ 1. 165v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 22 № 1.; პირობითი ნიშნ. სისტ. 23 № 1; პირობითი ნიშნ. სისტ. 24 № 1. 165v — 166r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 25 № 1. 166r — პირობითი ნიშნ. სისტ. 26 № 1. პირობითი ნიშნ. სისტ. 27 № 1; პირობითი ნიშნ. სისტ. 28 № 1; პირობითი ნიშნ. სისტ. 29 № 1. 166v — პირობითი ნიშნ. სისტ. 30 № 1; პირობითი ნიშნ. სისტ. 31 № 1; პირობითი ნიშნ. სისტ. 8 № 2. 167v — ანჩინური სისტ. № 84; ანჯანური სისტ. № 2. ანრეული სისტ. № 1; ანპოეური სისტ. № 1. პირობითი ნიშნ. სისტ. 15 № 2.

14. 2v. პირობითი ნიშნ. სისტ. 30 № 13.

15. 2r. ანჩინური სისტ. 88.

პარიზი. ანტიკვარის საკუთარი ხელნაწერი. ანჩინური სისტ. № 104, 105.

2. კრიპტოგრამებში მოხსენიებულ პირთა საძიებელი

აბაშიძე [ევგენ] მფლობელი
სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 32. A—536.

აბაშიძე იოვან დავითის ძე მფლობელი.
პირობითი ნიშნების სისტ. 38 № 15. Q—779.

აბაშიძე პაატა
პირობითი ნიშნების სისტ. 37 № 4. S—2829.

აბელ გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 71. ქუთაისის მუზ. K—115.

ავალი
პირობითი ნიშნების სისტ. 8 № 2. A—447.

ავალიშვილი გიორგი გადამწერი
პირობითი ნიშნების სისტ. 34 № 2.

ავთანდილი
სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 28. S—3708.

ალექსი [ბაქრაძე] გადამწერი
სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 11. ქუთაისის მუზ. K—233.

ალექსანდრე გადამწერი
პირობითი ნიშნების სისტ. 32 ბ № 22, 23. H—485.

ალექსანდრე
ანჯანური სისტ. № 8. H—2.

ალექსანდრე (იგულისხმება: მაკედონელი)
ანჩინური სისტ. № 106. Q—393.
ანჩინური სისტ. № 79. ქუთაისის მუზ. K—199.

ამბროსი გადამწერი
სხვადაწერილობის სისტ. სომხური № 2. Q—1094.

ამილაჯვაროვი გიორგი მფლობელი
სათვალავადი სისტ. № 40. S—2391.

ამილაჯვაროვი ჭაბხოსრო მფლობელი.
სათვალავადი სისტ. № 39. S—2391.

ანა ეგნატეს ასული [თუმანიშვილი] გადამწერი
პირობითი ნიშნების სისტ. 32 №6. S—1746.

ანდრია წმინდანი
ანჩინური სისტ. № 102. H—1345.

ანდრია გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 50, 51. S—4930.

ანდრია გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 47. A—54.

ანტონი
სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 1. Sin—35. პირობითი ნიშნების სისტ. 30 № 5. H—2358.

აორო (?)
ანრეული სისტ. № 5. H—2295.

არსენი [იყალთოელი] მთარგმნელი
სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 4. A—205. ანჩინური და უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტ. № 1. H—1349.

ასლანოვი ფარსადან სტეფანეს ძე
პირობითი ნიშნების სისტ. 32 № 1. S—2684.

ბაბუციძე სვიმონა
სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 27. S—3708.

ბართლომე სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 26. S—3708.

ბარნაბ[ა] გადამწერი.

ანჩინური სისტ. № 28. S—4814.
ბახილი გადამწერი.
ანჩინური სისტ. № 65. S—4944.
ბეზიელ გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 2. Sin—11.
ბიძინა
სათვალავადი სისტ. № 14. S—1744.
ბაბრიელ
პირობითი ნიშნების სისტ. 5 № 3. A—994. ანჩინური სისტ. № 98. Q—100.
გაბრიელ გადამწერი
სათვალავადი სისტ. № 12. S—3650.
გამალიელ გადამწერი.
სათვალავადი სისტ. № 4, H—8. № 8, H—1340. № 10, H—1210. № 32, Q—259.
გარსევანიშვილი იასე გადამწერი
სიტყვათა დაქარაგმებით მღებული № 11. S—262.
გერმანე
პირობითი ნიშნების სისტ. 5 № 3. A—994.
გიორგი მფლობელი
სათვალავადი სისტ. № 55. S—109.
გიორგი
ანჩინური სისტ. № 60. A—679.
პირობითი ნიშნების სისტ. 5 № 3. A—994.
პირობითი ნიშნების სისტ. 3 № 12. Q—1068.
გიორგი წმინდანი
ანჯანური სისტ. № 8, H—2.
გიორგი გადამწერი
სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 2. ქუთაისის მუზ. K—177.
პირობითი ნიშნების სისტ. 36 № 8. Q—820.
გიორგი [ბაგრატიონი] გადამწერი
პირობითი ნიშნების სისტ. 37 № 3. 38 № 14. H—2205.
შდრ. გოგია ბატონიშვილი.
გიორგი ბატონიშვილი
პირობითი ნიშნების სისტ. 5 № 3. A—994.
გიორგი [ერისთავი] გადამწერი.
სათვალავადი სისტემა № 28. S—4805.
გიორგი მილორდ
პირობითი ნიშნების სისტემა 15 № 3. S—2883.
გიორგი ტბინაძე გადამწერი
ანჩინური სისტემა № 19. Q—1322.
გოგაი გადამწერი
ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემა „Gewöhnlichste kryptographie“ № 2, A—144.
გოგია [ბატონიშვილი]
პირობითი ნიშნ. სისტ. 37 № 10; 38 № 6; 8. ოქსფორდ. w—17.
გოგია ბატონიშვილი
პირობითი ნიშნების სისტ. 38 № 1. ოქსფორდ. w—17.
შდრ. გიორგი ბაგრატიონი.
გოშოძე ხაზუა
ანჩინური სისტ. № 68. H—599.
გრიგოლ
პირობითი ნიშნების სისტ. 5 № 3. A—994.
გრიგოლ [წერეთელი, ზურაბ წერეთლის ძე]
სათვალავადი სისტ. № 53, S—31. № 54, S—395.
პირობითი ნიშნების სისტ. 37 № 4. S—2829.
დადიანი ლეონ
ანჯანური სისტ. № 5.S—31.
დადიანის ქალი [ზურაბ წერეთლის მეუღლე]
პირობითი ნიშნების სისტ. 37 № 4. S—2829.
დავით პრომანას მონასტერში მღვანე პირი
ანჩინური სისტ. № 10, 11 Jer—73.
დავით
პირობითი ნიშნების სისტ. 5 № 3. A—994.
დავით ბერი
პირობითი ნიშნების სისტ. 5 № 11. H—1352.
დავით [დადიანი]
ანრეული სისტ. № 6. A—1019.
ანჯანური სისტ. № 4. S—31.
დავით [თუმანიშვილი] გადამწერი
პირობითი ნიშნების სისტ. 84 № 2. H—396.

დავით მეფე
სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 8. ქუთაისის მუზ. K—442.
დავით [პეტრიწონელი]
სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული №4. A—205.
დავით სარდალი
უკუდაწერილობის სისტ. № 8. S—3708.
აკროსტიქული სისტ. № 2. S—172.
დავით [წერეთელი, ზურაბ წერეთლის ძე]
პირობთ ნიშნ. სისტ. 37 № 4. S—2829.
დარეჯან ხელნაწერის მფლობელის პაატას მეუღლე.
ანჩინური სისტ. № 62. A—1342.
დიმიტრი, მღდელი, დიკასტირიის მწერალთმთავარი გადამწერი
სათვალავადი სისტ. № 31. H—1365.
დიმიტრი მღვდელი
სიტყვათა დაჭარაგმებით მიღებული სისტემა № 5, S—3696.
დიმიტრი წმინდანი
ანჯანური სისტ. № 8. H—2. პირობითი ნიშნების სისტ. 8 № 6 ქუთაისის მუზ. K—4.
დომენტი ეპისკოპოსი
პირობითი ნიშნების სისტ. 5 № 8. S—1587.
ევაგრე
სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 1. Sin—35.
ევდემოს აფხაზეთის კათალიკოსი მომგებელი
ანჩინური სისტ. № 37. ქუთაისის მუზ. K—4.
ევდოქსია
სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 34. A—1123.
ევენორე (?)
პირობითი ნიშნების სისტ. 82 № 10. S—2684.
ევთუიმე წინამძღვარი
პირობითი ნიშნების სისტ. 85 № 1. A—131.
ეკა (=ეკატერინე)
ერთიდაიგივე ასოს განმეორებით მიღებული სისტ. № 3, W—17.
ეკატერინე [წერეთელი]
პირობითი ნიშნების სისტ. 88 № 9. ოქსფორდ. W—17.
სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 20.
ელენე
ანრეური სისტემა. № 3. H—1429.
ელენე გადამწერ შიოს მეუღლე.
ანჩინური სისტ. № 33. S—4958.
ენუქ გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 73. ქუთაისის მუზ. K—710.
ერისთავი გიორგი გადამწერი
სათვალავადი სისტ. № 30, Q—816; № 28, S—4805.
ერისთავი თორნიკე
სათვალავადი სისტ. № 44. Q—824.
ერისთავი მარიამ მფლობელი
პირობითი ნიშნების სისტ. 10 № 1. S—4529.
ერისთოვი ნინო გადამწერი
პირობითი ნიშნების სისტ. 82 № 11. H—197.
ეფთიმე
პირობითი ნიშნების სისტ. 82 ბ № 2. Q—1346.
ზაქარია
პირობითი ნიშნების სისტ. 5 № 3, A—994.
ზუბალოვი იაკობ
ანჯანური სისტ. № 7. S—406.
თადეოზ
უკუდაწერილობის სისტ. № 15 S—31.
თაზიშვილი სვიმონ მფლობელი
ანრეური სისტ. № 2. H—370.
თევდორე მომხატავი
სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 1. H—1660.
თეიმურაზ გიორგის ძე [ბაგრატიონი]
პირობით ნიშნების სისტ. 35 № 1, A—131. 35 № 4, A—1763 ა.
თეოდორე მომხატავი.
სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 5. A—483.
თეოდორე ჰრომანას მონასტერში მოღვაწე პირი

ანჩინური სისტ. № 8, A—134. № 9, 13, Jer—73.
ნ. თეოდორე ქუთათელი.
თეოდორე ქუთათელი პრომანას მონასტერში მოღვაწე ქუთათელი ეპისკოპოსი(?)
ანჩინური სისტ. № 12. Jer—73.
თეოდორი
პირობითი ნიშნების სისტ. 8 № 1. A—913.
თ[ინათინ] მფლობელი
ანჩინური სისტ. № 66. H—599.
თინათინ
ანჩინური სისტ. № 102. H—1345.
თორნიკე [ერისთავი] გადამწერი
სათვალავადი სისტ. № 43. Q—1135.
თუმანისშვილი გიორგი ეგნატეს ძე, მდივანი, მფლობელი
სათვალავადი სისტ. № 51. H—1094.
თუყუიენი გადამწერ ნაობის მეუღლე
ანჩინური სისტ. № 14. H—1345.
იაკობ
ანჩინური სისტ. № 101. H—1345.
იაკობ გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 41, A—4; № 43, ცენტრ. არქივი ფ. 1446, № 220.
იესე გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 69. H—1018.
ივანე გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 3, 4, Sin—26.
ივ[ა]ნე
სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 9; 11. S—17.
იოანე გადამწერი
სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 5. S—4924.
იოანე სათვალავადი სისტ. № 52. S—172.
იოანე მფლობელი
სხვადაწერილობის სისტ. ნარევი ანბანები: ბერძნულ-ლათინური, № 2. H—927.
იოანე გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 45; 46. A—743.
იოანე [ბატონიშვილი]
სათვალავადი სისტ. № 43, O—1135.
იოანე მგალობელი გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 76. ქუთაისის მუზ. K—467.
იოანე წინამძღვარი
პირობითი ნიშნებისა და უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტ. № 14; 15. Q—1346.
იობ მთარგმნელი
ბერძნული კრიპტოგრაფიული სისტემა „Gewöhnlichste krypt". № 2. A—144.
იოვანე მდივანი
პირობითი ნიშნების სისტ. 32 ბ № 13. Q—1346.
იოვანე მღრდელი მფლობელი
ანჩინური სისტ. № 97. Q—21.
იოვანე ორბელიანი
პირობითი ნიშნებისა და უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემა № 4. A—604.
იოვანე [სვიმონიძე]
ანჩინური და უკუდაწერილობის კომპილაციური სისტემა № 2.Q—271.
იონათამ
პირობითი ნიშნების სისტ. 3 № 8, 9, 10. ქუთაისის მუზ. K—435.
იოსებ კრიპტოგრამული იამბიკოს ავტორი.
პირობითი ნიშნების სისტ. 32 ა № 1. H—2077.
იოსიპოს
სხვადაწერილობის სისტ. ნარევი ანბანები; ბერძნულ-ლათინურ-სლავური, № 2. H—1338.
ირაკლი ბაგრატოვანი
სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 34. A—1123.
ისააკ
სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 1. Sin—35.
იტიტა [აგიაშვილის მეუღლე].
პირობითი ნიშნების სისტ. 38 № 2. ოქსფორდ. W—17.
იულონ [ბატონიშვილი]
პირობითი ნიშნების სისტ. 32 ბ № 20, S—3708. სარკისებრი დაწერილობის სისტემა № 28, S—3708. უკუდაწერილობის სისტემა № 9; 10. S—3708.

ჯალინკე
პირობითი ნიშნების სისტ. 5 № 3. A—994.
ჯაღაი გადამწერი
სხვადაწერილობის სისტემა. სომხური № 1. A—996.
ჯირაკოზა მფლობელი
ანჩინური სისტ. № 77. ცენტრ. არქივი. ფ. 1446, № 610.
ჯირილე
უკუდაწერილობის სისტ. № 1. Q—657.
ლეონ [ბატონიშვილი]
სათვალავადი სისტ. № 16. S—3708.
ლუკა გადამწერი
ანჩინური და უკუდაწერილობის კომპილაც. სისტ. № 1. H—1349.
შათქფი (?)
ანჩინური სისტ. № 91. A—646.
შაია [აგიაშვილი]
პირობითი ნიშნების სისტ. 38 № 2. ოქსფორდ. W—17.
შაია [გაბაშვილი]
პირობითი ნიშნების სისტ. 36 № 9, S—1582. 36 № 11, S—1613. ანრეური სისტ. № 5, H—2295.
[მ]აკრინე
პირობითი ნიშნების სისტ. 38 № 16. S—1598.
შამუკა
ანჩინური სისტ. № 60. A—679.
შანოელ გადამწერი
პირობითი ნიშნების სისტ. 8 № 3; 4; 5. ქუთაისის მუზ. K—4.
შართა
ანრეური სისტ. № 7. H—1237.
შარიამ ბატონიშვილი მფლობელი
ანჩინური სისტ. № 93. A—646.
შარკ ღრაფინა
პირობითი ნიშნების სისტ. 15 № 3. S—2883.
შარკოზ გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 16; 18, A—365. № 85, A—1385.
შახარებელი გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 95. A—911.
შელიგზად [ბებუთაშვილი] გადამწერი
სარკისებრი დაწერ. სისტ. № 37. S—2726.
მზეჭალ პატრონი დამკვეთი
ანჩინური სისტ. № 42, 44. ცენტრ. არქივი ფ. 1446, № 220.
მირი „მირიანის" პერსონაჟი
პირობითი ნიშნების სისტ. 38 № 17. S—234.
მირიან [ბატონიშვილი]
პირობითი ნიშნების სისტ. 5 № 6. A—646.
მიქაელ [მოდრეკილი] გადამწერი
სათვალავადი სისტ. № 1. S—425.
აკროსტიქული სისტ. № 1. S—425.
მიქელ, იოაკიმეს შვილი მფლობელი
პირობითი ნიშნების სისტ. 5 № 3. A—994.
მოხე ნიკოლოზ ჩაჩიაშვილის ნათლია
სხვადაწერილობის სისტ. სომხური № 5. S—1328.
ნაობ გადამწერი.
ანჩინური სისტ. № 14; 15, H—1345. № 107, S—5061.
ნიკოლაოზ
სათვალავადი სისტ. № 56, H—618.
ნიკოლაოს (...?) მაენდელი არხიერი
პირობითი ნიშნების სისტ. 38 № 11; 12, A—683.
ნიკოლოზ
სარკისებრი და უკუდაწერილობის კომპილაც. სისტ. № 1, A—1050.
ნიკოლოზ გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 56, H—1029. № 57, ზუგდიდის მუზ. № 13. № 34; 35. ქუთაისის მუზ. K—79.
ნიკოლოზ წმინდანი
ანჩინური სისტ. № 32. Jre—17.
ნიკოლოზ მღვდელი [ჩაჩიკაშვილი] გადამწერი
სხვადაწერილობის სისტ. სომხური, № 5. S—1328.
ნინა
სარკისებრი დაწერილობის სისტ. №30. S—3708.
ნინო
პირობითი ნიშნების სისტ. 15 № 4, S—2883. სხვადაწერილობის სისტ. სლავური № 3, A—734. სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 36.

S—436.
ნიუარაძე პაატა
ანჩინური სისტ. № 67. H—599.
ნიქისტარ „მირიანის“ პერსონაჟი
პირობითი ნიშნების სისტ. 88 № 17. S—234.
ნოდარი მფლობელი
პირობითი ნიშნების სისტ. 16 № 4. H—1064.
ობსიმე დიაკვანი
სათვალავადი სისტ. № 3. S—1744.
ოთარი
ანჩინური სისტ. № 60. A—679.
ონოფრე
პირობითი ნიშნების სისტ. 8 № 6. ქუთაისის მუზ. K—4.
ონოფრი ტფილელი
პირობითი ნიშნების სისტ. 45 № 1. A—528.
ოქროპირ მღვდელი
ანჯანური სისტ. № 6. S—371.
ოქროპირი გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 21. Jer—53.
პაატა
ანჩინური სისტ. № 60. A—679.
პაპუნა გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 105. პარიზული ხელნაწერი, ანტიკვარის საკუთრება.
პეტრე დამკვეთი (?)
ანჩინური სისტ. № 75, ზუგდიდის მუზ. № 13.
პეტრე
ანჩინური სისტ. № 96, A—1114.
პირობითი ნიშნების სისტ. 82 № 1. S—2684.
პეტრე [ლარაძე]
პირობითი ნიშნების სისტ. 82 № 3; 4. S—390.
პეტრე [ჩხატარასძე] გადამწერი
ანჩინური სისტ. № 17; 81; 83. ქუთაისის მუზ. K—199.
რევაზ [მოურავი]
სათვალავადი სისტ. № 19. S—3708.
რომანოზ ბერი, რომანოზ წინამძღვარი, რომანოზ დამკვეთი
ანჩინური სისტ. № 23; 24; 25; 27. A—635.
რომანოზი
უკუდაწერილობის სისტ. № 2; 3. A—85.
რუსუდან
სხვადაწერილობის სისტ. ნარევი ანბანები: ბერძნულ-ლათინურ-სლავური, № 3. H—339.
სალაღაია [ლაზარე]
სხვადაწერილობის სისტ. სომხური № 3. Q—53.
სალთხუცესი [ივარაუღება ზურაბ წერეთელი]
პირობითი ნიშნების სისტ. 37 № 4. S—2829.
სალომე
პირობითი ნიშნების სისტ. 5 № 9. S—2632.
სალომე [ზურაბ წერეთლის ასული]
პირობითი ნიშნების სისტ. 37 № 4. S—2829.
პირობითი ნიშნების სისტ. 33 № 7; 9. 37 № 5; 9. 38 № 9. ოქსფორდის W—17. ერთიდაიგივე ასოს განმეორებით მიღებული სისტ. № 4. W—17.
სამსონ
ანჯანური სისტ. № 8. H—2.
სეხნიოვი პავლე
სათვალავადი სისტ. № 35. A—585.
სვიმონ
პირობითი ნიშნების სისტ. 5 № 3. A—994.
სვიმონ [კარგარეთელი]
უკუდაწერილობის სისტ. № 3. A—85.
სვიმონ მდივანი
სათვალავადი სისტ. № 17. S—3708.
სვიმონ [წერეთელი, ზურაბ წერეთლის ძე]
პირობითი ნიშნების სისტ. 37 № 4. S—2829.
სიმეონ
სხვადაწერილობის სისტ. ლათინური № 7. ცენტრარქივი ფ. 1446, № 586.
სოლომონ
ანჩინური სისტ. № 30. A—613.
სოფია ზურაბ წერეთლის და
პირობითი ნიშნების სისტ. 88 № 9.

ოქსფორდ. W—17.

ხოფია

უკუდაწერილობის სისტ. № 15. S—31.

ხოფიო

სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 37. S—2726.

ხოფრონიოს

პირობითი ნიშნების სისტ. 88 № 12. A—683.

სტეფანე გადამწერი

პირობითი ნიშნების სისტ. 33 № 1, H—1070. 33 № 2; 3, H—172.

სულხანოვი იოანე

სიტყვათა დაქარაგმებით მიღებული სისტემა № 10. Q—299.

ტარასი [მესხიშვილი]

სათვალავადი სისტ. № 47. ცენტრარქივი ფ. 1446, № 511.

ტარასი მღვდელმონაზონი [მესხიშვილი]

სათვალავადი სისტ. № 50. A 1448.

შადოი

ანჩინური სისტ. № 90. A—441.

ფარნავაზ [ბატონიშვილი] მფლობელი

სათვალავადი სისტ. № 13. საჯარო ბიბლ. 4 (S—106).

ფატმან-ხათუნ (ვეფხისტყაოსნის პერსონაჟი)

პირობითი ნიშნების სისტ. 38 № 5. ოქსფორდ. W—17.

ფითუაშვილი აღა

პირობითი ნიშნების სისტ. 82 № 1. S—2684.

ქავთარახშვილი გიორგი

უკუდაწერილობის სისტ. № 16. S—1203.

ქაიხოსრო

პირობითი ნიშნების სისტ. 82 № 13. H—1655.

ქაიხოსრო სულხანის ძე

სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 31. S—2523.

ქედნი

ანჩინური სისტ. № 60. A—679.

ქეთაონ ხელნაწერის შემკაზმავის ენუქის მეუღლე

ანჩინური სისტ. № 40. H—1721.

ქეთაონ დამკვეთი

ანჩინური სისტ. № 39. ქუთაისის მუზ. K—52.

ქიტესა

ანჩინური სისტ. № 59. A—444.

ქობულოვი სვიმონ მფლობელი

სათვალავადი სისტ. № 22. ცენტრ. არქივი ფ. 1446, № 366.

შიო

პირობითი ნიშნების სისტ. 32 ბ № 11. Q—1346.

ჩაჩიკაშვილი ნიკოლოზ

პირობითი ნიშნების სისტ. 33 № 6. H—929.

ჩოლოყაშვილი ჯარდან მფლობელი

სხვადაწერილობის სისტ. ბერძნული № 11. A—390.

ცეხანოვსკი ამბროსი გადამწერი

პირობითი ნიშნების სისტ. 87 № 1. Q—243.

ციმცაძე ნავკრატიოს გადამწერი

სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 4. Q—271.

წერეთელი დიმიტრი

სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 41. Q—140.

წერეთელი [ზურაბ]

პირობითი ნიშნების სისტ. 37 № 4. S—2829.

პირობითი ნიშნების სისტ. 38 № 4. ოქსფორდ. W—17.

წერეთელი სვიმონ

ანჯანური სისტ. № 3. H—1008.

ხნუნი (?)

ანჩინური სისტ. № 90. A—441.

ხორაშან

სარკისებრი დაწერილობის სისტ. № 11. S—17.

ДРЕВНЕГРУЗИНСКАЯ ТАЙНОПИСЬ

Резюме

После формирования древнегрузинской письменности в Грузии создается целый ряд алфавитов, которые имели особое назначение: их применяли только в тех случаях, когда не желали, чтобы данный текст стал общедоступным для всех. Таковы алфавиты тайнописи. Следовательно, наряду с древнегрузинской письменностью существовала грузинская тайнопись или криптография.

Древнейшие грузинские криптограммы датируются X веком, хотя возникновение грузинской криптографии, по-видимому, восходит к более раннему периоду, что подтверждается составом алфавитов анчинури и анджанури — древнейших криптографических систем. О раннем зарождении грузинской криптографии свидетельствует тот факт, что в X столетии в Грузии было распространено уже несколько криптографических систем (анчинури, счетная, зеркальное письмо, «чуждые письмена», акростихическое письмо). Вместе с тем в Грузии тайнопись в этот период была настолько популярна, что грузины пользуются и греческими криптограммами (следует учесть то обстоятельство, что сохранившиеся в грузинских рукописях греческие криптограммы относятся, как видно, к более раннему времени, чем X век, в частности к IX веку).

Тайнопись в Грузии не утратила своего значения до конца XIX века.

Первоначальным и одним из основных назначений древнегрузинской тайнописи, подобно криптографии других стран, безусловно, было политическое. Однако ни одна из древнейших криптограмм политического содержания до нас не дошла. Самые древние криптограммы принадлежат в основном переписчикам рукописей. Такие криптограммы преимущественно колофоны. В дальнейшем тайнопись, помимо пе-

переписчиков, изучили представители разных слоев общества, которые разместили на страницах рукописей многочисленные криптографические записи. Эти записи по содержанию разнообразны: кроме колофонов зашифрованы разгадки загадок, комментарии к тексту, стихи, письма и др.

Значение грузинских криптограмм многообразно. Им отводится определенная роль для всестороннего изучения грузинских рукописей. Расшифровка приписок-криптограмм сообщает примечательные сведения о грузинских рукописях: позволяет выявить доныне неизвестного переписчика или владельца многочисленных рукописей, уточнить место и дату рукописей и др. Расшифровка криптограмм в ряде случаев подтвердила предположения, высказанные в научной литературе по поводу той или иной рукописи, либо опровергла догадки и предложила новые решения.

Изучению грузинских криптограмм придается очень важное значение также для выяснения ряда вопросов грузинского языка, литературы и палеографии.

Работа состоит из следующих разделов: исследование, каталог, криптографические алфавиты, указатели упомянутых в криптограммах лиц и рукописей с криптограммами.

В исследовании рассмотрены грузинские криптографические системы. Древнегрузинская тайнопись, подобно тайнописи Греции и других стран, с самого же начала сложилась в определенные системы, изучение которых воссоздает интересную картину их возникновения и развития. Материал, которым мы располагаем, выявил следующие криптографические системы: а н ч и н у р и, а н д ж а н у р и, а н р е у р и, а нh о э у р и, счетную, написание слов в обратном порядке — от конца к началу, зеркальное письмо, «чуждые письмена» и акростихическое письмо; системы повторения одной и той же буквы, пропуска букв, сокращения слов, условных знаков. Существуют также компиляционные системы: а) составленная компиляцией системы анчинури и написания слов в обратном порядке — от конца к началу; б) составленная компиляцией зеркальной системы и системы написания слов в обратном порядке; в) составленная компиляцией систем условных знаков и написания слов в обратном порядке.

Системы анчинури, анджанури, анреури и анhоэури составлены по одному общему принципу: все четыре системы

созданы путем взаимной замены букв грузинского алфавита.

Основной принцип составления указанных систем — замена одних букв другими, — подобно другим языкам, по-видимому, заимствован в грузинском языке из греческого, но с учетом особенностей, присущих грузинскому. При составлении алфавитов систем анчинури и анреури, наряду с фонетическим значением букв, учитывалось и их числовое значение. В грузинской системе анчинури, как и в греческой криптографии, исходным является числовое значение букв, но порядок их замены иной: в греческом единицы заменяются единицами, десятки — десятками, а сотни — сотнями; в грузинской же заменяют друг друга буквы, обозначающие единицы и тысячи, с одной стороны, и обозначающие десятки и сотни — с другой. Под влиянием системы анчинури, вероятно, была составлена и система анреури. Здесь также уделяется внимание числовому значению букв, чередуются между собой единицы и сотни, десятки и тысячи. Что же касается систем анджанури и анhоэури, то при их составлении учитывается только фонетическое значение букв. Система анджанури аналогична греческой системе атбаш. В ней ა и ჯ ჴ меняются местами, то же самое последовательно происходит и с остальными буквами. Под влиянием анджанури создана и система анhоэури, в которой заменяют друг друга первая и последняя буквы алфавита — ა и ჰ ω.

Поскольку все четыре упомянутые системы возникли на основе грузинского алфавита, естественно, что в этих системах должны были найти отражение те графические и орфографические изменения, которые в течение столетий претерпевал грузинский алфавит. Вследствие таких изменений возникли типы ключей к криптограммам указанных систем.

Выяснилось, что рукописи донесли до нас древнейшие образцы лишь системы анчинури, восходящие, в частности, к X веку, хотя сама система сложилась, по-видимому, раньше. Еще до X в. сформировалась, очевидно, и система анджанури, хотя, сохранились ее более поздние образцы XVII—XIX веков. Аналогичная системе анджанури система анhоэури также была создана раньше X—XI веков.

Более поздней представляется система анреури, она возникла позднее XI века.

Грузинский алфавит положен и в основу систем акростихического письма, обратного и зеркального написания слов. Эти системы основаны на расположении букв алфавита. В частности, в системах зеркального и обратного письма буквы размещены справа налево. Расположенные в таком порядке буквы составляют слова и предложения. Более того, в системе зеркального письма расположенные справа налево грузинские буквы написаны в обратном порядке и выглядят, как в зеркале. Что же касается системы акростихического письма, то в ней буквы грузинского алфавита располагаются в виде акростиха, сверху вниз. Древнейшая криптограмма зеркального письма относится к X веку. Изучение систем как зеркального, так и обратного письма показало, что в основу системы зеркального письма положена система обратного письма. Последняя была создана раньше X в. X веком датируется и древнейший образец системы акростихического письма.

Грузинский алфавит лежит также в основе систем, полученных путем повторения одной и той же буквы, сокращения слов и пропуска в них букв; их формирование следует отнести к XVII—XIX векам.

На числовых значениях букв основана счетная система, хотя по своему составу она резко отличается от вышеупомянутых систем анчинури и анреури. Древнейший вид данной системы подразумевал словесную передачу числовых значений букв. После введения арабских цифр в Грузии (XI в.) в счетной системе числовые значения букв были выражены арабскими цифрами. Эта разновидность системы была наиболее распространенной и популярной, хотя в XIX веке появляются и другие виды: употребление точек, кружков и других знаков вместо арабских цифр. Древнейшая криптограмма счетной системы относится к X веку. Можно предположить, что эта система возникла раньше X века.

Для составления системы «чуждых письмен» в Грузии пользовались греческим, латинским, армянским и славянским алфавитами. Текст криптограмм данной системы грузинский, а написан он буквами какого-то из названных алфавитов. Для составления криптограмм грузины раньше

всего применяли греческий и армянский алфавиты. Известна криптограмма X века, написанная греческими буквами, и криптограмма XI века, составленная из букв армянского алфавита.

В XVIII — XIX вв. самой популярной из грузинских систем тайнописи была система условных знаков. Эта система с точки зрения состава коренным образом отличается от вышеупомянутых систем. Система условных знаков объединяет в себе алфавиты, состоящие из разных знаков. До нас дошло около 100 видов алфавитов этой системы. В качестве ключей к криптограммам использовались, в основном, условные знаки, формы которых в разных криптографических алфавитах иногда видоизменены. Употреблялись также заимствованные из различных алфавитов буквенные обозначения, значения которых изменены, а иногда — сохранены. В составленных таким образом криптографических ключах встречаются порой и грузинские буквы. Оказалось, что один ряд условных знаков, используемых в криптографических алфавитах этой системы, идентичен с условными знаками, засвидетельствованными в грузинских рукописях с комментариями; к тому же грузинские авторы при составлении криптограмм пользовались и криптографическими алфавитами греческих условных знаков.

Древнейшая криптограмма системы условных знаков относится к XII — XIII векам. Примерно в это время, надо полагать, сложилась и сама система условных знаков, поскольку раньше не следует ожидать употребления в системе условных знаков тех буквенных обозначений, которые были заимствованы из грузинских рукописей, снабженных комментариями. А эти знаки, как известно, появились в них в XI—XII веках. Путем компиляции отдельных систем были составлены также т. н. компиляционные системы, формирование которых указывает на популярность грузинской криптографии.

Древнегрузинская тайнопись привлекла к себе внимание исследователей еще в прошлом веке. До сих пор были опубликованы лишь отдельные образцы грузинской криптографии. В нашей работе собраны и изучены все грузинские криптограммы, обнаруженные в доступных нам коллекциях грузинских рукописей. В каталоге криптограмм образцы

расположены по системам. Внутри каждой системы криптограммы снабжены расшифровкой, примечаниями и библиографией. В криптографические алфавиты внесены ключи всех криптограмм, как составленные нами, так и извлеченные из рукописей.

Грузинские криптограммы в основном составлены переписчиками и владельцами рукописей. В криптограммах часто зашифрованы их имена, а также имена миниатюристов, переводчиков и др. К работе приложены указатели личных имен и рукописей, содержащих криптограммы.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

წინასიტყვაობა 3
რედაქტორებისაგან 5
შესავალი 6
ძველი ქართული კრიპტოგრაფიული სისტემები . . . 11
ანჩინური სისტემა 14
ანჯანური სისტემა 52
ანრეური სისტემა 64
ანპოეური სისტემა 69
სათვალავადი სისტემა 71
უკუდაწერილობის სისტემა 86
სარკისებრი დაწერილობის სისტემა 90
სხვადაწერილობის სისტემა 93
კომპილაციური სისტემები 103
აკროსტიქული სისტემა 113
ერთი და იმავე ასოს განმეორებით მიღებული სისტემა . . 114
სიტყვათა დაქარაგმებით მიღებული სისტემა 115
სიტყვებში ასოების გამოტოვებით მიღებული სისტემა . . 116
პირობითი ნიშნების სისტემა 116
ძველი ქართული კრიპტოგრაფიისათვის დამახასიათებელი ერთი მოვლენის შესახებ 162
დამატება 164
1. ბერძნული კრიპტოგრამები ქართულ ხელნაწერებში . . 164
2. სომხური კრიპტოგრაფიული ანბანი ორ ქართულ ხელნაწერში . 175
კატალოგი 178
ანჩინური სისტემა 178
ანჯანური სისტემა 208
ანრეური სისტემა 213
ანპოეური სისტემა 214
ასოთა შენაცვლების ამოუსხნელი კომბინაციებით შედგენილი კრიპტოგრამები 215
სათვალავადი სისტემა 219
უკუდაწერილობის სისტემა 238
სარკისებრი დაწერილობის სისტემა 242
სხვადაწერილობის სისტემა 252
კომპილაციური სისტემები 267
აკროსტიქული სისტემა 279
ერთი და იმავე ასოს განმეორებით მიღებული სისტემა . . 280
სიტყვათა დაქარაგმებით მიღებული სისტემა 281
სიტყვებში ასოთა გამოტოვებით მიღებული სისტემა . . 285
პირობითი ნიშნების სისტემა 285
კატალოგის დამატება 367
კრიპტოგრამული ანბანები 370
საძიებლები 410
ДРЕВНЕГРУЗИНСКАЯ ТАЙНОПИСЬ (РЕЗЮМЕ) 425